

**СУЧАСНІ ФІЛОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

МАТЕРІАЛИ

X Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і
молодих науковців за міжнародної участі

15 грудня 2017 року

Житомир-2017

УДК: 811.11'25+821.111.0
ББК: 81.43 – 7+83.3. (4) я43

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол № 9 від 29 січня 2018 року)*

Рецензенти:

М. В. Полховська – директор ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент
Л. Ф. Могельницька – завідувач кафедри іноземних мов Житомирського державного технологічного університету, кандидат філологічних наук, доцент
Г. О. Хант – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Житомирського національного агроекологічного університету

Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: Збірник наукових праць / За заг. ред. В. В. Жуковської, В. О. Папіжук – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017. – 508 с.

Збірник наукових праць містить результати досліджень студентів і молодих науковців вищих навчальних закладів України із сучасних напрямків досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов.

Видання розраховане на студентів старших курсів, аспірантів, молодих науковців та викладачів.

Матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій. Думка редакції може не збігатися з думкою авторів.

ЗМІСТ

I. Дискурс у міжкультурній комунікації, лінгвокультурологія та когнітивістика.....	9
<i>О. О. Бахарова.</i> Емоційні концепти в культурній парадигмі мовної об'єктивації.....	9
<i>Є. Є. Білявський.</i> Мовні засоби маніпулятивного впливу в англomовному рекламному дискурсі (на матеріалі автомобільної реклами)	13
<i>М. Е. Васильченко.</i> Концептуальний аналіз концептосфери АМБІТНІСТЬ	17
<i>Д. М. Вигівський.</i> Загальні особливості англomовного рекламного дискурсу	21
<i>Л. В. Галицька.</i> Семантико-когнітивний зміст поняття культурно-пізнавальної функції у рекламному дискурсі сучасної англійської мови.....	24
<i>Д. С. Горбань.</i> Визначення поняття «сленг» в сучасній лінгвістиці та його основні характеристики.....	29
<i>В. С. Грибан.</i> Категоріально-поняттєвий апарат дослідження фрейму	31
<i>М. Є. Карпінська.</i> Лексикографічний аналіз концепту «ТЕРОРИЗМ».....	36
<i>І. О. Книш.</i> Структурні особливості композитних одиниць в англomовному художньому дискурсі.....	40
<i>О. М. Ковальчук.</i> Вплив англійських запозичень на словниковий склад німецької мови.....	43
<i>Ю. А. Ковалюк.</i> Підходи до вивчення ввічливості.....	48
<i>В. В. Кожухар.</i> Концепт “СМЕРТЬ” у романі Т. Пратчетта: специфіка відтворення мовної об'єктивації в оригіналі та перекладі	52
<i>Я. О. Кондратенко.</i> Семантичний зміст поняття толерантності у сучасній англійській мові.....	55
<i>Т. О. Кричківська.</i> Засоби перекладу фразеологізмів з німецької мови	58
<i>Д. М. Куценко.</i> Поняття «КОНЦЕПТ» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень.....	61
<i>Д. М. Куценко.</i> Концепт як спосіб відображення світу в мові.....	65
<i>Д. А. Лещенко.</i> Прагматичний аспект дескрипцій одягу в англomовному публіцистичному дискурсі	68
<i>М. О. Марченко.</i> Загальні особливості політичного дискурсу та його основні функції.....	70
<i>О. Д. Мельничук.</i> Текстова об'єктивація концепту голос.....	74
<i>А. А. Меркулова.</i> Принцип ввічливості у персонажному мовленні: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англomовної прози).....	79
<i>А. А. Мельник.</i> Дані текстових корпусів у вивченні семантичної структури колоративів.....	83
<i>В. І. Мучульська.</i> Вербалізація коцепту НЕБЕЗПЕКА в сучасній англійській мові.....	87
<i>Н. С. Ненько.</i> Диференціація сутностей поняття/концепт у лінгвістичній науці.....	91
<i>С. Г. Полубслова.</i> Стереотипізація у дискурсі анекдоту як форма вияву національної ідентичності ірландців.....	94
<i>А. Г. Соколова.</i> Інституційний дискурс ситуації працевлаштування.....	99

<i>А. О. Сухина.</i> Використання номінальних форм звертань німецької мови	104
<i>О. А. Флис.</i> Поняття образу в гуманітарно-науковій парадигмі знання	108
<i>В. Яненко.</i> Концептуальна метафора ЗНАМЕНИТІСТЬ – РЕЛІГІЯ.....	113
II. Переклад і міжкультурна комунікація.....	116
<i>Т. С. Андросук.</i> Стилiстико-синтаксичні особливості мови персонажів у романі Е. Хемінгуея «Прощай, зброє» та їх відтворення українською мовою.....	116
<i>О. О. Арделан.</i> Переклад аббревіатур у сфері енергетики	118
<i>Х. В. Бондар.</i> Способи перекладу англійських авіаційних термінів	121
<i>К. Г. Гавриленкова.</i> Англійські засоби вираження епістемічної модальності в українських перекладах	126
<i>А. І. Головка.</i> Лексико-семантичні трансформації при перекладі англійських багатокомпонентних термінів в аграрній галузі засобами цільової мови	130
<i>А. Я. Жандра.</i> Особливості процесу передання змісту реалій в українській, німецькій та англійській мовах.....	136
<i>М. А. Іскоростенський.</i> Особливості передачі явища графону при перекладі твору Деніела Кіза «Flowers for Algernon» на українську мову	139
<i>М. Р. Комов.</i> Особливості передачі імен персонажів при перекладі роману Джозефа Геллера «Catch-22» на українську мову	143
<i>Т. О. Кричковська.</i> Засоби перекладу фразеологізмів з німецької мови	146
<i>Н. М. Надюк.</i> Особливості відтворення англійських пасивних конструкцій в українських перекладах	150
<i>К. Новочинська.</i> Відтворення термінів як перекладознавча проблема	153
<i>О. О. Пасічник.</i> Структурні та семантичні особливості зображально-виражальних засобів художнього тексту в англійському науково-фантастичному дискурсі та шляхи їх перекладу українською мовою (на матеріалі роману Д. Сіммонса «Гіперіон»)	157
<i>Д. О. Пелех.</i> Основні комунікативні стратегії мовленнєвої поведінки авторів сучасних медіа текстів (на матеріалі англomовних періодичних глянцевиx видань).....	160
<i>М. А. Пелих.</i> Реалія як засіб об'єктивізації постапокаліптичної картини світу та особливості її відтворення українською мовою (на матеріалі роману Річарда Метісона «Я – легенда»).....	163
<i>І. І. Помикалова.</i> Особливості послідовного перекладу у сучасному світі	167
<i>Т. Ю. Процишин.</i> Локалізація реклами як перекладознавча проблема.....	170
<i>О. С. Садловська.</i> Трансформація у перекладі як наслідок асиметрії мов та культур (на матеріалі англomовних ігрових фільмів та їх перекладів українською)	173
<i>К. В. Сидельникова.</i> Особливості відтворення фразеологічних одиниць у перекладі	177
<i>К. В. Сидельникова.</i> Людина в ідіомах англійської мови: перекладацький аспект.....	180
<i>Т. П. Сукманюк.</i> Особливості перекладу фразеологізмів з німецької мови на українську.....	182
<i>І. О. Турега.</i> Reproduction of stylistic classes of words as a translation problem	185
<i>М. С. Янковська.</i> Використання граматичних трансформацій в усному послідовному перекладі.....	192

III. Актуальні проблеми лінгвістики в синхронії та діяхронії: стилістика, лексична семантика і фразеологія.	194
<i>Є. О. Бігун.</i> Лінгвістичні інтерпретації термінів «ідіома» та «фразеологічна одиниця»	195
<i>А. Ю. Дубик.</i> Антропоніми в ідіомах сучасної англійської мови: структурно-семантичний аспект	196
<i>М. П. Жовноватюк.</i> Прагматичні особливості фразеологізмів англійської мови з фітонімічним компонентом на позначення моральних якостей людини	199
<i>В. В. Захарчук.</i> Символічне значення кольору в німецькій фразеології	201
<i>О. О. Козир.</i> Структурно-семантичні особливості фразеологічного корпусу фахової мови медицини	205
<i>Д. Г. Козлова.</i> Strukturelle besonderheiten der deutschen bewertenden personenbezeichnungen	208
<i>І. В. Корнієнко.</i> Особливості утворення та функціонування аббревіатур-омонімів у сучасній турецькій мові	210
<i>М. В. Кравчук.</i> Фразеологічні одиниці на позначення емоцій та почуттів у публіцистичному дискурсі	213
<i>К. В. Кручиніна.</i> Час у фразеологічному та паремійному фондах української та англійської мови	217
<i>Т. О. Кульбака.</i> Особливості вживання образно-тропеїчних засобів в англомовній комерційній рекламі: гендерний аспект	220
<i>І. Д. Лебедєва.</i> Політична лексика та її класифікація	223
<i>В. О. Ліщенко.</i> Фразеологізми та особливості їх класифікації	226
<i>Р. Р. Лободзець.</i> Особливості професійної лексики у сфері міжнародних перевезень	230
<i>М. В. Мартинюк.</i> Семантико-когнітивний зміст сучасного англомовного fashion-блогу	238
<i>А. О. Міхніцька.</i> Загальні особливості номінації та шляхи збагачення словникового складу англійської терміносистеми індустрії моди	243
<i>Т. Л. Мосейчук.</i> Поняття літературної мови та літературного стандарту	246
<i>О. І. Підлужна.</i> Позитивне представлення образу людини у фразеологічних одиницях з фітокомпонентом	251
<i>А. В. Полховська.</i> Класифікація ідіом з топонімом в англійській мові	253
<i>І. О. Протоковська.</i> Повтори у художньому тексті як елемент стилістичного прийому висування	256
<i>Г. Н. Рахимкулов.</i> Лексические особенности таджикской периодический печати Узбекистана (на основе материалов газеты «Овози тожик»)	260
<i>Т. С. Рогоза.</i> Стилiстична семасiологiя полiтичних промов (на матерiалi промов Д. Трампа)	268
<i>С. І. Сєчіна.</i> Семантичний простір багатозначних дієслів на позначення ідентичності в полінаціональній іспанській мові (на матеріалі півострівного, мексиканського, чилійського національних варіантів іспанської мови)	270
<i>М. О. Федорук.</i> Зіставний аналіз семантики когнітивних дієслів в англійській та українській мовах	273
<i>І. Б. Чорний.</i> Назва чорного кольору як мотиваційна основа українських і англійських прізвищ	276

Ю. В. Шахрай. Метафоричні значення концептів LICHT I DUNKELHEIT у сучасній німецькій фразеології.....	280
О. С. Юхновець. Фразеологічна одиниця як об'єкт лінгвістичних досліджень вітчизняних науковців	284
К. С. Якименко. Особливості утворення сучасних економічних англійських термінів.....	287
IV. Інтелектуальні системи, граматики та прикладна лінгвістика.....	290
Х. Атаман. Автоматизоване визначення емоційно-оцінного ставлення до мігрантів в британській пресі.....	290
У. В. Волинець. Гендерна специфіка емоційно-експресивної виразності політичних коментарів в соціальних мережах: корпуснобазований підхід.....	293
К. Р. Забродська. Порядок слів у простому реченні в англійській мові VII-XIV ст.	302
Я. В. Захарко. Синтаксис як засіб реалізації маніпулятивного впливу в англійській комерційній рекламі	306
А. О. Ковальчук. Складнопідрядне умовне речення як засіб реалізації мовленнєвого акту директиву	313
Ю. В. Куліда. Встановлення омонімічних відношень начастотніших заперечних дієслів англійської мови.....	315
О. Т. Кушнір. Використання конкордансерів для побудови частотних словників: програма ANTCONC.....	319
С. С. Лук'янов. Частота вживання адверба then на основі матеріалу COHA	325
К. І. Марчук. Автоматичний синтаксичний аналіз англійського тексту: застосування та перспективи	328
К. С. Мельник. Морфологічні характеристики предикативного члену абсолютної конструкції в англійській та французькій мовах.....	333
Є. В. Муковнін. Прересув питальних груп в теорії обмежування. Поняття про острови.....	339
Є. В. Муковнін. Труднощі в роботі систем обробки природної мови та основні методи їх вирішення	343
Ю. Ю. Покотило. Вираження припущення в семантичній структурі дієслів, іменників, прикметників та прислівників англійської мови	347
А. В. Шомко. Генеративна граматики як галізь лінгвістичної науки. Проблеми та перспективи її розвитку.....	355
Н. А. Ярошук. Особливості порядку слів у давньоанглійській мові	359
V. Навчання іноземної мови в умовах соціокультурної освіти.	363
А. А. Бобер. Можливості використання поетичних творів у формуванні продуктивної компетентності учнів старших класів.....	363
В. О. Гонгало. Труднощі формування лексичної компетентності учнів старшого етапу в умовах автономного навчання.....	368
В. М. Денисенко. Соціокультурний аспект іншомовної підготовки як основа конкурентноспроможності майбутніх фахівців.....	373
Ю. Р. Жарчинська. Розвиток комунікативних компетентностей учнів основної школи при вивченні другої іноземної мови (французької)	379
Т. Ю. Жукова. Використання технологій кооперативного навчання у старшій школі	382

А. Р. Кадашук. Можливості інтерактивного навчання іноземних мов учнів основної школи.....	385
О. М. Кардаш. Можливості застосування електронних додатків у навчанні учнів старшої школи іншомовної лексики	389
Ю. Ю. Климович. Можливості навчання англійській мові дітей з особливими навчальними потребами	394
В. М. Луцька. Застосування проблемних ситуацій на заняттях з англійської мови у вищих навчальних закладах	399
Ю. Я. Мазур. Рівні сформованості фахової комунікативної компетентності майбутніх вчителів англійської мови.....	402
А. В. Марцинкевич. Можливості застосування електронних засобів схематизації змісту прочитаного у навчанні старшокласників аналітичного читання	406
Н. О. Наконечна. Можливості застосування веб-застосунка Lino у навчанні учнів старших класів іншомовного читання	409
О. П. Нечай. Класифікація комунікативних стратегій у розвитку усного мовлення учнів старшого етапу.....	412
Л. Ю. Федорова. Ефективність використання комунікативного читання як засобу реалізації вимог нової української школи	414
В. О. Харчук. Доцільність використання загадок як малих літературних форм на уроках англійської мови	418
О. С. Чередник. Використання смартфонів для вдосконалення усномовленевих вмінь в умовах Нової української школи	422
О. А. Янчук. Можливості застосування електронних презентацій у навчанні старшокласників усного монологічного мовлення	425
VI. Актуальні проблеми літературознавства. Естетичні особливості літературного процесу різних епох у соціально-історичному і культурному контексті.....	431
А. І. Бабичева. Стилiстичні засоби актуалізації концепту «nonconformity» в романі Кена Кізі «Пролітаючи над гніздом зозулі»	431
С. В. Бартко. Екфрасис та екфрастична експозиція в романі Грегорі Нормінтона “Корабель дурнів”.....	435
М. С. Давидюк. Лінгвопоетичні особливості зображення світу речей у романі Бертольда Брехта „Drei Groschen Roman“ (ktrcbrj-ctvfynbxubq fcgtrn)	439
І. В. Дюрягіна. Основні підходи до вивчення явища комічного	442
Ю. В. Загородна. Візія зодіакальних знаків Віктора Кордуна у поетичній збірці «Криптограми»	448
Р. А. Марусевич. Абсурд і парадокс у творах Вільяма Шекспіра (на матеріалі трагедій «Гамлет» та «Макбет»).....	451
М. М. Матвійчук. Експресивний синтаксис прози Юрія Андруховича	456
О. С. Мацько. Місце жанру фентезі у сучасній літературі.....	460
І. Настусенко. Особливості функціонування власних назв у художньому тексті	463
А. Р. Михальченко. Увага до деталей як засіб вербалізації відчуженості (на матеріалі роману В. Вулф «Місіс Деллоуей»)	466

А. В. Попроцька. Основні архетипи фентезійних творів Джоан Роулінг серії "Гаррі Поттер"	469
Ю. О. Резніченко. Специфіка авторської нарації в повістях Р. Іваничука «Як тиха ніч пов'є долину...» та Я. Мельника «Смітєпровід»	471
М. Б. Сизоненко. Література постмодернізму як крайній прояв ігрового характеру художньої творчості.....	478
В. Р. Снопко. Оніма в художньому творі	482
Ю. О. Тимощук. Засоби актуалізації ритмічної структури поетичного тексту (на матеріалі твору Пауля Целана „Todesfuge“)	486
Н. О. Черняк. Комунікативи у персонажному мовленні британської та української драми: комунікативно-прагматичний аспект	491
Додаток Збірник студентських перекладів французьких поезій з конкурсу "Проба пера"	451

О. О. Бахарова

Національний університет "Львівська політехніка"

Науковий керівник:

к. ф. н., доцент М.П. Ділай

ЕМОЦІЙНІ КОНЦЕПТИ В КУЛЬТУРНІЙ ПАРАДИГМІ МОВНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ

Стаття присвячена виявленню змістовних особливостей емоційних концептів, а також невербальних компонентів комунікації як засобу вираження емоційно - забарвленої мови.

На основі лексикографічних даних, наведених прикладів розглядається міміка жестових реакцій за ступенем їх емоційної виразності з урахуванням досвіду топологічного опису засобів української кінетичної системи.

Ключові слова: емоційний концепт, емоція, невербальна комунікація, міміка, жести.

Емоції, будучи психофізіологічною реакцією на навколишню дійсність, виконуючи відбивну, регуляторну і когнітивну функції, залишаються загадковим феноменом, впливаючи на розумову, мовну та комунікативну діяльність людини. Як зазначає К. Ізард емоція розглядається як "щось, що переживається як почуття (feeling), яка мотивує, організовує і направляє сприйняття, мислення і дії" [3, с.59]. Це складний процес, який об'єднує в собі нейрофізіологічний, нервово-м'язовий і феноменологічний аспекти [3, с. 56].

Концепт - це елемент когнітивної бази людини, маркований етнокультурною специфікою, здатний отримувати вербальне і невербальне вираження. Основою для емоціонального концепту служить універсальне поняття про емоції, яке, будучи важливою складовою життя людини об'єктивується в мові. Н. А. Красавский зазначає, що "Емоційний концепт - це не тільки поняття, не тільки набір певних когнітивних елементів, а й оціночні уявлення про саме поняття" [5, с.66]. Вчений визначає емоційний концепт як "етнічно, культурно обумовлене, складне, структурно-смісловне, ментальне, як правило, лексично і / або фразеологічно вербалізоване явище, що базується на понятевій основі, включаючи в себе крім понять образів, культурну цінність і функціонально заміщує людині в процесі рефлексії і комунікації предмети (в широкому сенсі слова) світу, що викликають пристрасне ставлення до них людини" [5, с.73].

Існує поділ концептів на універсальні, етніетичні, групові та індивідуальні [8, с. 284 -285]. Досить важко однозначно визначити місце емоційних концептів в цьому переліку, оскільки в них є риси як універсальності, так і етноспецифічності. Універсальність емоційних концептів ґрунтується на тому, що "емоції є центральною частиною життя людини, які і роблять представників різних етносів більш-менш схожими один на одного [14, с. 87].

Тому етнічне маркування емоційних концептів "зумовлене індивідуальним емоційним трендом і національним індексом даної культури. Воно базується на таких соціокультурно-психологічних факторах, як особливості побуту, стереотипи мислення, моделі поведінки. Універсальність емоційних концептів також може бути підкреслена представленістю на лексичному і фразеологічному рівнях різних мов, але способи їх вербалізації є специфічними.

Отже, емоційний концепт являє собою культурно обумовлену ментальну одиницю, виражену вербальними і невербальними засобами, що відображає як загальноуніверсальне, так і культурноспецифічне уявлення про емоціональні переживання в мовній свідомості людини. Успіх мовного спілкування полягає в досягненні своєї мети ініціатором комунікації, а також згоди між мовцями. [7, с. 91]. Люди, як правило, схильні вірити емоційному контексту, оскільки він допомагає краще зрозуміти реальне ставлення. Адже можливості мовного знаку досить обмежені, на що вказує кілька фактів. По-перше, у зв'язку з перевагами мовної знакової системи, постійно розробляються нові і редагуються старі підмови наук [2, с. 7]. По друге, "висловлена думка може бути брехня" між можливостями вербального вираження і багатством відтінків конкретного сприйняття, вказуючи на існуючу невідповідність [2, с.8]. По-третє, розглядаються як особливі форми пізнання і вираження навколишньої дійсності сфери зображувального мистецтва, музики, балету, які індивідуалізуються семіотичними системами, які не перекладаються в код природної мови [2, с. 8]. Тому загальний процес включає в себе також невербальні засоби передачі інформації (жести, міміку, інтонацію, пози, дистанційність від співрозмовника), що сприяє найбільш повному розкриття його виражальних можливостей.

Через невербальний канал людина отримує до 70% інформації. Такий високий відсоток можна пояснити кількома причинами: 1) невербальні сигнали стійкі в первісній функції забезпечення спілкування і часто вживаються несвідомо; 2) вони сприймаються безпосередньо, тому ступінь їх впливу досить високий; 3) найтонші відтінки відносин, оцінки і емоцій можуть бути передані за допомогою невербальних компонентів; 4) вони здатні передавати інформацію, яку неможливо виразити словами [1, с. 107].

Невербальна мова є природним та первинним феноменом, яка відрізняється від вербальної, для якої притаманна соціальна і ситуативна обумовленість, лінійна тимчасова послідовність, просторово-часова цілісність [9 с.126-127]. Як зазначає Г. Е. Крейдлін, вербальний і невербальний знакові коди є інтегральними частинами комунікативної інтерактивної системи [6, с.69]. Між ними існує різний ступінь взаємодії: 1) повідомлення передане жестами підсилює зміст (наприклад, словесно виражена неприязнь підкреслюється збільшенням дистанції); 2) повідомлення передане жестами суперечить мовному (наприклад, словесно висловлюється симпатія, але при цьому брови зсуваються, лоб морщиться); 3) повідомлення передане жестами не узгоджується з мовним (наприклад, під час обговорення ділового питання на невербальному рівні передається інформація про емоціональні відносини з адресатом) [1 с. 207]. За думку Г.В. Колшанського, "мовної системи як

такої завжди достатньо для того, щоб внутрішніми засобами виразити будь - який розумовий зміст, включаючи почуття, появу різного роду емоції "[4, с. 7].

Все супроводжує мовний акт форми спілкування, включаючи, перш за все, паралінгвістичні та факультативні особливості. Мовне спілкування без цих форм цілком можливо, як можливість запозичення і повне розгортання в чисту мовну форму будь - якого комунікативного акту" [4, с. 77]. Дане твердження неодноразово було оскаржене, і були представлені вірні зауваження І.М. Горелова про те, що якщо думки Г. В. Колшанського вірні, то чому паралінгвістичні компоненти співіснують з вербальними в мові не тільки в звичайного індивіда, а й оратора або актора?

І. Н. Горелов прийшов до висновку, що в кінетичній структурі раніше, ніж в слові об'єктивуються відносини партнерів по комунікації, репрезентуються їх психічні стани і соціальні ролі [7, с. 146]. В. І. Шаховський вважає, що первинна семіотична система перевершує вторинну по надійності, а також силі вираження емоцій, точності їх декодування адресатом, оскільки семантичний простір мови тільки частково покриває навколишній світ.

Через вираз очей, міміку, жести семантика в сфері емоціональної комунікації передається найбільш швидко і сприймається найбільш адекватно [15, с. 14]. Особливе місце в мімічних реакціях займає посмішка. Вона не тільки служить засобом прояву симпатії і встановлення контакту, а й "програмується і успішно використовується як засіб навмисного впливу "[11, с. 123] для того, щоб привернути до себе увагу співрозмовника.

До невербальної системі комунікації відносять також проксеміку, що досліджує просторове положення співрозмовників, фонації (інтонаційні і темброві модуляції, швидкість мови і т. д.), мовчання, як рольовий обов'язок адресата [13, с. 380]. У процесі дослідження базових (по К. Ізард) емоцій (згідно К. Ізарду) (радість, інтересу, подиву, печалі, гніву, відрази, презирства, сорому, провини, страху), що функціонують в українській національно-мовній свідомості в якості емоційних концептів, особливу увагу було приділено прояву емоційної складової через невербальні маркери, представлені соматичними висловами. Матеріалом дослідження послужило найбільш повне зібрання українсько -міміко-жестових засобів (понад 190 одиниць) - лінгвістичний словник "Жести і міміка в українській мові" [16, 122 – 144]

Наведемо деякі приклади розподілу аналізованих одиниць за ступенем їх виразності з урахуванням досвіду топологічного опису засобів української кінетичної системи. Так, ядерна частина способу вираження конкретної емоції була сформована на основі даних синонімічного словника. Інші прояви емоцій були віднесені до інваріантної периферійної зони.

Аналіз вибірки підтверджує, що експресивний репертуар особистості у представників української культури, є досить обширним. З досліджуваних десяти базових (по К. Ізард) емоцій три (печаль, сором, провина) характеризуються внутрішньою спрямованістю переживання, а сім (інтерес, радість, здивування, гнів, відрази, презирство, страх) мають велику ступінь зовнішньої виразності.

В українсько комунікативно-мовній свідомості очі, будучи "дзеркалом душі людини", є засобом вираження практично всіх емоцій, але служать найбільш

яскравими індикаторами інтересу, подиву і презирства. Наприклад, ядерну зону емоції інтересу становлять такі мімічні реакції і їх варіанти, як: окинути поглядом, не зводити погляд з кого-небудь, кинути погляд, підняти очі на кого-небудь, подивитися великими очима, проводити поглядом, периферійну - обмінятися поглядами з кимось, моргнути комусь. Коли очі відкриті, погляд направлений прямо, що, наприклад, не характерно для емоції сорому. Особливості міміки існують і при вираженні презирства: зверхньо глянути на когось, зіщулити очі, покоситися в сторону, зміряти поглядом з голови до ніг. Подив підкреслює такі мімічні реакції, як: підняти очі вгору, закотити очі під лоб, робити великі очі. Мануальні жести продуктивні в емоції гніву. Топологічні ознаки цієї групи складають "рука", "кулак", "пальці", "шия", що характеризують, як рухомі частина тіла, так і кінцеву точку траєкторії руху. Ядерну зону складають такі жести, як: погрозити кулаком, стиснути кулаки, стукнути кулаком об кулак, погрозити вказівним пальцем, сплеснути руками, помахати руками, вдарити себе по шії рукою). Мануальні жести також досить поширені при вираженні інтересу, але становлять, в основному, периферійну зону. З їх допомогою виявляється добре ставлення комунікантів один до одного, яке, неодмінно пов'язане з проявом уваги: взяти за руку, взяти руку в свої руки, затримати в своїй руці чийсь руку, притягнути до собі за плечі, поманити рукою когось і т. д. Труднощі інтерпретації взаємозв'язку жестів і емоцій пов'язані, головним чином, з семантичною багатозначністю багатьох кінетичних проявів емоційного стану, а також з контекстуальною обумовленістю їх значення, наприклад жест "втягнути голову в плечі" в залежності від ситуативного контексту, за даними того ж словника, може висловлювати сором і страх, "схопитися за щоки" - здивування і жах, "по-дивитися з великими очима" - радість і страх.

Отже, емоційна картина світу формується в результаті пізнавальної діяльності. Емоції є загальною і характерною особливістю людини як біологічного виду, але їх набір, ступінь вираженості, представленості в лексиконі, глибина осмислення відрізняються в різних лінгвокультурах. Особистий характер базових емоцій в словесному і несловесному виразах свідчить про їх етнічну значемість, еволюційовану послідовність появи і відповідного відображення в мові (від вроджених емоцій, таких як страх, задоволення, до соціально обумовлених - наприклад, презирство і сором). Аналіз проявів емоційної складової в невербальній комунікації з позицій топологічного опису засобів української кінетичної системи дозволив ще раз підтвердити високий ступінь емоційності носіїв української мови. Можна відзначити, що найбільш емоційно-виразними частинами тіла є руки, а найбільш значимими - очі, що відображають практично будь-яку емоцію.

Список використаної літератури

1. Василенко Н. В. Комунікативна стратегія заохочення в українському спілкуванні: дис ... канд. філолог. наук: 10.02.02 / Н. В. Василенко. - К., 2009. - 286 с.
2. Горелов І. Н. Невербальні компоненти комунікації. - М.: Видавництво "Наука", 1980. - 104 с.
3. Ізард К.Е. Психологія емоцій. - СПб, 2003. - 464 с.
4. Колшанський Г. В. Паралінвістика. - М.: Наука, 1974. - 256 с.
5. Красавський Н. А. Емоційні концепти в німецькій і українській лінгвокультурах: Монографія. - Волгоград: Зміна, 2001. - 495 с.

6. Крейдлін Г. Е. Невербальна семіотика: мова тіла і природна мова. - М.: Новий літературний огляд, 2002. - 592 с.
7. Кушнір Н. А. Вербалізація чуттєвих інтенцій у українському діалозі чеської мови (на матеріалі комунікативної ситуації "Освідчення в коханні"): канд. філолог. наук: 10.02.02 / Н.А. Кушнір; КНУТШ. - Київ, 2005. - 234 л.
8. Ліхачов Д. С. Концептосфера української мови // Новини Академії наук. Серія літератури і мови. - М.: Наука, 1993. - Т. 52. № 1. - С. 3-8.
9. Миколаєва Ж. В. Основи теорії комунікації: Навчальний посібник. Улан Уде: ВСГТУ, 2004. - 137 с.
10. Прохоров Ю. Е. Комунікативна поведінка. Вид. 2. испр. І доп. / Ю. Е. Прохоров, І. А. Стернін. - М.: Флінта - Наука, 2006. - 277 с.
11. Формановська Н. І. Мовленнєва взаємодія: комунікація і прагматика. - М.: Видавництво "ІКАР", 2007. - 480 с.
12. Формановська Н. І. Мовний етикет і культура спілкування. М., 1989. - 159 с.
13. Хомская Е. Д. Нейропсихологія емоцій: гіпотези і факти // Питання психології. Вип. 4. 2002. - С. 50-62.
14. Шаховський В. І. Когнітивні ресурси емоційної мовної особистості // Мовна особистість: проблеми і комунікації: Збірник наукових праць. - Волгоград: Коледж, 2001. - С. 11-16.
15. Шаховський В. І. Емоційні культурні концепти: паралелі і контрасти / В. І. Шаховський // Мовна особистість: культурні концепти: зб.наук. тр. Волгоград - Архангельськ: Зміна, 1996. - С. 80-96.
16. Акішина А. А., Кано Х., Акішина Т. Є. Жести і міміка в українській мові. Лінгвістичний словник. - М., 1980. - 144 с.

Є. Є. Білявський
Житомирський державний університет
Імені І. Франка
Науковий керівник:
к.ф.н., доц. В.В. Жуковська

МОВНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОМОБІЛЬНОЇ РЕКЛАМИ)

Сучасний світ можна описати як постійний потік інформації різного характеру, який націлений не тільки на обмін думками, але і на отримання бажаного результату. Цей фактор формує мовну картину світу, яка залишається відкритою для змін та нерідко коли піддається зовнішньому штучному впливу. Засоби масової інформації вільно регулюють думку, тим самим впливаючи на реципієнтів. Це свідчить про те, що світогляд людини змінюється не тільки з об'єктивних причин навколишнього світу, а й через штучно нав'язані думки та установи.

Маніпуляція бере свій початок з спілкування, тому що це один із найважливіших та життєво необхідних процесів, без якого важко уявити існування людини. Під час нього відбувається взаємодія між людьми, яка може в деякій мірі посприяти зміні думки співрозмовника. Подібне явище вже досить давно вивчається та висвітлюється в риторичі та ораторському мистецтві. Правила та закони спілкування постійно використовуються в рекламному дискурсі задля досягнення бажаного результату, тобто застосування маніпулятивних тактик та стратегій на реципієнтів.

В наш час думка суспільства та формування нових установ регулюється засобами масової інформації, що особливо помітно у рекламі на радіо, телебаченні, у друкованих виданнях та в Інтернеті. Хоча раніше мас-медіа і використовували техніки маніпулювання, цей вплив був не настільки помітним та вагомим, що пояснюється історичними закономірностями та відсутністю жорсткої конкуренції.

Сьогодні штучні мовні маніпуляції відіграють найважливіше значення в формуванні свідомості та світогляду реципієнтів та впроваджують нові цінності.

На сьогоднішній день проблема рекламного дискурсу та використання в ньому маніпуляції є досить **актуальною**, тому що компанії використовують її у різних видах задля досягнення своєї цілі – продажу власного продукту.

Дана робота має **на меті** проаналізувати мовні засоби маніпулятивного впливу та тактики їх використання в англomовному рекламному дискурсі на матеріалі автомобільної реклами.

1. Визначення маніпуляції та її види. Маніпуляція – це прихований вплив на почуття, думки, твердження та установи людини, на меті якого є зміна цих думок на ті, що потрібні маніпулятору. Т. ван Дейк охарактеризував маніпуляцію так: «Це здійснення неправомірного впливу за допомогою дискурсу: маніпулятори змушують інших вірити в те, що відповідає інтересам маніпулятора і суперечить найкращим інтересам об'єкта маніпуляції» [6: 360].

Можна зазначити, що цей вплив присутній у всіх сферах людського життя, особливо у тих, які оточують нас кожен день, зокрема у рекламі. Успішною маніпуляцією можна назвати тоді, коли реципієнт сприймає її як природний та неминучий процес [2: 43].

Маніпулятивний вплив у сучасному рекламному дискурсі можна розділити на три групи – лінгвістичний, квазілінгвістичний та нелінгвістичний.

До першої групи можна віднести суто мовні, тобто вербальні засоби впливу. Професор Г.М. Подшивайлова зазначає, що сюди входять стилістичні прийоми та виразні засоби мови, і за їх допомогою досягається потрібний ефект – радість, страх, нагнітання, і т.д. [1].

До другої групи входять шрифти, також їх розмір та колір, розташування у друкованих виданнях. Вони сприймаються читачем через зоровий канал та імпліцитно впливають на нього, маніпулюючи ним на підсвідомому рівні, змушуючи його зробити певний висновок на користь реклами.

В третю групу входять усі невербальні елементи реклами, тобто – схеми, таблиці, фото матеріали, зображення, тощо. Раніше цій групі не приділялося багато уваги, вважаючи її не суттєвою в рекламному дискурсі. Однак вже давно відомо, що всі її елементи відіграють важливу роль у сприйнятті повідомлення аудиторією.

2. Мовні засоби, притаманні рекламному дискурсу. Реклама – розповсюдження інформації про конкретний товар або послугу для широкої аудиторії, шляхом її оприлюднення в ЗМІ, і будь-яка рекламна компанія націлена на створення попиту [3]. В сучасному світі у споживача є широкий вибір, тому досягнення цієї цілі стало важчим. В зв'язку з цим, в рекламному дискурсі майже неможливо не зустріти маніпуляцію у тому чи іншому її вигляді.

Для початку варто визначити прийоми маніпулювання суспільною свідомістю, до яких відносяться: евфемізми, підміна понять, порівняння, переосмислення, прикріплена оцінка, імплікатури, риторичні питання.

Всі вони націлені на представлення продукції з найкращого боку та закликають споживача, щоб він їх товар. Саме цьому, вплив маніпуляції на створення картини навколишнього світу потребує особливої уваги. Хоча це явище вивчається в

багатьох науках, таких як психологія, соціологія, політологія та філософія, все ще є потреба у лінгвістичних дослідженнях, націлених на мовні засоби, за допомогою яких і здійснюється вплив на індивіда чи соціум.

3. Функції мовних засобів. Щодо конкретних мовних засобів, які використовуються у рекламі, то варто виділити наступні лексичні та синтаксичні засоби:

1. Метафори – в більшості випадків цей мовний засіб використовується для корегування поведінки адресата на емоційному рівні. *“It’s more than technology. It’s instinct”*. Цей вислів був використаний у рекламі Mitsubishi, маючи на меті вплинути на реципієнта, нав’язуючи йому думку, що це більше ніж технології, а у автомобіля є власна інтуїція.

2. Наказовий спосіб – використовується для звернення до великої аудиторії та для того, щоб призвати реципієнта до дії, переконати його авторитетом. Hyundai Santa Fe використовували *“Ride the Dream”* [5] як звернення до широкої публіки, акцентуючи увагу на тому, що це авто – мрія для кожного. Цей вислів є яскравим прикладом маніпуляції, тому що нав’язує ідею ще до того, як споживач відчує все на собі.

3. Гіперболи – це один із найуживаніших в рекламному дискурсі способів переконання, яке здійснюється за допомогою навмисного перебільшення, що посилює виразність думки. У рекламній кампанії Mercedes Bens E Class звучить фраза *“The best or nothing”*, що характеризує конкретне авто як найкраще, що може бути.

4. Епітети – їх використовують для підсилення конкретних особливостей товару, який рекламують. У рекламі автомобіля Mercedes SLK маніпулювання можна помітити у наступній фразі: *“The new Mercedes SLK is as wild as you want it to be. With a retractable hard top, an hp supercharged engine and undeniable style, the SLK will take you anywhere you go”* [4]. Також це можна помітити у рекламі Ford: *“all-new, go further!”*, що описує використання найновіших технологій у будівництві автомобілів.

5. Епіфора – повторюються однакові букви, слова чи словосполучення в кінці речення, що здійснює вплив на емоційному рівні. *“Hate something? Change something”* – це вислів з рекламної кампанії автомобілів Honda.

6. Анафора – повторення на початку слова, які використовуються у заголовках, оскільки саме вони найдовше тримаються у голові. У своїй рекламній кампанії Honda використала анафору у назві *“Can hate be good? Can hate be great?”*[5], що впливає на емоційну сферу та сприймається як представлення продукту на фоні негативної емоції.

7. Порівняння – допомагають у виділенні конкретного предмету з ряду подібних. У рекламній компанії 2013 року Ford Mustang прозвучала фраза *“Everyone has an inner mustang”*, яка порівнює автомобіль з людьми, вказуючи що він підходить кожному.

8. Метонімія – допомагає у створенні конкретного образу, замінюючи одне слово іншим. Наприклад, у рекламній кампанії Mercedes AMG була використана фраза *“Built to be wild”*, як нагадує відомий вислів *“Born to be wild”*. Ця метонімія

також наділяє об'єкт енергією та характеризує цю модель як «дикий та потужний» автомобіль.

9. Градація – це використання однорідних синтаксичних конструкцій, що підсилює конкретизацію певної характеристики або продукту в цілому. У рекламі автомобіля Ford Falcon “*This year Ford Falcon gives you more power, more luxury, more comfort for six people, and more of everything!*” [4]. За допомогою повторення однієї конструкції посилюється навіювання, яке виокремлює певні риси предмета серед інших.

Список використаної літератури

1. Подшивайлова Г.М. Мовні засоби маніпулятивного впливу в політичному дискурсі (на матеріалі друкованих російськомовних ЗМІ України): автореф. дис. ... канд. філол. наук / Г.М. Подшивайлова ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2009. – 21 с.
2. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием: пер. с англ. / Г. Шиллер. – М. : Мысль, 1980. – 326 с.
3. Реклама. Види реклами – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://edufuture.biz/index.php?title=Реклама._Види_реклами.Повні_уроки
4. Car commercials and best car ads - [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.globalcarsbrands.com/top-10-car-commercials-and-best-car-ads-ever/>
5. The 50 best car commercials - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.complex.com/sports/2011/05/the-50-best-car-commercials-of-all-time/citroen-dancing-robot>
6. Dijk van T. A. Discourse and manipulation / Teun A. van Dijk // Discourse and society. – London: SAGE Publications, 2006.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТОСФЕРИ АМБІТНІСТЬ

Найінтенсивніший розвиток мовознавства припадає на ХХ століття, період сучасного мовознавства, який характеризується постійними, безперервними, методологічними змінами наукових парадигм. Так, на зміну структуралізму, де мова розглядалася як своєрідно організована система з чіткими межами між мовними процесами та явищами, прийшла когнітивна лінгвістика, яка визнає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим [1: 146].

Вперше згадка про когнітивну лінгвістику з'явилася у 1975 році, у статті американських мовознавців Дж. Лакоффа та Х. Томпсона «Представляємо когнітивну граматику» [1], а згодом у 1989 році було створено журнал «Когнітивна лінгвістика» на симпозіумі у Луйсбурзькому університеті. Науково було визначено, що *когнітивна лінгвістика* (від англ. *cognition* «знання, пізнання, пізнавальна здатність») – це мовознавчий напрям, який розглядає функціонування мови як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища. Вона досліджує, як мовні форми пов'язані зі структурами людських знань та як вони представлені в голові людини [1: 147].

Її об'єктом виступає когніція (пор. англ. *cognition* – знання, пізнання, пізнавальна здатність) – сукупність психічних структур і процесів, що охоплює всю людську пізнавальну діяльність, а предметом є співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою та її мовленнєвою реалізацією. Мета полягає в тім, щоб через осягнення мови проникнути у форми цих структур і описати існуючу між ними і мовою залежність, пояснити як влаштовані світ і людина, чим скаузовані ті чи інші фізичні, фізіологічні, психічні явища і процеси, які їхні наслідки.

Представниками когнітивного підходу є переважно американські вчені Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор та інші [1: 145-150]. Результатом виникнення когнітивної лінгвістики стало введення у науковий обіг таких термінів як «концепт», «концептуальний аналіз», «категоризація», «концептуалізація», «концептуальна картина світу».

Проблема концептів – є першочерговою та актуальною у сучасній когнітивній лінгвістиці, тому *актуальність* даної статті полягає у дослідженні значущості концептосфери **АМБІТНІСТЬ** у сучасній англomовній картині світу, а *метою* є дослідження польової моделі концептосфери **АМБІТНІСТЬ**, а саме: аналіз дефініцій терміна «ambition», «ambitious», виокремлення ключових мікроконцептів навколоядерної ділянки, які формують макроконцепт **AMBITION**, виявлення його

когнітивних ознак та змісту за допомогою сучасних англомовних лексикографічних джерел.

Термін «концептосфера» вперше ввів у лінгвістичний обіг російський дослідник Д.С. Лихачов, який у своїй праці «Концептосфера російської мови» зазначив, що це сукупність концептів, що належить спільному ментальному просторові носіїв певної мови [2: 281].

Схожий із Д.С. Лихачовим погляд на поняття концептосфери мала В. А. Маслова, яка вважала її сукупністю концептів, із яких, як із мозаїчних шматочків, складається полотно світорозуміння носія мови. Тобто, концептосферу можна описати як польову структуру, у якої є ядро (когнітивно-пропозиційна структура певного концепту), навколядерна зона (лексичні репрезентації) та периферія (асоціативно-образні репрезентації) [4: 28].

Отже, концептосфера – це сукупність концептів, які існують у свідомості носіїв мови. Концепти, які мають складну структуру (тобто називаються мегаконцептами) і включають у себе менші за об'ємом (мікроконцепти) утворюють концептосферу.

Так, на прикладі концептосфери **АМБІТНІСТЬ** розглянемо її польову структуру, що й становить об'єкт нашого вивчення на основі лексикографічних джерел.

Концептуальний аналіз концептосфери **АМБІТНІСТЬ** полягає у моделюванні концепту і установлення його зв'язків з іншими концептами, що здійснюється шляхом не лише опису смислів кожного окремого слова, але й визначенням специфіки його польової структури і логічних відношень між компонентами. За методи когнітивного аналізу приймаємо дефініційний, компонентний аналізи та побудову структури поля.

За допомогою дефініційного аналізу ми виділяємо базові понятійні ознаки макроконцепту **AMBITION** на основі визначень. Він допомагає визначити поняттєву складову концепту, адже найбільш істотні ознаки означуваного предмета чи явища містяться у дефініціях лексеми-імені концепту. Компонентний аналіз полягає в аналітичному підході до значення слова, тобто в поділі його значення на окремі елементи, а також виявляє родові семи, які містять найбільше смислове навантаження.

Макроконцепт **AMBITION** має складну структуру, тобто включає в себе менші за об'ємом мікроконцепти, які групуються навколо нього, утворюючи концептосферу. Зміст макроконцепта **AMBITION** визначаємо за допомогою аналізу словникових дефініцій із сучасних англомовних лексикографічних джерел та компонентного аналізу. У складі словникових дескрипцій вичленовуються семантичні компоненти (семи) як мінімальні одиниці плану змісту, які є елементарним відображенням у мові різноманітних сторін і властивостей позначуваних предметів і явищ дійсності.

Результатом концептуального аналізу концептосфери **АМБІТНІСТЬ** будемо вважати виявлення когнітивних ознак, що формують концепт на основі лексикографічних джерел. Під когнітивними ознаками ми розуміємо окремі ознаки об'єкта, які відображені в структурі досліджуваного концепту, що формують його зміст, відповідають семам і виявляються в результаті семантичного аналізу, а також на основі когнітивної інтерпретації асоціатів [3: 146]. Чим частіше слова, що

виражають певну когнітивну ознаку, вживаються для вербалізації концепту, тим ближче вони знаходяться до ядра концепту. Відповідно зі зменшенням частотності вживання інші когнітивні ознаки відносяться до периферії.

Тому проведемо аналіз словникових дефініцій ключового слова макроконцепта **AMBITION**, а саме із тлумачень якомога більшої кількості словників зробимо вибірку всіх семантичних компонентів (сем) та потенційних когнітивних ознак макроконцепту. У сучасній англійській мові макроконцепт **AMBITION** об'єктивований лексичними одиницями «ambition, ambitious», дефініції яких слугуватимуть експлікації когнітивних ознак.

Отже, за допомогою лексикографічного аналізу визначимо поняттєвий зміст іменника *ambition*:

- a strong desire to achieve something (an ambition to do something), e.g., *She had always had an ambition to be a pilot*;

- a determination to be successful, rich, powerful, e.g., *He was young and full of ambition* [7];

- a strong wish to achieve something or to be successful, e.g., *His ambition is ultimately to run his own business*;

- an earnest desire for some type of achievement or distinction, as power, honor, fame, or wealth, and the willingness to strive for its attainment, e.g., *Her ambition was to become a pilot; he achieved his ambition of making fortune* [9];

- a determination and desire for work or activity; energy, e.g., *I awoke feeling tired and utterly lacking in ambition* [6].

Визначаємо також поняттєвий зміст прикметника *ambitious*:

- determined to be successful, rich, powerful, e.g., *Alfred was intensely ambitious, obsessed with the idea of becoming rich*;

- an ambitious plan, idea, which shows a desire to do something good but difficult, e.g., *an ambitious engineering project an over-ambitious health reform program* [6];

- wanting to be successful or powerful (an ambitious young lawyer);

- an ambitious plan will need a lot of work and will be difficult to achieve, e.g., *This is our most ambitious project so far* [7].

На основі даних визначень виокремлюємо родові семи одиниці *ambition*: desire, determination, wish, wanting. Дані семи утворюють семантичну градуїзованість, тобто зростання: wish/бажання → wanting/хотіння → desire/прагнення → determination/цілеспрямованість, як мета досягнення амбітності.

1 юніт – це концепт у зростанні: wish/бажання → wanting/хотіння → desire/прагнення.

2 юніт – це концепт у мотивації, рішучості: determination/цілеспрямованість.

Словник «Business Dictionary» узагальнює всі вище зазначенні дефініції та пропонує таке визначення поняттю «ambition»:

–The desire to achieve something, or to succeed, accompanied with motivation, determination and an internal drive. Ambition describes those that achieve success based on their inner desire. Ambition in itself may not be a key to success. Successful, ambitious people need both energy and goals to succeed. Someone with plenty of energy but no goals may find themselves pursuing one opportunity after another without success,

wondering what it is that they are wanting out of life. Someone with goals but no energy may find themselves wanting to achieve success, but too complacent to do the work to go about pursuing their goals. They might also start projects but quit when the work becomes too hard or too much work. Ambition also requires using failures to learn from their mistakes [8].

На основі даного визначення робимо висновок, що засобами досягнення мети до амбітності є: to do a lot of work, to be successful, to do something good but difficult, to be successful, rich, powerful, to learn from mistakes, to have a desire for aspower, honour, fame and wealth.

Аналіз сучасних словникових тлумачень лексеми «ambition» дозволяє дати їй таке визначення: «ambition – is a strong determination and desire for working hard and to be successful». Зміст макроконцепту **AMBITION** розкриває 4 когнітивні ознаки:

- Desire/Прагнення
- Determination/Цілеспрямованість
- Wish/Бажання
- Wanting/Хотіння

Перелічені когнітивні ознаки є базовими мікроконцептами англomовної концептосфери **АМБІТНІСТЬ**, оскільки представлені родовими семами із сучасних лексикографічних джерел та мають свої видові семи, дослідження яких є наступним нашим кроком.

Завершальним етапом концептуального аналізу концептосфери **АМБІТНІСТЬ** є побудова структури, яка включає ядро та периферію поля. На основі когнітивних ознак опишемо структуру досліджуваної концептосфери.

У структурі концептосфери **АМБІТНІСТЬ**, макроконцепт **AMBITION** лежить в ядерній ділянці основу якої складає ядро, що виражене ключовими лексемами (*ambition/ambitious*). Ядерна ділянка включає також в себе інформаційно-поняттєвий компонент, який містить суттєві характеристики, дефініції концепта. Навколо неї розгортаються нові семи, які реалізуються через мовні одиниці (слова, словосполучення), утворюють навколоядерну ділянку та є мікроконцептами:

DESIRE/ПРАГНЕННЯ, WANTING/ХОТІННЯ, WISH/БАЖАННЯ, DETERMINATION/ ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ.

Периферію складає інтерпретаційне поле, яке містить оцінки й трактування змісту ядра макроконцепту **AMBITION** різними носіями мови. Периферія даного макроконцепта пов'язана із фразеологічними одиницями мови, дослідження яких ми покажемо у Розділі III.

Отже, як і будь-який концепт, макроконцепт **AMBITION** має багатокomпонентну структуру і займає одне з базових місць у сучасній англomовній картині світу. Концептосфера **АМБІТНІСТЬ** відтворюється шляхом семного аналізу лексеми, що позначає її. Аналіз дефініцій лексем «ambition, ambitious», що вживаються на позначення англomовного макроконцепту **AMBITION** дав можливість виділити когнітивні ознаки амбітності: desire, determination, wish, wanting, як мікроконцепти концептосфери. Тому значення мови для когнітології є надзвичайно великим, бо саме через мову можна об'єктивізувати розумову (ментальну та мисленнєву) діяльність, тобто вербалізувати її.

Список використаної літератури

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. / М.П. Кочерган – К. : Видавничий центр "Академія", 2006. – 464 с.
2. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. / Д.С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М., 1997. – С. 280–287.
3. Мартинюк А.П. Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці. / А.П. Мартинюк // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. – Ужгород, 2006. – С. 92 – 107.
4. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. / В.А. Маслова. – Учебное пособие. Мн.: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
5. Попова З.Д. Понятие концепт в лингвистических исследованиях. / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1999. – 29 с.
6. Cambridge Dictionary. Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/>
7. Longman Dictionary of Contemporary English. Режим доступу: <HTTPS://WWW.LDOCEONLINE.COM/>
8. Online Business Dictionary. Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/>
9. Oxford Learner`s Dictionary. Режим доступу: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
10. Webster`s Dictionary of English Usage. Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/>

Д. М. Вигівський

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник

к.ф.н., доц. Ю. М Нідзельська

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Перш за все, необхідно підкреслити, що на сьогоднішній день реклама є надзвичайно впізнаваним та складним явищем, яке постійно привертає увагу науковців різних галузей: лінгвістів, психологів, культурологів, соціологів, філософів, маркетологів та ін. Існує думка, що одним із завдань реклами, як специфічного різновиду комунікації є вплив за допомогою низки мовних та позамовних засобів на прагматичну сферу кінцевих споживачів реклами, що, відповідно, передбачає їх зацікавленість певним продуктом; реклама функціонує у специфічному середовищі, тобто у межах рекламного різновиду дискурсу. Таким чином, перераховані вище аспекти значною мірою зумовлюють актуальність представленого дослідження. Адже рекламна діяльність аналізується із різних ракурсів: економічного, соціологічного, культурологічного, юридичного, психологічного, лінгвістичного та ін. Мовознавці зацікавлені дослідженнями реклами з позицій лінгвістики тексту, тобто його описом із точки зору базової парадигми «текст - дискурс».

Мета роботи – розглянути базові особливості сучасного англомовного рекламного дискурсу. Основні завдання роботи – представити існуючі визначення дискурсу у сучасному мовознавстві, розглянути основні характеристики рекламного дискурсу, визначити розуміння слогану у сучасному рекламному спілкуванні.

Вивченням таких складних явищ, як текст та дискурс займалися багато вчених, наприклад, Н. Д. Арутюнова, В. Карасик, О. Кубрякова, А. П. Мартинюк, А. В. Олянич та ін.

У сучасній науці часто використовується термін «дискурс». Проте варто підкреслити, що у лінгвістиці не існує єдиного визначення цього поняття. Варто відмітити, що термін «дискурс» має досить широке використання. Дискурс нерідко розглядають як вид мовлення і тип тексту, як зв'язний текст в сукупності з

екстралінгвістичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; тобто, текст, взятий в подієвому аспекті [6, с.26].

Згідно з думкою Н. Д. Арутюнової, дискурс – це мова, «занурена у життя», тому на відміну від терміна «текст» він не застосовується до давніх текстів, зв'язки яких з життям не відновлюються безпосередньо [2, с. 136,137], цю думку підтримують багато мовознавців. З іншого боку, акцентуючи нашу увагу на відмінностях між текстом і дискурсом, Т. А. ван Дейк вбачає дискурс у висловленому тексті, а от текст він ототожнює з абстрактним граматичним конструктом сказаного, співвідносячи текст із системою мови, а дискурс – із мовленнєвою подією в режимі реального часу [4, с. 35]. Ю. Руднев дає наступне визначення дискурсу: дискурс – це такий вимір тексту, взятий як комплекс висловлювань (тобто як процес і результат мовного (комунікативного) акту), який припускає всередині себе синтагматичні та парадигматичні ідеологічні відносини між формальними елементами, які створюють систему, і виявляє прагматичні ідеологічні установки суб'єкта висловлювання, що обмежують потенційну невичерпність значень тексту [9].

На думку В. Карасика, Т. А. ван Дейка та інших вчених, дискурс можливо розуміти як одночасно процес та результат комунікативного акту.

Варто розглянути те, яким чином розуміють рекламний різновид комунікації. Отже, Е. Л. Доценко визначає рекламний дискурс так: «завершене повідомлення, яке має суворо орієнтовану прагматичну установку (залучення уваги до предмету реклами), що поєднує дистинктивні ознаки усного мовлення та письмового тексту з комплексом семіотичних (пара- і екстралінгвістичних) засобів» [5]. Рекламний дискурс є складним соціокультурним феноменом, є складовою більш широкої соціальної взаємодії, охоплює багато сфер життя сучасного соціуму і, таким чином, є пов'язаним з різноманітними видами людської діяльності.

Однією з характерних особливостей рекламного дискурсу є значний ступінь сугестивного впливу на реципієнта. Це зумовлюється тим, що саме у рекламному дискурсі значною мірою відображено мовна функція впливу, також її називають волюнтативною (Р. Якобсон, Г. Клаус, Е.Ф. Тарасов та ін.).

Однією з форм існування рекламного дискурсу є реклама (друкована зокрема), яку ми визначаємо як елемент соціальної культури суспільства, головною метою якого є вплив на споживача. Для цього нерідко застосовують різні мовленнєві засоби, що сприяють пробудженню зацікавленості потенційного споживача до рекламованого товару, вони спрямовані на закріплення рекламного дискурсу в його свідомості.

Наприклад, І. С. Алексєєва так формулює комунікативне завдання рекламного тексту: повідомити реципієнту нові достовірні дані (когнітивна інформація), забезпечити надійність засвоєння реципієнтом цих даних, впливаючи на його емоції і пам'ять (емоційна інформація), підсилюючи цю надійність тим задоволенням, яке реципієнт отримає від тексту (естетична інформація), і тим самим призначивши йому певні дії (оперативна інформація) [1, с. 116]. Зі свого боку, Д. Е. Розенталь зазначає, що важлива вимога до рекламних текстів – максимум інформації, мінімум

слів [8, с. 27], ми погоджуємося, що лаконічність висловлювань є однією із базових властивостей рекламного спілкування.

Стиль рекламного дискурсу має свої особливості, він поєднує у собі риси публіцистичного, наукового, науково-популярного, частково розмовного і ділового стилів. Як вважають, таке поєднання впливає із особливостей, з її основної функції – повідомлення і впливу [8, с. 30]. Необхідно у цьому контексті додати, що завдяки використанню еліптичних конструкцій, фразеологізмів та питальних речень створюється довірча атмосфера та ілюзія діалогу з адресатом. Тобто, стилістичні засоби рекламного дискурсу мають прагматичну спрямованість. Зміст рекламного тексту залежить від мети і характеру впливу на споживача, адже, як відомо, реклама – це не тільки інформація, але і спосіб «зомбування» суспільства [7, с.129-131].

Незважаючи на різноманітність форм вияву, когнітивна функція реклами знаходить своє найповніше відображення саме в тексті рекламного повідомлення, яке є найважливішим видом впливу в ЗМІ. Аналіз рекламних текстів свідчить про універсальні закономірності використання мовних одиниць різного рівня, які змушують працювати уяву і пам'ять реципієнта. Саме тому в рекламних текстах практично кожна лінгвістична одиниця є не лише семантично значущою, але і володіє особливою комунікативною силою. Успіх реклами залежить від її мовного вираження, а її ефективність залежить від трьох складників: звуку, слова, речення [3, с.104].

Як це підкреслює Л. Бурковська, центральну роль у рекламному повідомленні виконує слоган: він має спонукати споживача зробити вибір на користь рекламованої послуги та позиціонувати установу на ринку послуг. Щоб бути ефективними в процесі комунікації, у слоганах максимально точно мають поєднуватися мовна форма (експресивні мовні засоби та можливості системи мови), прагматичні настанови (миттєвий вплив на споживача та упізнавальний ефект, який є тривалим), комунікативні функції. Слоган є спресованою до формули суттю рекламної концепції, це доведена до лінгвістичної досконалості думка, яка легко запам'ятовується [3, с.102]. До того ж, значна семантична насиченість у поєднанні з короткою формою дозволяє порівняти слоган і заголовок рекламного тексту із багатьма приказками, прислів'ями, афоризмами, тобто тими одиницями які є виразниками певних лінгвокультур.

Сугестивний вплив реклами забезпечується за допомогою механізму формування вербальних і невербальних стереотипів у свідомості реципієнта. Як відомо, сугестію розуміють як певне сприйняття сутностей без критичного їх оцінювання. Доля того, щоб реклама була ефективною, потрібно значною мірою впливати на потенційну аудиторію.

Отже, в сучасній мовознавчій науці сьогодні не існує однозначного визначення поняття «дискурс». Рекламний дискурс варто сприймати як складний соціокультурний феномен, який визначається як завершене повідомлення, що має чітко орієнтовану прагматичну установку, поєднує властивості усного мовлення та письмового тексту із низкою семіотичних засобів. Метою будь-якої реклами є вплив на реципієнта, тому сугестивний вплив реклами забезпечується за допомогою

механізму формування вербальних і невербальних стереотипів у свідомості реципієнтів. Центральну роль у рекламному повідомленні виконує слоган.

Таким чином, перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей рекламних текстів при аналізі особливостей функціонування системи метафоричних конструкцій в сучасному англомовному рекламному дискурсі.

Список використаної літератури

1. Алексеева И. С. Текст и перевод. Вопросы теории : [монография] / Ирина Сергеевна Алексеева. – М. : Междунар. отношения, 2008. – 184 с.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс. Языкознание / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая советская энциклопедия, 1998. – 136–137 с.
3. Бурковська Л. Лінгвістичні аспекти англомовних рекламних текстів / Філологічні науки – 18 – 2014р. – 101-105 с.
4. Дейк Т. А. ван Контекст и познание. Фреймы знаний и понимание речевых актов / Т. А. ван Дейк// Дейк Т.А. ван Язык. Познание. Коммуникация : [сб. работ] / [сост. В.В. Петрова]. – Москва, 1989. – 12–40 с.
5. Доценко, Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Л. Е. Доценко. – 3_е изд. – М.: Речь, 2003. – 304 с.
6. Миронова Н. Н. Дискурс-анализ М.: НВИ-ТУЗАУРУС, 1997. – 158 с.
7. Мокшанцев, Р. И. Психология рекламы / Р. И. Мокшанцев. – М.: Инфра_М, 2009. – 230 с.
8. Розенталь Д. Э. Язык рекламных текстов : [учеб. пособ.] / Дитмар Эльяшевич Розенталь, Николай Николаевич Кохтев. – М. : Высш. школа, 1981. – 127 с.
9. Руднев, Ю. Концепция дискурса как элемента литературоведческого метаязыка [Электронный ресурс] / Ю. Руднев //Философский проект. Научные записки из желтого дома. – Режим доступа: http://zhelty_dom.narod.ru/literature/txt/discours.

Л. В. Галицька

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. І.І.Савчук

СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Бачення рекламного дискурсу як соціального явища у світлі когнітивної парадигми [1; 3; 4; 6] набуває все більшої актуальності, тому мета статті – проаналізувати особливості структурно-семантичної організації англомовного рекламного дискурсу культурно-пізнавального туризму. Для семантично-когнітивного моделювання текстів використовується фреймова інтерпретація, яка під час сприйняття та розуміння тексту активується у свідомості людини. Фрейм вважається найбільш стереотипним серед багатьох шляхів подачі вербалізованої інформації [1].

Матеріалом дослідження слугували рекламні тексти туристичних компаній: «Traveller», «Hurlingham Travel Services Limited» та рекламні тексти туристичного спрямування з публіцистичного видання «The Guardian» й британського журналу «Britain».

Виклад основного матеріалу. Фреймова структура розглядається як модель інтерпретації концепту, оскільки саме фрейм допомагає чітко уявити та зрозуміти концепт. Фрейми є засобами, що організовують один або декілька концептів шляхом

їхнього структурування, а це вказує на зв'язок між фреймом та концептом. Структура фрейму складається з двох рівних частин: поняттєвої, що містить узагальнене представлення компонентів у людській свідомості та перцептивної, пов'язаної із ситуацією, що сприймається [5].

Оскільки базові фрейми можуть об'єднуватися у залежності від комунікативного контексту між собою у різних комбінаціях, то вони структурують дискурс у вигляді мережі слотів, які є взаємозв'язані. Слот – це механізм, що знаходиться у структурі фрейму, несе певну інформацію та робить можливим подання різних типів знань [5].

На сьогодні різні варіанти фреймового моделювання містяться в лінгвістичних працях, проте найбільш вдалим вважається запропонована С. А. Жаботинською класифікація «базисних» фреймів: предметно-центричні, акціональні, посесивні, таксономічні та компаративні, які конкретизуються значенням мовних одиниць [2].

Проведений аналіз англomовного рекламного дискурсу культурно-пізнавального туризму вказує на те, що тексти даного типу дискурсу мають специфічну організацію, а саме включають ті семантичні складники, які є найбільш важливими для представлення послуги, що рекламується.

У розглянутих рекламних текстах відображається концептуальна ситуація «туристична компанія рекламує подорож культурного-пізнавального спрямування». Так як ця ситуація містить різні компоненти (види подорожей, засіб пересування, місце призначення, інформацію про фірму тощо), то для семантично-когнітивного аналізу даного типу реклами було обрано предметно-акціональне фреймове моделювання.

Предметно-центричний фрейм розглядається як система пропозицій, де до логічного предмету дехто/дещо додається декілька предикатів, які характеризують предмет за кількісним, якісним, локативним, темпоральним та оцінним параметрами. Ці параметри представлені набором пропозицій, де між актантом і його властивостями встановлено внутрішньо-просторовий зв'язок є/існує [2].

В акціональному фреймі декілька предметів, що взаємодіють у просторі та часі дехто/дещо набувають семантичні ролі, які відображають діяльнісний характер відносин між ними [2].

Таким чином, семантична структура рекламного дискурсу культурно-пізнавального туризму містить наступні параметри:

I. Вузол – учасники:

1. Провайдери сервісу. Цей фрейм репрезентується слотом ХТОСЬ1: продуцент, який виступає у ролі агенса і представляється наступними назвами:

1) назв агенцій: “Dartmoor”, “Brookland Travel”, “Railtrain Tours”, “DHTour”, “Martin Randall Travel”, “The Independent Traveller” etc.

2) працівників агенцій: tour operator, tour guide, personal English-speaking driver, staff, travel consultants, advisor etc.

3) опосередкованих осіб і організацій: custom, “Howletts”(The aspinall wild animal park), Northampton Museum and Art Gallery etc.

4) за допомогою особового або присвійного займенників we та us.

2. Споживачі (ХТОСЬ2: реципієнт) – мовна реалізація даного слоту представлена імпліцитно або через пряме звернення до споживача туристичного об'єкту за допомогою використання особового займенника you: You (ХТОСЬ2) are invited to do a tapas tour and get to know the traditional tapas bars where the locals go [9; 10].

3. Характеристика провайдера. Даний фрейм представлений слотом ТАКИЙ1 та відображається за допомогою якісних прикметників: professional (професіональний), friendly (дружелюбний), experienced (досвідчений), personal (особистий), knowledgeable (добре обізнаний), courteous (ввічливий) etc. Дані прикметники використовуються для встановлення атмосфери довіри й надійності між туристичною компанією, її представниками та споживачем, наголошуючи на обізнаності, компетентності, професіональності перших.

II. Вузол – дія:

Отримання культурно-маркованих знань вирізняє культурно-пізнавальний туризм з-поміж інших. Для отримання даних знань використовуються певні стратегії, які реалізується як діями зі сторони провайдерів сервісу (ДІЄ1) та і зі сторони споживача (ДІЄ2).

Слот ДІЄ1 представлений в рекламних текстах дієсловами help (допомагати), do (робити), make (робити), try (намагатися), inspire (надихати), improve (вдосконалювати), support (підтримувати), look forward (чекати з нетерпінням), welcome (ласкаво запрошувати), provide (забезпечувати), offer (пропонувати), які пов'язані зі слотом ХТОСЬ1: продуцент та позначають дії спрямовані туристичною компанією на задоволення потреб споживача.

Слот ДІЄ2 репрезентований у туристичній рекламі культурно-пізнавального спрямування наступними дієсловами: discover (відкривати), explore (досліджувати), experience (дізнаватися), visit (відвідувати), enjoy (насладжуватися), walk (прогулюватися), call (дзвонити), make (робити), get to know (дізнаватися), come (приїхати), travel (подорожувати), see (бачити) у відношенні до слоту ХТОСЬ2: реципієнт, що виражають можливості споживача підчас та після придбання туристичної послуги.

III. Вузол – об'єкт:

1. Мета (ЩОСЬ1:) полягає в отриманні досвіду, приємних емоцій, насолоди та незабутніх вражень (to get unforgettable emotions, to experience the best city, to have a wonderful holiday) [8; 11].

2. Об'єкт пропозиції у туристичних рекламних текстах культурно-пізнавального спрямування представлений слотом ЩОСЬ2: об'єкт та репрезентується такими іменниками як holiday (свято, відпустка), cruise (круїз), trip (подорож), conditions (умови), vacations (відпустки), museum (музей), castle (замок), architecture (архітектура), landscapes (пейзажі) etc., що називають місця, пам'ятки, види подорожей, які пропонуються туристичною компанією.

3. Характеристика об'єкту пропозиції відображається у слоті ТАКИЙ2 ЩОСЬ2: об'єкт. У рекламних текстах культурно-пізнавального туризму, об'єкт пропозиції подається у поєднанні з його характеристикою, яка представлена прикметниками, які виражають ознаку даного об'єкту: quaint (ТАКИЙ2) villages (ЩОСЬ2)

(незвичайні села), historic (ТАКИЙ2) homes (ЩОСЬ2) (історичні будинки), charming (ТАКИЙ2) cottages (ЩОСЬ2) (чарівні котеджі), beautiful (ТАКИЙ2) parkland (ЩОСЬ2) (прекрасні парки), unforgettable (ТАКИЙ2) cruise (ЩОСЬ2) (незабутній круїз) etc [10; 11; 14]. Характеристика надається об'єкту пропозиції з метою захоплення уваги споживача та наголошенні на особливості даної пропозиції.

4. Засоби пересування під час подорожі. Фрейм «засоби пересування» представляється слотом ЩОСЬ3: засіб і передається за допомогою використання іменників, які називають види транспорту. Відповідно до типу подорожі види транспорту поділяються на:

- наземний транспорт (train (потяг), limousine (лімузин), car (машина), bus (автобус), taxi (таксі), bicycle (велосипед));
- водний транспорт (ship (корабель), yacht (яхта), boat (човен));
- повітряний транспорт (plane (літак), liner (лайнер), jet (реактивний літак), helicopter (гелікоптер)).

У більшості випадків у рекламних текстах слот ЩОСЬ3: засіб представлений у поєднанні зі слотом ТАКИЙ3, разом вони утворюють вузол ТАКИЙ3 ЩОСЬ3: засіб. Даний вузол містить характеристику певного виду транспорту: a private plane (приватний літак), a luxury vehicle (розкішний автомобіль), the elegant train (елегантний потяг), a comfortable bus (комфортний автобус) [8; 9]. Використання прикметників вказує на те, що туристична компанія намагається створити хороші умови для споживача, тим самим спонукаючи його до здійснення туристичної покупки.

IV. Локативно-темпоральний вузол:

1. Місце. Для репрезентації місця та його характеристик використовується вузол ТАКИЙ4 ТУТ. Образ місця, який представлений слотом ТАКИЙ4 створюється за допомогою позитивно маркованих прикметників, які описують розмір (large (великий), small (маленький)), культурну цінність (legendary (легендарний), historical (історичний), ancient (стародавній)) та популярність (the most famous (найвідоміший)). Місце, локація, представлена слотом ТУТ характеризується використанням конкретних загальних іменників та інколи власних: resort (курорт), restaurant (ресторан), coastline (узбережжя), hotel (готель), places of Avignon (палаці Авіньйона), Avenue George V (авеню Джорджа V), castle (замок) [8; 9; 12].

2. Тривалість дії (СТІЛЬКИ) відбиває знання про те як довго споживач буде насолоджуватися отриманою пропозицією (6-day trip (6-денна подорож), 3 unforgettable days (3 незабутні дні), a luxury weekend (розкішні вихідні), 3 nights (3 ночі), a 3-hour private walking in tour (3-годинна приватна прогулянка)) та емоціями, які залишаються після відвідування запропонованих туристичною агенцією об'єктів культури (an experience that will live with you forever (досвід, який залишиться з вами назавжди), the adventure you keep the memory (пригода, яку ви збережете в пам'яті), a memorable day out for everyone (вихідний день, що запам'ятається всім)) [8; 9; 11]. Слот СТІЛЬКИ у рекламних текстах культурно-пізнавального туризму представлений такими частинами мови як числівники, прикметники, іменники та прислівники.

Таким чином, семантична структура реклами культурно-пізнавального туризму містить всі важливі компоненти, які спрямовані на заохочення споживача скористатися послугою тієї чи іншої туристичної агенції та відображена у позиційній моделі [ТАКИЙ1 ХТОСЬ1: продуцент здійснює ДІЄ1 пропозицію ТАКИЙ2 ЩОСЬ2: об'єкт для ХТОСЬ2: реципієнт здійснює ДІЯ2 з певною метою ЩОСЬ1 в певному місці ТАКИЙ4 ТУТ за допомогою ТАКИЙ3 ЩОСЬ3: засіб на СТИЛЬКИ].

Список використаної літератури

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: [курс лекций] / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. ун-та, 2001. – 123 с.
2. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського ун-ту. – Черкаси: ЧДУ, 1999. – С. 12-25. – (Серія “Філологічні науки” ; вип. 11).
3. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования // Ин-т языкознания РАН. / Е. С. Кубрякова. – М.: Знак, 2012. – 208 с.
4. Манакін В. Н. Когнітивна лінгвістика і контрактивна семантика / В. Н. Манакін // Наукові записки. – Кіровоград, 1999. – С. 10-14. – (Серія “Філологічні науки (мовознавство)” ; вип. 16).
5. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский ; пер. с англ. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. Fillmore Ch.J. Frame semantics / Ch. J. Fillmore // The Linguistic society of Korea (ed.). Linguistics in the Morning Calm. – Seoul: Hanshin Publishing Co, 1982. – P. 111-137.
8. Hurlingham Travel Services Limited – Режим доступу: <http://hurlinghamtravel.co.uk/>
9. The Guardian – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/travel/>
10. The Official magazine “Britain” – 2015. – № 6. – Режим доступу: www.britain-magazine.com
11. The Official magazine “Britain” – 2016. – № 2. – Режим доступу: www.britain-magazine.com
12. The Official magazine “Britain” – 2016. – № 3. – Режим доступу: www.britain-magazine.com
13. Traveller – Режим доступу: <http://www.traveller.com.au/>

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СЛЕНГ» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Словниковий склад будь-якої мови можна поділити на загальну лексику, тобто слова, які є загальноживаними незалежно від місця проживання, професії та способу життя мовців, і лексику обмеженого вжитку, серед якої виділяють діалекти, жаргонізми, спеціальну (професійну) лексику і сленг.

Сленг є особливою частиною емоційно-забарвленого шару лексики і та невід'ємною складовою будь-якої мови, він є своєрідним показником змін у суспільстві, що реагує на новітні тенденції та явища, відображає суспільно-культурний фон окремо взятої епохи, який розуміють у повній мірі лише її представники. Іншими словами, сленг – це набір спрощених або образних слів і словосполучень для позначення осіб, дій, понять та явищ, які вже існують в мові. Мова постійно змінюється, удосконалюється та поповнюється новими словами і термінами при реорганізації тих чи інших мовних явищ. Суспільство активно відкидає застарілу лексику і замінює її новою згідно з новомодними тенденціями. [1; 8].

Метою запропонованої статті є проаналізувати визначення поняття «сленг» та окреслити його основні характеристики.

На сьогоднішній день існує багато підходів до трактування поняття «сленг». За визначенням Бацевича Ф. С., сленг – це історично сформований, проте доволі неоднорідний та нестійкий пласт специфічної лексики та фразеології, що є властивою одній обмеженій професійній, соціальній чи іншій особливій групі населення, має чітку емоційно-експресивну забарвленість. Найчастіше він використовується для створення ефекту новизни, передачі певного настрою мовця, надання висловлюванню конкретності, точності, виразності та жвавості, а також використовується для уникнення штампів та кліше літературної мови [2: 125].

Згідно інших досліджень [3: 41], сленг – це не лише окремий пласт національної мови, який певною мірою відображає рівень розвитку суспільства, а й одна із форм існування мови, що також має право на лексикографічне осмислення.

Сленгу притаманні такі характеристики: приналежність до не-літературного пласта лексики; більш активне вживання подібних слів в усному мовленні; обмеженість використання контекстом та певними соціальними рамками.

Без лексикографічної фіксації сленг приречений на зникнення, оскільки сленгові номінації швидко з'являються і так само швидко зникають. Це доводить потребу теоретичного й лексикографічного опрацювання сленгу, який останнім часом став одним з основних засобів спілкування [7: 32].

В одних текстах, що насичені сленговою лексикою, вказане явище виконує суто експресивну функцію і зустрічається в якості стилістичного прийому для надання опису та оцінки подій та середовища. В інших – явище сленгу є частиною композиційної будови тексту, основною силою його «сюжету».

Хоча сленг є універсальним лінгвістичним явищем, зумовленим низкою екстралінгвістичних та лінгвістичних чинників, варто також зазначити, що він представлений різною кількістю одиниць в різних мовах. С. В. Лазаревич оцінює роль сленгу в мовленні середнього американця як приблизно 10% від його вокабуляру, тоді як український сленг – явище малорозвинене та маловивчене, що відображається у мовленні українців та при необхідності знайти український відповідник під час перекладу американського сленгу [5: 22].

На думку Судзиловського Г. А., сленговій лексиці притаманні такі особливості [6: 9,10]:

1. Сленг – це категорія загального поширення, що перебуває як поза межами загальноприйнятих мовних норм, так і за межами діалектів загальнонаціональної англійської мови.

2. «Тривалість життя» сленгових одиниць може варіюватися в залежності від специфіки їх утворення та факторів існування.

3. Сленг включає в себе, з одного боку, шар специфічної лексики і фразеології професійних говорів, соціальних жаргонів і аргослужбового світу, та, з іншого боку, шар широко розповсюдженої і загальнозрозумілої емоційно-експресивної лексики та фразеології не літературної мови.

4. Сленг є свідомим та навмисним вживанням з боку мовця елементів загальнолітературного стандарту в розмовній мові для суто стилістичних цілей: створення ефекту новизни, незвичайності, відмінності від загальноновизнаних зразків, передачі певного настрою мовця, надання висловлюванню конкретності, жвавості, виразності, точності, стислості, образності, а також для уникнення штамів та кліше.

5. За допомогою сленгових виразів у мовлення впроваджуються певні елементи мовної гри;

6. Фамільярно-емоційне забарвлення багатьох слів і виразів сленгу відрізняється великою різноманітністю відтінків. В залежності від контексту та підбору сленгової лексики висловлювання мовця може стати більш жартівливим, іронічним, глузливым, презирливим, грубим і навіть вульгарним.

На думку Береговської Н. В., найбільша складність у роботі зі сленгом та при його перекладі – знаходження сучасних еквівалентів. При перекладі сленгу найприроднішим є використання функціональних аналогів за наявності їх в мові перекладу. При їх відсутності можна удатися до просторіччя, яке додає тексту, що перекладається, необхідну характеристику відхилення від літературної норми. Часто контекст змушує відмовлятися від вибору однієї з варіантних відповідностей, тоді доводиться шукати новий варіант перекладу – контекстуальну заміну, коли у зв'язку з особливостями конкретного контексту перекладач відмовляється від використання існуючої лексичної відповідності та підбирає варіант перекладу, що підходить лише к даному випадку [3: 36].

Крім своєрідного лексичного складу, сленг характеризується й своєрідною манерою вимови, варіантами морфологічних форм, певними типовими синтаксичними конструкціями. Основні труднощі під час перекладу сленгу можуть виникати з таких причин [1: 289]:

1) Якщо англomовний сленгізм має два або більше значень, які варіюються відповідно до того хто, за яких умов і коли вживає це слово, то перекладач має звернути особливу увагу на вибір правильного значення.

2) Якщо англomовний сленгізм виражає поняття чи реалію, не властиву українській мові.

3) Якщо англomовний сленгізм укорінився в українській мові, то виникає питання, чи доцільно перекладати його характерним українським відповідником або транслітерувати.

4) Якщо сленгізм є застарілим і залишився в пам'яті людей як часова особливість.

Отже, за допомогою такого мовного явища як сленг мова постійно оновлюється, вдосконалюється, набуває якісно нових характеристик та відтінків. Сленгізми збагачують мову і надають повідомленню певні стилістичні особливості, які покращують його розуміння та підвищують його цінність.

Список використаної літератури

1. Артюх В. О. Семантичні особливості американського сленгу у тексті англomовної публіцистики / Артюх В.О. – К.: Видавничий центр «Академія», 2015. – 289 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2014. – 344 с.
3. Береговская Н. В. Сленг : формирование и функционирование / Береговская Н. В. // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 2012. – № 3. – 41 с.
4. Бурбело В. Б. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади сленгу // Іноземна філологія. – К.: Либідь, 2012. – Вип. 32-33. – 82 с.
5. Лазаревич С. В. Лексика и фразеология английского жаргона (семантико-словообразовательный анализ) : дис. канд. филол. наук. – М.: Наука, 2000. – 22 с.
6. Судзиловский Г. А. Сленг – что это такое? Англоязычный словарь сленга. – М.: Воениздат Минобороны, 2009. – 181 с.
7. Шумейко А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз / А. Шумейко // Дивослово. – 2011. – С. 31-34
8. Amari J. Slang Lexicography and the Problem of Defining Slang [Електронний ресурс] / J. Amari – 2010. – Режим доступа: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:fd2d4042-0f65-4037-bfd3-230c6193bc1d>

В. С. Грибан

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к.психол.н., доцент Н.В. Дячук

КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТТЄВИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРЕЙМУ

Беззаперечним є той факт, що для дослідників у галузі гуманітарних наук, на відміну від дослідників у сфері природничих та точних наук, особливо гострим залишається питання про ступінь науковості, достовірності та об'єктивності

результатів їх дослідження. Щодо роботи з художньою та словесною творчістю ця проблема ще більше ускладнюється в силу недостатнього опрацювання універсального методологічного апарату та доказової бази, які, у свою чергу, однаково задовольняли б вимоги як точних, так і гуманітарних наук. Найчастіше дослідження, не дивлячись на свою велику культурологічну та історичну значущість, ризикують залишитися на рівні інтерпретацій, не позбавлених усім відомої долі суб'єктивізму.

В зв'язку з цим останнім часом все більше дослідників у гуманітарній сфері виявляють інтерес до методів та засобів, запозичених з галузей точних наук. Прикладом такої взаємодії служить фреймовий аналіз, запозичений з області кібернетики, що успішно використовується в різних галузях знань, зокрема, в когнітивній лінгвістиці. В цьому проявляється актуальність нашого дослідження.

Метою даної роботи є розкриття сутності поняття *фрейм*, виявлення його загальних ознак та особливостей, визначення складових фреймової структури та розгляд застосування фреймового аналізу як методу дослідження.

Завданнями даної роботи є:

- охарактеризувати фреймову сітку та її складові;
- науково обґрунтувати вибір методу фреймового аналізу як засобу дослідження.

Основоположником фреймового методу прийнято вважати Марвіна Мінського, спеціаліста в сфері дослідження штучного інтелекту. За його словами, «фрейм – це структурований набір даних для представлення стереотипної ситуації» [4: 152]. Дане поняття досліджувалось у працях С. Горохової, У. Найссера, Ф. Кулакова, Ч. Філлмора та ін.

Першим, хто використав термін *фрейм* у лінгвістичних дослідженнях був Ч. Філлмор. Фрейм є змістовим каркасом майбутнього висловлювання [5: 313]

Фрейм – багатоаспектний феномен, пов'язаний із процесами зберігання та представлення інформації, так само як і з мовленнєвими актами та організацією дискурсу. Поняття фрейму в когнітивній лінгвістиці використовується як одиниця методу когнітивного та семантичного моделювання мови, що допомагає вивчити взаємодію семантичного середовища мови (мовних значень) та структур знань середовища мислення.

Відповідно до даного висловлювання конкретні поняття мають внутрішню структуру, які визначаються відношенням до певного фону або фрейму.

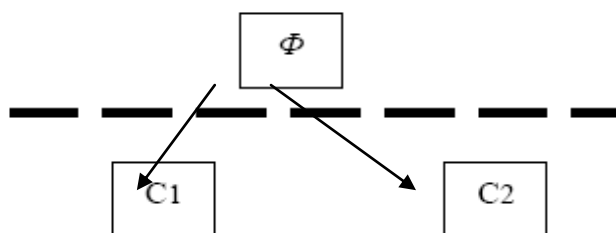
I spent three hours on land this afternoon. – Цього дня я провів три години на суші.

I spent three hours on the ground this afternoon. – Я провів три години на землі цього дня [5: 313].

Фоном для першого речення стала морська подорож, в той час як друге речення означає переривання авіаперельоту.

Методика фреймового аналізу тексту ґрунтується на когнітивних теоріях представлення знань мовця, які одержують вербальну репрезентацію у мовленні: фреймах, скриптах, сценаріях. [3: 370]

Важливо здійснити опис структури фрейму. Структура фрейму має ієрархічну будову. Її можна представити у вигляді сітки, що складається з *вузлів* (які також можуть називатися *слотами*) та зв'язків між ними. (Див. Рис. 1). Найвищу позицію у такій сітці займає фрейм, а нижчі позиції займають вузли, що набувають відповідних значень в залежності від самого фрейму. Найвищий рівень сітки несе в собі базову інформацію про типові ознаки та властивості всіх понять, що відносяться до певного фрейму. Ця вершина має назву *прототип* – поняття, що охоплює найістотніші та найтипівіші ознаки певної категорії. В даній структурі перехід знань відбувається від абстрактного до конкретного, тобто від певних характеристик, що містяться в слотах до вершини фрейму. Найвищий рівень фрейму несе в собі міжкультурні особливості, що варіюють в залежності від національного простору представників різноманітних культур.

Рис.1 Систематизація слотів фрейму

Існує п'ять *базових* фреймів, що мають свої модифікації. Серед них предметний фрейм, таксономічний фрейм, посесивний фрейм, акціональний фрейм та компаративний фрейм. Фрейми названі «*базовими*», так як включені в них найбільш загальні, «схемні» поняття лежать в основі початкової категоризації та організації вербалізованої інформації. Це перш за все інформація про предмети світу, в якому існує людина, про їх властивості та реляції.

В **предметному фреймі** одна і та сама істота (хтось або щось) характеризується за своїми кількісними, якісними, локативними та темпоральними параметрами. Такі предмети в наборі пропозицій, де між предметом та його властивостями встановлюється зв'язок *є/існує*: щось і стільки (кількість), щось є таке (якість), щось є/існує там (місце), щось є існує тоді (час). Властивості предмету можуть отримати суб'єктивну оцінку так ((приблизно – точно; норма – більше – менше; істинно – помилково; нейтрально – добре – погано).

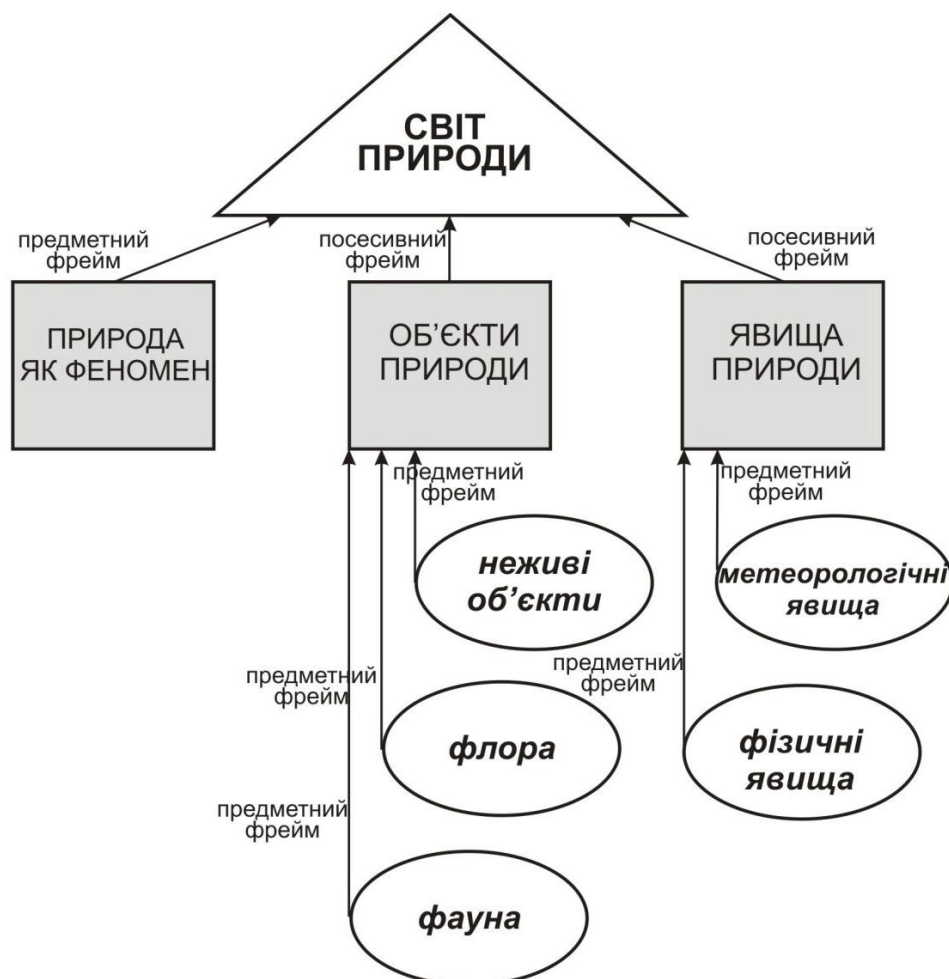
В **акціональному фреймі** декілька предметів, що є учасниками події, наділяються аргументними ролями. Ці предмети об'єднуються зв'язками, котрі позначені дієсловом *діє* або *робить* у супроводі прийменників: діє з допомогою (інструменту або помічника); діє на (об'єкт); діє для/через (ціль або причина).

Посесивний фрейм демонструє зв'язок щось-володар (possessor) має щось-те, чим володіє (possessed). Відношення посесивності виражається в трьох видах: (1) власник має власність: Злата має будинок; (2) ціле має частину: зошит має обкладинку; (3) контейнер має вміст: тиждень має дні.

Таксономічний фрейм представляє відношення категоризації, яке може бути вираженим в трьох варіантах: (1) щось-індивід є щось-вид: Мурчик/є/кіт; (2) щось-індивід/вид є щось-рід: кіт/є/тварина; (3) щось-індивід є щось-роль: кіт/є/соня. В той час як «вид» та «рід» - постійні таксони предметної істоти (індивіда), «роль» це її тимчасовий, непостійний таксон.

Компаративний фрейм, що з'явився на основі таксономічного фрейму, формує зв'язки тотожності, схожості та подібності: (1) тотожність – щось-референт є (як) щось-корелят: ця тварина є (як) кіт [це кіт]; (2) схожість – щось-референт є як щось-корелят: ця тварина є як кіт [це рись]; (3) подібність – щось-референт є ніби як щось-корелят: ця тварина/кіт є ніби як людина [це тварина/кіт] [2: 20].

В результаті інтеграції базових фреймів виникає міжфреймова сітка. Абстрактні концепти, що представлені її вузлами (слотами) і відношенням між ними можуть бути специфіковані в значеннях різних мовних одиниць. Можна припустити, що ця сітка є універсальним інструментом людського мислення. Думка про конкретній предмет супроводжується заповненням категоріальних слотів сітки різноманітними поняттями, що відповідають знанням мовця про цей предмет (Рис. 2)

Рис. 2 Базові фрейми

Іншою структурою знань – є скрипт. Скрипти, на відміну від фреймів, містять інформацію про рух та стан об'єктів у фрагментах ситуацій дійсності, а не саму

репрезентацію об'єктів. Скрипти – це структури, які також виражають стереотипні зміни подій та знання про життєві ситуації. Більшість скриптів закріплюється як досвід на підсвідомому рівні ще в дитинстві за рахунок безпосередньої взаємодії з навколишнім світом та спостереження за оточуючими людьми.

Прикладом для даного явища, може слугувати церемонія вінчання, яка закріплена в свідомості людини низкою стереотипних дій, що пов'язані з даною подією. При цьому скрипт містить в собі окремі епізоди, що мають назву *сцени*. Як схема є складовою частиною фрейму, так і сцена виступає як базова одиниця скрипту. Наприклад, скрипт походу до кінотеатру включає такі сцени: вхід, замовлення квитків, купування їжі та напоїв, перегляд фільму, та вихід з кінотеатру.

Сценарій – це також структура репрезентації знань, котра, в свою чергу, виражає загальне бачення людини різноманітних фрагментів дійсності. Сценарій може виявляти себе через ключові та конкретні поняття певного тексту..., тобто за рахунок ключових слів утворюються окремі тематичні структури (сценарії).

Ервінг Гоффман визначив фреймовий аналіз як засіб опису процесу реконструювання «організації досвіду» людини. Одним із головних внесків вченого стала ідея «primary framework» («первинний фрейм» (*первинна структура*)). Первинні фрейми містять перший набутий досвід людини, а також типові ситуації, що є зрозумілими та знайомими для неї. Гоффман поділяє первинні фрейми на «природні» та «соціальні», які допомагають зрозуміти людині, що відбувається навколо [1: 752].

Природні первинні структури ідентифікують випадки, котрі можна розглядати як ненавмисні, некеровані, «суто фізичні»; в то час як *соціальні первинні структури* забезпечують базове розуміння подій, які включає волю, ціль (намір) та контроль сили інтелекту людини. Як буде описано нижче, первинні структури складають основу нашого базового та найголовнішого розуміння явищ [1: 752].

Отже, поняття *фрейму* є досить багатоаспектним, а *фреймовий аналіз* знаходить своє місце в багатьох галузях наук. Універсальність даного методу пояснює його широкий діапазон використання в різних аспектах лінгвістичних досліджень. Так, фрейми, що виражають матеріальну форму якогось глибинного абстрактного поняття, можуть бути виділені на різних рівнях мовних конотацій: будь то окреме слово, фразеологізм, речення чи текст. Щодо аналізу тексту фреймовий метод надає можливість, висвітлити його структурний план, на основі якого можна буде, в подальшому, змодельовати більш глибинний пласт його змістовного плану.

Список використаної літератури

1. Гоффман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта. – М.: Ин-т социологии РАН, 2004. – 752 с.
2. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського ун-ту. Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 1999. – Вип.11. – С. 3–20.
4. Засекина Л. В. Структурно-функціональна організація інтелекту: Монографія. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2005. – 370 с.
5. Минский М. Фреймы для представления знаний. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.
3. Fillmore C. J., Baker C. A Frames Approach to Semantic Analysis // The Oxford Handbook of Linguistic Analysis / B. Heine, H. Narrog (Eds.) – Oxford: Oxford Un-ty Press, 2010. – P. 313.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ТЕРОРИЗМ»

На межі XX-XXI ст. проблема тероризму і протидія йому стала одним з найважливіших питань не лише для окремих країн, а й всього людства. Сучасний тероризм можна охарактеризувати як систему використання насилля для досягнення політичних цілей за допомогою шантажу державних та міжнародних організацій з метою здійснення тих чи інших дій на користь терористів. У цілому тероризм – це загальне поняття, що означає комплексне явище, яке включає в себе страх та наведення жаху, ціль терористичних актів, самі акти, дії та їх наслідки. Цей соціальний феномен знаходить своє відображення у мовній картині світу. Феномен тероризму і боротьба з ним сприяли інтенсивному поповненню словникового складу англійської мови, у тому числі й за рахунок іншомовних надходжень як з арабської, так і з мов інших країн.

Метаю нашої статті є лексикографічний аналіз концепту «ТЕРОРИЗМ». Матеріалом дослідження слугують англomовні та україномовні тлумачні словники, зокрема Словник української мови [4], Collins English Dictionary [7], Longman Dictionary of Contemporary English [8], Oxford Learner's Dictionary [11], Macmillan Dictionary [9], Cambridge Dictionary [14], Merriam-Webster Dictionary [10], Dictionary of Synonyms [13] та Visual Thesaurus [12].

XX століття у лінгвістиці відзначилося переходом від системно-структурного підходу до вивчення мови до антропоцентричного, а отже, центр уваги вченого-лінгвіста зміщується в бік людини. Як наслідок, виникає когнітивна лінгвістика, яка досліджує функціонування мови як частини пізнавальної діяльності людини. Базовим поняттям когнітивної лінгвістики є концепт [4: 56]. Концепт – це змістовна сторона словесного знаку, за яким стоїть поняття, що відноситься до розумової, духовної чи матеріальної сфер існування людини, закріплене в досвіді народу, що має в його житті історичне коріння та через ступінь осмислення пов'язане з іншими поняттями. Концепт не має чітких меж, в ході життя мовного колективу актуальність його, інтенсивність його оцінки може змінюватись. Концепт складається з компонентів, тобто окремих ознак об'єктивного і суб'єктивного світів, які диференціюються в свідомості за ступенем абстрактності [1: 146].

Ядро концепту складають конкретно-образні характеристики, які є результатом чуттєвого сприйняття світу. Абстрактні ознаки є похідними по відношенню до тих, які відрізняються конкретністю, і відображають спеціальні знання про об'єкти, отримані в результаті теоретичного пізнання. Взаємне розташування цих ознак має індивідуальний характер, оскільки залежить від умов формування концепту у кожної окремої людини [4: 153]

Лексема «тероризм» – ядро концепту. Етимологія концепту тероризм походить до латинського *terror*, що можна перекласти як жах, страх. Визначення терміну «тероризм» – питання проблемне, оскільки в наш час існує понад 100 визначень цього явища.

Ядерні ознаки концепту виявляються за допомогою дефініційного аналізу лексикографічних джерел. Метод аналізу словникових дефініцій досить часто використовується дослідниками, оскільки цей метод є найзручнішим для концептології. Дефініції є стислими логічними визначеннями, які містять найістотніші ознаки визначуваного поняття, предмета або явища й дають змогу не лише описати значення, а й певною мірою описати концепт [3].

У Словнику української мови за редакцією І.К Білодіда лексема «тероризм» має таке значення: «Здійснювання, застосовування терору; діяльність і тактика терористів» [4: 94].

Слід відзначити, на нашу думку, найточніше визначення тероризму, дане В. П. Ємельяновим, згідно з яким, тероризмом є публічна суспільно-небезпечна діяльність або погроза такої діяльності, яка спрямована на залякування населення чи окремих соціальних груп з метою прямого чи непрямого впливу на прийняття будь-якого рішення чи відмови від нього в інтересах терористів [2: 38].

Що стосується точки зору західних науковців, то загальної рисою всіх цих визначень є те, що тероризм пов'язують із досягненням певної політичної мети. Так, за словами вченого Брюса Хоффмана, «тероризм прагне змінити систему, що, звичайно, не притаманно іншим видам злочинності. Таким чином, можна дати визначення тероризму, як навмисному створенні стану страху за допомогою насильства або погрози його застосування та використання такого стану для досягнення певних політичних змін» [6].

Collins English Dictionary реєструє таке визначення лексеми terrorism: «is the use of violence, especially murder and bombing, in order to achieve political aims or to force a government to do something» [7].

Також цей словник подає британський варіант значення terrorism: «systematic use of violence and intimidation to achieve some goal»; «the act of terrorizing»; «the state of being terrorized», а також американський варіант цього поняття: «the act of terrorizing; use of force or threats to demoralize, intimidate, and subjugate, esp. such use as a political weapon or policy»; «the demoralization and intimidation produced in this way» [7]. У цьому словнику можемо спостерігати різнопланове тлумачення лексеми «тероризм», яке представлене як просто вид діяльності, так і означає стан людини або об'єкту, що є жертвою терористичної діяльності.

Longman Dictionary of Contemporary English дає наступне визначення тероризму: «the use of violence such as bombing, shooting, or kidnapping to obtain political demands such as making a government do something» [8]. Це визначення акцентує увагу на наслідках терористичної діяльності, а саме на нанесенні фізичних або психологічних травм. А також вказані варіанти діяльності пов'язані з тероризмом, наприклад: «bombing, shooting, or kidnapping».

Визначення «the use of violent action to achieve political aims» подано в трьох словниках Oxford Learner's dictionary, Macmillan Dictionary та Cambridge Dictionary

[11][9][14]. Вищевказані словники акцентують увагу саме на дії, що виконується. Також вказується характер дії, що передається лексемою «violent» і згадується ціль діяльності «to achieve political aims».

У словнику Merriam-Webster dictionary подається таке визначення тероризму: «the systematic use of terror especially as a means of coercion» [10]. Це визначення також вказує на мету терористичної діяльності, а саме на примушення до певних дій.

Отже, домінантними для лексеми «terrorism» є елементи «the use of violence» та «to achieve aims». Ці дефініції зареєстровано усіма досліджуваними словниками. Периферійними елементами є «the act of terrorizing» та «the state of being terrorized».

Ключові компоненти лексеми «terrorism» ми вирішили дослідити за допомогою Visual Thesaurus (див. Рис.1)[12]:

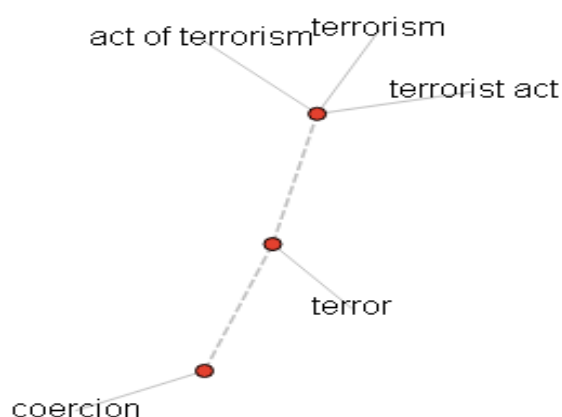

Рис 1. Ключові компоненти лексеми «terrorism» згідно Visual Thesaurus

Як видно з Рис.1 основними компонентами лексеми «terrorism» є «act of terrorism» та «terrorist act». Додатковими компонентами є «terror» та «coercion».

Наступний етап нашого дослідження передбачає виділення синонімів до лексеми «тероризм». За даними Dictionary of Synonyms [13] до них належать: *disorder, murder, nihilism, tyranny, violence, reign of terror, scare tactics, lawlessness, topsy - turviness*. Щодо антонімів цього поняття, вони представлені лексемами *calm, harmony, order, peace, quiet, agreement, calmness, arrangement, conformity, health, method, orderliness, organization, system*.

Отже, зважаючи на вищевикладене, слід зазначити, що спільним між всіма визначеннями лексеми «тероризм» є насамперед те, що це діяльність, яка пов'язана з використанням насильства або погрозою його використання. На основі проведеного дефініційного аналізу лексеми «terrorism» можемо зробити висновок, що визначення цієї лексеми мають різнобічний характер і несуть в собі якісні характеристики. Основними елементами досліджуваного концепту є «the use of violence» та «to achieve aims», які складають його ядро. Навколоядерними елементами є поняття «the act of terrorizing» та «the state of being terrorized».

Список використаної літератури

1. Володина, М. Н. Язык массовой коммуникации основное средство информационного воздействия на общественное сознание Текст./ М. Н. Володина // Язык массовой информации как объект междисциплинарного исследования. - М. : Акад., 2001. - С. 145-156
2. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В. П. Емельянов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 291 с.
3. Жулавська О. О. Дефінітивний аналіз імені концепту ТЕРОРИЗМ / О. О. Жулавська // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : VII Всеукр. наук. конф., 5 лютого 2008 р. : тези доп. – Харків
4. Попова З.Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З.Д. Попова, И.А. Стерин. – Воронеж, 1999. – 234 с.
5. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 10. — С. 94.
6. Hoffman B. Inside terrorism / B. Hoffman // : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/books/first/h/hoffman-terrorism.html>.
7. Terrorism: Collins English Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/terrorism>
8. Terrorism: Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/terrorism>
9. Terrorism: Macmillan Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/terrorism>
10. Terrorism: Merriam-Webster dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/terrorism>
11. Terrorism: Oxford Learner's Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/terrorism?q=terrorism>
12. Terrorism: Visual Thesaurus [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.visualthesaurus.com/app/view>
13. Terrorism: Dictionary of Synonyms [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.thesaurus.com/browse/terrorism?s=t>
14. Terrorism: Cambridge Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/ru//terrorism>

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИТНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Лінгвістика є тою наукою, в якій переглядаються та набувають нового значення уже відомі факти, переосмислюються старі концепції про походження тої чи іншої мовної одиниці та відбувається пошук нових підходів щодо смислу у мові [6: 10; 9: 34]. На сьогоднішній день існує значна кількість досліджень із теорії словоскладання, але все ще залишається ряд проблем, які не були розглянуті у наукових роботах та потребують вирішення. Слід зазначити, що саме вимоги часу та стрімкий потік інформації зумовлюють дослідження проблем словоскладання.

Питання словоскладання залишаються в центрі уваги мовознавців, зокрема розглядається семантичний аналіз композитів [11], досліджуються імперативні композити [15], аналізується співвідношення компонентів складного слова [12], визначається синтаксична природа композитних одиниць [20], що свідчить про актуальність розвідок, направлених на дослідження питань композитних одиниць.

У композитології виділяють наступні напрямки:

1) Комунікативний, де композитна одиниця досліджується з урахуванням таких аспектів, як стилістичний, семантичний, структурний та функціональний [7: 147; 10: 158].

2) Синтаксичний, де саме синтаксичний аналіз визначає значення композитної одиниці [3: 24; 2: 118].

3) Лексикологічний, де композитна одиниця вважається лексико-семантичним явищем [4: 27; 5: 128].

Завданням системно-структурного підходу щодо аналізу композитів є виявлення зв'язку готових слів з похідними та непохідними словами [18: 14].

Спірними у композитології залишаються питання статусу складного слова, його зв'язку з синтаксичними конструкціями та походження композитних одиниць.

Композитні одиниці виступають лексемами, що синтаксично пристосовані до використання їх у реченні [15: 35]. Окрім того, словоскладання є специфічним не тільки структурно, а й з точки зору номінативного способу та змісту, де слова не розглядаються лише як словосполучення [16: 7]. Поширеною є думка про те, що складним є таке слово, яке має у своїй структурі щонайменше дві основи, які не є афіксами [5: 430].

Доречним тут буде розглянути саме поняття «композит». На думку І. В. Арнольд, складним словом є одиниця, яка має у своїй структурі дві, іноді три основи, функціонуючи при цьому як цільнооформлена одиниця [1: 240].

Інше визначення говорить про те, що композитом вважають утворену за певною фіксованою моделлю синхронно-релевантну узуальну або okazіональну одиницю [14: 67]. Отож, можна зробити висновок, що композит – це узуальна або

оказіональна цільнооформлена одиниця, що має в своїй структурі дві і більше основ і утворена за певною фіксованою моделлю.

Щодо проблеми компонентного складу складних слів, то тут думки дослідників дещо різняться. На думку О. І. Смирницького, до словоскладання можна віднести ті моделі, які поєднують в одному слові два корені [19: 162]. В. М. Павлов членом композита вважає лексему, яка є морфологічно оформленою [16: 36]. Загалом, поширеною є думка про те, що складовими частинами композита можна вважати основи у його структурі [20: 305].

Як відомо, англійській мові властива розширена система засобів словоскладання, а також тяжіння до вираження думки одним словом, оскільки вважається, що саме слово є змістовнішим та експресивнішим у порівнянні зі словосполученням [8: 54]. Саме тому, досить поширеними є складні слова як засіб економії мовних зусиль. Досить часто у науковій літературі композит розглядається як утворення, де один компонент уточнює значення іншого. Слід зазначити, що значення композита в цілому є ширшим, аніж значення його окремих компонентів [17: 64].

Доречним тут буде розглянути поняття «художнього дискурсу». Під власне терміном «дискурс» розуміють об'єднані певним змістовим зв'язком речення. Поняття «дискурс» завжди пов'язане з поняттям «текст». Однак під дискурсом слід розуміти когнітивний процес, пов'язаний з утворенням висловлювання, в той час як текст є кінцевим результатом мовленнєвої діяльності. Призначення художнього дискурсу полягає у естетичному та емоційно-вольовому впливові на адресата [11: 49].

Як уже зазначалося, складні слова утворюються за певними моделями. Розглянемо їх застосування на прикладі художнього твору:

1) Модель N+N: *“I knew it was my liver that was out of order, because I had just been reading a patent **liver-pill** circular, in which were detailed the various symptoms by which a man could tell when his liver was out of order”* [21]. Як зазначає О.Д. Мешков, поширеність вживання композитів за моделлю N+N зумовлена саме лексико-семантичними особливостями англійської мови, а саме атрибутивною здатністю іменників до поєднання і утворення композитних одиниць [13: 93].

*“From the dim woods on either bank, Night's ghostly army, the grey shadows, creep out with noiseless tread to chase away the lingering rear-guard of the light, and pass, with noiseless, unseen feet, above the waving **river-grass**, and through the sighing rushes...”*; *“Pa's kind regards, and hopes his leg's better; and will he lend him his **spirit-level**?”* [21]. Як бачимо з вищенаведених прикладів, складні слова якнайповніше відповідають головним принципам організації дискурсу: зробити його максимально інформативним і зрозумілим для сприйняття, що є визначальним при виборі однієї одиниці з ряду можливих у художньому дискурсі.

2) Модель Adj+N: *“We were even humorous – in a **high-class** way”* [21]. Дана модель використана з метою уточнення деталей для того, щоб читач міг краще розуміти про що йдеться.

3) Модель Adv+PII: *“Wanted! A **comfortably-appointed, well-drained** desert island, neighbourhood of South Pacific Ocean preferred.”*; *One feels so forgiving and generous*

*after a substantial and **well-digested** meal – so noble-minded, so **kindly-hearted***” [21]. Дана модель використана для надання певної характеристики та емоційного підсилення опису того, про що йдеться.

Отже, використання композитних одиниць є досить поширеним у художній літературі, надаючи кожному твору певної емоційної експресивності та точності висловлювань.

Перспективною є необхідність поглиблення вивчення стилістичних і комунікативних потенцій структурно-складних одиниць у художньому дискурсі та визначення ролі композитних лексем у вербалізації соціальних проблем автора.

Список використаної літератури

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / И. В. Арнольд. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 2009. – 296 с.
2. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка. Модели действия / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1992. – 166 с.
3. Арутюнова Н. Д. Номинация и текст. Языковая номинация. Виды наименований / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 2006. – 356 с.
4. Ахманова О. С. О методологии языкознания. Вопросы языкознания / О. С. Ахманова. – 2001. – №6. – 74 с.
5. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 2003. – 610 с.
6. Ахманова О. С. Теория словообразования и задачи обучения иностранным языкам / О. С. Ахманова // Филологические Науки – 1990. – № 5. – 48 с.
7. Карашук П. М. Словообразование современного английского языка / П. М. Карашук. – М.: Высшая школа, 2001. – 302 с.
8. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. – К.: Вища школа, 1983. – 76 с.
9. Комлев М. Г. Компонентно-содержательная структура слова / М. Г. Комлев. – М.: Изд-во МГУ, 2002. – 192 с.
10. Кочерган М. П. Слово і контекст (лексична сполучуваність і значення слова) / М. П. Кочерган. – Львів: Вид-во ЛДУ Вища школа, 2000. – 184 с.
11. Кубрякова Е. С. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова // Аспекты семантических исследований. – М.: Наука. – 1996. – 176 с.
12. Мешков О. Д. К вопросу об отношениях между компонентами сложного слова (на материале английского языка) / О. Д. Мешков // Теоретические и практические вопросы преподавания иностранных языков. – М.: Наука. – 1970. – 200 с.
13. Мешков О. Д. Словосложение в современном английском языке / О. Д. Мешков. – М.: Высшая школа, 1985. – 198 с.
14. Омельченко Л. Ф. Вербалізація образного компонента композитів в англомовному дискурсивному просторі / Л. Ф. Омельченко, Л. Ф. Соловйова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Філологія. – 2013. – № 1052. – С. 65–72.
15. Омельченко Л. Ф. Образование «императивных» композит на базе деривационно активных фразеологизмов / Л. Ф. Омельченко // Науч. докл. высш. шк.: Филол. науки. – 1998. – №5. – С. 78–82.
16. Павлов В. М. Понятие лексемы и проблемы отношений синтаксиса и словообразования / В. М. Павлов. – Л.: Наука, 2008. – 300 с.
17. Полужин М. М. Функциональное словосложение и префиксальные ономазиологические категории в английском языке / М. М. Полужин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород: Патент, 2001. – 124 с.
18. Семерикова З. В. Становление когнитивного словообразования / З. В. Семерикова // Языковая категоризация (части речи, словообразование, теория номинации). – М.: Ин-т языкознания РАН, Тамбовский гос. ун-т. – 1997. – 188 с.
19. Смирницкий А. И. По поводу конверсии в английском языке / А. И. Смирницкий // Иностран. яз. в шк. – 1953. – № 3. – 246 с.
20. Степанова М. Д. К вопросу о синтаксической природе словосложения / А. И. Степанова // Ученые записки МГПИИЯ. Общее языкознание, грамматика, лексикология и стилистика. – 2007. – Т. XIX. – С. 305–341.
21. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat. – London.: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Limited. – 1889. – 136 p.

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА СЛОВНИКОВИЙ СКЛАД НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Жодна культура світу не розвивається в ізоляції, відірвано від інших культур. Контакти народів зумовлюють культурний обмін, в тому числі обмін слів. Тому в кожній мові, крім «своїх», є «чужі», тобто запозичені слова. Поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства в спілкуванні, розвитку та збагаченні культури народу.

Сьогодні увага лінгвістів до іншомовної лексики пояснюється багатьма гносеологічними та мовними причинами, а актуальність таких досліджень зумовлюється використанням запозичень у всіх сферах людської діяльності (наука, виробництво, культура, мистецтво, торгівля, реклама, спорт, побут тощо), швидкою адаптацією запозичених слів і їх активізацією в мовленні. На сучасному етапі дослідження проблеми запозичених слів у загальнотеоретичному плані займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Б. Ажнюк, Г. Дружин, П. фон Поленц, У. Перксен та інші. Активно вивчаються особливості функціонування, адаптації запозичень у німецькій мові (А. Бауманн, Р. Бергманн, Г. Глюк, Т. Гостюк, С. Груєнко, Н. Дюканова, В. Зауер, Р. Келлер, В. Котвицька, М. Р. Райер, О. Рибко, Е. Розен, М. Романова, О. Сидоров, О. Таранова, Д. Циммер, В. Янг та інші).

Німецька мова, подібно кожній розвинутій мові, інтегрує сьогодні багато нових слів з різних мов світу. Основною причиною появи таких слів слугують стрімкий розвиток науки і техніки, тенденція до глобалізації, проникнення новітніх технологій, результатів наукових відкриттів та інновацій у всі сфери повсякденного життя людей. Більшість таких слів є загальновживаними, велика кількість професіоналізмів виходить за межі їх використання спеціалістами та застосовується звичайними людьми у повсякденному спілкуванні.

Особливо сильна тенденція черпати слова і вирази з англійської чи з її національного американського варіанту. На цей час у німецькій мові спостерігається підйом процесу запозичення й активізація англійської лексики у сфері економіки у зв'язку з високим розвитком американського бізнесу. Доля англійських запозичень в німецькій мові складає 7-9% [9: 31]. Жодна мова не має сьогодні такого сильного впливу на німецьку мову, як англійська.

Використання запозичень в терміносистемі німецької мови пояснюється різними причинами. Дослідник В. Уилс, який займається вивченням запозичених англо-американізмів у німецькій мові, мотивує їх вживання наступними п'ятьма позиціями:

1) *die Nachkriegsbeziehungen zwischen den USA und Westdeutschland* – взаємостосунки між США і ФРН в післявоєнні часи;

2) die Tendenz zur internationalen Terminologieangleichung in der Wissenschaft – тенденція до міжнародної стандартизації в науці;

3) der Einfluss von Kommerz und Mode auf das Sprachverhalten – вплив комерції і моди на мовну поведінку;

4) Denkfaulheit – «лінощі» мислення;

5) die Geringschätzung der Muttersprache – недооцінка рідної мови [3: 49].

Більшість сучасних дослідників (Н. Дюканова, С. Мангушев, А. Патрикєєва, О. Рибко та інші) вказують, що, окрім потреби номінувати нові предмети й явища (Scanner, Browser, Software, Videorecorder, Video, Disc-Camera, Flash, Shutter, Feature, Primetime, Aeroshow, Greenpeace тощо), існують інші причини запозичень із англійської мови:

- зростаючий вплив англійської мови як мови глобального світового спілкування на європейські мови, а також поширення популярності англійської мови як іноземної, її високий ступінь соціального та культурного престижу;

- розширення міжнародних зв'язків, зростаюча роль ЗМІ та реклами на суспільство;

- короткість і зрозумілість англійських слів;

- привабливість англо-американізмів для німецьких споживачів, які вважають американську культуру молодію, динамічною, сучасною, що уможливило використання англійських слів при найменуванні товарів у легкій промисловості, косметології, модельного бізнесу (Unterhose – Slip, Laden – Shop, Hip-hop – Highlight, Wochenende – Weekend, Trash Look – Myllausssehen, Bike – Fahrrad, Event – Veranstaltung);

- вплив реклами, яка використовує англійські й американські поняття задля пропаганди чужого образу життя, показує клієнтам інший далекий світ (Snacks, Shorts, Conditioner, Slogans, Marketing, Promotion, Image).

На думку С. Мангушева, «англо-німецька культурно-мовна контактна зона є цариною взаємодії різних культур, вектор яких спрямовано від англомовної культури на німецьку мову» [5: 15].

У книзі М.Д. Степанової та І.І. Чернишової “Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache” подається таке визначення запозиченню: “Unter dem Terminus Entlehnung versteht man in der einschlägigen Literatur sowohl den Entlehnungsvorgang, d.h. die Übernahme fremden Sprachgutes, als auch das Resultat dieses Prozesses – das entlehnte fremde Sprachgut selbst. In der lexikologischen Forschung sind entlehnte Lexeme und feste Wortkomplexe Objekte der Analyse” [9: 46].

Л. П. Крисін вважає, що запозичення є процесом переміщення різних елементів з однієї мови в іншу. Під різними елементами розуміються одиниці різних ярусів мови – фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики. [4: 46]

Deutsches Universalwörterbuch Duden (Універсальний словник німецької мови) дає таке визначення запозичення: „Lehnwort” – це слово, перенесене з однієї мови в іншу, що адаптувалося до вимови, написання, словозміни в мові-позичальниці.

Мартін Ленерт дає таку класифікацію англо-американських запозичень:

Direktentlehnungen – прямі запозичення з притаманними англійській мові написанням і вимовою: Aids, High-Tech, Fan, Hobby, Trend, тощо;

Lehnübersetzungen передаються німецькими перекладами: Umweltverschmutzung (environmental pollution), Flutlicht (flood light), Datenverarbeitung (data processing), тощо;

Lehnwendungen – запозичені вирази, що передають англо-американські словосполучення або вирази: im gleichen Boot sitzen (be in the same boat), das Gesicht wahren (save one's face), das Licht am Ende des Tunnels sehen (see the light at the end of the tunnel), Zeit ist Geld (time is money), тощо;

Lehnübertragungen – слова і словосполучення, в яких не всі елементи англо-американського зразка замінені німецькими відповідниками: Urknalltheorie (big bang theory), Titelgeschichte (cover story) тощо;

Lehnbedeutungen – німецьке слово за англійським зразком набуває нового значення; наприклад, realisieren (realize/realise) крім основного отримує значення "здійснювати", kontrollieren (control) – "опановувати, володіти"

Lehnschöpfungen – новоутворення, що побудовані за англійським зразком: Blockfreiheit (non-alinment), Wasserglätte (aquaplaning), kopflastig (top-heavy), тощо [7].

Серед запозичених слів деякі фахівці виокремлюють і зворотні запозичення (Rückentlehnungen). Ідеться про такі слова, які етимологічно спочатку були елементами мови-рецепієнта, потім були запозичені в іншу мову і знову повернулися в мову-рецепієнт, – як правило, у новій формі і з новим значенням. Так, наприклад Bank запозичено в німецьку мову з італійської, але сам корінь *bank є германським; аналогічно Banner запозичено з французької, але у французьку мову герм. *bann – потрапило в значенні "Feldzeichen"

Англіцизми відіграють важливу роль у породженні нових номінацій у німецькій мові, у тому числі це стосується англіцизмів, що вже давно увійшли до лексичного складу. У словнику неологізмів Уве Квастгофа (2007) знаходимо слова Fanfest, Fankultur, Fanmeile. Fanfest (або Fan-Fest) – захід (для) прихильників видатних осіб, груп чи подій. У поясненні визначення мова йде про уболівальників спортивних команд, а також про фанів музичних груп, любителів телесеріалів, кінофільмів та комп'ютерних ігор. Зауважимо, що про релігійні угруповання тут не йдеться. Fankultur, за визначенням Уве Квастгофа, включає в себе поведінку, цінності та ритуали фанатичних прихильників зірок спорту та шоу-бізнесу. Також подається таке пояснення: слово часто вживається, коли йдеться про футбол, проте Fankultur охоплює також діяльність та особливості поведінки фанів попгуртів чи інших зірок шоу-бізнесу.

Слово Fanmeile, початок вживання якого припадає на кінець 2005 – початок 2006 р. і пов'язане з футбольною першістю світу в Німеччині, має значення: територія, визначена (облаштована) для святкування фанами. Повна адаптація англіцизмів у німецькій мові та їх продуктивне функціонування у майбутньому залежать від ряду обставин. Як правило, вони мають приводити до ліквідації прогалин, утворювати деривати, добре засвоюватися мовою-рецептором на всіх рівнях, позначати нові реалії. Аналіз і детальний розгляд глосарію запозичених слів, найбільш вживаних у сучасній німецькомовній пресі, є цінним для лексикографічної практики.

К. Кестерс зазначає, що Німеччина переживає сьогодні спотворення своєї мови, що є неповторним в історії. Також К. Гавліта зазначає, що лексичний фонд мови змінюється і деякі зміни є проблематичними. Це стосується великої кількості англо-американізмів у німецькій мові, що є досить суперечливим питанням. Зауважимо, що супротивники англіцизмів стверджують, що, по-перше, німецька мова втрачає свою колишню потужність; по-друге, що вона перестає бути престижною; по-третє, що в німців недостатньо самосвідомості й вони не сприймають цінність власної мови як ознаку власної ідентичності. Проте існує й безліч прихильників вживання англо-американських запозичень у системі німецької мови. Г. Цифонун наводить аргументи так званих «прихильників» англо-американського впливу на німецьку мову. На думку «прихильників» запозичень англійської мови, вона має, по-перше, структурну перевагу, тобто компактність англо-американських запозичень порівняно з пропонованими німецькими замінами; по-друге, це економічна перевага, пов'язана зі спрощенням комунікації в глобальних сферах глобального світу; по-третє, англійська мова відіграє провідну роль у світовій комунікаційній культурі, молодіжній мові, інтернет-мережі. Дослідивши позитивний та негативний характер впливу англо-американських запозичень у німецькій мові, окреслимо основні сфери їх вживання.

Політика:

der Goodwill – das Wohlwollen – прихильність, доброзичливість, добра воля

das/der Overkill – ядерний потенціал для багаторазового знищення противника

der Hardliner – der Vertreter einer harten Linie – прихильник жорсткої лінії в політиці

das Fundraising – die Spendensammlung – збір пожертвувань (на благодійні цілі)

das Pairing – партнерські відносини, тактика (напр., представників різних партій у парламенті)

die Round-table-Konferenz – конференція за круглим столом

Економіка:

das Merchandising – комплекс мір, що вживаються для збуту товару

das Name-Product – дешевий продукт невідомої фірми, продукт без торгової марки

das Product Placement – розміщення, збут товару

der Crash – криза, крах

das Firmenimage – імідж фірми;

das Newkomer-Firma – молода фірма, що вже досягла успіху

der Job-Killer – сучасне обладнання, що зменшує кількість робочих

Назви професій:

der Hair-Dresser – перукар

der Doc (скорочено від англ. doctor) – лікар

der Painter – художник

der Streetworker – соціальний працівник, який піклується про наркоманів та важких підлітків за місцем їх проживання

der Underdog – людина, обділена в соціальному плані, залежна від інших.

Як видно з наведених прикладів, у структурному плані запозичення англіцизмів відбувається як на рівні окремих лексем, так і на рівні словосполучень. Словосполучення *out of area* вживається в мові політики та засобів масової інформації для позначення воєнного використання сил бундесверу за межами території НАТО. У сучасній німецькій мові спостерігається також процес калькування з англійської мови: *Die Geburtstagskontrolle* = *birth control* – регулювання народжуваності, контроль за народжуваністю. Як свідчать розглянуті мовні факти, сучасний процес запозичення іншомовної лексики є в більшості випадків запозиченням нових назв для вже існуючих понять. Сучасна німецька суспільно-політична лексика, орієнтована за змістом на проблеми міжнародного життя, поповнюється за рахунок нових інтернаціоналізмів, у тому числі англійського походження. Певну частину таких слів складають аббревіатури, які, постійно використовуючись у текстах засобів масової інформації, входять до політичного вокабуляру різних мов та стають надбанням широкої аудиторії мовців. Таким шляхом увійшли свого часу до німецької мови англійські скорочення *die NATO, die UNO, die UN, die USA*.

Останнім часом хвиля англіцизмів зумовила хвилювання серед німецьких політиків. Багато хто з них виступають за обмеження використання англійської мови. Вони аргументують настільки жорсткі заходи тим, що із приходом англійських слів німці починають губити найважливішу для них річ – німецьку культуру. Молоде підростаюче покоління через вплив англіцизмів втрачає почуття патріотизму й усвідомлення важливості своєї рідної мови. Старше покоління в такій ситуації відчуває себе непевно й сконфужено. Багато німецьких філологів підтверджують той факт, що деяких англіцизмів все-таки не уникнути. До таких слів вони відносять слова, які стали вже інтернаціональними й належать у більшості випадків до технологічного, медичного, кулінарного й іншого напрямів. Але одночасно з тим не варто засмічувати німецьку мову англійськими словами, яким можна знайти еквіваленти у своїй рідній мові. Виходячи з необхідності відмежування доцільних, корисних запозичень від недоцільних, невиправданих, потрібно кожне досить частотне сьогодні запозичення пропускати крізь призму всебічного його оцінювання на основі диференційних ознак різних типів.

Висновки. Англословні запозичення в німецькій мові свідчать про силу культурно-інтеграційних процесів, характерних для нашого часу. Тема англіцизмів потребуватиме подальших досліджень, оскільки розвиток суспільно-економічних та інших процесів постійно знаходитиме своє відображення у мові.

Отже, можна зробити висновки, що англіцизми витісняють із німецького побуту істинно німецькі слова. У більшості німецьких міст рекламні написи й афіші складаються практично з англійських слів. У великих німецьких компаніях знання англійської мови є обов'язковими, а використання – практично нормальним явищем. Цікавим фактом є те, що, відповідно до опитування авторитетних німецьких видавництв, більшість німців навіть не розуміють значення англійських слів, які вони використовують у щоденному спілкуванні. Особливо важко людям похилого віку, для яких масове витіснення звичної німецької лексики стало справжнім нещастям. Вони часто просто не розуміють того, що написано в магазині або на

станції метро. Як говорять сьогодні в німецькому суспільстві: In der Sprache selbst findet ein tđgliches Plebiszit statt

Список використаної літератури

1. Артемюк Н. Д. Пособие по экономическому переводу / Н. Д. Артемюк. – М.: ТЕЗАУРУС, 1999. – 320 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: 1966. – 305 с.
3. Винтайкина Р. В. Интернациональная лексика и ее употребление в научно-технической литературе / Р. В. Винтайкина // Социологические аспекты изучения немецкой лексики. Межвузовский тематический сборник. – Калинин: Издательство КГУ, 1981. – 195 с.
4. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крысин. – М.: 1968. – 207 с.
5. Мангушев С. В. Закономерности ассимиляции англо-американизмов в немецком языке (на материале прессы и толковых словарей): автореф. дис. канд. филол. наук / С. В. Мангушев. – Самара: ГПУ, 2002. – 15 с.
6. Carstensen, Broder und Calinsky, Hans. Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. / Broder Carstensen, Hans Calinsky // Entlehnungsvorgdnge und ihre stilistische Aspekte. 3. verb. Aufl. – Heidelberg: Universitdtsverlag, 1975. – 87 S.
7. Lehnert M. Der angloamerikanische Einfluss auf die Sprache der beiden deutschen Staaten / M. Lehnert // Die amerikanische Bildungselite des 19. Jh. und ihr Image von Dresden / E. Brъning. – Berlin: Akademie-Verlag. – 1991. – S. 5-20.
8. Schippan Thea. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Thea Schippan. – 1. Aufl. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1984. – 307 S.
9. Stepanova M.D., Černyševa I.I. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / M.D. Stepanova, I.I. Černyševa. – Moskau, 1986 – 247 S.

Ю. А. Ковалюк

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. С. К.Топачевський

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ

Сучасні підходи до вивчення дискурсивних механізмів передачі інформації тісно пов'язані з аналізом прагматичного дискурсу, де центральне місце відводиться мовцю та адресату, які усвідомлено формують прагматичний потенціал дискурсу з метою досягнення певного комунікативного ефекту.

У 1987 р. американські лінгвісти П. Браун і С. Левінсон у праці “Politeness: Some Universals in Language Usage” сформулювали теорію лінгвістичної ввічливості, в основі якої лежить поняття “обличчя” (face), запропоноване Е. Гофманом. Термін Е. Гофмана почали використовувати як інтерпретаційний механізм у дослідженні категорії ввічливості, яка є чи не найавторитетнішим методологічним орієнтиром та ефективним інструментом для оцінки комунікативної поведінки співрозмовників [1].

Уперше поняття “обличчя” (face) було введено в науковий обіг видатним американським соціологом Е. Гофманом. Учений визначає поняття “обличчя” (face) як позитивний образ самого себе з точки зору суспільства (positive public self image), якого прагне набути кожний індивід, за допомогою дій в конкретній мовленнєвій ситуації, та який він намагається підтримувати в процесі суспільної взаємодії [2].

Розвиваючи ідеї Е. Гофмана, П. Браун і С. Левінсон ввели поняття позитивного і негативного обличчя (positive and negative face). Позитивне обличчя розуміють як бажання індивіда бути визнаним іншими, отримати позитивну оцінку, схвалення від інших, а негативне обличчя, відповідно, - як бажання кожного свідомого індивіда

діяти без нав'язувань і перешкод, на власний розсуд. Слід зазначити, що параметри обличчя будуть змінюватися залежно від особливостей комунікативного контексту, соціальної дистанції, статусних характеристик індивіда та інших учасників суспільної взаємодії [1: 61].

В процесі комунікації неодмінно виникають ситуації, за яких комунікативна поведінка учасників несе загрозу обличчю один одному (у термінології П. Браун і С. Левінсона – *face-threatening acts*, буквально – мовленнєві акти, що несуть загрозу обличчю комунікантів). До мовленнєвих актів, що загрожують позитивному обличчю адресата, відносять мовленнєві акти несхвалення, критики, зневаги, скарги, насмішки, незгоди, прояви неухважності та інші, які є яскравим свідченням того, що мовець негативно оцінює певні аспекти позитивного обличчя співрозмовника або його взагалі не цікавить позитивне обличчя співрозмовника разом з його почуттями і потребами. Водночас мовленнєві акти, що несуть загрозу негативному обличчю адресата, виникають внаслідок погроз, наказів, попереджень, нагадувань, пропозицій, обіцянок, яскравих емоційних проявів, компліментів, висловлення захоплення або заздрощів, які свідчать про те, що мовець не робить жодних зусиль аби уникнути зазіхань на свободу дій співрозмовника. Подібно адресату, мовцю теж притаманні мовленнєві акти, що створюють загрозу його позитивному і негативному обличчю. Вибачення, визнання провини та відповідальності є ознаками загрози позитивному обличчю. Автори додають сюди ще й прийняття компліменту, пояснюючи це тим, що у мовця виникає бажання зменшити позитивні якості об'єкта комплімента і таким чином завдати шкоди своєму обличчю. Загроза негативному обличчю мовця з'являється при висловленні подяки чи прийнятті пропозиції, оскільки мовець відчуває свою відповідальність або зобов'язаність перед адресатом. Такі мовленнєві акти, як виправдання, вибачення, примушена обіцянка чи пропозиція теж несуть в собі потенційне зазіхання на свободу дій мовця і загрозу його негативному обличчю. Проте П. Браун і С. Левінсон зазначають, що кожний свідомий індивід буде співпрацювати з іншим у процесі суспільної взаємодії, щоб максимально вберегти позитивне і негативне обличчя від можливих загроз, яких зазвичай прагнуть уникнути за допомогою мовленнєвих стратегій ввічливості. Таким чином, стратегії, які спрямовані на “маскування” мовленнєвих актів, що загрожують позитивному і негативному обличчю, відповідно, розуміють як позитивну і негативну ввічливість [1]. Використовуючи стратегію позитивної ввічливості, мовець прагне приховати загрозу позитивному обличчю співрозмовця, тобто намагається показати солідарність, повагу, доброзичливе ставлення до нього, а також готовність підтримувати задекларований ним позитивний імідж. Існують різні стратегії позитивної ввічливості, а саме:

- Спрямовуй увагу на бажання та потреби адресата;
- Висловлюй зацікавленість та симпатію адресату;
- Використовуй показники групової належності (особливі звертання, сленг, жаргон тощо);
- Уникай незгоди (використовуй символічну згоду);
- Роби пропозиції;

- Будь оптимістичним, жартуй;
- Підкреслюй спільне, єдність поглядів та цінностей.

На відміну від позитивної ввічливості, негативна передбачає повагу до негативного обличчя співрозмовника, бажання показати відсутність комунікативного тиску характерним дотриманням певної дистанції. Автори виділяють декілька стратегій негативної ввічливості:

- Не будь занадто прямолінійним;
- Вживай питальні форми речення;
- Висловлюй шанобливе ставлення;
- Проси пробачення;
- Використовуй пасивні форми дієслів.

Крім того, можливе використання відкритої (bald on record) та прихованої (off-record) стратегії загрози обличчю. Відкрита стратегія передбачає відсутність будь-якої ввічливості, тобто це пряме висловлювання думки співрозмовцем. Загроза такого мовленнєвого акта може бути усунена, якщо комунікативна ситуація є важливішою за збереження обличчя, або якщо загроза обличчю адресата невелика. Прихована стратегія формується за допомогою метафори, іронії, риторичного запитання, натяку. Мовець відкрито не виказує своїх намірів і це не передбачає почуття обов'язку чи примушення у адресата, а також відповідальності мовця за неправильне сприйняття його повідомлення [1: 69].

Наступним підходом до вивчення категорії ввічливості є принцип кооперації Г. Грайса, згідно якого діалог є спільною діяльністю учасників, кожен з яких сприяє побудові комунікації, визнаючи головну мету діалогу. Принцип кооперації обумовлює основні правила мовної комунікації. Автор виокремлює чотири максими, досягнення яких гарантує повне дотримання принципу:

- Максима кількості (повноти) інформації – твоє висловлювання повинно містити не менше інформації, ніж необхідно, твоє висловлювання не повинно містити більше інформації, ніж необхідно;
- Максима якості інформації (“Прагни, щоб висловлювання було істинним”) – не говори того, що вважаєш неправдивим, не говори того, для чого в тебе немає достатніх підстав;
- Максима релевантності (відповідності) – “Не відхиляйся від теми”;
- Максима способу висловлення – (“Висловлюйся зрозуміло”) – уникай незрозумілих висловлювань, уникай неоднозначності, будь лаконічним (уникай непотрібних слів), будь організованим [3: 45-46].

Принцип кооперації Г. Грайса супроводжується принципом ввічливості Дж. Ліча. Він стосується мовленнєвого етикету і налічує шість максим:

- Максима такту – дотримання меж особистих інтересів;
- Максима великодушності – дотримання позицій рівності в діалозі;
- Максима схвалення – позитивне оцінювання позиції співрозмовника;
- Максима скромності – реалістична, об'єктивна самооцінка;
- Максима згоди – тяжіння до пошуку компромісу, відмова від конфлікту;

• Максима симпатії – висловлення доброзичливого ставлення до співрозмовника та його позиції [4].

Розглянувши різні підходи до розуміння ввічливості, слід зазначити, що теорія лінгвістичної ввічливості П. Браун та С. Левінсона складає основу нашого дослідження. Важливими є поняття позитивного і негативного обличчя, а різні стратегії ввічливості допомагають зрозуміти поведінку співрозмовників. Принцип кооперації Г. Грайса виступає як універсальне джерело ввічливості і відіграє вагомий роль у досягненні комунікативної мети. Знання принципу ввічливості Дж. Ліча є запорукою порозуміння мовця та адресата та вказує на володіння ними мовленнєвим етикетом.

Список використаної літератури

1. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge : CUP, 1987. – 345 p.
2. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior / E. Goffman. – Garden City, NY : Anchor Books, 1967. – 270 p.
3. Grice, P. Logic and Conversation / P. Grice // Speech acts / ed. by P. Cole and Jerry L. Morgan. New York: Academic Press, 1975. – pp. 41-58.
4. Leech, G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. — L. : Longman, 1983. — 257 p.

КОНЦЕПТ “СМЕРТЬ” У РОМАНІ Т. ПРАТЧЕТТА: СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ ОБ’ЄКТИВАЦІЇ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ

Питання аналізу мовної об’єктивації займає провідне місце у спектрі ціннісних понять серед носіїв англійської та української мов. Термін “концепт” походить від латинського *conceptus*, що в перекладі трактується як “уявлення”. На сьогоднішній день можна виділити відмінності в розумінні терміну “концепт”.

У посібнику “Краткий словарь когнитивных терминов”, концепт є оперативною одиницею пам’яті, відображеною у психіці людини; одиницею ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відбиває знання та досвід людини у вигляді “квантів знання” [4 : 90].

Серед науковців, які займаються вивченням концептів є Н. Арутюнова, А. Вежбицька, О. Кубрякова, О. Потебня, Б. Рассел, В. Воробйов, І. Голубовська, В. Жайворонок, Л. Ставицька, В. Виноградов, К. Льюїс та інші.

Концепт, як будь-яка ментальна одиниця, мовно об’єктивується і є відображенням культури, фіксацією отриманого досвіду, який стає надбанням певного індивіда. Лінгвістично думки можуть бути описані у вигляді культурних концептів, тобто “багатовимірних, соціопсихічних утворень в колективній свідомості, що існують у мовній формі” [3 : 117].

Проблема мовної об’єктивації концептів стосуються важливих питань взаємозв’язку мови і мислення, теорії мови, її структури, організації мовних одиниць та її значень. Лінгвісти працюють над вирішенням проблем, що стосуються визначення концепту і значення мовних одиниць, їх співвідношення, детального розглядаючи питання формування значення на основі системи кількох мов та зв’язку мовних значень з отриманим знанням [1 : 102].

Актуальність роботи полягає в інтересі науковців до визначення індивідуальних авторських концептів у художньому тексті.

Мета роботи – виявлення і характеристика мовних засобів реалізації концепту “СМЕРТЬ” в оригіналі роману Т. Пратчетта та в українському перекладі. У роботі використовуються наші власні переклади уривків з роману Т. Пратчетта “Мор, учень смерті” (“Mort”).

Концепт зокрема виражається лексико-семантичними засобами. Конкретні вербалізатори концепту водночас експлікують і структурують окремий концепт. До системи вербалізаторів аналізованого нами концепту *СМЕРТЬ* належать семи, лексеми, синонімія, антонімія, гіпер-гіпонімічні відношення, конотація і етимологія. Матеріали дослідження підтверджують, що в художній мові концепт “СМЕРТЬ” представлений системою вербалізаторів. Передусім носіями ідентифікаційної темпоральної семантики виступають лексеми сучасної української літературної мови, слова різної частиномовної належності: іменники (*смерть, кінець, край,*

загибель, втрата, омертвіння), прикметники (смертельний, кінцевий, цілковитий), прислівники (смертельно), дієслова (вбивати, стратити).

Під вербалізованими концептом “СМЕРТЬ” ми розуміємо виражену лексичними одиницями сукупність певним чином організованих знань і уявлень мовців про це поняття. Мовне втілення такого універсального мегаконцепту демонструє національно-культурні відмінності та особливості картин світу різних етносів.

Мегаконцепт “СМЕРТЬ” входить у свідомість людини незалежно від її волі і вважається загальнокультурним уявленням у межах національно-етнічного стереотипу поведінки і містить низку характерних компонентів та ознак, що реалізуються за допомогою лексем.

“СМЕРТЬ” – магістральний мегаконцепт, адже на ньому базується ключова концепція драматичних текстів обраного роману і саме через нього аналізується і реалізуються поняття “СМЕРТЬ”, як завершення життєвого циклу. У структурі семантичного поля концепту “СМЕРТЬ” можна виокремити ядерну концептуальну ознаку закінчення життя людини чи іншого живого організму, стосовно якої всі інші вважатимуться периферійними.

До ядра концепту “СМЕРТЬ” в англійській мові входять такі лексичні одиниці: *death, dead man, grave, tomb, to die* із наступним словниковим значенням *an act of dying, the end of life* [2; 5; 6; 7; 8].

В українській мові до ядра концепту “СМЕРТЬ” входять такі лексеми: *смерть, могила, домовина, згаснути, втрата, розпач, безнадія, страх, сум, туга* і словникові значення *припинення життєдіяльності організму і його загибель, припинення існування людини, тварини ... щось дуже погане, небажане* [2; 5].

У більшості випадків, при відтворенні концепту “СМЕРТЬ” у перекладі, проблем не виникає, оскільки він є універсальним загальнолюдським поняттям. Розуміння смерті окремою нацією – тема край важлива для розуміння самої нації і залежить напряду від її ставлення до смерті.

У творі автор зображує і представляє смерть за допомогою різних лексичних одиниць, а також розповідає про неї символічно. Він використовує найрізноманітніші мовні способи відтворення мовної об’єктивації концепту, як наприклад, зображення простору (природні умови, пора доби, інші виміри, будівлі, тощо); тварини (стерв’ятники, ворони, коні), надзвичайні здібності (зупиняти час, телепатія, невидимість і т.п.).

Проаналізувавши англomовний твір Т. Пратчетта “Mort”, робимо висновок, що найчастіше автор описує смерть, як скелета, не живого і не мертвого. Наприклад:

“Death clicks across the black and white tiled floor on toes of bone, muttering inside his cowl as his skeletal fingers count along the rows of busy hourglasses” [9]. – *Смерть ходить по викладеній чорною та білою плиткою підлозі на кістлявих ногах, бурмочучи щось під капюшоном, а його кістляві пальці перебирають ряди піщаних годинників, в яких пливе людський час.*

В українській мові *Смерть*, зазвичай, подається, як особа жіночого роду: *Смерть, Безноса, Кістлява, Кирпата, Кирпа, Костомаха, Стара з Косою, Курноса.*

В перекладі, важливо перекласти СМЕРТЬ саме чоловічим родом, оскільки в оригіналі – це скелет, що забирає тих, чий час настав:

*He rushed forward to help the fallen figure, and found himself grabbing hold of a hand that was nothing more than polished **bone**, smooth and rather yellowed like an old billiard ball. The figure's hood fell back, and a naked **skull** turned its **empty eyesockets** towards him* [9]. – Він кинувся вперед, щоб допомогти упавшій фігурі, і виявив, що він захопив руку, яка була нічим іншим, як відполірованою **кісткою**, гладенькою і жовтою, як старий більярдний м'яч. Капюшон фігурки відкинувся назад. Дві **чорні діри** дивились на Мора з під голого **черепи**.

*It was a **skeleton** sitting in front of him, rubbing its knees and grumbling, but it was a **live** one* [9]. – Перед ним на дорозі сидів саме **скелет**. Він потирав забиті коліна і щось бурчав під ніс, але він був **живим**.

Скелет, або СМЕРТЬ, описана автором, як особа з надзвичайними силами, які залишаються для простих смертних загадкою:

*I HAVE MERELY PUT US **OUTSIDE TIME** FOR A MOMENT, he said* [9]. – Я просто вивів нас **за межі часу** на деяку мить, сказав СМЕРТЬ.

*Mort had half expected **him** to pass through the crowds like **smoke**, but it wasn't like that at all* [9]. – Чомусь Мор очікував, що **Смерть** проносиметься крізь натовп як **дим**, та це було зовсім не так.

Автор представляє СМЕРТЬ, як особу здатну зупиняти час та існувати поза часом і простором.

*The **words** were there all right, but they arrived in Mort's head without bothering to pass through his **ears*** [9]. – Зі **словами** все було гаразд, от тільки вони долітали до Мора не через **вуха**.

З вищевказаного уривку можна зробити висновок, що СМЕРТЬ володіє телепатією.

Where are you based exactly? – said Lezek.

*FROM THE UTTERMOST DEPTHS OF THE SEA TO THE **HEIGHTS** WHERE EVEN THE EAGLE MAY NOT GO, said Death* [9].

“Де саме розташована ваша фірма?” – спитав Лезек.

“Від найглибших морських **безодень**, до **висот** куди не під силу піднятись навіть орлу, – відповів Смерть.

Важливо зазначити всеосяжність Смерті і підкреслити її неминучість, простір його володінь не обмежений.

*“It's not **midnight** until the last stroke,” said Mort, distantly* [9]. – **Ще не північ. Північ** настане з останнім ударом. – стримуючи себе відповів Мор.

Автор передає прихід Смерті через пору доби. Зазвичай північ, означає закінчення, кінець дня, що само по собі має негативний відтінок.

*The **air** took on a thick, greasy feel, and the deep **shadows** around Mort became edged with blue and purple rainbows* [9]. – Здавалося, що **повітря** стало щільнішим і в'язкішим. Глибокі **тіні** навколо Мора, країлись голубими і фіолетовими відтінками.

Поява Смерті зображена зміною погодних умов. Автор підкреслює це використовуючи стилістично забарвлені епітети.

And then they heard the clip-clop of hooves [9]. – Рантом вони почули **стукіт конит**.

В вищезазначеному контексті, прихід СМЕРТІ передбачається появою коня.

Отже, у ході роботи було проведено аналіз мовної об'єктивації концепту СМЕРТЬ у творі Т. Пратчетта "Мор, учень смерті", використовуючи наш переклад. Було розкрито питання аналізу концепту, що займає важливе місце у ряді ціннісних понять носіїв англійської та української мов. Найчастіше, для мовної об'єктивації концепту СМЕРТЬ автор вдавався до опису смерті як особи (30%), через тварин (10%), надприродні здібності у героїв (30%) та зображення простору (30%).

Список використаної літератури

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М.: Флинта, 2004. – 496 с.
2. Вуєк О. Є. Відтворення семантичних концептів "життя" та "смерть" в українських перекладах поезії В. Б. Єйтса [Електронний ресурс] / О. Є. Вуєк. — Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2009ip/vuyek.php>
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004 – 390 с.
4. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Лузина Л. Г. Панкрац Ю. Г. — М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245 с.
5. Український словник ABBYY Lingvo.Pro [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/uk>
6. Longman Advanced American Dictionary. — Harlow: Longman, 2001. — 1746 p.
7. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ldoceonline.com/dictionary/life/death>
8. Merriam-Webster Online Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/life/death>
9. Terry Pratchett, Mort. [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://novel12.com/242248/mort.htm>

Я. О. Кондратенко

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к. ф. н. доц. Савчук І. І.

СЕМАНТИЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Поняття як основа концепту реалізується у значенні лексичних одиниць, що його вербалізують у мові. Концепт – це сенс поняття, смислове значення імені, знаку, він є базовим поняттям когнітивної лінгвістики [8: 114; 9: 6].

Когнітивна лінгвістика (від англ. **cognition** «знання, пізнання», «пізнавальна здатність») – мовознавчий напрям, який розглядає функціонування мови як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища. Когнітивна лінгвістика вивчає ментальні простори та когнітивні моделі, що їх структурують [7; 9].

Мета статті – проаналізувати семантичні особливості представлення концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ у сучасній англійській мові. Матеріалом є дані лексикографічних джерел, які об'єктивують досліджуваний концепт.

Між поняттям і словом існує зв'язок. Поняття – категорія мислення, а слово – категорія мови. Проте, коли думка перебуває в нерозривному зв'язку з мовою, тоді

поняття пов'язане зі словом. Слово – матеріальна дійсність поняття. Поняття не може існувати інакше, як не вітлившись у слові, слово виражає й закріплює певне поняття [6]. Поняття є когнітивною структурою, що надає можливість інтегрувати нову інформацію у багатозначному контексті.

Концептуальний аналіз (КА) – це аналіз дійсності за допомогою концептів. Його сутність – реконструкція знання за допомогою семантики номінативних одиниць шляхом побудови концептуальної схеми (структури, моделі). На основі схеми досліджується семантика мовних репрезентацій. Термін КА відрізняється двозначністю, тому що: 1) означає певний спосіб аналітичної процедури за допомогою концептів; 2) аналіз концептів (зазвичай у дослідженнях). У рамках КА об'єднуються методики, якими користуються різноманітні школи когнітивної лінгвістики та доводяться одна одну: теорія прототипів, теорія метафори, фреймова семантика, когнітивна граматика. Кожна з них особлива, але спільним для них є пошук певної структури, за допомогою якої описаний концепт [9].

Поняттєвий зміст концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ розкривається через семантичну реалізацію його основного представника в сучасній англійській мові – іменника *tolerance*. Метод узагальнення словникових дефініцій уможливив встановлення уніфікованого визначення базової лексеми.

Tolerance – *is the attitude, quality, ability or willingness to accept someone else's different beliefs, practices of others, way of life, opinions or behaviour etc. without criticizing them even if you dislike, disapprove or disagree with them; the ability to bear something painful or unpleasant* [1; 2; 3; 4; 5].

Родові семи *'attitude', 'quality', 'ability', 'willingness'* свідчать про осмислення толерантності як якості, наміру або ставлення у сучасному англійському соціумі.

Видові семи дають можливість виокремити низку поняттєвих когнітивних ознак (КО). КО передбачає характеристику концептів та їх значення. Він пов'язаний з компонентним аналізом та методом узагальнення словникових дефініцій.

КО1 - об'єкт толерантності: *'opinions', 'behaviour', 'beliefs', 'practices', 'way of life'* – думки, поведінка, спосіб життя.

КО2 – характеристика об'єкту толерантності: *'painful', 'unpleasant', 'different'* – передбачає прийняття неприємних, болючих, інших думок, поведінки тощо.

КО3 – дія суб'єкта: *'to bear', 'to disapprove', 'to dislike', 'to disagree', 'to accept'* – не любити, не погоджуватись, однак терпіти, дозволяти говорити та з повагою сприймати думку людини.

КО4 – контрагенс: *'others'*

КО5 – агенс: *'someone'*

Таким чином, концептуальний аналіз уможливив виокремлення семантичних компонентів поняття толерантності у сучасній англійській мові: агенс, контрагенс, об'єкти толерантності та дії суб'єкта, а також характеристики об'єкту толерантності.

Список використаної літератури:

1. Cambridge dictionary - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tolerance>
2. Collins English Dictionary - <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/tolerance>
3. English Oxford Living Dictionaries - <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tolerance>

4. Longman Dictionary- <https://www.ldoceonline.com/dictionary/tolerance>
5. Macmillian Dictionary - <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/tolerance>
6. Значення поняття і слова. / Режим доступу: http://pidruchniki.com/16280414/logika/ponyattya_slovo
7. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган // Київ / Видавничий центр «Академія» - 2000.
8. Попова З. Д. , Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. / З. Д. Попова / И. А. Стернин // – 2001./ Режим доступу: http://georgesg.info/belb/obmen/Popova_Sternin.pdf
9. Савчук І. І. Основи теорії мовленнєвої комунікації; Концептуальний аналіз / І. І. Савчук // Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2008.

ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Мова й культура не можуть розглядатися сьогодні окремо одна від одної, оскільки обидві є когнітивними інструментами пізнання дійсності. Мова є відображенням свідомості та життєвого досвіду народу. Різні народи по-різному інтерпретують дійсність, одні й ті самі явища і характеристики, виділяють суттєві саме для цього народу елементи. Коли людина опиняється в іншому культурно-мовному середовищі, вона відчуває так званий “культурний шок” через недостатнє знання національних цінностей і законів спілкування носіїв інших культур і мов. Щоб уникнути всіх непорозумінь потрібно мати вагомі знання тої чи іншої культури, потрібно щоб відбувалася взаємодія між культурами. Взаємодія культур – це особливий вид безпосередніх відносин і зв’язків, що встановлюються між двома або декількома культурами, а також тих впливів та взаємних змін, які проявляються в ході цих відносин.

Національна самобутність мови найяскравіше проявляється у фразеології, тому що фразеологізми прямо співвіднесені з позамовною діяльністю, відбивають образну інтерпретацію реалій навколишньої дійсності, в них закарбовані уявлення народу про навколишній світ. У той самий час, переклад фразеологічних одиниць є дуже важким завданням. В силу свого семантичного багатства, образності, лаконічності і яскравості фразеологія грає в мові дуже важливу роль. При перекладі фразеологізму перекладачеві треба передати його зміст і відбити його образність, знайшовши аналогічний вислів в іноземній мові, а саме в німецькій, не упустивши при цьому стилістичну функцію фразеологізму. При відсутності в іншій мові ідентичного образу перекладач змушений прибігати до пошуку «приблизної відповідності» [4, с. 395]. Переклад фразеологічних одиниць на інші мови викличе певні труднощі через їхню семантичну цілісність й ускладненість. Дослівний (буквальний) переклад фразеологічного вислову спотворює зміст висловлення, у той час, як потрібен адекватний переніс значення фразеологічної одиниці на другу мову.

Фразеологізми є знаками вторинної номінації, де образ словосполучення, його первинна мотивація переноситься на іншу, нову ситуацію. Через це фразеологізмам притаманна образність і при їх використанні разом із власне значенням у свідомості виникає яскрава внутрішня форма (образ, Gestalt) цих фразеологізмів. Фразеологізмам властивий ряд ознак, що зближують їх зі словом (відтворюваність, цілісність значення, стійкість, непроникність). Значна частина фразеологізмів еквівалентна одному слову (наприклад, гнути кирпу - гордувати, на руку ковінька - вигідно), і, як окремі слова, фразеологізми виступають у ролі єдиного складеного знака [2: 8].

У процесі перекладу постають дві пріоритетні задачі: перша – виокремити сам фразеологізм, друга – знайти відповідний спосіб перекладу. У тексті завжди існують елементи, котрі важко чи неможливо перекласти, фразеологізми виступають такими чи не найчастіше. Спосіб перекладу обирається за певними параметрами фразеологічних одиниць, а саме: єдність змісту, наявність чи втрата внутрішньої форми та образності.

Загалом, виділяють два способи перекладу: фразеологічний, що включає в себе використання еквівалента та аналога, та нефразеологічний, що опирається на калькування та опис. Перший базується на використанні в перекладі стійких одиниць різного ступеню схожості.

Фразеологічний еквівалент опирається на використання незалежно від контексту рівнозначного перекладу, що має такий самий зміст і сенс, належить до тієї ж граматичної категорії, вживаності, зв'язку з контекстними супутніми словами тощо. Для прикладу, фразеологізм «*stumm wie ein Fisch*» має повний еквівалент «*німий як риба*». У даному випадку чітко спостерігається повна відповідність. Інші приклади: «*Mit dem Feuer spielen.*» – «*Гратися з вогнем*»; «*Den Schwanz einziehen.*» – «*Піджати хвіст*»; «*Die Katze im Sack kaufen.*» – «*Купити кома в мішку*»; «*Es ist nicht alles Gold, was glänzt.*» – «*Не все золото, що блищить*»; «*Blaues Blut haben.*» – «*Мати блакитну кров*».

Аналог, або відносний фразеологічний еквівалент передбачає можливу відмінність у синонімічних компонентах, синтаксичній побудові, сполучуваності. У іншому він є повною відповідністю. Наприклад, фразеологізм «*die Spuren verwischen*» (досл.: стирати сліди) відповідає фразеологізму «*замитати сліди*». Ряд подібних прикладів: «*Etw. wie seine Westentasche kennen.*» – (досл.: Знати як кишеню своєї жилетки). – «*Знати як свої п'ять пальців*»; «*Die Welt ist ein Dorf.*» – (досл.: Світ – село). – «*Світ місний*»; «*Die Föhler ausstrecken.*» – (досл.: Випустити щупальця). – «*Закинути вудочку*»; «*Einen Bärenhunger haben.*» – (досл.: Мати ведмежий голод). – «*Голодний як вовк*»; «*Das Heft in der Hand haben.*» – (досл.: Мати в руці зошит). – «*Тримати в своїх руках стерно влади*».

Переклад з однієї мови іншою неможливий без граматичних трансформацій. Граматичні трансформації – це передусім перебудова речення (зміна його структури) і всілякі заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку. Граматичні трансформації зумовлюються різними причинами – як чисто граматичного, так і лексичного характеру, хоч основну роль відіграють граматичні чинники, мовні відмінності. При зіставленні граматичних категорій і форм німецької і української мов звичайно виявляються такі явища: 1) відсутність відповідної категорії в одній з мов; 2) частковий збіг; 3) повний збіг [1: 149]. В першому і другому випадках виникає необхідність інших шляхів перекладу, що забезпечать подолання даних мовних відмінностей.

Таким чином застосовується нефразеологічний переклад, у вигляді калькування та описового перекладу, що забезпечує передачу значення фразеологічної одиниці за допомогою лексичних засобів мови, як правило тоді, коли не існує аналогів та еквівалентів даного фразеологізму. У цьому випадку, зазвичай, існують втрати образності, експресивності, афористичності та відтінків значень.

Калькування використовують при відсутності можливостей передати експресивно-емоційне та семантико-стилістичне значення іншими способами та коли дослівний переклад може донести істинне значення. Наприклад, фразеологізм *«weiße Rabe»* таким чином перекладається як *«біла ворона»*. Німецькою цей фразеологізм має позитивне значення *«розумна, обдарована людина»*, тоді як українською отримує негативний відтінок *«несхожий на інших»*. Інші приклади: *«Eine schöne Geste.»* – *«Красивий жест»*; *«Etwas mit Stumpf und Stiel ausrotten.»* – *«Вирвати щось із корінцем і стеблом»*; *«Im siebenten Himmel sein.»* – *«Бути на сьомому небі»*.

Описовий переклад означає не переклад фразеологізму, а його тлумачення, коли не існує еквівалентів. Самостійного значення він мати не буде, слід звертатися до контексту. Наприклад, фразеологізм *«Er kann ihm nicht das Wasser reichen»* (досл.: Він і води подати не зможе). – *«Людина, яка нічого не може робити, не справляється ні з якою справою»*. Граматичне оформлення фразеологізму повністю змінене. В оригіналі розповідне речення з суб'єктом дії при перекладі приймає форму атрибутивної конструкції. Наприклад: *«Ein alter Hase.»* – (досл.: Старий заєць). – *«Людина, яка багато побачила за своє життя»*; *«Hoffen und Harren macht manchen zum Narren.»* – (досл.: Надія і завзяте очікування роблять іншого дурнем). – *«Людина, яка дарма чекає чогось»*; *«Er trägt sein Herz in der Hand.»* – (досл.: Він носить своє серце в руці). – *«Відкрита людина»*.

Якщо мова йде про переклад тексту, насиченого фразеологізмами, то варто зазначити, що зміщення автором акцентів значення вимагає підбору відповідника не серед словникових відповідників, а відповідно до актуалізованого значення. Опущення фразеологізму в одному місці можна компенсувати використанням фразеологічного звороту в іншому місці для характеристики явища або дії, виражених в оригіналі нефразеологічною одиницею. Таким чином можна уникнути втрати емоційно-експресивної забарвленості всього тексту. Аналіз співвідношення типологічних зв'язків та національно-культурного підґрунтя фразеологічних відповідників та аналіз функціонування фразеологічної одиниці в конкретному контексті дозволить виробити пропозиції щодо способів перекладу фразеологічних одиниць з національно-культурним потенціалом. Підбираючи достатньо експресивні еквіваленти з національно-мовним компонентом, нейтралізується лінгвоетнічний бар'єр, що надає носіям мови оригіналу та мови перекладу рівні можливості сприйняття та інтерпретації повідомлення [3: 183].

Отже, можна дійти висновку, що фразеологізм є одиницею перекладу і перекладається як єдине ціле з урахуванням актуалізованих у тексті оригіналу конотативних та експресивно-емоційних нашарувань, незалежно від наявності або відсутності абсолютних фразеологічних еквівалентів у мові перекладу. В українській та німецькій мовах багато еквівалентних фразеологізмів, які є відповідниками не тільки за значенням, але й за лексичним складом. Така схожість пояснюється в деяких випадках спільним походженням фразеологізмів (висловлювання з латинської мови, з Біблії), а в інших – схожістю мовних картин світу двох різних народів, тобто подібністю уявлень, сформованих стереотипів про навколишню дійсність.

Фразеологічні одиниці широко використовуються в літературі всіх стилів, їх правильне тлумачення є важливим для вірної оцінки яскравості і виразності мовлення, розуміння жарту, гри слів, а іноді просто й змісту усього висловлювання. Саме тому важливо не допускати неточностей у перекладі. Важливо зазначити, що для цього потрібно врахувати їх семантичні, граматичні, синтаксичні та лексичні особливості. До кожної одиниці слід підібрати відповідний спосіб перекладу. Адже, вивчаючи мову, неможливо обійтись без знання самотньої частини лексики – фразеології. Фразеологічні одиниці створюються історією і досвідом народу, тому правильний переклад і розуміння значень фразеологізмів дає змогу сформувати адекватну уяву про культуру, побут, традиції країни.

Список використаної літератури:

1. Дембровська О. Б. Особливості перекладу фразеологічних одиниць сучасної німецької мови / О. Б. Дембровська // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. - 2013. - Вип. 9. - С. 147-159.
2. Любчук Н. В. Німецькі фразеологізми з етнокультурним компонентом та проблеми їх відтворення при перекладі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Любчук Наталія Володимирівна. – К., 2004. – 298с
3. Марковська А. В. Міжкультурний аспект перекладу німецьких фразеологізмів (на матеріалі сучасної німецькомовної преси) / А. В. Марковська // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. - 2014. - Вип. 3. - С. 177-185.
4. Марковська А. В. Фразеологізми німецької мови з етнокультурним компонентом як перекладознавча проблема / А. В. Марковська // Мова і культура. - 2013. - Вип. 16, т. 1. - С. 394-400.

Д. М. Куценко

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

доц. І.Е.Сніховська

ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ» У ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Взаємодія мови та культури традиційно була об'єктом детальної уваги вчених. У сучасній лінгвістиці ми можемо побачити тенденцію до вивчення мови як продуктивного способу відтворення культури. Це можливо пояснити тим, що мова є «ключем» до системи пізнання людської думки, її психології. На думку Л. Ельмслева, мова «може відкрити дорогу, як до розуміння стилю особистості, так і до подій життя попередніх поколінь» [4]. Аналіз робіт учених за останні 10-15 років дозволяють помітити в сучасній лінгвістиці все більш чітку тенденцію до формування нового напрямку в дослідженнях – культурологічної лінгвістики (лінгвокультурології).

В задачі лінгвокультурології можна віднести вивчення взаємовідношення мови та культури [1: 102]. Основу категорійного апарату лінгвокультурології складає поняття мовної особистості та концепта, взаємодія яких все ще вивчається вченими усього світу.

Актуальність даної статті зумовлена проблемою висвітлення поняття «концепт», який є базовим терміном понятійного апарату лінгвокультурології. Дослідженню даного питання лінгвокультурології присвячені праці

С. А. Аскольдова, Д.С. Лихачова, В.В. Колесова, В.Н. Телії, Ю.С. Степанова, С. Г. Воркачова та інших.

Метою даного наукового дослідження є аналіз найбільш релевантних лінгвістичних підходів до визначення поняття «концепт».

Об'єктом дослідження є власне поняття концепт та його лінгвістичні тлумачення.

Предметом розвідки є вивчення об'єднання концептів у концептосфери та відображення цього процесу у свідомості людини.

В українській мові поняття концепт – є запозиченням з латинської мови «conceptus» - поняття. Наукове дослідження Л.А. Касьян [5: 50] доводять неоднозначність інтерпретації даного поняття у сучасній лінгвістиці. До більш вузького визначення цього поняття можна віднести розвідки В.В. Червоних. Найбільш широке поняття у висвітлення поняття концепт у дослідженнях вкладають такі вчені як, В.І. Карасик, Ю.С. Степанов, Е.С. Кубрякова. Безперечним для всіх підходів є те, що концепт належить до свідомості людини та включає в себе описово-класифікаційні, чуттєво-вольові та образно-емперичні характеристики. В.І. Карасик, В.В. Красних, Л.О. Чернейко та інші лінгвісти описують тривимірність концепту. Вони визначають в ньому предметно образну, понятійну і цілісну складові. Перша сторона включає в себе кінестичні характеристики предметів, подій або явищ, які фіксуються у нашій пам'яті. Понятійна сторона концепту – це його відображення в мові (значення, опис, структура, диференція, характерні риси відмінності від інших концептів). Ціннісна сторона концепту характеризує важливість цього психічного утворення, як для індивіда так і всього мовного колективу [3: 129].

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки варто виокремити три основні підходи до розуміння «концепт»:

1) лінгвістичний (С.О. Аскольдов, Д.С. Лихачов, В.В. Колесов, В.М. Телія): так як концепт існує для кожного словникового значення то його слід розглядати як алгебраїчний вираз значення. Вчені, що притримуються даного підходу у вивченні концепту ототожнюють його з усім потенціалом значення слова разом з його конотативним елементом.

2) Когнітивний (О.С. Кубрякова, З.Д., Попов, Й.А. Стернін): оскільки концепт відображається в свідомості людини він носить ментальний характер. Вчені, що притримуються когнітивного підходу тлумачать концепт, як оперативно-змістову одиницю пам'яті.

3) Культурологічний (Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов): власне культура, як поняття складається з системи концептів та їх взаємовідносин. Концепт є базовим осередком культури ментального світу людини. Прибічники такого підходу до дослідження надають перевагу вивченню концепту через культурну інформацію яку він носить у собі.

Розглядаючи сучасні мовознавчі підходи до розуміння поняття "концепт" можна зазначити, що всі вони зводяться до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища. Так, наприклад, під концептом, як під поняттям лінгвокогнітивного явища, слід розуміти "одиницю ментальних або

психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови і всієї картини світу, відображеної в людській психіці" [1, с. 90]. А з точки зору лінгвокультурологічного підходу концепт, наприклад, культурний, визначається базовою одиницею культури, є її концентратом [3, с.116].

Концепт як об'ємне ментальне утворення вбирає в себе не тільки інваріант значень слова, представляє його, а й абсорбує інваріант значень словотвірної гнізда того ж семантичного поля [10, с. 52]. На думку дослідників структура концепту є складною. З одного боку, його стосується все, що належить структурі поняття, з іншого – в структуру концепту входить те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія), символіка, особливості сприйняття, оцінки та ін.

На сьогодні налічується багато різних трактувань поняття "концепт", деякі з них суттєво відрізняються один від одного, інші з них занадто звужені (Ю. С. Степанов, Д. С. Лихачов, В. І. Карасик), інші ж максимально широкі (С. Г. Воркачев, С. О. Аскольдов). На нашу думку найбільш повним визначенням є формулювання С. Г. Воркачева: "Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, "найближче" і "найвіддаленіше" значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає" [2, с. 10]. С. Г. Воркачев розглядає концепт з різних точок зору: концепт – це і те, за допомогою чого людина пізнає світ; він заснований як на досвіді, так і на енциклопедичній інформації, якась середня, вироблена в процесі пізнання, єдино вірна квінтесенція значення слова.

Варто звернутись до вивчення природи виникнення концепту. На думку В. І. Карасика концепт з'являється через взаємодію досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам'ятовування[3]. За Ю.С. Степановим концепт виникає у результаті зіткнення світу культури та індивіда, що свідчить про те, що це визначення є найвужчим з усіх перерахованих [9]. Д.С. Лихачов у своєму визначенні концепту як, «заміщення значення слова в індивідуальній свідомості і в певному контексті»[6: 281] наголошує на його суто індивідуальну спрямованість як засобу розуміння навколишнього світу, лишаючи без уваги соціальну сторону даного поняття.

Отже, проаналізувавши основні підходи до визначення поняття концепту на сучасному етапі мовознавства неможливо дійти до єдиного трактування цього поняття і його можливості характеризувати оточуючий індивіда світ.

Підсумовуючи, в науковій літературі існує вже досить багато дефініцій поняття концепт і кожен з них не заперечує існування іншого, а навпаки додає нових граней та розширює вже існуюче значення. Таким чином на нашу думку є важливим подальше дослідження та вивчення концептів збагачення вже існуючих тлумачень та все ж перспектива напрацювання єдиного беззаперечного визначення цього поняття.

Список використаних джерел

1. Бабушкин, А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической сематике языка [Текст] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд.-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с.
2. Воркачев, С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт [Текст] / С.Г. Воркачев. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2004. – 236 с.
3. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В.И. Карасик. – Гнозис, 2004. – 389 с.
4. Карпенко А. В. Концепт у сучасних лінгво-когнітивних дослідженнях: підходи до визначення та типологія. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25391/1/Karpenko.pdf>
5. Касьян, Л.А. Термин "концепт" в современной лингвистике: различные его толкования [Текст] / Л.А.Касьян // Вестник Югорского государственного университета, 2010 г. Выпуск 2 (17). С. 50–53.
6. Лихачев, Д. С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д. С. Лихачев // Изд. РАН. – Сер. лит. и язю – Т. 52. – 1993. – № 1. – С. 3–9.
7. Маслова, В.А. Введение в когнитивную лингвистику [Текст]: учеб. пособие / В.А. Маслова. – 2-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2006.
8. Попова, З. Д. Понятие "концепт" в лингвистических исследованиях [Текст] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд.-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.
9. Степанов, Ю.С. Концепт [Текст] / Ю.С. Степанов // Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. – С. 40-76.
10. Убийко, В.И. Концептосфера внутреннего мира человека в аспекте когнитивной лингвистики [Текст] // Виноградовские чтения. Когнитивные и культуроведческие подходы к языковой семантики: Тезисы докладов научной конференции. – М., 1999. – С. 52–53.

КОНЦЕПТ ЯК СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ СВІТУ В МОВІ

Слово концепт увійшло в мову та культуру ставши науковим терміном. Сам термін концепт часто зустрічається в сучасних дослідженнях. Однак, слід зазначити, що існує багато визначень цього терміна, і часто дослідникам нелегко розібратися в підходах авторів до опису концепту як терміну. На це є свої об'єктивні причини, так як концептуальні дослідження не тільки переживають свою популярність, а й проходять період становлення. Тому ми повинні визначити нашу позицію в цьому питанні.

Актуальність даної статті зумовлено неоднозначністю визначення концепту як лінгвокультурологічного явища та потребою у подальшому детальному дослідженні цього явища.

Метою даного наукового дослідження є аналіз найбільш релевантних лінгвістичних підходів до визначення поняття «концепт».

Об'єктом дослідження є власне поняття концепт та способи відображення світу за допомогою концептів.

Предметом вивчення стали шляхи відображення оточуючого світу людини у мові за допомогою концептів.

Вперше термін концепт з'явився в статті С.А. Аскольдова-Алексєєва, надрукованій у збірнику «Російська мова» в 1928 році. В своїй роботі Аскольдов-Алексєєв визначив концепт як розумове утворення, яке заміщує нам в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж роду [2].

Розробку терміна концепт продовжив Д.С. Лихачов, пропонуючи вважати концепт свого роду алгебраїчним виразом значення, яким ми оперуємо у своїй промові. Замісна функція концепту полегшує мовне спілкування. На думку Д. С. Лихачова, концепт є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини. Концепт тим багатше, чим багатший національний, професійний та особистий досвід людини, що користується концептом [4: 22].

На етапі сучасних досліджень в лінгвістиці інтерес до поняття концепт можна пояснити появою нової філологічної дисципліни - лінгвокультурології. У термінології лінгвокультурології концепт займає лідируючу позицію поряд з такими поняттями, як лінгвокультурема, (запропоноване В.В. Воробйовим), логоепістема Е.М. Верещагіна і В.Г. Костомарова.

Якщо лінгвокультурема є одиницею міжрівневою [4], а логоепістема є елементом значення слова і локалізується в мові, то поняття концепт відрізняється від вищенаведених одиниць своїм поєднанням з ментальної природою носія мови і існує перш за все на рівні свідомості або пізнання, де і здійснюється взаємодія мови і культури. Але, незважаючи на вже досить широку поширеність, термін концепт

сьогодні не має однозначного тлумачення (дослідження А.П. Бабушкіна, В. В. Колесова, Ю.С. Степанова, Р.М. Фрумкиной, В.Н. Телія та багатьох інших).

В.В. Колесов визначає концепт як єдине ментальне утворення. «Концепт - не поняття, а сутність поняття, зміст, той що не набув форми. Концепт - це сутність, виявлена в своїх змістовних образах – в образі, в понятті, в символі» [7: 19].

Короткий словник когнітивних термінів інтерпретує концепт як оперативну одиницю пам'яті, ментального лексикону, системи мови і мозку, всієї картини світу, квант знання.

Чисельні методики дослідження концепту, його структури, типів виходять з тверджень Ю.С. Степанова, які визначили концепт як «Згусток культури у свідомості людини», її «осередком в ментальному світі» людей, завдяки якій людина входить в культуру. Концепт «описує дійсність, але дійсність ментальну», «він не тільки мислиться, а й переживається» [9: 43].

Як явище багатопланове концепт поєднує в собі різні смисли: буквальный сенс, укладений у внутрішній формі слова, пасивний або історичний шар і актуальний шар, який реалізується при спілкуванні [9: 49-61].

Таким чином, в концепті відображені культурні уявлення народу в різні часи з різним ступенем важливості для сьогодення. І якщо одні з когнітивних шарів розкриваються за допомогою словника, то інші можуть бути виявлені за допомогою спостережень і асоціативних експериментів.

Категорія концепту в рамках сучасних когнітивних досліджень не тільки може бути застосована до опису ментального словника будь-якого народу, оскільки будь-який фрагмент дійсності, проходячи через людське сприйняття, знаходить національні, соціальні та індивідуальні риси. Тому концепт можна розглядати як ментальну одиницю, яка описує національну картину світу, що містить мовні та культурні знання, уявлення і оцінки.

Важливим є те, що сучасні дослідження розмежовують концепт і поняття, вказуючи на різницю у використанні даних термінів і порівнюючи їх структурний пристрій. Поняття вживається головним чином в логіці та філософії, а концепт закріпився в науці про культуру, в культурології.

Основною одиницею лінгвокультурології є культурний концепт як багатовимірне смислове утворення. Традиційно в культурному концепті виділяють три складових: ціннісна, образна і понятійна сторони.

Лінгвокультурологічний концепт знаходить своє відображення у всій сукупності мовних і немовних засобів, які прямо або побічно ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст. Сюди відносяться ситуативні характеристики, що розкривають суть того чи іншого концепту, твір на тему, складання навчального «топіка» [6: 330].

У різноманітних мовах та культурах нерідко можна побачити нерівноцінну концептуалізацію окремих фрагментів дійсності: одні явища отримують детальне та багате найменування, лексичні та фразеологічні вираження відношень. При цьому інші явища носять у собі багате значення, але описуються лише одним знаком.

Особлива класифікація концептів пояснюється культурними домінантами поведінки, які історично закріпились, оскільки вони являються ціннісними орієнтирами для певної лінгвокультури.

Таким чином, лінгвокультурний концепт - особливий знак. В.Г. Зусман справедливо зазначає: «Концепт - мікромодель культури, а культура - мікромодель концепту. Концепт породжує культуру і породжується нею» [5: 41].

Вивчення культурних концептів спрямовано від психічних, соціально-культурних утворень до їх варіативної фіксації в мові. При всьому різноманітті підходів у вивченні концептів, всі вони зводяться до лінгвокогнітивного та лінгвокультурного осмислення даного явища [4].

Лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи в розумінні концепту не виключають один одного, оскільки концепт як ментальне утворення є виходом на концептосферу соціуму, тобто на культуру. При цьому лінгвокультурний похід спрямований від культури до індивідуальної свідомості, а лінгвокогнітивний - навпаки.

Лінгвокультурний підхід визнає концепт (культурний концепт) базовою одиницею культури, її концентратом. Ю.С. Степанов пише, що «в структуру концепту входить усе те, що і робить його фактом культури - вихідна форма (етимологія); стисла до основних ознак змісту історії; сучасні асоціації; оцінки і т.д.» [9: 41]. В цьому розумінні концепти часто співвідносяться з наївною картину світу, протиставляючись науковій картині світу.

Отже, в культурних концептах виділяють три сторони: образ, поняття і цінність. У цьому сенсі культурні концепти відповідають тим базовим опозиціям, які визначають картину світу. Лінгвокультурний підхід конкретизує культурний концепт з точки зору його ціннісного компонента, виявляє ту цінність, яку він представляє для носіїв певної культури. Цінність, вищі орієнтири визначають поведінку людей, є етичним кодексом поведінки, складаючи важливу частину мовної картини світу (її ціннісну картину) [6: 118].

Список використаних джерел

1. Артёмьева Н.А. Большой словообразовательный словарь русского языка. М.: Славянский дом книги, 2007. 704с.
2. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / под ред. проф. В.П. Нерознака. М.: Academia, 1997. С. 267-279.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Три лингвистические концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы. М.: Индрик, 2005. 1040с.
4. Лихачев, Д. С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д. С. Лихачев // Изд. РАН. – Сер. лит. и язю – Т. 52. – 1993. – № 1. – С. 3–9.
5. Зусман В.Г. Концепт в культурологическом аспекте // Межкультурная коммуникация. Н. Новгород, 2001. С.38-53.
6. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В.И. Карасик. – Гнозис, 2004. – 389 с.
7. Колесов В.В. Язык и ментальность. СПб.: Петербургское востоковедение, 2004. 240с.
8. Кубрякова Е.С. Концепт// Краткий словарь когнитивных терминов/ Е.С. Кубрякова [и др.]. М.: филол.ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова. 1997. 245с.
9. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. М.: Академический проект, 2001. 990с.

Д. А. Лещенко
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Т.Ю.Григор'єва

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ДЕСКРИПЦІЙ ОДЯГУ В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Одяг є індикатором приналежності особи до соціального рівня, роду занять, культурних, естетичних та політичних уподобань. Як важливий компонент комунікації, одяг є невербальним знаком зовнішнього вигляду з властивою йому парадигмою форми, призначенням та природою походження. Для визначення прагматичного потенціалу дескрипцій одягу необхідним є встановлення їх функціонального статусу в публіцистичному дискурсі. Для цього в дослідженні була використана теорія функціональних модусів [1], згідно з якою наявність певного виду модусу невербального компонента реалізується у відповідному типі функції в дискурсі [4]. Його значення зумовлено культурними особливостями та контекстними змінами, а його функціональний потенціал представлений комплексним використанням в публіцистичному дискурсі прагматичного, емоційного та інформаційного модусів. Інформаційний модус представляє собою здатність одягу інтенційно або неінтенційно передавати інформацію соціокультурного (вікова категорія, соціальний статус, вид діяльності, національність) і особистісного (вподобання та симпатії) характеру про людину, яка його носить.

Презентація емоційного модусу полягає у можливості визначити емоційний стан людини через одяг, який може бути зовнішнім показником емоційного хвилювання, або виклик реакції, спричиненої емоціогенною комунікативною ситуацією чи емоційним станом іншої людини [3]. Суть прагматичного модусу виявляється в тому, що визначення відношення комунікантів один до одного, до ситуації та предмета спілкування стає можливим за невербальним контекстом, до якого належить і одяг.

Функціональні модуси дескрипцій одягу набувають прагматичного напрямку, що проявляється в стратегіях представлення особи. Залежно від комунікативної мети адресанта потрібно виділити: 1) стратегію соціальної ідентифікації особи; 2) стратегію формування позитивного іміджу публічної особи; 3) стратегію формування негативного іміджу публічної особи [2].

Всі стратегії певним чином здійснюються з метою позитивного або негативного впливу на адресанта. Для розуміння способів досягнення цієї мети, розглянемо характеристики зазначених стратегій.

Сутність стратегії формування позитивного іміджу публічної особи полягає в тому, щоб надати особистісні, естетичні, кваліфікаційні характеристики публічної особи в позитивному аспекті, викликати в аудиторії відчуття прихильності та симпатії. У дескрипціях одягу відомих людей такі комунікативні завдання реалізуються адресантом через звернення до функціонально-семантичних категорій оцінки (тактика позитивної соціальної оцінки, тактика "ікона стилю"), модальності (тактика фасцинації), дейксису (тактика інклюзивності). Наведемо декілька прикладів: *Accompanying the announcement was a photo of the newly-engaged couple in a garden at Kensington Palace, emerging hand in hand, he in a navy blue suit and black tie, she in a white coat by Toronto-based label Line worn over a green dress by Italian*

brand P.A.R.O.S.H., and Aquazurra Matilde heels. Line president and co-founder John Muscat said in an official statement. "Meghan has an effortlessly chic sense of style, which we've always admired. We know this particular coat is one of her favorite pieces so we have officially decided to name it the 'Meghan.' [8] – застосування тактики фасцинації. Тактику позитивної соціальної оцінки демонструє наступний приклад: *From the (now iconic) pastel blue of Melania's Ralph Lauren inauguration day dress to her favorite statement color -- red -- it's clear that in just three months the first lady is making her mark on fashion. Not only can she sell out a dress within minutes of wearing it, but she can send a company's stocks soaring when they dress her. And now, she is influencing other prominent women. The first moment of the "Melania Effect" was felt -- by none other than Vogue -- when Queen Mathilde of Belgium was in Denmark on a state visit and met with the Danish royals. Both she and Crown Princess Mary looked elegant as ever in pretty pale blues seeming to take a style note from Melania [5].*

Стратегія формування негативного іміджу публічної особи має вияв у тактиках негативної соціальної оцінки адресантом, руйнації образу "ікона стилю", тривіалізації й дистанціювання публічної особи. Наведемо декілька прикладів: *In August President Donald Trump and First Lady Melania Trump visited Houston after the city took a devastating hit during Hurricane Harvey. One detail stood out to many Twitter users: the Manolo Blahnik stilettos Melania wore. People started criticizing the First Lady for her footwear choice, calling it insensitive and accusing her of caring more about her public image than actually helping the people affected by the hurricane [9]. In June earlier this year, Democratic candidate Hillary Clinton was in the headlines for wearing an Armani jacket that costs an upward of \$12,000. People were outraged by the hypocritical message she seemed to be sending, as the speech was about income inequality. Time.com published an article titled "The Internet Is Mad That Hillary Clinton Dresses Nicely" around the time of the Armani jacket incident [6].* Вищезазначені тактики у наведених прикладах спрямовані на те, щоб показати особистісні, естетичні, кваліфікаційні характеристики публічної особи в прояві їх невідповідності очікуванням аудиторії, викликати в неї почуття відчуження та несприйняття.

Адресант використовує стратегію соціальної ідентифікації особи з метою виявлення ознак особи, яка є суб'єктом інформаційного повідомлення, використовуючи соціально-референційну характеристику. Дана стратегія спрямована на встановлення кооперативних комунікативних відносин з масовим адресатом, який належить до певної соціальної групи. Прямим засобом реалізації цієї стратегії через дескрипцію одягу виступають тактики, які визначають особу за віком, національністю, суспільним статусом і професією. *"With 'power dressing' Margaret Thatcher could tap into the image of a career woman but her reputation as a fierce leader then drove her to wear clothes that might 'soften' her image, which was why she wore pussy bow blouses. A symbol of the past reflecting a more conservative femininity, the pussy bow blouse clashed with the aggressive power suits [7]. Martin Schulz from the Social Democratic Party, was very frankly asked by German daily Die Zeit whether he wasn't overdoing it a bit with his "cheap suits," which he'd been criticized*

for in the media. Schulz replied that "he wasn't planning on changing" his off-the-rack suits, his glasses or his beard, adding that he'd never thought much about his suits [10].

Отже, характеристика прагматичного аспекту дескрипцій одягу в дискурсі сучасної англomовної публіцистики виявляється у цілісному поєднанні їх у інформаційних повідомленнях адресанта, що має на меті створення загального відношення аудиторії до публічної особи, а також формування комунікативних відносин між масовим адресатом та колективним адресантом.

Список використаної літератури:

1. Абрамова Н. Т. Невербальные мыслительные акты в "зеркале" рационального сознания/ Н. Т. Абрамова // Вопросы философии. – 1997. – № 7.
2. Кокоза Г. А. Дескрипції одягу в дискурсивно-прагматичному аспекті : авторефер. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Г.А. Кокоза. – К., 2011. – 20 с.
3. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. – М. :Новое литературное обозрение, 2002.
4. Кузнецова Д. Ю. Номінативне поле "вираз обличчя" в сучасному англomовному художньому дискурсі: емотивний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Кузнецова Дарія Юріївна. – К., 2009. – 235 с.
5. Aol.com Editors. The Melania Effect: How the U.S. first lady's style is influencing royals around the world [Електронний ресурс] / Aol.com Editors // Aol.. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aol.com/article/lifestyle/2017/04/11/melania-effect-trump-style-european-royals/22035885/>.
6. Drace C. Content is more important than clothes: Women in politics [Електронний ресурс] / Claudia Drace // The Daily Wildcat. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wildcat.arizona.edu/article/2016/09/content-is-more-important-than-clothes-women-in-politics>.
7. Gander K. Fashion, Women and Power-Dressing [Електронний ресурс] / Kashmira Gander // Independent. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.independent.co.uk/life-style/fashion/margaret-thatcher-clothes-dress-suits-power-dressing-fashion-impact-women-victoria-and-albert-museum-a7480026.html>.
8. Hargrove C. Meghan Markle's Wrap Coat Has Been Renamed "The Meghan"
10. [Електронний ресурс] / Channing Hargrove. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.refinery29.com/2017/11/182586/meghan-markle-engagement-photo-line-coat-2017>.
9. Reimel E. Donald Trump Just Defended Melania Trump's Choice to Wear Stilettos to Houston After Hurricane Harvey [Електронний ресурс] / Erin Reimel // Glamour. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.glamour.com/story/donald-trump-just-defended-melania-trumps-choice-to-wear-stilettos-to-houston-after-hurricane-harvey>.
10. Tenz C. Adding color to campaigns [Електронний ресурс] / Courtney Tenz. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com/en/how-politicians-play-with-fashion/a-40486822>.

М. О. Марченко

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. Ю. М. Нідзельська

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ

Як відомо, сьогодні у суспільстві спостерігаємо інтенсивний розвиток політичних технологій, зростаючу роль засобів масової інформації, які здатні моделювати суспільні думки, театралізацію політичної діяльності, що, у свою чергу, викликає зацікавленість мовознавців особливостями теорії і практики політичної комунікації, явищем політичного дискурсу, це, на нашу думку, зумовлює **актуальність** представленого дослідження. Адже на сучасному етапі розвитку

політичного дискурсу багато дослідників займаються вивченням мовних особливостей дискурсів, політичного зокрема (Т. А. Дейк, В. Карасик, Ю. Степанов, О. Шейгал, А. Чудинов та інші).

Метою дослідження є визначити особливості політичного дискурсу як лінгвістичного та комунікативного явища. Серед **завдань** варто назвати такі: представити розуміння дискурсу в сучасній лінгвістиці, визначити відмінності між дискурсом та текстом, виокремити головні функції політичного дискурсу та з'ясувати їх суть.

Перш ніж дати визначення політичному дискурсу, необхідно звернути увагу на поняття «текст». Довгий час увагу лінгвістів привертає текст як основна одиниця мовного спілкування, тобто мови. Текст є складним феноменом, саме тому єдиного його розуміння сьогодні не існує. Існує точка зору, що текст підпорядкований замислу автора. Деякі дослідники вважають, що текст є «результатом людської діяльності, його можна пояснити як таку єдність речень, яка спрямована на виконання стратегічних і тактичних завдань спілкування у широкому сенсі» [3]. Варто підкреслити, що саме такий підхід до тексту близький до психолінгвістичного, який розглядає це поняття як одиницю комунікації, як продукт мови, який є детермінованим потребами суспільства.

Варто зазначити, що поняття «дискурс» походить від латинського слова *discursus*, яке означає «біг у різних напрямках». У науковій літературі *дискурс* в основному вживається як синонім до *тексту*. Спеціалісти, які займаються вивченням дискурсу, розглядають його співвідношення із текстом. На думку В. І. Карасика, текст і дискурс пов'язані відношеннями реалізації: дискурс знаходить своє вираження в тексті [6: 408], ми із цим теж погоджуємося.

Зі свого боку, Ю. С. Степанов обґрунтовує ідеологічний підхід до дискурсу, вважаючи, що дискурс – це особливі тексти, за якими стоїть особливий світ, тобто особлива граматика, особлива лексика, особливі правила слововживання і синтаксису, особлива семантика [7: 433]. У свою чергу, ми погоджуємося з одним з основних принципів мовної діяльності, який полягає в тому, що мета будь-якої комунікації полягає в тому, щоб певним чином змінити поведінку або стан реципієнта, тобто викликати вербальну, фізичну, ментальну, емоційну реакцію. Тому, метою будь-якого тексту є вплив, а мовленнєвий вплив реалізується в політичному дискурсі.

У той же час політичний дискурс є складним об'єктом дослідження, який не може бути визначеним однозначно. Н. А. Герасименко зазначає, що «політичний дискурс володіє єдністю сфери функціонування – це сфера політики. Важливою властивістю комунікації в політичній сфері є множинність адресата, спрямованість Я – ВИ є наслідком цього» [4]. Далі увагу зосереджено на семантиці політичного тексту: «тематична єдність – друга особливість політичного дискурсу. Темою комунікації є політичні питання, питання устрою держави, суспільства, взаємовідносин особистості й держави...» [4].

О. Й. Шейгал вважає, що політичний дискурс практикується як інституційне спілкування, яке, на відміну від того, яке орієнтується на особистість,

характеризується використанням певної системи знаків, тобто має власну підмову (лексика, фразеологія) [10: 440]. На думку дослідниці, суть політичного дискурсу можна представити формулою «дискурс = підмова + текст + контекст» [10].

Таким чином, особливостями політичного дискурсу є:

- *сміслова невизначеність* (політики часто уникають висловлень своїх думок у максимально експліцитному вигляді);
- *фантомність* (багато знаків політичного мовлення не мають реального денотата);
- *фідейстичність* (ірраціональність, концентрація на підсвідомості);
- *езотеричність* (справжній смисл багатьох політичних висловлювань зрозумілий тільки обраним);
- *дистанційність і театральність* (необхідність політиків «працювати на публіку», приваблюючи своїм іміджем) [8: 252].

Такі властивості відрізняють політичний дискурс від інших видів мовлення.

Виокремлюючи функції політичного дискурсу, важливим є звернути увагу на функції мови, які наведені академіком В. В. Виноградовим. Такими функціями є функція *спілкування, повідомлення й впливу* [3: 360]. Усі такі функції наявні в політичному дискурсі. Основна роль належить функції впливу, оскільки промова політика має на меті не стільки передачу інформації, скільки вплив на аудиторію. Функція спілкування також відходить на другий план, оскільки між автором і адресатом не відбувається спілкування в прямому значенні цього слова [3].

Варто розглянути іншу класифікацію функцій мови, представлену Р. Якобсоном, яка базується на спрямованості кожної функції на певний компонент комунікації. Так, він виділяє *комунікативну, емотивну, спонукальну, фатичну, метамовну й естетичну функції* [1: 48-55]. Найбільш важливою функцією в політичній комунікації є *спонукальна функція*, вона базується на впливі на адресата з метою завоювання та утримування влади. О. Й. Шейгал застосовує таку особливість у своєму визначенні політичного дискурсу: «спілкування, основна інтенція якого – боротьба за владу» [10]. Більшість науковців погоджуються з тією думкою, що політичний дискурс полягає в бажанні отримати владу, тому він часто використовується як спосіб маніпуляції. Боротьба за владу – це необхідність спонукати аудиторію до дій, переконати її в чистоті намірів, правоті суджень оратора. Саме тому у політичному мовленні є багато різних стилістичних засобів, за допомогою яких мовець робить свою промову більш переконливою.

Необхідно зазначити, що спонукальна функція може по-різному виражатись у дискурсі: експліцитно, тобто в формі лозунгів, прямих звернень до народу з закликами; імпліцитно, коли автор передає за допомогою свого дискурсу певну емоцію, тим самим підштовхуючи аудиторію до дій [8].

Незважаючи на домінування спонукальної функції, інші функції мови також відіграють важливу роль у політичному дискурсі. Таким чином, *комунікативна функція* відповідає за передачу інформації: політичний дискурс часто містить інформацію про важливі політичні події, напрямки, що може бути важливим для певної комунікативної ситуації [8].

Функція впливу, яку активно використовують у політичному дискурсі, реалізується шляхом застосування мовних стратегій. Вона спрямована на те, щоб зміцнити імідж мовця та [8].

У свою чергу, *емотивна функція* відповідає за вираження почуттів і емоцій мовця, а також за пробудження таких самих емоцій в адресата. Відповідно, завдяки переконливості мови, вибору стилістичних засобів, мовець здатен викликати у слухача цілий спектр емоцій [8]. У політичному дискурсі дуже важливо, щоб адресат розділяв почуття адресанта.

Варто підкреслити, що *фатична функція* пов'язана з встановленням і підтриманням комунікативного контакту. Вона переплетена з попередньою, тому що тільки у випадку спільності завдань і поглядів, контакт між сторонами буде встановлено [8], тоді комунікація пройде успішно.

Необхідно підкреслити, що *метамовна функція* допомагає правильно передати суть певного слова або словосполучення. Так, політики часто вдаються до пояснення певних понять [8], оскільки їх значення може бути незрозумілим аудиторії.

Естетична функція відіграє важливу роль в політичній промові, оскільки використання стилістичних засобів робить мову яскравою. Вона спрямована на створення виразності мови [8: 82-87].

Функціональні особливості політичного дискурсу впливають на його змістову і формальну складові. Однією з особливостей політичного дискурсу є те, що в ньому поєднуються стандартизованість і експресія. Перший компонент необхідний для того, щоб дискурс був доступним для широкого кола адресатів. Він полягає в дотриманні певних послідовностей побудови і відтворення дискурсу, а також правил вибору лексики. Експресивність дозволяє передати в дискурсі емоційний стан автора, його відношення до теми. Якщо експресивність виражена за допомогою стилістичних фігур мови, вона робить текст цікавим для сприймання, що важливо для сфери політики.

Існує інша класифікація типів політичного дискурсу за ступенем прозорості мови в залежності від напруженості ситуації в країні чи світі. Так, якщо політичні рішення відіграють ключову роль у вирішенні долі країни або винесенні вироку в суді, дискурс буде будуватися відповідно до певних стандартів і відрізнятися прозорістю й лаконічністю [4].

До того ж, варто пам'ятати, що політична реальність нерідко змушує мовців розмежовувати людей у своєму дискурсі на «своїх» і «чужих».

Отже, вибір мовних засобів має великий вплив на свідомість адресата, на те, як він сприйме ту чи іншу інформацію, як буде діяти після її осмислення. Не можна недооцінювати роль політичної мови в створенні образу політика або цілої партії, а також в прийнятті важливих рішень. Існує немало прикладів, коли успішний виступ на публіці змінював хід історичних і особливо військових подій... [9].

У *перспективі* цього дослідження вивчення функціонування політичних метафор.

Список використаної літератури

1. Jakobson, R. Linguistics and Poetics / R. Jakobson // The Discourse Reader / ed. by A.Jaworski and N.Coupland. - 2nd edition. - N.Y.: Routledge, 2006. - P.48-55.

2. Беликов В.И. Социолінгвістика : учебник для вузов / В.И. Беликов, Л.П. Крысин. М. : Рос. гос. гуманит. ун-та, 2000, С. 439.
3. Виноградов В.В. История русских лингвистических учений: учебное пособие для филол. специальностей ун-тов / В.В. Виноградов; сост. Ю.А. Бельчиков; [предисл. Ю.В. Рождественского]. — М.: Высш. школа, 1978. — 360 с.
4. Герасименко Н.А. Информация и фасцинация в политическом дискурсе // Политический дискурс в России М.: Диалог МГУ.1998.
5. Дейк, Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация: пер.с англ. / Т.А. ван Дейк. — Благовещенск: БГК им. И.А.Бодуэна де Куртенэ, 2000. — 308 с.
6. Карасик В.И. Языковые ключи. — Волгоград: Парадигма, 2007, 408 с.
7. Степанов Ю.С. Альтернативный мир. Дискурс, Факт и Принцип Причинности// Язык и наука конца 20 века: сб.ст. /Рос.гос. гуманит. Ун-т.-М., 1995, 432 с.
8. Чудинов А.П. Политическая лингвистика : учебное пособие. М. : Флинта, 2012, С. 252.
9. Чудинов, А.П. Современная политическая лингвистика: учебное пособие / А.П. Чудинов. — Екатеринбург: Урал.гос.пед.ун-т. , 2011. — 252 с.
10. Шейгал, Е.И. Семиотика политического дискурса дис. док.филол.наук: 10.02.01, 10.02.19 / Елена Иосифовна Шейгал. — Волгоград, 2000. — 440 с.

О. Д. Мельничук

канд. філол. наук

Рівненський державний базовий медичний коледж

ТЕКСТОВА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ ГОЛОС

Науковці звертаються до вивчення голосової гри, падіння і підвищення тону, значення пауз, сили і тембру голосу, які постійно супроводжують мовлення [4; 8; 9; 10; 11; 12; 14; 15; 16]. За допомогою голосу відбувається не тільки передача змісту, але і його зображення. Завдяки якостям голосу мовлення набуває етичних та естетичних характеристик. Просодичні елементи презентують комунікативно значуще інтонаційне оформлення вербальних висловлювань, здатних передавати різний зміст синтаксично та семантично ідентичних речень за рахунок інтонаційного варіювання.

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що голос людини вважають найпотужнішим каналом комунікації, оскільки він є озвученим виявом емоційної оцінки під час мовленнєвої інтеракції і відображає взаємини мовців. Крім того, голос заповнює не тільки інформативну прогалину, а й забезпечує модальні характеристики повідомлення. Так, тембр, висота, темп та інші його модуляції у художньому інтеракті є індексами емотивності та оцінки [5]. Відтак є підстави стверджувати, що емоційна варіативність мовлення, виражена інтонацією, вже в перші хвилини спілкування демонструє установки комунікативного настрою партнера (на кооперацію чи конфлікт) та сприяє прийняттю адекватних комунікативних ходів.

Метою статті є аналіз номінацій невербальних елементів у текстах англійських творів 90-х рр. ХХ століття, що об'єктивують концепт ГОЛОС. Концепт при цьому розуміємо як складне мислиннєве утворення, що об'єктивується засобами природної мови [6; 13]. До групи просодичних компонентів відносять також комунікативно значиме мовчання [2: 19], яке залежно від ситуації може бути красномовнішим, ніж саме мовлення, однак згадана проблема виходить за межі праці. При відтворенні процесу комунікації у тексті інтонаційні характеристики

мовлення описуються автором поряд з вербальними репліками комунікантів. спостерігаємо вербалізацію концепту ГОЛОС за допомогою лексем із різною частотою вживання, однак не меншою 3 відсотків (*voice, n, sound, n / voice, v, say, v, sound, v, tell, v, tone, n, speak, v*). Концептуальні ознаки досліджуваного концепту, виокремлені на рівні мови, актуалізуються завдяки комбінаториці лексем на позначення імені досліджуваного концепту з іншими частинами мови. Досліджувані лексеми позначають комунікативно значимі голосові елементи тільки у складі функціональних виразів, що надає голосовим елементам визначених конотацій (*a nervous tone, to say smth rudely, a happy sound of smb's voice*).

У тексті “звучання голосу” презентують через опис лексичних одиниць, які об’єктивують концепт ГОЛОС. Якщо при описі кінем відбувається візуалізація створених кінетичних образів, то при сприйнятті опису голосу інтерпретатор повинен відтворити акустику голосових невербальних елементів. Це означає різні системи характеристик кінем та просодичних одиниць. Різниця полягає у тому, що кінетичні елементи пов’язані з поняттям руху, а просодичні відтворюють слухове сприйняття.

Фізичні параметри голосу, що вказують на взаємини мовців, характеризуємо через підвищення (1) або зниження тону (2). Така голосова поведінка є емоційно значимою.

1) *Urgent phone-call. Got to rush. Thus his mattered words. Drowned in a dog's bark. Serious. Crisis. The proprietor and Virkam shouting. George shouting. The dog. None of his normal cool. Got to call a taxi* [21: 184]. Раптова метушня супроводжується вигуками, які є результатом роздратування.

2) *She had come to the table to write, her head was very near my own, and her voice when she spoke, was little more than a whisper* [22: 113]. Зменшення відстані, близькі взаємини пов’язані зі зниженням голосу, який може перетворюватися на шепіт.

У ході аналізу фактологічного матеріалу зауважуємо, що зменшення відстані пов’язане зі зниженням тону голосу. Підвищення голосу не є показником збільшення відстані між співрозмовниками. Підвищення голосу в такому випадку є свідченням роздратування, поганого настрою, невдач.

Голосові елементи, виражені просодичними засобами, взаємодіючи з модальністю висловлювання, підсилюють його референтні характеристики. У конкретній текстовій ситуації параметри голосу корелюють з кінетичними засобами, які охоплюють міміку, жести, постави (3, 4):

3) *Keith started to enjoy his weighty contributions, his voice becoming deeper, richer, with the imagined power of suddenly talking like this, feeling like this, thinking like this. He even began folding his arms in an authorative way, and scratching his temple with what remained of the fingernail on his right pinkie* [17: 355]. Коли Кейт уявляє значимість свого внеску, тембр його голосу знижується, і він мимовільно складає руки так, щоб продемонструвати свою владу.

4) *We were walking on. I was in too much turmoil to apologize. My only reaction was a lowered voice and a pretence at reasonableness. We walked side by side, quicker than before. Bernard's own flurry of feeling was evident in the expressionless set of his face* [20: 91]. У емоційно-напруженій ситуації, голос персонажа понижується.

Для характеристики однією з особливостей об'єктивації концепту ГОЛОС звернемося до терміна “паралінгвістика тексту”, яким позначають графічну сегментацію тексту і його розташування на папері, шрифтовий, кольоровий набори, типографічні знаки, цифри, засоби іконічної мови (малюнки, фотографії, таблиці, схеми та інше), незвичайне написання та нестандартне розташування пунктуаційних знаків [1: 71-72]. Список цих засобів не є фіксованим і може доповнюватися залежно від характеру конкретного тексту.

Паралінгвістичні засоби є носіями певної інформації (семантичної, експресивної) і набувають своєї значимості в тексті, коли формують разом з невербальними засобами змістовий та прагматичний аспекти тексту. Як змістово значимі елементи тексту, ці засоби привертають увагу адресата і передбачають інтерпретацію з його боку.

Інтерес до терміна “паралінгвістика” у контексті презентації графічної інформації викликаний тим, що у досліджуваних художніх текстах спостерігаємо взаємодію просодики (голосових елементів) та паралінгвістичних засобів (графічних елементів) (5, 6):

5) *I can see Uncle Frank and Antie Bernie. YO, AUNTIE BERNIE. They come towards us, stumbling, arm in arm, across the sand* [19: 39]. Своє захоплення тіткою Берні племінник виказує підвищенням голосу, яке у тексті номінується не за допомогою лексеми із семантичним значенням висоти голосу, а за допомогою шрифтового позначення.

6) *MAUD. I was just calling her. Will you hang on, please, until I see what she – MAUD.*

‘She’s just coming. Who shall I say?’ [18: 327]. Врахування емоцій, які передаються за допомогою голосу є важливим під час телефонних розмов, оскільки спостереження за іншими невербальними елементами поведінки є недоступним. Саме тому завдяки шрифтовим графічним елементам “відчуваємо” підвищення голосу, причому таке підвищення не потребує додаткового коментаря – візуальне відчуття переходить у слухове. Взаємодіючи з кінетикою, просодичні елементи стають виразнішими. Особливістю їх функціонування на рівні персонажного дискурсу є те, що вони слугують для активізації слухових образів, тоді як кінетичні елементи – це вербалізація образів візуальних.

Номінації невербальних елементів, які містять лексему *голос* можуть не тільки виражати різні стосунки між мовцем і слухачем, але й просторове розміщення мовця відносно адресата (далекій, віддалений), ступінь знайомства (знайомий, незнайомий, чужий), емоційне ставлення до адресата, а також соціальні або інтерактивні особливості спілкування (домінацію, субординацію мовця та слухача):

7) *Then she spoke, and her voice – I was glad of it! – was quite familiar and quite ordinary. She said, ‘I thought you might not come.’* [22: 16]. Знайомий голос викликає радісні почуття, адже виправдовує очікування – йдеться про спілкування близьких людей.

Лексеми, які об'єктивують концепт ГОЛОС найчастіше трапляються у поєднанні з прикметниками, які позначають різні ознаки та властивості голосу. Серед них виокремлюємо низку важливих у комунікативному, семантичному та

функціональному зв'язку груп, що позначають фізичні параметри голосу, вираження оцінки, психологічного стану та приналежність голосу певній особі. Повний опис таких груп об'єднуємо у таблицю, де окрім названих параметрів, аналізуємо семантичну структуру номінацій голосу (Таблиця 1):

Таблиця 1

Вербалізація концепту ГОЛОС

Функціонально-семантичні групи				
Семантична структура	Фізичні параметри голосу	Вираження оцінки	Вираження психологічного стану	Приналежність голосу
Voice, n (Adj + Voice)	<i>low, deliberately blurred, dull, fallen, flat, harsh, harshly, electronically deep, muffled, quiet, high-edged, lowered, shaking, trembling (2), hesitant, of a rhymeless</i>	<i>rich warm, like cloudy glass, luvvy-duvvy, frigid, of thick wooden quality, ordinary and familiar</i>	<i>jarring, snarling, embarrassed, apologetic, terse, the most frightening, distantly scornful</i>	<i>eldery-authorative, of a poet, little, small, woman, old, patrician (2), sloane, slightly effeminate</i>
Voice, n (Voice + V (ed), (ing))	<i>becoming deeper, richer, broke, changed, coming rough, deepened by half an octave, deeping an octave below, shook a little, shook low and solid against the ribs, sounded loud (2), was little more than a whisper, whispered to smb., turned to stone, fuzzed and crackled round</i>	<i>seemed to be tainted with steel, lacked warmth, seemed to be peculiar, was like a finger, stroking, was still just normal</i>	<i>acquired a jeering note, became a hideous mockery, cried, rippling with enthusiasm, sounded weird, sounded tiny, surprised, was choking with shock, sounded eager, sounded thin and vaguely petulant</i>	
Voice, n (дієслівні сполучення)	<i>not to change the voice, to deepen the voice, to have a clear ring of the voice, to have the growl in the voice, a small wicked note, to make the voice shimmer, to raise smb's voice (3), to soften the voice, to speak in a low hushy voice, to speak in smb's ordinary voice, to try to</i>	<i>not to like smb's voice, to hear French voice speaking Italian, to keep smb's voice gentle, to know smth from the voice</i>	<i>to scream with half-amplified voice, to listen to smb's voice with a mild pleasure, to ask in the meekest voice, to lower the voice in surprise and a kind of reproach</i>	

	<i>make the voice hard</i>			
Say, v (<i>Say + Adv</i>)	<i>aloud (2), harshly, in a loud welsh voice, quietly, smoothly, deliberately promptly, in normal voice, quietly, quite evenly, reflectively strongly, slowly, with some difficulty, experimentally, instinctively</i>	<i>gently, sweetly calmly coldly emphatically firmly, quite softly, softly (2), softly enough, neutrally, awkwardly, eventually</i>	<i>smth like to be angry, with quiet offhandedness, cheerfully, coldly, musing, smth smiling, with absolute lack of irony, brightly, passionately, with some apprehension.</i>	

Отже, об'єктивація концепту ГОЛОС, відбувається за допомогою розгалуженою системи номінацій, яка розширюється за рахунок інтеграції номінацій просодичних елементів. Причому, багатоконпонентний опис лексеми *voice, n, v* трапляється в межах одного текстового фрагменту, наприклад: *прямий, щирий, дружний, низький, теплий, тверезий голос (direct, uncomplicatedly friendly, low with charged warmth and sane voice); невпевнений, старий, елітарний голос (hesitant, old and patrician voice); м'який, самовпевнений голос (mildly self-important voice); ледь свідомий голос (slightly cautious and faint voice); м'який, тонкий голос (soft, a little fleshy voice); м'який, несміливий, розгублений голос (soft, cowardly, embarrassed voice); м'який, дружній, таємничий, глибокий голос (soft, jovially clandestine, deep voice)*. Інтерпретація номінацій просодичних засобів комунікації – це виявлення психологічного стану мовця, вираження оцінного ставлення, характеристики фізичних параметрів голосу, які у системі текстової діяльності мають певні функції.

Список використаної літератури

1. Анисимова Е. Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов) / Е. Е. Анисимова // Вопр. языкознания. – 1992. – №1. – С. 71-78.
2. Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении В. В. Богданов / В. В. Богданов // Языковое общение: единицы и регулятивы: Межвуз. сб. научн. тр. – Калинин, 1987. – С. 18-25.
3. Корлыханова Е. Л. Взаимодействие просодических и кинесических средств в выражении эмоциональных значений радости, гнева, удивления в сценической речи (на материале английского языка): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. Л. Корлыханова. – М., 2000. – 20 с.
4. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. – М.: Новое литератур. обозрение, 2002. – 592 с.
5. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
6. Лакофф Д. Когнитивная семантика / Д. Лакофф // Язык и интеллект: Сб. / Пер. с англ. и нем. / Сост. и вступ. ст. В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1995. – С. 143-185.
7. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский [Пер. с англ.] / [Под. ред. Ф. М. Кулакова.] – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
8. Потапова Р. К. Коннотативная паралингвистика / Р. К. Потапова. М.: Триада, 1997. – 327 с.
9. Сапожников С. К. Еще раз о пользе жеста / С.К. Сапожников // Структуры языкового сознания / [Под. ред. Ю. А. Сорокина]. – М.: Наука, 1990. – 327 с.
10. Стародубцева О. А. Лексико-семантичні засоби кінетичної характеристики персонажа (на матеріалі французького роману ХХ століття) / О.А. Стародубцева. – Дис. канд. ...філол. наук: 10. 02. 05 – К., 2002. – 170 с. – Бібліогр.: с. 148-170.
11. Argyle M. The Syntaxes of Body Communication / M. Argyle // Linguistics. – № 112. – 1973. – P.71-91.
12. Key M. R. Preliminary Remarks on Paralanguage and Kinesics in Human Communication / M. R. Key // La Linguistique. – 1970. – Vol.6. – P. 17-36.

13. Jackendoff R. Patterns in the Mind. Language and Human Nature / R Jackendoff – N. Y.: Basic Books, 1994. – 246 p.
14. Poyatos F. Nonverbal Communication Across Disciplines / F. Poyatos. – Amsterdam: John Benjamins, 2002. – V.2. Paralanguage, Kinesics, Silence, Personal and Environmental Interaction. – 472 p.
15. Poyatos F. Paralanguage. A Linguistic and Interdisciplinary Approach to Interactive Speech and Sound / F. Poyatos. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1993. – 384 p.
16. Trager G. L. Paralanguage: A first approximation / G. L. Trager // Studies in linguistics. –1958. – V. 13., № 1-2. – P. 1-13.

Список джерел ілюстративного матеріалу

17. Amis M. London Fields / M. Amis. – L.: Penguin Books, 1991. – 470 p.
18. Byatt A. S. Possession: A Romance / A. S. Byatt. – L.: Vintage, 1991. – 510 p.
19. Graham M. Sitting Among the Eskimos / M. Graham – L.: G. B. REWIEV, 2000. – 197 p.
20. McEwan I. Black Dogs / I. McEwan. – L.: Jonathan Cape, 1992. – 174 p.
21. Parks T. Europa / T. Parks. – L.: Vintage, 1998. – 262 p.
22. Waters S. Affinity / S. Waters. – L.: Virago Press, 2000. – 352 p.

А. А. Меркулова

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доц. Н. Д. Борисенко

ПРИНЦИП ВВІЧЛИВОСТІ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ)

Ввічливість є однією з головних умов успішної комунікації. Явище ввічливості – це цілісна багатоаспектна категорія, що складається із сформованих у суспільстві уявлень про етичні норми поведінки та мовлення [2: 85]. Вважається, що бути ввічливим – це надавати партнеру ту соціальну роль, на яку він претендує, або навіть дещо вищу; бути неввічливим – це надавати партнеру роль, нижчу за ту, на яку він претендує [3: 51]. Якщо один з комунікантів порушує принцип ввічливості, а інший з цим погоджується, то це призводить до домінування першого. Непогодження з домінуючою позицією співрозмовника призводить до конфронтації [1: 106].

Дж. Ліч формулює принцип ввічливості у 6 максимах: такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди й симпатії та відзначає, що принцип ввічливості регулює процес спілкування, підтримує соціальну рівновагу та дружні стосунки між співрозмовниками та показує, що вони зацікавлені у співпраці [5: 67].

Максима такту полягає у зменшенні зусиль інших та збільшенні вигоди для інших. Бути тактовним означає поводити себе відповідно до правил та норм поведінки, встановлених суспільством, наприклад, погодитись на прохання замість того, щоб відмовитись; попросити щось не прямо, а за допомогою непрямих мовленнєвих актів. Відсутність такту демонструється втручанням в особистісну сферу життя співрозмовника. *Максима великодушності* передбачає зменшення вигоди для себе та збільшення власних зусиль. Великодушна людина завжди готова пожертвувати власними інтересами заради інших. *Максима схвалення* стверджує, що

не слід засуджувати інших. Схвалення завжди є приємним для співрозмовника, воно підіймає настрій та свідчить про вашу підтримку, погодження з діями партнера. Несхвалення часто сприймається як прояв неввічливості. *Максима скромності* закликає до уникнення похвали на свою адресу та заохочує хвалити інших. Приниження власних досягнень розглядається як піднесення, збільшення значущості досягнень інших. *Максима згоди* полягає у прагненні до згоди та уникненні розбіжностей. Для цього слід уникати прямих заперечень у розмові, вміти знаходити компроміс. *Максима симпатії* спонукає до доброзичливості до інших з метою збільшення симпатії між собою та співрозмовником [5: 82].

Ігнорування цих принципів призводить до порушення конвенцій спілкування та може призвести до конфлікту. Розглянемо, як мовці дотримуються принципу ввічливості або порушують його на матеріалі реплік персонажів сучасної англомовної прози.

У наступному прикладі зображується розмова між Ребеккою та її босом Філіпом, який хоче, щоб вона забрала звіт замість нього:

'Hello, Philip?'

'Rebecca, listen, sorry to be a bore,' says Philip, 'but I've got a migraine coming on. I'm going to head off home.'

'Oh,'

'And I wondered if you could run a small errand for me.'

'I'm not sure,' I say discouragingly. 'I'm a bit tied here.'

'When you've finished there. The Social Security Select Committee are releasing their report at five o'clock. Can you go and pick it up? You can go straight to Westminster from your press conference.'

What? I stare at the phone in horror. No I can't pick up a bloody report. I need to pick up my VISA card! I need to secure my scarf.

'Can't Clare go?' I say. 'I was going to come back to the office and finish my research on...' What am I supposed to be writing about this month? 'On mortgages.'

'Clare's got a briefing in the City. And Westminster 's on your way home to trendy Fulham, isn't it?'

'You can just hop off the tube,' he's saying, 'pick it up and hop back on again.'

'Fine,' I say. 'Leave it to me' [4: 79].

Філіп використовує тактику вибачення перед тим як реалізувати вимогу (*sorry to be a bore*). Тактика непрямого прохання має на меті переконати слухача взяти на себе зобов'язання (*And I wondered if you could run a small errand for me.*). При цьому мовець применшує затрати слухача, запевняючи його в мінімальності зусиль, які треба докласти (*a small errand*), що формально узгоджується з максимою такту, проте з подальшої інтеракції стає зрозумілим, що прохання є досить обтяжливим для слухача. Ребекка, з іншого боку, порушує максимум такту та великодушності, які спонукають брати на себе зобов'язання відносно партнера у спілкуванні. Намагаючись залишитись у зоні ввічливого спілкування вона спочатку ввічливо відмовляється (*I'm not sure*), проте відмова комбінується з тактикою наведення причини відмови (*I'm a bit tied here*), що є засобом мітігації, тобто комунікативного пом'якшення відмови. Далі Ребекка робить спробу переключити увагу боса на

інших можливих виконавців прохання (*Can't Clare go*). Проте Філіп не дає їй вибору, аргументуючи своє рішення тим, що це місце знаходиться по дорозі до її місця проживання (*And Westminster 's on your way home*), тому, зрештою, вона вимушена погодитись.

Нижченаведений приклад ілюструє ситуацію, яка сталася в магазині *Denny and George*, коли Ребекка потрапила на розпродаж та хотіла купити шарф зі знижкою, але забула свою кредитну карту в офісі:

'How would you like to pay?' she says pleasantly.

My face flames red.

'I've just realized I've left my credit card at the office,' I stutter.

'Oh,' says the girl, and her hands pause.

'Can you hold it for me?' The girl looks dubious.

'For how long?'

'Until tomorrow?' I say desperately. Oh God. She's pulling a face. Doesn't she understand?

'I'm afraid not,' she says. 'We're not supposed to reserve sale stock.'

'Just until later this afternoon, then,' I say quickly. 'What time do you close?'

'Six.'

Six! I feel a combination of relief and adrenalin sweeping through me. Challenge Rebecca. I'll go to the press conference, leave as soon as I can, then take a taxi back to the office. I'll grab my VISA card, tell Philip I left my notebook behind, come here and buy the scarf.

'Can you hold it until then?' I say beseechingly. 'Please? Please?' The girl relents.

'OK. I'll put it behind the counter.'

'Thanks,' I gasp [4: 38].

Продавець запитує Ребекку як вона збирається оплачувати покупку. Ребекка застосовує тактику пояснення причини її нездатності заплатити, комбінуючи останню з проханням відкласти шарф (*Can you hold it for me?*), апелюючи до максимуму такту та великодушності. Продавець уточнює на який час потрібно утримати покупку та після відповіді Ребекки, використовує тактику непрямої відмови, поєднуючи її з поясненням причини неможливості виконання її прохання (*We're not supposed to reserve sale stock*). При цьому формально продавець порушує максимуми тактики та великодушності, які передбачають жертвування власними інтересами заради інших, але як працівник магазину дівчина повинна дотримуватись правил. Ребекка знову застосовує тактику прохання, бажаючи утримати шарф до кінця дня. Після уточнення часу закриття магазину Ребекка за допомогою тактики запитання підсиленої подвійним маркером ввічливості (*Please? Please?*) намагається вмовити продавця. Зрештою продавець погоджується утримати покупку, що свідчить про адекватність тактик використаних Ребеккою.

Наступний приклад демонструє розмову між Ребеккою та Люком у ресторані. Ребекка думає, що вони на побаченні, але потім дізнається, що у Люка вже є дівчина:

'All right?'

'No,' I hear myself saying. 'No, it's not. You didn't tell me that case was for your girlfriend. You didn't even tell me you had a girlfriend.'

'I see,' says Luke after a pause. 'Sacha and I have been together a while now,' he says kindly. 'I'm sorry if I gave... any other impression.'

He's patronizing me. I can't bear it.

'That's not the point. It's just... it's all wrong.'

'Wrong?' he says, looking amused.

'You should have told me we were choosing a case for your girlfriend,' I say doggedly, staring down at the table. 'It would have made things... different.'

'Rebecca,' he says, 'you're getting this all out of proportion. I wanted your opinion on suitcases. End of story.'

'And are you going to tell your girlfriend you asked my advice?'

'Of course I am!' says Luke, and gives a little laugh. 'I expect she'll be rather amused.'

'I'm sorry,' I say in a wobbly voice, and stand up. 'I haven't got time for lunch after all.'

'Rebecca, don't be silly!' says Luke. 'Look, I'm sorry you didn't know about my girlfriend.' He raises his eyebrows quizzically, and I want to hit him. 'But we can still be friends, can't we?'

'No,' I say stiffly, aware that my voice is thick and my eyes smarting. 'No, we can't. Friends treat each other with respect. But you don't respect me, do you, Luke? You just think I'm a joke. A nothing. Well...' I swallow hard. 'Well, I'm not' [4: 236-237].

Люк помічає, що Ребекка засмутилася та застосовує тактику запитання (*All right?*), метою якої є спроба заспокоїти Ребекку та дізнатись чи все гаразд. Ребекка використовує тактику заперечення, підсилюючи її повтором (*'No,' I hear myself saying. 'No, it's not'*) та тактикою пояснення і докору з приводу того, що він приховав факт наявності у нього дівчини (*You didn't even tell me you had a girlfriend*). Люк застосовує тактику виправдання, пояснюючи, що він уже тривалий час має дівчину (*Sacha and I have been together a while now*), та підсилює її тактикою вибачення за те, що його поведінка могла справити неправильне враження на Ребекку (*I'm sorry if I gave... any other impression*). У внутрішньому мовленні Ребекки відображується її образа зверхнім ставленням Люка до неї, та використовує тактики заперечення і уточнення, що причина її незадоволення є глибшою. Люк виражає своє здивування тактикою запити інформації, спонукаючи Ребекку до подальшого пояснення ситуації. Ребекка знову застосовує тактику докору, та пояснює, що, якби вона знала про те, що вона допомагала Люку обрати валізу для його дівчини, то все було б інакше. Люк використовує тактику критики співбесідника (*you're getting this all out of proportion*), порушуючи максимум схвалення, згідно з якою не слід засуджувати інших, та пояснює, що йому потрібна була лише її порада щодо валізи. Тоді Ребекка запитує Люка чи збирається він розповісти про цей випадок своїй дівчині. Люк застосовує тактику підтвердження, комбінуючи її з тактикою припущення, що його дівчину розвеселить ця історія. Ребекка усвідомлює, що Люк не сприймає її серйозно, та не витримавши приниження, застосовує тактику непрямой відмови, комбінуючи її з вибаченням та поясненням причини (*'I'm sorry,' I say in a wobbly*

voice, and stand up. 'I haven't got time for lunch after all.'). Люк намагається заспокоїти Ребекку за допомогою тактику докору поєднаної з вибаченням, та робить спробу залагодити непорозуміння непрямою пропозицією залишитися друзями. Але Ребекка відхиляє його пропозицію, аргументуючи своє рішення тим, що друзі поважають один одного, та критикуючи його несерйозне ставлення до неї. Таким чином обидва співбесідники порушують максими такту та великодушності, які передбачають відмову від власних інтересів заради інших.

Отже, принцип ввічливості відіграє ключову роль в процесі комунікації, забезпечуючи взаєморозуміння та співпрацю співрозмовників, дозволяючи їм досягти власної комунікативної мети враховуючи інтереси один одного. Порушення принципу ввічливості призводить до комунікативної невдачі або конфронтації.

Подальшою перспективою розвідки є дослідження порушень принципу кооперації у персонажному мовленні сучасної англомовної прози.

Список використаних джерел та літератури

1. Борисенко Н.Д. Гендерні стереотипи у персонажному дискурсі сучасної британської драми / Борисенко Н.Д. // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: Київ нац. Ун-т ім. Т. Шевченка. – 2009. – Вип. 26. – Ч.1. – С. 104-108
2. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций : Монография / Ларина Т. В.. М.: Изд во Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 287 с.
3. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно прагматический подход / Формановская Н. И. – М.: Рус. яз., 2002. – 214 с.
4. Kinsella S. The Secret Dreamworld of a Shopaholic / Kinsella S. – L: Kindle Edition, 2000. – 324p.
5. Leech, G. Principles of Pragmatics / G. Leech. - L., N. Y. : Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p.

А. А. Мельник

Національний університет «Львівська політехніка»

Науковий керівник:

к. філол. н., доцент О.С.Таран

ДАНІ ТЕКСТОВИХ КОРПУСІВ У ВИВЧЕННІ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ КОЛОРАТИВІВ

У сучасних мовознавчих дослідженнях усе частіше залучають текстові корпуси, адже вони дозволяють формувати дослідницьку базу на великих масивах емпіричного матеріалу, тим самим об'єктивуючи науковий результат. Як зазначає В. Жуковська, «дані, отримані в результаті, сприяють формулюванню якісно нових висновків про мову, опираючись на реальний «живий» мовний матеріал, а не на мовну інтуїцію та інтроспекцію, що дозволяє абстрагуватися від суб'єктивності дослідника і наблизитися до об'єктивного вивчення мови» [1: 5].

Текстові корпуси допоміжні у вивченні мови на різних її рівнях, зокрема семантичному. Існують спроби здійснити семантичне анотування корпусів (наприклад, семантично анотована лексична база англійської мови WordNet). Важливо, що семантичні дослідження на основі мовних корпусів дозволяють простежити як синхронічну варіативність лексем, так і діахронічну, яка багато в чому бере свій початок у функціональній, соціальній, соціокультурній або

географічній диференціації (неоднорідності) мовних явищ [6: 121]. Аналіз колокацій дозволяє виявити приховані семи, які не експліковані тлумачними словниками. Крім того, корпуси дозволяють перевірити частотність функціонування лексико-семантичних варіантів (далі — ЛСВ) у живому мовленні.

Об'єктом цього дослідження обрано колоративи *золотий* в українській та *golden* у англійській мовах, а предметом — їхню семантичну структуру й сполучуваність. Обидва колоративи є відносними прикметниками, позаяк виражають ознаку предмета опосередковано, стосовно іншого предмета — цінного металу золота.

На першому етапі з'ясовуємо структуру значень обраних колоративів за лексикографічними працями. Так, СУМ-11 фіксує 7 ЛСВ українського *золотий*: 1. Прикм. до *золото*, який має в собі золото як складову частину, зробл. із золота; 2. у знач. ім. золотий, того, чол., заст. Золота монета; 3. Витканий, шитий шовковими нитками з тонкою позолотою; 4. Який своїм кольором нагадує золото, блискучо-жовтий, оранжевий; 5. перен. Дуже цінний, вартий поваги (про людину, її характер і т. ін.); 6. перен. Який дає людям радість, щастя; прекрасний, щасливий; 7. перен. Дорогий, любий (у пестл. звертанні до кого-небудь) [3, т. 3, с. 680]. Тип полісемії — комбінований, переносні ЛСВ 6 і 7 розвинулися із ЛСВ 5, решта — із ЛСВ 1. Колірну ознаку зафіксовано в ЛСВ 4.

У Longman Dictionary of Contemporary English (далі — LDCE) [5] зафіксовано 6 ЛСВ англійського *golden*: 1. having a bright yellow color like gold; 2. **a golden opportunity** a good chance to get something valuable or to be very successful; 3. **golden boy/girl** someone who is popular and successful; 4. [only before noun] a golden period of time is one of great happiness or success; 5. **somebody is golden** used to say that someone is in a very good situation and is likely to be successful; 6. literary made of gold [5]. Тут простежується також комбінований тип полісемії, причому вивідне значення ЛСВ 6 стоїть на останньому місці, яке відбиває частотність уживання. Утім перевіримо це за даними корпусів. В англійській мові колірну ознаку зафіксовано в ЛСВ 1.

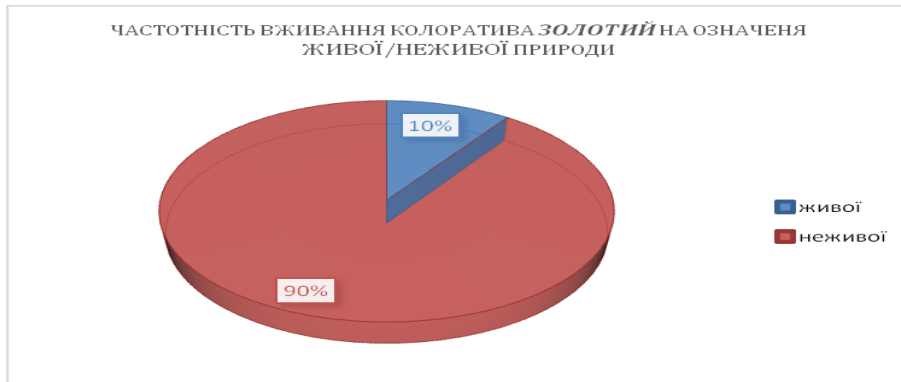
На другому етапі здійснювали аналіз сполучуваності колоративів за даними текстових корпусів. Аналіз результатів пошуку за ключовим словом-колоративом *золотий* у Корпусі текстів української мови [2] дає підстави говорити про більшу частотність його вживання як відносного прикметника (ЛСВ-1 — 45%) порівняно з якісним на позначення кольору (ЛСВ-4 — 26%).

Мал.1. Кількісний аналіз частотності вживання ЛСВ колоратива *золотий* в українській мові

За семантичним розподілом «жива — нежива природа» колоратив *золотий* частіше сполучається з іменниками на позначення неживої природи — у 90% і лише у 10% — на позначення живої (із них: на означення людини — 67%, рослин — 25%,

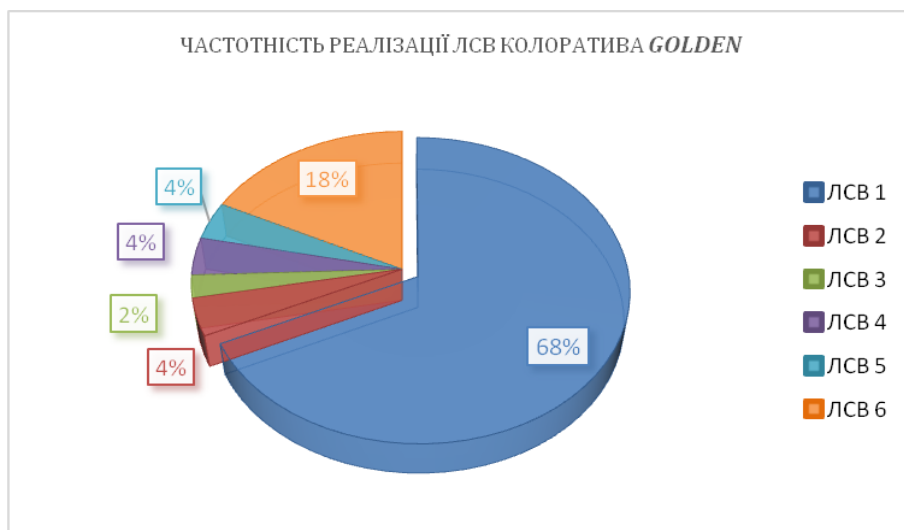
а тварин — 8%).

Мал.2. Кількісний аналіз частотності вживання колоратива *золотий* на означення живої/неживої природи

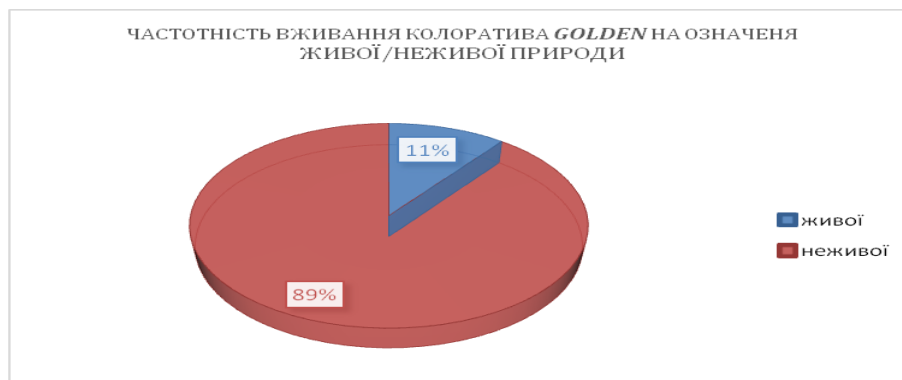
Мал.3. Кількісний аналіз частотності вживання колоратива *золотий* на означення живої природи

Кількісний аналіз на основі даних Корпусу сучасної англійської мови (COCA) [4] засвідчує зовсім іншу тенденцію. Колоратив *golden* здебільшого використовується як якісний прикметник, тобто на позначення кольору (ЛСВ-1 — 68%).

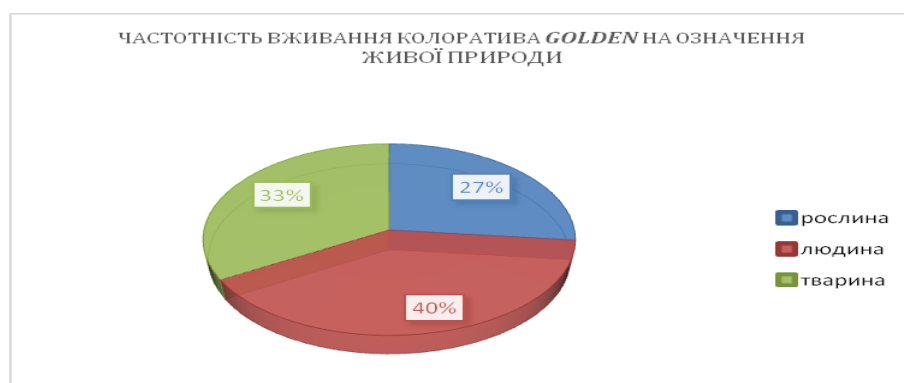

Мал.4 Кількісний аналіз частотності вживання ЛСВ колоратива *golden* в англійській мові

Незважаючи на те, що колоратив є складовою частиною номенклатурних зоологічних назв (*golden retriever*, *golden seal*, *golden labrador*), переважно він вживається на означення неживої природи — у 89%, відповідно, на означення живої — у 11% (з них: на означення людини — 40%, тварин — 33%, а рослин — 27%).

Мал.5.Кількісний аналіз частотності вживання колоратива *golden* на означення живої/неживої природи

Мал.6.Кількісний аналіз частотності вживання колоратива *golden* на означення живої природи

Висновок.

Дослідження семантичної структури та сполучуваності колоративів *золотий* в українській та *golden* в англійській показало, що частіше вони реалізують ЛСВ 1, але із суттєво відмінною частотністю: укр. *золотий* — 45 %, англ. *golden* — 68 %. В англійській мові найчастотнішим є позначення кольору (похідне значення), а в українській частіше реалізується похідне значення — «матеріал». Тип полісемії в обох мовах комбінований, проте колоративи мають семантично відмінні похідні, особливо переносні. Українське слово *золотий* значно частіше вживається в переносному значенні порівняно з англійським *golden*.

Список використаної літератури:

1. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник / В. В. Жуковська. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. — 142 с.
2. Корпус текстів української мови. URL: <http://www.mova.info/>
3. СУМ — Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970–1980.
4. COCA — Corpus of Contemporary American English(COCA). URL: <https://corpus.byu.edu/coca/>
5. LDCE — Longman Dictionary of Contemporary English (5th Edition). — Emerald Group Publishing Limited, 2009.
6. Pystejovsky J. Lexical Semantic Techniques of Corpus Analysis Brandies/ J. Pystejovsky. — Oxford : Oxford University Press, 2004. — 413 p.

В. І. Мучульська

Національний університет “Львівська Політехніка”

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. Л. В.Бордюк

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ НЕБЕЗПЕКА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Дане дослідження присвячене лінгвальним особливостям актуалізації концепту НЕБЕЗПЕКА у сучасній англійській мові.

Мета роботи полягає у встановленні специфіки актуалізації концепту НЕБЕЗПЕКА у сучасному англійському інтернет-дискурсі.

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі **методи** дослідження як: методи концептуального аналізу, дистрибутивного аналізу, контекстуального аналізу, компонентного аналізу, дефініційного аналізу, етимологічного аналізу, експериментального аналізу, семантичного аналізу, контент-аналізу та елементи кількісного аналізу.

Об’єктом дослідження є концепт НЕБЕЗПЕКА, актуалізований у сучасних засобах масової інформації таких як *The Guardian* та *The Washington Post*.

Для досягнення репрезентативних результатів було опрацьовано загалом 200 статей, із них 100 статей з американського джерела та відповідно 100 з британського.

Щоб визначити походження лексеми DANGER було використано етимологічний аналіз. Він ґрунтується на порівняльно-історичному методі.

У ході дослідження було визначено походження лексеми DANGER за допомогою етимологічного словника, такий як Chambers Dictionary of Etymology [5]. Ми визначили, що лексема DANGER представлена у наступній парадигмі:

Dominus (Latin) Dominarium (Vulgar Latin) Dangier (Old French)
Daunger (Middle English) Danger (Modern English).

Іменник danger розвинувся як запозичення з латинської мови, що відображено у лексикографічних джерелах. Латинське слово dominus, як і слово dominarium (народно-латинська мова), спочатку означало “ownership” (володіння). Згодом це слово з старофранцузької (dangier) перейшло в середньоанглійську (daunger) і

позначали “power, jurisdiction” (влада, юрисдикція). В сучасній англійській мові використовують слово “danger”, що означає небезпека, загроза.

Наступний крок дослідження є дефініційний аналіз лексеми DANGER. Для цього було досліджено 6 етимологічних словників англійської мови:

Oxford Dictionary of the English Language (ODEL); Webster's New World College Dictionary (WNWCD); Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD); Wiktionary (WIKI); Random House Kernerman Webster's College Dictionary (RHKWCD) та Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE).

Аналіз показав наявність різноманітних дефініцій у різних словниках, що означає що зміст лексеми, її понятійна наповненість не може бути строго фіксованою.

Також дефініційний аналіз компонента на позначення “danger” показав, що домінантною лексемою зазначеного концепту виступають лексеми “harm or injury”. “Smth unwelcome or unpleasand happening” становить другий пласт ядра концепту DANGER, третій пласт утворюють такі компоненти: “mischief” та “menace / peril”.

Логіко-понятійні концептуальні ознаки структуруються за допомогою фрейму як структури даних, що відображають знання про певну стереотипну ситуацію, набуті в результаті попереднього досвіду, а також про текст, який описує цю ситуацію [2: 113].

За Полюжином М. польова модель концепту виглядає так:

Ядром концепту є *чуттєво-наочний образ*. Він формується на основі особистісного досвіду й тому гранично конкретний. Образ, що є основою для концепту, виконує для нього функції кодування. Він може виявлятися під час психолінгвістичного експерименту, і при цьому, якщо така реакція на образ повторюється багаторазово, то вона відображає усталену сполучуваність, що впорядковує концептуальне утворення. Ядром концепту НЕБЕЗПЕКА є чуттєво-наочний образ небезпеки.

Навколо ядра групуються базові пласти, у яких ознаки розміщуються за напрямом від менш до більш абстрактних. Хоча кількість і зміст цих пластів можуть помітно відрізнятися залежно від індивіда в межах однієї мовної спільноти, проте в них переважають загальнонаціональні змістові ознаки, що лежать в основі взаєморозуміння в процесі спілкування. Для концепту НЕБЕЗПЕКА базовим пластом є загроза життю, життєдіяльності людині, тварині чи усталеній функції об'єкта, предмета тощо.

На периферії розміщується “інтерпретаційне поле концепту”, яке охоплює оцінки й трактування різних ознак концепту носіями однієї мови. Ці оцінки відображаються, наприклад, у використанні прислів'їв і приказок, афоризмів та крилатих виразів у процесі комунікації, а також в інших висловлюваннях, що відображають інтерпретацію окремих концептуальних ознак [3: 218].

Як правило, структура фрейму знаходить відображення у вигляді таблиць і блок-схем, де реалізується пірамідальна ієрархія по типу “від загального – до конкретного”, або “від класу – до підкласу” [1: 76].

Нижче наведено змодельовану фреймову структуру DANGER (Рис. 1).

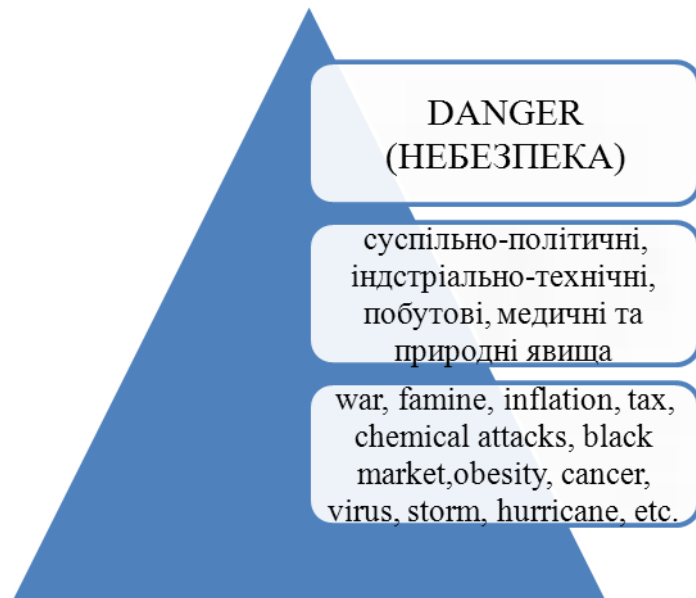

Рис.1. Фреймова модель концепту DANGER

Як бачимо, фреймова структура DANGER складається з вершини фрейму – DANGER, фреймів – суспільно-політичні, індустріально-технічні, побутові, медичні та природні явища, а також з підфреймів - war, famine, inflation, tax, chemical attacks, black market, obesity, cancer, virus, storm, hurricane, tsunamis etc. Підфрейми відображають семантичні особливості вербалізації концепту DANGER в сучасних американських та британських засобах масової інформації.

У структуру концепту входить образний елемент. Цей елемент міститься у виразах чи словах, які вжиті в переносному значенні та вирізняються своєю яскравістю та барвистістю. До них належать ідіоми (фразеологізми), сталі вирази та метафори.

Важливим засобом номінації концепту НЕБЕЗПЕКА являються ідіоми (фразеологізми), що його репрезентують:

Fraught with danger - full of something dangerous or unpleasant. (*My escape from the kidnapper was fraught with danger*).

On dangerous ground - likely to upset or offend others. (*I may be on dangerous ground with this opinion, but, as a mother myself, I really don't think women should breastfeed in public*).

In the teeth of danger – when or even though it is dangerous or people oppose it, etc. (*The new law was passed in the teeth of strong opposition*).

Armed and dangerous – possessing a weapon and likely to use it. Typically said of criminals, especially fugitives. (*The most wanted fugitives on this list are all considered armed and dangerous*).

Fly into the face of danger – to take great risks; to threaten or challenge danger, as if danger were a person. (*John plans to go bungee jumping this weekend. He really likes flying into the face of danger*).

Live dangerously – to lead a lifestyle characterized by taking risks. Sometimes used humorously to refer to a very mildly risky action. (*Most of the guys I know who live dangerously eventually get tired of life in the fast lane and end up settling down*) [9].

Сталі вирази, що вербалізують концепт НЕБЕЗПЕКА:

“High Voltage. Keep away!”; “Danger! Live terminals”; “Danger Live wires”; “Danger! Highly flammable.”; “Flammable gas.”; “Flammable liquid.”; “Slippery surface”; “Mind the step”; “Danger! Drop below.”; “Danger! Wild animals!”; “These animals may bite!”; “Do not feed the wildlife!”; “Road washed out, extreme drop-off!”; “Watch out. Forklift operating area!”; “STOP!”; “No entry!”.

Щодо образної складової концепту НЕБЕЗПЕКА, то вона вербалізується за допомогою образних метафор.

Для концепту НЕБЕЗПЕКА характерними є онтологічні та структурні метафори. Найбільш розповсюдженою у засобах масової інформації є онтологічна метафора – персоніфікації, де основним корелятом референта НЕБЕЗПЕКА виступає ЛЮДИНА. Так, наприклад:

“Boko Haram's elusive leader *Abubakar Shekau* appeared in a new video on Thursday to dispute a claim that the jihadist group had been routed from its Sambisa Forest stronghold.” [10] Абубакар Шекау - нігерський терорист та лідер Боко Харам, США визнали його одним із найнебезпечніших терористів світу. “*Ibrahim Hassan Tali al-Asiri* is a wanted Saudi militant who US counter-terrorism officials have accused of making the bombs used in a string of high-profile operations by al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP) since mid-2009.”[9].

Серед структурних метафор найпоширенішими в британському та американському дискурсах є: НЕБЕЗПЕКА – природне явище і вербалізується як *вогонь, ураган, лава, повінь, землетрус, шторм* тощо: “Everything is destroyed: *Greece flash floods* leave at least 15 dead.”; “A magnitude-7.3 *earthquake* has killed hundreds of people and injured thousands more across Iran and Iraq.”; “*Vietnam braced for second storm* after devastating impact of Typhoon Damrey.”; “Puerto Ricans face rain and *floods* in wrecked homes still without roofs.”.

Проаналізувавши матеріал дослідження, слід зазначити, що концепт НЕБЕЗПЕКА можна вважати мегаконцептом, оскільки він є багатий на тезаурусні проекції. Він вербалізується у сучасних засобах масової інформації за допомогою синонімів, словосполучень, сталих виразів, ідіом та образних метафор.

Список використаної літератури

1. Алимуратов О. А. Картины языка музыки. Функционально-семантическая характеристика современной английской музыкальной лексики: когнитивно-фреймовый подход / О.А. Алимуратов, О.В. Чурсин, М.; Краснодар. 2009. – 200с.;
2. Миский М. Фрейми для представления знаний / М. Минский. – М: Энергия, 1979. – 152 с.;
3. Полужин М. Поняття, концепт та його структура. – 230 с.;
4. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/>;
5. Chambers Dictionary of Etymology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telegraph.co.uk/>;
6. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldoceonline.com/>;
7. Oxford Dictionary of the English Language [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/>;
8. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kdictionaries-online.com/DictionaryPage.aspx?ApplicationCode=18](http://www.kdictionaries-online.com/DictionaryPage.aspx?ApplicationCode=18;);
9. The Washington Post [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.washingtonpost.com/>;
10. The Guardian [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/international>;

Н. С. Ненько

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц., Ю. М. Нідзельська

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СУТНОСТЕЙ ПОНЯТТЯ/КОНЦЕПТ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

У сучасній лінгвістичній науці сутність «концепт» увійшла в наукову термінологію, що спричинило певні труднощі у розмежування сутностей поняття та концепт, її функціонування певною мірою зумовлене дослідженнями Л. Вигінштейна, М. Хайдеггера, Т. Гоббса та ін., їх часто ототожнюють. На даному етапі досліджень не існує єдиного визначення концепту у мовознавстві, що свідчить про складність цього явища [3; 4]. Актуальними роботами у мовознавстві щодо вивчення концептів є розвідки В. А. Маслової, В. І. Карасика, Е. С. Кубрякової, Ю. С. Степанова, Г. В. Садовнікової та ін. Існує думка, що концепт – це важлива розумова категорія, його вивчають як компонент пізнання людини в когнітивно-наукових дисциплінах, в лінгвістиці, психології та філософії, що зумовлює **актуальність** представленого дослідження.

Мета статті: визначити основні відмінні ознаки концепта та поняття.

Завдання статті: розглянути існуючі підходи до вивчення концептів, виокремити основні характеристики, з одного боку, концепта, з іншого боку, поняття, їх дефініції, підкреслити етимологічні властивості концепта.

Слово концепт за своєю етимологією має латинське походження, тобто *conceptus* (поняття, сутність). Лінгвісти нерідко оцінюють концепт як увесь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом [7; 3; 4]. Варто зазначити, що представники **диференційованого підходу** (П. Абеляр, М. Ф. Алефіренко, В. І. Карасик, В. А. Маслової) вважають, що дані сутності є взаємопов'язаними, одна входить у структуру іншого. Концепт і поняття у цьому підході відокремлюються один від одного, але при цьому співвідносяться як ціле та частина [5]. Отже, варто розглянути розуміння концепту та поняття з точки зору зазначеного підходу, отже:

1. Концепт і поняття мають когнітивну природу, тому що обидва є результатом відображення реального світу у свідомості людини. Однак варто пам'ятати, що концепт і поняття відносяться до різних картин світу, концептуальної та мовної.

2. Концепт є більш широкою одиницею свідомості, своєрідним носієм інформації.

3. Концепт немає меж, він постійно перебуває у русі.

4. Концепт, на відміну від поняття, має лише часткове вербальне вираження, а поняття, у свою чергу, може бути повністю розкрито за допомогою лексичних одиниць та дефініції [5; 6].

На нашу думку, протилежним підходом до диференційованого є **інтегрований підхід**. Його представники (А. П. Бабушкін, А. О. Худяков, Н. Ю. Шведова) ототожнюють поняття та концепт, пояснюючи це їх спільною когнітивною природою. Концепт і поняття несуть у собі певну сформовану інформацію про світ у свідомості людини, які відрізняються лише за ступенем абстрактності [6]. Ми не розглядаємо ці сутності як тотожні.

1. Концепт виражається у мові за допомогою терміну та поняття, тому термін = поняття = концепт;

2. Термін та поняття вживаються у науковій практиці на одному рівні для позначення тієї ж самої одиниці. Поняття вважають дещо застарілою номінацією, тому на сучасному етапі розвитку науки його заміняють на певні синонімічні позначення [5; 6].

Варто підкреслити, що у **когнітивній лінгвістиці** такі науковці як О. Кубрякова, М. Полюжин, М.А. Солдатова та ін. схильні розглядати концепт як ментальну одиницю, що постійно змінюється. Це зумовлено змінністю та непостійністю нашого життя, адже інформація постійно змінюється, а відтак і стандартний набір життєвих ситуацій [7].

Концепти поєднують у собі ознаки цілого і частини, але його не можна вважати сукупністю цих частин. Ці одиниці утворюють цілісну систему, складові якої існують у складній взаємодії. Більшість концептів не можуть бути адекватно визначеними, адже вони є дуже абстрактними [8]. На думку О. С. Кубрякової, концепт – це термін, що є ментальною одиницею нашої свідомості, що відображає досвід та знання людини, компонент пам'яті, ментального лексикона, мови мозку *lingua mentalis* [2: 90; 6].

Представники **лінгвокультурологічного напрямку** (В. І. Карасик, В. Маслова, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов) розуміють концепт як ядро культури, відкидаючи пізнавальну діяльність та мисленнєвий компонент. Саме такий напрям, на нашу думку, буде займати важливу нішу у лінгвістичній науці.

Концепт та поняття взаємопов'язані, але концепт має ширше значення, оскільки охоплює більшу сферу людського життя. Концепт може існувати у мовній формі або існувати абстракцією в людській свідомості [7]. Якщо поняття є сукупністю ознак об'єкта загалом, тоді концепт – це ментальне утворення, що має свою специфіку, яка містить у собі всю сукупність знань про даний об'єкт та виражається за допомогою мовних засобів [3], тобто, іншими словами, як було зазначено, концепт є ширшою сутністю за поняття.

На думку Ю. С. Степанова, концепт є тим, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини, з іншого боку, концепт – те, за допомогою чого концепт сам входить в культуру [8], ми підтримуємо таке розуміння концепту в лінгвокультурологічних розвідках.

О. О. Потебня вважав, що концепт є більш наївним, а поняття є формально-логічним. Поняття має чіткіші кордони, воно ніби більш вловиме, відкриває тільки

вузьку область людського буття. Поняття відбиває в узагальненій формі предмети й явища дійсності, зв'язки між ними за допомогою фіксації загальних і специфічних ознак, в якості яких виступають властивості цих предметів, явищ та відношень між ними [Цит. за 6].

З іншого боку, концепт є основним елементом наших думок і переконань, він часто “переживається” у термінах Ю. Степанова. Він відіграє важливу роль у всіх аспектах пізнання [8; 4; 3].

Поняття має інтелектуальне підґрунтя, відноситься до розумової діяльності людини, включає в себе мисленнєву здатність людини до аналізу, синтезу, узагальнення. Концепт також включає ще і людські переживання, емоції, відчуття, образи, символи і може утворюватися, ігноруючи логіку у зв'язку з сильним емоційним потрясінням [8; 2; 3].

Виходячи з того, що “поняття” має вираження лише в мовній формі (а саме: в дефініції терміна) і містить допоміжні елементи його прояву, а “концепт” – це набір уявлень, знань, асоціацій, переживань у сфері професійної комунікації, який супроводжується цим терміном (словом), що є певним поняттям у мові професійної комунікації, ми підтримуємо розуміння “поняття” як складової частини “концепту”, що виражена у дефініції терміна [4; 5; 6; 9].

Концепт є багаторівневим, він містить у собі багато аспектів. Ця одиниця може трансформуватися зі зміною ціннісних уявлень людини, навколишнього середовища, із отриманням нових знань. Згідно з поглядами В. І. Карасика, концепт має певну структуру. *Образна* частина – зорові, тактильні, смакові або слухові особливості предметів та явищ, які зберігаються у людській свідомості. *Понятійна* частина – дефініція та її мовне відображення, які не існують окремо один від одного [1: 154; 4]. *Ціннісна* частина – є головною для того, щоб концепт можна було виокремити.

Поняття існує лише у словесному вираженні, є сталим, адже закріплюється словниковим тлумаченням, тому може застаріти або зникнути. Концепт у цьому смислі є більш гнучким, адже він здатен до трансформації, не зникає, а ніби відкидає непотрібне та набуває нових властивостей.

Отже, сутності концепт та поняття на сучасному етапі досліджень мають такі відмінності: поняття розуміють як сукупність суттєвих ознак об'єкта, що відрізняє його від інших; концепт є поняттям, що існує у взаємодії з культурою [2: 90; 4].

У *перспективі* – вивчення співвідношення етноспецифічних та універсальних компонентів у структурі концептів.

Список використаної літератури

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477с.
2. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – 244с.
3. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. / В. А. Маслова. – М.: Флинта, 2004 а. – 296с.
4. Нідзельська Ю. М. Концепт як різновид когнітивної структури / Ю. М. Нідзельська. // Тези доповідей п'ятої міжнародної науково-практичної конференції “Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘2009’”. – Полтава: Вид-во “ІнтерГрафіка”, 2009. – Т. 11. – С. 58–61.
5. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура [Електронний ресурс] / М. Полюжин – Режим доступу до ресурсу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/7847/1/43.pdf>.

6. Садовнікова Г. В. Співвідношення категорій концепт, поняття і значення у когнітивному термінознавстві [Електронний ресурс] / Г. В. Садовнікова – Режим доступу до ресурсу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiroZjUsrbXAhUkIpoKHR67Ab4QFghLMAY&url=http%3A%2F%2Fjournals.uran.ua%2Findex.php%2F2311-0821%2Farticle%2Fdownload%2F102919%2F98044&usg=AOvVaw0PBT1eByFQZ32fzSwoAibO>.

7. Снігірьова Л. М. Концепт чи поняття? [Електронний ресурс] / Л. М. Снігірьова – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/ONG/Philologia/3_snigir_ova%2012.doc.htm.

8. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Издание 2-ое исправленное и дополненное. / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект, 2001. – 990с.

9. Южакова О. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем [Електронний ресурс] / О. Южакова – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua: 8080/bitstream/ntb/6973/1/14.pdf>.

С. Г. Полубєлова

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доцент І.І. Савчук

СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ У ДИСКУРСІ АНЕКДОТУ ЯК ФОРМА ВИЯВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІРЛАНДЦІВ

Стаття присвячена дослідженню гумористичного дискурсу ірландців як дзеркала їх національної ідентичності. Актуальність тематики даної статті обумовлена потребою теоретичного узагальнення ролі гумористичного дискурсу в конструюванні національної ідентичності.

Проблема національної ідентичності особистості у сучасному мультикультурному та багатонаціональному світі набуває особливої актуальності у зв'язку із процесами соціокультурного становлення, перерозподілу територій та боротьби країн за незалежність. Вивченню національної ідентичності в лінгвістиці передували ряд гуманітарних розвідок аналізу цього явища, зумовлений розвитком антропоцентричного напрямку досліджень [2; 18]. Ще декілька десятиліть тому це поняття належало суто до сфери інтересів антропології, соціології та психології, але сьогодні до проблеми національної ідентичності починають звертатися також і мовознавці, які визначають особливості конструювання та актуалізації цього явища в різних видах дискурсу [12].

Проблема національної ідентичності є досить популярною серед міжнародної наукової спільноти, що обумовлено рядом факторів. Теоретичне вирішення цього питання допоможе висвітлити справжній національний інтерес, усвідомлення якого є необхідним компонентом розвитку суспільства, спроможним визначити його життєздатність. Сама проблема ідентичності є неоднозначною в теоретичній свідомості. І якщо родові поняття „ідентичність” розуміється вченими здебільшого однаково, то цього не можна сказати про підпорядковане поняття – „національна ідентичність”, що обумовлено різними тлумаченнями самого поняття нації [5]. Ми виходимо з того, що нація – це суспільно-політична категорія, яка вказує на стосунки народу з певною державою і об'єднує в собі, як певні елементи, громадян цієї держави. Поняття національного вказує на культурні ознаки народу – насамперед мову, релігію, світосприйняття взагалі [6]. Виходячи з вищенаведеного,

націю можна визначити як сукупність людей, що має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, спільну масову, громадську культуру, спільну економіку і єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів. Грунтуючись на визначенні нації та враховуючи супутні невід'ємні елементи **національної ідентичності** визначатимемо її як почуття нації як єдиного цілого, в особі відмітних традицій, культури, мови і політики, коли індивід відчуває приналежність до однієї держави або однієї нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянства та усвідомлює особливі відмінні риси такої спільноти.

Слід розрізняти поняття етнічної та національної ідентичності, які є майже тотожними, але останнє визначається не тільки генетичними та географічними чинниками, але й політичними та культурними. Крім того, національна ідентичність формується, змінюється та актуалізується в мові, яка є універсальним засобом самоусвідомлення індивіда як представника певної етно-національної групи [9; 38-43].

Феномен національної ідентичності як складника соціальної реальності, що вербалізується в дискурсі, почав привертати увагу мовознавців досить недавно – наприкінці ХХ століття. Традиційно національна ідентичність виступала об'єктом вивчення соціальної психології, етнопсихології та етносоціології. Такий діапазон наукових галузей пояснюється тим, що, з одного боку, національна ідентичність є результатом соціальних відносин, а з іншого, цей концепт належить до сфери сприйняття та оцінювання представників інших етносів, тобто пов'язаний з процесами, що охоплюють людську когніцію. Так формується когнітивна картина світу, яка є ментальним образом дійсності, сформованим когнітивною свідомістю людини чи певного народу в цілому, який є результатом як прямого емпіричного віддзеркалення дійсності органами відчуттів, так і свідомого рефлексивного відображення дійсності в процесі мислення [8].

Когнітивна картина світу є сукупністю концептосфери та стереотипів свідомості, котрі задаються певною культурою чи субкультурою. Така картина світу є дуже ємнісним компонентом національної ідентичності, оскільки у ній відображаються властиві риси того чи іншого національно-культурного середовища, що і дає змогу відокремлювати одну спільноту від іншої.

У свою чергу, когнітивна картина світу обов'язково актуалізується у мові – те, як ми мислимо і як членуємо світ так чи інакше впливає на нашу вербальну поведінку [10]. Тоді, мовна поведінка усіх осіб які ідентифікують себе як представники певної національної групи формує узагальнену мовну картину світу цієї спільноти. Якраз як елемент мовної картини світу у мові і розглядаються **стереотипи**.

Термін стереотип вперше був введений американським журналістом У. Ліппманом (1922) для позначення поширеної у суспільній думці упередженої уяви про членів етнічних, класових, політичних і професійних груп. Стереотипи відіграють важливу роль в оцінці людиною явищ навколишнього світу [3; 176].

Прихильники етнокогнітивного напрямку у лінгвістиці (Є. Бартмінський, Х. Кардела, Ж. Панасюк) розглядають стереотип у значенні широкої перспективи, пов'язуючи поняття стереотипу з мовною картиною світу взагалі. Такі дефініції допускають їх зміни: разом із змінами у мові, змінами у позамовній дійсності, змінюються стереотипи. При цьому якість і напрям цих змін не повинні відбуватися

пропорційно. Стереотипи пов'язані з мовою і культурою, і є джерелом знань про минуле і теперішнє. Отже, *стереотип у мові* – це спрощене, схематичне, узагальнююче зображення певної категорії осіб (будь-якої народності, професії, віку, статі та ін.), звірів, інституцій (наприклад, поліції, школи), подій (весілля, виборів), яким притаманні позитивні або негативні риси. Сигналами апелювання стереотипу виступають правдиві і типові особливості предмету-референту [1; 92-124]. Виконуючи функцію емотивно-конотаційного складника значення слова, виразу або речення, стереотипи входять до структури національної свідомості, тим самим виступаючи маркером національної ідентичності. Отже, національну ідентичність і відповідні до неї національні стереотипи треба розглядати як систему, яка має складну багаторівневу конфігурацію.

Стереотипізація проявляється здебільшого на лексичному та синтаксичному рівнях мови, оскільки чим вищий рівень, тим більше смислове навантаження він має. Таким чином, найбільшого ефекту досягають ті стереотипи, які представлені і закріплені у текстах, тобто на рівні дискурсу [4]. Ірландський гумористичний дискурс вміщує в собі чи не всі існуючі стереотипи щодо Ірландії та її мешканців, тим самим пропонуючи дослідникам широке поле для дослідження національних особливостей цього народу.

Одним із найрозповсюдженіших стереотипів щодо ірландців є те, що їх усіх вважають п'яничками та завзятими любителями алкоголю. Дослідження, проведені London Associated Press, показали, що мінімум раз на тиждень вживає алкоголь близько 48% ірландців, тоді як в Англії цей показник становить 40%, а у Франції – 9% [7]. Такий стан речей прогнозовано відбився у дискурсі ірландського анекдоту:

Q: Whats the difference between an Irish wedding, and an Irish funeral?

A: There's one less drunk.

Вищенаведений приклад підкреслює стереотипне уявлення, що жодна подія у житті ірландця не обходиться без алкоголю. Лексична одиниця *drunk* у значенні «п'яний; захмелілий; сп'янілий» акцентує увагу на тому, що кількість алкоголю непомірна, оскільки ця лексема має сильне конотативне значення.

Розглянемо наступний приклад:

Q: Why did God invent whiskey?

A: So the Irish would never rule the world.

Бачимо, що ірландці досить спокійно і навіть буденно відносяться до алкоголю. Вони приписують йому ледве не «божественне» походження, що дозволяє не відносити алкоголь до когнітивних категорій чогось забороненого чи небажаного. Так, виникає ще більше приводів стереотипізувати ірландців як п'яниць. У даному контексті підсилювального значення набуває конструкція *would never*, натякаючи, що ірландці пили, п'ють і будуть пити, тобто що їхня пристрасть до алкоголю вічна і буде продовжуватися ще багато поколінь.

Наступний приклад також укорінює стереотип про питущість ірландців.

Q: How do you blind an Irish woman?

A: You put a bottle of scotch in front of her.

Даний анекдот підкріплює уявлення про те, що єдине, що бачать ірландці – це пляшку з алкоголем. Важливо, що тут ідеться саме про жінку – тоді створюється

картина, ніби усі без розбору ірландці дуже охочі до алкоголю, і жінки в тому числі. Лексична одиниця *blind* у значенні «засліпити, забрати з поля зору, відвернути увагу, відволікти» використана з метою створення враження, що коли перед ірландцем з'являється пляшка з напоєм, то він повністю віддається алкоголю і ніщо інше в цей момент вже не має значення.

Також люблять посміятися ірландці зі своєї кмітливості, а точніше з її браку. Стереотипне уявлення про досить невисокий рівень інтелектуального розвитку жителів Ірландії набуває все більшого поширення. Вважається, що ірландці не люблять напружувати мізки, думати і аналізувати. Вони здатні вирішувати тільки прості, зрозумілі завдання та губляться при найменшій потребі працювати розумово. Статистика свідчить, що у одного з чотирьох дорослих ірландців є проблеми з читанням, письмом чи математикою [11]. Так, стереотипізований образ недалекого неосвіченого ірландця міцно закріпився у гумористичному дискурсі, що проілюструємо наступним анекдотом:

Q: Whats the difference between a smart Irish man and a unicorn?

A: Nothing, they're both fictional characters.

Як бачимо, існування розумних ірландців взагалі відноситься до розряду нереального. У формулюванні питання використано слово «*difference*», до того ж в однині. Запитання спрямоване на пошук відмінної риси, а не спільної, таким чином нашоухуючи на думку, що якраз спільного у них більше, і якщо і існує якась відмінна риса, то вона одна. Явна абсурдність порівняння ірландця та єдинорога викликає посмішку, а фраза «*they're both fictional characters*» зводить вірогідність існування тямовитого ірландця практично до нуля.

Two Irishmen were driving home one night when one asked the other to check if the car's indicators are working.

He promptly sticks his head out the window and says: "Yes, no, yes, no, yes, no, yes, no."

Анекдот показує, наскільки комічно та безглуздо виглядає уся описана ситуація. Ірландець змальовується настільки нерозумним, що навіть не знає елементарних речей, як от принцип роботи автомобільних індикаторів. Звичайно, анекдот як жанр гумористичного дискурсу акумулює стереотипні уявлення та гіперболізує їх, цим самим зміцнюючи та укорінюючи той чи інший образ в когнітивній картині світу людини.

Стереотипно ірландців уявляють як любителів чорного гумору. Вважається, що для них немає заборонених тем для жартів. Абсолютно спокійно висміюють вони Бога, релігію і церкву взагалі:

An Irish priest is driving along a country road when a police man pulls him over. He immediately smells alcohol on the priest's breath and notices an empty wine bottle in the car.

He says: "Have you been drinking?"

"Just water," says the priest.

The cop replies: "Then why do I smell wine?"

The priest looks at the bottle and says: "Good Lord! He's done it again!"

У вищенаведеному анекдоті висміюється священик, який зовсім не виступає моральним чи духовним авторитетом. Навпаки, він нічим не відрізняється від усіх інших ірландців, також полюбляючи мирські радості, і піддається спокусі алкоголю.

Наступний зразок підтверджує стереотип про любов ірландців до чорного гумору:

Dr O'Mahony tells his patient: "I have bad news and worse news, John."

"Oh dear," John replies. "What's the bad news?" asks the patient.

The doctor replies: "You only have 24 hours to live."

"That's terrible," says the patient. "How can the news possibly be worse?"

Dr O'Mahony replies: "I've been trying to contact you since yesterday."

У цьому зразку ірландці жартують на тему смерті, чого часто уникають представники інших народів. Національного забарвлення додає використання типово-ірландського прізвища, що починається на *O'* - *O'Mahony*. У ірландському гуморі часто зустрічаються саме такі прізвища – *O'Brian*, *O'Casey*, *O'Connor*, *O'Hara*, *O'Sullivan* і т.д.

В цілому, особливістю ірландського гумористичного дискурсу є його спокійна і проста манера. Тут майже не використовується зниженої чи табуйованої лексики, іронія та сатира переважають над сарказмом, а комічний ефект найчастіше досягається за допомогою гри слів (каламбуру) та будується на використанні будь-яких форм полісемантичності, оксюмору, омонімії та паронімії [13].

Таким чином, гумористичний дискурс є чи не найстереотипізованішою формою прояву національної ідентичності. Саме у анекдотах стереотипні уявлення гіперболізуються та ще міцніше закріплюються. Набуваючи широкого поширення у повсякденні, гумористичний дискурс транслює певні стереотипи до когнітивної картини людей. Гумористичний дискурс дуже швидко реагує на зміни у суспільстві, адже жартують зазвичай про злободенне і актуальне. Тому гумористичний дискурс є цінним джерелом знань про народ, його менталітет, реалії та національну ідентичність в цілому.

Список використаної літератури

1. Бадмаев В.Н. Феномен национальной идентичности (социально-философский анализ) / В.Н. Бадмаев. – Волгоград: Элиста, 2000. – 289 с.
2. Гвоздева А. А. Языковая картина мира: лингвокультурологические и гендерные особенности (на материале художественных произведений русскоязычных и англоязычных авторов) автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». – Тамбов, 2004. – 25 с.
3. Демьянков В.З. Краткий словарь когнитивных терминов / В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М., 1996. – 242 с.
4. Кондратенко Г.М. Об особенностях стереотипизации // Вестник МГУ. Сер. Журналистика. – №1. – 1968.
5. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д. М. Гвишиани, Н. И. Лапина; сост. Э.М. Коржева Н. Ф. Наумова. – М: Политиздат, 1989.. – С.389
6. Кубрякова Е.С. Этнический образ / Е.С. Кубрякова, Я.В. Чеснов // Этнознаковые функции культуры. – М., 1991. – С.58 -85.
7. Найбільш питуші країни – Режим доступу: https://molomo.com.ua/inquiry/drinking_countries.html
8. Національна картина світу як відображення етнокультурних особливостей у мові та мисленні. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nz/2011_95_1/statti/11.pdf
9. Ромашев Р.А. Нация (генезис понятия и вопросы правдосубъективности) / Р.А.Ромашев, П.А. Оль – СПб., 2002. – 120 с.
10. Brubaker, R. Beyond 'Identity' / R. Brubaker, F. Cooper // Theory and Society. – 2000. – № 29. – Р. 1–47. – Режим доступу : <http://works.bepress.com/wrb/2>.
11. Elliott, R. C. The satirist and society / R. C. Elliott. – Paulson, 1971. – P. 205–216.
12. Leerssen, J. National identity and national stereotype / J. Leerssen. – Режим доступу : <http://cf.hum.uva.nl/images/info/leers.html>
13. Mulkay, G. On Humour: Its Nature and its Place in Modern Society / G. Mulkay. – Cambridge: Polity Press, 1988. – P. 56-68.

А. Г. Соколова

Житомирський державний університет

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС СИТУАЦІЇ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Дослідження лінгвістичних явищ через дискурсивні характеристики дозволяє визначити й систематизувати складники, параметри та чинники різних видів дискурсів. Дискурсологія як мовознавча дисципліна розкриває поняття дискурсу [7].

Дискурс (лат. *discursus* – міркування, промова) – в широкому значенні міркування. Філософська і логічна рефлексія відображає особливості дискурсу.

Актуальність роботи визначається необхідністю дослідження особливостей такого різновиду дискурсу як інституційний. Одним з найменш вивчених інституційних зразків залишається співбесіда.

Об'єктом роботи є інституційний дискурс, а предметом – особливості його реалізації у ситуації працевлаштування, а саме у якості співбесіди.

Метою статті є розкриття та вивчення особливостей дискурсу та реалізація інституційного виду дискурсу як співбесіди у ситуації працевлаштування. Реалізація мети передбачає вирішення наступних завдань: виявлення предмету дискурсології; визначення поняття "дискурс"; розкриття особливостей інституційного дискурсу; демонстрація зразків співбесіди.

Головні особливості *дискурсу* – його раціональність, осмисленість, доцільність, чіткість постановки проблем, котрі обговорюють, використання певних методів для обґрунтування певних тверджень та пошуку істини. Дискурс – це особлива розумово-мовленнєва діяльність, що має логічно визначену структуру "мета – метод – результат". Мета визначає чітку спрямованість розумово-мовленнєвої діяльності учасників дискурсу та заради чого вони ведуть діалог – пошук істини, розв'язання певних проблем і досягнення консенсусу. Метод – інтелектуальні прийоми, які використовують суб'єкти дискурсу для досягнення мети; результат – досягнення мети; кожен дискурс має контекст. Контекст дискурсу – це *ситуація* конкретного міркування, акту комунікації. Контекст може бути теоретико-пізнавальним або прагматичним та зумовлює специфіку міркувань, їх глибинний смисл, зв'язок із реальним життям людей та суб'єктів міркувань. Залежно від об'єкта виявлення смислу, тематики та значення мовних висловів контекст дискурсу може бути науковим, філософським, політичним, юридичним, релігійним та ін.

Історичність дискурсу – це просторово-часовий вимір, в якому проявляються соціально-культурні чинники, які змінюються в часі та зумовлюють особливості ведення діалогу. У комунікативному аспекті дискурс виступає як, монолог чи діалог, у процесі яких комуніканти шукають взаєморозуміння, намагаються домогтися спільного консенсусу [2].

Інституційний дискурс накладає певні формально-змістовні обмеження на мовну поведінку у різних соціальних сферах, опосередковано формуючи суспільну свідомість. Такий тип є широким поняттям, що охоплює мовну систему, мовленнєву

діяльність і текст. Таке поєднання представлено у формулі: інституційний дискурс – передмова – текст – контекст.

Складова "*текст*" має інтертекстуальність, оскільки включає велику кількість прецедентних текстів та гіпертекстів. Компонент "*контекст*" складається з ситуативного, культурного контекстів та елементів відображення індивідуальних мовних картин світу суб'єктів комунікації.

Інституційний дискурс – це спілкування представників соціальних груп або інститутів один з одним. Під інституційними текстами розглядаються тексти інституційного дискурсу, як "спеціалізована, клішована" форма комунікації, учасників суспільних інститутів.

Основною ознакою інституційної мовленнєвої взаємодії є визначені контекстом дискурсивні сутності мовців, їх інституційні ролі, владні стосунки та мовленнєва поведінка.

Сучасна лінгвістика виділяє такі види інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, судовий, адміністративний, військовий, освітній (педагогічний), релігійний, медичний, діловий, рекламний, науковий, сценічний, масово-інформаційний та інші, їх головна ознака – нерівність комунікативних стосунків між учасниками мовленнєвої інтеракції. Ядром інституційного дискурсу є спілкування пари комунікантів з попередньо визначеними асиметричними ролями.

Е. І. Шейгал [9] виділив умови структурування жанрового простору окремих видів інституційного дискурсу, такі як: ступінь інституційності, суб'єктно-адресатні відносини, соціокультурну варіативність, ситуативну локалізацію.

Найважливішу роль у вивченні інституційного дискурсу відіграє його аксіологічна природа. Система базових цінностей визначається метою конкретного дискурсу і характерними професійними кодексами. Основними дискурсивними характеристиками інституційної мовленнєвої інтеракції є: комунікативні ролі учасників, що конвенційно та попередньо визначені і залежать від комбінації конверсаційних особливостей ситуативного та соціального контексту.

Мовленнєва інтеракція передбачає асиметричну дистрибуцію чергування та тривалості реплік між мовцями з різними інституційними сутностями. В інституційній розмові нерівномірно розподілені комунікативні права і обов'язки. Процеси використання ресурсів та конструювання дискурсивних одиниць у взаємодії залежать від їх інституційних сутностей [8].

Моделювання інституційного дискурсу передбачає чотири групи ознак: конститутивні ознаки включають учасників, умови, організацію, способи і матеріал спілкування, тобто людей в їх статусно-рольових і ситуаційно-комунікативних амплуа, сферу спілкування і комунікативне середовище, мотиви, цілі, стратегії, канал, режим, тональність, стиль і жанр спілкування і, спілкування мовою жестів (тексти і / або невербальні знаки); ознаки інституціональності фіксують рольові характеристики агентів і клієнтів інститутів, символічні дії, трафаретні жанри і мовні кліше; нейтральні включають загально-дискурсивні характеристики, типові для будь-якого спілкування, особистісно-орієнтовані та ознаки інших типів дискурсу, тобто транспоновані.

Інституційне спілкування – це комунікація в своєрідних масках. Трафаретність спілкування кардинально відрізняє інституційний дискурс від персонального [1].

Співбесіда є різновидом інституційного дискурсу та реалізує основні характеристики такого типу комунікації. Співбесіда проходить в рамках спеціалізованої інституції та виступає як прототипне спілкування. Існує специфічна особливість – поліінституційність. Співбесіда реалізується у будь-якому закладі, де передбачені трудові відносини, незалежно від сфери комунікації: відділ кадрів, відділ трудових ресурсів, департамент праці або, за їх відсутності, відбувається безпосередньо між працедавцем та кандидатом. Домінуючий фактор професійної мови виконує функцію диференціації за фаховою приналежністю [15].

Як інституційний дискурс, співбесіда відзначається фіксованою системою комунікативних ролей та ієрархічним характером рольових відносин. Усі ролі в такому дискурсі реалізуються в ієрархічний ланцюг: начальник – підлеглий; той, хто має право ставити запитання – той, хто повинен на них відповідати [3].

Інституційність проявляється у концептуальності, яка змінює місце дискурсивних ролей. Ключові концепти спільного комунікативного простору учасників співбесіди – відповідальність, професіоналізм, досвідченість, перспективність, відданість підпорядковані концепту ідеї відповідності посаді. Специфіка співбесіди полягає у характері цього дискурсивного зразка й містить частину акторського мистецтва [6].

Перформанський характер визначає специфічні ознаки, демонструючи унікальність цього жанру, яка реалізується у гібридності та варіативності рольових відношень. Співбесіда включає елементи таких дискурсів як: діловий (елементи ділового функціонального стилю: *I would be very grateful, if Could you ...?; On behalf of our company ...*), [12] рекламний (стратегії презентації у жанрі резюме, оголошенні про найм та у співбесіді: *I tend to view success incrementally. As someone who is invigorated by new, complex challenges, I never want to find myself in a situation where I feel like there is nothing left to learn or achieve. If, over the course of my employment, I can leave work each evening satisfied that I've learned something new or useful, then this counts as success to me.* [14] спортивно-гральний (за концептами: перемога, невдача, перевага) *Why should I hire you over everyone else?* [10] та особистісно-орієнтований (маніпулятивні стратегії: дипломатичний (мовні формули/кліше у жанрах супроводжувального листа та листа-подяки, побутовий (за тональністю спілкування). Рольова варіативність реалізується у співвідношенні між статусними і особистісними компонентами. Залежно від інтенцій обох сторін комунікативного процесу, спілкування між представниками може варіюватися у певних межах, окреслюючи, поряд із статусними, позиційні ролі мовців [16].

Стратегія ділового спілкування передбачає постановку певної мети, а тактика передбачає вибір моделі поведінки, яка в конкретній ситуації буде найбільш сприятливою для досягнення поставленої мети [5].

Комунікативні *стратегії* співбесіди поділяються на *кооперативні*, спрямовані на співпрацю, та *конфронтативні*, зорієнтовані на конфлікт [4].

Комунікативні стратегії співбесіди		
Початковий етап	Основна частина	Кінцівка
кооперативна	кооперативна	кооперативна
	конфронтативна	конфронтативна

Табл.1. Комунікативні стратегії співбесіди.

На початковому етапі співбесіди обидва комуніканти застосовують кооперативну стратегію для отримання потрібної інформації. Основна частина може виступати як співпраця мовців через кооперативну стратегію, так і конфліктом, який реалізується за допомогою конфронтативної стратегії. Така стратегія зорієнтована на активне досягнення цілей і пригнічує прагнення одного з учасників спілкування взяти перевагу.

Кінцівка співбесіди демонструє результат спілкування. Якщо мовці досягли консенсусу, то і стратегія спілкування на цьому етапі – кооперативна, тобто взаємодія. В іншому випадку, можлива конфронтативна стратегія.

Підготовка до співбесіди обов'язковим пунктом включає в себе відпрацювання відповідей на стандартні запитання.

Питання-розминка на початковому етапі співбесіди спрямоване на те, щоб зняти напругу, налаштуватися на необхідний формат спілкування і дати можливість розповісти про себе. Інтерв'юер чекає коротку характеристику, яка дасть змогу зрозуміти, чи підходить людина на відкриту вакансію: *I am a patient listener and clear communicator, which is essential to being a sales representative. Customers often call me with complaints and concerns, and my ability to patiently listen and empathize makes them feel appreciated. I then work with them to come up with creative solutions to their problems. I believe my people skills are the reason I won best sales representative three years in a row at my previous company* [13].

Питання про заробітну плату має бути сформовано питанням на питання, запитавши про те, яка сума винагороди пропонується компанією. Роботодавець зазвичай вимагає більшої конкретики. У такій ситуації слід вказати діапазон, але при цьому не перевищувати межі середньої вартості праці [7].

Інтенції роботодавця і кандидата у співбесіді реалізуються через застосування мовцями комунікативних стратегій і тактик. Вищезазначені типи питань та використання стратегій і тактик у співбесіді представлені у кінофільмах різних за жанрами. Приклад співбесіди зображений у фільмі "The Devil Wears Prada":

І. Початок співбесіди:

Роботодавець Міранда застосовує кооперативну стратегію, як ініціатор спілкування та представник організації. Вона використовує тактику перевірки інформації за допомогою запитань: *Who are you? and what are you doing here?* [11].

Кандидат Енді, використовує і конфронтативну стратегію. Вона намагається пристосуватися та чітко відповідати на запитання Міранди застосовуючи тактику уточнення та дає лаконічні відповіді: *Uh, my name is Andy Sachs. I recently graduated from North Western University. Well, I think I could do a good job as your assistant. And, um- Yeah, I came to New York to be a journalist and sent letters out everywhere... and then finally got a call from Elias-Clarke... and met with Sherry up at Human Resources. Basically, it's this or Auto Universe* [11]. На лексичному рівні така тактика реалізується у використанні професійної лексики, термінів: *assistant, journalist*. Синтаксичний рівень речення демонструє вигуки: *Uh, Well, Yeah*[11]. У репліці кандидата також є паузи: *And, um- Yeah* [11], які проявляють невпевненість та розгубленість Енді.

ІІ. Основна частина співбесіди:

Кандидат застосовує конфронтативну стратегію. Енді активно намагається домогтися своєї цілі: *Well, um. I think that depends on what you're-[11]*. Вона використовує тактику опору. Синтаксично репліка кандидата містить вигук, який вказує на невпевненість, а фонетично – пауза, яка демонструє розгубленість. Кандидат намагається виправдатися за допомогою пояснення. На подальші запитання Енді відповідає запереченням чітко і коротко. Вигук демонструє здивування: *Uh, no. No [11]*.

Роботодавець перериває відповідь заперечним реченням: *No, no. That wasn't a question [11]*. Міранда все ще застосовує кооперативну стратегію. Вона ставить запитання, та реалізує тактику уточнення, дізнається потрібну інформацію: *So you don't read Runway? And before today you had never heard of me [11]*. Ствердне речення показує зверхнє ставлення роботодавця до кандидата.

III. Кінцівка співбесіди:

Роботодавець розкриває ставлення до кандидата. Міранда втрачає інтерес до співбесідника та подальші пояснення ігнорує: *That's all [11]*. Приклад реалізує тактику уникнення.

Кандидат за допомогою конфронтативної стратегії демонструє установку проти партнера по комунікації: *Yeah. You know, okay. You're right. I don't fit here. I am not skinny or glamorous... and I don't know that much about fashion. But I'm smart. I learn fast and I will work very hard [11]*. Мовець використовує слова-професіоналізми, які стосуються вузької спеціалізації моди: *skinny, glamorous, fashion [11]*. Три крапки, які переривають речення, показують роздратованість кандидата.

Отже, співбесіда – це лінгвістичний феномен, який виступає різновидом інституційного дискурсу. Це складна структурована комунікативна діалогізована форма спілкування у рамках працевлаштування (відділ кадрів, агенція з працевлаштування) між працівником цієї інституції, роботодавцем (агентом) з одного боку та кандидатом на посаду, потенційним працівником (клієнтом) з іншого. Така форма діалогу зумовлена лінгвістичними та комунікативними факторами, і у якій присутні динамічність, поліінституційність, гібридність, перформанський характер та варіативність рольових відношень. У співбесіді реалізуються комунікативна стратегії і тактики. Роботодавець використовує кооперативну, конфронтативну та адресантну стратегії, а кандидат – кооперативну, конфронтативну і також адресантну.

Список використаної літератури

1. Інституційний дискурс і його основні ознаки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jak.magey.com.ua/articles/institucijnij-diskurs-i-jogo-osnovni-oznaki-movni.html>
2. Карамішева Н.В. Логіка. Поняття "дискурс" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/35388-71-ponyattya-quotdiskursquot.html>
3. Марина Кірічай. Співбесіда англійською: ТОП - 11 найпопулярніших запитань та відповідей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://greenforest.com.ua/journal/read/spivbesida>
4. Савчук. І. І. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти позначення суперництва засобами сучасної англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Савчук. І. І. – Донецьк, 2007. – 21 с.
5. [Сизоненко Н. М., Мельник Н. Ф., Різник С. Г., Тесля Н. І., Швець Н. О. Українська мова (за професійним спрямуванням). – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/4000504/>

6. Співбесіда, як тип інституційного дискурсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=10631&chapter=1>
7. Співбесіда на англійській мові. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opentalk.org.ua/langstory/spivbesiba-na-angliiskii-movi>
8. Ущина В. А. Інституційний дискурс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=20148&chapter=1>
9. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Шейгал Е. И. - Волгоград : [б. и.], 2000. - 368 с
10. 3 Better Ways to Answer "Why Should We Hire You?" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.themuse.com/advice>
11. "The Devil Wears Prada" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dailyscript.com/scripts/devil_wears_prada.pdf
12. House of Commons Committee on Standards and Privileges. Sir John Butterfill, Mr Stephen Byers, Ms Patricia Hewitt, Mr Geoff Hoon, Mr Richard Caborn and Mr Adam Ingram. Ninth Report of Session 2010–11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmstnprv/654/654.pdf
13. Interview Questions About Working Well With People. How to Tell An Employer You Work Well With Others. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thebalance.com>
14. Job Interview Question: How Do You Evaluate Success? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thebalance.com/job-interview-questions-how-do-you-evaluate-success-2061283>
15. McDaniel M.A. The Validity of Employment Interviews: A Comprehensive Review and Meta-Analysis / M.A. McDaniel, L. Whetzel, F.L. Schmidt, Steven D. Maurer // Journal of Applied Psychology. — 1994. — Vol. 79. — №4. — P. 599-616. с. 600
16. Sacks H. Two Preferences in the Organization of Reference to Persons in Conversation and Their Interaction / H. Sacks, A. Schegloff // Everyday Language: Studies in Ethnomethodology — P. 15-21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication>

А. О. Сухина

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

Науковий керівник:

доц. О.С.Христенко

ВИКОРИСТАННЯ НОМІНАЛЬНИХ ФОРМ ЗВЕРТАНЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті досліджуються номінальні форми звертання в німецькій мові. Для аналізу взято номінальні форми звертання німецької мови.

Ключові слова: звертання, номінальні форми, адресат.

USE OF NOMINAL FORMS OF APPEAL IN GERMAN LANGUAGE

The article examines nominal forms of appeal in German. For analysis, the nominal forms of applying for the German language are taken.

Key words: appeal, nominal forms, addressee.

Постановка проблеми. У мовленні як одному з видів комунікативної діяльності людини проявляється як фактор адресанта (його психологічний стан, знання, приналежність до певного соціального прошарку тощо), так і фактор адресата, на якого власне розраховане мовлення.

Під терміном «адресат» розуміють особу/особи, якій/яким автор надсилає своє послання, заздалегідь орієнтуючись на її/їх уявні загальні характерні риси при побудові повідомлення, яке повністю розуміється цією особою/особами і викликає в неї/них фізичну, ментальну чи емоційну реакцію.

Актуальність. Варто зауважити, що проблема аналізу номінальних звертань німецької мови лишається поза увагою лінгвістів. Тож, зазначене питання потребує детального вивчення, тим і визначається актуальність цієї статті.

Метою статті є дослідити номінальні форми звертання німецької мови у Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Звертання до співрозмовника є найуживанішою мовленнєвою одиницею, яка безпосередньо пов'язана з етикетом. На думку Р.М.Гайсиної, усі види привітань, звертань, титулування призначені для встановлення контакту і демонстрації соціальних відносин, у межах яких комуніканти мають намір спілкуватися[1,с.8].

Звертання, способи їх вираження та зв'язки з іншими членами речення стають предметом вивчення провідних лінгвістів німецькомовних країн, наукові розвідки яких ґрунтуються на матеріалах багатьох мов, зокрема німецької В.Беш, Г.Амендт, Д.Хартманн, Х. Л. Кретценбахер, Ф.Фінкенштейн та ін.

Особливої уваги заслуговують контрастивні дослідження феномена звертання, здійснені шляхом зіставлення цього явища у таких мовах, а саме: німецькій та шведській – А.Коц (Armin Kohz), японській та німецькій М.Т.Натігомо. Проблематика використання прономінальних і номінальних звертань на матеріалі німецької мови з урахуванням контрастивного фокусу досліджується у працях Є. Томічека та Т. Бергера.

Польський мовознавець Є. Томічек стверджує, що обов'язковою складовою інтеракції є звертання – засоби та способи апеляції, які дослідник називає адресативними формами [2, с. 309].

На думку вітчизняного науковця С.І.Стрілець засоби та способи апеляції, як і форми адресації, складаються з прономінально-номінальної системи. Так, номінальна включає в себе імена власні та загальні, титули, а прономінальна – особові та присвійні займенники, відповідні дієслівні форми [6,с.12].

П. Мариненко зазначає, що «у системі мовних засобів німецької мови «номінальні звертання виконують одну з головних функцій під час комунікації, оскільки їх мета полягає в позначенні адресата мови. Їх умовність визначається самим існуванням людини в безперервній взаємодії з суспільством, що викликає необхідність позначити певним чином адресата для звертання. Номінативна функція звертання активізується в процесі адресації висловлювання співрозмовнику, використовуючи конкретну форму, яка в цій ситуації позначає адресата» [3, с.72].

Польська дослідниця Б. Кадзадей зазначає, що номінальні звертання включають в себе ім'я, титул, професійне та статеве позначення та вживаються для вираження особистих відносин дружба, кохання тощо. При цьому, основою позначення адресата за допомогою форм звертання є різноманітні критерії, які реферують статеві, вікові, статусно-рольові характеристики адресата, інтерперсональні стосунки між ним та мовцем.

Розвиток словникового складу німецької мови від Середньовіччя до нововірхньонімецького періоду є перехідним процесом, в якому відбувається зміна суспільних та ідеологічних відносин. Ці перетворення відобразилися на позначенні

таких форм звертання, як пан (від нім. Herr), пані (від нім. Frau), панночка (від нім. Fräulein) у німецькомовних країнах.

У Австрії новонароджена дівчинка могла отримати титул «пані» тільки перебуваючи у дворянстві та при певних обставинах. Німецький мовознавець В. Беш у своїй роботі «До питання щодо звертань у німецькій мові: минуле і сучасне» (від нім. «Zur Anrede im Deutschen heute und gestern») наводить приклад офіційного документу за 1796 рік, у якому повідомляється, про те, що в Австрійському домі найстарша принцеса, будучи немовлям, отримала титул «Знана пані» (від нім. groÙe Frau).

До початку XIX сторіччя в Німеччині звертання до бюргерських дівчат за допомогою слова «панночка» активно використовувалося. Наголосимо, що слово «панночка» походить від середньовісньонімецького «vrouwelon», що означає «маленька пані».

Крім того, слово «панночка» було маркером вищого класу, а пізніше саме так зверталися до незаміжніх жінок. У 1975 – 1976 роках у журналі «Плекання мови» (від нім. «Sprachpflege») активно обговорювалося питання щодо вибору форми звертання між пані та панночка. Наголошувалося на тому, що до незаміжніх жінок можна звертатися використовуючи слово «пані», до дівчат-підлітків до досягнення ними періоду повноліття – панночка (як позначення молодості), а потім титулувати їх словом пані.

Слово жінка було стилістично вищими словами протягом багатьох століть; воно носило значення "господиня", і таким чином зрівнялося з майстром слова. Це збережено до наших днів і твердо закріплено на мові.

На сьогодні існує певна градація у використанні номінальних звертань, пов'язана з їх комбінацією з прономінальними. Подібна дилема є темою окремих інтерв'ю: «Wieso lautet die Anrede nicht Herr und Dame?», «Das Du suggeriert eine Gleichheit, die es nicht gibt». На матеріалі суцільної вибірки з текстів інтерв'ю, наданих «Німецькій хвилі», було складено таку таблицю і підраховано кількість використання номінальних звертань у текстах:

1.Herr/Frau+Nachname	Herr Lahm, für Nachwuchsspieler und Profis sind die Bayern eine Top-Adresse (http://www.dw.com/de/lahm-h%C3%B6chste-anspr%C3%BCche-harte-konkurrenz/a-41082744)	30%	Вживається з метою показати повагу та ввічливість до співрозмовника; пов'язане з шанобливим ставленням до співрозмовника і є не нав'язаним.
2.Herr/Frau+Titel + Nachname	Frau Professor Gersmann, beschreiben Sie uns Ihr Modellprojekt Wallraf digital, worum geht es im Kern?	10%	За допомогою такого типу звернень, актуалізується концептуальна характеристика «дистанціювання»

	(https://www.portal.uni-koeln.de/index.php?id=12466)		
3.Herr/Frau+Kollege	Herr Kollege Mertens, eine Ъberraschend groЯe Zahl... (https://blogs.fau.de/.../unternehmen-gruendung-ein-interview)	10%	Такий тип звертання відноситься до колегіального номінального підкласу, і вказую на шанобливе ставлення до колег по роботі
5.Name	„Sag mal Peter, was machen eigentlich die Jungs?“ https://www.antolin.de/leitartikel/.../steinhoefel_interview .	25%	Такий спосіб апеляції спостерігається більш за все у мовленні дітей; такий тип звертання адресований одноліткам, друзям.
6.Liebe/Lieber+Herr/Frau+Name	Interview zum Wissenschaftsgesprдch; „Forschungsperspektiven im Vergleich“ – („Liebe Frau Busse, lieber Herr Hdrle“)	25%	Таке звертання адресовано особі, яку добре знають особисто і з нею склались приятельські стосунки.

Висновки. Отже, спектр номінальних звертань німецької мови є дуже різноманітним та варіюється залежно від типу стосунків, віку, статусу комунікантів та територіальних чи регіональних традицій німецькомовних країн.

Список використаної літератури

1. Гайсина Р.М. Спеціалізовані засоби контакту в сучасній російській мові / Р. М.Гайсина // Синтаксис та інтонація. / Уфа. – 1973. – №2.
2. Лангнер Г. Пласты языка и социальные слои. К вопросу о влиянии социальных факторов на языковое употребление / Лангнер Г. // Актуальные проблемы языкознания. – М.: Прогресс, 1979. – 309 с.
3. Мариненко П. І. Звертання та його функції в сучасній іспанській мові/ П.І.Мариненко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики./ Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2012. – №21. – С. 342–347.
4. Ратмайр Р. «Прагматика изменения» // Этическая мысль. Вып. 5 – М.: ИФ РАН, 2004. – 109
5. Ратмайр Р. Функциональные и культурно-сопоставительные аспекты прагматических клише (на материале русского и немецкого языков) // Вопросы языкознания. - 1997. - № 1. - С. 15-22.
6. Стрілець І. Детермінація способів апеляції в українській і польській мовах / І.Стрілець // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012. – № 56. Частина 1. – С. 72–80.
7. Bernd Spillner. Anrede und GruЯformen im Deutschen / Bernd Spillner // Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten. – 2014. – №3. – S. 173 – 187.
8. Besch W. Duzen, Siezen, Titulieren. Zur Anrede im Deutschen heute und gestern / Werner Besch. – Gцttingen : Vandenhoeck&Ruprecht, 1996. – 141 S.
9. Brikena Kadzadej. Anrede- und GruЯformen im Deutschen (kontrastiver Vergleich) : Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie des Fachbereich (05) der Justus-Liebig-Universitдt GieЯen. – 2003. – 239 S.
10. Irmgard Elter. Нцфlichkeit in den nationalen Varietдten. / Irmgard Elter // Des Deutschen: am Beispiel der Anrede. – S. 201 – 2017.

О. А. Флис

кафедра прикладної лінгвістики, НУ “Львівська політехніка”

“Образ як дотик квітки”
(James Elkins)

ПОНЯТТЯ ОБРАЗУ В ГУМАНІТАРНО-НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ ЗНАННЯ

Теоретичні засади лінгвістичного аспекту вивчення образу опираються на положення, описані ще в античних традиціях. Це поняття є складним комплексним явищем, яке слід розглядати у міждисциплінарному аспекті.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Метою статті є на підставі аналізу фундаментальних праць, присвячених дослідженню терміну образ, розглянути та описати основні способи його тлумачення у парадигмі гуманітарних знань. Завдання дослідження полягає в окресленні специфіки теоретичних підходів до розуміння образу в межах філософії, психології та мистецтвознавства, які слугують базисом для розвитку досліджень образу в сучасній лінгвістичній науці та описі типологічної системи образу. Актуальність праці зумовлена теоретичною невизначеністю поняття образу в руслі гуманітарних знань, що є причиною відсутності на сьогодні однозначної дефініції, яка охоплювала б усі контексти його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям теорії образу слугують філософські доктрини щодо виявлення характеристик явищ та предметів з буття індивіда. Уперше спроби вивчення образу (від грец. εἶδος, εἶδωλον – вид, облік, модель, уподібнення, зображення) засвідчено в *античній філософії* у працях Платона та Арістотеля. Платон, вивчаючи матеріальний світ як копію видимого світу (в якому живе і творить людина), стверджував про існування паралельного світу (розуміння та імітацію речей, сновидіння), який складається з “ідей” (“ейдосів”) – вічних та постійних, які стоять за речима, але на відміну від них можуть з часом змінюватися чи зникати [18: 609]. Світ ідей є нерухомою першоосновою для людини, він є невидимим, на відміну від світу матеріального та існує поза часом й простором [18: 46]. За словами Платона, образи відтворюють світ, зумовлюючи його існування та є копіями речей матеріального світу.

Вчення про образ були продовжені у теорії “мімезису” Арістотеля, де описано процес наслідування художником життя і його відтворення явищ реального світу людини. Мімезис проявляється у кількох аспектах – він є виявом становлення мистецтва, формою відображення процесу пізнання, способом художнього відображення та узагальнення дійсності, яке розкриває зв'язок між об'єктом та суб'єктом мистецтва [1: 157], а отже, є першоджерелом мистецтва. Арістотель вважав, що людська здібність до відтворення дійсності є вродженою, а засобом для цього слугує мистецтво, яке наслідує життєвий світ. Філософ стверджував, що образи утворюються на основі чуттєвої інформації про них та є посередниками між розумом та почуттями.

Естетичні вчення Г.-Ф.-Г. Гегеля утвердили образ в термінологічній лексиці. В цей час мистецтво розглядали як особливу форму пізнання реальності та духовну

діяльність. Філософ стверджує, що виникнення образу спричинене об'єднанням двох самостійних явищ таким чином, що властивості чи зміст одного явища проявляються через розуміння іншого [8: 118]. Образ інтерпретується як результат спостереження й творчості людини та цілісності істини й конкретної реальності, що підкреслює важливу властивість образу – чуттєву конкретизацію буття. Г.-Ф.-Г. Гегель розглядає образ, як “вмістилище духу” твору [7: 162], порівнюючи образ з очима людини, які віддзеркалюють її внутрішній світ.

Вивчення образу через його рефлексію та місце у свідомості людини описано у працях Ж.-П. Сартра, який вважає, що немає “речеподібних образів”, які існують окремо від самих речей, натомість є предмет, який людина бачить й сприймає, а він відбивається у свідомості, як тінь – “усвідомлюючи образ, ми схоплюємо один об'єкт в якості аналога щодо іншого об'єкту” [19: 9-10]. У вченні про образ Ж.-П. Сартр описує дві області об'єктів – матеріальні речі, які існують незалежно та утворюють навколишній світ та образи, які є “відображенням цих об'єктів у свідомості людини і в сукупності утворюють картину світу” [19: 123]. На думку філософа, образ не може існувати без знання і людина сама в праві конструювати той чи інший образ, вкладаючи у нього конкретний сенс.

Витоками досліджень образу у сучасній *філософії* слугують бачення Р. Декарта щодо образу як прототипу реальності [28] та тлумачення образу як ідеальної копії предмету [17: 457]. Образ осмислюють як форму та продукт відображення об'єкту реальності в свідомості людини у результаті її функціонування [21], він є “засобом та інструментом сприйняття” [3: 195], водночас реконструюючи об'єкт в свідомості. За допомогою образу людина осягає сутність предмету спостереження та віднаходить істину буття, оскільки пропускає здобуте крізь чуттєвий рівень.

За словами К. Твардовського, усі образи є “синтезом вражень” і пов'язані з пам'яттю індивіда, яка на кожний предмет життєвого світу людини породжує уявлення цього предмету та дає йому звукову форму [23: 66-70]. Головною рисою образу в філософії є представлення ідеального в сукупності з етичними та соціально-культурними цінностями [25: 104]. Крізь призму вчень філософії образ є суб'єктивним відображенням предметів дійсності чи емоційних станів за допомогою опредмечування реальності. Причиною створення образу є здібності людської свідомості до образного відображення світу завдяки суспільній практиці й діяльності, які забезпечують перетворення предметного світу речей у світ власних ідей та уявлень людини.

Натомість у матеріалістичній гносеології образ є фундаментальною категорією, що розглядається як “єдність об'єктивного та суб'єктивного”, яка виникає у результаті чуттєвого відображення (людські відчуття, асоціації, сприйняття та уявлення навколишнього світу) та абстрактного мислення (поняття, судження, теорії, ідеї, висновки) у процесі пізнання та власне і є результатом пізнавальної діяльності людини [22].

Осмислення образу, як частини тріади “образ – знак – символ”, акцентує на його значній відмінності від знаку й символу, які лише умовно позначають об'єкт, тоді як образ його відтворює [17: 457-458]. Однак, це відображення – відносне, оскільки в процесі пізнання проявляється не вся сутність предмету. Зв'язок між філософським та

лінгвістичним вченням утверджується в твердженні О. Г. Спиркина, що мова та різні знакові моделі є матеріальною формою реалізації образів [21: 432].

Альтернативні дослідження образу представлені у доробках французького філософа й урбаніста П. Вірільо, вчення якого стосувалися розвитку технологій та їх впливу на архітектуру, мистецтво та розвиток міст. У праці “Машина зору” вчений розглядає явище візуального образу – “ми уявляємо світ, оскільки він відкривається перед нашими очима”, беручи до уваги образи думок людини, які утворюють когнітивні структури [5: 14]. Все, що постає перед зором людини, закарбовується у її пам’яті та свідомості, наче “фотографії”, результатом чого є утворення візуальних образів об’єктів буття.

Типологія образів у філософії опирається на характер їхнього віддзеркалення буття. Коли йдеться про чуттєве відображення, виокремлюють елементарні образи-відчуття, які в сукупності утворюють відчуття, сприйняття та уявлення про предмети й реалії життя. Щодо стосується абстрактного мислення, то на основі елементів пізнання виникають мисленнєві образи, від яких походять поняття, сукупністю яких є формули, схеми та структури об’єктів [24: 111]. Отже, образ є одним з визначальних понять філософії, який пов’язує з характеристиками явищ та предметів, акцентуючи, що будь-яке відображення об’єктів є образом, він віддзеркалює зовнішній світ, який сприймає людина.

Тлумачення образу з точки зору *психології* охоплює більше значень, які об’єднують бачення образу як форми становлення психічного життя людини, що забезпечує їй можливість адекватно пристосуватися до навколишньої дійсності.

Дослідники трактують образ як відображення мисленнєвих процесів та об’єктів предметного світу людини [6: 36], представляючи у свідомості ті предмети, які за певної життєвої ситуації є відсутніми, з метою активізації отриманого досвіду та передбачення наступних дій [9: 5]. Тлумачення образу як ідеального продукту суб’єктивного відображення навколишньої дійсності, в якій перебуває індивід [10] є суміжним з філософською доктриною, проте відмінним є акцент на участі просторової та часової динаміки у побудові образу.

На переконання Б. М. Величковського, у свідомості людини є спеціальна нейрофізіологічна структура – “глядацький буфер”, який завдяки отриманій інформації та знань з пам’яті людини є центром утворення видимого образу [4: 152]. Образ є фрагментом життєвого світу людини, оскільки містить об’єкти спостереження довкілля та зберігає інформацію щодо часової послідовності подій, що зумовлює аналіз не лише окремого образу, а й образу світу загалом.

Науковці розглядають образ не просто як копію чи відтворення об’єкту, а як синтез отриманих знань та набутого соціумом досвіду [14: 530]. Його рушійним завданням є зорієнтувати людину в життєвій ситуації та спрямувати її дії на досягнення поставленої мети [15: 228] згідно конкретної життєвої ситуації. На думку Ю. В. Баах, завданням образу є кодування конкретної інформації для зберігання в пам’яті людини [2: 175], а особливістю – властивість збагачуватися та видозмінюватися в залежності від ситуації та досвіду людини. Відтак, образ виконує функцію моделювання проблемних ситуацій чи варіантів майбутніх подій, синтезує отриману інформацію та бере участь в мисленнєвій діяльності людини.

Збережені в пам'яті індивіда образи є надбанням його духовного життя, підсумком чуттєвого пізнання світу, основою для передбачення розвитку явищ та конструювання дій [16: 284-285]. Образ набуває значення “контуру” по відношенню до відчуттів людини [26: 36-37], відображаючи емоції людини за допомогою її перцептивних здібностей.

Згідно типології образів у психології, вони розділяються на чуттєві та раціональні. До чуттєвих належать образи сприйняття, уявлення, сні, мрії, а до раціональних – образи молекули, війни, миру, тощо (ті, які завжди існують у свідомості людини, або пов'язані з предметами її життєвого світу) [13: 283]. Також у зв'язку з багатозначністю поняття образу у психології виділяють: образ гіпнагогічний, образ відчуттів, образ уяви, післяобраз, фантом, галюцинацію [14; 15; 16]. З їхньою допомогою людина здатна відображати довкілля та пристосовуватися до реальності. Аналіз природи образу проілюстрував, що вона така ж, як і природа відчуттів, відмінність лише у ступені їх інтенсивності. Отже, згідно психологічної теорії, образ розглядають як ілюстрацію взаємодії людини та довкілля, в якій розкривається психіка людини. Ключовим фактом у тлумаченні образу в психології є акцент на досвіді людини, що накопичується в ньому та є його невід'ємною складовою.

Окремим внеском в теорію образу є вчення *когнітивної психології*, яка зіставляє образи, які виникають у результаті сприйняття речей, із уявленням про ці предмети і події, наголошуючи, що образ представляє у свідомості ту річ, яка не існує в реальному світі. Як наслідок, основним завданням образу є зберігання в пам'яті отриманої інформації у вигляді “картинок” чи “проекції сцен” життя [20: 252], перебуваючи своєрідним “контуром” по відношенню до відчуттів [26: 36-37]. Особливістю когнітивної психології є розуміння образу як ментального представлення предмету реальності, його цілковиту копію

Окремий вектор вивчення образу представлений галуззю *мистецтвознавства*, яка аналізує образ як особливу форму відображення життя засобами мистецтва та як засіб творення мистецького світогляду людини [27: 329]. Мистецтво зумовлює вибір об'єкту та спосіб його зображення у контексті, а образ формує значення твору мистецтва. Своєю чергою, образи є засобом осмислення мистецтва, в яких відображається дійсність, так як і предмети відбиваються у дзеркальних поверхнях [12]. Відзначимо, що образ є результатом художнього мислення митця, який сприймає реальність та оцінює зображені предмети крізь призму своєї індивідуальності та суспільно-утвердженій манері розуміння речей.

Мистецтвознавець А. Х. Бельтінг, на прикладі аналізу літургії, висвітлює функціональний аспект образу, що полягає у донесенні до читачів змісту художніх творів і може потребувати спеціальних знань реципієнта [28: 1-3]. Як наслідок, зазначимо, що історія мистецтва є історією образів, які виконують конкретні завдання, визначені їм авторами та служать із заздалегідь сформованою метою.

В. С. Гриценко висвітлив суттєві особливості образу в мистецтві, якими є його незалежна природа та об'єктивація отриманих знань, зіставлених з колективним досвідом [10: 26]. У процесі створення образу відбувається взаємодія індивідуального та соціального знання, яке формує погляди та міркування людини.

Образ є вагомою ланкою зв'язку між художником та реципієнтом, оскільки є носієм соціальних та культурних цінностей й оцінки діяльності людини.

Аналізуючи класифікацію образів у теорії мистецтвознавства, цікавою є типологія, запропонована Дж. Елкінсом. Науковець виділяє 9 категорій образу: а) образ як дуже товста оболонка предметів; б) образ як нагадування про любов; в) образ як нагадування; г) образ як поцілунок; ґ) образ як модель; д) образ як дотик квітки; е) образ як знакова система; є) образ як недосконала знакова система; ж) образ як вид, створений окремими особистостями [30: 3-5]. Витвір мистецтва визначається авторським підходом, оцінкою художника зображених предметів, його суб'єктивним поглядом на описану проблему. Ці фактори зумовлюють характер зображення образу, через який митець спілкується з суспільством.

Висновки. Опираючись на поставлені завдання, проведено паралель між дослідженнями терміну образ у галузі філософії, психології та мистецтвознавства та визначено наступні аспекти їхніх тверджень щодо образу: 1) філософські вчення висвітлюють образ як наслідок дослідження людиною світу та відображення її результату взаємодії з навколишнім середовищем; 2) психологічний аспект полягає у розумінні образу як форми становлення психічного життя людини, що забезпечує їй можливість адекватно пристосуватися до навколишньої дійсності; 3) у мистецтвознавстві ключовим твердженням є образ як результат художнього мислення митця, який сприймає реальність крізь призму своєї індивідуальності та суспільного розуміння речей.

Не дивлячись на різнобічні аспекти вивчення терміну образ, в руслі окреслених гуманітарних знань можна виділити спільну ідею розуміння терміну – образ є відображенням дійсності, життєвого світу та діяльності людини, він є віддзеркаленням в свідомості людини різноманітних форм інформації про зовнішній світ, який нерозривно пов'язаний з фантазією та уявою людини. Більшість студій у процесі класифікації образів виділяють два типи образів – об'єктивні, які існують у реальному світі людини, та суб'єктивні, які існують в її свідомості та є елементами її ментального світу.

Список використаної літератури

1. Аристотель Поэтика. Об искусстве поэзии / Аристотель / Пер. с древнегреч. В. Г. Апелльрота. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1957. – 184 с.
2. Баах Ю. В. Философский, психологический и лингвистический аспекты рассмотрения понятия “образ” как одного из ключевых признаков концепта “Bild” / Юлия Владимировна Баах. – Вестник Омского университета им. Ф.М. Достоевского, 2011. – №1 – С. 173 – 179.
3. Вартофский М. Модели. Репрезентация и научное понимание / М. Вартофский. – Москва: Прогресс, 1988. – 506 с.
4. Величковский Б. М. Образ / Б. М. Величковский // Общая психология. Словарь / Под ред. А. В. Петровского (Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л. А Карпенко. Под общ. ред. А. В. Петровского). – М.: ПЕР СЭ, 2005. – С. 152.
5. Вирильо П. Машина зрения / Поль Вирильо. – Санкт-Петербург: “Наука”, 2004. – 140 с.
6. Гальперин П. Я. Введение в психологию: учебное пособие для вузов / П. Я. Гальперин. – 2-е изд. – М.: Книжный дом “Университет”, 2000. – 336 с.
7. Гегель Г. В. Ф. Эстетика / Г. Гегель // В 4-х т. – М.: Искусство, 1968. – Т.1. – 311 с.
8. Гегель Г. В. Ф. Эстетика / Г. Гегель // В 4-х т. – М.: Искусство, 1969. – Т.2. – 325 с.
9. Гостев А. А. Образная сфера человека: монография / А. А. Гостев. – Москва: Институт психологии РАН, Всероссийский научно-исследовательский центр традиционной народной медицины “ЭНИОМ”, 1992. – 194 с.
10. Гриценко В. С. Повертаючись до розмови про художній образ. Стаття перша / В. С. Гриценко // Гуманітарний часопис: зб. наук. пр. / Харків: Нац. аерокосмічний ун-т ім. М. Є. Жуковського. – 2012. – № 4. – С. 24 – 31.

11. Завалова Н. Д. Образ в системе психической регуляции деятельности / Н. Д. Завалова, Б. Ф. Ломов, В. А. Пономаренко. – М.: Наука, 1986. – 108 с.
12. Лотман Ю. М. Тезисы к проблеме “Искусство в ряду моделирующих систем” / Ю. М. Лотман // Учен. Записки Тартус. гос. ун-та. Труды по знаковым системам. – 1967. – Вып. 193. – С. 130 – 143.
13. Образ / Большая психологическая энциклопедия. – Москва: Эксмо, 2007. – С. 283.
14. Образ / Большой толковый психологический словарь / Артур С. Ребер. – Т. 1 (А-О): пер. с англ. – М.: Вече, АСТ, 2000. – С. 530 – 531.
15. Образ / Психологічна енциклопедія // Упорядник Степанов О. М. – Київ: Академвидав, 2006. – С. 228.
16. Образ / Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. – С. 284 – 285.
17. Образ / Філософський словник // За ред. В.І. Шинкарука. – 2 вид. перероб. і доп. – К.: Головна Редакція УРЕ, 1986. – С. 457 – 458.
18. Платон Сочинения в четырех томах / Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса; Пер. с древнегреч. – СПб.: Изд-во С-Петерб. ун-та; “Изд-во Олега Абышко”, 2006. – Т.1. – 632 с.
19. Сартр Ж.-П. Воображаемое. Феноменологическая психология восприятия / Ж.-П. Сартр. – СПб.: Наука, 2001. – 319 с.
20. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. – СПб., 2006. – 589 с.
21. Спиркин А. Г. Образ / А. Г. Спиркин // Философский энциклопедический словарь / Под ред. С. С. Аверинцева, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичева и др. – 2-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1989. – С. 432.
22. Стратій Я. Образ / Я. Стратій // Філософський енциклопедичний словник. – Київ: Абрис, 2002. – С. 443.
23. Твардовский К. Образы (пер. с польского) Воображение как познавательная возможность: как возможно творческое воображение? / К. Твардовский // Сборник научных статей. – М.: “Центр гуманитарных исследований”, 2001. – С. 64 – 80.
24. Тютин В. Образ / В. Тютин // Философская энциклопедия / Под ред. Ф. В. Константинов. – Т. 4. – М.: “Советская энциклопедия”, 1967. – С. 111.
25. Фарман И. П. Образ / И. П. Фарман // Новая философская энциклопедия: в 4-х т. / Ин-т философии Российской акад. наук; Гл. ред. В. С. Степин. Научно-ред. совет: В. С. Стёпин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, А. П. Огурцов. – Т.3. – М.: Мысль, 2000. – С. 104.
26. Фонсегрив Ж. Элементы психологии / Жорж Фонсегрив [пер. с фр.] / пер. А. Николаева и В. Суворова. – 5 фр. изд. – М.: Изд. книгопродавца М. В. Клюкина, 1890. – 248 с.
27. Фрейдсберг О. М. Миф и литература древности / О. М. Фрейдсберг. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательская фирма “Восточная литература” РАН, 1998. – 800 с.
28. Belting H. An image & its function in the Liturgy: The Man of Sorrows in Byzantium / Hans Belting. — Washington, Dumbarton Oaks Papers, 34/35. 1980–1981. – p. 1 – 16.
29. Descartes R. Rules for the direction of the mind in “Descartes, Philosophical Writings” // Translated by Elizabeth Anscombe and Peter Thomas Geach. – London: Nelson, 1954. – p. 151 – 180.
30. Elkins J. What is an Image? / Ed. by James Elkins and Maja Naef. – Pennsylvania: Penn State Press, 2011. – 286 p.

В. Яненко

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. І.Є. Грачова

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА ЗНАМЕНИТІСТЬ – РЕЛІГІЯ

Існуючи вже понад три століття, ЗНАМЕНИТІСТЬ функціонує як незмінний атрибут дослідження, поклоніння та уваги людей. Існує чимало голосних дискусій з приводу порівняння релігії та ЗНАМЕНИТОСТЕЙ. Тим не менш, християнство застосовує чимало методів споживчої культури з метою полегшення брендингу та задля підтримання віри. Згідно точки зору певних фанатів, ЗНАМЕНИТОСТІ володіють певними якостями такими ж як і Боги, інші ж гадають, що ЗНАМЕНИТОСТІ використовуючи свою силу впливу для того, щоб викликати глибокі емоції, є шаманами. Відомий напрям у межах академічного дослідження стверджує, що релігійне переконання базується на дихотомії між священним та

мирським. Об'єкти та особи, що належать до священного рівня, розглядаються як духовні об'єкти, що володіють чистотою та силою, та контрастують з світським рівнем смертного життя. І саме така дихотомія може бути прослідкована у культурі ЗНАМЕНИТОСТІ. За винятком релігії, культура знаменитості – це єдиний кластер людських стосунків, в якому спільна пристрасть, як правило, працює без фізичної взаємодії [5: 49].

Досліджуючи англomовний дискурс помічаємо, що вербалізація концептуальної метафори ЗНАМЕНИТИСТЬ - РЕЛІГІЯ є досить поширеною. До прикладу: “...*idea that celebrities are some kind of ‘nearly’ God or idol has become a common theme. The use of the term ‘idol’ in shows like ‘American Idol’ has become routine, giving celebrity status to more and more people.*” [3]. Порівняння ЗНАМЕНИТОСТІ з релігією виражене за допомогою лексем «*God*» та «*idol*».

«*Gary Laderman sees celebrities as semi-religious figures or false gods.*» [3]. Автор даного уривку зазначає, що американський теолог Гері Ладерман розглядає ЗНАМЕНИТОСТЕЙ як напіврелігійних фігур або штучних богів.

Сама ідея бачення знаменитостей як богів вже не нова, і має довгу історію. З історії відомо, що коли тільки-но з'явився Голівуд, акторів кіно називали богами, і ми всі дуже добре знайомі з поняттям "діва" (походить від італійського слова *diva* для позначення жіночого божества), яке використовується для оперних співачок та, зовсім недавно, розширило своє значення і наразі може позначати будь-яку успішну виконавицю з високими очікуваннями та схильністю до драматизму. У наш час в межах популярної музики у нас є наші "рок боги" і "поп кумири".

Таке бачення ЗНАМЕНИТОСТЕЙ з'явилося завдяки особливій формі зображення відомих людей у пресі, завдяки їхній специфічній конструкції. У поданих нижче уривках, автори наголошують на ідеї схожості двох концептів та зазначають, що культура знаменитості у наш час – це нова релігія.

«*The theological content of celebrity culture is rather to be found in the way celebrity is constructed. It is in the way that celebrities are portrayed and in the structure of the media narratives that offer us celebrity news. Celebrity culture is a sort of religion*» [2].

«*Everyone loves to hate it but we live in a world where celebrity is the new religion – there's more people that read the magazines and watch entertainment shows than go to church these days without question*» [1].

Слід наголосити також на тому, чому ж людство настільки схильне до обоготворення знаменитостей. За Крісом Рожеком, причина криється у падінні організованої релігії.

«*The collapse of organised religion, the absence of having saints or a God to look up to, for many people in western societies is being filled by celebrity culture - they are the new saints*» Називаючи знаменитостей новими святими ми беремо з них приклад, копіюємо їхній зовнішній вигляд та навіть звички, усе для того, щоб бути на них схожими. Виходячи із вище зазначеного можна зробити припущення, що «*Celebrity worship is a substitute for traditional faith in a culture that denies both the truth and the demands of traditional faith. It satisfies spiritual needs with a weak religion that allows us to worship the best, the worst, and the most banal of ourselves*» [6: 294], тобто – це засіб заміни традиційної віри, який задовольняє наші духовні потреби.

За рахунок присутності ЗНАМЕНИТОСТЕЙ у житті звичайних людей, вони (люди) знаходять духовне збагачення та вселяючи страх мотивацію до особистого розвитку. Саме тому ЗНАМЕНИТОСТІ здобули священне місце у релігійному житті: «*Celebrities have 'acquired a sacred standing in American religious life'*» [3].

Вважаємо за доцільне зазначити етапи еволюції ЗНАМЕНИТОСТЕЙ у історичному розрізі. Спочатку з'явилися «приписані знаменитості», тобто такі, які стали відомі завдяки своєму народженню та належності до королівської чи дворянської родини. Наприклад, Александр Македонський, який навмисно створив навколо себе культ та міфологізував себе. Наступними були «досягаючі знаменитості», які стали відомими завдяки своїй праці. Доволі яскравим прикладом є «Бітлз». А у наш час, ми живемо в еру «знаменоїдів» - тобто знаменитостей створених штучно завдяки таблоїдам та іншим ЗМІ, популярність яких може зрости, зменшитись, або ж зникнути за 10 секунд. [5]

З огляду на певного роду залежність від життя та діяльності ЗНАМЕНИТОСТЕЙ люди дуже важко переносять їхню смерть і в разі, якщо всенародний улюбленець пішов з життя – це може призводити до масової паніки та навіть психозу.

«*Celebrities are secular saints. Their deaths become moments of pseudo-religious intensity*» [4]. У цьому прикладі лексема *secular saints* має значення «світські святі», та виступає як *comparatum*, тобто елемент порівняння ЗНАМЕНИТОСТІ та РЕЛІГІЇ.

Одна із найбільш трагічних смертей у світі – була втрата принцеси Діани, коли вся нація була охоплена горем. На похороні принцеси її брат, Шарль Спенсер, у своїй промові порівняв свою сестру із грецькою богинею, ім'ям якої вона була названа. Єдиним поясненням такого всезагального горя було те, що можливо Діана і не була богинею, але точно послужила образом святої для більшості людей.

Неможливо сказати напевне, що послужило такій зміні ідеології, проте, наразі актори кіно та телебачення можуть посперечатись з Ісусом Христом за те, у кого більший фан-клуб. Наведені вище приклади свідчать, що знаменитість – це сьогодні нова релігія, так як наразі більше людей дивляться телебачення і читають журнали, аніж ходять до церкви.

Список використаної літератури

1. Celebrity is “the new religion”: [Електронний ресурс] // Metro. – Режим доступу: <http://metro.co.uk/2007/08/03/celebrity-is-the-new-religion-577760/#ixzz4o1CuVgqU> (дата звернення 20.11.2017)
2. Gods Behaving Badly: Celebrity as a “Kind of” Religion: [Електронний ресурс] // The Other Journal. – Режим доступу: <https://theotherjournal.com/2010/10/22/gods-behaving-badly-celebrity-as-a-kind-of-religion-2/> (дата звернення 17.10.2017)
3. Is celebrity culture the religion of the 21st century?: [Електронний ресурс] // The Bubble. – Режим доступу: <https://www.thebubble.org.uk/culture/philosophy-religion/is-celebrity-culture-the-religion-of-the-21st-century/> (дата звернення 25.10.2017)
4. Is celebrity culture a replacement for religion?: [Електронний ресурс] // Metro. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/blogs/ni/2009/06/is_celebrity_culture_a_replace.html (дата звернення 20.11.2017)
5. Rojek C. Celebrity /C. Rojek // London: Reaktion Books, 2001. – 208 с.
6. Weinstein D. Celebrity worship as weak religion / D. Weinstein, M. Weinstein // Word & World. – 2003. – №3. – С. 294–302.

II. Переклад і міжкультурна комунікація.

Т. С. Андросчук

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

канд. Філол. наук, доцент Л. Г. Котнюк

СТИЛІСТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ Е. ХЕМІНГВЕЯ «ПРОЩАВАЙ, ЗБРОЄ» ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена висвітленню теми стилістико-синтаксичних особливостей мови персонажів як засобів її характеристики. Область дослідження вивчена не досконало, тому *актуальність* даного матеріалу полягає в поглибленому розгляді синтаксичних особливостей мови персонажів художнього твору. В ході нашого дослідження ми використали положення праць таких науковців як Н. С. Ференца, Є. М. Зайцевої, В. А. Кухаренко та інших, які аналізували художній текст, класифікували персонажів та типи їхнього мовлення у ньому [4; 5; 6].

Мета статті полягає в детальному дослідженні стилістико-синтаксичних особливостей мови персонажів в романі Е. Хемінгуея «Прощавай, зброє».

Об'єктом дослідження є мова персонажів у романі Е. Хемінгуея «Прощавай, зброє».

Предмет дослідження – стилістико-синтаксичні особливості мови персонажів.

Ключові слова: *твір, мова персонажів, еліпсис, анафора, полісиндетон та інші.*

Велику роль у художньому творі відіграють типи, форми та способи викладу художнього твору. Художній твір – це, перш за все, творіння автора, а в творі все залежить від автора та розкривається його точка зору. У тексті вираження поглядів автора нерівномірне. Наприклад, в прозовому творі, зазвичай, мовлення автора чергується з мовленням персонажа.

Таким чином можна виділити два основні мовленнєвих потоки твору: авторське і персонажне. Персонажне мовлення представлене по-різному: деякі думки виражаються дійовими особами через діалог, тобто зовнішнє, звучне мовлення, інші – через внутрішнє мовлення, тобто це те, про що персонаж думає, не промовляючи свої думки вголос. У творі вони виражаються в формі зображеного внутрішнього мовлення. Також, до вище перерахованих можна додати контамінований, тобто змішаний тип викладу. В такому типі викладу присутнє і мовлення персонажа, і автора. Його називають невластно-прямим мовленням. Присутність у тексті трьох типів викладу змістово-концептуальної інформації: авторське, персонажне (зовнішнє, внутрішнє) і невластно-пряме мовлення; зумовлюють його гетерогенність. Вони утворюють вертикальну структуру тексту [5: 140; 4: 29–34].

Мова персонажів є важливим способом донесення авторського повідомлення. Це мова емоцій, переживань, характеру. Тому у будь-якому творі через своє

висловлювання персонаж ділиться ними з читачем за допомогою стилістичних фігур і тропів.

Синтаксичною одиницею мови є речення. Речення вважається граматично правильним, коли усі головні члени речення стоять у такому порядку: підмет на першому місці, присудок – на другому.

Стилістичні фігури бувають різних видів і забезпечують у художньому творі інтонаційно-синтаксичну своєрідність [7].

Одною з таких стилістичних фігур є **еліпс** – синтаксична структура, в якій відсутній підмет, присудок або обидва головні члени речення. Такі речення використовуються, щоб відтворювати неформальне мовлення, підкреслити швидкий темп мовлення та емоційний стан персонажа. Наприклад:

«*Yes. – Where? – In Milano*» [7: 32]. –

«*Так. – Де? – У Мілані*» [8: 482].

В наведеному прикладі автор підкреслює абсолютну незацікавленість героя в розповіді, адже він перераховує усі міста абсолютно лаконічно і без емоцій, ніби говорить про розклад поїздки.

У аналізованому творі можна помітити обірвані речення – це синтаксичний прийом **апосіопеза / умовчання**:

1.«*I made an examination...*» [7: 277]. –

– «*Я оглянув її...*» [8: 696].

Пауза, що характеризує обрив цього речення, позначається на письмі трьома крапками. Обриваючи цей вислів, автор змальовує схвилюваність та стурбованість лікаря своєю пацієнткою та переживання за її життя.

2.«*You had that pleasant air of a dog who...*»[7: 49].–

«*А ви, ви мов той пес, що...*»[8: 494].

В цьому випадку мовець замовчує частину речення, натякаючи навмисне на замовчування якогось факту та намагаючись зачепити співрозмовника.

У аналізованому романі зустрічаються різні типи повтору, який утворюється спеціальним нагромадженням певних мовних елементів в результаті повторного їх вживання в одному висловлюванні.

Повторення однакових слів чи словосполучень на початку суміжних мовних одиниць утворює стилістичну фігуру, яка називається **анафорою**:

1.«*Always in Rome. Always with the girls. Always with the carabinieri*» [7: 66].–

«*Все було, в Римі байдикував. Все з дівчатками. Все з карабінерами*» [8: 509].

Анафора надає наведеному прикладу належного експресивного забарвлення: автор підкреслює іронічне ставлення мовця до того, про кого він говорив.

2. «*I say it's rotten. Jesus Christ, I say it's rotten*» [7: 54].–

«*Це точно, що гірше нікуди. Побий мене бог, гірше нікуди*» [8: 499].

Негативні емоції, які відчуває мовець, коли чує слово війна, передаються в англійському варіанті не тільки через лексичну одиницю *rotten*, а й через повтор словосполучення *I say*, яке розташоване на початку суміжних речень. В українському варіанті повторюються кінцеві частини суміжних речень: *гірше нікуди*.

3.«*Let everybody defend his home. Let them keep their sisters in the house*» [7: 66].–

«*Забирають вашу домівку. Забирають на поталу ваших сестер*» [8: 510].

Тут анафора виражає незадоволення мовця та його обурення.

Часто в мові персонажів можна помітити **перерахування** певних предметів, осіб, дій, явищ і т. д. Даний синтаксичний прийом використовують, щоб вказати на велику кількість певних речей, або щоб надати більше інформації про персонажа, як от в цьому уривку з роману:

1. *«I went everywhere. Milan, Florence, Rome, Naples, Villa San Giovanni, Messina, Taormina...» [7: 37].–*

«Скрізь був. У Мілані, Флоренції, Римі, Неаполі, Віла-Сан-Джованні, Муссіні, Таорміні...» [8: 482].

Репліка надає більше інформації про мовця, вказує на його багатий досвід подорожуючого.

2. *«You are ignorant. Stupid. Uninformed. Inexperienced, stupid from inexperience» [7: 80].*

«Ви дурень. Тупак. Темний, безмозкий. Безмозкий тупак» [8: 523].

Перераховуванні елементи функціонують як частини парцельованої конструкції. Таким способом герой надає більше інформації про співрозмовника, яка правдива лише йому. Також відчута емоція злості і обурення.

Отже, стилістичні фігури синтаксису глибоко врастають в мовну структуру художнього твору, додаючись та добудовуючись до лексичних, фонетичних засобів, зливаються з ними. Стилiстичні синтаксичні фігури є особливими побудовами, що відхиляються від звичайного синтаксичного типу і використовуються для образного вираження думок і почувань людини.

Список використаної літератури

1. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. – М., «Высш. школа», 1977. – 332 с.
2. Єфімов Л. П. Стилiстика англiйської мови і дискурсивний аналіз / Л. П. Єфімов. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 240 с.
3. Жуковська В. В. Основи теорії та практики стилістики англійської мови / В. В. Жуковська. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка, 2010. – 240 с.
4. Зайцева Е. И., Макарова М. Г. Разновидности художественной речи в произведениях английских писателей. – Весник ВолГУ, Серия 9, Выпуск 7, 2008-2009. – 35 с.
5. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
6. Ференц Н. С. Основи літературознавства. Режим доступа: http://pidruchniki.com/1584072017004/literatura/osnovi_literaturoznavstva
7. Хемінгуей Е. «Прощай, оружие» (на англійском языке) / Е. Хемінгуей. – М.: Издательство «Прогресс», 1976. – 319 с.
8. Хемінгуей Е. Твори в 4-х томах. Том 1. Романи та цикли оповідань. Перекл. з англ./ Е. Хемінгуей. – К.:Дніпро, 1979. – 717 с.

О. О. Арделан

Тернопільський національний педагогічний університет

імені В. Гнатюка

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доц. О.І.Куца

ПЕРЕКЛАД АБРЕВІАТУР У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ

Серед багатьох проблем, з якими зіштовхується перекладач під час роботи є переклад аббревіатур. Оскільки існує загальновідоме скорочення певного терміну, мусить існувати і його еквівалент у цільовій мові. Але трапляються випадки, коли поняття та його аббревіатура тільки увійшли у вживання і в мові перекладу еквіваленту не існує, тоді перед перекладачем самостійно вирішує спосіб перекладу. Тому це не рідко стає завданням, вирішити яке перекладач інколи не може без підручних матеріалів. Ця тема завжди була актуальною для вивчення, відтак її суть постала у роботах багатьох перекладознавців та лінгвістів, зокрема: І. Алексєєвої, Є. Волошина, Р. Могилевського, В. Павлова, М. Сегалю, Л. Шеляховського, Т. Пайлза, О. Єсперсена та багатьох інших. Але мало хто досліджував переклад аббревіатур у сфері енергетики. Тому актуальність дослідження є очевидною.

Метою даної статті є дослідження особливості та способи перекладу аббревіатури у сфері енергетики.

Спершу з'ясуємо термінологію дослідження. Скорочення має більше широке поняття, ніж аббревіатура. Скорочення – це такий спосіб словотвору, суть якого складається у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або являє собою словосполучення, об'єднане загальним змістом. Скорочення прийнято класифікувати на лексичні й графічні. До лексичних відносять усічені слова і акроніми. Аббревіатура – це складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття [3, с. 45].

Варто зауважити, що упродовж останніх десятиліть аббревіація стала одним із найбільш продуктивних способів поповнення словникового складу багатьох мов, зокрема англійської, в якій фонетичні процеси привели до підвищення питомої ваги односкладових слів. Аббревіація надає новим назвам і визначенням коротшу форму при повному збереженні значення цих лексичних одиниць, заощаджуючи час надходження інформації [2, с. 46]. Аббревіатура – це звичайно іменник, творений шляхом скорочення простого слова або компонентів складного слова чи елементів твірної словосполуки до рівня звуків або букв, складів чи інших фрагментів слів [9, с. 5-6].

Залежно від правопису та способу творення прийнято розрізняти скорочення таких типів:

- аббревіатури ініціального типу (звукові, буквені), що утворені з початкових літер кожного слова;
- складноскорочені слова змішаного типу, які складаються з аббревіатур та усічених слів;
- складноскорочені слова складного типу (складові аббревіатури) [10].

Перекладознавці розрізняють різні способи перекладу аббревіатур. Серед таких виділяють:

1. Передача іноземного скорочення еквівалентним українським скороченням.
2. Запозичення іноземної скорочення (зі збереженням латинського написання).
3. Передача буквеного складу іноземного скорочення українськими літерами (транслітерація).
4. Передача фонетичної форми іноземного скорочення українськими літерами (транскрипція).
5. Описовий переклад [1].

В. Карабан пропонує розрізняти такі способи перекладу, які часто використовуються саме під час перекладу аббревіатур та акронімів фахової мови авіації [5, с. 448]:

- 1) транскодування (транскрибування або транслітерування) скорочення;
- 2) переклад відповідною повною формою слова або словосполученням;
- 3) передача англійського скорочення еквівалентним українським скороченням або інакше кажучи переклад відповідним скороченням;
- 4) транскодування повної (вихідної) форми відповідного скорочення.

Рецкер виділяв такі способи перекладу аббревіатур [7, с. 65]:

- 1) Переклад відповідною повною формою слова або словосполученням.
- 2) Транскодування (транскрибування або транслітерування) скорочення.
- 3) Передача англійського скорочення еквівалентним українським скороченням або інакше кажучи переклад відповідним скороченням.
- 4) Транскодування повної (вихідної) форми відповідного скорочення

У матеріалах нашого дослідження було виявлено такі способи відтворення аббревіатур:

1) переклад відповідною повною формою слова або словосполученням (*ENTSOГ – Європейська мережа системних операторів постачання природного газу* [7], *ENTSOE – Європейська мережа системних операторів передачі електроенергії* [7]);

2) транскодування (транскрибування або транслітерування) скорочення (*KPI – КПЕ* [1], *RBA – РБА*) [7];

3) передача англійського скорочення еквівалентним українським скороченням або інакше кажучи переклад відповідним скороченням (*WEC – СЕР* [7], *CCS – ТУЗ* [1], *MEA – ІЕА* [7], *PCR – РГЦ* [7]);

Звернемо увагу, що перекладач обирає спосіб перекладу самостійно або за допомогою словників. Вибір способу залежить від деяких факторів:

- характер перекладного тексту;
- аудиторія споживача продукції;
- особливості психології перекладача;
- його прихильність до певної літературної традиції [1].

Необхідність розкриття аббревіатури або розгорнутого скорочення пов'язані з відсутністю деяких реалій в мові перекладу або відсутністю прямого еквіваленту. Тому перекладач повинен використати всі теоретичні знання для передачі комунікативної функції аббревіатури і при цьому зберегти адекватність перекладу.

Отож, провівши дослідження ми виявили, що аббревіатура – складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття. Встановлено, що більшість аббревіатур у галузі енергетики перекладаються за допомогою еквівалентного українського скорочення (44,4%), оскільки це найпростіший спосіб, на відміну від перекладу за допомогою транскодування чи відповідної повної форми слова та словосполучення. Перекладачі повинні знайти еквівалент у мові перекладу і при цьому зберегти зрозумілість скорочення як в оригіналі, так і в перекладеному варіанті.

Список використаної літератури

1. Борисов В.В. Абревіація та акроніми. Військові та науково-технічні скорочення в іноземних мовах / В.В. Борисов. – М.: Наука, 2004. – С. 132-135.
2. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. – М.: Русский язык, 1980. – 320 с.
3. Гутнера М. Д. Посібник з перекладу з англійської мови на російську / М. Д. Гутнера. – М., 2004. – С. 22-24.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В.І. Карабан. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 576 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз / В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. НОВА ЕНЕРГЕТИЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ДО 2035 РОКУ: «БЕЗПЕКА, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/docscatalog/document?id=245213112>
7. Рецкер Я.И. Пособие по переводу из английского языка на русский / И.Я. Рецкер. – М.: Просвещение, 1982. – 160 с.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Селіванова О.О. – Полтава: Довкілля, 2011. – 844 с.
9. Складноскорочені слова (аббревіатури) та графічні скорочення у ділових паперах [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://linguistics-konspect.org/?content=2439>.

Х. В. Бондар

Житомирський державний університет імені І. Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., І. В. Асмукович

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ

Функціонування авіаційної термінології посідає важливе місце у сучасній лінгвістиці, внаслідок розгалуженої системи вживання у висловленнях та їх смислового наповнення. Межі даного наукового дослідження досить широкі. Переклад вищезгаданої лексики вивчався різними мовознавцями, серед яких О. Ахманова, Т. Кияк, В. Виноградов, Б.Головін та ін.

У контексті проблеми функціонування досліджуються форми та функції її вживання у науково-технічних текстах. Згадуючи про авіаційні терміни, ми маємо на увазі слова, що певним чином стосуються галузі аеронавтики. Подібні терміни можуть використовуватися на позначення: конструкцій; видів двигунів; літальних апаратів; працівників, що пов'язані з авіацією; різних понять авіації та ін. Слід зазначити, що вищезгадана термінологія в англійській мові виникла відразу з появою авіації як такої та розвивалася разом прогресом цієї галузі. Формування термінології у сфері авіації англійської мови, що триває протягом декількох століть є відображенням розвитку науки та техніки авіації [5, с. 48].

Через стрімкий розвиток науки, перекладознавство та термінологія потребують особливої уваги, адже питання щодо авіаційних термінів на українську мову так і не мають однозначного вирішення. Вони непіднімались у наукових колах, саме тому потребують детального вивчення. Разом зі зростанням іноземної науково-технічної інформації збільшується потреба у тому, щоб перекладачі могли мати навички у швидкій обробці поданої інформації. Кожен перекладач, який має справу з перекладом текстів на авіаційну тематику повинен не лише добре знати мови з якими він працює, а й самою сферою авіації. Перекладач повинен при перекладі також врахувати всі деталі використання того чи іншого терміну. Саме тому, важлива різностороння обізнаність спеціаліста.

Актуальність дослідження зумовлена потребою термінології як цілісності та визначенні особливості перекладу авіаційної термінології на українську мову. Також вона пов'язана зі створенням вказівок та рекомендацій перекладачам, що перекладають авіаційні тексти з англійської мови на українську або ж навпаки. Не варто забувати про той факт, що подібні тексти насичені різноманітними термінами та скороченнями, словосполученнями та виразами, що характерні лиш авіаційній тематиці.

Об'єкт дослідження становить англійська авіаційна термінологія.

Предметом дослідження є особливості перекладу англійської авіаційної термінології на українську мову.

Мета статті полягає у виявленні особливостей перекладу англійських авіаційних термінів, встановленні основних причин труднощів при передачі авіаційних термінів.

Загальновідомим залишається той факт, що найбільш чисельним та постійно оновленим елементом словникового складу є термінологічна лексика. Виникнення нових термінів обумовлюється розвитком науки та техніки у тих галузях де вона застосовується і з якими вона пов'язується. Фахова лексика у наш час займає ключове місце та, активно розвиваючись, взаємодіє з іншими шарами лексики. Особливу увагу перекладачів привертає науковий та технічний переклади. Тому таки відомі дослідники як: В. Карабан, З. Комарова, Т. Кияк, В. Виноградов та ін., разом з низкою інших перекладацьких проблем досліджують також різноманітні аспекти перекладу термінів.

Запропонувати точну дефініцію данного поняття досить складно, адже кожен з дослідників пропонує своє визначення. На думку О.С. Ахманової, термін існує, як словосполучення чи слово особливої (художньої, наукової, технічної мови) мови, що запозичується або створюється для позначення тих чи інших предметів [4, с. 96]. В. І. Карабан, у свою чергу, трактує дане визначення як знак, що показує поняття професійної галузі. Він також вважає, що подібні терміни є важливою складовою науково-технічних текстів [9, с. 315]. Термін – це емоційно нейтральне словосполучення чи слово, яке використовується для точного позначення назв предметів та понять. Відомо, що для передачі термінів англійською мовою на українську мову перекладач повинен бути добре ознайомленими як з самою галуззю, так і з термінологією обох мов. Одним з найважливіших моментів займає взаємодія терміну та контексту, у якому він вживається, адже, це допомагає перекладачу точніше передати зміст [8, с. 54].

З точки зору структурності терміни поділяють на прості (*trim, turbine, axle*) та складні (*teletype + network* → *telnet*). Також є словосполучення із взаємозалежними елементами (*high voltage power* – джерело високого напруження) [7, с. 366].

Кожен перекладач, що працює з текстами з авіаційною термінологією повинен знати про такі нюанси: 1) наявність термінів, що не потребують перекладу, так як вони є міжнародними (*algorithm* – алгоритм) [3, с. 11]; 2) терміни, що передаються калькуванням (*cabotage* – каботажні перевезення); 3) відсутність відповідника у мові перекладу сприяє використанню описового способу перекладу (*extended range*

– *варіант зі збільшенням дальності польоту*); 4) переклад термінів, що мають точний відповідник у мові перекладу (*digit- цифра*) [1, с. 32].

Такі відомі науковці як: В.Виноградов, В.Лейчик, І. Квітко, Б. Голові схиляються до думки, що з-поміж всіх властивостей терміну найбільш важливими є: 1) дефініція, що притаманна кожному терміну; 2) найголовніша функція терміну – позначення певного професійного поняття; 3) всі наявні терміни пов'язані та систематизовані [5, с. 43]. Іншими не менш важливими ознаками є нейтральність, лаконічність, точність, однозначність на нейтральність [2, с. 15].

Терміносистема – сукупність термінів, що стосуються тої чи іншої галузі. У нашому дослідженні центральне місце займає авіаційна терміносистема, тому варто з'ясувати джерела виникнення згаданої термінології. Як відомо, більшість термінів англійської мови утворюють терміни, що запозичені з інших іноземних мов або ж створені вченими на основі грецької та латинської мов. Дослідники виділяють дві причини розвитку авіаційних термінів, а саме:

- а) виникнення нових предметів чи фактів;
- б) детальніше пізнання вже відомих або відкриття нових фактів буденної реальності.

Щодо української термінології, то більшість термінів сформувалися на основі германських та романських мов, а також греко-латинізмів. Особливе місце займають запозичення з французької (*шасі, фюзеляж*) та англійської (*авіалінія, авіація, гелікоптер*) [5, с. 58].

Абревіація та скорочення, як різновид морфологічного способу утворення термінів, зумовлений зростанням довжини термінів-словосполучень. У кількісному плані це характеризується збільшенням кількості термінів, а у якісному – це виражається скороченням їх форми. Всім відомо, що зазвичай подібні скорочення у текстовому форматі використовуються у випадку багаторазового використання терміна задля економії слів у тексті. У таких випадках скорочення утворюються за допомогою збереження перших літер терміна (*ACI –Airports Council International; ОПП – обслуговування повітряного руху*). Абревіація у термінології, як правило, використовується у ролі паралельного варіанту багатокомпонентного терміну. На думку Р. О. Гільченко, у сучасній термінології існує низка різноманітних запозичених абревіацій, які зрештою не розшифровуються рідною мовою. (*AEROSAT – Aeronautical Satellite Council – АЕРОСАТ – Рада з використання супутників для потреб авіації*) [6, с. 81].

Кожен перекладач при відтворенні скорочень повинен знати про такі факти, як: 1) скорочення може бути відтвореним завдяки українському еквіваленту (*CAD (computer aided design) – САПР (система автоматизованого проектування); ATS (airtraffic service) – ОПП (обслуговування повітряного руху)*); 2) переклад подібних скорочень може бути відтвореним способом транслітерації (*FORTTRAN (Formula Translation) – процедурна алгоритмічна мова «Фортран»*); також варто зазначити, що є низка абревіацій, що зберігають літерний код англійської мови (*SAR (search and rescue) – SAR (пошук та рятування)*); 3) можливим є також і пряме запозичення з англійської мови. Як правило, найчастіше це використовується при відтворенні арки літальних апаратів (*B865-400*), двигунів (*LT45A-6*); 4) англійські скорочення можуть

також передаватися через транскрибування (*EAGLE (Elevation Angle Guidance Landing Equipment)* – *глісадний посадковий радіомаяк «ІГЛ»*); 5) описовий метод також є широко розповсюдженим при передачі англійських авіаційних скорочень.

Слід зазначити, що існує три види скорочень: складові, буквені скорочення та урізані слова. Буквені скорочення, як правило, найчастіше використовуються в текстах задля створення стислого тексту. Вищезгадані скорочення утворюються за допомогою збереження лиш першої літери (*B* – *багаж*). Словосполучення також можуть скорочуватися, при їх скороченні вони вимовляються по літерах, так само як они звучать в алфавіті (*c.t.m.* – *control terminal centre* – контроль термінального центру). Неодноразово зустрічаються словосполучення у яких скорочується лиш перше слово, а друге залишається без змін (*D* – *day* – *день початку операції*)[10, с. 107].

Наразі існує декілька основних моделей англійських авіаційних термінів та способів їх передачі на українську мову. В першу чергу це моделі, що будуються на основі моделі **N1+N2** (іменник + іменник). Як правило, подібні моделі передаються кількома способами:

1) утворення складного терміну у якому *N2* виступає іменником у родовому відмінку як означення до *N1*(*document air craft* – *документація літака*); 2) створення складного терміну, *N1* виступає означенням (*expander tube* – *камерний тормоз (колеса)*) [7, с.321]; 3) спосіб передачі складним терміном у якому в українській мові іменник *N1* трансформується в прийменниково-іменне словосполучення (*clearance guidance* – *керівництво з оформлення*); 4) передача складним терміном у якому *N1* перетворюється в словосполучення з безпосередньою відповідністю *N2* (*aircraft nose* – *носова частина повітряного судна*) [10, с. 78].

Наступна модель термінів (***N + Part. I***) + ***N***, ***Part. I*** –дієприкметник теперішнього часу. Способі даної моделі також є декілька:

1) за допомогою прикметника, у основі якого відповідний англійський іменник або дієприкметник теперішнього часу (*landing* – *посадочний*); 2) відтворення у формі складного прикметника (*international* – *міжнародний*); 3) вираження в українській мові - підрядним означальним реченням, в якому дієприкметник трансформовано в присудок, а іменник –в додаток (*airmain* – *повітря, що проходить через перший контур*) [7, с. 304].

Третя модель термінів виглядає наступним чином – (***N+Part. II***) + ***N***.

Як правило, терміни, що відносяться до цієї групи перекладаються такими способами: 1) за допомогою означального словосполучення, у якому англійському дієприкметнику відповідає український прикметник чи дієприкметник (*air rarefied* – *розріджене повітря*) [10, с. 19]; 2) означальне прийменниково-іменне словосполучення (*curriculum planned* – *з запланованим курсом навчання*); 3) трансформація дієприкметника в присудок, а іменника - в додаток (*engine-powered* – *такий, що вводиться в рух двигуном*) [7, с. 320].

Четверта модель має більш ускладнену формулу (***Adj.+Part. I***) + ***N***, у якій ***Adj.+Part. I*** при перекладі трансформується в:

1) прикметник, що складається з двох основ (*long-acting* – *довготривалий*);

2) простий прикметник (*steady-going* – надійний, стійкий); 3) підрядне означальне речення, в якому прикметник трансформовано в обставину, а другий компонент – в присудок (*long-range* – такий, що має діє на далеку відстань) [10, с. 207].

Досить важливою є п'ята модель (*Num.+Part. II*) + *N*, що вміщує у собі також і числівник. Як правило, перекладається наступним чином:

1) складним прикметником, що складається із основ числівника та прикметника (*seven-sided* – семисторонній);

2) означальним прийменниково-іменним словосполученням (*three-sided* – з трьома сторонами) [7, с. 356]. Як правило, найбільш поширеною є перша модель **N1+N2**, хоч інші є не менш важливими.

Отже, дане дослідження доводить, що разом зі стрімким розвитком науки та техніки, збільшується потреба у перекладах у сфері авіації. На сучасному етапі проблеми перекладу авіаційних термінів з англійської мови на українську потребують особливої уваги. Загальновідомим залишається той факт, що труднощі при перекладі наявні у всіх видах перекладу. Наприклад, при перекладі художньої літератури перекладачу важливо правильно передати наміри автора, емоції та психологічний стан героїв. У науково-технічному перекладі основною умовою є збереження стилю автора. Для правильного розуміння тексту з авіаційної тематики перекладач повинен знатися на авіабудуванні та термінології (обох мов), що з нею пов'язана. Не варто забувати про види скорочень авіаційних термінів, а також про способи їх передачі на українську мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Англо-русский авиационный словарь // Под ред. Мурашкевича А. М. – М., 1964. — 480 с.
2. Антонюк Н. М. Present-day English Termonology / Н. М. Антонюк, Л. Л. Славова. – Ж.: Жду ім. І. Франка, 2016. – 119 с.
3. Афанасьев Г. И. Русско-английский сборник авиационно-технических терминов. Издание 4-е (Иллюстрированное) М.: Авиаиздат. 1995. – 640 с
4. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии. – М., 1957. – 157 с.
5. Бондарчук М. М. Структурно-семантичнопараметриросійськоїавіаційноїтерміносистеми (макрополе «рух літального апарата»): дис. канд. філол. наук: 10.02.02. / Бондарчук М.М. – К., 2000. – 267 с.
6. Гільченко Р. О. Загальні аспекти нормалізації авіаційних термінів // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2002. – Вип. 2. – С. 75 – 84.
7. Григоров В. Б. Английский язык для студентов авиационных вузов и техникумов: Учеб. М.: АСТ, 2003. — 382 с.
8. Казакова М. В. Практические основы перевода - Санкт-Петербург: Союз, 2001 р. – 320 с.
9. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – В.: Нова книга, 2004. – 576 с.
10. Марасанов В. П. Англо-Русский словарь по гражданской авиации – М.: Скорпион, 1996. – 600 с.

К. Г. Гавриленкова

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к.п.н., Л.П.Поліщук

АНГЛІЙСЬКІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Однією з сучасних тенденцій розвитку лінгвістики є зростання інтересу до функціонально-семантичних полів як структур, що пронизують усі мовні рівні, та до поняття модальності, яка відіграє велику роль для передачі різних відтінків значення комунікативних одиниць.

Метою статті є визначення англійських засобів вираження епістемічної модальності, що полягає у виявленні сутності, опису та комплексному аналізі модальних слів; у розгляді модальних дієслів як одного зі способів реалізації модальності та висвітлення основних варіантів перекладу кожного представленого у цій роботі модального дієслова, а також розгляд модальних засобів вираження припустимості, можливості, необхідності та сумніву.

Актуальність представленого дослідження зумовлена необхідністю модернізації та розробки граматичних аспектів, таких як модальність, та різноманітних засобів вираження різних відтінків значень англійських модальних дієслів при перекладі на українську мову.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження цього питання зробили такі вчені, як Ш. Балі, В. В. Виноградов, Т.І. Дешерієва, В.Б. Касевич, Ф. Р. Пальмер, О.В. Бондарко та ін. Двоє вчених, а саме Ф.Р. Пальмер та О.В. Бондарко, присвятили «модальності» монографії: перший цікавився її природою, другий розглядав модальність на матеріалі російської мови. Серед інших дослідників слід відзначити Г.П. Немца, який створив наукову школу, що висвітлює питання функціонування модальності в різних мовах. Вчені неоднаково розуміють і

визначають предмет дослідження, а відтак вивчають не ті самі аспекти об'єктивної дійсності. Суперечності в поглядах часто виливаються в переозначення термінів: словом, «модальність» характеризують різні поняття, бо мало хто з дослідників повністю погоджується зі своїми опонентами.

Виклад основного матеріалу. Поняття модальності (від лат. *modus* «міра, спосіб»), введене стосовно логіці судження, по суті, ще Аристотелем та отримало подальший розвиток в роботах І.Канта, потім перейшло в класичні філософські системи, а пізніше знайшло своє призначення в лінгвістиці та математичній логіці [2: 148].

Модальність належить до мовних універсалій. Навряд чи існує мова, якою не можна було б висловити широкий діапазон людських думок, емоцій, наказу, описати неіснуючу, умовну чи нереальну ситуацію. Очевидна схожість певної семантики, граматичних значень та способів їх вираження змушує вести дослідження у сфері порівняльного мовознавства і використовувати теоретичні положення й висновки, висловлені лінгвістами, які досліджували інші мови. Крім того, використання теоретичних положень, виявлених на матеріалі різних за своєю внутрішньою будовою мов, безсумнівно, принесе велику користь адже практична реалізація модальних значень істотно визначається особливостями будови мови і відповідно специфікою її історичного розвитку. Частина модальних значень має подібне вираження: використовуються схожі інтонаційні, лексичні, морфологічні та синтаксичні засоби вираження модальності. Наприклад, для передачі нереальності часто використовують відповідний спосіб дієслова. Деякі прислівники, як, наприклад, «можливо», «напевне», «необхідно» тощо, у багатьох мовах служать виразниками відповідних модальних значень [3: 16].

В логіці модальність – оцінка висловлювання, що дається з тієї чи іншої точки зору.

Одне і те саме висловлювання може стати об'єктом двох і більше послідовних модальних оцінок. Наприклад: «Добре, що нарешті доведено, що український народ відчуває підтримку з боку державних правозахисників».

У сучасній логіці досліджують такі групи модальних понять:

➤ логічні модальності (абсолютні: «логічно необхідно», «логічно випадково», «логічно можливо», «логічно неможливо»; порівняльні: «логічно спричинює», «є логічним наслідком»);

➤ фізичні (онтологічні, або казуальні) модальності (абсолютні: «фізично необхідно», «фізично випадково», «фізично можливо», «фізично неможливо»; порівняльні: «є причиною», «є наслідком», «не є ні причиною, ні наслідком»);

➤ теоретико-пізнавальні (епістемічні) модальності (ті, що стосуються знань: «доказово», «спростовно», «нерозв'язно»; ті, що стосуються переконань: «переконаний», «сумнівається», «відкидає (заперечує)», «припускає»; ті, що перебувають у зв'язку з логічною (істиннісною) характеристикою висловлювань: «істинно», «хибно», «невизначено»; порівняльні: «ймовірніше», «менш ймовірно», «рівноймовірно»);

➤ деонтичні (нормативні) модальності («обов'язково», «(нормативно) байдуже», «заборонено», «дозволено»);

➤ аксіологічні (оцінні) модальності (абсолютні: «було», «є», «буде»; порівняльні: «раніше», «одночасно», «пізніше») тощо.

Існує багато типів модальних оцінок, а отже, й різновидів модальних висловлювань [4: 316]. Однією із найістотніших вважається епістемічна модальність – це виражена в судженні інформація про підстави прийняття і ступеня його обґрунтованості. Обмін інформацією між людьми в процесі спілкування передбачає виразне розуміння підстав прийняття або неприйняття виражених у висловлюваннях думок, оцінок, фактичних даних і т. п. В даному випадку лінгвістика передбачає градацію модальностей за інтенсивністю, наприклад, більша/менша міра упевненості в чомусь (пор. «She may be drawing that landscape», «She must be drawing that landscape») [7].

Відомо, що в англійській мові, модальні слова виражають ставлення автора до свого вислову, позначаючи упевненість, сумнів, припущення, позитивну чи негативну оцінку того, що сказано в пропозиції. Модальні слова можуть бути простими (sure, perhaps), похідними (surely, naturally, really) і складними (maybe, to be sure). До найбільш вживаним модальним словами відносяться:

1) слова, що виражають затвердження: of course, no doubt, really, decidedly, certainly, surely, definitely, indeed, naturally etc.

“Of course, she is the most famous and glamorous actress in this film.”

“No doubt, the truth will come out one day.”

“If you work hard, the success will surely follow.”

2) слова, що виражають припущення: perhaps, possibly, maybe, obviously, probably, evidently, apparently etc.

“Maybe Linda decided to have a rest after cooking.”

“We could possibly get some information about this case, if we asked detective Larson.”

“Perhaps, it will snow tomorrow.”

3) слова, що виражають суб'єктивну оцінку змісту висловлювання з точки зору його бажаності або небажаності: fortunately, luckily, happily, unfortunately, unluckily etc.

“Luckily, we ourselves have found all the sights and we did not need a guide.”

“Unfortunately, you were abroad when I wanted to invite you to my Birthday party.”

“Happily, the weather remained fine and we went on a picnic [9].”

Основним засобом вираження модальних відносин між суб'єктом дії та дією в англійській мові (як і в інших германських мовах) є модальні дієслова. Цей спосіб – лексико-синтаксичний, оскільки модальне значення модального дієслова, що входить до складеного модального присудка, що являє собою синтаксичну одиницю.

До засобів вираження епістемічної модальності належать епістемічні модальні форми, що передають ступінь упевненості / невпевненості мовця у валідності змісту висловлювання. Епістемічна модальність виражає ступінь повноти і характер знань мовця про повідомлюване [1: 260]. Проте оцінка мовцем ступеня своєї впевненості у достовірності висловлювання є не єдиною функцією епістемічних модальних форм. Ці засоби допомагають також знижувати категоричність висловлювання [8].

Ми можемо оцінювати, наприклад, в ході суперечки чи дискусії доводи опонента як переконливі або сумнівні чи навіть визначити ступінь їх вірогідності. Такі модальні поняття дають додаткову інформацію про характер знання, міститься в судженні, крім його істини або брехні.

Модальні дієслова - це клас допоміжних дієслів, що об'єднується з інфінітивом основного дієслова, щоб висловити ставлення того, хто говорить, до висловленої думки. Вони здатні створювати фрази із великою кількістю відтінків значення, показуючи ймовірність, вагання, можливість і необхідність повідомлюваного [5].

Наприклад:

- can - можливість, дозвіл, ймовірність, навичка;
“Are you sure going there? It **can be** dangerous for you.”
- may - дозвіл, невпевненість;
“She **may be** in danger because it's dark outside.”
- might – невпевненість;
“An asteroid **might** hit the planet.”
- must - обов'язковість виконання дії, впевненість;
“Linda **must be** at home after 21:00.”
- should - порада, впевненість;
“She **should** consult a doctor because of cough [6].”

Висновки. У межах кожної групи модальні слова близькі між собою за значенням, але разом з тим кожне з них висловлює свої відтінки або відрізняється за своїм вживанням в мові від інших модальних слів тієї ж семантичної групи. У сучасній англійській мові існує граматичні та лексичні засоби вираження модальності. Граматичними засобами є такі модальні дієслова як must, should, can / could, may / might. При цьому дані дієслова послаблюють своє первісне значення бажаності, повинності, необхідності і т.д. і передають тільки ставлення мовця до змісту припущення в цілому. Модальні дієслова передають різні відтінки модальності, починаючи з припущення, що межує з впевненістю і закінчуючи припущенням, в якому мовець не впевнений.

Розгляд модальності і її складових зумовлює вивчення низки явищ, які раніше залишалися поза увагою вчених чи отримували побідне висвітлення. Зокрема, особлива увага звертається на інтонаційний та комунікативний аспекти мовлення, що є виразниками багатьох модальних значень і відіграють суттєву роль у визначенні граматичних зв'язків між словами в реченні. Під іншим кутом розглядається емоційний аспект мовлення, оцінка мовцем тих явищ позамовної дійсності, способів її реалізації. Все це змушує детальніше розглянути та переосмислити наші уявлення про модальність та її внутрішню структуру, ґрунтовно проаналізувати і систематизувати засоби її вираження.

Досліджувана проблема є важливою для створення загальної теорії мови взагалі, зокрема, пояснює ряд актуальних питань, пов'язаних з процесом комунікації та визначає окремі модальні значення.

Список використаної літератури:

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Киев. ун-т им. Т. Шевченка, 1997. – 288 с.

2. Издательство Ленинградского Университета. Теоретическая грамматика английского языка/ Издательство Ленинградского Университета. – 1983. – С. 254.
3. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності. Монографія. / Наук. ред., передмова док. філол. наук, проф. Загнітка А. П. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. – 240 с.
4. Тофтул М.Г. Логіка: Підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповне. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 400 с.
5. <https://bibliofond.ru/view.aspx?id=667584>
6. http://ksenstar.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=206:2012-06-29-15-34-12&catid=50:2012-03-28-12-00-45&Itemid=89
7. <http://logi2.ru/modalnist-sudzhen/28-epistimicheskaya-modalnist.html>
8. <http://studentam.net.ua/content/view/8360/97/>
9. <http://ukrbukva.net/page,11,72259-Sredstva-vyrazheniya-modal-nosti-v-angliyskom-yazyke.html>

А. І. Головка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені В. Гнатюка

к. пед.н., доц. О. І. Куца

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ В АГРАРНІЙ ГАЛУЗІ ЗАСОБАМИ ЦІЛЬОВОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Завдяки підвищенню значення науково-технічного перекладу, неабияка увага зосереджена на перекладі термінів та термінологічних структур. Україна на даний момент може похвалитися особливими досягненнями в аграрному секторі. Адже вже зараз він демонструє показники, які змушують дивуватися і захоплюватися. Тому є необхідним отримання майбутніми фахівцями наукових знань і набуття ними ґрунтовних практичних навичок, адекватних для застосування в контексті сучасних аграрної індустрії. Тому теоретичне осмислення специфіки перекладу термінів аграрної літератури і застосування різних прийомів перекладу аграрних термінів є **актуальними**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та практичну цінність для нашої розвідки мають праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували різні аспекти утворення, функціонування та відтворення термінів, насамперед І. Квитко, В. Виноградов, Я. Климовицький, О. Суперанська М. Степанова та І. Чернишова. Питання перекладацьких трансформацій розкриті у наукових доробках Л. Бархударова, Р. Міньяра-Білоручева, А. Швейцера, В. Щетинкіна, В. Комісарова, В. Гака та інших. Лексико-семантичні варіативності перекладу українською мовою спільнокореневих аграрних термінів у контексті опрацювання лексикографічних джерел простежено К. Тішечкіною. І. Озарко та Т. Соломчак проаналізували ключові перекладацькі труднощі, серед яких: проблема осмислення граматико-лексико-термінологічних особливостей науково-технічного тексту та їхнє послідовне використання у практичному середовищі з метою набуття ефективних практичних навичок [1, с. 233].

Мета статті – дослідження лексико-семантичних трансформацій при перекладі англійських аграрних термінів українською мовою задля покращення

якості перекладу іноземної літератури, укладання спеціалізованих словників для роз'яснення складної термінології та поповнення сучасної терміносистеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля виявлення специфіки англomовної аграрної термінології й особливостей її перекладу українською мовою варто звернутися передусім до розуміння того, що таке *термін*. Через те, що *термін* є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема логіки, лінгвістики, термінознавства, кожна з них намагається розпізнати ті ознаки у терміні, які є ключовими саме з її точки зору [2, с. 74]. І. Квитко пропонує таку дефініцію: *термін* – це слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання, що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними замкнену систему [3, с. 17]. М. Степанова та І. Чернишова під терміном розуміють спеціальні слова, які реалізують своє значення у фаховій комунікації [3, с. 18].

Сучасна тенденція щодо мовного дослідження наукових галузей виділяє термін як особливу мовну одиницю, що зумовлена рядом спільних ознак. Л. Білозерська, узагальнюючи підходи різних науковців, виділяє такі ознаки:

1. **Системність** обумовлює місце та значення терміна в терміносистемі, тобто в іншій галузі значення та призначення є іншим: *catastrophic event* – *антропогенні катастрофи* [4]. У фінансовій термінології воно означає *форс-мажор* [5], а в аграрній термінології тлумачиться як непередбачені події біотичної або абіотичної природи, викликані людською діяльністю [4].

2. **Наявність дефініцій.** Кожна дефініція, яку містить термін, чітко обмежує її значення для певної галузі: *generalised system of preferences* – *генералізована система преференцій* [4]. У аграрній термінології цей термін пояснюється як система тарифних преференцій розвинутих країн відносно імпорту товарів походженням з найменш розвинених країн та країн, що розвиваються [4].

3. **Точність** – це ознака, що зумовлює суть терміну, яку перекладач повинен якнайповніше передати, адже неточний переклад терміну може призвести до непорозуміння між фахівцями та спричинити подальше його неправильне використання: *non-trade concerns* – *неторгові питання*, а не *неторгові справи*. Адже цей термін означає угоду СОТ щодо сільського господарства, яка надає урядам значні можливості для того, щоб дбати про такі важливі неторговельні теми як добробут тварин, продовольча безпека, питання екології [4].

4. **Однозначність** визначає призначення більшості термінів, до прикладу в аграрній термінології: *national ceiling* – *національна «стеля»* [4]. Цей термін використовується, щоб зазначити максимальну суму, яка може бути виплачена, державою-учасницею протягом одного року в умовах Єдиної системи виплат.

5. **Незалежність від контексту** дає можливість зрозуміти значення терміну поза межами будь-якого змісту тексту: *organic farming* – *органічне сільське господарство* [4].

6. **Відсутність синонімів** обумовлює розуміння тексту при перекладі з вихідної мови: *reform of the common agricultural policy* – *реформа спільної аграрної політики* [4].

7. **Експресивна нейтральність** є невід'ємною ознакою терміну, адже інколи намагання підкреслити конкретні уявлення щодо терміну можуть насправді приховати його справжнє значення: *price volatility* – *цінова волатильність* [4].

Як відомо, переклад будь-якого матеріалу – це складний та довготривалий процес. Тому тільки на практиці перекладач вдається до змін у внутрішній формі слова чи словосполучення або ж його повної заміни, тобто до перекладацької трансформації.

Про термін *трансформація* не можна говорити буквально. Адже, зміст перекладеного тексту не змінюється, що аналогічно відбувається і з текстом оригіналу. Але при інтерпретації на цільову мову створюється інший текст на іншій мові, який ми називаємо перекладом [6, с. 38].

Важливо також зрозуміти, що вкладено у поняття *перекладацька трансформація*. Існують визначення, запропоновані Л. Бархударовим, Р. Міньяр-Білоручевим, Я. Рецкером, А. Швейцером, В. Щетинкіним, Л. Латишевим, В. Комісаровим та іншими. Проте, науковці вважають, що визначення Л. Бархударова є основним, оскільки воно містить уточнення про міжмовні перетворення, які є важливими для передачі максимально можливої повноти всієї інформації з тексту оригіналу у текст перекладу. Отже, *перекладацькі трансформації* – це міжмовні перетворення, перебудова або перефразування елементів вихідного тексту з метою досягнення перекладацького еквівалента [7, с. 121].

Сьогодні автори пропонують безліч класифікацій перекладацьких трансформацій. Наприклад, Я. Рецкер називає лише два типи трансформацій: граматичні трансформації у вигляді заміни частин мови або членів речення та лексичні трансформації – у конкретизації, генералізації, диференціації значень, антонімічному перекладі, компенсації втрат, що виникають у процесі перекладу, а також у смисловому розвитку і цілісному перетворенні [8, с. 54].

А. Фітерман та Т. Левицька виділяють три типи перекладацьких трансформацій: граматичні, стилістичні та лексичні [9, с. 56].

Ж. Дарбельне і Ж.-П. Вінї, французькі лінгвісти висувують ідею про дві групи технічних прийомів, щоб уникати спотворення або погіршення змісту тексту: прийоми прямого переказу (дослівний переклад, калькування, запозичення) та прийоми непрямого перекладу (еквіваленцію, транспозицію, адаптацію, модуляцію) [10, с. 92].

Лексичні трансформації стосуються як форми (транскрипція, транслітерація, калькування), так і значення (конкретизація, генералізація, модуляція) лексичних одиниць оригіналу. Це відхилення від прямих словникових відповідностей. А. Шевнин і Н. Сєров відносять до лексичних трансформацій такі способи як компенсація, антонімічний переклад, конкретизація, заміна причини слідством і генералізація. Семантичні трансформації здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами описуваних ситуацій [10, с. 91].

Таким чином лексико-семантичні трансформації – це способи перекладу лексичних одиниць оригіналу за допомогою визначеного типу логічних

перетворень. До лексико-семантичних трансформацій відносять: конкретизацію, генералізацію та модуляцію (смисловий розвиток) значення лексичної одиниці оригіналу [11, с. 78].

Пропонуємо звернути увагу на кілька лексико-семантичних трансформацій, до яких найчастіше вдавалися перекладачі, виявлені під час аналізу текстів-оригіналів та їхніх перекладів, а саме: вибір варіантного відповідника, транскодування, калькування, пермутацію, транспозиція (номіналізація), компресію, декомпресію та конкретизація.

Вибір варіантного відповідника потребує моніторингу контексту, адже при перекладі потрібно враховувати значення слова у реченні, щоб уникнути полісемії та зберегти характер змісту, ідейну установку і стилістичні особливості: *bulk yield of grain and pulse crops* – валовий збір зернових та зернобобових [12], *head of milk cows* – особина дійного стада [12], *new controlled atmosphere* – регульоване газове середовище [12], *productive capacity of the plant* – продуктивність заводу [12], *closing stage of the seed cleaning* – остаточне очищення насіння [12], *fusariose resistance* – ураженість хворобами [12], *acclimatized to regional conditions* – адаптовані до умов регіону [12], *variable-rate fertilizer technology* – технологія змінного внесення добрив [12], *unnecessary runs of machines on the field* – уникнення зайвих проходів техніки по полю [12], *maps of nutrient sufficiency* – карт внесення добрив [12], *growing season* – вегетаційний період [12].

При збереженні структурної моделі слова застосовують калькування, яке або зберігає частково або не зберігає зовсім ні звукової, ні орфографічної норми: *premium segment* – преміум-сегмент [12], *gravity separator* – гравітаційний сепаратор [12], *autotrophic nutrition* – автотрофного живлення [12], *local characteristics of soil* – локальні особливості ґрунту [12], *optical camera* – оптична камера [12], *calculation of water balance* – розрахунок водного балансу [12], *flexible pricing policy* – гнучка цінова політика [12].

Інший вид найпоширеніших перекладацьких трансформацій – пермутація, так звана перестановка слів, яка означає, що частина словосполучення у вихідній мові переміщається у кінцеву позицію в цільовій або навпаки: *biohumus production* – виробництво біогумусу [12], *farm-produced biohumus* – біогумус власного виробництва [12], *seed treatment unit* – блок протруювання [12], *air purification level* – ступінь очищення повітря [12], *seed calibration* – калібрування насіння [12], *color sorting machine* – обладнання для фотосепаратора [12], *seed incrustation* – інкрустація насіння [12], *in-ear sprouting* – проростання в колосі [12], *strain renovation plan development* – формування плану сортооновлення [12], *Global Positioning Systems* – система глобального позиціонування [12], *differential fertilizer technology* – технологія диференційованого внесення добрив [12], *mid-season period* – період міжсезоння [12], *four lines-cups section* – відділ з чотирма лініями з «чашками» [12], *humidity control of leaves* – контроль вологості листя [12], *dew point meter* – показник точки роси [12], *cattle activity* – активність худобини [12], *cleaning and drying sections* – секції очистки та сушки [12], *sowing density* – густина висіву [12], *sowing-sprouting period* – період «сівба – сходи» [12].

У перекладах специфічної аграрної термінології явище компресія та декомпресія – не рідкість. Декомпресією визначають поняття лінійного або вертикального розміщення мовних одиниць, що необхідне для заповнення фонетичних, морфемних, лексико-семантичних та синтаксичних лакун різних мов [13]. Саме завдяки такій трансформації текст перекладу стає доступним та більш зрозумілим загалом: *chemicals from the treater* – *хімічні препарати з протруйника* [12], *adding essential nutrients* – *необхідність кількості поживних речовин* [12], *milking and cattle fattening operations* – *технології утримання, доїння та відгодівлі корів* [12], *housing for calves* – *приміщення для утримання телят* [12], *frost and cold resistance* – *стійкість до понижених температур* [12], *the best commercial seed* – *найкращих для вирощування насіння у промислових масштабах* [12], *seed technologist* – *технолог насіннєвого господарства* [12], *control system for liquid fertilizer* – *система контролю за внесенням рідких добрив* [12].

Явище компресії є достатньо розповсюдженим при перекладі професійної аграрної лексики. Саме така трансформація дозволяє заощадити мовні засоби для вираження того ж самого змісту та надати інформацію в більш стислій формі, особливо, щоб спростити структуру нагромаджених словосполучень з вихідної мови на цільову: *fruit farm industry* – *фруктова продукція* [12], *seed production line* – *насіннєва лінія* [12], *lab analysis of soil samples* – *аналіз проб ґрунту* [12], *processing of raw material* – *переробка сировини* [12], *milk production with “extra” grade* – *молоко татунку «екстра»* [12].

Трансформація номіналізації також зустрічається при перекладі аграрної літератури та означає розширення вживання іменникових форм за рахунок зменшення частоти вживання значеннєвих дієслів, дієслівних словосполучень та прислівників [14, с. 189]: *water discharge* – *водяне розвантаження* [12], *minimal product losses* – *скорочення втрат продукції* [12], *precision agriculture* – *точне землеробство* [12].

Висновки. Отже, підсумовуючи, можемо зазначити, ході дослідження було виявлено, що переклад аграрної термінології потребує від перекладача уміння правильно трансформувати ці терміни у громіздких мовних структурах та розуміти вимоги щодо перекладу аграрної термінології. З’ясовано, що найпоширенішими лексико-семантичними трансформаціями при перекладі аграрної термінології на основі проаналізованих текстів аграрної тематики є: вибір варіантного відповідника, калькування, компресія та декомпресія. Інші хоча й вживаються рідше, але теж входять до значущих лексико-семантичних трансформацій в аграрній термінології, адже вони використовуються перекладачем, щоб адаптувати текст, скоротити масивні мовні конструкції та забезпечити еквівалентним відповідником при його відсутності у словнику.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні особливостей відтворення термінологічних скорочень аграрної сфери засобами цільової мови.

Список використаної літератури

1. Озарко, Соломчак – Озарко І. І., Соломчак Т. В. Лексичні, граматичні та термінологічні особливості науково-технічного перекладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.zu.edu.ua/Articles/76/46.pdf>

2. Васенко Л. А. Фахова українська мова: Начальний посібник / Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кривець. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
3. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : навч. посібник для студ. філол. напряму підготовки / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 232 с.
4. Трофімцева О. Український словник з аграрної політики [Електронний ресурс] / О. Трофімцева, О. Жемойда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://www.apd-ukraine.de/images/Glossary_ukr_fin.pdf.
5. ABBYY Lingvo [Електронний ресурс] // ABBYY. – 1990. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.lingvo.ua/uk>.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика: очерки лингв. теории пер. / Я.И. Рецкер. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
7. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Леонид Степанович Бархударов. – Москва : «Международные отношения», 1975. – 240 с.
8. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык / Я. И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1982. – 104 с.
9. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
10. Сіняговська І. Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту І. Ю. Сіняговська. // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – 2014. – С. 89–93.
11. Латышев Л.К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности / Латышев Л. К. – М. : Международные отношения, 1986. – 107 с.
12. Сварог Вест Груп [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://svarog-agro.com/uk/home>.
13. Камінський Ю. І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії // Вісник СуиДУ. Серія Філологія. – №1, 2008. –С. 109-111.
14. Вине Ж.-П. Технические способы перевода // Ж.-П. Вине, Ж. Дар-бельне. – М. : 1978. – 298 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПЕРЕДАННЯ ЗМІСТУ РЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Сучасна лінгвістика задається питанням про те, чи може мова бути відображенням культури. Безумовно, національний соціокультурний фонд залишає свій відбиток у мові. Мова – це відображення дійсності, частиною якої і є культура. Соціокультурні відомості, які характерні лише для певної нації чи національності та які відображенні у мові даної національності спільноти, В.С. Виноградов називає фоновою інформацією. Фонова інформація включає в себе специфічні факти історії, особливості державного устрою і географічного середовища національної спільноти, характерні предмети матеріальної культури, фольклорні поняття – все те, що в теорії перекладу зазвичай називають реаліями. Уперше питання про реалії як свого роду мовні універсалиї з яскравою національно-специфічною інформацією про країну, її історію, культуру та народ було піднято на початку 40-х років XX століття Іваном Федоровим.

У 1952 році Л. Соболев уперше дав визначення терміна «реалія» як лексичної одиниці: «Терміном «реалії» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів» [5: 24].

В українському перекладознавстві термін «реалія» вперше вживає О. Кундзіч в 1954 році у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел», підкреслюючи при цьому неможливість перекладу реалій: «Я схильний вважати народні пісні аналогічними реаліям даного народу, що, як правило, не перекладаються» [4: с. 104]. Реалії, як правило, не мають лексичних еквівалентів в інших мовах. Та чи насправді не мають? Безумовно перекладач, з огляду на загальні теоретичні положення і спираючись на володіння мовами, на фонові знання, на свій досвід, чуття і картотеку мусить передати зміст, але, в першу чергу, потрібно звертати увагу на «контекстуальну обстановку», вміти в кожному окремому випадку обрати найбільш підходящий, іноді єдино можливий шлях.

На сьогоднішній день існує величезна кількість стилістичних засобів, за допомогою яких можна передати реалії. Тут проблема полягає у тому, наскільки перекладач вміє ними користуватися. Часто у перекладі можна зустріти транслітерацію чи транскрипцію, тобто безпосереднє використання даного слова, що означає реалію, або його кореня при написанні літерами своєї мови, або разом із суфіксами своєї мови. Під терміном калькування розуміється дослівний або буквальний переклад. Наприклад «skyscraper» – хмарочос. Шляхом гіпонімічного перекладу в багато інших мов перейшли поняття, що позначають загально-політичне життя, досягнення в галузі науки на техніки. Наприклад: слова «совет», «колхоз», «спутник» у німецькій мові: «Sowjet», «Kolchos», «Sputnik», у англійській мові «Soviet», «Kolkhoz», «Sputnik». Один з більш поширених засобів є

використання слова, що означає щось близьке (хоч і не конкретно це поняття) по функції до іншомовної реалії. Іншими словами, це уподібнений переклад, що уточнюється в умовах контексту. Наприклад, «той, хто говорить не по суті» в німецькому перекладі «Тихого дону» М. Шолохова передано словом «Aufseher», а слово «босяк» – «Stormer» (дослівно – бродяга).

Цікавішими ж, на мою думку, до перекладу є не просто слово реалія, а цілий фразеологізм. Як передати зміст, залишивши відповідний відтінок? Пропоную на конкретних прикладах провести лексичний розбір реалій у німецькій, англійській та українській мовах. При перекладі наступних виразів важливо знати релігійне спрямування вищезазначених країн, їх історію, культурні явища.

Спочатку візьмемо для прикладу англійську ідіому. У 1815 році відбулася битва під Ватерлоо, у якій Наполеон втратив 41 тисячу бійців і зазнав поразки. Звідси і з'явився вираз з історичним фоном – «to meet one's Waterloo». Цей вираз сприймається британцями як «потерпіти поразку», «бути розгромленим», «зазнати остаточної поразки», але як передати цю ідіому українцям чи німцям? Це частина минулого країн учасників битви, яка несе для них велику історичну цінність.

Мені здається, що незважаючи на те, що це історичний факт, потрібно використати подібну ситуацію для країни, на мову якої перекладається текст. Та чи буде правильним переклад цього виразу на українську як «Ти ще зустрінеш свою Городоцьку битву», а на німецьку «Ти ще зустрінеш Тевтобурзький ліс»? На мою думку, такий варіант перекладу має місце. Звичайно, подібні еквіваленти ніколи не передадуть повного змісту, тому вживати такий вид перекладу потрібно у якості відповідника у дужках для кращого розуміння тексту.

Ще один цікавий вираз в англійській мові «It's raining cats and dogs» має специфічний переклад для українців та німців. Якщо перекласти цей вираз на безеквівалентній основі, ми отримаємо «Дощить котами та собаками». У такому вигляді цей вираз не несе абсолютно ніякого смислового навантаження. У цьому випадку просто необхідно вжити відповідник, в українській мові це буде вираз «лліє як з відра», а у німецькій «**der Himmel hat seine Schleusen geuffnet**».

Наступним прикладом я вирішив обрати досить цікавий німецький вираз. Цікавий він тим, що своїм походженням належить до релігії, а на сьогоднішній день релігія, як і багато років назад, є провідним, універсальним духовним явищем у житті суспільства. Різні частини світу сповідують різні напрямки релігії, іноді неправильне розуміння веде до війн між країнами. Завдання перекладача полягає у тому, щоб якомога доступніше пояснити подібні вирази. Jemanden katholisch machen. Цей вираз означає «виправити когось», «наставити на шлях істинний». Візьмемо для прикладу просте речення: Ich werde dich katholisch machen. Одним із перекладів такого речення може служити наступне: Я навчу тебе пристойно поводитись. У той самий час прямий переклад – зробити когось католиком (символічне значення лексеми katholisch зумовлене пануванням католицизму в Австрії на відміну від протестанської півночі Німеччини). Тут вже головну роль відіграє значення релігії в історії народів.

Як перекласти подібний вираз на українську чи ту ж саму англійську мови? В 2010 році в Великобританії проживало 33,82 мільйонів протестантів, які складали

54,5% населення цієї країни. Згідно з цим джерелом, по числу протестантів Великобританія знаходиться на 6-ому місці в світі і на 1-ому місці в Європі. В Україні ж лєвова частка населення – православні. Тому, для більшості українців та британців цей вираз несе у собі скоріше негативне, ніж позитивне забарвлення. В Британії зростає частка осіб, які вважають себе атеїстами або не визначились із конфесією віросповідання, таких 25 відсотків. Тобто це чверть населення, для якого цей вираз не несе ніякого забарвлення взагалі. У таких випадках просто необхідно надавати в дужках відповідник. Адже, навряд чи ви поляку доведете, що «зробити когось православним» це означає «направити когось на шлях істинний».

Для українського прикладу я обрав декілька варіантів. Перший з них – «Пугу, пугу!». Це у козацькому суспільстві означає: «Здрастуй, добрий день». Почувши привітання, з куреня, відчинивши вікно, озиваються: «Пугу-пугу» – двічі. Хтось із гостей відповідає: «Козак з Лугу», після чого вони ставлять коней на припону й заходять у курінь до товариша-братчика. То як перекласти подібний вираз, аби зберегти його забарвлення? У цьому випадку допоможе транслітерація, з наступним поясненням у дужках. Наступний приклад: «Горбатого могила виправить». У німецькій мові звичайно, так як і у англійській, буде логічним використати відповідник. У німецькій мові подібний вираз виглядатиме як «**ein Bauer bleibt immer ein Bauer**» (Фермер завжди залишається фермером), а в англійській мові «A leopard cannot change his spots (Леопард не може змінити свої плями, тобто свою природу).

Отже, реалії – це дуже цікавий і незвичний лексичний прошарок мови, за допомогою якого виражається національне забарвлення. Переклад реалій – це справа не тільки перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва. Оскільки структура реалій різноманітна, тобто ними можуть бути окремі слова, словосполучення, речення, скорочення (аббревіатури) і, інколи, фразеологічні звороти, робимо висновок, що сталого шляху перекладу подібних слів не існує. Важливо врахувати роль, яку реалія відіграє в змісті, міру її висвітлення в контексті, яке значення та відтінок вона несе для людей. Тому при перекладі реалій необхідно правильно обрати засіб, за допомогою якого вона буде передана в іншу мову. Дуже важливим є те, щоб враження від перекладеної реалії у читачів було б таким же, як у носіїв мови, з якої реалія перекладена. До перекладу реалії потрібно надавати в дужках стислий зміст, або ж еквівалент в мові перекладу для кращого розуміння.

Список використаної літератури

1. Виноградов В. С. Лексичні питання перекладу художньої прози / В. С. Виноградов – М.: Высшая школа 1978. – 350 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. / С. Влахов, С. Флорин. – М: Международные отношения, 1980. – 343 с.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад / Р. П. Зорівчак – Львів, 1989. – 216 с.
4. Кундзіч О. Перекладацька мисль і перекладацький недомисел / О. Кундзіч – Київ, 1954. – 250 с.
5. Соболев Л. Н. О переводе образа образом. / Л. Н. Соболев // Сборник «Вопросы художественного перевода». – М.: Советский писатель, 1955. – 290 с.
6. The Random House Dictionary of the English Language, 2nd Edition
7. <https://dictionary.cambridge.org/us/>
8. <https://www.phrases.org.uk/>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ЯВИЩА ГРАФОНУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ ДЕНІЕЛА КІЗА «FLOWERS FOR ALGERNON» НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

На сучасному етапі розвитку перекладознавчої науки все більше уваги приділяється проблемам та явищам, які до цього часу не досліджувалися або досліджувалися лише частково. Зокрема, одним з таких явищ є графон та особливості його передачі при перекладі.

У середині ХХ століття вчені-лінгвісти у своїх працях почали все частіше звертатися до явища графону. Так, В. А. Кухаренко у роботі «Інтерпретація тексту» зазначала, що графон є найширше представленим способом актуалізації фонетичної характеристики персонажа і визначала це явище як графічну фіксацію індивідуальних особливостей вимови [4, с. 19].

Після того, як «Інтерпретація тексту» вийшла друком, інші дослідники виявили інтерес до її роботи і також почали звертатися до цієї проблеми. А. Н. Мороховський, наприклад, розумів графон як графо-фонетичний засіб стилістики, що являє собою графічне відхилення від нормативного правопису. Також дослідник виділяв дві функції графону: характерологічну та ідейно-естетичну. Характерологічна функція полягає у тому, що графон виділяє у мовленні персонажа фонетичні особливості, які характеризують його як представника певного соціального середовища, діалекту або індивідуальні характеристики його мовлення. Ідейно-естетична функція обумовлюється ідейно-естетичними позиціями автора та змістом твору [5, с. 57].

І. В. Арнольд зауважувала, що графон можна охарактеризувати як «стилістично релевантне спотворення орфографічної норми, яке відображає індивідуальні або діалектні порушення норми фонетичної» [1, с. 146].

Проаналізувавши визначення, запропоновані згаданими вище дослідниками, можна помітити, що всі вони мають деякі спільні ознаки:

1. Графон характеризується як графо-фонетичний стилістичний засіб.
2. Графон характеризується як відхилення від існуючої норми.

Синтезуючи ці спільні ознаки, можна запропонувати наступне визначення графону: графон – це графо-фонетичний стилістичний засіб, що характеризується відхиленням від існуючої літературної норми.

Питання класифікації графонів також не залишилося без уваги дослідників, хоча вони з різних сторін підходять до його вирішення. В. А. Кухаренко, наприклад, проаналізувавши ряд прикладів використання графону у англо- та україномовних літературних творах, приходить до висновку про те, що «причини, що породили відступ від норм вимови, зафіксовані графічно, не схожі одна на одну і можуть бути розподілені на дві групи» [4, с. 19]. Вона пропонує ділити графони на основі

характеру особливостей їх мовлення: він є ситуаційним, тобто okazіональним, і відображає вік, настрій чи емоційний стан у момент мовлення або постійним, тобто рекурентним, і відображає походження, рівень освіченості або положення у суспільстві мовця. Виходячи з таких суджень, Кухаренко В. А. пропонує ділити графони на okazіональні та рекурентні.

Okazіональні графони характеризуються своєю унікальністю та неповторністю: кожен персонаж перекручує різні слова у нових ситуаціях, або, навіть, перекручує по-іншому слова, що вже з'являлися. Найчастішою характеристикою okazіональних графонів є незнання правил вживання та написання слова, що свідчить про низький культурний рівень мовця, який зустрічав ці слова, але не знає, як їх графічно оформити. Для демонстрації явища на практиці дослідниця наводить наступний приклад:

Звертання до персонажа «*Mon-sewer O'Hayer*» у Дж. Джонса, що імітує французьке звертання до особи чоловічої статі «*Monsieur*» [4, с. 20]

Рекурентні графони, з іншого боку, вказують на постійні індивідуальні особливості мовлення персонажа, таких як його діалектний характер та дефекти. Рекурентні графони характеризуються ще й тим, що вони залишаються незмінними не лише у межах конкретного твору, а й у інших творах. Так, наприклад, мовлення уродженців однієї і тієї ж самої території з великою вірогідністю буде схожим, навіть якщо вони не є персонажами одного й того ж самого твору. Як приклад графону, що демонструє дефект мовлення, може виступити мовлення Рафінада, героя роману Р. П. Уоррена «Вся королівська рать», що постійно заїкається:

«с-с-с-с-case», «с-с-с-с-с-с-com-ing» [4, с. 22-23]

Дослідниця також підкреслює, що, навіть коли графон не порушує фонетичної норми, читач все одно сприймає мовця як неосвіченого та такого, який має низький соціальний статус. Тут В. А. Кухаренко звертається до пояснення, даного ще на початку ХХ ст. Ф. Де Соссюром, який стверджував, що «написане слово прагне витіснити в нашій свідомості слово, що вимовляється» [4, с. 21]. Це явище яскраво ілюструє приклад:

«У Вас, мущина, есть что-то бедное во взгляде...» замість «У Вас, мужчина, есть что-то бедное во взгляде...» у Є. Євтушенко. [4, с. 22]

А. Н. Мороховський пропонує підходити до класифікації графонів з іншої сторони. Він поділяє графони на ті, що фіксують зміни голосних звуків: «*tyke* – *take*», «*gal* – *girl*» і ті, що фіксують зміни приголосних: «*mos'*» – «*most*», «*acrost*» – «*across*» [5, с. 57].

Також дослідник пропонує класифікувати графони за складом. Він виділяє інтеріорні та контактні графони. Інтеріорні графони реалізуються у складі слова: «*'cause*» – «*because*», «*dis*» – «*this*». Контактні графони, у свою чергу, реалізуються на стиках слів: «*helluva*» – «*hell of a*», «*gonna*» – «*going to*», «*wanna*» – «*want to*» [5, с. 57].

Хоча класифікації таких авторитетних лінгвістів як В. А. Кухаренко та А. Н. Мороховський і є досить детальними і різноплановими, все ж таки вони не звертають достатньої уваги на той факт, що деякі графони спотворюють лише написання слова, у той час як інші спотворюють як написання слова, так і його

вимову. Також, на нашу думку, потрібно взяти до уваги графони, які спотворюють слово настільки, що його фонетична та графічна форми не несуть у собі жодного змісту. Тому ми вважаємо доречним запропонувати власну класифікацію графонів за характером впливу спотворення на графічну та фонетичну форму слова. Ми пропонуємо ділити графони на власне графічні, графо-фонетичні, граматичні та «нонсенсні» (пор. англійський термін «nonce-word»). Графічні графони спотворюють лише правопис, в той час як фонетична форма слова залишається правильною, наприклад: «*munth*», «*rite*» замість «*month*» та «*write*». Такі графони виникають у результаті незнання правил написання слова. Графо-фонетичні графони спотворюють як графічну, так і фонетичну форму слова: «*brithday*», «*perfesser*» замість «*birthday*» та «*professor*». Такий тип графонів з'являється, коли мовець не знає як пишеться і вимовляється слово, бо він, наприклад, почув його вперше. Граматичні графони спотворюють граматичну форму слова і виникають у результаті незнання або нехтування мовцем граматичними правилами мови: «*he don't*», «*I gives*». «Нонсенсні» графони утворюються, коли слово є настільки графічно й фонетично спотвореним, що впізнати його дуже важко, або взагалі неможливо: «*compushishens*», «*beekmin*». Такі графони є переважно характерними для мовлення дітей, які лише вчаться правильно використовувати мову, та розумово неповноцінних людей.

Говорячи про графон у контексті його передачі при перекладі, важливо зазначити, що серед науковців досі не існує єдиної думки щодо можливості або неможливості перекладу графонів. Деякі науковці допускають можливість передачі цього стилістичного явища при перекладі, інші – заперечують таку можливість.

В. Г. Гак, наприклад, вважав, що «через низку лінгвістичних причин під час перекладу графону неминучі великі втрати, які лише частково можуть бути компенсованими перекладацькими ремарками та коментарями» [2, с. 38].

Незважаючи на твердження В. Г. Гака, перекладачі-практики все ж знаходили шляхи доречної та адекватної передачі явища графону при перекладі.

Роман Д. Кіза «*Flowers for Algernon*», перекладений на українську мову відомим українським перекладачем В. Шовкуном, є одним з тих романів, в яких графон грає одну з основних стилетворчих ролей. Головний герой роману – Чарлі Гордон. Чарлі 32 роки і він розумово відсталий, а тому вираження своїх думок є для нього справжнім випробовуванням: він не володіє навичками усного або писемного мовлення, а тому не вміє правильно писати і говорити. Роман написано від першої особи, тому автор звернувся до графону для демонстрації мовлення Чарлі читачеві, підкреслюючи таким чином неспроможність головного героя до повноцінної комунікації.

Для оцінки якості та адекватності перекладу В. Шовкуна проаналізуємо один з уривків з тексту-оригіналу та його українського перекладу:

«*I am 32 yeres old and next **munth** is my **brithday**. I tolld dr Strauss and **perfesser** Nemur I can't **rite** good but he says it **dont** matter he says I **shud** **rite** just like I talk and like I **compushishens** in Miss Kinnians class at the **beekmin** **collidge** center for retarded adults where I go to **lern** 3 times a week on my time off.*»

*«Мені тридцять **двоє** років і в **наступнім** місяці буде мій день народження. Я сказав **дохторю** Штраусу та **професорю** Нявмуру **шо** я не вмію добре писати але він сказав **шо** це **неважно** і **шоб** я писав як я **балакаю** і як пишу твори у класі міс Кінніан у її школі для недорозвинених дорослих куди я **хожу** вчитися тричі на тиждень коли маю вільний час.»*

З наведеного вище уривку можна зробити декілька висновків щодо того, як автор оригіналу використав графон і як перекладач передав випадки його використання при перекладі. Д. Кіз у своєму романі використав велику кількість різних графонів для передачі та індивідуалізації мовлення Чарлі. Проаналізуємо графони, які зустрічаються в цьому уривку. Перший тип графонів, що зустрічаються у тексті – графічні графони: «*yeres*», «*munth*», «*should*» та ін., які мають виглядати відповідно як «*years*», «*month*» та «*should*», що є неочевидним для людини, незнайомої з літературним стандартом, такої як головний герой. Другий тип – графічно-фонетичні графони, які в уривку представлені наступними прикладами: «*brithday*», «*prefesser*», що свідчить про те, що Чарлі дуже віддалено знайомий з цими словами. Граматичний графон «*dont*», який має неправильну форму у комбінації з «*it*» і підкреслює неузгодженість у розумі героя граматичних категорій. Також в уривку присутній «нонсенсний» графон – «*compushishens*», який, вірогідно, є результатом незнання Чарлі лексичної одиниці для позначення певного поняття. Повна відсутність розділових знаків у розглянутому прикладі вказує не лише на незнання героєм правил письма, але й на віддаленість Чарлі від того, що він пише: для нього це скоріше потік свідомості, ніж окремі, повнозначні події та ситуації. Одразу можна помітити, що деякі графони тексту-оригіналу не передані перекладачем, в той час як правильно написані слова тексту-оригіналу стають графонами в українському перекладі: таким чином перекладач застосовує трансформацію компенсації задля збереження стилістичної цілісності уривку. Звернемо увагу на те, як В. Шовкун обирає лексичні одиниці для створення ефекту, тотожного ефекту тексту-оригіналу. Так як українська мова є більш точною в контексті співвіднесення вимови з написанням, що є характерним з огляду на прийнятий у ній фонетично-морфологічний тип правопису, перекладач вдається до чергування літер, звуки яких є фонетично схожими, наприклад, «*дохтор*» замість «*доктор*». Беручи до уваги типологічну будову української мови як синтетичної, перекладач створює графони за допомогою спотворення флексій, наприклад, «*дохторю*», а не «*доктору*», «*професорю*», а не «*професору*». Не менш важливу роль грає діалектна лексика, яка характеризує мовця як неосвіченого та далекого від культури. Прикладами використання таких лексичних одиниць є «*шо*», «*балакаю*», «*неважно*». Назва навчального закладу, який Чарлі відвідує, вилучається з тексту перекладу, що не спричиняє будь-яких логічних втрат, а тому є допустимим.

Важливо зазначити, що у ході подій твору герой стає значно розумнішим і синтаксис також змінюється, набуваючи форми літературної мови з дотриманням усіх стандартів, а потім, коли герой втрачає набуті ним внаслідок експерименту розумові здібності, автор повертає мовлення Чарлі назад, до синтаксису, подібного до синтаксису вищенаведеного уривку. Перекладач відтворює ці особливості будови твору відповідним чином, а тому ці зміни прослідковуються й у перекладі.

Отже, можна сказати, що В. Шовкун вдало впорався з завданням передачі стилістичного явища графону при перекладі твору на українську мову. Застосовуючи здебільшого лексико-граматичні компенсації, він вміло скористався морфологічними відмінностями української та англійської мов для компенсації втрачених при перекладі графонів іншими, створеними перекладачем.

Список використаної літератури

1. Арнольд И. В. Стилистика декодирования / И. В. Арнольд. – М. : Флинта, 1998 – 243 с.
2. Гак В. Г. «Коверкание» или «подделка»? (Об одном опыте перевода варваризмов) / В. Г. Гак // Тетради переводчика. – М. : Международные отношения, 1996. – Выпуск 3. – с. 38-44.
3. Кухаренко В. А Інтерпретація тексту : навч. посібник для студ. старших курсів факультетів англ. мови / В. А. Кухаренко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.
4. Стилистика английского языка / [А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. – К. : Вища школа, 1984. – 236 с.

М. Р. Комов

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. А. В. Зорницький

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ІМЕН ПЕРСОНАЖІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖОЗЕФА ГЕЛЛЕРА «САТЧ-22» НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Розвиток перекладознавчої науки зобов'язує зосереджувати увагу на тих явищах, яким вона раніше приділялась у недостатній мірі, і саме це можна спостерігати на сучасному етапі розвитку науки. Наприклад, усе більше уваги зосереджується на релевантності передачі власних імен, а саме врахуванні етимології, складної смислової структури, унікальних особливостей форми та численних зв'язків з іншими одиницями та категоріями мови при перекладах англійських текстів українською мовою. Феномен номінації викликає значний інтерес у перекладачів, що й визначає актуальність обраної теми.

У цілому можна виділити наступні способи передачі власних імен:

- транслітерація;
- транскрибування;
- транспозиція;
- калькування;

Варто відзначити, що найменш уживаним є спосіб транслітерації, тому що при цьому спотворюється звуковий образ першоджерела. Поширеним варіантом є транскрибування. Цей спосіб застосовується для фонетичної передачі форми відповідного іноземного слова українською мовою. Широко вживаним є також калькування. Замість звукового відтворення застосовується дослівний переклад словосполучення або ж слова. Логічне та доцільне використання цих засобів допомагає уникати прямого та «точного» перекладу власних імен, за допомогою чого, у свою чергу, можна уникнути створення безглузвих, немилозвучних імен при перекладі.

Починаючи з XX століття, вчені почали активно досліджувати аспект передачі власних імен при перекладах з іноземної мови. Значного успіху в дослідженнях зуміла досягти Кухаренко В.А., що й знайшло своє відображення у її праці «Інтерпретація тексту». Дослідниці вдалося виокремити антропоніми, тобто ті власні імена, що можуть найкраще охарактеризувати героїв. Також, вона зосереджує свою увагу на тому, що «власне ім'я виступає гранично інформаційно насиченою одиницею в мові кожного комуніканта, оскільки, характеризуючи об'єкт, включає весь запас знань мовця про нього.»[2]

До видатних українських вчених, що зробили значний внесок у розвиток художнього перекладу можна віднести В. В. Коптілова, І. В. Корунця, М. О. Новикова. Якщо розглядати дослідників з інших країн, то найбільш яскравими представниками є С. Басснет, С. Флорін, А. Попович, К. Чуковський, Ю. М. Тинянов. Саме їх напрацювання заклали фундамент для подальшого розвитку науки.

Наприклад, Тинянов Ю. М. стверджував, що «в художній літературі немає імен, що не говорять». [3; с. 22]. Важливість власних імен в художніх творах полягає в тому, що вони відіграють специфічну роль, за допомогою чого можливо найбільш точно та ефективно передати дійсність. Вдало підібране ім'я персонажу може виступати як один з основних засобів його характеристики, що, в свою чергу, збільшує емоційний вплив всього твору.

О. Єсперсен та А. Нурен наголошували на тому, що власні імена виступають як по-особливому змістовні та мають окреме лексичне значення.

За допомогою влучної передачі імен персонажів можливо показати частину соціально-культурного контексту мовної картини світу та окремої мови, з якої відбувається переклад. Саме завдяки цьому антропоніми позначаються, як такі лексичні одиниці, що є «індивідуальними предметами безвідносно до їх ознак». [1; с.87].

Цікавим з точки зору аналізу особливостей передачі імен персонажів з англійської мови на українську є твір американського письменника-сатирика Джозефа Геллера «Catch-22». Саме цей роман вважається найзначнішою його працею, за що і був відзначений високими місцями в різних рейтингах творів XX століття.

Твір існує в двох варіантах перекладів українською мовою. Вперше він був перекладений відомим українським перекладачем Миколою Мерешаком під редакцією видавництва «Дніпро» та мав назву «Пастка на дурнів». Другий варіант перекладу (авторства Олени Фешовець) з'явився минулого року у видавництві «Книги – XXI» під назвою «Пастка-22». Саме з огляду на це, доцільно порівняти шляхи передачі власних імен в обох перекладах.

М. Мерешак при передачі власних імен персонажів роману в основному використав спосіб калькування. Крім того, можна зустріти випадки транскрибування та транслітерації. Спостерігати це можна в наступних прикладах: *Cramer* – *Занудер*, *Shipman* – *Святмен*, *Duckket* – *Качкім*, *Clevinger* – *Мудренджер*, *Towser* – *Трезор*, *Havermeyer* – *Тупермеєр*, *McWatt* – *Макпростак*, *Daneeka* – *Дайлік*, *Wintergreen* – *Зелензим*, *Dobbs* – *Жлобс*, *Cathcart* – *Пескарт*, *Nately* – *Кристі*, *Dreedle* – *Штурхер*, *Peckem* – *Паршіл*, *Orr* – *Вессл*, *White Halfoat* – *Зелений Вуж*. Загалом, спосіб калькування використовується задля відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова чи словосполучення. Лексеми та морфеми

перекладаються відповідниками цільової мови. На прикладі такої великої кількості калькованого перекладу можна спостерігати збагачення опису персонажів та надання нових рис за допомогою не тільки особистих якостей, але й імен, які мають в собі певний зміст. Крім того, цей спосіб перекладу також передбачає позиціонування героя – як з позитивної, так і з негативної сторони. Ім'я може зовсім не відповідати тій формі, що була закладена в першоджерелі, проте завдяки калькуванню перекладачу вдається вкласти в антропонім всі характеристики героя.

Інший спосіб, який використав М. Мерещак – це транскрибування. Його можна спостерігати в наступних прикладах: *Yossarian* – *Йосар'ян*, *Dunbar* – *Данбар*, *Milo Minderbinder* – *Майло Майндербайндер*, *Scheiskopf* – *Шайскопф*. За допомогою способу транскрибування перекладач може досягти досить точної передачі антропоніму, зберігаючи при цьому ідентичність.

Також, при перекладі Дж. Хеллера застосовувався спосіб транслітерації, зокрема в наступних прикладах: *Major Major* – *Майор Майор*, *Aadvark* – *Аадварк*. До переваг цього способу передачі можна віднести те, що оригінальний варіант імені не зазнає спотворень. Носії таких імен мають незалежну від мови, універсальну ідентифікацію.

Зосереджуючи свою увагу на перекладі О. Фешовець, в романі «Пастка-22» можна виділити використання двох основних способів передачі власних імен, а саме – транслітерації та транскрибування. Калькування зустрічається лише в одному варіанті передачі антропоніму.

До прикладів транскрибування варто віднести наступні: *Shipman* – *Шипмен*, *Towser* – *Таузер*, *Wintergreen* – *Вінтергрін*, *Dunbar* – *Данбар*, *Milo Minderbinder* – *Майло Майндербайндер*, *Scheiskopf* – *Шайскопф*, *Nately* – *Нейтлі*, *Dreedle* – *Дрідл*, *Daneeka* – *Деніка*, *McWatt* – *Маквот*.

До прикладів транслітерації антропонімів варто віднести наступні: *Yossarian* – *Йосаріан*, *Cramer* – *Крамер*, *Duckett* – *Дакет*, *Havermeyer* – *Гавермеєр*, *Dobbs* – *Доббс*, *Cathcart* – *Каткарт*, *Major Major* – *Майор Майор*, *Aadvark* – *Аадварк*, *Peckem* – *Пекем*, *Orr* – *Орр*.

Приклад калькування зустрічається лише в передачі імені *White Halfcoat* – *Білий Вівсюг*.

Стаття не покриває всі можливі аспекти перекладу антропонімів. За результатами проведеної роботи можливо встановити, що досі не існує певних правил перекладу власних імен з англійської мови на українську. Складність полягає в тому, що майже не існує повних еквівалентів на фонологічному та орфографічному рівнях.

Враховуючи обидва варіанти перекладу, можна підсумувати, що перекладачі змогли в повній мірі передати власні імена зображуваних персонажів. Перший варіант перекладу зосереджується на емотивному оздобленні та актуалізації відповідних характеристик персонажів, тоді як другий варіант, є більш «сухим» та емотивно незабарвленим. Проте, в кінцевому підсумку це не відіграє вирішальної ролі в сприйманні тексту.

Список використаної літератури

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. — Изд. 2-е. — М.: Советская энциклопедия, 1969. — 608 с. (в пер.)
2. Виноградов В.В. О теории художественной речи / акад. В.В. Виноградов ; [послел. ак. Д.С. Лихачева]. - М. : Высшая школа, 1971. - 239 с.
3. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов. по спец. № 2103 «Иностр. яз» / В. А. Кухаренко. — 2-е изд., перераб. — М. : Просвещение, 1988. — 192 с.
4. Джозеф Геллер. Пастка-22. Переклад з англійської: Олена Фешовець. Чернівці: Книги-XXI, 2016. — 464 с.
5. Джозеф Геллер. Пастка на дурнів. Переклад з англійської: Микола Мерещак. Київ:Дніпро, 1988. — 630 с.

Т. О. Кричковська

*Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету*

Науковий керівник:

к.пед.н., доц. Н. В. Войнаровська

ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Мова й культура не можуть розглядатися сьогодні окремо одна від одної, оскільки обидві є когнітивними інструментами пізнання дійсності. Мова є відображенням свідомості та життєвого досвіду народу. Різні народи по-різному інтерпретують дійсність, одні й ті самі явища і характеристики, виділяють суттєві саме для цього народу елементи. Коли людина опиняється в іншому культурно-мовному середовищі, вона відчуває так званий “культурний шок” через недостатнє знання національних цінностей і законів спілкування носіїв інших культур і мов. Щоб уникнути всіх непорозумінь потрібно мати вагомі знання тої чи іншої культури, потрібно щоб відбувалася взаємодія між культурами. Взаємодія культур — це особливий вид безпосередніх відносин і зв’язків, що встановлюються між двома або декількома культурами, а також тих впливів та взаємних змін, які проявляються в ході цих відносин.

Національна самобутність мови найяскравіше проявляється у фразеології, тому що фразеологізми прямо співвіднесені з позамовною діяльністю, відбивають образну інтерпретацію реалій навколишньої дійсності, в них закарбовані уявлення народу про навколишній світ. У той самий час, переклад фразеологічних одиниць є дуже важким завданням. В силу свого семантичного багатства, образності, лаконічності і яскравості фразеологія грає в мові дуже важливу роль. При перекладі фразеологізму перекладачеві треба передати його зміст і відбити його образність, знайшовши аналогічний вислів в іноземній мові, а саме в німецькій, не упустивши при цьому стилістичну функцію фразеологізму. При відсутності в іншій мові ідентичного образу перекладач змушений прибігати до пошуку «приблизної відповідності» [4, с. 395]. Переклад фразеологічних одиниць на інші мови викличе певні труднощі через їхню семантичну цілісність й ускладненість. Дослівний (буквальний) переклад фразеологічного вислову спотворює зміст висловлення, у той час, як потрібен адекватний переніс значення фразеологічної одиниці на другу мову.

Фразеологізми є знаками вторинної номінації, де образ словосполучення, його первинна мотивація переноситься на іншу, нову ситуацію. Через це фразеологізмам притаманна образність і при їх використанні разом із власне значенням у свідомості

виникає яскрава внутрішня форма (образ, Gestalt) цих фразеологізмів. Фразеологізмам властивий ряд ознак, що зближують їх зі словом (відтворюваність, цілісність значення, стійкість, непроникність). Значна частина фразеологізмів еквівалентна одному слову (наприклад, гнути кірпу - гордувати, на руку ковінька - вигідно), і, як окремі слова, фразеологізми виступають у ролі єдиного складеного знака [2: 8].

У процесі перекладу постають дві пріоритетні задачі: перша – виокремити сам фразеологізм, друга – знайти відповідний спосіб перекладу. У тексті завжди існують елементи, котрі важко чи неможливо перекласти, фразеологізми виступають такими чи не найчастіше. Спосіб перекладу обирається за певними параметрами фразеологічних одиниць, а саме: єдність змісту, наявність чи втрата внутрішньої форми та образності.

Загалом, виділяють два способи перекладу: фразеологічний, що включає в себе використання еквівалента та аналога, та нефразеологічний, що опирається на калькування та опис. Перший базується на використанні в перекладі стійких одиниць різного ступеню схожості.

Фразеологічний еквівалент опирається на використання незалежно від контексту рівнозначного перекладу, що має такий самий зміст і сенс, належить до тієї ж граматичної категорії, вживаності, зв'язку з контекстними супутніми словами тощо. Для прикладу, фразеологізм «stumm wie ein Fisch» має повний еквівалент «німий як риба». У даному випадку чітко спостерігається повна відповідність. Інші приклади: «Mit dem Feuer spielen.» – «Гратися з вогнем»; «Den Schwanz einziehen.» – «Піджати хвіст»; «Die Katze im Sack kaufen.» – «Купити кома в мішку»; «Es ist nicht alles Gold, was glänzt.» – «Не все золото, що блищить»; «Blaues Blut haben.» – «Мати блакитну кров».

Аналог, або відносний фразеологічний еквівалент передбачає можливу відмінність у синонімічних компонентах, синтаксичній побудові, сполучуваності. У іншому він є повною відповідністю. Наприклад, фразеологізм «die Spuren verwischen» (досл.: стерати сліди) відповідає фразеологізму «замити сліди». Ряд подібних прикладів: «Etw. wie seine Westentasche kennen.» – (досл.: Знати як кишеню своєї жилетки). – «Знати як свої п'ять пальців»; «Die Welt ist ein Dorf.» – (досл.: Світ – село). – «Світ місний»; «Die Föhler ausstrecken.» – (досл.: Випустити щупальця). – «Закинути вудочку»; «Einen Bärenhunger haben.» – (досл.: Мати ведмежий голод). – «Голодний як вовк»; «Das Heft in der Hand haben.» – (досл.: Мати в руці зошит). – «Тримати в своїх руках стерно влади».

Переклад з однієї мови іншою неможливий без граматичних трансформацій. Граматичні трансформації – це передусім перебудова речення (зміна його структури) і всілякі заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку. Граматичні трансформації зумовлюються різними причинами – як чисто граматичного, так і лексичного характеру, хоч основну роль відіграють граматичні чинники, мовні відмінності. При зіставленні граматичних категорій і форм німецької і української мов звичайно виявляються такі явища: 1) відсутність відповідної категорії в одній з мов; 2) частковий збіг; 3) повний збіг [1: 149]. В

першому і другому випадках виникає необхідність інших шляхів перекладу, що забезпечать подолання даних мовних відмінностей.

Таким чином застосовується нефразеологічний переклад, у вигляді калькування та описового перекладу, що забезпечує передачу значення фразеологічної одиниці за допомогою лексичних засобів мови, як правило тоді, коли не існує аналогів та еквівалентів даного фразеологізму. У цьому випадку, зазвичай, існують втрати образності, експресивності, афористичності та відтінків значень.

Калькування використовують при відсутності можливостей передати експресивно-емоційне та семантико-стилістичне значення іншими способами та коли дослівний переклад може донести істинне значення. Наприклад, фразеологізм *«weiße Rabe»* таким чином перекладається як *«біла ворона»*. Німецькою цей фразеологізм має позитивне значення *«розумна, обдарована людина»*, тоді як українською отримує негативний відтінок *«несхожий на інших»*. Інші приклади: *«Eine schöne Geste.»* – *«Красивий жест»*; *«Etwas mit Stumpf und Stiel ausrotten.»* – *«Вирвати щось із корінцем і стеблом»*; *«Im siebenten Himmel sein.»* – *«Бути на сьомому небі»*.

Описовий переклад означає не переклад фразеологізму, а його тлумачення, коли не існує еквівалентів. Самостійного значення він мати не буде, слід звертатися до контексту. Наприклад, фразеологізм *«Er kann ihm nicht das Wasser reichen»* (досл.: Він і води подати не зможе). – *«Людина, яка нічого не може робити, не справляється ні з якою справою»*. Граматичне оформлення фразеологізму повністю змінене. В оригіналі розповідне речення з суб'єктом дії при перекладі приймає форму атрибутивної конструкції. Наприклад: *«Ein alter Hase.»* – (досл.: Старий заєць). – *«Людина, яка багато побачила за своє життя»*; *«Hoffen und Harren macht manchen zum Narren.»* – (досл.: Надія і завзяте очікування роблять іншого дурнем). – *«Людина, яка дарма чекає чогось»*; *«Er trägt sein Herz in der Hand.»* – (досл.: Він носить своє серце в руці). – *«Відкрита людина»*.

Якщо мова йде про переклад тексту, насиченого фразеологізмами, то варто зазначити, що зміщення автором акцентів значення вимагає підбору відповідника не серед словникових відповідників, а відповідно до актуалізованого значення. Опущення фразеологізму в одному місці можна компенсувати використанням фразеологічного звороту в іншому місці для характеристики явища або дії, виражених в оригіналі нефразеологічною одиницею. Таким чином можна уникнути втрати емоційно-експресивної забарвленості всього тексту. Аналіз співвідношення типологічних зв'язків та національно-культурного підґрунтя фразеологічних відповідників та аналіз функціонування фразеологічної одиниці в конкретному контексті дозволить виробити пропозиції щодо способів перекладу фразеологічних одиниць з національно-культурним потенціалом. Підбираючи достатньо експресивні еквіваленти з національно-мовним компонентом, нейтралізується лінгвоетнічний бар'єр, що надає носіям мови оригіналу та мови перекладу рівні можливості сприйняття та інтерпретації повідомлення [3: 183].

Отже, можна дійти висновку, що фразеологізм є одиницею перекладу і перекладається як єдине ціле з урахуванням актуалізованих у тексті оригіналу конотативних та експресивно-емоційних нашарувань, незалежно від наявності або

відсутності абсолютних фразеологічних еквівалентів у мові перекладу. В українській та німецькій мовах багато еквівалентних фразеологізмів, які є відповідниками не тільки за значенням, але й за лексичним складом. Така схожість пояснюється в деяких випадках спільним походженням фразеологізмів (висловлювання з латинської мови, з Біблії), а в інших – схожістю мовних картин світу двох різних народів, тобто подібністю уявлень, сформованих стереотипів про навколишню дійсність.

Фразеологічні одиниці широко використовуються в літературі всіх стилів, їх правильне тлумачення є важливим для вірної оцінки яскравості і виразності мовлення, розуміння жарту, гри слів, а іноді просто й змісту усього висловлювання. Саме тому важливо не допускати неточностей у перекладі. Важливо зазначити, що для цього потрібно врахувати їх семантичні, граматичні, синтаксичні та лексичні особливості. До кожної одиниці слід підібрати відповідний спосіб перекладу. Адже, вивчаючи мову, неможливо обійтись без знання самотньої частини лексики – фразеології. Фразеологічні одиниці створюються історією і досвідом народу, тому правильний переклад і розуміння значень фразеологізмів дає змогу сформувати адекватну уяву про культуру, побут, традиції країни.

Список використаної літератури:

1. Дембровська О. Б. Особливості перекладу фразеологічних одиниць сучасної німецької мови / О. Б. Дембровська // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. - 2013. - Вип. 9. - С. 147-159.
2. Любчук Н. В. Німецькі фразеологізми з етнокультурним компонентом та проблеми їх відтворення при перекладі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Любчук Наталія Володимирівна. – К., 2004. – 298с
3. Марковська А. В. Міжкультурний аспект перекладу німецьких фразеологізмів (на матеріалі сучасної німецькомовної преси) / А. В. Марковська // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. - 2014. - Вип. 3. - С. 177-185.
4. Марковська А. В. Фразеологізми німецької мови з етнокультурним компонентом як перекладознавча проблема / А. В. Марковська // Мова і культура. - 2013. - Вип. 16, т. 1. - С. 394-400.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. У статті розглядається граматична будова англійських пасивних конструкцій, їх передача в українських перекладах, труднощі та проблеми відтворення конструкцій в пасивному стані.

Ключові слова: пасивні конструкції, пасивний стан, відтворення пасивного стану, будова пасивного стану.

Постановка проблеми. Переклад пасивних конструкцій на українську мову завжди був актуальною темою для вивчення. Проблеми перекладу конструкцій в пасивному стані в сучасних мовах приваблюють увагу багатьох дослідників.

Пасивні конструкції надзвичайно поширені в англійській мові. Вони використовуються рівномірно з активними конструкціями як у письмовій мові, так і в розмовній. Пасивний стан не є звичайним відображенням активного, він аж ніяк не є його віддзеркаленням, тобто до конструкцій у пасивному стані ні в якому разі не слід відноситися як до перевертнів активних конструкцій. Такі два типи конструкцій не являються паралельними у вживанні та мають різні цілі. У більшості випадків ці конструкції не є такими, що взаємно заміщують одна одну. Існує велика кількість розмовних кліше, де потрібно вживати лише конструкції пасивного стану.

Англійська і українська мови належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов, а й до різних структурних типів мов: перша – переважно аналітична мова, де граматичні відношення у реченні передаються вільними граматичними морфемами, а друга – флективна мова, де граматичні значення і відношення передаються за допомогою зв'язаних граматичних морфем – флексій. Тому існує величезна кількість труднощів, які виникають на перекладацькому шляху.

Мета статті полягає у загальній характеристиці пасивного стану та визначенні основних способів і особливостей перекладу таких пропозицій.

Реалізація поставленої мети представляє собою комплексний перекладознавчий аналіз особливостей передачі таких граматичних елементів як англійські пасивні конструкції.

Виклад основного матеріалу. Категорія стану означає відношення між суб'єктом дії (винуватцем дії) і об'єктом, що знаходить вираження у формі дієслова [2: с.212]. Граматична суть категорії стану полягає в здатності мови передавати суб'єктно-об'єктні відношення дії конструкціями, які не збігаються з логічною схемою судження. При усуненні або відсутності об'єкта дії його функцію виконує сам суб'єкт.

Усі часові форми пасивного стану утворюються з відповідних часів допоміжного дієслова *to be* та дієприкметника минулого часу основного дієслова [1: с.50].

Наприклад:

The house was built by his father.

The house was surrounded by mighty trees which have been there for hundreds of years.

Варто пам'ятати, що часові форми групи *Perfect Continuous* не вживаються у пасивних конструкціях.

У сучасній англійській мові виконувач дії зазначається приблизно в 20% випадках вживання пасивних конструкцій. Якщо суб'єкт дії відомий, то перед ним ставиться частка *by*. Після дієслова у пасивному стані вживається також доповнення з прийменником *with* для визначення знаряддя, за допомогою якого відбувається дія.

Наприклад:

This bar was built with my bare hands from the finest wood of the country.

Пасивні конструкції в англійській і українській мовах звісно ж мають деякі відмінності, так як пасивні конструкції в англійській мові вживаються набагато частіше, аніж в українській. Також пасивні конструкції англійської мови мають свої певні особливості, які відрізняють їх від пасивних конструкцій української мови.

Більш поширене використання пасивних конструкцій в англійській мові обумовлене загальним характером граматичної будови та майже повною відсутністю відмінків. Тому українською мовою ми можемо виразити думку декількома різними способами.

1. *Ці книги було куплено минулого року.*
2. *Ці книги купили минулого року.*
3. *Ці книги купувалися минулого року.*

В англійській мові це можна зробити лише одним способом:

These books were bought last year.

Граматичні явища однієї мови відрізняються від граматичних явищ іншої мови, хоча в окремих випадках вони можуть мати певну подібність. Звідси ми і можемо виділити граматичні задачі перекладу в області морфології та синтаксису. Дослідження перекладу в основному будується на випадках розбіжності граматичного ладу різних мов. Більша частина перекладознавців дотримуються такої думки. Серед них можна зазначити А.Д.Швейцера, В.І.Карабана [3; 6] та ін.

При перекладі українською мовою можна або зберегти пасивну форму, або замінити її активною, але важливо знати, чим саме обумовлене вживання пасивної форми в англійському оригіналі. Але це цілком зрозуміло, що відтворення граматичної форми оригіналу, як такої, ніяк не може служити метою перекладу, адже ми не намагаємось досягти буквральності цього перекладу. Метою є передача думки в цілому, думки, вираженню якої в оригіналі можуть відповідати інші формальні засоби. Завжди потрібно враховувати надзвичайну специфічність кожної мови, з якої чи на яку робиться переклад.

На сучасному етапі вивчення іноземної мови адекватність перекладу конструкцій пасивного стану відіграє одну з важливих ролей, презентуючи, в

цілому, інші види вирішення актуальної наукової задачі зіставлення граматичних особливостей перекладу українською мовою англomовних текстів.

Переклад дієслів у пасивному стані часто потребує зміни граматичної структури речення. Англійські пасивні конструкції часто заміщуються українськими активними конструкціями, в яких англійському підмету в українському реченні відповідає додаток, який стоїть на початку речення, а підметом в українському реченні стає слово, що відповідає англійському додатку з прийменником *by* (в окремих випадках замість підмета можливе використання неозначено-особових конструкцій) [4; 5]. Форма пасивного стану англійського дієслова замінюється формою активного стану українського дієслова:

Now all three types of this program are served by unified code. – Єдиний код наразі обслуговує всі три типи цієї програми.

На українську мову дієслова в пасивному стані перекладаються:

1. Дієсловом з часткою -ся (-сь).

Наприклад:

The dedication of this book is split seven ways... – Присвята цієї книжки ділиться на семеро...

2. сполученням дієслова «бути» з дієслівними формами -но, -то в безособових реченнях.

Наприклад:

The room's usual furniture had been pushed carelessly up against the walls. – Решту меблів було абияк відсунуто під стіни.

3. сполученням дієслова «бути» з дієприкметником пасивного стану минулого часу.

Наприклад:

Where did you get the pies which were found in your room? - Де ви дістали ті примірники, які були знайдені у вашій кімнаті?

The hallway was large, dimly lit and sumptuously decorated, with a magnificent carpet covering most of the stone floor. – Передпокій був великий, тьмяний, пишно оздоблений, з чудовим килимом майже на вся кам'яну долівку.

They were dressed for travelling. – Вони були вбрані в одяг для подорожі.

4. дієсловом в активному стані в неозначено-особових реченнях.

Наприклад:

This invention is very much spoken about. – Про цей винахід багато говорять.

5. особовою формою дієслова в активному стані, якщо є додаток з прийменником *by*. Останній може перекладатися українською мовою як підмет.

Наприклад:

This experiment was conducted by our research team. – Цей експеримент провела наша наукова група працівників.

6. якщо в реченні з дієсловом у пасивному стані вказано суб'єкт дії, його можна перекласти українською мовою особовим реченням з дієсловом в активному стані.

The lane was bordered on the left by wild, low-growing brambles. – Зліва дорогу обмежували низькі зарості дикої ожини.

7. пасивний зворот з формальним підметом *it* перекладається неозначено-особовим реченням і супроводжується сполучником *that*, який перекладається на українську мову як «що».

Наприклад:

In other countries, it is considered that certification services should be open to competition from the private sector. – В інших країнах вважається, що послуги по сертифікації повинні бути відкритими для конкуренції з боку приватного сектору.

8. сполучення модального дієслова з інфінітивом у пасивному стані може бути перекладено пасивним або активним станом.

Наприклад:

This report must be done. – Цей звіт повинен бути зроблений. Цей звіт потрібно/треба зробити.

Висновки. Розглянувши утворення пасивних конструкцій в українській та англійських мовах, ми побачили, що пасивний стан в англійських реченнях вживається набагато частіше, ніж в українських. Це пояснюється загальним характером граматичної будови англійської мови а також майже повною відсутністю відмінків. У пасивному стані англійської мови вживаються не лише перехідні, а й велика кількість неперехідних дієслів. Тому переклад такого виду конструкції має свої певні особливості та може викликати ряд труднощів при перекладі на українську мову.

Список використаної літератури

1. Верба Л. Г., Верба Г. В. Граматика сучасної англійської мови. Довідник. – Київ: ТОВ «ВП Логос-М» 2006р. – 341 с.
2. Грамматика русского языка, Изд. АН СССР, 1953, том I – 412 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово – стилістичні проблеми. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
4. Коваленко А.Я. Загальний курс науково – технічного перекладу. – К. : „Фірма „ІНКОС”, 2002.- 320 с.
5. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. Учебное пособие. – М.: ЧеРо, 1999. – 136 с.
6. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: навчальний посібник. – К.: „Юніверс”, 2002.- 280 с.

К. Новочинська

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник:

к.пед.н., доцент кафедри перекладу Н.М.Абабілова

ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Трансформаційні зміни в Україні, інтернаціоналізація та глобалізація суспільних відносин, призвели до зростання ролі термінів у різних сферах життя, до зростання інтересу лінгвістів до всебічного вивчення сучасних терміносистем.

Однією із важливих сфер життєдіяльності суспільства є економіка. Комунікація у сфері економіки останнім часом набула широкого розповсюдження, що пов'язано із розкриттям міждержавних кордонів, глобалізацією економіки та, як результат,

залученням все більшої кількості людей до економічного життя. Розв'язання багатьох економічних проблем залежить від того, наскільки вірно та адекватно ці проблеми будуть лінгвістично інтерпретуватись. Отже вивчення питання відтворення термінів, зокрема економічних, є на часі.

Проблема відтворення термінів з англійської мови на українську була й залишається однією з найбільш актуальних у сучасному перекладознавстві. Аналіз наукових джерел свідчить, що термінологічна лексика була й є предметом розгляду українських та зарубіжних вчених: І. Арнольд, О. Ахманова, А. Баранов, Н. Васильєва, В. Виноградов, Г. Винокур, О. Вюстер, А. Герд, С. Гриньов-Гриневич, А. Давлетукаєва, В. Даниленко, Е. Дрезен, Р. Дюбюк, Т. Канделаки, І. Квітко, Я. Климовицький, М. Кондаков, І. Кочан, А. Кріжанівський, А. Лесохін, Д. Лотте, Г. Ман, Т. Панько, Н. Подільська, О. Реформатський, Г. Рондо, Л. Симоненко, Е. Скороходько, А. Суперанська, Л. Щерба. Дослідженню способів перекладу науково-технічних термінів присвячено праці: Л. Бархударова, Л. Борисової, В. Виноградова, С. Влахова, С. Д'якова, В. Карабана, Т. Кияка, В. Комісаріва, І. Корунця, З. Куделька, В. Кулешової, В. Лейчик, Р. Проніної, Я. Рецкер, В. Судовцева, І. Тимченка, С. Толстого, П. Флоренського, С. Флоріна, Ф. Циткіної.

Переклад термінології відіграє важливу роль при перекладі будь-якого спеціального тексту, у тому числі і галузі економіки. Помилки при перекладі термінів зазвичай призводять до серйозних смислових спотворень. Можна із впевненістю сказати, що без адекватного перекладу економічних термінів переклад не буде виконувати свого призначення.

У результаті наукового пошуку було з'ясовано, що засоби перекладу термінів досліджувались вченими відповідно до їх розподілу на прості, складні та терміні-словосполучення.

В. Комісарів виділяє наступні прийоми перекладу простих та складних термінів: перший – переклад з використанням лексичного еквівалента в українській мові. Науковець уточнює яким шляхом утворюється еквівалент. Це може бути: український термін, форма якого не пов'язана з формою англійського терміна; еквівалент створений шляхом транскрибування або транслітерації англійського терміна; еквівалент створений шляхом дослівного перекладу (калькування) англійського терміна; еквівалент створений поєднанням транскрибування і дослівного перекладу. Наступний прийом – переклад шляхом вибору одного з можливих лексичних варіантів, а саме це може бути: вибір між дослівним перекладом і відповідним українським терміном; вибір між транскрибування і українським терміном; вибір між транскрибування і описовим перекладом. Вчений наголошує на виборі між цілим рядом лексичних варіантів, які зустрічаються в літературі. Та останній спосіб – переклад за допомогою опису значення терміна [2].

Л. Борисова стверджує, що при аналізі прийомів передачі значення безеквівалентних складених термінів існують певні закономірності. При перекладі безеквівалентної термінології може бути використаний описовий переклад, наприклад: *holding gain* - дохід від збільшення вартості активів; *listed company* - компанія, акції якої продаються на фондовій біржі; *purchase commitments* - зобов'язання по оплаті розміщених замовлень; *stock option plan* - програма

пільгового придбання персоналом акцій компанії. Описовий переклад дозволяє передати значення терміну достатньо точно, але багатокomпонентна словосполучка ускладнює синтаксичну структуру відповідної пропозиції тексту. Під час перекладу переважної більшості безеквівалентних термінів може бути застосований прийом калькування, наприклад: *temporary difference* - тимчасова різниця; *identifiable assets* - активи, що ідентифікуються; *unremitted earnings* - неоплачені доходи; *unrealized gain* - нереалізований прибуток і тому подібне. При калькуванні можуть використовуватися граматичні і лексичні трансформації, наприклад: *dilutive effect* - ефект разводнення (заміна частини мови: ім'я прикметник — іменник); *translation risk* - ризик трансляції (заміна частини мови: іменник — ім'я прикметник); *valuation allowance* - оцінний резерв (заміна частини мови і лексична заміна) [1].

Л. Борисова додає, що переклад складних термінів складається з двох основних етапів — аналітичного та синтетичного. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап — переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну. Наприклад: *purchase commitments* — зобов'язання по оплаті розміщених замовлень; *income tax* — податок на прибуток [1].

Р. Проніна пропонує п'ять основних прийомів перекладу багатокomпонентних термінів, а саме це — калькування; переклад за допомогою використання родового відмінка; переклад за допомогою використання різних прийменників; переклад одного з членів словосполучення групою пояснюючих слів; переклад зі зміною порядку компонентів атрибутивної групи [4].

А. Коваленко вважає, що основними прийомами перекладу термінов-словосполучень є такі: описовий переклад, переклад з родовим відмінком, калькування, транскрибування, транслітерація, переклад за допомогою різних прийменників.

В. Лейчик не розмежовує способи перекладу однослівних термінів та термінів-словосполучень, а пропонує загальний варіант. Вчений вважає, що найуживанішими способами перекладу термінів є такі: еквівалент, додавання нового значення, калька, запозичення, описовий переклад, генералізація, конкретизація [3].

Ф. Циткіна наголошує на важливості вивчення перекладу складних термінів, які є утворенням специфічної конструкції (так звані лексикалізовані синтаксичні конструкції, голофразис або компресиви). Специфікою таких слів є те, що вони є суто англійським мовним явищем, і відсутні в українській мові. Зазвичай такі терміни складаються із складного слова, утвореного okazіонально та простим терміном. При перекладі компресія таких термінологічних словосполучень втрачається, і вони перекладаються описовим способом відповідно до норм української мови. Наприклад: *going-out-of-business sale* — ліквідаційний розпродаж; *written-down-value method* — облік з залишкової вартості; *step-by-step implementation* — поетапне здійснення; *off-balance-sheet transaction* — позабалансова операція [5].

Таким чином, зробивши детальний аналіз варіантів перекладу англійських термінів, ми дійшли висновку, що для їх передачі українською мовою використовуються такі способи, як еквівалентний переклад, додавання нового

значення, калька (семантична, структурна), запозичення, описовий переклад, генералізація та конкретизація.

Список використаної літератури:

1. Борисова Л.И. Пособия по научно-техническому переводу (методологический обзор) /Л.И. Борисова – М.: МПУ, 2000. – 72 с.
2. Комісарів В.Н. Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти): Учеб. для ін-тів і фак. іноз. мов /В.Н. Комісаров – М.: Вища школа, 1990. – 253 с.
3. Лейчик, В.М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод: учебное пособие / В.М. Лейчик, С.Д. Шеллов. – М.: Всесоюзный центр переводов, 2008. – 50 с.
4. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы / Р.Ф. Пронина – М.: Высшая школа, 1986. – 484 с.
5. Циткина Ф.А. Терминология и перевод: издательство /Ф.А. Циткина – “Высшая школа”, 1988. – 157 с.

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОБРАЖАЛЬНО-ВІРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В АНГЛІЙСЬКОМУ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Д. СІММОНСА «ГІПЕРІОН»)

Одним із основних компонентів комунікації є експресивність, і для вираження цієї експресивності у мовленні використовують «зображально-виражальні засоби». «Зображально-виражальні засоби» є сукупністю прийомів, які необхідні для художнього оформлення твору, його експресивності, емоційної виразності, образності. Вони не тільки дають змогу донести інформацію, а й дозволяють яскраво висловити свої думки і, якщо потрібно, здійснити емоційний вплив на читачів або слухачів.

Дослідженням зображально-виражальних засобів займалися такі мовознавці, як А. Н. Мороховський, І. Р. Гальперін, І. В. Арнольд, В. А. Кухаренко, Т. А. Казакова, Є. В. Клюєв та інші.

Поняття зображально-виражальні засоби досить неоднозначне, адже існують різні підходи і різні класифікації. Одні мовознавці поділяють їх на тропи та стилістичні фігури, інші розрізняють виражальні засоби та стилістичні прийоми, а деякі мовознавці взагалі вважають, що зображально-виражальні засоби – це складова стилістичних прийомів. У кожному підході є свої аргументи щодо розподілу «зображально-виражальних засобів» [1].

У перекладі зображально-виражальних засобів необхідно не втрачати образність, оскільки це головна функція таких засобів [2: 15 – 16]. Для цього слід звертати увагу не лише на структуру, а і на семантику, стилістичну функцію, образи, які лежать в основі цих засобів, їх традиційне лексичне, граматичне, культурне вираження у мові перекладу.

Оскільки іноді структура зображально-виражальних засобів у англійській та українській мовах може значно відрізнятися, то у перекладі такі засоби можуть зазнати серйозних змін. Зокрема, застосовуються такі трансформації як: додавання, конкретизація, метонімічні, антонімічні та інші заміни, генералізація, диференціація, повна реорганізація, змістовний розвиток, компенсація змістовних і стилістичних втрат. Зображально-виражальні засоби можуть перекладатися дослівно, описово та за допомогою калькування.

Якщо проаналізувати усі трансформації, які застосував перекладач роману «Гіперіон» Б. Стасюк для передачі зображально-виражальних засобів з англійської мови на українську у сукупності, можна зробити висновок, що найчастіше застосовуються лексичні трансформації – 51%, через лексичні та семантичні розбіжності у мові оригіналу та у мові перекладу. Найчастіше перекладач вдається до конкретизації – 23% та модуляції – 15%: *The light itself is yellow, rich as liquid*

butter, filtered as it is through foliage and fronds eighty meters above the brown surface of the Kans [5: 40] – *Саме світло тут жовте і густе, як топлене масло, проціджене крізь крони та лапате гілля дерев у вісімдесяти метрах над бурною гладінню Кансу* [4: 45]; *The image fades to another and in the split second of overlap the face of a twenty-six-year-old Siri appears superimposed on the older woman's features* [5: 479] – *Один образ змінюється іншим, і в щербину між ними потрапляє обличчя двадцятишестирічної Сірі, яке накладене на фотографію старої жінки* [4: 541].

Перекладач також дуже часто застосовує граматичні трансформації – 45%. Проаналізувавши фактичний матеріал дослідження, можна дійти до висновку, що дуже часто просто не можливо перекласти речення не застосовувши граматичних перетворень. Це пов'язано з відсутністю деяких частин мови, форм дієслова, конструкцій, а також з відмінністю тема-рематичних відносин у англійській та українській мовах. Найчастіше перекладач застосовує граматичну заміну – 17%: *It was merely the automatic reaction of a priest who had said Mass almost daily for more than forty-six years of his life and who now faced the prospect of never again participating in the reassuring ritual of that celebration* [5: 34] – *То була просто доведена до автоматизму дія – реакція священника, котрий щодня правив службу впродовж понад сорока шести років свого життя і перед котрим тепер загоріла перспектива ніколи більше не бути причетним до євхаристійного обряду, який несе розраду* [4: 38].

Перекладач застосовує лексико-граматичні трансформації (4%) лише тоді, коли необхідно адаптувати зміст висловлювання до граматичних особливостей мови перекладу: *“Siri,” I say and this time her name is not unbidden* [5: 442] – *«Сірі», – промовляю я, і цього разу усвідомлено* [4: 500].

Семантична структура зображально-виражальних засобів є досить складною та різноплановою, оскільки вона передбачає звуження, розширення, спеціалізацію, зсув або утворення нового значення певного слова у складі зображально-виражального засобу [3: 163 – 190]. Особливістю семантичної структури є взаємодія чи протиставлення кількох семантичних смислів у межах одного зображально-виражального засобу.

Зображально-виражальні засоби утворюються за допомогою взаємодії слів, словосполучень і навіть речень, як наприклад, іронія. Однак, типової морфологічної або ж синтаксичної структури, яка була б універсальною для кожного окремого тропу, не існує. Оскільки, кожен зображально-виражальний засіб формується у конкретному контексті, а тому може модифікуватись. Семантика тропу залежить головним чином від намірів автора та від його прагнень висловити ту чи іншу думку. Таким чином, серед фактичного матеріалу дослідження було виявлено антропоморфну, анімалістичну, флористичну метафору, відповідно: *There, sitting under hundreds of thousands of tons of stone, they would watch their instruments until morning, listening to their earphones ping with the sound of particles born in the belly of dying stars* [5: 260]; *The long mane of auburn hair had not changed* [5: 456]; *Even in the still shadowed places, glowbirds nestled like Japanese lanterns above lighted walkways, glowing swingvines, and illuminated hanging bridges, while fireflies from Old Earth and radiant gossamers from Maul-Covenant blinked and coded their way through labyrinths of leaves, mixing with constellations sufficiently to fool even the most starwise traveler* [5: 11] .

Було також виявлено, що переважну більшість порівнянь складають ті порівняння, у яких фігурує людина, зокрема такі семантичні типи порівнянь, як людина – тварина, людин – абстрактне явище, людин – речі, природа – людина: *Countering Kassad's stone-cut features, the poet's face was as mobile and expressive as an Earth primate's* [5: 14]. Дослідження показало, що у творі переважають колірні епітети, оцінні епітети та епітети, що характеризують предмет чи явище: *Bruise-black clouds silhouetted a forest of giant gymnosperms while stratocumulus towered nine kilometers high in a violent sky* [5: 4]; *I considered dropping the matter as being far too dangerous to pursue, but my stupid need to know drove me on* [5: 58]; *The darkness would have been absolute except for the intermittent flash of lightning to the north and a soft phosphorescence rising from the marshes* [5: 8]. Окрім цього, у творі досить часто застосовується кількісна гіпербола: *He had no choice but to give her the answer he had given her a million times* [5: 256].

Морфологічно-синтаксична структура зображально-виражальних засобів базується на взаємодії слів, словосполучень та речень. Конкретні моделі окремих тропів формуються в контексті і можуть варіюватися, залежно від особливостей мовлення автора та дійових осіб у творі.

У ході дослідження було виявлено, що серед фактичного матеріалу дослідження переважає розгорнута метафора, представлена у вигляді словосполучень або цілих речень – 64%, наприклад: *"You will be of the cruciform now and forever and ever," came the chant as the winds rose outside and the organ pipes of the canyon wailed with the voice of a tortured child* [5: 89]. Серед усього фактичного матеріалу дослідження найчастіше трапляється порівняння, виражене сполучником *like* – 59%: *Dust and powdered plaster hung in the air like incense, outlining two shafts of sunlight streaming down from narrow windows high above* [5: 34]. Епітети переважно виражені прикметником та іменником – 64%: *The Consul went inside, brought the balcony in, and sealed the ship just as the first heavy raindrops began to fall* [5: 8]. Гіпербола найчастіше представлена кількісними числівниками – 57%: *The effect was to plunge the dining platform and the curved canopy of leaves beneath it into night, but instead of a few thousand stars dotting the sky, as would have been the case from a planet's surface, literally a million suns blazed above, beside, and beneath the group at the table* [5: 31]. Метонімія, синекдоха, евфемізм та іронія у романі виражені переважно іменником або іменником та прикметником: *At first the town held the line, but when entrepreneurs from Bussard City moved in with gift shops, T-shirt concessions, tours, and datachip booths for the tourists who were coming in larger and larger numbers, the local business people first dithered, then wavered, then decided unanimously that, if there was commerce to be carried on, the profits should not go to outsiders* [5: 294]; Літота виражена часткою *not* та прикметником з негативним префіксом: *"Siri," I say and this time her name is not unbidden* [5: 442]. Зображально-виражальні засоби у романі «Гіперіон» переважно виражені значущими частинами мови.

Отже, усі зображально-виражальні засоби мають свої особливості у межах мови оригіналу, зокрема семантичні, структурні та функціональні. Задля того, щоб передати ці особливості у мові перекладу, необхідно застосовувати ряд трансформацій та перетворень, оскільки ступінь образності та виразності мови оригіналу може відрізнятися від мови перекладу, відповідно будуть різнитися і засоби досягнення адекватності у перекладі.

Список використаної літератури:

1. Вялікова О. О. Класичні й нові техніки письма у сучасній поезії [Електронний ресурс] / О. О. Валіякова. — режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3598/1/Vialikova.pdf>.
2. Казакова Т. А. Практические основы перевода English — Russian. Учебное пособие. / А. Т. Казакова. — СПб.: Лениздат; Издательство «Союз», 2002. — 320 с.
3. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, Э. В. Тимошенко. — К.: Вища Школа, 1984. — 248 с.
4. Сіммонс Д. Гіперіон (пер. з англ. Б. Стасюка) / Д. Сіммонс. — Тернопіль: Навчальна книжка – Богдан, 2016. — 608 с.
5. Simmons D. Hyperion /D. Simmons. — London: Headline Book Publ., 1991. — p. 504.

Д. О. Пелех

Житомирський державний університет

Імені І. Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. В. В. Євченко

ОСНОВНІ КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ АВТОРІВ СУЧАСНИХ МЕДІА ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ГЛЯНЦЕВИХ ВИДАНЬ)

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки можна спостерігати таку тенденцію як її зосередженість на людському факторі в мові, її спрямованість на мовну концептуалізацію світу. Тому дослідження медіатексту стає невід'ємною частиною дослідницьких практик сучасності, як базового елемента медіакультури та культурної картини світу. Саме мовленнєва поведінка, комунікативні тактики є основними інструментами реалізації стратегій в мас-медійному просторі.

На основі медійного дискурсу ми маємо можливість вивчити особливості так званих «гендерних» стилістичних засобів, визначення вербальних маніпуляцій журналістів шляхом відбору інформації і способу її подачі (Ю. С. Баскова, Є. С. Абрамова, Є. Ю. Булігіна, К. О. Стецюра, Т. І. Стексова, О. М. Бикова, М. Р. Желтухіна, К. С. Василенко, Н. А. Кузьміна, Г. Г. Хагарезов, В. Г. Лемеш, А. В. Сотников, І. Г. Мірошніченко та інші).

Незважаючи на чисельність здійснених досліджень, ця проблематика досі є **актуальною**. На даний момент ЗМІ виступають і як інструментом влади, так і знаряддям здійснення інформаційного диктату – спосіб когнітивної обробки соціуму і індивіда з метою формування особливої картини світу. Із розвитком мас-медійного дискурсу виникає низка невирішених проблем, а саме роль глянцевого дискурсу у житті суспільства, а також різновид гендерних тактик на матеріалі жіночих та чоловічих публікацій в періодичних глянцевиx виданнях.

Основною одиницею членування медіапотоків є медіатекст, рамки якого дозволяють об'єднати такі різнопланові і багаторівневі поняття, як газетна стаття, радіопередача, телевізійні новини, Інтернет-реклама та інші види продукції засобів масової інформації. З'явившись в 90-х роках ХХ століття в англomовній науковій літературі, термін «медіатекст» швидко поширився як у міжнародних академічних колах, так і в національних медіадискурсах. Швидке закріплення концепції

медіатексту в науковій свідомості було обумовлено із зростаючим інтересом дослідників до вивчення проблем висловлювання, особливостей функціонування мови у сфері масової комунікації [1: 6].

Дана стаття має на меті проаналізувати напрями вербального впливу, використання різних стилістичних засобів, обрані авторами сучасних медіатекстів основні комунікативні стратегії, тактику на матеріалі англomовних періодичних глянцевиx видань.

1. Мас-медійний дискурс на основі комунікативного дискурсу. Дискурс як суттєва складова соціокультурної взаємодії є певною підмовою в мові, можливим альтернативним світом мови, за яким стоять такі ознаки, як особлива граматика, лексикон, особливі правила слововживання, особлива семантика та власний ідеальний адресат [5: 18].

У своєму широкому розумінні медіадискурс, функціонуючи в медіа просторі, являє собою складну структуровану систему мовленнєвої та технічної взаємодії. Включаючи в себе висловлювання учасників мовленнєвого акту та певний канал спілкування, він поєднує велику кількість позамовних інтегральних складових, без яких не може функціонувати. Це дає нам змогу глибше вивчити, зрозуміти так зване «зрощення» ЗМІ з буденністю людини та суспільства в цілому.

У лінгвістиці наразі існує декілька класифікацій. Найзагальніша типологія мас-медійного дискурсу розподіляє його на види насамперед за типами самих медіа, тобто за каналами передачі інформації (Т. ван Дейк, Т. Добросклонська, Д. Крістал, М. Желтухіна, Н. Оломська, Ю. Шевлякова та ін.) [3: 4]:

- дискурс преси (або дискурс друкованих ЗМІ);
- радіодискурс;
- дискурс телебачення;
- Інтернет-дискурс (електронна форма мас-медійного дискурсу).

Найбільш конкретну типологізацію даного дискурсу відтворила О. Менджерицька, керуючись стратегіями представлення інформації на основі різного когнітивного відображення дійсності:

- дискурс «якісної преси»;
- дискурс популярної преси (дискурси «жовтої преси» та глянцевиx журналів);
- дискурс спеціалізованих видань (наукові та науково-популярні видання).

Лінгвіст відмітив, що ці видання відрізняються одне від одного як когнітивними установками адресантів, так і здатністю їх сприйняття цільовою аудиторією, а отже, різними способами передачі інформації (лінгвістичними й екстралінгвістичними), представленими у самому тексті [2: 58].

Звідси випливає, що медіатекст як твір масово-інформаційної діяльності в мас-медійному дискурсі несе в собі різні змістовні функції, спрямовані на створення когнітивного взаємозв'язку читача та журналіста.

2. Особливості реалізації комунікативних стратегій. Комунікативні стратегії – це комплекс певних мовленнєвих дій, які спрямовані на досягненні комунікативної мети, тобто на стратегічний результат.

За Т. Янко, комунікативна стратегія розглядається як усвідомлений вибір комунікативних намірів та розподіл квантів інформації за комунікативними

складовими. На її думку, комунікативна стратегія включає в себе вибір глобального мовленнєвого наміру, вибір компонентів семантики речення та екстралінгвістичної конституції, визначення обсягу інформації, співвіднесення квантів інформації про ситуацію зі станами свідомості комунікантів і фактором емпатії, визначення послідовності комунікативних складових, налаштування комунікативної структури висловлювання на певний комунікативний режим і жанр [7: 35].

Комунікативну мету редакційного колективу глянцевих видань можна розшифрувати як повідомлення для сучасної жінки та чоловіка про новинки в галузі моди, косметики, надання психологічної підтримки, порад щодо роботи, кар'єри, рекомендації щодо здорового способу життя, раціонального харчування тощо.

Таким чином, комунікативна мета глянцевих журналів є визначальним чинником, який формує їх комунікативну стратегію, тобто послідовність дій, яких дотримується редакція, а також вибору комунікативної тактики (сукупності прийомів та методів реалізації комунікативної стратегії) [6: 98].

3. Гендерне питання: жіноча та чоловіча журналістика. Гендерна динаміка відтворює зазвичай спекулятивну реальність, тобто читач автоматично починає розпізнавати, хто є автором певної статті, яка його мета та особливість. Ми можемо легко помітити, що чоловіки-журналісти домінують у більшості видавничого світу, однак чимало жінок також досить вміло проявили себе в цій справі.

Ми неодноразово помічаємо відмінність чоловічого та жіночого письменства. Різниця є як і в структурному характері, так і за вибором актуальної теми. Так, згідно багатьох досліджень, жінки-журналісти використовують більше займенників, такі як «we», «you», «they», «she», велику кількість епітетів («*vibrant color*» чи «*post-post-ironic stance*» з журналу «Elle» [4: 104]); речення є довшими, аніж у чоловіків; емоційне сприйняття є більш чутливим. Тим часом чоловіки вважають за краще слова, які одразу визначатимуть чіткість, прямолінійність викладу інформації. Тобто, чим стисліше речення, тим легше засвоюється матеріал.

Наприклад, Самуель Ебензер («Men's Health») в своїй статті «This One Exercise Will Give Your Chest and Core a Serious Workout» використовує функцію когерентності, тобто логічний порядок викладення думок. У читача одразу з'являється ланцюгова реакція у формуванні головної думки статті – показати ефективні вправи для м'язів грудної клітки. На базі даного заголовку можна зробити припущення жіночого варіанту, а саме «How to make your chest more expressive? Work your chest, Sunday is best». Одразу можна помітити певну завуальованість поданої статті, немає чіткості викладу матеріалу. Крім того, використання рими дає відчуття більшої експресивності, емоційності, настрою на прочитання даної статті. Це говорить про те, що мова має тенденцію кодувати гендер у дуже тонких способах, даючи можливість по-різному трактувати інформацію.

Отже, зробивши огляд теоретичного матеріалу та приклади практичної частини роботи, можна відмітити багатогранність вивчення даної проблематики. Велика кількість видань для чоловіків та жінок мають власну, оригінальну комунікативну стратегію, маніпулятивний підхід, який охоплює читача. Медіатекст є її базовим і визначальним елементом; це продукт медіакультурних практик, який виступає безпосередньо у розумінні гетерогенної та гетероструктурної системи знаків,

сміслів та кодів. Особливості написання текстів дають можливість вивчити мовну поведінку авторів глянцевого журналу, їх спрямованість, тактику, роль у сучасному світі.

Список використаної літератури

1. Кузьмина Н. А. Современный медиатекст: учебное пособие / Н.А. Кузьмина – Омск: Татьяна, 2011. – 414 с.
2. Менджерицкая Е. О. Дискурс, медиадискурс и когнитивно-дискурсивная парадигма в лингвистике / Е. О. Менджерицкая – М. : Акад. Проект, 2011. – 68 с.
3. Мірошніченко І. Г. Сучасні підходи до типології мас-медійного дискурсу [Електронний ресурс] / І. Г. Мірошніченко. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9998/1/Miroshnychenko.pdf>
4. Черниш О. А. Медіажанр “слово редактора”: лінгвостилістичний та лінгвокомунікативний аспекти (на матеріалі сучасних англомовних глянцевого журналу) [Електронний ресурс] / О. А. Черниш. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/12464/>
5. Черниш О. А. Специфіка медіажанру "слово редактора" сучасних англомовних жіночих глянцевого журналу [Електронний ресурс] / О. А. Черниш. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/24407/1/Черниш.pdf>
6. Шаповалова Г. В. Комунікативна стратегія сучасних українських журналу для жінок [Електронний ресурс] / Г. В. Шаповалова. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6988/1/КОМУНІКАТИВНА%20СТРАТЕГІЯ%20СУЧАСНИХ.pdf>
7. Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии. Вопросы языкознания / Т. Е. Янко – М. : Академия, 1999. – 42 с.

М. А. Пелих

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

д.філ.н., проф. О. В.Ребрій

РЕАЛІЯ ЯК ЗАСІБ ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ ПОСТАПОКАЛІПТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РІЧАРДА МЕТІСОНА «Я – ЛЕГЕНДА»)

Сучасне літературознавство характеризується посиленням інтересом до нових жанрів, серед яких особливе місце посідає жанр постапокаліптики. Постапокаліптична література визначається створенням унікальної художньої картини світу майбутнього, який існує після певної катастрофи – ядерної війни, вторгнення інопланетян, поширення вбивчого вірусу тощо. Не менш цікавим цей жанр є для перекладознавчої науки, оскільки постапокаліптична література насичена значною кількістю лексичних одиниць, які є провідними у формуванні жанру і становлять значні труднощі при перекладі українською мовою.

Таким чином, **актуальність** статті зумовлена відсутністю ґрунтовних досліджень функціонування реалій у текстах постапокаліптичного жанру ХХІ століття та особливостей їх відтворення в українському перекладі.

Метою статті є визначення особливостей функціонування та способів відтворення реалій українською мовою на матеріалі постапокаліптичного роману Річарда Метісона “*I am Legend*” («Я – легенда»).

Об'єктом дослідження є лексико-семантичні та стилістичні особливості перекладу реалій як жанрових домінант постапокаліптичного жанру ХХІ століття українською мовою.

Предметом дослідження слугують реалії постапокаліптичного світу в романі Річарда Метісона *“I am Legend”* («Я – легенда») та особливості їх перекладу українською мовою.

У перекладознавчих студіях лексема «реалія» як термін з’явилася у 40-х роках ХХ століття. В українському перекладознавстві термін «реалія» уперше вжив О. Кундзіч у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» (1954), наголошуючи на неперекладності реалій [4].

Найбільш ґрунтовно дослідженням реалій займалися С. Влахов та С. Флорін, які дали найточніше визначення цього терміну: «Це слова (і словосполучення), що називають об’єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального й історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого» [2]. Особливості та способи передачі культурно-маркованих одиниць досліджували такі вчені, як Є. Верещагін, В. Костомаров, В. Виноградов, В. Комісаров, Я. Рецкер, Л. Бархударов, Р. Зорівчак та інші. Реалії американської дійсності досліджував Г. Томахін. Реаліями науковець називає «слова, що позначають властиві лише певним націям і народам предмети матеріальної культури, факти історії, назви державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот та ін.» [6]. Термін «реалія» він отожднює з поняттям безеквівалентної лексики.

Р. Зорівчак, спираючись на вчення Є. Верещагіна та В. Костомарова про фонові знання та національно-культурний інформаційний потенціал лексичного значення мовних одиниць, пропонує наступне визначення терміна «реалія»: «Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача» [4].

Існує кілька класифікацій реалій. За однією з них, серед мовних реалій виділяються історизми – слова, що позначають мертві реалії, і неологізми – слова, що позначають реалії, які виникли в даний період. До числа реалій в лінгвокраїнознавстві відносять, по-перше, ономастичні реалії: 1) географічні назви (топоніми), особливо ті, що мають культурно-історичні асоціації; 2) антропоніми – імена історичних особистостей, громадських діячів, вчених, письменників, діячів мистецтва, популярних спортсменів, персонажів художньої літератури та фольклору; 3) назви творів літератури і мистецтва; історичні факти і події з життя країни; назви державних і громадських установ і багато інших; по-друге, реалії, що визначаються апелятивною лексикою: 1) географічні терміни, що позначають особливості природно-географічного середовища, флори і фауни; 2) деякі слова (в тому числі загальновідомі терміни), що відносяться до державного устрою, суспільно-політичного життя країни, юриспруденції, військової справи, мистецтва, системи освіти, виробництва і виробничих відносин, побуту, звичаїв і традицій, та інші [6].

У процесі перекладу реалій доречним кроком є пошук семантико-стилістичного відповідника, а за його відсутності можна скористатися іншими способами перекладу реалій. До таких способів належать: транскрипція, транслітерація, калькування, описовий, приблизний та трансформаційний переклад. Розглянемо ці способи докладніше.

При **транслітерації** засобами цільової мови передається графічна форма слова вихідної мови, а при **транскрипції** – його звукова форма. Ці способи застосовуються при передачі іншомовних власних назв, географічних найменувань, назв різного роду компаній, фірм, пароплавів, газет, журналів і т.д. Передача звукової або буквеної оболонки іншомовної лексичної одиниці жодним чином не розкриває її значення, відтак, за відсутності перекладацького коментаря або пояснення, лексична одиниця залишається незрозумілою для реципієнта. Прийом **калькування** передбачає відтворення іншомовних реалій за допомогою заміни їх складових частин-морфем або слів їх прямими лексичними відповідниками в мові перекладу. Даний спосіб має такий самий недолік, як і перший.

Описовий (або ж так званий «роз'яснювальний») **переклад** полягає у розкритті значення лексичної одиниці вихідної мови за допомогою розгорнутих словосполучень, що розкривають істотні ознаки позначуваного явища даної лексичної одиниці. Цей спосіб вважається досить громіздким і неекономним, тому його застосування при перекладі певних лексичних одиниць є не завжди можливим [1].

Приблизний переклад реалій застосовується частіше, ніж будь-який інший спосіб; використовуючи цей спосіб вдається, хоча і не досить точно, передати предметний зміст реалії, але колорит дуже часто втрачається, тому що відбувається заміна очікуваного конотативного еквіваленту нейтральним за стилем, тобто словом або словосполученням з нульовою конотацією [3].

У межах **трансформаційного перекладу** перекладачеві доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичних заміन з повною зміною значення вихідного слова, тобто до того, що називається лексико-граматичними перекладацькими трансформаціями [1].

Таким чином, дослідивши основні способи відтворення реалій у перекладі, проаналізуємо перекладацькі рішення Є. Гіріна щодо відтворення реалій у романі Річарда Метісона «Я – легенда» українською мовою.

Зважаючи на те, що постапокаліптичний світ, фактично, є реальним світом, який існує після певної глобальної катастрофи, реалії, що існують у ньому, є загальноновпізнаваними не лише для реципієнтів тексту оригіналу, але й для читачів, що знайомляться із ним у перекладі. Тому, реалії на позначення географічних назв найчастіше не викликають жодних проблем у сприйнятті читачем:

*He never wore pajama tops; it was a habit he'd acquired in **Panama** during the war* [7].

*Сорочки від піжами він не носив ніколи; то була звичка, яку він набув ще в **Панамі** під час війни* [5: 9].

Український перекладач Є. Гірін при перекладі топоніму “*Panama*” вдається до прийому транслітерації, відтворюючи загальновідому назву країни у Північній Америці.

*He started the car and backed quickly into the street and headed for **Compton Boulevard*** [7].

*Він завів авто й дав задній хід, виїхавши на вулицю та попрямувавши до **бульвару Комптон*** [5: 12].

Реалія “*Compton Boulevard*” також перекладена за допомогою транслітерації із залученням прийому перестановки.

*On the way to **Inglewood** he stopped at a market to get some bottled water* [7].

Дорогою до **Інглвуда** він зупинився біля крамниці, щоб добути бутильованої води [5: 12].

Перекладач використав транскрипцію при перекладі реалії "*Inglewood*". Цей спосіб використовується для передачі топоніма, а саме назви невеликого міста в штаті Каліфорнія.

Дещо інша ситуація виникає з перекладом етнографічних реалій, для якого недостатньо використання лише транслітерації або транскрипції.

*Lathe at **Sears*** [7].

*Верстат у «**Cipz**»* [5: 11].

*He unlocked the garage door and backed his **Willys** station wagon into the early-morning crispness* [7].

*Він відімкнув гараж і заднім ходом викотив свій універсал-«**вілліс**» у ранкову свіжість* [5: 11].

Є. Гірін успішно впорався із перекладом вищезазначених лексичних одиниць. Перекладач застосовує транскрипцію при перекладі власних назв «*Sears*» і «*Willys*» і надає перекладацький коментар, пояснюючи, що "*Sears*" - це мережа господарчих універмагів, заснована 1886 року, а "*Willys*" позначає марку автомобіля від компанії "*Willys*" – американського виробника авто, заснованої 1908 року.

У наступному прикладі при перекладі одиниці виміру "*half mile*" Є. Гірін застосовує спосіб калькування:

*After he'd driven a **half mile**, he skinned off the mask and gloves and tossed them into the back* [7].

*Проїхавши **півмилі**, він зняв протигаз і рукавиці, закинувши їх на задні сидіння* [5: 12].

На нашу думку, використання національної метричної системи було б доречнішим рішенням і не викликало б нерозуміння з боку цільової читацької аудиторії.

*He sat staring with dead eyes at the mural while "**The Age of Anxiety**" pulsed in his ears* [7].

*Він відсутнім поглядом утупився у фотошпалери, коли у вухах забринів мотив «**Століття тривоги**»* [5: 16].

Літературна реалія "*The Age of Anxiety*", яка водночас є алюзією на творчість видатного композитора Л. Бернстайна, перекладена за допомогою прийому калькування.

*Vampires were passe; Summers' idylls or Stoker's melodramatics or a brief inclusion in the Britannica or grist for the pulp writer's mill or raw material for the **B-film** factories* [7].

*Вампіри були архайкою, що час від часу вирунала то в пасторальних нарисах Саммерса, то в мелодраматичних опусах Стокера. Відзначені лише побіжною згадкою в «Британіці», вони виродилися в матеріал для бульварного читива та **низькопробних стрічок**, на яких наживалися всілякі писаки та безпутні кіно контори* [5: 15].

Американська реалія "*B-film*", яка позначає рейтинг фільму, а саме малобюджетну комерційну кінострічку, перетворюється на **низькопробну стрічку** завдяки влучно використаному описовому перекладу.

У наступному прикладі спостерігаємо не досить влучний, на нашу думку, переклад реалії “*whisky sour*”:

He sat staring moodily at the bookcase, listening to Brahms' second piano concerto, a whisky sour in his right hand, a cigarette between his lips [7].

Він сидів, похмуро втупившись у книжкову шафу і слухаючи Другий концерт Брамса для фортепіано, пив лимонний соуер з віскі та смалив цигарку [5: 15].

Перекладацький еквівалент «*лимонний соуер з віскі*» чітко дає зрозуміти, що йдеться про алкогольний напій, проте, з нашої точки зору, відповідник «*віскі з лимонним соком*» відтворює реалію влучніше.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє нам зробити висновок, що американська постапокаліптична література ХХІ століття насичена численною кількістю реалій, які є домінантними у формуванні картини світу, що вцілів після певного глобального колапсу. Прийомами перекладу реалій в романі Річарда Метісона «Я – легенда» українською мовою, що переважають за частотністю, є транскрипція та транслітерація, хоча перекладач Є. Гірін вдається і до інших прийомів, які дозволяють відтворити в уяві читача картину постапокаліптичного світу, подібну до оригінальної.

Список використаної літератури

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 237 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. – 340 с.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1986. – 416 с.
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львівськ. держ. ун-ті, 1989. – 214 с.
5. Метісон Р. Я – легенда : роман / переклад з англ. Є. Гіріна. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 224 с.
6. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы: Пособие по страноведению / Г. Д. Томахин. – М.: Высш. шк, 1988. – 239 с.
7. Richard Matheson. I am legend. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://khnovel.com/i-am-legend/part-i-january-1976-chapter-one-79673.html>

І. І. Помикалова

Миколаївський Національний університет

імені В. О. Сухомлинського

Науковий керівник:

к.п.н. Н. М. Абабілова

ОСОБЛИВОСТІ ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Професія перекладача, що бере свій початок від виникнення людської цивілізації зазнає змін у епоху цифрової еволюції. Активне втручання нових технологій у всі сфери життєдіяльності впливає не тільки на практику письмового перекладу, але і на роботу сучасного усного перекладача.

Мета статті: проаналізувати функціональні можливості інноваційних розробок для роботи усного перекладача та розглянути особливості послідовного перекладу у епоху цифрових технологій.

Усний переклад – один із найскладніших видів перекладу, що потребує не тільки ідеального знання розмовної мови і тематики, а і вміння швидко, повно і доступно передавати сенс сказаного. В.Н. Комісаров [3] характеризує усний переклад, як вид перекладу, при якому оригінал і його переклад виступають у нефіксованій формі, що визначає однократність сприйняття перекладачем відрізків оригіналу і неможливість подальшого зіставлення або виправлення перекладу після його виконання. Таким чином, найважливішим механізмом забезпечення процесу усного перекладу є пам'ять.

Серед видів усного перекладу класичним вважається послідовний переклад, що передбачає звукову вербальну передачу усного повідомлення. Цей вид перекладу здійснюється у паузах між завершеними по змісту фрагментами мови [1].

Механізми пам'яті – це найважливіші механізми, що забезпечують здійснення процесу перекладу в цілому та процесу усного послідовного перекладу зокрема. Як вважає багато дослідників, для досягнення високих результатів при навчанні усному послідовному перекладу необхідні тренування і розвиток різних видів пам'яті, що дозволяють правильно та ефективно сформулювати механізми, які обслуговують діяльність перекладача.

На відміну від високотехнологічного синхронного перекладу, що потребує спеціального обладнання, послідовний переклад до недавніх часів не мав на увазі використання будь-яких технічних засобів, окрім блокноту і ручки для ведення перекладацького запису, як способу подолання труднощів. Але протягом останніх років, вираз «послідовний переклад – це класичне мистецтво у цифровому світі» [9] починає ставитись під сумнів.

Усний послідовний переклад є невід'ємною частиною заходів міжнародного рівня: ділових переговорів, конференцій, виставок. Від його якості залежить успіх заходу та імідж компанії в цілому. Усний переклад сприймається на слух, одноразово, тому довго і ретельно міркувати над не має можливості ні перекладач, ні споживач його перекладу [2]. При виконанні послідовного перекладу перекладач починає свою діяльність тільки після того, як оратор закінчив говорити, завершив свою промову або її частину. Функціонування такого перекладу відбувається наступним чином: від дотримується тексту оригіналу, або вже цілком виголошеного, або того, що вимовляється з перервами: «по-абзацно» - переклад дотримується вимовленої групи речень, рідше «по-фразово», тобто за окремими реченнями.

Неможливо не погодитись із твердженням Г.Є. Мірама про те, що однією із характерних рис послідовного перекладу є те, що він «неповний за визначенням». Він вважає, що «навіть унікальна пам'ять небагатьох легендарних перекладачів ледве в змозі зберегти усі деталі довгого виступу, не кажучи вже про пам'ять «простих смертних»» [5].

Розглянемо деякі особливості усного перекладу.

Навіть не дивлячись на те, що в усному перекладі формою сприйняття тексту є усна, це не заважає перекладачу використовувати елементи іншого виду перекладу. Усний перекладач має можливість отримати текст усного виступу у письмовому вигляді до початку роботи, але все ж він не має можливості зіставити та виправити текст перекладу до видачі його замовникам.

Під час усного перекладу перекладач жорстоко обмежений у часі темпом мовлення оратора і необхідністю промовляти переклад одночасно з ним, або зразу після паузи в промові. В результаті, перекладач не має достатньої кількості часу на міркування та підбір потрібного варіанту із великої кількості інших.

Але той факт, що усний перекладач має безпосередній мовленнєвий контакт із комунікантами надає йому набагато більше можливостей при вирішенні прагматичних завдань перекладу [5].

Для того, щоб полегшити роботу усних перекладачів ще у 1999 р. М. Феррарі провів експерименти і описав новий синтезований вид усного перекладу – синхронно-послідовний переклад, який передбачає, що у процесі сприйняття вихідного повідомлення перекладач записує його на цифровий диктофон, потім перекладає у синхронному режимі при повторному прослуховуванні через навушники [7].

Австралійський перекладач і викладач перекладу із Університета Монаша М. Орландо опублікував ряд статей, присвячених використанню цифрової ручки для вивчення перекладацького запису [8]. Цей пристрій із вмонтованим мікрофоном, навушниками, 3D-програвачем та відеокамерою, пише чорнилами на спеціальному або звичайному папері, після чого рукописний запис фіксується у пам'яті ручки і оцифровується на екрані комп'ютеру або інтерактивної дошки. Ця технологія має ряд дидактичних переваг, що можна використовувати на заняттях з послідовного перекладу, для візуалізації на екрані записів студентів у реальному часі та подальшого аналізу якості перекладу.

А.В. Мерзлякова [6] розмірковує над використанням у послідовному перекладі технологій розпізнавання мовлення, завдяки яким перекладач отримує текстовий опір, вимовленого усного повідомлення. Тем не менш, у процесі навчання майбутні перекладачі мають оволодіти навичками роботи із певними пристроями і програмами.

Сучасний діловий світ поділяється на велику кількість країн та національностей. Глобалізація буквально знищила усі штучно створені межі у бізнес-сфері, а транснаціональні корпорації і компанії із різних країн світу є прямим доказом цього. Але є ще одна межа, яку зовсім непросто подолати багатьом – мовний бар'єр. Англійська мова є дуже функціональною та має статус міжнародної. Велика кількість людей майже повністю покладається на сучасну науку і техніку. Вони довіряють переклад комп'ютерним програмам. Але навіть найкраща програма не зможе адекватно виконати серйозний технічний переклад з англійської мови. Комп'ютерні програми не враховують багато нюансів: культурологічну складову, фразеологічні одиниці та інші мовні засоби. Єдиним сенсом використання таких програм є можливість швидко та дуже приблизно дізнатися загальний сенс тексту.

Усний перекладач, натомість, має вміти прогнозувати, утримувати в пам'яті великі відрізки інформації, зберігати отриману інформацію до моменту видачі її

мовою перекладу, асоціативно запам'ятовувати. У процесі послідовного перекладу увага перекладача прикута поетапно – спочатку до процесу сприйняття оригінального тексту, а потім до адекватності свого перекладу.

Отже, всі вищерозглянуті технологічні рішення, що створюють «нову парадигму послідовного перекладу» [4] повинні враховуватися при моделюванні освітніх програм підготовки перекладачів ХХІ сторіччя, але вони можуть бути лише способом застосування певних професійних компетенцій, основу яких складає здатність працювати з сенсом вихідного повідомлення з метою його передачі іншою мовою.

Список використаної літератури:

1. Аликина Е.В. Направления педагогической интеграции при обучении устной переводческой деятельности // Индустрия перевода: мат-лы междунар. научн. конф. ПНИПУ (Пермь, 6-8 июня 2016 г.). Пермь.: Изд-во ПНИПУ. 2016. Т. 1. С. 169-175.
2. Воеводина Т.В. Устный перевод в его коммуникативном аспекте и его соотношение с другими видами перевода. – М.: ВШ, 1983. – С.66-67.
3. Комиссаров В.Н. Введение в современное переводоведение. – М.: ЭТС, 2002. – 424с.
4. Носенко Е.Л. Методологічні аспекти забезпечення запам'ятовування інформації при розробці дистанційних навчальних курсів. Метод. посіб./Е.Л. Носенко, С. В. Чернишенко. – Д.: Вид-во Дніпропетровського університету, 2003. – 88с.
5. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик. – К.: Эльга, Н-центр, 2006. – 160с.
6. Мерзлякова А. В. Об использовании современных технологий распознавания речи в устном переводе // Проблемы современной лингводидактики. 2014. №11. С. 28-31.
7. Ferrari M. Consecutive simultaneous? [Електронний ресурс]//SCIC News. 2001. №26, pp 2-4. URL: <http://web.tiscalinet.it/iacovoni/files/pdf/Simultaneous Consecutive%201.pdf>
8. Orlando M. A study on the amenability of digital pen technology in a hybrid mode of interpreting: Consec-simul with notes // Translation & Interpreting. 2014. Vol. 6. No. 2. pp 39-54.
9. Rutten A. Handwriting vs. typing: What does research tell us? 2015. URL: <http://aiic.net/page/pdf/7216>

Т. Ю. Процишин

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник –

канд. пед. наук Ю. Б. Головацька

ЛОКАЛІЗАЦІЯ РЕКЛАМИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Актуальність дослідження. Інтеграційні та глобалізаційні процеси у всіх сферах призвели до зростання ролі перекладу у сучасному світі та Україні, зокрема. Особливого розвитку сьогодні набувають інформаційні технології, які потребують адаптації у мовному контексті, тому локалізація перекладу є важливою і потребує ґрунтовного вивчення.

Метою статті є аналіз локалізації як способу перекладу рекламного повідомлення.

Термін «локалізація» прийшовши зі сфери бізнесу та міжнародного технічного співробітництва та використовується в лінгвістиці порівняно недавно. Він розглядається в одному ряду з такими термінами як глобалізація та інтернаціоналізація. Глобалізація визначається у міжнародному економічному

співробітництві як процес додання продукту такого виду, який дозволить пропонувати його до продажу в інші країни [2].

Під локалізацією спочатку розумілася повна адаптація продукту до умов використання в конкретному регіоні, який розглядається в нерозривному зв'язку з мовою цього регіону. Ця єдність регіону та мови позначається терміном *locale* (анг. *local*). Останнім часом термін локалізація все частіше став зв'язуватися з практикою перекладу. Традиційно переклад розглядався не тільки як процес, але і як результат, тобто продукт; переклад звичайно призначений для використання представниками іншого соціуму, тому при підготовці перекладу обов'язково враховуються конкретні інші культурні реалії, тобто особливості іншого лінгвотопу. [2].

Вдалий переклад тієї чи іншої реклами, який є також одним з критеріїв успіху рекламної кампанії, залежить не тільки від перекладача, а й від спільних зусиль професіоналів суміжних областей, які в змозі виробити науково обгрунтовані критерії ефективності впливу реклами [4]. Є. В. Медведева зазначає, що еквівалентний переклад без урахування національно-культурної специфіки цільової аудиторії (невідповідність фонових знань адресанта і адресатів), у свою чергу викликає у споживачів нерозуміння і в підсумку неприйняття рекламованого продукту [3]. Дуже важливо зрозуміти культурні традиції та менталітет жителів різних країн і правильно передати смисловий сюжет рекламного повідомлення, щоб той, хто отримує інформацію, сприйняв її з тим розумінням, яке мав на увазі творець даного повідомлення [4]. Якщо розглядати переклад в загальному контексті соціальної взаємодії, то слід почати з того, що в результаті розвитку міжнародного ділового та технічного співробітництва в останні десятиліття виникла так звана лінгвоіндустрія.

На сучасному етапі розвитку суспільства велика потреба перекладу малих рекламних текстів. Під рекламним текстом розуміють текст, який передає рекламну інформацію. Його відрізняють наступні ознаки: наявність інформації про фізичну або юридичну особу, а також товари, ідеї і починання; призначений для невизначеного кола осіб; покликаний формувати або підтримувати інтерес до фізичних, юридичних осіб, товарів, ідей, починань, і, нарешті, рекламний текст сприяє реалізації товарів, ідей, починань [1].

При підготовці інформації, з якою компанії належить вийти на міжнародний ринок, особливу увагу слід звернути на переклад рекламного слогану або бренду. Все частіше таким компаніям потрібно не створення нових рекламних образів і сюжетів, а переклад та адаптація текстів і роликів, які вже довели свою ефективність на ринках інших країн. Без допомоги фахівця не завжди вдається вгадати, як в даному регіоні буде сприйнятий той чи інший рекламний посил. Наукові дослідження показують, що через свою специфіку рекламний текст майже ніколи не вдається перекласти дослівно, оскільки в цьому випадку текст втрачає сенс і силу впливу. Іноді текст, який змушує посміхнутися жителів однієї країни, може викликати здивування і навіть гнів в інших країнах. Тому з метою адекватної передачі всіх смислових і емоційних відтінків рекламного повідомлення на різні мови міжнародним маркетинговим спільнотою була сформована окрема рекламна галузь – локалізація реклами (маркетингова локалізація). Перед тим як приступити

до перекладу рекламного тексту, необхідно знайти інформацію про компанію - виробника і про рекламований товар, позначити цільову аудиторію, проаналізувати потреби людей у сфері пропонованих товарів. Перекладачі рекламних текстів стикаються з істотними труднощами при передачі прагматичного потенціалу оригіналу. При перекладі реклам зазвичай використовують два методи: калькування і різного роду перекладацькі трансформації [6].

Калькування – відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладають відповідними елементами цільової мови [1]. Метод калькування використовується при перекладі малих рекламних текстів: популярний слоган МакДональдс: *I am loving it – Ось що я люблю*. Найчастіше перекладач використовує спосіб, який полягає в зміні формальних (лексичних та граматичних) або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі, тобто застосування перекладацьких трансформацій. Я. І. Рецкер визначає трансформації як прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова в мові оригіналу і знаходимо відповідник в мові перекладу, який може не збігатися із значенням у словнику. Наприклад, поняття *Santa Claus* і *Святий Миколай* не можна вважати ідентичними, але очевидно, що в певних контекстах вони взаємозамінні [2].

При перекладі рекламних текстів найбільш поширеними трансформаціями вважають заміну заперечення на ствердження, яка в свою чергу має зворотну функцію, синонімічна заміна, антонімічний переклад, компенсація лексичних втрат, заміна з активного на пасивний стан і навпаки, передача фразеологізмів та їх семантичним еквівалентів, конкретизація, генералізація.

Успішне виконання функцій перекладача рекламного повідомлення полягає у всебічному вивченні історії, культури, літератури, звичаїв, сучасного життя та інших реалій народу, який розмовляє іноземною мовою. Відтак, незважаючи на активні глобалізаційні процеси кожна нація бачить світ у різних кольорах. Традиційно вважається, що європейці асоціюють жовтий колір з радістю, теплом і гостинністю. Однак для мешканців Латинської Америки та Близького Сходу жовтий – це колір скорботи, а в деяких африканських країнах – асоціюється виключно з привілейованими верствами населення. У Європі та Америці «прапорець» (✓) зазвичай позначає згоду або правильну відповідь, тоді як в Японії та скандинавських країнах – помилку або заперечення. Тому, неухважність до культурних конотацій – це шлях до непорозумінь або навіть образ. У тих випадках, коли подібні розбіжності можуть перешкодити повноцінному розумінню початкового повідомлення, перекладач усуває ці перешкоди, вносячи в текст перекладу необхідні зміни. Таким чином, перекладач повинен адаптувати рекламний текст до національного менталітету, тобто внести певні поправки на соціально-культурному (релігійні основи, соціальні звички, правила поведінки, етичні та моральні норми), психологічному, політичному та інших рівнях тексту перекладу [2].

Крім того, для полегшення сприйняття чужої мови, існують образотворчі піктограми, які також можна віднести до розряду рекламних текстів, так як вони

несуть з собою певну інформацію. Піктограми також можуть стати предметом особливого дослідження, оскільки вони часто візуально доповнюють рекламний текст і нерідко допомагають перекладачеві знайти необхідні мовні засоби [3].

Таким чином, переклад реклами є одним із найскладніших та вимагає не лише глибоких лінгвістичних знань, а й соціокультурних. З огляду на це, найоптимальнішим способом відтворення рекламного повідомлення цільовою мовою є локалізація, як адаптація продуктів або послуг з урахуванням особливостей певної мови та культури.

Список використаної літератури

1. Казакова Т.А. Практичні основи перекладу. English. - Серія: Вивчаємо іноземні мови. - СПб.: «Видавництво Союз», - 2001, -320 с.
2. Процишин Т.Ю. Локалізація в контексті перекладу. Студентський науковий альманах. Випуск №1(14) Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль,- 2017, - 275 с.
3. Чуркіна Л.А. / Л. А. Чуркіна // [Електронний ресурс] Локалізація реклами та проблеми перекладу.
4. Швейцер А.Д. Переклад в контексті культурної традиції.// Літературна мова і культурна традиція. М.: 1994, - 245 с.

О. С. Садловська

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент, Н. Д. Борисенко*

ТРАНСФОРМАЦІЯ У ПЕРЕКЛАДІ ЯК НАСЛІДОК АСИМЕТРІЇ МОВ ТА КУЛЬТУР (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ІГРОВИХ ФІЛЬМІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЮ)

Однією з характерних рис ХХІ століття стало явище глобалізації, тобто всесвітньої політичної, економічної і культурної інтеграції та уніфікації. Варто відмітити, що переклад відіграв тут важливу роль, адже, як правило, саме завдяки праці перекладачів представники різних націй і, відповідно, носії різних мов, мають можливість не лише порозумітися між собою, але й збагатити свій культурний світогляд. Крім того, наразі всесвітній глобалізації сприяє також кінематограф, що є потужним засобом впливу на формування свідомості та концептуальної картини світу людини. Цікаво зазначити, що обидва ці елементи глобалізації пов'язані між собою. Відтак, говоримо про кінопереклад. При чому, під перекладом кінематографічної продукції ми розуміємо не лише власне переклад діалогічного мовлення персонажів, але й культурну адаптацію кінокартини з урахуванням асиметрії культур, що здійснюється завдяки застосуванню перекладацьких трансформацій та зміною смислового фокусу під час перекладу. Таким чином, **метою** нашої статті є дослідити особливості трансформації вихідного тексту при перекладі кінореплік, що є наслідком асиметрії мов та культур.

Вперше термін **асиметрія** у плані дослідження мови був запропонований С. Карцевським на позначення порушення однозначної відповідності між знаком та його змістом у межах однієї мови [4]. Виділяють внутрішньомовну міжзнакову асиметрію та міжмовну асиметрію [2].

Внутрішньомовна асиметрія існує в синтагматичному та семіотичному плані. Вона виражається аломорфізмом, полісемією, вираженням однієї змістової одиниці через поєднання кількох формальних елементів або навпаки, вираженням однієї формальної одиниці за допомогою поєднання кількох змістових одиниць, еліпсисом, спрощеним позначенням, вживанням порожніх знаків, десемантизацією, семіотичною надмірністю знаку [1: 214-215].

Міжмовна асиметрія має місце тоді, коли формальні та змістові ознаки у тексті оригіналу і тексті перекладу не збігаються. Загалом, міжмовна асиметрія при перекладі проявляється у трьох аспектах: синтагматичному (невідповідність числа позначуваних та позначуючих), парадигматичному (мовні елементи в тесті оригіналу чи перекладу виступають у компонентному складі усталених мовних одиниць, що зумовлює використання перекладацьких трансформацій) та семіотичному (позначуване у тексті мови оригіналу не можна виразити засобами мови перекладу) [3: 79-95].

Однією з причин асиметрії при перекладі є відмінності у особливостях мовної картини світу та невідповідності у світогляді носіїв мови оригіналу та мови перекладу. Йдеться не лише про те, що певні культурні явища можуть бути відсутні у різних мовах, але й про те, що у одні й ті самі явища мають різні асоціації, трактуються по-різному. Через несумісність мовних картин світу має місце неможливість повністю передати етноспецифічну інформацію, закладену автором у тексті оригіналу.

Ще однією причиною асиметрії при перекладі, тобто розбіжності мовних знаків, є неспівмірність систем різних мов. Виділяють три типи асиметрії при перекладі: системну, експлікативну та ситуативну [6: 191]. Системна асиметрія зустрічається у будь-якому перекладі, не залежно від його жанру і стилю. Вона зумовлюється неспівмірністю мовних систем. Експлікативна асиметрія виражена невеликими внутрішньотекстовими коментарями та поясненнями, які допомагають краще зрозуміти задум автора. Для кіноперекладу такий тип асиметрії не є характерним у зв'язку з природою кінодискурсу, а саме часовими та просторовими обмеженнями. Причиною ситуативної асиметрії є певна контекстуальна ситуація кінокартини. Вона передбачає цілий ряд змін, які покликані викликати у цільовій аудиторії ту ж саму реакцію, що й текст оригіналу [5: 102-103]. Саме у контексті ситуативної асиметрії говоримо про феномен трансформації вихідного тексту.

Остання у кіноперекладі полягає у тому, що дія, предмет або атрибутивна ознака, вказана у вихідній репліці, замінюється на іншу з метою викликати у глядача закладений автором комунікативний ефект. Однак, для того, щоб такі заміни були релевантними, перекладач повинен добре знати контекст, інакше найменше спотворення змісту може привести до того, що глядачі неправильно зрозуміють сенс усього фільму.

Певна трансформація тексту має місце, коли йдеться про *розумові дії*. Наприклад, *Holmes: "Took me less than a minute to guess yours."* [10]. Холмс: *"Я його зламав за кілька секунд."* [9]. Якщо лексема *to guess*, яка стоїть в оригіналі є нейтральною і не позначає нічого не законного, то лексема *зламав*, що використана в перекладі, навпаки, передає ідею якогось порушення, втручання в особистий простір. Така заміна є доречною, тому що, вона відповідає контексту, адже Шерлок справді зробив заборонену дію, коли вліз у захищений паролем ноутбук Ватсона.

Асиметрія, пов'язана із трансформацією тексту має місце і тоді, коли йдеться про **фізичні дії** персонажів кінофільму. Наприклад,

Holmes: "Where are you going?" [10]. *Холмс: "Куди це ти?"* [9].

Watson: "Out. I need some air." [10]. *Ватсон: "Провітрити мозок."* [9].

Як бачимо, лексема *going*, яка зрозуміла з контексту (Ватсон одягає куртку і виходить з кімнати), взагалі випущена у перекладеній репліці у зв'язку з часовими обмеженнями. Однак, у наступній репліці більш конкретизується смисл висловлення. Фраза *"Out. I need some air"*, яка використана в оригіналі, відрізняється певною багатозначністю: йому захотілося подихати свіжим повітрям, стало зле, він стомився перебувати в приміщенні, вирішив прогулятися. Однак, перекладена репліка конкретно вказує на причину, тобто те, що йому потрібно переключитися, подумати про щось інше. Такий переклад є правильним, адже згідно контексту Ватсону набридли замудровані розмови Шерлока і його "нелогічність", саме тому він йде на вулицю, щоб "провітрити мозок".

Варто відмітити, що іноді трансформація навпаки дещо спотворює зміст кінострічки, вносячи нові деталі, яких не було в задумі автора. Наприклад, *Watson: "D`you think he`d lost a lot of money?"* [10]. *Ватсон: "Думаєш, банкрутував?"* [9]. Як бачимо, в оригіналі йдеться про те, що вбитий чоловік, який був пов'язаний із бізнесом, міг втратити, можливо й програти, багато грошей, що й могло слугувати потенційним мотивом для його вбивства. Однак, це все втрачається при перекладі, з огляду на те, що перекладач використовує лексему *"банкрутував"*, яка не має такої ж конотації.

Крім того, завдяки трансформації перекладена репліка може втрачати свою категоричність. Наприклад, *Anderson: "No, she`slying."* [12]. *Андерсон: "Моллі з ним у змові."* [11]. Як бачимо, у вихідній репліці Андерсон безпосередньо звинувачує Моллі Гупер, що та бреше, однак у перекладеній – він лише вказує на те, що вона з ним у змові. Крім того, цікаво відмітити, що займенник *she* оригіналу замінений на власне ім'я *Моллі* в перекладі. Цікаво відмітити, що іноді перекладач змінює фокус, беручи за основу лише кадри, які бачить на екрані. Наприклад, *Ella: "And you read my writing upside down."* [8]. *Елла: "А ви побачили аж звідти."* [7].

Аналогічну ситуацію спостерігаємо, коли має місце **випущення певної інформації**. Такі трансформації при перекладі кіно реплік можуть як уточнювати, так і спотворювати зміст оригіналу. Наприклад, *Anderson: "It was Jim Moriarty`s body with a mask on!"* [12]. *Андерсон: "То був Джим Моріарті в масці Шерлока!"* [11]. Принципово важливо, що Андерсон розкрив секрет Шерлока, зрозумівши, що на місці Шерлока було саме тіло Моріарті, що й зазначається в оригіналі, проте в перекладі опущена лексема *"тіло"* тому неуважний глядач може подумати, що мова йде про живого Моріарті, що сильно спотворить розуміння всього фільму.

Якщо фокус переноситься на схожі **об'єкти**, це не так сильно спотворює зміст, хоча певна модифікація все ж має місце. Наприклад, *Watson: "Er, I could always do with the money."* [10]. *Ватсон: "І низький дохід."* [9]. Лексема *money*, що стоїть в оригіналі, означає, що Ватсону не завадили б гроші, бо в нього їх немає, але перекладач заміняє її на *дохід*, що саме по собі вже вказує на те, що у Ватсона є

гроші, але їх йому не вистачає. Щоб зрозуміти таку заміну, глядачам потрібно пригадати, що Ватсон отримував пенсію, яка була не високою.

Цікаво відмітити, що може мати місце **заміна типу висловлення**. Наприклад, *Holmes: "That's enough to be going on with, don't you think?"* [8]. *Холмс: "То як, цього вже достатньо?"* [7]. Як бачимо, пряме запитання до реципієнта, яке присутнє у вихідній репліці, у перекладеній – випускається, з огляду на що остання може трактуватися як риторичне питання, хоча в оригіналі Шерлок безпосередньо запитує думку Ватсона, імпліцитно натякаючи на те, що вони можуть бути непоганими сусідами по квартирі. Крім того, вилучається парантеза, внаслідок чого фокус переносить з суб'єктивної оцінки адресанта на об'єктивну якість об'єкту розмови. Наприклад, *Mary: "I like him."* [12]. *Мері: "Він класний."* [11].

Таким чином, феномен трансформації вихідного тексту у кіноперекладі є наслідком ситуативної асиметрії, а саме певних контекстуальних ситуацій, що висвітлені у кінокартині. Перекладачі вдаються до таких модифікацій з метою зберегти певний закладений режисером комунікативний вплив на цільову аудиторію, що може втрачатися при перекладі з огляду на асиметрію культур та мовних систем. Трансформація вихідного тексту відбувається, коли йдеться про розумові та фізичні дії персонажів кінокартини, певні предмети, крім того, трансформуються типи висловлення.

Подальшою перспективою розвідки є аналіз відтворення фонової лексики та реалій у перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бірюкова О. Міжмовна асиметрія як джерело розвитку мови / О. Бірюкова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. – Вип. 20. – С. 213–218.
2. Вовк П.С. Міжмовна асиметрія мовного знаку / П.С. Вовк. Електронний ресурс. Режим доступу: [http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_1/020_024.pdf]
3. Гак В.Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / В. Г. Гак // Семантическая структура слова. – М. : Наука, 1971. – С. 78–96.
4. Карцевский С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака / С. Карцевский // История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях / В. А. Звегинцев. – 3-е изд., допол. – М. : Просвещение, 1965. – Ч. II. – С. 86–90.
5. Матюша В.І. Ситуативна та експлікативна асиметрії у перекладі драматичних творів та кінофільмів / Матюша В.І. // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ, 2010. – № 31. – Книга 2. – С. 99–104.
6. Некряч Т.Є. Види асиметрії при перекладі драматичного діалогу / Т.Є. Некряч // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2006. – Вип. 9. – С. 191–196.
7. «Шерлок. Етюд у рожевих тонах» Сезон 1, епізод 1. Переклад від «1+1». Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://kino-na-xati.com/serialy/sherlok-online.html>]
8. «Sherlock. A Study in Pink» / Series 1, episode 1. Hartwood Films. BBC Wales. WGBH, 2010. Електронний ресурс. Джерело доступу: [<https://english-films.com/british-films/326-sherlock-2010-1-sezon-hd-720-ru-eng.html>]
9. «Шерлок. Сліпий банкір» Сезон 1, епізод 2. Переклад від «1+1». Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://kino-na-xati.com/serialy/sherlok-online.html>]
10. «Sherlock. The Blind Banker» / Series 1, episode 2. Hartwood Films. BBC Wales. WGBH, 2010. Електронний ресурс. Режим доступу: [<https://english-films.com/british-films/326-sherlock-2010-1-sezon-hd-720-ru-eng.html>]
11. «Шерлок. Порожній катафалк» Сезон 3, епізод 1. Переклад від «1+1». Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://kino-na-xati.com/serialy/sherlok-online.html>]
12. «Sherlock. The Empty Hearse» / Series 3, episode 1. Hartwood Films. BBC Wales. WGBH, 2014. Електронний ресурс. Режим доступу: [<https://english-films.com/british-films/1057-sherlok-3-sezon-sherlock-season-3-2014-hd-720-ru-eng.html>]

К. В. Сидельникова
Житомирський державний університет
імені І. Франка
Науковий керівник:
д.ф.н., проф. кафедри германської філології та
зарубіжної літератури, Т.Р. Кияк

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПЕРЕКЛАДІ

Якщо порівнювати слово і ідіоматичну одиницю, то друга є більш складною для перекладу. Якщо для слів достатньо взяти їх вихідну форму і розглянути варіанти перекладу, то подібний спосіб не підходить для одиниць, які мають в своєму складі два або більше слова. Тобто цей спосіб неможливо застосувати до ідіоматичних одиниць [1].

Більшість дослідників вважають, що, перш за все потрібно визначити зв'язок між виразом вихідної мови і мови перекладу. На думку С. Влахова і С. Флоріна, можливості досягнення повноцінного словникового перекладу фразеологізмів залежать в основному від співвідношення між одиницями вихідної мови та мови перекладу [2]:

- 1) Ідіоматична одиниця має в мові, на яку ведеться переклад, точну и не залежну від контексту, абсолютну відповідність (смислове значення і конотації);
- 2) Ідіоматичні одиниці можна передати підібравши в мові, на яку ведеться переклад, ту чи іншу відповідність, зазвичай з деякими змінами для максимального наближення до повноцінного перекладу;
- 3) Ідіоматична одиниця не має в мові, на яку перекладається, ні еквівалентів, ні аналогів і неперекладна в словниковому порядку. Тому слід перекладати тільки поясненням.

Більшість «еквівалентних» перекладів можна зустріти в інтернаціональній (міжнародній) фразеології. Інтернаціональна фразеологія — це група фразеологічних одиниць, що увійшли до світових фразеологічних словників з історичних, міфологічних, літературних джерел, запозичувалися з мови до мови (Ахіллесова п'ята) [3].

Інтернаціональні фразеологізми з'являються в мовному обороті різних мов через схожість мислення або явно виражених факторів, можливої схожості деяких аспектів соціального життя людей, їх трудової діяльності або інших чинників. «Твердий, мов камінь» — асоціація, яка з'явилася в деяких мовах завдяки схожості мислення людей. Однак в процесі грамотного перекладу не досить віднести фразу до міжнародних одиниць.

В першу чергу варто відзначити, що не кожна фраза що має місце в одній мові, буде частиною ідіоматичного словника іншої мови. Таким чином, фраза може, наприклад, збігатися в українській і англійській (наприклад, запозичене з французької *met-a-met; tete-e-tete*), але абсолютно відрізнятися в іншій європейській мові або бути зовсім відсутньою як фразеологічна одиниця.

По–друге, необхідно відзначити, що попри можливість використання одного і того ж способу перекладу (копіювання, переносне значення і т.д.) між еквівалентними перекладами фразеологізмів так само можуть бути присутніми певні відмінності, нехай і незначні, а це веде до труднощів перекладу. Так англійським еквівалентом українського виразу *ні пуху, ні пера* є вираз *break a leg*, при цьому варто зазначити, що хоча сенс у фраз абсолютно ідентичний, в українській мові це «закляття» щоб обманути нечисту силу, а в англійській мові, трохи дивне побажання акторові ніби то «зламати ногу».

По–третє, іноді еквівалентів, що передають зміст фразеологізму, може зовсім і не бути або ж навпаки, бути більше одного, і тоді не є можливим машинально замінити дану одиницю еквівалентною.

Під час перекладу деяких фразеологічних одиниць особливо яскраво виявляється зв'язок мови та культурних особливостей країни, в такому випадку за своїм змістом вони виявляють національне забарвлення. Тоді першочерговим завданням перекладача стає «культурна адаптація» подібних виразів. Тільки так можна досягти розуміння виразів в іншій культурі, лише шляхом збереження їх еквівалентних властивостей, смислової та культурної сторін.

Особливе значення має відтворення фразеологізмів у художньому перекладі, який неможливий без повного поглиблення в творчі враження автора. Завдання автора наблизити нас до того середовища, атмосфери, які описані в творі. А перекладача — зберегти ці відчуття при перекладі. При цьому дослідники виділяють чотири способи передачі іншомовного образу:

- 1) З повним збереженням іншомовного образу;
- 2) З частковою зміною образності;
- 3) З повною заміною образності;
- 4) Зі зняттям образності

На думку іншого дослідника — Р. Якобсона, важливими є три типи перекладу [4]:

- 1) Внутрішньомовний переклад (виклад виразу своїми словами);
- 2) Міжмовний переклад (переклад у власному розумінні слова);
- 3) Міжсемантичний переклад викладу знаків однієї семантичної системи

знаками іншої

Слід так само підкреслити важливість для перекладача міцних знань знакового зв'язку між двома або більше мовних одиниць для справжнього розуміння тієї чи іншої фрази, знання знакового зв'язку просто необхідно. У приклад можна привести український вираз «залишає бажати кращого» пов'язане знаковим ставленням з оцінкою «поганий».

«Якість залишає бажати кращого» означатиме поганої якості. При незнанні умовного відношення цієї фрази, вираз «залишає бажати кращого» сам по собі не наштовхує нас на негативне значення «поганий», а сприймається лише в прямому сенсі: що допускає можливість кращого. Так само і в англійській мові: вираз «to live on air» (досл. «жити в повітрі» або «жити на повітрі») — справжнє значення фрази: жити на гроші, голодувати.

Звичайно, вибір як переводити, яким способом, ту чи іншу ідіому, лежить на плечах перекладача. Це, в кожному конкретному випадку, залежить від специфіки

вживання перетвореного фразеологізму, від наявності або відсутності співвідносних аналогів в мові перекладу [4].

Подальша перспектива розвідки полягає у вивченні особливостей відтворення фразеологізмів на позначення людини в українських перекладах.

Список використаної літератури

1. Бельчиков Ю. А. «Інтернаціональна термінологія». Видавництво Учпедгиз (1959), стор. 78.
2. Бертемет Е. Б. «Порівняльний аналіз словників на прикладі російських фразеологічних одиниць і їх англійських, німецьких і французьких еквівалентів».
3. Влахов С. І. , Флорін С. П. «Неперекладне в перекладі 5-е вид.». Видавництво Р. Валент (2012), стор. 183.
4. Ельжуркаєва М. Я. «Проблеми перекладу фразеологічних одиниць»: матеріали II міжнар. наук. конф. (м. Санкт-Петербург, 2013 р.) — СПб.: Реноме, 2013. — С. 106–109.
5. Ідіоматика. Фразеологія та ідіоматика. [Електронний ресурс]. — Режим доступу. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідіоматика>.

К. В. Сидельникова
Житомирський державний університет
імені І. Франка
Науковий керівник:
д.ф.н., проф. кафедри германської філології та
зарубіжної літератури, Т.Р. Кияк

ЛЮДИНА В ІДІОМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

«Ідіоматика є розділом мовознавства, який вивчає усталені експресивні одиниці, що формально відповідають рівню слова (однослівні ідіоми), рівню сполучення та речення (образно-експресивні фразеологізми)» [5]. Саме таке визначення ідіоматики надає ресурс Вікіпедія. Але що таке ідіоматика насправді і чому її роль у науковому і повсякденному житті настільки важлива?

Саме слово «ідіома» походить від грецького «власний, властивий» і означає стійкий, неподільний зворот мови, що передає єдине поняття, зміст якого не визначається змістом його складових елементів. Наприклад: *easy peasy, lemon squeeze, cry over spilt milk, no pain, no gain*.

Із швидким темпом розвитку новітніх технологій, Інтернету, електронного листування та ін. майже кожен пересічний громадянин має доступ до величезних об'ємів інформації, тому питання якісного і адекватного перекладу електронної літератури, новин, статей і т.п. стає більш **актуальним**, так само як і потреба у створенні більшої кількості словників, а саме ідіоматичних.

У даній статті ми розглянемо ідіоми на прикладі енциклопедичних та лінгвістичних словників, друкованих видань, а також електронних та онлайн-словників, окрему увагу звернувши на методи та способи їх передачі засобами української мови.

Мета нашого дослідження — аналіз та вивчення англomовних ідіом в електронних та друкованих словниках та їх передача при перекладі. У дослідженні ми розглянемо типи фразеологічних одиниць, які В. В. Виноградов у своїй класифікації називав фразеологічними зрощеннями та фразеологічними єдностями [2: 140–161], а Н. Н. Амосова — ідіомами, тобто одиницями мови, що являються стійкими сполученнями, значення яких не мотивується компонентами, які складають їх, значення частин не зводяться до значення цілого [1].

На сьогоднішній день, найбільш популярними словниками є електронні та онлайн-словники, тому що вони є доступними для кожного і, в більшості, безкоштовними, що спрощує доступ до них і економить час. Під електронними словниками ми маємо на увазі особливим чином закодовані статті, що дають змогу здійснювати швидкий пошук потрібних слів, часто з урахуванням морфологічних форм і з можливістю пошуку словосполучень, а також з можливістю зміни напряму перекладу (українсько-англійський, англо-український).

Щодо друкованих видань, словник — це книга, у якій інформація упорядкована за допомогою розбивки на невеликі за обсягом статті, що сортуються за назвою або

тематикою. Існує два види словників: енциклопедичні та лінгвістичні. Енциклопедичні словники містять у собі екстралінгвістичну інформацію про мовні одиниці, що описуються; містять описи наукових понять, термінів, персоналіях, географії і т.д. У той час, як лінгвістичні словники мають за об'єкт опису мовні одиниці (слова, словоморфи, морфеми) і діляться на дві підкатегорії: *синхронічні* (відображають певний проміжок часу) та *діахронічні* (відображають розвиток мови з плином часу).

Найпопулярнішими друкованими ідіоматичними словниками слід вважати «Oxford Dictionary of English Idioms» та «Cambridge Idioms Dictionary», у яких подані майже всі існуючі ідіоми англійської мови.

Ідіоматика також є невід'ємною частиною будь-якої мови. Вона широко використовується в усній мові, газетних статтях, художній літературі, роблячи мову викладання більш яскравою і колоритною. Дуже часто ідіоми зустрічаються в назвах пісень і кінофільмів. Без знання ідіом неможливо зрозуміти гумор, тому що найчастіше саме в жартах та анекдотах велику роль грає багатозначність ідіоматичних виразів. Словник ідіоматичних виразів англійської мови представляє собою досвід складання словника фразеологічних відповідностей, образних слів та виразів англійської та української мов. Тому пропонуємо ознайомитись із наведеними нижче прикладами вживання.

Значення деяких ідіом легко зрозуміти, так як вони схожі на українські:

***I can't believe my ears.* — Я не вірю своїм вухам.** Тобто, не вірю тому, що чую.

Багато ідіом мають подібний зміст, але втілюються у мові по-різному, використовуються інші образи та асоціації, пов'язані з особливостями культури різних країн. Наприклад, «***a carrot and a stick***», дослівно це словосполучення перекладається як «морква та палиця», тобто це метод заохочення — морква, і покарання — палиця. У нашій мові ця ідіома звучить — «метод батога і пряника». В даному випадку на першому місці йде покарання — батіг, а потім заохочення.

Like two peas in a pod – тобто дуже схожі. В українській мові також є подібна ідіома, але порівняння відбувається між двома краплями води — «схожі наче дві краплі води».

Такі ідіоми є найбільшою складністю для недосвідченого перекладача, тому що при дослівному перекладі просто втрачається сенс.

Є ідіоми, про значення яких важко здогадатися. Наприклад:

- 1) *As crooked as a dog's hind leg* — нечесний;
- 2) *Kangaroo court* — несправедливий суд;
- 3) *Also ran* — невдаха. (Ідіома прийшла до нас із кінських скачок — дослівно — також бігла, але не отримала призове місце);
- 4) *Go Dutch* — кожен платить сам за себе;
- 5) *Blue in the face* — здатися чи стомитися після декількох спроб.

При ближчому розгляді класифікації фразеологічних одиниць запропонованої академіком В. В. Виноградовим [3], було виявлено те, що цю класифікацію можна застосувати і до фразеологізмів англійської мови. Відповідно до цієї класифікації всі фразеологічні одиниці можна розділити на три групи:

1) Фразеологічні сполучення — це стійкі поєднання, в яких кожен із компонентів зберігає свою семантичну індивідуальність, наприклад: «*kick the bucket*» (померти);

2) Фразеологічні єдності — це стійкі словосполучення, в яких значення цілого вмотивовано і виводиться зі значення окремих компонентів. Окремі слова з яких складається фраза, семантично несамоцільні і значення кожного з компонентів підпорядковане єдності загального образного значення всього фразеологічного виразу в цілому, наприклад: «*to show one's teeth*» (огризатися).

3) Фразеологічні зрощення — так само, як фразеологічні єдності, це стійкі сполучення, що представляють собою семантично неподільне ціле; значення цілого не виводиться із значень окремих слів, що входять до складу даного фразеологічного зрощення.

Також слід зазначити такий тип класифікації ідіом, як семантичний, який включає в себе: а) Розмовні вирази, які в свою чергу поділяються на вирази для побудови бесіди — «*as I was saying before*», ключові слова — «*in fact, in practice*» та загальні вирази для модифікації стверджень — «*as far as I'm concerned*»; б) Вирази до складу яких входять порівняльні звороти «*as...as...*» та «*like*»; в) Ідіоми для опису людей; г) Ідіоми для опису почуттів та емоцій; д) Ідіоми пов'язані з проблемними ситуаціями; е) Ідіоми пов'язані із похвалою та критикою; ж) Ідіоми пов'язані із аспектами мови та спілкуванням та інші ідіоми.

Перспективи для подальших досліджень полягають в аналізі ідіом на позначення людини в англійській мові та їх відповідників в українських перекладах.

Список використаної літератури

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. — Л. : ЛГУ, 1963. — 210 с.
2. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. — М., 1977. — с. 140–161.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. — М., 1977. — с. 218
4. Oxford Dictionary of Idioms, 2e, 2004.
5. Ідіоматика. Фразеологія та ідіоматика. [Електронний ресурс]. —Режим доступу. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідіоматика>.

Т. П. Сукманюк

Хмельницький національний університет

Науковий керівник:

ст. викл. О. К.Рахімова

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Свідомість та життєвий досвід народу найяскравіше віддзеркалюються у мові. Тому диференціація мов існує не лише на граматичному рівні, а й на рівні національно-культурного сприйняття світу. Національна своєрідність мови, на думку сучасних дослідників, найяскравіше відображається у фразеології. [4: 49] Попри те, що фразеологізація є універсальним мовним явищем, для кожної конкретної мови властиві специфічні форми вираження. Це зумовлено тим, що, на відміну від фонем, морфем та слова, фразеологізмам притаманна складніша

лексико-граматична і смислова структура. Екстралінгвістичним та етнолінгвістичним факторам належить ключова роль в утворенні, формуванні та розвитку цих структур.

Оскільки фразеологізмам властиві афористичність, лаконізм, розмовне забарвлення, їх адекватний переклад викликає значні труднощі. Це не тільки проблема перекладу художніх текстів, але й важлива загальна проблема перекладу. Адже фразеологізми використовуються не лише в художній літературі та публіцистиці, а й у живому мовленні. При перекладі фразеологізмів доцільно звернути увагу на стислість і точність передачі думки. Адекватний переклад німецьких фразеологізмів українською мовою в першу чергу передбачає збереження повного обсягу референційних значень і стилістичного забарвлення. Отож, під час перекладу обов'язково передаються такі аспекти:

- 1). Основний зміст висловлювання;
- 2). Додатковий зміст висловлювання;
- 3). Актуалізований зміст;
- 4). Жанрово-стильова належність фразеологізму;
- 5). Ступінь мовної стандартності (вживаності).

З метою досягнення максимальної адекватності при перекладі фразеологізмів з німецької на українську перекладачу варто уміло використовувати різні види перекладу:

1. Повний еквівалент, тобто наявний в українській мові адекватний фразеологічний зворот, який збігається з німецьким зворотом за змістом, образною основою. С. Влахов та С. Флорін назвали цей вид перекладу «фразеологічним», проте на нашу думку доцільніше вживати назву «еквівалентний переклад», адже така назва краще передає суть цього виду перекладу. Абсолютний фразеологічний еквівалент, що є ідентичним за лексичним та фразеологічним значенням, граматичною структурою, лексичним складом, стилістичним забарвленням, а також вживаністю в мові. Деякі вчені, до прикладу Л. Бархударов зазначають, що випадки абсолютного збігу лексичних одиниць різних мов у повному обсязі їх референційних значень відносно рідко трапляються в мові. [1: 75]

Абсолютними еквівалентами здебільшого перекладаються:

а) фразеологічні вирази (приказки, прислів'я, інтернаціональні фразеологізми тощо):

Bei Nacht sind alle Katzen grau. – Вночі всі коти сірі;

Ein gesunder Geist in einem gesunden Körper. – В здоровому тілі здоровий дух;

Die Würfel sind gefallen. – Жереб кинуто;

Die Stimme eines Predigers in der Wüste. – Голос волаючого в пустелі;

Steter Tropfen höhlt den Stein. – Крапля і камінь точить;

Die goldene Mitte. – Золота середина.

б) деякі парні словосполучення:

Hin und her. – Туди і назад;

Freund und Feind. – Друг і недруг.

в) значна частина компаративних фразеологізмів:

Hungrig wie ein Wolf – Голодний як вовк;

Weiß wie Schnee – Білий як сніг.

г) деякі дієслівні словосполучення:

Gegen den Strom schwimmen. – Плисти проти течії;

Die Katze im Sacke kaufen. – Купити kota в мішку;

Mit dem Feuer spielen. – Грати з вогнем.

2. Частковий еквівалент, тобто такий український фразеологічний зворот, котрий за значенням є відповідником німецькому, але при цьому має лексичні, граматичні, та лексико-граматичні відмінності.

а) еквіваленти, що мають граматичні відмінності:

Reine Bahn machen. – Усунути перешкоди.

б) еквіваленти, що мають лексичні розходження:

Um des Kaisers Bart streiten. – Сперечатися про дрібниці;

Gibt Gott Hdschen, gibt er auch Grdschen. – Дасть Бог день, дасть і їжу.

3. Описовий переклад, тобто переклад через передачу змісту німецького звороту вільним словосполученням. Цей вид перекладу застосовується тільки тоді, коли в українській мові відсутні повні або часткові еквіваленти.

Um ein Butterbrot kaufen. – Купити щось дуже дешево;

Sich auf Hosenboden setzen. – Засісти за уроки.

4. Калькування. До цього виду перекладу вдаються тоді, коли образ, що лежить в основі фразеологізму, важливий для розуміння тексту, а його заміна іншим образом не дає достатнього ефекту.

Wasser Gewinn führt bald dahin. – Чужим добром не забагатієш;

In Rom tu, was Rom tut. – У чужий монастир зі своїм уставом не лізь;

Morgenstunde hat Gold im Munde. – Хто рано встає, тому Бог дає;

Die Ziege ist satt und der Kohl unberührt. – І вовки ситі, і кози цілі.

Blaustrumpf – синя панчоха.

5. Комбінований переклад. Такий вид перекладу застосовується у випадках, коли аналог не повністю передає значення німецького фразеологізму або ж має інше стилістичне забарвлення. При комбінованому перекладі подається калькований переклад, а потім іде описовий переклад та український аналог для порівняння.

Großes Staat machen. – Жити на широку ногу, розкошувати;

An der Spitze sein. – Бути на чолі, очолювати.

Таким чином, можна зробити висновок, що фразеологізм – це одиниця перекладу, тому й перекладається як єдине ціле, враховуючи подані у тексті оригіналу експресивно-емоційні та конотативні нашарування; наявність чи відсутність повних або часткових еквівалентних фразеологічних одиниць у мові перекладу не береться до уваги.

За визначенням О. І. Чередниченка, фразеологізми німецької мови (яскравий фрагмент національної культури) особливо цікаві з точки зору відтворення їх при перекладі. Дослідник зазначає, що встановлення фразеологічних відповідників на рівні мовних систем не вирішує повністю проблему перекладу. З одного боку, словниковий рівень не вичерпує інформаційний об'єм тексту як єдиного цілого. З іншого боку, не всі фразеологізми мають відповідник у мові перекладу. [5: 486]

Варто зауважити, що перекладач має бути посередником не лише між мовами, а й між культурами, адже потрібно розуміти і брати до уваги не лише особливості культурного середовища, в контексті якого вживається оригінал, а й того середовища, для якого здійснюється переклад. Варто бути особливо обережним у підборі відповідників, бо вони також пов'язані з національною культурою мови перекладу. Трапляється, що подані у словнику відповідники, зовсім не можна застосувати у перекладі того чи іншого фразеологізму.

Отож, у ході підбору достатньо експресивних еквівалентів до фразеологізмів, що містять етнокультурний компонент, руйнується лінгвоетнічний бар'єр. Завдяки цьому носії як мови оригіналу, так і мови перекладу мають рівні можливості сприйняття та інтерпретації повідомлення.

Зважаючи на викладене вище, можна дійти до висновку, що при перекладі конкретних фразеологічних одиниць, перекладач має відповідально та зважено обрати спосіб перекладу: де використати еквівалент, які елементи можна замінити чи взагалі не перекладати, де варто перекласти кожне слово. Перекладача має насамперед цікавити максимально точна відповідність загального змісту та стилістичного забарвлення.

Список використаної літератури

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М: Высшая школа, 1975. – 240 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. / С. Влахов, С. Флорин. – М: Международные отношения, 1980. – С. 179-207
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – Москва: Высшая школа, 1986. – 336 с.
4. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка. / А. Г. Назарян. – М: Высшая школа, 1976. – 318 с.
5. Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу / О. І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу: Збірка наук. праць. Спец. Випуск: Мови, культури, переклад у контексті європейського співробітництва: Міжнародна конференція. Доповіді. – 2001. – С. 485–489.

І. О. Турега

Львівський національний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

д. філ. н., проф. Н. І. Андрейчук

REPRODUCTION OF STYLISTIC CLASSES OF WORDS AS A TRANSLATION PROBLEM

Ivan Franko maintained that accurate translation should faithfully render both content and form of the original in their dialectal unity; he noted that a manner of expression and style, characteristic of the original when is strived to be recreated in the translation produces the effect, similar to that of the original work [1: 15-18]. Thus a stylistic aspect of a language unit under translation should not be neglected. When we speak about style and stylistic facet of the language, we mean a wide range of constituents: a formal aspect of language units arrangement which is aimed at evoking a particular emotional, evaluative, aesthetic response of the reader towards a message; elements of connotation,

embedded into a semantic structure of an individual lexeme; a certain amount of extralingual information, first and foremost, about the speaker, the communicative situation and relations between the participants of a communicative act which presupposes a discourse approach to literature.

The aim of this article is to examine the reproduction of stylistic classes of words as a translation problem. In this framework the following objectives are set:

- to define the role of stylistic aspects in artistic texts and their rendering in translation;
- to introduce the term of a stylistic shift in the process of translation;
- to identify the possible causes of the shift in a stylistic class of a target text unit in comparison to a source text unit;
- to establish the role of the translator's idiosyncrasy in the process under discussion;
- to assess significance of language policy which the translator advocates and manifests in the product of his/her work.

The metalanguage of research has been adopted from the classification of the English vocabulary, elaborated by Ilia Galperin [10: 70-122]. According to it, the English vocabulary is regarded as an interconnected and interrelated system of three layers: literary, neutral and colloquial – the first and the last one being further subdivided into special and common literary vocabulary as well as special and common colloquial vocabulary respectively.

Special literary vocabulary comprises the following subgroups:

- Terms
- Poetic and bookish
- Archaic, Obsolescent, Obsolete words
- Barbarisms and Foreignisms
- Literary coinages

On the other hand, special colloquial vocabulary is stratified into

- Slang
- Jargonisms
- Professionalisms
- Vulgarisms
- Dialectal words
- Colloquial coinages

The literary and colloquial layers of the word-stock differ in their sphere of functioning, level of formality and emotionality, the quality of being standard or reaching out of the acceptable boundaries of language use (specific classes of special colloquial vocabulary) and their opposition.

As for the stylistic classification of the Ukrainian vocabulary, Oleksandr Ponomariv distinguishes roughly the same stylistic classes of the word-stock but enumerates them separately, without including some of them into the embrace of other major classes. Thus, the scholar within the frames of stylistically marked words discriminates literary (bookish) and colloquial lexis, terms are put on an independent footing, Ukrainian correspondence to the English term *slang* — *просторіччя*, — as well as professionalisms, jargonisms and argot are all discussed as equal counterparts but not constituting strata of colloquial

vocabulary [7: 68-75]. Archaic and poetic words, like in Galperin's classification, fall into the literary vocabulary while vulgarisms are placed within the class of *просторіччя*. Dialectal words are considered beyond this classification, the belles-lettres, publicist (very rarely), scientific and official (only when a dialect is an object of research or description) functional styles being mentioned as those in which this layer of the word-stock is used.

Vilen Komissarov expounding the lowest and the most exhaustive level of equivalence (under the condition that the equivalence at all higher levels is reached) — the level of lexical proximity — defines such elements of the connotative meaning of a word as its emotive, stylistic, associative and image components (though Leonid Barkhudarov argued that associations which arise in the consciousness of a speaker in response to a certain lexeme should not be considered a part of its semantic structure) [4: 79; 2: 123]. However, all three elements are very closely interwoven and difficult to split one from another. It is also proved by I. Galperin who states that "Colloquial words are always more emotionally coloured than literary ones" [10: 73] and O. Ponomariv who writes that colloquial words often possess additional stylistic shades such as jocular, ironic, pejorative, derogatory ones, which are, certainly, of emotional nature [7: 28-33]. Therefore, whenever we deal with a stylistic characteristic of a word, we also tackle its emotional and evaluative charge, revealing our attitude to the referent.

The importance of reproduction the stylistic facet of the language, in particular the quality of belonging to a certain stylistic class, in literature lies in functions it performs. We have already clarified that stylistically marked words evoke reader's emotional and evaluative response that should ideally correspond an addresser's intention. Viktor Koptilov notes that by choosing certain linguistic means the author characterizes the dwellers of his literary work, pointing at their level of intellect, education, civilities, way of expression themselves, a sphere of their interests, their social niche. It also says a lot about relationships between the characters and their attitude towards each other. Therefore "stepping aside from the author's stylistic prescriptions for portraying a character inevitably brings about a change of its image" [5: 42]. Apart from that, usage of stylistically coloured lexis may set a scene of a story, make it more vivid, specific and picturesque. For instance, dialectal words enable the reader to feel a taste of local culture and its difference from the mainstream. When the language of a novel depicting the adventures of mariners contains terms and professionalisms from the sailing domain, it immerses the reader into the seamen's "kitchen." While the language of a high-ranking official on duty is expected to be formal and restrained.

V. Koptilov also takes heed of the fact that the language of a literary piece reflects the outlook, image and original manner of the author him-/herself. Forceful interference with stylistics of the original "makes the author sound unlike him-/herself" [5: 41]. That means when the author is laconic, the translator cannot be long-winded, or when the author writes in a lively colloquial manner, the translator should not try to elate, formalize this style.

So the main postulate in reproduction of stylistic features of a text, asserted by the majority of translation studies scholars, is to adhere to the tone of the original and seek those target language means of a similar stylistic stratum and charge. Departures from the letter of the original are justified only in the case when they "make its spirit even more distinct while fully preserving both the overall stylistic colouring of the original and its

content” [5: 23]. At the same time, V. Koptilov underscores that “the language of translation should reflect linguistic principles of the original,” not to copy separate words. This statement is significant in the way that it encourages translators not to become obsessed with a particular word which due to its specific shades of meaning or stylistic markedness absent in the target language is difficult to translate while not being of primary importance under the condition that the author’s approach to the choice of language units is kept to in other places of the translation.

It is a well-known fact that losses are inevitable in translation of literary writings as long as the process of translation demands the search in the depository of target language means for the correspondent expression of sense, wrapped in a meaningful form, which is required to render the original message accurately and at the same time conform with the linguistic and cultural norms of the target audience. In practice it is difficult to achieve without any changes with respect to the source text. Such “changes which occur or may occur in the process of translating” are called shifts [12: 226]. A Slovak linguist and translation studies scholar Anton Popovič put it as follows: “All that appears as new with respect to the original, or fails to appear where it might have been expected, may be interpreted as a shift” [cited ac. to 12: 228]. The conception of shift by A. Popovič reflects the tragic oscillation of the translator between remaining faithful to the original and satisfying the expectation of the target audience who has a certain “translation ideal” since the translation also functions in the target cultural polysystem (so-called ‘dual character’ of translation [cited ac. to 12: 230]). As varied approaches to the translation shift show, it is not always viewed as a negative, unwelcome feature, it can also be seen as “required, indispensable changes at specific semiotic levels, with regard to specific aspects of the ST” [12: 227] which “are used in order to attain equivalence at the higher level of the text” [9: 1178].

Among different types of shifts stylistic (or style) shifts may be differentiated. This kind of shift is applied in descriptive translation analysis whenever anything that falls into the scope of stylistics undergoes transformation in respect to the source text. Stylistic shifts by analogy with translation shifts in general are subdivided into obligatory (mandatory) and optional shifts. “Mandatory shifts result from a systematic dissimilarity between the source language and the target language in terms of the underlying system of syntax, semantics and cultural patterns” [cited from 8: 24]. While “Optional shifts, on the other hand, are carried out by the translator’s personal preferences under the influence of idiolect and level of proficiency in the target language” [8: 25].

Both V. Komissarov and L. Barkhudarov drew attention to one of such systemic differences between source and target languages that causes an obligatory stylistic shift: across languages two lexemes may have identical referential meaning but different stylistic or emotional characteristics [4: 82; 2: 115]. A similar phenomenon, defined by sociolinguistic factors, was framed by T. Komarova as discrepancies between the source and target cultures in traditions of emotional and evaluative information, foregrounding or backgrounding of particular features in certain contexts [3: 271]. The eventuality described by V. Komissarov and L. Barkhudarov is embodied in the case of absolute synonymy between lexical units which vary only in the formality or sphere of usage but these are very rare occasions.

Here is an example of this phenomenon from the corpus, compiled on the material of George R.R. Martin's novel "A Game of Thrones". A ruler of Seven Kingdoms Robert Baratheon arrived at Winterfell at short notice to a good and old friend of him, whom he had not seen for fifteen years, lord Eddard Stark and offers him the post of the Hand of the King, sealing his intention with a suggestion to engage his eldest son, Joffrey, and Eddard's daughter, Sansa:

"Sansa is only eleven."

Robert waved an impatient hand. "Old enough for **betrothal** [11: 45].

— Сансі всього одинадцять років.

— Для **заручин** цього досі,—
нетерпляче відмахнувся Роберт [6: 50].

In the given excerpt we encounter a bookish and at the same time archaic lexeme *betrothal* of Middle English origin, though there is another commonly used word for the same notion – *engagement*. Two lexemes differ exclusively stylistically. On the contrary, there exists only one stylistically neutral corresponding lexeme in Ukrainian – *заручини*. It results in a shift in a stylistic class. However, this example, from the functional point of view, bears no great significance, since although the word was pronounced by a king, a person expected to be high-browed, well-mannered and imperious, the reality is reverse. The air of conversation is informal on the part of the "king", peppered with abuse language and threats but careful and self-deprecating on the part of his interlocutor. Consequently, the lexeme of such a high register was seemingly used to emphasize the grandeur of the ceremony at which the prince is to pledge faithfulness to his wife-to-be. In any case, this shade of meaning, embedded in a stylistic component of the word, is lost in the translation.

These considerations confirm the statement by V. Komissarov: "The meaning of any word is a part of the semantic system of the language and it depends not only on which features of designated objects are directly reflected in the given word but also on the presence of other words, designating the same objects. The Russian word *лошадь* is not identical to the English *horse* because it shares information about this object with a word "*конь*" [4: 81].

Nevertheless, the prevailing majority of synonyms are ideographic, i.e. have slight differences in meaning, some divergent semes. The phenomenon described above is cognitive in its nature. Two different nations conceptualize the world around them in different ways, foregrounding particular features and verbalizing them, including certain elements of the concept into the semantic structure of the word while in the eyes of another language these elements may seem irrelevant and therefore absent in the semantic structure of the word.

It is well manifested in synonymic rows in a binary opposition of languages. For example, adverbial verbs such as *glare* (stare in an angry or fierce way – *Oxford Dictionary*) should be translated into Ukrainian by means of an adverb-verb word combination "злісно / сердито / люто дивитися" since the seme of angry way in which someone may look at somebody is not verbalized in our language though we have a rich row of correspondences to other kinds of adverbial verbs focusing on casting a quick or surreptitious look at something: to *glance*, *peek* / *peep* — (по-) *глянути*, *зирнути*

(*зазирнути*), *глинути*, *підглядати*, *позирати*. Almost all words given above are neutral, with coinciding semes of 1) looking; 2) quickly; 3) averting eyes in a moment; especially *peek / peep* while other words can acquire the following elements of meaning in the context: 4) secretly / furtively 5) through a small hole. However, *глинати / глинути* is dialectal (13: 245), *позирати* has a seme of repeatedness and periodicity. The word *to glance* owing to its internal linguistic meaning (preconditioned by its place in the system of language: conversion and collocability [4: 89]) gains literary tinge in the collocation *to cast a glance*. As we can observe, a very narrow part of the synonymic row in a binary opposition of English and Ukrainian still diverge in some aspects of style, denotative meaning and pragmatics, thus triggering slight obligatory stylistic shifts.

Optional shifts in a stylistic class are largely caused by the translator's subjectivism, preferences in expression, his/her idiolect and ideology. It is at this point that the role of the translator's individuality becomes a determining factor in what the translation will look like. As an interpreter s/he may decide to introduce a new quality to the semantics of the translation with respect to the original or alter the present one. It is often done with the aim to "improve" the source text or add a characteristic which is target-culturally significant. Here is an interesting example of transition from original neutral lexeme to a poetical one in translation:

E.g. *He touched her hair, almost with affection* [11: 26]. – *І майже ніжно погладив її коси* [6: 32].

Ukrainian word *коси* is charged with deep national connotations because since ancient times it has been considered a symbol of maiden beauty, purity, a feather in a girl's cap. Even though the lexeme in the target text is in plural form and another sense is actualized here (long hair), it still bears very strong association with a plait which is highly recognizable in the target culture. The result of a personal translator's wish to introduce this correspondence became a more profound, culturally-restricted, absent in the original amount of national information in addition to a high-flown style.

Sometimes it might happen that an aptly chosen correspondent from a different stylistic class only highlights the meaning of the original. In such a case stylistic shift is functionally irrelevant and can be sacrificed for the sake of accurate and vivid reproduction of other semantic features.

E.g. "*Pride is everything to a king, my lord.* [11: 56] – *Для короля головне – гонор, мілорде* [6: 61].

Stylistically *pride* is neutral while *гонор* is colloquial. The Oxford Dictionary in the semantic structure of the English word provides such senses which are of interest to us: 1) *a feeling of deep pleasure or satisfaction derived from one's own achievements, the achievements of one's close associates, or from qualities or possessions that are widely admired* 2) *consciousness of one's own dignity the quality of having an excessively high opinion of oneself or one's importance*. The first sememe is exclusively positive. Taking into account the context of the utterance, we conclude that interaction of the second sense with its derivative shade takes place here, bearing just a touch of pejorative meaning with a hint on king's arrogance and vanity, nonetheless, the derogatory shade of the second sense is overridden by more frequent use of the word in the first sense with positive evaluation. On the other hand, A Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian

Language defines *гонор* as 1) *розм. Перебільшене уявлення про свою гідність; чванливість, пуха* (One's exaggerated conception of his/her dignity; arrogance, conceitedness). 2) *заст. Честь, гідність* (Honour, dignity) [13: 253]. Here the hierarchy of senses, reflecting the frequency of use is in the reverse order. Consequently, the word *гонор* in the mind of the target reader is inseparable from a pejorative layer and emotional colouring. It should be noted that *гонор* in comparison with *чванливість, пуха* is less denouncing, containing a connotation of majesty and in this context suits here perfectly, designating the feature which is more than dignity, with a tinge of arrogance but still not offending. Thus, owing to a shift of a stylistic class, from the depository of the Ukrainian lexis a word with relevant semantics was chosen.

Another question to be posed here and one to cause optional shifts in a stylistic class is the issue of a language policy, adopted by the translator (regarded here in the English-Ukrainian opposition). Undoubtedly, the word-stock of the Ukrainian language is extremely rich, with synonyms belonging to different stylistic classes, epochs (modern, dated, archaic lexis) and varied degree of frequency of use. Under such circumstances a translator may chose and adhere to the principle of popularization those lexemes which are not in common use, which the speakers of the language unjustly ignore, do not remember or are not aware of their existence due to no encounters in the literature. The translator may revive forgotten words or showcase the richness of the target language in the translation. However, often it is done at the expense of faithfulness to a stylistic class of an original unit and hence the register, the air of the stretch experiences a shift, transformation because additional elements of usage restriction to a certain territory, or of poetical diction, or an archaic tinge, or particular ethnical information, or eventually, emotional colouring are introduced into the translation. Personally we do not say that consequently, the target text loses in comparison with the source text. The described phenomenon with regard to the state and development of language is noble, topical and necessary. We just state that the target text acquires a different quality. There are a few examples below:

- cinnamon (*neutral*) → *цинамон* (*dated; compare кориця, neutral*)
- red (*neutral*) → *черлений* (*poetical, dialectal; compare червоний, neutral*)
- gemstone → *самоцвіт* (*compare коштовний камінь, more frequently used*)
- hood → *відлога* (*compare каптур, капюшон, more frequently used*)
- horse race → *верхогони* (with a dictionary remark *rare; compare кінні перегони, a fixed term*)

However, there are positions articulated strongly against the stylistic shift because of translator's certain views on the language development. For instance, V. Koptilov expresses one more relevant reservation with regard to the translator's efforts to "enrich" the language of the target text. The abovementioned Ukrainian linguist and translation studies scholar trenchantly denounces an abundant usage of archaisms, slang and dialectal words when they do not correspond to the stylistic load of the original units and emphasizes the necessity of a systemic character of the language means choices: "Irrespective of the original, often even contrary to it, they [translators – T.I.] "enrich" the language of their translation so much that they bring it to the state of an unsystematic mix

of incompatible elements each of which exists in the text “on its own” and hence is unable to fulfil its artistic functions” [5: 28].

Thus, accurate reproduction of a stylistic class of lexis in translation in accordance with the stylistic tone and language principles of the source text is a pledge of recreating intended by the author effect on the reader, an intact image of characters, a conception of the author’s style and personality and vivid depiction of the story scene. In the process of rendering a stylistic aspect of the utterance stylistic shifts are not a rare case to occur. These shifts can be caused by both objective, systemic differences between the languages (discrepancies in stylistic or emotional characteristics of words; presence of synonyms to a particular word in the semantic system of either language; different relation between stylistic markedness and senses of synonyms across languages) or subjective factors of translator’s preferences in expression, idiolect, interpretation of the source text, competence and even views on the proper state of the target language and directions of its development. Consequently, translators should give the discussed issue due attention along with other translation problems.

References

1. Арват Ф. Иван Франко – теоретик перекладу : Лекції із спецкурсу “З історії українського перекладу”. Чернівці, 1969. 39 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода. М.: «Международные отношения», 1975 . 240 с.
3. Комарова Т. І. Нейтралізація як спосіб відтворення просторіччя в іспанському перекладі повісті В. З. Нестайка «Тореадори з Васюківки» // Мовні і концептуальні картини світу. 2012. Вип. 41. Ч. 2. С. 267-274.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода : Лингвистические аспекты. М.: Высш. шк., 1990. 253 с.
5. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. 132 с.
6. Мартін Дж. Гра престолів / пер. з англ. Н. Тисовська. Київ : Країна мрій, 2013. 800 с.
7. Сучасна українська мова / За ред. О. Д. Пономарева. 2-ге вид., перероб. К.: Либідь, 2001. 400 с.
8. Al-Qinai J. Style shift in translation // Journal of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics. 2009. № 13(2). P. 23-41.
9. Biloveskэ V. Slovak thinking on Translation // European Researcher. 2014. Vol. (77), № 6-2. P. 1177-1181.
10. Galperin I. R. Stylistics. 2nd edition, revised. Moscow : Higher School Publ. House, 1977. 332 p.
11. Martin G. R. A Game of Thrones. 4th edition. London: Harper Voyager Collins Publishers, 2011. 801 p.
12. Routledge encyclopedia of translation studies / Ed. by M. Baker. London: Routledge, 1998. 674 p.

Lexicographical references

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
14. Oxford Dictionary of English [Electronic resource] / Ed. by A. Stevenson. 3rd Edition. ABBYY Lingvo x5 version. Oxford : Oxford University Press, 2010. 1 CD-ROM.

М. С. Янковська

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник

к.п.н. Н.М.Абабілова

ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УСНОМУ ПОСЛІДОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

В сучасному світі у зв’язку зі збільшенням кількості міжнародних контактів у різноманітних сферах діяльності, роль усного перекладу також зростає, а особливо,

переклад англійською мовою, що являє собою мову міжнародного спілкування. Саме тому, вивчення механізмів усного перекладу викликає значний інтерес.

Лінгвістичні аспекти усного перекладу відображені в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних перекладачів Л. Бархударов, О. Зарівна, В. Карабан, В. Комісаров, І. Корунець, С. Максимов, Р. Мін'яр-Белоручев, Я. Рецкер, О. Швейцер, А. Федоров.

Мета статті – проаналізувати наукові роботи вітчизняних та зарубіжних науковців та визначити, які граматичні трансформації вживаються під час виконання усного послідовного перекладу.

Переклад – це кропіткий процес, який завжди включає в себе ряд труднощів. Іноді не завжди є можливість замінити одиницю однієї мови іншою. Бувають випадки, коли формально-семантичні системи двох порівнюваних мов є зовсім протилежними. Тому, для того, щоб адекватно передати всю повноту змісту, перекладачі вдаються до різноманітних міжмовних перетворень, а саме до трансформацій.

Особливо, це стосується тих випадків, коли мова йде безпосередньо про один з найскладніших видів перекладу, а саме послідовний переклад. При послідовному перекладі іноді виникають проблеми, пов'язані з перенасиченням перекладача інформацією – тоді певна частина інформації втрачається або перекручується і як наслідок, мовленнєве оформлення погіршується. У цей час, мова оратора перебуває в певній динаміці, яку перекладач в будь-якому разі не в змозі змінити і тим паче спрогнозувати.

В процесі послідовного перекладу перекладач «на пряму» взаємодіє з оратором, як на мовленнєвому так і на емоційному рівні. Будучи поміщеним в умови обмеженості часу, головним завданням перекладача стає передати основний зміст якомога коректніше англійською мовою або ж навпаки. Не забуваючи при цьому, що за послідовного перекладу треба відтворити текст оригіналу лише на 70 %, а не всю промову оратора [3: 13]. Це означає, що зміст інформації англійською мовою потрібно відтворити в тій формі, в якій сам перекладач передав би цю інформацію, якби був носієм англійської мови. Враховуючи роль перекладача при послідовному перекладі, як суб'єктивного чинника і вищезазначені дотримання певних вимог, застосування саме граматичних трансформацій є просто необхідним інструментом для міжкультурної комунікації [7: 111].

Використання граматичних трансформацій при послідовному перекладі, вже давно набуло традиційного значення. Крім того, більшість граматичних трансформацій уже детально досліджені та обґрунтовані лінгвістами. Адже ця проблема, роками не полишала думки таких вчених, як то: Л. Бархударов, В. Карабан, В. Комісаров, С. Максимова, Р. Мін'яр-Белоручева, Я. Рецкера, О. Швейцера.

Так, В. Комісаров вважає, що до граматичних трансформацій відносяться: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад); членування речення; компенсація заміна непередаваного елемента оригіналу (в англійській мові) елементом іншого порядку відповідно до художньо-ідейного характеру змісту оригіналу і там де це зручно відтворити засобами української мови. Крім цього, науковець стверджує, що ці заміни можуть відбуватися стосовно членів речення, як головних так і другорядних, будь-якої частини мови та форми слова [2: 211].

На думку Я. Рецкера, на граматичному рівні доцільними є зміна структури речення (коли просте речення передається складним і навпаки) та зміна порядку слів (зміна розташування головних членів речення) [6: 84].

До вищезазначених трансформацій О. Швейцер також додає об'єднання (шляхом поєднання двох простих речень в одне складне, відбувається синтаксичне перетворення структури речення) та членування (синтаксична структура в оригіналі видозмінюється на дві або більше предикативні структури у мові, на яку перекладають). Що ж стосується опущення, то вчений наголошує на тому, що іноді цей вид трансформації навіть необхідний при послідовному перекладі, адже інколи, якщо певна фраза несе в собі декілька схожих смислових повідомлень і до того ж кілька разів, то зазвичай вони при перекладі зливаються в одну рему (без втрати початкового змісту) [8: 115].

До традиційної групи граматичних трансформацій, за переконанням Р. Міньяр-Белоручева, також слід включити: пасивізацію (передачу активного стану-пасивним) та активізацію (передачу пасивного стану-активним). Дослідник ретельно розглядає і такий вид граматичної заміни, як перестановка, що трактується як процес зміни положення головних членів речення по відношенню один до одного [5: 91].

Міркуючи над видами граматичних трансформацій, вітчизняний науковець С. Максимов дійшов висновку, що можна виокремити чотири основні їх типи: переміщення (заміна порядку слів та словосполучень); граматичні заміни (одна частина мови в тексті оригіналу, при перекладі може бути замінена іншою); додавання (граматична або семантична скудність оригіналу може бути доповнена при перекладі) та пропуски (практично те саме, що і опущення) [4: 170].

Попри існуюче різноманіття граматичних трансформацій, Н. Князева наголошує на їх обережному використанні, оскільки перекладачеві необхідно правильно розпізнавати синтаксичну будову іншомовних речень та конструювати їх відповідно до жанру і норм мови перекладу. Все це в деякій мірі і визначає компетентність та обізнаність перекладача в своїй галузі.

Отже, граматичні трансформації становлять значну частину перетворення оригіналу під час перекладу. В сучасних наукових доробках, погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників здебільшого збігаються на трьох видах граматичних трансформацій при послідовному перекладі: заміна, додавання та опущення.

Список використаної літератури

1. Бархударов Л.С. Мова і переклад / Л.С. Бархударов – М.: Міжнародні відносини, 1975. – 190 с.
2. Комісаров В.Н. Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти) / В.Н. Комісаров – М.: Вища школа, 1990. – 211 с.
3. Максименко В.О. Усний переклад. Теорія. / В.О. Максименко – Київ.: Нова книга, 2008. – 130 с.
4. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови) / С.Є. Максимов – К.: Ленвіт, 2006. – 170 с.
5. Міньяр-Белоручев Р. К. Теорія і методи перекладу / Р. К. Міньяр-Белоручев – М.: Московський ліцей, 1996. – 91 с.
6. Рецкер Я. І. Теорія перекладу і перекладацька практика / Я.І. Рецкер – М.: Вид. Р. Валент, 2010. – 84 с.
7. Швейцер О.Д. Теорія перекладу / О.Д. Швейцер – М.: Вид. Наука, 1988. – 111 с.
8. Швейцер О.Д. Теорія перекладу / О.Д. Швейцер – М.: Вид. Наука, 1988. – 115 с.

III. Актуальні проблеми лінгвістики в синхронії та діяхронії: стилістика, лексична семантика і фразеологія.

ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТЕРМІНІВ «ІДІОМА» ТА «ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ»

Фразеологізми завжди привертали увагу лінгвістів, саме тому склалася тривала традиція вивчення фразеологічних одиниць, особливо у сфері лексикології та лексикографії. Але крім того, все ще немає одностайного визначення або терміну предмету фразеології як такого, що трактують усюди.

Метою статті є розмежування лінгвістичної інтерпретації понять «фразеологічна одиниця» та «ідіома».

Фразеологічна одиниця трактується як одна із мовних універсалій, особливий знак мови, який характеризується своєю стійкістю (сталістю форми), метафоричністю, переносним значенням та експресивним поєднанням слів, має цілісне значення та більш складну структуру, ніж слово та є відображенням національної культури та свідомості, що закріплені в семантиці одиниці [1, с. 4]. Фразеологічні одиниці характеризуються великою семантичною, структурною і функціональною різноманітністю. Дана специфіка об'єкта дослідження викликає певні труднощі, а саме – у визначенні місця фразеології серед інших лінгвістичних дисциплін та її взаємозв'язку з цими дисциплінами. Саме тому від з'ясування таких питань, як зміст та суть фразеологічних одиниць, визначення їх найхарактерніших диференційних ознак та особливостей, вживання їх в усному мовленні залежить вивчення фразеології загалом, а також окремих її аспектів.

Вивченню фразеологізмів, які становлять зовсім нерозривне поняття, присвячено безліч монографій, об'ємних книг, навчальних та спеціальних посібників, не менше й словників, статей та доповідей. Вагомі для розвитку фразеологічної теорії спостереження знаходимо в працях Амосова Н. М., Архангельського В. Л., Бабкіна О. М., Жукова В. П., Ларіна Б. О., Шанського

М. М. та інших видатних науковців [1; 2; 4; 5]. Значимість та цінність даних робіт важко переоцінити. Але все ж таки проблема фразеологічних одиниць, з'ясування їх лінгвістичної складової та розмежування на групи і дотепер залишається актуальною.

«Лінгвістичний аспект розгляду фразеології стикається із стилістичним. Точно вказати на обсяг і проблематику тих розділів фразеології, які частіше віддають стилістиці, надзвичайно важко. В усякому разі, до стилістики належить характеристика експресивних відтінків фразеологічних одиниць, визначення сфер мовлення і літературно-жанрових меж уживання», – зауважує Виноградов В. В. [3, с. 64].

У межах наукового дослідження також вважаємо за необхідне уточнення поняття «ідіома». Даний термін у лінгвістиці вживається у широкому та вузькому розумінні. У «вузькому» ідіома – стала, семантично непрозора чи метафорична одиниця або ж, за

традицією, «із значення частин якої не виводиться її значення», наприклад: kick the bucket (дати дуба) або spill the beans (проговоритися). У «широкому» розумінні ідіома – це загальний термін для багатьох видів полілексемних одиниць, незалежно від того, чи вони є семантично «непрозорими» [6, с. 4]. Звичайно існують також певні класифікації ідіом для полегшення їх розмежування. Ідіоми кодування це – «фразеологічні ідіоми», що включають переваги та обмеження словосполучень, як от використання at у словосполученні he drove at 70 m. p. h. (він їхав зі швидкістю 70 миль на годину). Ідіоми декодування це – дезорієнтуючі «лексичні кластери» такі як, hot potato (делікатна тема) та fly off the handle (зриватися), котрі за своєю природою теж є ідіомами кодування. У широкому розумінні лексемні ідіоми – це об'єкт лексикограматики та семантики, тоді як семемні – прагматики та психології (socioculture). Прикладами лексемних ідіом є фразові дієслова, «чисті» ідіоми, такі як, spill the beans (проговоритися) та складні слова із «непрозорим» значенням як-от, forefinger (вказівний палець) чи blackbird (дрізд). Прислів'я та шаблонні привітання (formulaic greetings) належать до прикладів семемних ідіом.

Отже, розглянувши та проаналізувавши певні аспекти даної проблематики, ми схилиємося до думки, що визначення поняття «фразеологічна одиниця» та «ідіома» є суперечливим питанням, як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних вчених. З'ясовано, що поняття «фразеологічна одиниця» та «ідіома» можуть розрізнятися. Попри певні відмінні трактування, в обох лінгвістичних традиціях склалося бачення ФО чи ідіом у «вузькому» та «широкому» розумінні. Одноголосно науковці наполягають на тому, що із значення лексем виразу не впливає значення самого фразеологізму, що у цих виразів спостерігається сталість їх форми та семантична цілісність.

Список використаної літератури

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. – 208 с.
2. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке : Основы устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии / В. Л. Архангельский ; Рост. н/Д гос. пед. ин-т., 1964. – 314 с.
3. Виноградов В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания. – 1955. – №1. – С. 60-87.
4. Жуков В. П. Семантика фразеологических оборотов / В. П. Жуков. – М.: 1978. – 160 с.
5. Шанський Н. М. Фразеологія сучасної російської мови / Н. М. Шанський. – М.: Вища школа, 1985. – 160 с.
6. Moon R. Fixed expressions and idioms in English: a corpus-based approach : [Oxford studies in lexicography, and lexicology / Rosamund Moon]. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 340 p.

А. Ю. Дубик

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доц. Н. Д. Борисенко

АНТРОПОНІМИ В ІДІОМАХ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасній лінгвістиці спостерігається значний інтерес до проблем вивчення власних імен, зокрема антропонімів та топонімів, які займають особливе місце у мові. Повноцінне спілкування, тобто правильне сприйняття, оцінювання та інтерпретація інформації, є неможливим без знання певного набору власних імен та

їх функцій у мові та тексті. Імена відомих особистостей, літературних персонажів та географічних назв складають значний пласт знань, необхідних для усвідомлення та оцінки культури того чи іншого народу. Метою нашої розвідки є дослідження антропонімічного компоненту в ідіомах сучасної англійської мови.

Власні назви - антропоніми (імена людей), топоніми (географічні назви) - складають значну частину соціокультурного контексту мови і мовної картини світу хоча б тому, що вони власні, тобто позначають "індивідуальні предмети незалежно від їх ознак" [2].

У мовознавстві виділяється особливий розділ – ономастика (гр. *onomastike* – «мистецтво давати імена»; *onomastikos* – «відноситься до імені»), що займається вивченням власних імен. Ономастикою називається і сукупність всіх власних імен. Як лінгвістична наука ономастика займається вивченням їх функціональної специфіки, виникнення, розвитку, їх зв'язку з усіма рівнями (або ярусами) мови, теоретичним і практичним значенням самої ономастичної науки, а також її зв'язків з іншими науками. Ономастика вивчає основні закономірності історії, розвитку та функціонування власних імен [1: 56; 8].

У мовознавстві існує три підходи до аналізу власних імен. Прихильники першого підходу вважають, що на відміну від загальних імен, здатних не лише називати предмет, а й мати денотативне значення, власні імена виконують лише функцію репрезентації, оскільки є вторинними по відношенню до загальних імен [4]. Відповідно до другого підходу власні імена мають лексичне значення, і навіть є більш змістовними, ніж загальні імена [7]. Представники третього підходу розглядають власні імена і з позиції мови, і з позиції мовлення [6: 102; 12].

Антропонім називає, але не приписує людині ніяких властивостей [4: 96] і не повідомляє про неї ніякої інформації, має понятійне значення, в основі якого лежить уявлення про категорії, класи об'єктів. Цьому значенню притаманні, як правило, такі ознаки:

А) вказівка на те, що носій антропонімів – людина: Peter, Lewis на відміну від London, Thames;

Б) вказівка на приналежність до національно – мовної спільноти: Robin Henry, William на відміну від Renй, Henri, Wilhelm;

В) вказівка на стать людини: John, Henry на відміну від Mary, Elizabeth [5: 54].

Не дивлячись на велику кількість досліджень, присвячених функціонуванню антропонімів [3], останні залишаються поза увагою читача, який, як правило, зупиняє свою увагу на імені або прізвищі персонажа лише тоді, коли автор повертає до них увагу тим чи іншим способом, даючи персонажу, наприклад, якесь «значуще» ім'я, або ж ім'я, яке виділяється своєю незвичайністю.

Сьогодні важко уявити сучасну англійську мову без вживання різного роду ідіом. У лінгвістиці термін «ідіома» може вживатися у широкому та вузькому значенні. У «вузькому» значенні – це стала, семантично непрозора чи метафорична одиниця, наприклад: *kick the bucket* або *spill the beans*. У «широкому» – це загальний термін для багатьох видів полілексемних одиниць, незалежно від того, чи вони є семантично «непрозорими» [1: 4]. Все ж, найбільш вживаним є визначення, яке належить Ч.

Фернандо та Р. Флауеллу: «Ідіома це – морфо-синтаксичний феномен, ключовою властивістю якого є асиметрія між значенням та синтаксичною будовою» [1: 33].

Природа семантики фразеологічних одиниць тісно пов'язана із фоновими знаннями носія мови, із практичним досвідом особистості, культурно-історичними традиціями народу, який користується даною мовою. Фразеологізм – це семантично зв'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не утворюється в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання лексем, а відтворюється у вигляді усталеної одиниці, неподільної та цілісної конструкції. Фразеологічні одиниці приписують об'єктам ознаки, які асоціюються із картиною світу, припускають цілу дескриптивну ситуацію (текст), оцінюють її, та виражають ставлення до неї [10]. Своєю семантикою фразеологічні одиниці спрямовані на характеристику людини і її діяльності.

Серед антропонімічних фразеологічних одиниць, тобто таких, до складу яких входить компонент, що позначає власне ім'я (онім), виділяють наступні групи:

- суто англійські антропонімічні фразеологічні одиниці: *admirable Crichton, Big Ben, to dine with Duke Humphrey*;
- антропонімічні фразеологічні одиниці біблійного походження: *kiss of Judas, Naboth's vineyard*;
- антропонімічні фразеологічні одиниці міфологічного походження: *Sisyphean labour, to fall between Scylla and Charybdis, Damon and Pythias*;
- давньоримські антропонімічні фразеологічні одиниці: *Draconian laws, feast of Lucullus*;
- фразеологічні одиниці, запозичені із світової літератури: *Barmecide's dinner, Knight of the Rueful Countenance* [10].

В англійській мові є багато антропонімічних ідіом, які пов'язані з громадським життям: *Tommy Atkins* – будь-який британський солдат, *GI Joe* – американський солдат, *Joe Citizen* – типовий американець, *John Bull* – типовий британець, *Uncle Sam* - США ; ідіоми, які описують людей: *Barbie Doll* – приваблива, але нерозумна людина, *doubting Thomas* – скептик, *every Tom, Dick and Harry* – кожна звичайна людина, *Jack of all trades* – майстер на всі руки, *Simple Simon* – простак.

Серед антропонімічних ідіом можна виділити ті, які містять ім'я і прізвище, наприклад, *John Hancock* був першим, хто підписав Декларацію незалежності США, відповідно такий ідіом означає особистий підпис людини. Також ідіоми можуть містити лише ім'я, *tin Lizzie* – що означає будь-який старий та дешевий автомобіль, або ж лише прізвище *Murphy's law* – закон Мерфі, який полягає в тому, що якщо яка-небудь неприємність може трапитись, — вона таки трапиться.

Отже, власні назви та імена є одними з найбільш дискусійних об'єктів в науці про мову. Специфічність статусу імені власного і їх різноманіття вплинули і на ономастичну термінологію. Дослідження проблеми дозволяє зробити висновок про важливість вивчення фразеологічних одиниць, які містять у своїй семантичній структурі власні імена. За допомогою фразеологічних одиниць об'єктам і людям приписуються ознаки, які асоціюються із мовною картиною світу. Власні імена у

фразеологічних одиницях мають певне значення і додають усьому висловлюванню яскраво виражене емоційне забарвлення і семантичну виразність.

Подальшою перспективою дослідження є аналіз топонімічного ідіоматичного простору сучасної англійської мови.

Список використаної літератури

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М : УРСС : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Белецкий А.А. Принципы этимологических исследований. – К.: вид-во КДУ, 1950. –187 с..
3. Вандрес, Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю: пер. с фр. / Ж. Вандриес;. – М.: Соцэкгиз, 1937. – 410 с.
4. Ермолович Д. И.. Имена собственные на стыке языков и культур/ – М.:В.Валент, 2001. – 200с.
5. Ермолович Д.И. Методика межъязыковой передачи имён собственных / – М.: ВЦП, 2009. — 86 с.
6. Есперсен А. Философия грамматики: пер. с англ. В.В. Пассека, С.П. Сафроновой / под ред. Б.А. Ильина. М.: Изд-во иностр. лит., 1958. – 404 с.
7. Карпенко О. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія / О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2006. – 377 с.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. вузов. — М.: Academia, 2001. — 204с.
9. Михайленко В., Ковалюк Ю. Етимологічний аспект антропонімічних фразеологізмів в англомовній картині світу В. Манакін, Ю. Ковалюк. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>
10. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская. – М.,2007. — 256 с.
11. Щетинин Л.М. Переход собственных имён в нарицательные как способ расширения словарного состава языка/ Щетинин Л. М. – Изд. 2-е. — М.: ЛКИ, 2007. — 256 с.
12. Fernando Ch. On Idiom: Critical Views And Perspectives : Exeter Linguistic Studies, 5 / Fernando Ch. Flavell R. – Exeter : University of Exeter, 1981. – P. 18–48.
13. Longman Idioms Dictionary. – Harlow, Pearson Education Limited, 2002 – 1347 p.
15. Moon R. Fixed expressions and idioms in English: a corpus-based approach : Oxford studies in lexicography, and lexicology / Rosamund Moon. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 340 p.

М. П. Жовноватюк

учениці 9-А класу

Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №21 м.Житомира

Педагогічний керівник: вчитель англійської мови

Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №21 м.Житомира

Н. Б. Руцька

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ФІТОНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Вивчення особливостей впливу світосприйняття людини на розвиток та збагачення мови завжди було одним з найголовніших питань в сфері мовознавства. На основі цього все частіше беруться до уваги аспекти лінгвістики, котрі є пов'язаними з характеристиками самобутності певної нації. До таких аспектів відносять і фразеологію, адже вона може репрезентувати образ народу, його ментальність та побут. Значної уваги заслуговують фразеологічні одиниці, за допомогою яких людина закодувала інформацію про світ, який її оточує, особливості своєї культури та звичаїв, ставлення до оточуючих, та передає їх наступним поколінням.

Об'єктом нашого дослідження виступають фразеологічні одиниці англійської мови, що включають в свою структуру фітоніми, іменники на позначення рослин (квіти, дерева та їх плоди). Вивчення цього аспекту є дуже вагомим у пізнанні відношення певної нації до навколишнього світу, що її оточує.

Питання функціонування мови завжди знаходилося в центрі уваги мовознавців. Свою наукову діяльність вивченню фразеологізмів присвятили такі лінгвісти як Л. Г. Авксент'єв, М. Ф. Алефіренко, Н. Н. Амосова, В. В. Виноградов, В. Г. Гак, М. Т. Демський, В. М. Мокієнко. На їхню думку, розуміння фразеології сприяє досконалішому та всеохоплюючому пізнанню різноманітних аспектів світобачення та взаєморозуміння того чи іншого народу [4, с. 114-115].

Однак питання особливостей фітонімів у складі фразеологічних одиниць, що вживаються для опису моральних якостей людини є вивченим недостатньо, тому зазначена проблема є актуальною.

У нашій роботі буде висвітлено класифікацію фразеологічних одиниць, що включають в себе фітоніми «leaf», «grass», «tree», наведено приклади з лексикографічних джерел та визначено особливості їх використання. Всі емпіричні дослідження були проведені на основі лексикографічних джерел.

Ми поставили за мету дослідити особливості використання фразеологізмів з фітонімами «leaf», «grass», «tree» задля опису моральних якостей людини.

Необхідно зазначити, що моральність є внутрішньою установкою людини діяти згідно своє совісті та свободи волі [1]. Аналіз лексикографічних джерел дав можливість розділити всю вибірку фразеологізмів з фітонімами на наступні категорії моральних якостей: обережність, допитливість; зарозумілість, гордість; боягузтво; хитрість, підлесливість, підступність. Розглянемо їх детальніше:

1. обережність, допитливість:

a) *Put not your hand between the bark and the tree* [1, с. 517]. Якщо перекласти цей фразеологізм дослівно, він буде звучати як «не клади руки між корою та деревом». Проте є еквіваленти із російської та української мов: свої собаки грызутся - чужая не суйся, або не суй ніс не в свою справу. Вказаний фразеологізм несе в собі позитивну конотацію, адже виражає саме бажання людини залишитися в безпеці, не ризикувати та бути обережним в своїх рішеннях.

b) *Take heed of the snake in the grass* [1, с. 477]. Дослівно це стійке словосполучення тлумачиться як «бережись у траві змій», тобто слід остерігатись підступних та зрадливих людей. *Don't believe so easily her promises, you'd better take heed of the snake in the grass.*

2. зарозумілість, гордість:

a) *The highest tree has the greatest fall* [1, с. 514]. Розтлумачити це фразеологічне словосполучення можна так – найбільше дерево із сильнішим гуркотом падає. Еквівалентом до цього фразеологізму є російське прислів'я: не взлетай высоко – не будешь падать низко. Вживається фразеологізм зазвичай у тих випадках, коли виражається негативне ставлення до людини, яка має певні досягнення і тому яскраво демонструє пиху та надмірність.

3. боягузтво:

a) *shake like a leaf* – тремтіти як осини́вий лист [1, с. 843]: she was shaking like a leaf, when the life-saver found her. Наведений фразеологізм виражає негативне ставлення до тієї чи іншої особи, адже експресивно підкреслює її боягузливість.

4. хитрість, підлесливість, підступність:

a) *a snake in the grass* – людина, яка вдає із себе друга, а в тей же час таємно планує змову [1, с. 472]: Be careful, this man is just a snake in the grass. Це стійке словосполучення, з однієї сторони, має біблійне походження. З іншого боку в щоденному спілкуванні, часто порівнюють змію із підлою людиною, що увійшло в наше повсякденне життя, як звичайна розмовна лексика.

b) *bring to grass* – видати когось [1, с. 478]: His old-chap brought him to grass in the court, тобто розкрити правду та звинуватити іншу людину, навіть якщо вона невинна. Цей фразеологізм використовується в негативній конотації задля характеристики підступної людини, яка здатна зрадити навіть друга. На відміну від звичайного слова «зрадити» фразеологізм «*bring to grass*» володіє більшою експресивністю.

Отже, можна зробити висновок, що фразеологізмами «leaf», «grass» та «tree» є часто вживаними при описі моральних якостей людини. Необхідно зазначити, що наведені приклади фразеологізмів з нашої вибірки виражають здебільшого негативні якості людини. Це може бути пояснено тим, що для вираження негативних емоцій люди часто використовують такі літературні засоби як сарказм, іронія та порівняння, проводячи паралелі зі світом рослин, що їх оточують.

Подальша перспектива розвідки полягає у дослідженні прагматичних характеристик фразеологічних одиниць, до складу яких входять фітоніми, для опису таких аспектів як екзистенція; соціальна сфера; зовнішність; емоційно-психічний стан; трудова діяльність; поведінка; розумові здібності.

Список використаної літератури

1. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник / К.Т. Баранцев – К.: Знання, 2005. – 1056 С.
2. Вітовська І.В. Окремі аспекти понятійного апарату в відносинах природокористування. – [Електронний ресурс] / І.В. Вітовська. – Режим доступу: http://iful.at.ua/Konferencija/a_Vitovska_I_Vstattja.pdf
3. Гедзур С.В. Англійські ідіоми, фразеологізми, прислів'я / С.В. Гедзур – Х.: Основа, 2010. – 144 С.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства / М.П. Кочерган – К.: Академія, 2001. – 368 С.
5. Потебня О.О. Актуальні питання мови та культури: Зб. наук. праць / Потебня О.О. – К.: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2004. – 368 С.

В. В. Захарчук

Житомирський державний університет імені І. Франка

Науковий керівник: к. ф. н., доц.

С. Ф. Соколовська

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ В НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Фразеологічні одиниці утворюються в мовленні і відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей; люди, у свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, в тому числі ознак за кольором. Отже, цілком закономірно, що у деяких фразеологізмах, які увиразнюють, емоційно забарвлюють образність в

мовленні, саме колір є складовою частиною. Колір допомагає створити яскраві зорові образи з сухих абстракцій, що робить мовлення барвистим, соковитим та емоційно насиченим.

Оскільки ФО є мовною універсалією, то можна припустити, що в будь-якій мові існують фраземи, до складу яких входять назви кольорів, адже фразеологізми відображають реалії життя. Безсумнівно кожна мова має різне психологічне тлумачення кольорів, що дається знаки при перекладі ФО. Розбіжності у сприйманні певним народом докільля впливають на кількість фразем з одним і тим самим кольором у різних мовах [3]

Кольоропозначення відображають всі фарби життя. Колір є однією з властивостей об'єктів матеріального світу і сприймається як усвідомлене зорове відчуття завдяки людському мисленню. Вплив кольору на свідомість людини та її відчуття був помічений вже давно. Ще в давні часи люди надавали особливого значення читанню «мови кольорів», що знайшло відображення в давніх міфах, народних переказах, казках, різних релігійних та містичних вченнях.

Стійкі словосполучення, до складу яких входять кольори, беруть участь у міжкультурній комунікації, маркуючи своєрідність тієї чи іншої мови. Вони несуть на собі відбиток образності, експресивності, відображаючи найбільш яскраві культурні, соціальні, історичні, релігійні реалії [1].

Особливу любов люди завжди проявляли до червоного кольору. У багатьох мовах одне і те ж слово позначає червоний колір і взагалі все красиве, прекрасне. Крім того, червоний колір асоціюється з кров'ю і вогнем. Його символічні значення багатообразні і суперечливі. З одного боку, червоне символізує радість, красу, любов і повноту життя, а з іншої — ворожнечу, помсту, війну; пов'язується з агресивністю і плотськими бажаннями [5].

Червоний колір справляє на психіку людини найсильніший емоційний вплив. Зі всіх кольорів він найтепліший. Він викликає прилив енергії. Червоний колір асоціюється у німців з пристрастю, урочистістю, вогнем, революцією, свободою, відданістю:

- *rote Rosen* – червоні троянди, квіти кохання.

Широко відомі організації *Rotes Kreuz* (Червоний Хрест) та *Roter Halbmond* (Червоний Півмісяць) – добровільні товариства допомоги військовополоненим, хворим та пораненим воїнам, створені на основі міжнародних конвенцій у 1864 році (*Genfer Rotkreuzabkommen* = *Genfer Konventionen* = Женевські конвенції).

Червоний колір асоціюється життям:

- *heute rot, morgen tot* – говориться, коли хтось раптово помирає.

Червоний колір може символізувати незвичність чогось, особливе значення події, дня. В такому випадку говорять:

- *sich etwas rot im Kalender anstreichen* – запам'ятати якийсь важливий день;
- *sich wie ein roter Faden durchziehen* – проходити червоною ниткою.

Одне із значень червоного кольору пов'язано, з одного боку, з суто фізіологічною реакцією організму (через сором чи ніяковість), а з іншого, – з психологічною ознакою, яка асоціюється з чимось недостойним, непристойним, аморальним, компрометуючим:

- *rot anlaufen* – почервоніти від сорому (зняжувати);
- *einen roten Kopf bekommen* – почервоніти від сорому, збентеження, гніву тощо.
- *rot sehen* – не тямити себе від люті;
- *ein rotes Tuch für j-n sein* – бути червоною ганчіркою для когось;
- *rot weinen* – дуже плакати [1].

Синій колір у багатьох народів символізує небо і вірність. Він може також символізувати доброту, постійність, розташування. У геральдиці синій колір позначає цнотливість, чесність, добру славу і вірність. «Блакитна кров» говорить про благородне походження; англійці називають дійсного протестанта «синім» [5].

У німців синій колір також пов'язаний з вірністю та відданістю. Але слід зазначити, що не завжди і не скрізь блакитний колір мав таке значення. У старих звичаях та віруваннях жителів та моряків на північному узбережжі Німеччини блакитний колір займає не останнє місце, але викликає далеко не позитивні асоціації. Люди вірили в те, що якщо хтось зустріне жінку в блакитному фартусі, то з ним станеться нещастя, а також, що в будинку з пофарбованими в блакитний колір віконними рамами мешкає відьма [4 : 117]. Звідси можливе негативне тлумачення фразеологізмів, які символізують невизначеність чи брехню, лицемірство:

- *j-m blauen Dunst vormachen* – пускати комусь пил в очі;
- *das Blaue vom Himmel lyen* – розпускати небилиці;
- *sein blaues Wunder erleben* – пережити великий (і дуже неприємний) сюрприз.

Синій колір описує стан алкогольного сп'яніння:

- *blau wie ein Veilchen / eine Frostbeule / tausend Mann* – бути п'яним як чіп.

Але виступаючи на захист синього кольору, слід сказати, що він, будучи кольором ясного, безхмарного неба, є джерелом утворення позитивних емоцій, оскільки безхмарне небо викликає стійку асоціацію з миром, спокоєм, радістю:

- *blaue Stunde* – букв. блакитний час (час світання) [1].

Сила та значення чорного кольору, мабуть, найбільш суперечливі. Чорний колір нашоухує людину на думки про ніч без місяця й зірок, темні печери, гущавини лісів [7].

Чорний колір, як правило, символізує нещастя, горе, траур, загибель. Чорні очі й досі вважаються небезпечними, заздрісними. Люди, одягнені в чорне, – це злі персонажі, поява яких передвіщає смерть. Звідси таке символічне значення кольоропозначень у фразеологізмах:

- *schwarz malen* – зображати все в темних, чорних тонах;
- *in Schwarz gekleidet* – одягнений в траур.

Чорний колір асоціюється з чимось таємним, з чимось, що використовується проти інших людей:

- *die schwarze Liste* – чорний список.

Що ж стосується інших асоціацій з прикметником *schwarz*, то вони пов'язані з уявленнями про щось протизаконне, нелегальне.

- *der Schwarzfahrer* – безбілетник;
- *die Schwarzarbeit* – нелегальна робота.

Але в деяких випадках чорний колір, ніби втрачає свої негативні конотації й набуває позитивних характеристик:

• *schwarze Zahlen* – «чорні цифри», дані, які показують прибуток підприємства [1].

Жовтий — колір золота, яке із старовини сприймалося як застиглий сонячний колір. Це колір променів, колір зрілих колосів і листя, що в'яне, але також колір хвороби, смерті, потойбічного світу [5].

На спостереженні того, що при спалахах гніву чи сильному пригніченні жовч унаслідок спазму потрапляє з жовчних протоків безпосередньо в кров і надає обличчю жовтуватого відтінку, побудовані наступні вирази:

- *gelb und grün im Gesicht werden* – позеленіти від злості, заздрощів;
- *der gelbe Neid* – чорні заздрощі.

Сірий колір у порівнянні з іншими кольорами не такий яскравий та виразний, він не кидається в вічі, не привертає увагу, тому використовується для позначення чогось непримітного, непривабливого:

- *eine graue Maus* – непоказна, непримітна людина.

Сірий – монотонний, одноманітний колір. Це призводить до того, що *grau* акумулює в собі значення похмурого, важкого. Через ці значення прикметник пов'язується зі сферою емоційних понять: *grau* – *trüb* – *freudelos* – *traurig* і символізується з чимось сумним, безрадісним, безвихідним:

- *der graue Alltag* – сірі будні;
- *alles in grau sehen* – бачити все в сірих тонах;
- *das graue Elend kriegen* – бути в пригніченому настрої.

Крім того, в німецькій мові цей колір символізує щось таємниче чи те, що знаходиться на межі легальності, законності:

- *grauer Markt* – напівлегальний ринок;
- *grauer Händler* – людина, яка займається напівлегальним бізнесом;
- *graue Eminenz* – сірий кардинал, людина, яка знаходиться «в тіні», але в руках якої зосереджена фактична влада [1].

Широке використання назв кольору в утворенні фразеологізмів пов'язане з переосмисленням самого поняття кольору, з його символічним змістом. Відриваючись від реальних предметних зв'язків, слова-кольоропозначення стають умовними та абстрактними, визначаючи найрізноманітніші поняття [2 : 37].

Символіка кольору є одним з найдивовижніших феноменів культури, що створюють загальну картину світу, а самі кольоропозначення – важлива частина мовної картини світу. Символіка кольору, яка наглядно демонструє процес переходу від чуттєвих уявлень до образних узагальнень, тісно пов'язана з культурою народу, його фольклорними та міфологічними традиціями, які склалися та формувалися впродовж багатьох століть [6].

Список використаної літератури

1. Загладько Л. А. Символическое значение цвета в фразеологических единицах немецкого языка. – Режим доступу : <http://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/1193>
2. Иванова, Е. В. Какого цвета пословичная картина мира? / Е. В. Иванова // Вестник Санкт-Петербургского университета. СПб, 2005. – Сер. 9, вып. 2. – С. 31 – 43.
3. Колороніми в структурі фразеологізмів в англійській мові. – Режим доступу : <http://refer.in.ua/major/154/105071/>

4. Мальцева, Д. Г. Германия : страна и язык. Лингвострановедческий словарь . М. : Русские словари, Астрель, АСТ, 2000. 416 с.
5. Символіка кольорів. – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/383/6902.html>
6. Цветообозначения в немецком языке // [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://2002/vernadsky.info/raboty/h5/w02105.htm>
7. Bedeutung und Wirkung der Farbe Schwarz. – Режим доступу : <http://www.viversum.de/online-magazin/bedeutung-der-farbe-schwarz>

О. О. Козир

Житомирський державний університет імені І. Франка

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор Т.Р.Кияк

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО КОРПУСУ ФАХОВОЇ МОВИ МЕДИЦИНИ

В історичному плані лінгвістика, як одна з найдавніших наук, завжди розвивалась у тісній взаємодії з іншими науками й напрямками суспільної діяльності, виконуючи певні соціальні замовлення. Корпусна лінгвістика виступає показовим прикладом залежності темпів розвитку галузі мовознавства від іншої науки. Термінологічна лексика в результаті розвитку науки постійно поповнює словниковий склад мови. Фахова лексика є одним із її динамічних, комплексних компонентів, який вимагає всебічного лінгвістичного дослідження. Фразеологічний корпус фахової мови медицини зокрема, а з ним і фахова мова медицини загалом формують вагомий ланку загальної професійної лексики, постійно взаємодіючи із побутовою лексикою.

Необхідну лінгвістичну інформацію для подальшого опрацювання її у філологічних студіях можна отримати з корпусів, розбудова яких є ознакою нашого часу. Будь-яка мова, і англійська мова не є виключенням, наче живий організм, видозмінюється та розвивається. Лексичне багатство мови свідчить про рівень розвитку суспільства в цілому. З розвитком знань про світ мова неупинно зростає та збагачується. Її лексичний склад не залишається в одному стійкому вигляді, а постійно змінюється і тому він потребує постійного дослідження. Саме тому дослідження питань, пов'язаних з розвитком, збагаченням словникового складу, завжди були в центрі уваги мовознавців.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що фахова мова медицини, незважаючи на її вагомість та значущість, а особливо розвиток та особливості деяких її корпусів, є недостатньо вивченими у сучасній науковій парадигмі.

Метою статті є аналіз структурно-семантичних особливостей фразеологічного корпусу фахової мови медицини.

Корпусна лінгвістика — галузь мовознавства, предметом дослідження якої є принципи та методи формування корпусів текстів, а також розроблення комп'ютерних систем для їхнього опрацювання. Корпус розглядають як модель мовної системи, реалізовану в текстах різних функціональних стилів, структури, тематики, призначення, території та часу їх створення [1]. Залежно від призначення

виділяють фундаментальні і пошукові (дослідницькі) корпуси, для роботи з якими створюють спеціальні текстові процесори — системи опрацювання інформації про мовні одиниці морфологічного, синтаксичного, логіко-семантичного структурних рівнів тексту. Такі системи зорієнтовані на анотацію тексту, яка передбачає формалізоване виділення у ньому мовних одиниць певних типів. Завдяки наявності автоматизованих засобів аналізу інформації корпуси придатні для виконання за допомогою комп'ютера теоретичного і практичного завдань мовознавства. Отже, корпусна лінгвістика — розділ мовознавства, що вивчає створення, обробку та використання корпусів [7]. Рішення задач, пов'язаних з пошуком прикладів, що ілюструють те або інше мовне явище, а також з уточненням вживання окремих лексем привело до появи нового напрямку в прикладній лінгвістиці — до корпусної лінгвістики, тобто науки, що вивчає створення корпусів текстів і їхнє використання [4]. За останнє десятиліття корпусна лінгвістика швидко прийняла той досвід, який був накопичений в інших достатньо розвинених галузях, медицина, безумовно, є однією з таких галузей.

Фразеологічні одиниці суттєво відрізняються від вільних сполучень слів. Їм характерна стійкість, неподільність, багато з них відрізняються високим рівнем образності. Спільними рисами одиниць фразеологічного корпусу фахової мови медицини можна вважати належність до сфери медицини, семантичну цілісність, неподільність та відтворюваність [5]. Як правило, межі фразеологічної одиниці абсолютно очевидно визначаються матеріальним складом компонентів, що її утворюють. Структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць є недостатньо вивченими, незважаючи на те, що фразеологічні одиниці широко досліджуються як у вітчизняному, так і закордонному мовознавстві. Саме тому, дослідження структурно-семантичних особливостей фразеологічного корпусу фахової мови медицини англійської мови є дуже важливим [6]. Дослідження фразеологічного корпусу фахової мови медицини на основі матеріалів Британського Національного корпусу дозволяє виділити декілька груп фразеологізмів, що мають структуру словосполучень.

Фразеологізми, у яких стрижневим словом є іменник, представлені в сучасному фразеологічному корпусі фахової мови медицини наступними моделями:

Proposition + Adjective (noun in this function) + Noun →

in a family way; in good shape.

Noun + Proposition + Noun →

bundle of nerves; picture of health.

Proposition + Proposition + Noun →

out of condition; out of shape; out of sorts.

Proposition + Noun\ noun phrase →

in labor; in remission; in surgery; in the pink; on medication; on the mend.

Фразеологізми, у яких стрижневим словом є прикметник, представлені в сучасному фразеологічному корпусі фахової мови медицини наступними моделями:

Proposition + Adjective →

out cold; over the worst.

Adjective + Noun + Verb →

bitter pill to swallow.

Adjective + Adverb →
alive and well.

Також виділяємо ряд дієслівних компаративів, які утворюються за наведеною нижче моделлю та передають визначально-обставинні відносини, називаючи не лише дію, а й її якісну характеристику та ступінь її інтенсивності.

Proposition (as) + Adjective + Proposition (as) + Noun →
as fit as a fiddle; as pale as a ghost; as pale as death.

Фразеологізми, в яких стрижневим словом є дієслово утворюються за такими основними моделями:

Verb + Noun →

to give birth; to refill a prescription; to kick a habit; to fill a prescription; to draw blood; to couch doctor; to catch a cold; to get a checkup; to get a black eye; to run a fever; to take (someone's) pulse; to take (someone's) temperature; to take one's medicine.

Verb + Adjective (Adverb) →

to fall ill; to feel fit; to get sick; to get well; to drop dead; to take sick.

Verb + Adjective + Noun →

to get a black eye; to get a charley horse; to have a physical examination; to have foot-in-mouth disease; to get a charley horse; to take a sick day.

Verb + Preposition + Noun →

to kink in one's neck; to lapse into a coma; to pick up a cold; to go under the knife; to hang out one's shingle; to run in the family.

Verb + Postposition →

to break down; to break out in; to flare up; to get over; to pull through; to pass on; to pass out; to bring (someone) around; to bring (someone) to; to burn (oneself) out; to run down; to throw up.

Окрему групу фразеологізмів складають фразеологічні одиниці комунікативного характеру, а саме паремії [3], які є готовими до вжитку формулами-реченнями, що відтворюються у мовленні, наприклад: An ounce of prevention is worth a pound of cure.

Фразеологічний корпус є важливою складовою фахової мови медицини як у науковій, так і у науково-популярній літературі, оскільки належить до фундаментальних ментальних уявлень, які допомагають категоризувати та концептуалізувати медичну лексику, про що свідчить аналіз фразеологічної системи фахової мови медицини. З іншого боку, фразеологізми передають специфічне уявлення про деякі медичні терміни та поняття в мовній свідомості. Структурно-семантичний аналіз фразеологічного корпусу фахової мови медицини в англійській мові показує, що англломовні фразеологічні одиниці на медичну тематику та їх вивчення має важливе значення. Фразеологічні одиниці є важливою та невід'ємною складовою фахової мови медицини у сучасній англійській мові.

Список використаної літератури

1. Жуковська В.В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник / В.В.Жуковська – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2013. – 142 с.

2. Зубов А. В. информационные технологии в лингвистике: Учеб. пособие для студ. лингв. фак-тов высш. учеб. заведений/ А. В. Зубов, И. И. Зубова — М.: Издательский центр «Академия», 2004. — 208 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. [Текст] / В. І. Карабан // Учебний посібник. — Вінниця : Нова книга, 2001. — 303 с.
4. Корпусна лінгвістика / В. А. Широков, О. В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна та ін. — К.: Довіра, 2005. — 471 с.
5. Літвінова М.М. Семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини (на матеріалі німецької мови XIX-XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / М.М. Літвінова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. - Х., 2004. - 20 с.
6. Мікрюков О.О. Фразеологія в лінгвістичній системі мови. [Електронний ресурс] / О.О. Мікрюков, О.В. Рубан. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2013/Philologia/3_139382.doc.htm.
7. Селіванова О.О. Корпусна лінгвістика // О. Селіванова // Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — С. 667-669.

Д. Г. Козлова

Київський національний лінгвістичний університет

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. О. В. Петрочук

STRUKTURELLE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN BEWERTENDEN PERSONENBEZEICHNUNGEN

Die Sprache ist das wichtigste Mittel der menschlichen Kommunikation. Sie wird für den Gedankenaustausch, die Informationsvermittlung und die Erstellung der sozialen Kontakte verwendet. Die Wirklichkeit wird durch das persönliche Prisma der Menschen wahrgenommen. Die subjektive qualitative Einschätzung der Gegenstände und Eigenschaften ist für die Weltanschauung der Menschen wichtig. Deswegen steht die negative oder positive Bewertung der sprachlichen Einheiten im Mittelpunkt der modernen linguistischen Untersuchungen. In besonderem Maße verfügen die Lexeme über eine bewertende Semantik, die durch eine negative oder positive Bedeutungskomponente ausgedrückt wird [8].

Die vorliegende Untersuchung legt den Schwerpunkt auf die Personenbezeichnungen der modernen deutschen Sprache. Die Personenbezeichnungen gelten immer als ein Spiegel der sozialen Stereotype und enthalten gleichzeitig die persönliche Einschätzung des Bewertenden. Die bewertenden lexikalischen Einheiten, die die Personen bezeichnen, sind meistens Stammwörter, nämlich Substantive [3: 89], z. B. das Aas, der Arsch, der Tropf, der Narr, die Diva, der Star, der Held [4; 5].

Die abgeleiteten Substantive drücken auch verschiedene Bewertungen aus, da die wortbildenden Affixe negative oder positive Semantik besitzen [1: 104].

Die moderne deutsche Sprache kennt mehrere Suffixe, die über Bewertungskomponenten verfügen. Das sind folgende Suffixe: -aster, -bold, -ian (-jan), -ikus, -chen, -ling, -lein (-elchen, -li, -le, -l) u. a. [7: 238] Diese Suffixe verwendet man, um die Personenbezeichnungen zu bilden: der Politikaster, der Witzbold, der Lügenbold, der Grobian, der Politiker, das Dummchen, das Seelchen, der Naivling, der Liebling, das Männlein [4; 5]. Dabei sei unterstrichen, dass nur wenige Suffixe gleichzeitig eine positive und eine negative Bewertung ausdrücken können, öfter sind sie aber ausschließlich pejorativer Semantik [2: 678].

Die Prđfigierung ist in der deutschen Sprache genauso produktiv wie die Suffigierung. Das betrifft die Anzahl der Prđfixe im Vergleich zu den Suffixen, aber auch derer Semantik. Prđfixale Ableitungen der Personenbezeichnungen mit un-, erz-, miss-, ur- [6: 255] können auch eine bewertende Bedeutung haben, z. B. der Unmensch, der Erzлгner, die Missgestalt, das Urvieh [4; 5]. Diese Personenbezeichnungen sind emotiv verstärkter negativer Bewertung.

Im modernen Deutsch sind bewertende Halbaffixe (Halbprđfixe, Halbsuffixe) sehr verbreitet. Zu den ersten gehören: Dreck-, Laus-, ScheiЯ-, Mist-, Rotz-, Sau-, Hund-, Бдren-, Bullen-, Hцllen-, Super- [1: 108; 3: 93], zu den zweiten gehören: -geist, -frau, -bruder, -kind, -mann, -liese, -hans, -peter, -michel, -philipp, -meier, -suse [1: 108; 3: 93]. Die meisten von den untersuchten Halbaffixen verfђgen ьber eine pejorative Semantik, z. B. das Dreckstьck, der Lausbub, der ScheiЯkerl, das Mistweib, die Rotzgure, der Sauigel, der Hundsott, der Бдrenkerl, der BullenbeiЯer, der Hцllenbraten, der Superstar, der Flattergeist, die Karrierefrau, der Bettlerbruder, das StraЯenkind, der Lebemann, die Schwatzliese, der Fabelhans, der Лгgenpeter, der Heulmichel, der Zappelphilipp, der Kraftmeier, die Transuse [4; 5].

Nicht nur Ableitungen, sondern auch Komposita, die fьr Bezeichnung der Personen benutzt werden, drьcken bewertende Bedeutung aus. Die bewertenden zusammengesetzten Substantive bestehen gewцhnlich aus [1: 105]:

- nur Substantiven – der Geizhals;
- Verb + Substantiv – die Amьsiermatratze;
- Adjektiv + Substantiv – der Grьnschnabel;
- Adverb + Substantiv – der Herumtreiber [4; 5].

In diesen Substantiven verursacht die zweite Komponente eine pejorativ bewertende Bedeutung.

In den analysierten substantivierten Adjektiven und Partizipien ist auch eine bewertende Bedeutung vorhanden, z. B. der Heilige, der Erzgescheite, der Dahergelaufene [4; 5]. Die Konversion ist ein produktives Mittel fьr der bewertenden Personenbezeichnungen im modernen Deutsch [1: 109].

Die oben beschriebene Analyse stellt die strukturellen Besonderheiten der bewertenden Personenbezeichnungen dar. Es sei bemerkt, dass die Personenbezeichnungen, die durch Stammwцrter, Ableitungen, Zusammensetzungen oder substantivierte Wortarten ausgedrьckt werden, ьber eine positive oder negative Bewertung verfђgen. Die weiteren Untersuchungen der strukturellen Besonderheiten von Personenbezeichnungen sind aktuell, da es ermцglicht, grьndlich und einseitig bewertende Komponenten der Semantik zu erforschen.

Список використаної літератури

1. Галаган В. Я. Структурні та семантичні особливості іменників-пейоративів та прикметників-пейоративів / В. Я. Галаган // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Сер.: Філологічна. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2010. – Вип. 13. – С. 104-110.
2. Baeskow H. Abgeleitete Personenbezeichnungen im Deutschen und Englischen / H. Baeskow. – Berlin : De Gruyter, 2002. – S. 623-682
3. Chodakowska N. Stilistische Mцglichkeiten der Ableitungen / N. Chodakowska // Germanistik in der Ukraine. – Kyjiw : Verlagszentrum der Kyjiwer Nationalen Linguistischen Universitдt, 2011. – Jahrheft 6. – S. 88-96

4. Duden. Deutsches Universalwörterbuch: Das umfassende Bedeutungswörterbuch der deutschen Gegenwartssprache – 8. überarbeitete und erweiterte Auflage. – Berlin : Bibliographisches Institut GmbH, 2016. – 2132 S.
5. Duden. Online-Wörterbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.duden.de/>
6. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – Berlin : De Gruyter, 2012. – 504 S.
7. Ortner H. Texte und Emotion / H. Ortner. – Tübingen : Narr Verlag, 2014. – 496 S.
8. Stojić A., Brala-Vukanović M. Gewalt der Sprache: Lexikalische Abwertung als (Ab)Bild einer Sprachgemeinschaft [Електронний ресурс] / A. Stojić, M. Brala-Vukanović // Linguistik Online. – Bern : Universität Bern, 2017. – Bd. 82, Nr. 3. – S. 65-77. – Режим доступу: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3715/5665>.

І. В. Корнієнко

к. філол. н., ст. викладач

Національна академія Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АБРЕВІАТУР-ОМОНІМІВ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Дослідження науковців, присвячені явищу омонімії, зокрема, особливостям її виникнення та розвитку у різних мовах стрімко зростають. Це обумовлено багатогранністю появи омонімів, необхідністю їх різнобічного мовного аналізу. Наразі у турецькій мові не здійснено ґрунтовного лінгвістичного осмислення проблеми омонімії в аббревіатурах.

Об'єкт дослідження – аббревіатури-омоніми сучасної турецької мови. Мета роботи – аналіз проблематики явища омонімії та дослідження особливостей утворення та функціонування омонімічних аббревіатур у сучасній турецькій мові.

Під різними кутами зору явище омонімії вивчалось Ш. Баллі, Л. А. Булаховським, В. С. Виноградовим, Р. Годелем, Дж. Жільєроном, І. Тишлером. Дослідженням омонімів на матеріалі тюркських мов займалися такі науковці, як П. А. Азимов, Р. Б. Бекджанова, А. А. Гасанов, М. М. Миртоджієва, І. Л. Покровська, Є. В. Севортян.

Існують різні погляди вчених на явище омонімії. Одні лінгвісти вважають омонімію негативним, небажаним явищем у лінгвістиці. Інші ж мовознавці дають посередню оцінку омонімам і вважають їх вплив нейтральним.

Омонімія – властивість мовних виразів мати кілька значень, або виражати кілька понять, ніяк не пов'язаних між собою. “Особливість слів-омонімів полягає в тому, що ці слова хоч і мають однакове звучання й написання в усіх чи певних граматичних формах, але за своїм значенням внутрішньо не зв'язані” [3: 30–32].

Омонімія в аббревіатурах розповсюджена досить широко. Особливістю омонімів в аббревіатурі є те, що вони виникають не в результаті розпаду полісемії, тобто значеннєвого поділу одного слова на декілька, а в результаті процесу аббревіації, тобто утворення нового слова шляхом скорочення елементів вихідного словосполучення до ініціалів.

За своїми структурними особливостями аббревіатури характеризуються сполученням невеликої кількості початкових букв або слів вихідних елементів, і тому існує велика ймовірність збігу їх форми у різних галузях функціонування.

При створенні слів шляхом аббревіації можливе мимовільне та свідоме створення аббревіатур, омонімічних загальнолітературним словам. При будь-якому із цих способів створення аббревіатур часто виникають омографи. [2: 104].

Виділяємо два типи утворення омонімів: 1. Омонімія аббревіатур та загальноприйнятих слів. Це результат збігу скорочення із загальноприйнятим словом різних частин мови. Матеріал, який використовується, включає в себе не лише “серйозні” аббревіатури, але й жартівливі, розмовні. Найчастіше збіг аббревіатур відбувається з такими частинами мови: з іменниками (*AT – Avrupa Topluluğu – Європейська спільнота; at – кінь*) із займенниками (*BEN – Benin Cumhuriyeti – Республіка Бенін; ben – я*) з прикметниками (*ESKİ – Eskişehir Su ve Kanalizasyon İdaresi – Управління водно-каналізаційного господарства м. Ескішехір; eski – старий*).

2. Омонімію всередині аббревіатур академік В. С. Виноградов назвав «відображеною словотвірною омонімією» [1: 47]. Такий тип омонімії є графічним збігом різних аббревіатур, наприклад: *DB (Denizcilik Bankası) – Морський банк; DB (Dışişleri Bakanlığı) – Міністерство закордонних справ*.

Особливої уваги заслуговують **міжмовні омоніми** – слова двох мов, які мають однакову чи майже однакову форму, але відрізняються за значенням. Їх поява спричинена запозиченням іншомовних слів. Слід враховувати особливості турецької мови, в якій поряд з власне турецькою аббревіатурою зустрічаються англійські скорочення, які збігаються у написанні, але значення мають різне [4: 9]. Наприклад, аббревіатура *APS* має багато різних відповідників. У турецькій мові вона позначає: *APS – Acele Posta Servisi – Сервіс термінової доставки; APS – Avrupa Para Sistemi – Європейська грошова система; APS – Anti-patinaj sistemi – Антипробуксувальна система*.

Англійською мовою може розшифровуватись: *APS – American Physical Society – Американське фізичне товариство, APS – Autoimmune polyendocrine syndrome – Аутоімунний поліендокринний синдром, APS – Active protection system – Активна система захисту, APS – Austrian Peace Service – Мирна служба Австрії, APS – Advanced planning and scheduling – Удосконалене планування і складання розкладів, APS – Alternative Press Syndicate – Альтернативний синдикат преси*.

Омонімія широко розповсюджена у випадку термінів аббревіатур та скорочень, адже саме науково-технічна література є сферою широкого вживання різних скорочень. Оскільки аббревіатури і скорочення складаються з невеликої кількості літер, то існує ймовірність збігу їхніх форм у різних галузях науки чи техніки. Слід відзначити, що явище міжгалузевої омонімії є більш характерним для аббревіатур з найменшою кількістю складових. Було встановлено, що найбільш частотними серед омонімічних аббревіатур є скорочення, що належать до ініціального типу аббревіації.

Отже, у сучасній турецькій мові активно поповнюються “старі” групи скорочень та утворюються нові. Збільшення кількості аббревіатур спричинює розвиток омонімії.

З активним поповненням лексичного складу мови та широким використанням аббревіатур виникають і аббревіатури-омоніми. Вони поповнюються внаслідок морфологічних змін (скорочення може збігатися з самостійними та службовими

частинами мови), графічного збігу різних аббревіатур та шляхом запозичення з інших мов (в основному з англійської мови). Це дозволяє стверджувати, що омонімія аббревіатур є неминучим, закономірним результатом стихійного розвитку мови, отже, представляє собою довершену лінгвістичну реалію.

Список використаної літератури

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. / В. С. Виноградов. – М.: 2001. – 224 с.
2. Новий тлумачний словник української мови. Т. 3. 42000 сл. / Уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконт, 1998. – 927 с.
3. Покровська І. Л. Явище омонімії у сучасній турецькій мові. / І. Л. Покровська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. – С. 30–32.
4. Çobanlı C. Ulusal ve Uluslararası Kısaltmalar ve Kısa Adlar Sözlüğü. – İstanbul, 2001. – 304 s.

М. В. Кравчук

*Житомирський державний університет
імені І. Франка*

Науковий керівник:

к.ф.н., ст.в. Асмукович І. В.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Кожна людина під час комунікації висловлює не тільки свої думки, але й своє ставлення та емоції. Найбільш яскравим проявом психічної діяльності людини вважаються саме емоції, які привертають увагу дослідників з різних сфер, а саме: психології, фізіології, антропології та інших. Емоційність, виразність та багатство мовця під час комунікації виражається, зокрема, через уживання фразеологічних одиниць.

Варто зазначити, що складна семантико-структурна система вміщує велику кількість фразеологічних одиниць, які у свою чергу створюють окреме фразосемантичне поле. Утворення фразеологічних одиниць зумовлене, головним чином, діяльністю людини і її поведінкою. Потреба в комунікації зумовлює процес пізнання та аналізу фразеологічних одиниць людиною не тільки для того, щоб здобути певні знання та уявлення про світ, але й сприймати себе у загальній картині світу [4:3]. Тому, вивчення фразеологічних одиниць залишається актуальним об'єктом для дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні фразеологічних одиниць на позначення емоцій та почуттів. Предметом дослідження є особливості використання фразеологічних одиниць на позначення емоційного стану людини у публіцистичних текстах.

На сьогодні термін “фразеологічна одиниця” залишається однією з найбільш досліджуваних і актуальних проблем в лінгвістиці, адже загального визначення цього поняття немає. Різноманітне трактування свідчать про його багатоплановість. Великий внесок у розвиток фразеології зробив швейцарський мовознавець Шарль Баллі, адже він вперше виділив її як самостійну дисципліну у своїй праці “Французька стилістика”. Лінгвіст всі сполучення, що міцно ввійшли в мову називає фразеологічними одиницями [1: 163].

В сучасному лінгвістичному словнику (1990) фразеологізм трактується як загальне найменування семантично пов'язаних комбінацій слів і речень, які, на відміну від синтаксичних структур, подібних до них, не виробляються відповідно до загальних законів вибору та комбінацій слів у організації висловлювання, але

відтворюються в мові у фіксованому співвідношенні семантичної структури та певного лексико-граматичного складу [6: 328].

На відміну від інших науковців А. Я. Загоруйко чітко відмежовує такі два поняття як “стійкі вирази” та “фразеологічна одиниця”. Таким чином, всі види виразів він позначає “стійкими”, а термін “фразеологічні одиниці” використовує для особливої групи слів, які мають певне ідіоматичне значення [2: 55].

Питання фразеологічної одиниці досліджувалося багатьма вченими-мовознавцями, тому не існує єдиного визначення цього поняття. Зважаючи на різноманітні дефініції фразеологічної одиниці, можна зробити загальний висновок, що фразеологічна одиниця – це стійке, самостійне словосполучення, яке має у мовленні цілісне значення і виступає у кожному випадкові як готова формула.

Фразеологічні одиниці – явище багатоаспектне, тому зважаючи на різноманітність поглядів щодо визначення цього поняття існують різні типи фразеологізмів.

Класифікація професора А. І. Смирницького в основному базується на стилістичному критерії. Він виділяє фразеологічні одиниці та ідіоми. Під фразеологічними одиницями лінгвіст розуміє стилістично нейтральні вислови, які не мають метафоричності, чи які з певних причин втратили її. Щодо ідіом, то в їх основі лежить переносне значення або метафора. Їх помітною особливістю є стилістична забарвленість, як правило такі вирази не вживаються в стилістично нейтральних текстах [5: 155].

Особливу увагу лінгвістична наука приділяє вивченню саме емоційного аспекту комунікації, яке спрямоване на визначення взаємозв’язку емоційних переживань особистості з її когнітивною сферою та поведінкою в певній комунікативній ситуації.

Для того, щоб найяскравіше передати емоції та переживання використовуються певні мовні засоби, які представлені лексичними одиницями різних рівнів, хоча найбільш ефективними є саме лексичні і фразеологічні одиниці [4: 38].

Для того, щоб як повніше проаналізувати особливості функціонування фразеологічних одиниць на позначення емоційного стану людини, варто скористатися систематизацією К. Є. Ізарда [3: 242]. За його класифікацією, тематичне поле фразеологічних одиниць “Емоції та почуття людини” в українських та англійських мовах вміщує десять тематичних груп:

1. Зацікавленість – збудження.
2. Задоволення – радість.
3. Здивування
4. Горе – страждання.
5. Гнів – лють.
6. Відраза – гидливість.
7. Презирство – зневага
8. Страх – жах.
9. Сором – сором’язливість.
10. Провина – каяття [3: 243].

Зважаючи на цю класифікацію, фразеологічні одиниці на позначення емоційного стану можна розподілити на три основні групи:

1. Позитивні (перша та друга тематичні групи).
2. Нейтральні (третя тематична група).
3. Негативні (решта тематичних груп).

Якщо проаналізувати наведену вище класифікацію, то можна дійти до висновку, що переважає саме група, яка позначає негативні почуття та емоції.

Позитивні емоції наповнені різноманітними тонами і можуть мати власну градацію. Значна кількість фразеологічних одиниць виражає позитивні емоції збудження та зацікавленості. Стан збудження та зацікавленості описується наступними фразеологічними одиницями, як: *all of a sudden, out of the blue, to be on fire, all of a shake, cause a stir*.

I was backstage and I had printed out the speech and was going over it, and then all of a sudden he was walking straight towards me [7].

The newborn - one of about 1,700 pups born at the reserve so far this year - has caused a stir on social media with people commenting on how it stands out from the crowd [7].

Фразеологічні одиниці на позначення задоволення та радості досить широко використовуються в англomовному публіцистичному дискурсі. Прикладами можуть слугувати такі фразеологізми, як: *to jump for joy, to come up smiling, a joy to behold, on cloud nine, in cloud cuckoo land*.

But that's where Inside Out embodies Pixar at its best, hitting on different levels for every age, and as the kids might say, causing all the feels by making them a Joy to behold [9].

It is David Cameron who is living in cloud cuckoo land if he thinks Lord Freud should still be in his job [8].

Щодо нейтральних емоцій, то вони представлені лише однією семантичною групою, яка включає наступні приклади стійких словосполучень: *to raise eyebrows, a real bolt from the blue, eyes on stalks, lo and behold*. Такі фразеологічні одиниці виникають, як правило, під час несподіваної комунікації, а також не мають постійних оцінних особливостей, тому для правильного їх трактування потрібен контекст.

O'Brien's deal a real Bolt from the blue [9].

Lo and Behold, one savvy internet user has replaced many famous uses of "Wilhelm Scream" with "The Tom Cruise Wilhelm Scream" [8].

Почуття горя та страждання є однією із семантичних груп, які входять до складу негативних емоцій. Зазвичай, переживаючи такі емоції, люди відчуває себе самотньою, і їй властиве почуття жалості до самої себе. Відчуття горя та страждання в англomовному публіцистичному дискурсі можуть передаватися за допомогою таких фразеологізмів: *to bear the brunt, to break one's heart, to come apart at the seams, to weep buckets*.

The Republic of Ireland has been the first to bear the brunt, with gusts of 109mph being recorded off its south coast [7].

I weep buckets at the first cruddy violin [10].

Досить сильними за своєю емоційною напруженістю є негативні емоції на позначення гніву та люті. Такі емоції передаються наступними фразеологічними одиницями: *to steam up, to blow a gasket, to fly off the handle*. Гнів може бути причиною виникнення відрази та гидливості. Відраза та гидливість можуть проявлятися у вигляді неповаги до когось, як зневага ти невизнання когось чи чогось, а також для вираження власних думок та інтересів.

Almost a non issue. Low inflation, low interest rates - historically low unemployment - have made it hard for any opposition party - or indeed any voter - to get seriously steamed up about the state of the British economy [7].

Conference clubs are up in arms [9].

Презирство та зневага є однією із семантичних груп фразеології. Серед прикладів лексичних одиниць: *to wrap oneself in Cellophane, turning a blind eye and a deaf ear to, brush under the carpet, to ride high*.

One of them, 100 Easy Ways to Diet, describes how to lose weight by blowing up balloons, wrapping oneself in Cellophane and singing karaoke [10].

Davinson Sanchez warns Liverpool that Tottenham are still riding high after their draw with Real Madrid [8].

Руйнівне та негативне почуття страху і жаху проявляється у широкому спектрі емоцій. Страх може бути як легкий, так і сильний. В англійській мові для позначення цього емоційного стану вживають такі фразеологічні одиниці: *to get the fright, to be scared to death, in a cold sweat, blood run cold, hair stand on end*.

Ed Balls has admitted he is "scared to death" as the BBC confirmed he is to appear in the next series of Strictly Come Dancing [10].

I woke up in the night in a cold sweat, realised my politics were beginning to drift to the right, decided that was a betrayal of all my family have stood for over the past 100 years and concluded that yes, I wanted Jezza to be our Great Leader [8].

Відсоток вживання фразеологізмів на позначення сорому чи сором'язливості в публіцистичному дискурсі досить низький. Можуть використовуватися такі лексичні одиниці, як: *to curl up into a ball and die, as a dying duck in a thunderstorm, to sink through the floor with shame*.

He just wants to curl up into a ball and die for what Edwin McLaren has done to him [7].

When I was working in a hospital I was in a constant state of alert because of the possibility of meeting either one of my students or one of my patients, and that meant almost invariably turning red [10].

Провина та каяття – це емоції, які мають тісний зв'язок зі соромом, адже вживаються у схожій комунікаційних ситуаціях, а саме коли порушуються певні закони чи норми моралі. Варто зазначити, це дані емоції представляють певний наслідок, зумовлений конкретною причиною. Такі фразеологічні одиниці, як: *like the cat that ate the canary, to acknowledge the corn, to make a clean breast, to be caught red-handed, to clean up one's act*.

Israeli leaders are smiling like the cat that ate the canary [10].

Ian Stewart said he and his brother Robert simply wanted to make a clean breast of it, and expected to be given life sentences for the murder of Tommy English in 2000 [7].

The 51-year-old sailor was sentenced to four year and nine months for assisting unlawful immigration after he was caught "red-handed" sailing a boat-load of Albanian men aged 20-44 into the marina on 23 May [8].

Таким чином, для англомовного публіцистичного дискурсу характерним є використання фразеологічних одиниць на позначення негативних емоцій. Фразеологізми підсилюють емоційність та експресивність заголовків, відображаючи ставлення журналіста до представленого матеріалу, а також впливають на сприйняття тексту читачами.

Список використаної літератури

1. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М.: Иностр. лит., 1961. – 394 с.
2. Загоруйко А. Я. Лекції з лексикології сучасної англійської мови: Навчальний посібник для студентів / А. Я. Загоруйко. – Р.: РГПУ, 2005. – 128 с.
3. Изард К. Е. Психология эмоций / К. Е. Изард. – П.: ОГПУ, 1999. – 460 с.
4. Красавский Н. А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах: автореф. дис. на пол. д-ра филол. наук: спец. 10.02.20 „Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Н. А. Красавский. – Волгоград, 2001. – 38 с.
5. Смирницький А. І. Лексикологія англійської мови / А. І. Смирницький. – М.: Наука, 1996. – 260 с.
6. Языкознание: большой энциклопедический словарь / [гл ав. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М., 2000. – 865 с.
7. <http://www.bbc.com>
8. <http://www.independent.co.uk>
9. <http://www.mirror.co.uk>
10. <https://www.theguardian.com>

К. В. Кручініна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

доцент Н.Д. Борисенко

ЧАС У ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ ТА ПАРЕМІЙНОМУ ФОНДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасні лінгвістичні розвідки зосереджують свою увагу на тих мовних явищах, що кодують культуру. Саме фразеологізми слугують матеріалом для етнолінгвістичних та лінгвокультурологічних досліджень, так як вони інтенсивно накопичують здобутки матеріальної та духовної культури певної спільноти [див. напр., 3, 4, 6, 7]. А прислів'я та приказки (у мовознавстві поширений термін „паремія”) – це, мабуть, перші зразки мовної діяльності людини з часів зародження словесного мистецтва. З кожним етапом розвитку людства прагнення людини закріпити всі навички й досвід за допомогою мови зміцнювалось все більше. Окрему групу фразеологізмів складають фразеологізми комунікативного характеру, а саме паремії, які є готовими до вжитку формулами-реченнями, що відтворюються у мовленні. Аналіз фразеологічних одиниць та паремій дозволяє встановити зв'язки між інформацією не лише загальнолюдського, а й національного характеру, скласти уявлення про розбіжності між способом мислення різних культурних спільнот.

Під лінгвокультурним потенціалом фразеологізмів розуміється наявність у мовній одиниці екстралінгвістичних передумов, пов'язаних з культурою, а також

здатність мовних знаків до культурної референції [8]. Фразеологія – це одна з найбільш образних і «консервативних» мовних підсистем. На відміну від лексики вона менш схильна до мовних змін, зберігає застарілі слова, архаїчні форми. Значна частина стійких поєднань пов'язана з різними реаліями народного побуту, звичаями, народними віруваннями, обрядами і фактами історії. Саме тому фразеологізми та паремії – це цінне фактографічне джерело носіїв мови [1, с. 1].

Теоретичні дослідження у плані зіставного вивчення фразеології припадають на шестидесяті роки. Автори однієї із перших праць Л.Ройзензон та Ю.Аваліані накреслили основні аспекти синхронно-конфронтативного дослідження фразеології – це порівняльно-зіставний, структурно-типологічний та ареальний. Вони розкрили спільність логічних процесів і психологічних зв'язків, що виявляються при зіставленні фразеологічних одиниць різних мов [5]. Дослідження цього аспекту дозволяють виявити загальні логічні процеси, основні психологічні зв'язки і асоціації, які властиві багатьом мовам народів світу, не обмежених генетичною близькістю чи історичною спільністю [2].

Фразеологічні одиниці на позначення часу являють собою інтерес для дослідження як в галузі традиційної фразеології, так і в лінгвокультурології. Вони є національно-специфічними одиницями мови, що акумулюють культурний потенціал народу та відображають у своїй семантиці тривалий процес розвитку культури народу, саме тому їх компоненти фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи, еталони і архетипи.

Метою нашого дослідження є виявлення того, як у фразеологічному та паремійному фондах англійської та української мов виражається відношення до часу.

А тепер розглянемо на прикладах особливості вираження часових відносин у фразеології та пареміології.

Ізоморфною рисою української та англійської мови є розуміння часу як періоду, під час якого людина позбувається неприємних спогадів: в українській мові: *Час – найкращий лікар, Час – то лікар на всі гризоти*, в англійській мові: *Times cures all griefs; Time dresses the greatest wounds; Time is the best doctor*.

Аноморфною рисою англійської мови є порівняння грошей з часом, оцінка часу як грошей (*Time is money, An inch of time is an inch of gold, Times has a wallet*). В українській мові також є розуміння вартості та важливості часу: *згаяного часу і конем не доженеш, час платить, час і тратить*. Проте підкреслюється більша важливість часу порівняно з грошима: *бережи час, час за гроші не купиш*.

Ізоморфною рисою є використання терміну “час”, який може нести в собі не тільки позитивну, але і негативну конотацію. До прикладу: *to have a hard time; have a time of it; to have quite a time* (мати труднощі), *to give someone a hard time* (дошкуляти комусь, насміхатись), *two-time* (зрада). В українській мові знаходимо дуплети: *лиха / важка / гірка година* (певний період з важкими, несприятливими обставинами).

Ізоморфною рисою англійської та української мови є розуміння того, що запізнитися краще аніж не прийти взагалі: *better late than never* (краще пізно, ніж ніколи). Але існує велика кількість фразеологізмів, які характеризують запізнення як негативне явище, до якого ставляться неохоче в українській: *відстанеш годиною — не здоженеш родиною, краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше, на*

годину спізнився, за рік не доженеш, не доженеш і конем, що запізниш одним днем, хто пізно ходить, пізно й приходить, хто пізно ходить, сам собі шкодить та англійській мовах: *a day late and a dollar short* (на день пізніше, на долар менше).

Для характеристики часу, що сплинув, в українській мові використовується фразеологізм *багато води утекло*, а в англійській – *donkey's years*, що базується на грі слів *donkey's ears* – *donkey's years* та порівнює довгі вуха віслуків з довгим періодом часу, адже віслюки живуть багато років.

Як заклик до дії використовується український фразеологізм *час пробив*, а в англійській мові у відповідній ситуації вживають фразеологізми *it's hime time*, *the time is ripe* (час “дозрів”).

Як в українській так і англійській культурі є розуміння того, що певні події відбуваються дуже зрідка. Щоб передати рідкісність дії в українській мові використовується фразеологізм *раз на віку, раз та гаразд* (у значенні хоч рідко, зате добре), *не часто родяться*. В англійській *once in a blue moon* (коли місяць посиніє).

Ізоморфною рисою української та англійської мов є позначення дії, яку неможливо здійснити або яка ніколи не відбудеться. Зазвичай неможливість дії передається через опис природних явищ, які насправді в природі не відбуваються. Фразеологізми *коли рак на горі свисне, як на долоні волосся виросте, як побачиш власні вуха* є цьому прикладом. Фразеологізми *після дощукі в четвер і на Миколи та й ніколи* тісно пов'язані з культурою українського народу. Фразеологізм *після дощукі в четвер* взяв свій початок з язичництва. В четвер, день Перуна, люди просили бога послати їм дощ. Звичайно, він не завжди міг їх почути, тому хоч язичництво і залишилось в минулому, приказка використовується і на сьогоднішній день, щоб позначити нездійсненні дії, надії. В англійській мові *not in a million years, pigs might fly* (коли свині полетять), *when two Sundays come together* використовуються з тією ж метою.

Щоб передати блискавичну швидкість виконаної дії в українській мові використовується фразеологізм *як раз та два, як оком змгнути*. В англійській мові *in an instant, in the blink of an eye*.

Незважаючи на всю важливість і плинність часу, люди мають здатність витрачати його марно. В українській мові про це свідчать фразеологізми: *байдики бити, посиденьки справляти, тинятися з кутка в куток, товкти воду в ступі, мишей топтати*. В англійській мові трата часу (*waste time*) порівнюється з його вбивством *kill time* (дослівно: вбити час).

Ізоморфною рисою англійської та української мов є позначення часу, як періоду, що вже пройшов, в значенні “занадто пізно”. В українській мові використовується фразеологізм *нитка увірвалася*, в англійській *too little, too late, ship has sailed* (корабель відплив).

У досліджуваних ідіомах англійської та української мов знаходимо відображення менталітету народів. В дечому українці та англійці дійсно по-різному сприймають дійсність, однак ідіоматичні одиниці також засвідчують схоже чи навіть однакове бачення життя, часу, його негативний і позитивний характер водночас. Подальшою перспективою дослідження є аналіз тих фразеологічних одиниць, які актуалізують опозиції минулого та майбутнього.

Список використаної літератури

1. Беликова И.Ф. Роль фразеологизмов в лексической системе языка / И.Ф. Беликова. – М.: Гуманитарный вестник, 2013. – 6 с.
2. Баран Я.А. Торетичні основи фразеології / Я. Баран, М. Зимомря. – М.: Редакційно-видавнича рада Ужгородського державного університету та Закарпатського відділення педагогічного товариства України, 1999. – 152 с.
3. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А.Вежицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. Герд А.С. Введение в этнолингвистику. Курс лекций и хрестоматия / А.С. Герд. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2001. – 488 с.
5. Ройзензон Л.И., Авалиани Ю.Ю. Современные аспекты изучения фразеологии // Проблемы фразеологии и задачи ее изучения в высшей и средней школе / Л.И. Ройзензон. – М.: Вологда, 1967. – [70] с.
6. Телия В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры. Фразеология в контексте культуры / В.Н. Телия. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 13 – 24.
7. Толстой Н.И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н.И. Толстой. – М.: Издательство "Индрик", 1995. – 512 с.
8. Хохлина М.Л. Лингвокультурный потенциал фразеологических единиц с "чужим" антропонимическим компонентом. – [Електронний ресурс] / М.Л. Хохлина. – Режим доступу: <http://rus.neicon.ru:8080/xmlui/bitstream/>
9. Всесвітній словник української мови – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.worldwidedictionary.org/>
10. Cambridge Educational Dictionary of English Idioms – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://idioms.thefreedictionary.com/>
11. Margulis Alexander Russian-English dictionary of proverbs and sayings – [Електронний ресурс] / Alexander Margulis – Режим доступу: <http://englisch-infoblog.ru/wp-content/uploads/2013/10.pdf>
12. Oxford Dictionary of English idioms. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.oxfordreference.com/pdf/Nadiia_Shcherban.pdf

Т. О. Кульбака

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник: канд.філол.наук

доцент В.В. Жуковська

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ОБРАЗНО-ТРОПЕЇЧНИХ ЗАСОБІВ В АНГЛОМОВНІЙ КОМЕРЦІЙНІЙ РЕКЛАМІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

На сьогоднішній день, суспільство вже не здивуєш рекламою, яка іноді триває довше, ніж деякі кінострічки, новини чи телевізійні шоу. Насправді, ні одна сфера життя сучасної людини не обходиться без цього явища, хоча і сама реклама не може існувати без соціуму. Відповідно, між суспільством та рекламними повідомленнями виникає своєрідний обумовлений зв'язок, існування якого передбачає виконання певних функцій представниками соціуму і реклами. Багато науковців, таких як Кирилович Н. В., Ткачук-Мірошніченко О. Є., Зірка В. В. присвятили свої дослідження зазначеному питанню.

Мета статті - представити результати аналізу особливостей функціонування образно-тропеїчних засобів в англomовній комерційній рекламі, що направлена на жіночу і на чоловічу аудиторію

Виклад основного матеріалу.

Як зазначає Кирилович Н. В. прагматична зорієнтованість рекламного тексту полягає в необхідності спонукати адресата виконувати відповідні дії [1; 29]. Саме прагматична зорієнтованість реклами визначає загальний характер повідомлення і обумовлює відбір вербальних і невербальних засобів організації та демонстрації матеріалів [3; с.22-29].

Останні дослідження реклами свідчать про відмінності застосування певних вербальних та невербальних образних одиниць залежно від того, на кого направлено рекламне повідомлення: чоловіка чи жінку [5; 45]. Таку особливість рекламного повідомлення трактують за допомогою стислого розгляду поняття «гендер».

Гендер – соціально й культурно маркована специфіка статі, що передбачає взаємозв'язок між соціальним положенням, поведінкою й біологічною статтю. Гендерна диференціація вважається одним з універсальних явищ, оскільки майже усі науки розглядають дане питання. Так звана «тендерна дихотомія» являє собою один з найголовніших й найскладніших об'єктів дослідження в психології, біології, медицині й психолінгвістиці. Це можна пояснити тим фактом, що своєрідне протиставлення людей відносно статі знаходить своє відображення в багатьох аспектах людських знань й культури [2; с.30].

Механізм впливу гендерно-зорієнтованих комунікативних стратегій зумовлюється за допомогою апелювання до так званих «гендерних стереотипів», що знаходять відображення у свідомості відповідної культури й віддзеркалюють низку особливостей, які характеризують певну стать [6; с. 115-120].

Таким чином, з метою встановлення особливостей вживання образно-тропичних засобів в рекламному дискурсі нами було проаналізовано 250 прикладів застосування синтаксично-стилістичних засобів в рекламних повідомленнях, направлених на жіночу аудиторію (журнал «Vogue»), й 200 прикладів застосування мовних засобів, спрямованих на чоловічу аудиторію (журнал «Esquire»).

Проаналізувавши відібрані приклади, використані в рекламних текстах, ми виявили, що епітети та метафори є найефективнішими засобами для привернення уваги читача (жінки або чоловіка) до найважливішого концепту реклами. Ці засоби впливають приблизно у 92% усіх проаналізованих лексичних засобах (43% у рекламних оголошеннях для жінок й 49 % для чоловіків).

Розглянемо приклади застосування епітетів, що використані в рекламних оголошеннях косметичних засобів. Зауважимо, що використання епітетів в зазначеній категорії складає 40% :

*An **illuminating** cream introduced by a company “Too faced” is a real splash among shoppers* [11; с. 9].

*Maxfactor: We are at the brim of introducing a new formula of foundations for more **flawless** skin* [14; с. 112].

*Aveeno: You have **radiant** skin. You just haven` t discovered it* [8; с.122].

Використання епітетів в рекламних повідомленнях для чоловіків було виявлено зокрема у рекламних текстах, що акцентують увагу на предметах гардеробу та апелюють до таких ознак як: комфорт, надійність й оригінальність. Головною функцією таких епітетів є уточнення, що є своєрідним підтвердженням прояву гендерних стереотипів, адже більшість рекламних повідомлень звертається до таких характеристик чоловіків як «мужність», «розум» й «сила» (47%) [2; с 32]; наприклад:

*These brand new shoes can certainly guarantee an **indescribable** comfort providing you with the pleasure you deserve* [20; с. 76].

*The Dooney and Bourke Square Vintage Carrier is made from our **legendary All-weather** Leather and solid brass hardware* [16; с. 37].

Також, нами було виявлено тенденцію до використання епітетів, що виражені прикметниками у порівняльному або вищому ступенях (17%). Ця особливість притаманна рекламним повідомленням незалежно від гендерної дихотомії. Таке вживання епітетів надає ще більше позитивної забарвленості товарам, що рекламуються, наприклад:

*Maxfactor: We are at the brim of introducing a new formula of foundations for **more flawless** skin* [13; с. 226].

*D&G: **the most hotly anticipated** collection of fine leather products* [11; с. 67].

О. Веселовський виділяє так звані синкретичні епітети [4; 128-129]. Особливістю таких епітетів є синкретизм (злиття) відчуттів: зорових, слухових, дотикових. Таке явище має назву синестезія й відзначено у досліджуваному нами матеріалі, зокрема в рекламних повідомленнях, направлених на жіночу аудиторію (16 %):

*If you have wrinkles, you've probably heard about IDEBENOL: here's a **little juicy** fact about it – this **miracle cream** works as good as they claim* [11; с.243].

Проаналізувавши метафори, що використані в рекламних повідомленнях, розрахованих для жінок, ми виділили категорію так званих «магічних метафор». Особливість даних метафор полягає у використанні таких лексичних одиниць: «magic»; «mystery»; «fairy tale» [6; с.25-27] (33%), наприклад:

*Trident gum with cinnamon is a real **mystery**. Are you ready to be awoken by it?* [17; с. 278].

Іншим ефективним способом впливу на рішення споживача є пропозиція швидко й якісно подолати будь-які проблеми. Така лексика представлена метафорами «боротьби», які зокрема використовуються в рекламних повідомленнях, що звертаються до чоловічої аудиторії [7; с. 110-112]. (25 %) наприклад :

*New VANQUA hair gel is your new weapon in your severe **battle** with the unruly hair. It's sure to provide a crunchy and controlled hold. Choose your weapon!* [13; с. 29].

Велику категорію метафор, що використовуються в рекламних текстах для чоловіків, складають експресивні засоби, які містять слово «power». В наведених нижче прикладах ми чітко бачимо, що використання таких лексичних одиниць не обумовлюється якоюсь певною галуззю, яку рекламують (8 прикладів, 28 %):

*Eclipse gum is all about the **power of Polar Ice*** [21; с. 289].

*Old Spice shower gels: It's your **power of cool*** [18; с.5].

Наступним видом метафор, є такі засоби експресивності, які пов'язано з категорією часу. Такі метафори здатні створити певне відчуття отримання влади споживачем [6; с. 115-120]. Зазвичай, ці метафори широко використовуються індустрією краси, якщо рекламне повідомлення спрямовано на жіночу аудиторію. Автори таких рекламних текстів намагаються переконати жінок у придбанні саме їх продукції, яка дасть змогу постати над часом, керувати ним. В цьому випадку, використання лексичної одиниці «**time**» як компоненту метафори не є обов'язковим, але зв'язок з цією категорією легко відчутти, адже як правило такі метафори описують засоби для боротьби зі старінням, наприклад:

Putting aging on ice? It's not a problem anymore. A brand-new foundation (MaxFactor) is ready to prove it to you [12; с. 115].

Зазначена категорія метафор використовується й у текстах рекламних повідомлень, що створені для чоловіків, але у таких випадках рекламодавці мають на меті яскраво продемонструвати й зацікавити чоловічу аудиторію у придбанні годинників та інших коштовних аксесуарів:

EBEL: We are the architects of time. Explore new dimensions with us [15; с.226].

Отже, ми можемо зробити висновок, що лексичні образні засоби є найефективнішим та найбільш уживаним прийомом, що застосовується у текстах рекламних повідомлень (67%), створених як для жінок так і для чоловіків.

Список використаної літератури

1. Курилович Н.В. Реалізація естетичної функції мови в рекламі / Н.В. Курилович // Бодуеновські читання: Бодуен де Куртене і сучасна лінгвістика: Міжнар. наук. конф. (Казань, 11-13 грудня. 2001 р.): Праці і матеріали: У 2 т. / За заг. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Миколаєва. - К.: Вид-во Казан. ун-ту, 2001. - Т. 1. - С. 29-30
2. Лебедев-Любимов А.Н. Психология рекламы / Лебедев-Любимов А.Н. - СПб.: Питер, 2006. - С. 30
3. Остин Дж. Л. Слово как действие. / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. М.: Прогресс, 1986. - С. 22-29.
4. Семантика та структурні моделі складних епітетів у сучасній англійській мові // Функціональна семантика слов'янських і германських мов: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Житомир, 18-19 травня 1995). - Житомир: ЖДПІ. - 1995. - С.128-129
5. Ткачук-Мірошніченко О.Є. Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англomовної комерційної реклами): дис.. кандидата філол. наук: 10.02.04/ Ткачук-Мірошніченко Олена Євгенівна - К., 2001. - С.45
6. Фуко М. Археологія знання / М. Фуко. - Киев: Ника - центр, 1996. - 207с.
7. Штерн 1998: Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теорем. гуманіт. Дисциплін та гуманіст. Інформатики / І.Б. Штерн. - К.: «АртЕк», 1998. - 336с.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Vogue. - №1. - 2013. - 262 p.
9. Vogue. - №2. - 2013. - 301 p.
10. Vogue. - №3. - 2013. - 446 p.
11. Vogue. - №4. - 2013. - 342 p.
12. Vogue. - №5. - 2013. - 351 p.
13. Vogue. - №6. - 2013. - 378 p.
14. Vogue. - №7. - 2013. - 244 p.
15. Vogue. - №9. - 2013. - 446 p.
16. Esquire. - №1. - 2013. - 305p.
17. Esquire. - №2. - 2013. - 225 p.
18. Esquire. - №3. - 2013. - 315 p.
19. Esquire. - №4. - 2013. - 360 p.
20. Esquire. - №5. - 2013. - 456 p.
21. Esquire. - №6. - 2013. - 248 p.
22. Esquire. - №7. - 2013. - 359 p.
23. Esquire. - №9. - 2013. - 270 p.

І. Д. Лебедєва

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник: канд. філол. наук,

доцент М. В. Полховська

ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА ТА ЇЇ КЛАСИФІКАЦІЯ

Політична сфера – одна з найважливіших сфер громадського життя, призначення якої полягає в організації державного управління. Громадсько-політична лексика займає значне місце в словнику української та англійської мов, утворюючи при цьому досить вагомий за кількістю та складом лексичний пласт мови. Метою статті є визначення терміну “політична лексика” (далі ПолітЛ) та способів її класифікації.

Серед компонентів, наявність яких в структурі значення тієї чи іншої лексичної одиниці служить для віднесення її до суспільно-політичної лексики, дослідники зазвичай виділяють наступні: “політичний”, “соціальний”, “пов'язаний з владою”. Однак, ряд дослідників вважає, що даний підхід виділяє тільки ядро ПолітЛ. При цьому вони вказують, що визначення складу периферії ПолітЛ досить складно, так як складним і багатогранним є визначення самих понять “політичний” та “соціальний”. У зв'язку з цим визначення периферії зазвичай здійснюється через перерахування тематичних груп. Так, деякі дослідники включають в її склад лексичні одиниці зі сфери економіки, дипломатії, культури, які характеризують політику держави в тій чи іншій сфері. Політика держави, в свою чергу, взаємодіє з усіма сферами соціального життя суспільства, зачіпаючи всі сфери людської діяльності [1: 195].

В умовах зростаючої політичної активності, широкого залучення різних представників суспільства до обговорення та вирішення державних завдань, до виконання різноманітних суспільних функцій ПолітЛ входить в повсякденну мову, стає невід'ємною частиною активного словника сучасної української мови. Однією з найважливіших рис ПолітЛ є те, що вона, у більшості випадків, близька і зрозуміла учасникам тих суспільних явищ, які відбуваються навколо них і в залежності від політичної, ідеологічної позиції адресанта ця лексика містить різну ідеологічно орієнтовану оцінку, яка експліцитно реалізується у мові [2: 12].

Проблемами класифікації ПолітЛ займалися такі відомі науковці, як А. П. Чудінов, О. І. Воробйова, Т. А. ван Дейк, О. М. Баранова, Г. Г. Почепцова, А. С. Соловей та ін. Наприклад, О. І. Воробйова пропонує називати одиниці політичної мови, що містять у своїй семантичній структурі політичний компонент значення, політемами. Політеми називають поняття, пов'язані з роллю людини в суспільстві, державі, в сучасному їй світі. Дані слова в своїх основних значеннях в денотативній структурі містять домінантний компонент політичної комунікації. Класифікація політичної лексики, заснована на семантиці політем, тобто на вивченні домінантних ознак, на думку автора викликає деякі труднощі. Основу політем складають політичні терміни. Термінологія політичної мови, як і термінологія будь-якої сфери знань, служить засобом спілкування фахівців і виражає різні поняття. На відміну від більшості термінів природничих і технічних наук, політична термінологія має низку характерних тільки для неї рис, наприклад неоднозначне емоційно-оцінне ставлення носіїв мови до політичних термінів, тоді як особливість будь-якої наукової термінології полягає у точності і однозначності найменування, відсутності стилістичних і конотативних елементів. Завдяки тому, що багато політичних термінів широко вживаються в засобах масової інформації, вони добре відомі великому колу носіїв мови, стали загальноновживаними, що також відрізняє їх

від звичайної термінології, відомої, як правило, невеликій частині фахівців тієї чи іншої галузі знань [3: 52]. Вчені звертають увагу на те, що часто важко розмежувати термінологічне і нетермінологічне вживання політем. Очевидним є те, що терміни-політеми функціонують в словниках, підручниках, законодавчих актах, програмних документах. Коли вони стають одиницями тексту, в тому числі тексту політичного виступу, їх вживання дещо змінюється.

Т. Б. Крючкова зазначає, що в більшості мов можна виділити дві групи лексичних одиниць, що належать до сфери політики:

1) *спеціально-політична лексика*, що включає в себе назви посад, державних органів, відомств, політичних партій і рухів, терміни міжнародної політики, юридичні та економічні терміни, а також електоральну і військову термінологію;

2) *загальнополітична лексика*, що складається з філософських, соціологічних, культурологічних, релігійних термінів, що широко вживаються в засобах масової інформації, а також слів, пов'язаних з функціонуванням різних асоціацій, спілок, громадських організацій (в тому числі і профспілок), а також позначають явища, процеси, події в галузі освіти, культурного життя країни і т. д [1: 196].

У політичному дискурсі широко вживаються лексика мови управління, діловодства, дипломатії, військової термінології. Політичні терміни нерідко зближуються з технічними, економічними, науковими. При цьому межі між класами визначаються нечітко, і можливий перехід з однієї групи в іншу. Політична термінологія характерна для будь-якого жанру політичного дискурсу.

Дещо іншу класифікацію подає А. С. Соловей. Вона пропонує класифікувати ПолітЛ на:

1) *політичні терміни* – слова або словосполучення, що позначають поняття політичної сфери та переважно функціонують у текстах політичного дискурсу: *coalition forces, outlaw regime, corruption, bureaucracy, виборчі перегони*, [4: 17];

2) *політичні реалії* – слова або словосполучення, що називають об'єкти, поняття, явища, характерні для політики одного народу та є чужими для іншого народу: *the White House, State of the Union, Clear Skies legislation, Верховна Рада, "Регіони"* [4: 17];

3) *політичні символи* – слова або словосполучення, що визначаються культурною детермінованістю, емоційністю, асоціативністю, антропоцентричністю, багатозначністю, контекстуальною зумовленістю та уособлює певну ідею, образ чи об'єкт характерний для політики народу: *Nation's Founders, The Cold War, The Heavenly Hundred* [4: 18];

4) *політичні новотвори* – слова або словосполучення, новизна й незвичність якого відчувається носіями певної мови, має значення "політичний" та/або функціонує в текстах політичного дискурсу: *saddamists, адмінресурс, реприватизація, blue-staters, кабмінресурс, Obamatania, Baracknophobia* [4: 18].

Отже, підводячи підсумок, можна зробити висновок, що ПолітЛ:

– функціонує у сфері політики та відображає ті поняття і явища суспільно-політичного життя, які на певний час стають соціально значущими та активно обговорюваними;

– близька і зрозуміла усім учасникам політичного дискурсу;

- має соціально-оцінний характер;
- характеризується лаконічністю, точністю, офіційністю;
- широко застосовується в офіційно-ділових текстах, ЗМІ та публіцистиці.

Крім того, ПолітЛ інтенсивно змінюється: чим більше зміни в політиці, тим інтенсивніше змінюється ПолітЛ на кожному етапі її розвитку. Суспільно-політична лексика і термінологія формувалися як результат практичної діяльності людства і розвитку закономірностей суспільних відносин.

Список використаної літератури

1. Гейко Н. Р. Общественно-политическая лексика в публицистическом дискурсе / Н. Р. Гейко // Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Филология. Искусствоведение. – 2013. – № 1–73. – С. 194–197.
2. Лобода Ю. А. Відтворення експресивних засобів політичних промов українською мовою (на матеріалі публічних виступів політиків Великої Британії та США): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 – перекладознавство / Ю. А. Лобода. – Київ, 2011. – 21с.
3. Резникова Н. А. Семантический анализ политической лексики / Н. А. Резникова // Вестник ТГПУ. Сер. Гуманитарные науки (Филология). – 2005. – № 4(48). – С. 49 – 54.
4. Соловей Г. С. Політична лексика як об'єкт перекладу: автореф. дис. На здобуття наук ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Г. С. Соловей. – Херсон, 2011. – 2

В. О. Ліщенко

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник

к.ф.н., доц. В. В. Жуковська

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

На сьогодні у фокусі досліджень лінгвістів перебувають проблеми та аспекти антропологічного підходу у дослідженнях мовних явищ, зокрема на питання відображення народної культури та її історії. Культурно-національна специфіка мовних одиниць завжди є актуальною для науковців, оскільки дозволяє дізнатись про особливості вербалізації певних культурних явищ. Культурно-національний аспект розглядається як інформація, що включає різні соціальні, етнографічні, географічні, історичні відомості й несе в собі асоціативно-образну інформацію носія мови. Фразеологічні одиниці (ФО) постійно викликають підвищений інтерес та увагу у дослідників. Адже вживання фразеологічних одиниць надає мові експресивності та виразності, оскільки вони відображають культурні особливості нації.

Наразі у сучасній лінгвістиці наявна значна кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, в яких досліджено різні аспекти фразеологічних одиниць (М. Алефіренко, Н. Амосової, О. Ахманової, Я. Бечко, В. Білоноженко, О. Молоткова, О. Дмитренко, М. Гамзюка, М. Гойхмана, В. Жукова, О. Куніна, А. Мелерович, Т. Мітіної, В. Мокієнко, О. Райхштейна, О. Смирницького, І. Теплякова, Ю. Фірсової та інших).

Огляд літератури з питань фразеології засвідчив, що в лінгвістиці не існує єдиного тлумачення терміну «фразеологізм». Це одне з найбільш суперечливих

питань. Зауважимо, що згідно з Л. Г. Авксентьєва існує понад двадцять дефініцій поняття «фразеологізм», проте жодна з них не набула загального визнання. Деякі вчені вважають, що визначення ФО таке ж складне, як і визначення слова. Ця складність полягає насамперед у тому, що для слова і стійких сполучень слів не характерні властивості, які були б віднесені до кожного з них без винятку [1:13].

Отож, метою запропонованої статті є здійснити огляд наявних у сучасній лінгвістиці підходів до трактування фразеологізмів та їх класифікацій.

В. Н. Телія вважає, що «фразеологізм – це загальна назва семантично пов'язаних поєднань слів і пропозицій, які, на відміну від схожих з ними за формою синтаксичних структур, не виробляються відповідно до загальних закономірностей вибору і комбінації слів при організації висловлювання, а відтворюються в мові у фіксованому співвідношенні семантичної структури та певного лексико-граматичного складу» [11:48].

Фразеологізми – на думку О. В. Куніна, – це «стійкі поєднання слів з ускладненою семантикою, які не утворюються за структурно-семантичним моделями змінних словосполучень» [8:13]. Я. А. Баран визначає, що фразеологізми, як правило, не визначають нові предмети оточення, а вказують на ставлення до знайомих речей та їх оцінку. Опис цих явищ опосередкований і, разом з тим, влучний та стилістично яскравий, пор.: *to kick the bucket* «врізати дуба», *to let off steam* «виговоритися», *to let sleeping dogs lie* «не чіпати лиха», *to rack one's brain* «ламати голову, уважно міркувати» [4:63].

Існує чимало інших визначень терміну «фразеологізм». Наприклад, Б. О. Ларін під фразеологічними одиницями розуміє такі стійкі словосполуки, які характеризуються втратою первісних реалій і появою нового метафоричного значення. «Фразеологічна одиниця, – зазначає О. М. Бабкін, – це така одиниця мови, якій властива цільність, що виникає у результаті послаблення лексичного значення у слів її компонентів». С. Г. Гаврін стверджує: «Фразеологічна одиниця – це відтворювана загальноновживана мовна одиниця, цілісна за своїм значенням і складена з двох і більше повнозначних слів» [3:54-59].

Серед дослідників також не існує однозначної думки щодо складу ФО. До фразеологізмів низка лінгвістів не включають прислів'я, приказки та крилаті слова, вважаючи, що вони за своєю семантикою та синтаксичною структурою відрізняються від фразеологічних одиниць. Так, наприклад, вважає В. М. Мокиєнко, який, щоправда, зазначає, при цьому, що прислів'я є джерелом фразеологізмів [10:34]. Подібні думки знаходимо і в працях В. В. Виноградова, М. М. Амосової та М. М. Копиленко.

Поряд із проблемою визначення фразеологічних одиниць, одним із дискусійних питань залишається класифікація фразеологізмів.

Важливою умовою класифікації фразеологізмів є повнота охоплення одиниць. Ті чи інші типи фразеологізмів належать до часткових, окремих елементів, до яких призводить аналіз сукупного цілого. Вони повинні протиставлятися між собою, утворювати ряди із завершеним числом опозиції, хоч сама система (чи сума одиниць), яку вони репрезентують, відкрита.

Аналіз класифікації фразеологізмів показує, що значна доля розбіжностей між ними припадає саме на різне розуміння дослідниками сукупного цілого, обсягу фразеології. Звідси, принаймні на один тип одиниць більше або менше містить та чи інша класифікація фразеологізмів. Особливо це стосується прислів'їв та приказок, термінів, складених із двох і більше слів, а також цілого ряду зворотів [5:83].

Кожен з науковців класифікує ФО за певними критеріями. Зустрічаються класифікації з подібними рисами, а деякі з них це ніщо інше, як трансформації вже існуючих класифікацій. Серед найбільш відомих класифікацій ФО виділяємо класифікації, розроблені В. В. Виноградовим, О. В. Куніним, О. І. Смирницьким, Н. М. Амосовою, А. І. Алехіною. Широкого визнання у вітчизняному й світовому мовознавстві здобула класифікація В. В. Виноградова, побудована за семантичним принципом. В. В. Виноградов поділяє всі фразеологічні одиниці на фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення та фразеологічні сполучення. У основу даної класифікації покладене співвідношення, що існує між значенням фразеологічного цілого та його компонентів [6:126-143]. Н. М. Амосова, наприклад, класифікує ФО за структурним принципом та виділяє наступні структурні типи фразеологічних одиниць: фразеологічні сполучення, сурядні фразеологізми, одновершинні фразеологізми, дієслівно-постпозитивні фразеологізми [2:121-147].

А. І. Смирницький приділяє увагу структурним типам фразеологічних одиниць та поділяє їх на експресивні та стилістично нейтральні. Він виділяє одновершинні (з єдиним семантичним центром), двовершинні (з двома семантичними центрами) та багатoverшинні (більше двох семантичних центрів).

Однією з найбільш поширених класифікацій англійських фразеологічних одиниць є класифікація О. В. Куніна, в основу якої покладені структурні і семантичні особливості фразеологізмів та ступінь поєднання компонентів у фразеологізмі. Згідно цієї класифікації фразеологічні одиниці поділяються на чотири класи відповідно до їхньої комунікативної функції, що зумовлюється структурно-семантичними особливостями: 1) номінативні фразеологічні одиниці; 2) номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці; 3) фразеологічні одиниці ні номінативного, ні комунікативного характеру; 4) комунікативні фразеологічні одиниці [9:90-250].

Перший клас це номінативні фразеологічні одиниці. Номінативні фразеологічні одиниці є зворотами, що позначають предмети, явища, дії, стан, якість і т. д. До складу номінативних ФО входять фраземи та звороти, що мають номінативне значення [9:90]. О. В. Кунін сюди також відносить словосполучення з одним повнозначним словом (*above the salt*), сурядні сполучення типу (*wear and tear*) і звороти з предикативною структурою типу (*as the crow flies*) і частково предикативні звороти, типу (*see how the land lies*) [9:90-166].

Другий клас, номінативно-комунікативний, складається з дієслівних фразеологізмів. Це стійкі дієслівні сполучення, які можуть трансформуватися у реченні при вживанні пасивної форми дієслова. Наприклад *to break the ice – the ice is broken* «почати», *to beat the drum – the drum is beaten* «хвалитися». Деякі звороти, що складаються з дієслова з прямим додатком трансформуватися не можуть.

Наприклад *to beat the air* «переливати з пустого у порожнє», *to beat the alarm* «дати сигнал тривоги» [9:167-168].

Третій клас включає фразеологізми, які складаються з вигуківих сполучень та вигуків, які мають предикативну структуру та переосмислене експресивне значення компонентів: *dog my cats!* «Прокляття!», *sakes alive!* «Нічого собі!», *by George!* «От тобі й на!» [9:230-231]. Вони виділені в окремий клас на тій основі, що не доведений ні їх номінативний, ні їх комунікативних характер.

Четвертий клас це комунікативні фразеологічні одиниці. До комунікативних фразеологічних одиниць належать фразеологізми, які є реченнями, причому не частково предикативними типу *believe that the moon is made of green cheese* «вірити у небилиці» або *ships that pass in the night* «випадкові зустрічі», а цілнопредикативними [9:240]. У цьому класі можна виділити дві групи зворотів: прислів'я (*a great ship asks deep water* «великому кораблю – велике плавання»), *there is no smoke without fire* «немає диму без вогню») та приказки (*the answer is a lemon* «негативна відповідь», *the world is a small place* «світ тісний»).

Класи О. В. Кунін розбиває на підкласи і розряди. Класифікація містить одинадцять підкласів. Вони виділяються за ознакою замкнутості (незамкнутості структури фразеологізмів). У межах підкласів виділяється дев'ятнадцять розрядів структурно-семантичних значень в залежності від типу зв'язку між компонентами та типу переосмислення (повного або часткового). В цілому класифікація О. В. Куніна містить понад 50 рубрикацій, що створює значні труднощі в її практичному використанні [5:94].

Отже, в сучасній лінгвістиці наразі не існує чіткого та загальноприйнятого визначення терміну «фразеологічна одиниця». Крім того, існують різні думки щодо того, яким є структурний та лексичний критерій належності вільних словосполучень до розряду ФО. Також існують різні підходи до особливостей та критеріїв класифікації фразеологізмів сучасної англійської мови. Найбільш відомі класифікації були розроблені такими науковцями, як В. В. Виноградов, О. В. Кунін, О. І. Смирницький, Н. М. Амосова та інші. Класифікація ФО О. В. Куніна вважається однією з найбільш поширених, в основу якої покладені структурні і семантичні особливості фразеологізмів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у використанні визначень та класифікацій ФО при аналізі етнокультурних особливостей фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом у сучасній англійській мові.

Список використаної літератури

1. Авксентьев Л. Г. Фразеологичная единица как предмет фразеологии та її основні ознаки// Мовознавство. – 1979. – №5. – С. 13–17.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л.: Издательство ленинградского университета, 1963. – 208 с.
3. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка// Учебное пособие для II – III курсов. – М.: Высш. шк., 1997. – 240с.
4. Баран Я. А. Основні питання загальної та німецької фразеології. – Львів: Наукова думка, 1980. – 263 с.
5. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології. – Ужгород, 1999. – 176 с.
6. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1977. – 318 с.
7. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – Д.: Феникс+, 2005. – 488 с.

8. Кунин А. В. Что такое фразеология / А. В. Кунин – М.: Наука, 1966. – 93 с.
9. Кунин О.В. Фразеологія сучасної англійської мови / О.В. Кунин – М.: Міжнародні відносини, 1972. – 289 с.
10. Мокиєнко В. М. Загадки русской фразеологии. – М.: Высшая школа, 2005. – 257с.
11. Телия В. Н. Типы языковых значений: связанное значение слова в языке. – М.: Международные отношения, 1981. – 210 с.

Р. Р. Лободзець

*Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій*

*Науковий керівник:
к.філол.н., доц. М.П.Ділай*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Стаття присвячена висвітленню особливостей професійної лексики у сфері міжнародних перевезень. Досліджено професійний жаргон та термінологію. Укладено англо-український словник найуживаніших термінів.

Ключові слова: професійна мова, міжнародні перевезення, терміни, аббревіатура, професіоналізми.

The article focuses on the peculiarities of the professional vocabulary in the field of international transportation. Professional jargon and terminology are explored. An English-Ukrainian bilingual dictionary of the most common terms has been compiled.

Key words: professional language, international transportation, terms, abbreviation, professionalism.

Міжнародні вантажні перевезення автотранспортом сьогодні вважаються найпопулярнішим, рентабельним і поширеним видом відправки в міжнародному сполученні. За останні кілька років суттєво зростають тенденції транзитних відносин між Україною та Європою.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити особливості професійної лексики у сфері міжнародних перевезень та укласти словник найуживаніших термінів з метою оптимізації професійної діяльності експедиторів-логістів у сфері міжнародних перевезень.

Об'єкт дослідження – професійна лексика у сфері міжнародних перевезень, **предмет дослідження** – особливості творення, вживання та перекладу професійної лексики у сфері міжнародних перевезень.

Актуальність та новизна. Поза сумнівом, стаття є актуальною, оскільки ефективна професійна комунікація забезпечує безперебійну діяльність системи транспортних перевезень, що є матеріальною основою, без якої досягнення стійкого економічного зростання неможливе.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробка та експериментальне обґрунтування нових методів оптимізації роботи є необхідними і виправданими. Разом з тим, застосування лише застарілих професіоналізмів і викривлених термінів не завжди призводить до бажаних результатів. Наприклад, автор публікації «Підвищення ефективності технологій перевезень організаційними шляхами

надання транспортних послуг» Н.В. Івасишина зазначає: «недоліками організації перевезень є застарілі системи підготовки та перепідготовки водіїв, інструкторів, брокерів, менеджерів, діяльність яких пов'язана наданням послуг автомобільного транспорту» [5,65]. В аналітичній доповіді на тему «Стратегічні напрямки розвитку транспортної галузі України у післякризовий період», автори Д.К. Прейгер, О. В. Собкевич та О.Ю. Ємельянова зауважують, що «...відчутними чинниками, що гальмують процес розвитку співробітництва в сфері міжнародних перевезень між Україною та ЄС є нерівність умов конкуренції українських та іноземних перевізників, що обумовлено відсутністю необхідності кращої підготовки робочих та створення додаткових курсів навчання ...» [13, 9].

Загалом терміни у системі професійного мовлення розглядали Мацанюк Зоряна та Станкевич Ніна у виданні «Українська мова професійного спілкування». Вони зазначали, що «інтернаціональне не протистоїть національному, а втілюється в ньому. Цим пояснюється факт, що інтернаціоналізація термінологічних систем є одним із природних і вагомих шляхів їх самобутнього розвитку». Сучасна українська термінологія, на думку М. Жовтобрюха, розвивається і нормалізується з урахуванням її національних та інтернаціональних функцій. Ігнорування однієї із цих функцій може негативно вплинути на нормалізацію термінології і стати гальмівним чинником у розвитку наукового стилю літературної мови [8,67].

Сьогодні виникає необхідність у реконструкції та вдосконаленні професійної лексики у сфері міжнародних перевезень. Терміни іншомовного походження вимагають детального розгляду, номенклатури та пояснення. І це не лише допоможе цій галузі, але й збагатить діловий стиль літературної мови.

Методи дослідження. Проаналізувавши і дослідивши останні публікації, деякі видання лексикографів та підручники з термінознавства, можна з впевненістю стверджувати, що кожен автор укладаючи той чи інший словник, брав до уваги перш за все власний досвід для вибору кращого методу аналізу та методу дослідження з урахуванням мети та функції словника. Певного критерію чи незмінних принципів укладання словників не спостерігається, тобто залежно від мети словника, відбувався відбір методів дослідження та принципів його укладання.

У ході дослідження термінології у сфері міжнародних перевезень застосовано метод суцільної вибірки, статистичний метод, метод аналізу словникових дефініцій, трансформаційний аналіз, дистрибутивний аналіз.

Метод суцільної вибірки. Глосарій термінів із сфери міжнародних перевезень, що став фактичним матеріалом мого дослідження, містить терміни відібрані методом суцільної вибірки із найважливіших професійних документів, а також із текстів на фахову тематику, ґрунтуючись на логічному підході. В основу відбору термінологічної лексики були покладені такі принципи: тематичний відбір, сполучуваність терміна, врахування особливостей семантичних структур іноземної та рідної мов, стилістична нейтральність терміна та його частотні характеристики [10,76]. Тобто, спочатку розглянуто паперову документацію, фахові статті та усне мовлення. Якщо в одному із запропонованих термінів були наявні семантичні компоненти, пов'язані з транспортом, міжнародними транспортними зв'язками,

митними органами, прикордонних установами, це слово зараховувалося до термінів міжнародного перевезення.

Статистичний метод визначає наявність тієї чи іншої мовної реалії відносно її достовірності. Отримані висновки щодо аналізу термінології міжнародних перевезень супроводжуються статистичними даними й кількісними підрахунками. Статистичний метод дає змогу визначити типові риси досліджуваної термінології, фіксуючи специфіку вживання певної мовної одиниці.

Трансформаційний аналіз – це експериментальний прийом визначення синтаксичних та семантичних подібностей і відмінностей між мовними об'єктами через подібності й відмінності в наборах їх трансформацій [2,59]. Цей тип аналізу застосовується для дослідження семантики синтаксичних одиниць та їх компонентів. Суть цього аналізу полягає в тому, що в основі класифікації мовних структур лежить їх еквівалентність іншим за будовою структурам, тобто можливість однієї структури перетворюватися на іншу. Так, термінологія міжнародних перевезень містить поодинокі випадки термінологічних словосполучень, у яких розміщення компонентів змінюється, але значення усього словосполучення залишається незмінним. Наприклад, *motor transportation services = services of motor transportation* (автомобільні послуги), *special permits reissuing = reissuing of special permits* (переоформлення спецрозділів). Таким чином, такі зміни розміщення компонентів зберігають незмінний лексичний склад ядерного словосполучення та синтаксичні відносини між лексемами. Проте будь-яка зміна розміщення компонентів у більшості випадків призводить до зміни значення усього словосполучення [2,70].

Для уточнення дефініцій термінів з метою їх упорядкування застосовано *аналіз словникових дефініцій*, або тезаурусний аналіз, за допомогою якого через словникові дефініції термінів здійснено інтерпретацію змісту термінологічних одиниць. Метод аналізу словникових дефініцій супроводжується компонентним аналізом.

Для вивчення формальної та змістової структур терміна міжнародних перевезень було використано такі структурні методи, як *компонентний аналіз та дистрибутивний аналіз* – методика дослідження мови на основі оточення (дистрибуції, розподілу) окремих одиниць у тексті [6, 288], за допомогою якої вивчається сполучуваність термінів та його лексико-семантичних відношень – синонімії, полісемії, омонімії тощо. Послідовні етапи дистрибутивного аналізу:

- 1) сегментація тексту (мовленнєвого потоку) на одиниці певного рівня (морфи, слова тощо);
- 2) ідентифікація виділених одиниць, тобто об'єднання їх у певні класи (морфеми, лексеми тощо);
- 3) виявлення відношень між виділеними класами [4,34].

Так, наприклад, за допомогою дистрибутивного аналізу визначено, що слово *insurance* сполучається зі словом *Cargo* (*Cargo insurance*), а не *goods*, або ж коли говоримо про фінансові зобов'язання найчастіше слово *Financial* сполучається із словом *obligations*, а не зі словом *commitment* і т. д.

Компонентний аналіз застосовано для визначення й опису семантичної структури відібраних для дослідження термінологічних одиниць та їх парадигматичних відношень.

Основний зміст. Ознайомлення з новим видом професії, а вже пізніше набуття певних навичок, розпочинається із розуміння, засвоєння і володіння основними засадами професійної мови. Професійна мова – це певний різновид мови, яким користуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять; сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері [1, 45]. Значна частина професіоналізмів з часом стає термінами, однак деякі не набувають загального поширення і літературного нормування. Професіоналізми деталізують мовний словник, розширюють його там, де є на це потреба.

Міжнародні перевезення або міжнародні сполучення — це перевезення вантажів або пасажирів між кількома країнами, особливістю яких є обов'язковий перетин кордону як мінімум хоча б двох суміжних країн [7, 206]. Професійна мова у сфері міжнародних перевезень не змінювалась за останні десятиліття. Причиною цього є порівняно незмінне коло транзитів, однакова кількість паперової документації та викривлені сталі вирази.

Значна частина професіоналізмів у сфері міжнародних перевезень стають термінами. Проте дослідження найуживаніших термінів з документації, та ознайомлення з професійною лексикою працівників, показало, що більшість професіоналізмів перетворились в усному мовленні на жаргони. Наприклад, назва найважливішого транспортно-комерційного документа і підтвердження транзакції, *Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів*, походить від французької назви *Convention relative au contrat de transport international de Marchandises par Route (CMR)*. Проте лише в паперовій документації згадується повна назва, яка не часто вимовляється повністю. Зазвичай транзитну декларацію називають «*Цемеерка*» (від *CMR*). Ще один, не менш яскравий приклад професійного жаргону в міжнародних перевезеннях, це найменування попереднього повідомлення про очікування товару на території України, яке надсилають на кордон у вигляді штрих-коду.

Повна назва вживається лише у документації. У робочих буднях, працівники цієї сфери скоротили термін до «*ПП*», а в усному мовленні - «*пе-пешка*». Можна навести ще безліч таких прикладів. І не дивно, адже кожна фахова мова має свій жаргон і свої особливості.

У результаті дослідження виявлено такі способи творення професійних термінів:

- вторинна номінація – використання наявного в мові слова для називання фахового поняття : *скріплення печаткою, довідка торгово-промислової палати, логістичний ланцюг, і т.д.*
- словотвірний – утворення термінів за допомогою префіксів:

переоформлення; суфіксів: **оформлення накладних**; складання слів і основ: **автотранспортні послуги, товаротранспортна накладна**; скорочення слів: **Книжка ММД (міжнародний митний документ) і т.д.**

- синтаксичний – використання словосполук для називання фахових понять: **страхування вантажу, митне оформлення, транзитна процедура, і т.д.**
- запозичення – називання фахового поняття іншомовним словом: **інвойс (рахунок), інкотермс (міжнародні правила), проформа-інвойс (ціна товару), CMR (міжнародна транспортна накладна) і т.д.**

Варто зазначити, що більшість термінів-професіоналізмів походять з англійської мови, яка займає провідне місце у найважливіших документах, нею спілкуються найбільші логістично-експедиційні іноземні компанії, і її використовують під час перетину кордону. Наприклад: *act (акт), declaration (декларація), transportation (транспортування)* і т.д.

Професійна мова міжнародних перевезень наповнена величезною кількістю аббревіатур. Причиною цього може бути прагнення полегшити спілкування і допомогти працівникам цієї сфери, котрі вільно не володіють англійською мовою. Наприклад :

- Carnet TIR (Transport International Routier) – Книжка ММД (міжнародний митний документ);
- T-1 (Transit declaration) – Транзитна декларація;
- EX-1 (Export declaration) – Експортна декларація ;
- CMR (Convention relative au contrat de transport international de Marchandises par Route) – Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів ;
- EUR-1 (Euro one movement certificate) – Сертифікат перевезення товарів форми євро1;
- PC (Packing list) – лист пакування (повний список завантаженого товару на борту вантажівки;
- ADR (European Agreement on Transport of Dangerous Goods on Road) – Погодження Європи про перевезення небезпечних товарів;
- CEMT (European Ministers Conference of Transport) – Європейська Конференція Міністрів Транспорту [11, 45].

Наведені вище приклади свідчать про те, що англійська мова є провідною мовою як в усному так і в писемному мовленні у міжнародних перевезень, а сама професійна лексика багата на терміни англійського походження.

Проте, на превеликий жаль, не всі працівники володіють англійською мовою на такому рівні, аби не лише знати переклад того чи іншого терміну, а щоб пояснити саме його значення і розповісти всі нюанси пов'язані з ним. Транзит в міжнародних перевезеннях – це безперервний потік різноманітних подій, і інколи виникають такі ситуації, де однієї термінології замало. І для того, щоб вирішити певну конкретну проблему, наприклад, простій машини, запізнення машини під завантаження / розвантаження, неточність в установах на митниці, потрібно володіти набагато більшим словниковим запасом. Виникає потреба утворити зручний у користуванні

англо-український словник професійної лексики у сфері міжнародних перевезень, який окрім перекладу міститиме пояснення та приклад, який ілюструє вживання терміну.

«Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із системи загальних і професійних знань, засвоєння галузевої фразеології та термінології» [12, 16]. Робота зі словником у процесі вивчення фахової термінології має доволі широкий потенціал: по-перше, дає змогу вивчати фахові лексикографічні праці, знати їх будову, специфіку викладу інформації, структуру словникової статті, розуміти, до якого довідкового джерела можна звернутися у разі потреби; по-друге, словник додає достатньо вичерпну інформацію про сам термін: його структуру, семантику, походження, наявність синонімів тощо [3,167].

Головна мета укладання словника – це систематизувати знання сфери міжнародних перевезень. Такий словник стане у пригоді як новачкам-початківцям, які починають ознайомлюватись з цією галуззю, так і вже досвідченим працівникам, для вирішення незапланованих професійних ситуацій. Етапи укладання словника:

1. збір матеріалів для всіх напрямків міжнародних перевезень;
2. вибір методики виявлення та дослідження термінології у фахових текстах;
3. відбір термінів для укладання словника та їхній переклад на англійську/українську мову.

Переклад термінології здійснюється за допомогою певних лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних міжмовних трансформацій. Завдання перекладача – вірно відібрати той, чи інший прийом під час перекладу, щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна. Одним з найпростіших способів перекладу терміна є **транскодування**. Транскодування – це побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу: *logistics* – *логістика*; *container* – *контейнер*; *terminal* – *термінал*; *spreader* – *спредер* [14, 286]. Під час перекладу через транслітерацію не слід забувати й про «хибних друзів перекладача» (таких, як *thermal container* – ізотермічний контейнер; *consolidator* – експедитор, який організовує загальні відправки), транслітераційний таких термінів призводить до грубих викривлень смислу [14, 286].

Описовий спосіб застосовується під час перекладу новітніх авторських термінів-неологізмів, які подаються зазвичай в лапках. Наприклад: *dry port/port sec (dry port)* – *поняття існує тільки у французькій та англійській мовах і позначає внутрішній термінал, безпосередньо зв'язаний з морським портом*; *roll on – roll off* – «ро-ро» – *морські судна з горизонтальною системою навантажування / розвантаження*; *reexportation* – *реекспорт (вивіз товарів, увезених із-за кордону, без їх переробки, а також поставка закупленого імпортом товару в третю країну без завозу в країну-покупця)*; *piggy-back traffic* – *комбінована автомобільно-залізничне перевезення з навантажуванням автотранспортних засобів на спеціальні залізничні платформи* [14, 286].

Калькування як спосіб перекладу термінів передбачає передачу не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Цей прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, наприклад: *closed ventilate container* – *закритий вентиляований контейнер*; *general terms of sale and*

delivery – загальні умови продажу і поставки; *railway station of destination* – залізнична станція призначення; *multimodal transport operator* – оператор мультимодального перевезення [14,286].

Словник термінів у сфері міжнародних перевезень створений в електронному вигляді, і є частиною розробленого автоматизованого робочого місця логіста-перевізника. За допомогою додаткової функції, можна скористатися встановленим словником, для пошуку, перекладу та знаходження значення терміну. На початковому етапі словник містить 200 термінологічних одиниць. До кожного терміну окрім перекладу, додано транскрипцію і дефініцію.

№	Word	Transcription	Meaning	Translation
1.	<i>Motor Transportation Services</i>	<i>[məʊtə ,trʌnspɔː'teɪʃən 'sɜːvɪsɪz]</i>	<i>Motor Transportation Services offers a wide variety of rental vehicles and transportation-related services</i>	<i>Автомобільні послуги</i>
2.	<i>The Unified State Register</i>	<i>[pə 'juːnɪfaɪd steɪt 'rɛdʒɪstə]</i>	<i>Created by the Unified Carrier Registration Act of 2005 (UCR Act - 49 United States Code), it replaces the former system for registering and collecting fees from the operators of vehicles engaged in interstate travel</i>	<i>Єдиний державний податок</i>

В основу укладання словника покладено такі принципи:

1. Алфавітно-гніздовий метод організації термінологічного-словника.
2. Принцип урахування основних понять(тематична значимість).
3. Частотність – повторюваність слова в текстах.
4. Здатність поєднуватись з іншими словами.
5. Інформативність.

Отже володіння професійною лексикою є необхідною складовою для продуктивності та ефективності праці фахівців в умовах зростання транзитних відносин між Україною та Європою. Укладений фаховий словник допоможе оволодіти професійною мовою, та як наслідок сприятиме вирішенню проблем в логістиці.

Список використаних джерел

1. Акімова В.С. Методичні вказівки та матеріали до вивчення курсу „Мова професійного спілкування” (для студентів заочної форми навчання). – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010. – 45 с.
2. Апресян Ю. Д. Трансформационный метод / Ю. Д. Апресян // Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Советская энциклопедия, 1990.
3. Гриджук О.Я. Термінологічний словник як джерело засвоєння фахової лексики / О.Я. Гриджук. – Харків: УДК, 2003 – 167 с.

4. Загорійчук А. Методи лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс] / А. Загорійчук, О. Орловська // XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція Сучасний соціокультурний простір, 2017. – Режим доступу : <http://intkonf.org/zagoriychuk-a-kpn-orlovska-ov-metodi-lingvistichnih-doslidzhen>
5. Івасишин Н.В. Підвищення ефективності технологій перевезень організаційними шляхами надання транспортних послуг / Н.В.Івасишин // Вісник ХНТУСГ, вип.184, 2017р. – 65 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 1999. – 288 с.
7. Конопляник Л.М. Особливості укладання нових галузевих словників / Л.М. Конопляник // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. №11, том 1, 2014р. – 206 с.
8. Мацанюк З.В. Професійна мова / З.В.Мацанюк, Н.І. Станкевич. – Полтава: Підручник, 2015р. – 67с.
9. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – 2-е изд. – М. : Наука,1977. – 341 с.
10. Полуектова А. Ю. Теоретичні засади укладання навчального словника-мінімуму лінгвістичної термінології / А. Ю. Полуектова // Наукові праці [Чорноморського державного університету ім. П. Могили]. Сер. : Філологія. Мовознавство. – 2012. – Вип. 183, Т. 195. – С. 76.
11. Попович П.В. Аналітичні технології в забезпеченні економічної ефективності логістичних систем / П. Попович // Вісник ХНТУСГ. – Харків, 2016. – Вип. № 169.
12. Попович П.В. Дослідження тенденцій розвитку ринку вантажних автомобільних перевезень в сучасних умовах // Попович П.В., Шевчук О.С. Матвійшин А.Й., Лотоцька В.Н. / Науковий журнал. Вісник житомирського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки.- Житомир: № 2(77) – 2016р.
13. Прейгер Д.К. Стратегічні напрямки розвитку транспортної галузі України у післякризовий період / Д.К. Прейгер, О.В. Собкевич, О.Ю. Ємельянова // Аналітична доповідь – Київ, 2012р.
14. Тлумачний російсько-український словник транспортних термінів [Text]: морський, річковий, інтермодальний, автодорожний, залізничний, трубопровідний, транспорт / Одеськ. нац. мор. ун-т. – Одеса : Одеськ. нац. мор. ун-т, 2007. – 286 с.
15. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням / С.В. Шевчук , І.В. Клименко - 2-ге вид., виправ і доповнен. – К. : Алерта, 2011 – 696 с.

СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ ЗМІСТ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО FASHION-БЛОГУ

В епоху розквіту мережі Інтернет та пов'язаних з нею технологій інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, віртуальні спільноти і, звісно, блоги різноманітної тематики (освіта, політика, подорожі, мода, мистецтво та ін.) стають основними засобами впливу на світоглядні тенденції сучасного суспільства. Останнім часом неабияку популярність здобуває блог [1: 104]. В даній статті ми детально розглянемо fashion-блог (журнал записів, пов'язаних з модою, стилем, одягом з точки зору їх змістового наповнення).

Моду як соціокультурний феномен можна вважати певним шаблоном поведінки та стилю життя, який постійно змінюється. Даний феномен не лише має ознаки масової культури, а також набуває певних особливих характеристик, залежно від національних та індивідуальних рис.

Концептуальне розуміння індустрії моди передається лексичними засобами в *fashion*-блогах, формуючи мовну картину світу продуцента й споживача. Завдяки вивченню семантики мовних знаків можна проникати в концептосферу людей [2: 12-13]. Сучасні методи когнітивної лінгвістики дозволяють виявляти особливості не тільки національного, а й групового мислення, і все розмаїття індивідуально авторських концептосфер.

Мету статті становить виокремлення структурних компонентів концептосфери FASHION. Дослідження лексико-семантичного поля передбачає 5 основних етапів: відбір слів певної тематики (за спільним значенням); уточнення значення слів за допомогою тлумачних словників; формування лексико-семантичних груп (ЛСГ) шляхом визначення семантичної та граматичної приналежності слів; виокремлення лексико-семантичних категорій (ЛСК) таких, як синоніми, антоніми, конверсиви, гіпоніми; визначення ядра та периферії [5].

Концепт є частиною свідомості людини, одиницею її розумової діяльності. Система концептів у свідомості людини формує її концептосферу. Мова – один із способів пізнання свідомості людини, її концептосфери, змісту та структури концептів як одиниць мислення. Концепт може бути вербалізований в разі комунікативної необхідності різними способами (лексичними, фразеологічними, синтаксичними та ін.), цілим комплексом мовних засобів, систематизація і семантичний опис яких дозволяють виділити когнітивні ознаки і когнітивні критерії класифікації, що в подальшому можуть бути використані для моделювання концепту [3: 29-35].

Мовна картина світу є обмеженою, вона не передає повністю ту картину світу, яка існує в національній чи свідомості певної групи населення, оскільки мова

називає і категоризує далеко не все, що представлене мисленнєвими процесами [2: 24].

Виокремлюють одну комплексну одиницю, яка є досить універсальною і лежить в основі мовної картини світу – лексико-семантичне поле. Загальноприйнятим визначенням лексико-семантичного поля є «група слів зі спільною гіперсемою, тобто єдиним (інтегральним) значенням для усієї групи» [2: 47-49].

Основоположником польового методу став німецький вчений Й. Трір. Він наголошував, що окремий словесний знак не може бути зрозумілий без наявності всього поля словесних знаків, серед якого він існує [4: 13-15]. За допомогою поля можуть бути дослідженні не тільки значення слів, а й мовні явища. Лексико-семантичне поле має такі властивості: в основі лежить принцип групуванні неоднорідних мовних явищ, поле базується на взаємозв'язках елементів, являє собою систему з певною структурою (ядро та периферія) [5].

Таким чином, лексико-семантичне поле є ієрархічною системою відображення певної сфери в мові, пов'язаною родовим значенням. Центром семантичного поля є архісема (родова сема), самі ж елементи одного поля об'єднуються та розрізняються за допомогою інтегральних та диференціальних сем. Ядерні лексеми складають лише 1% від загальної кількості одиниць поля, вони мають найширше значення. Відмінністю дальньої периферії від ближньої є наявність в ній назв культурних реалій (фразеологічні одиниці, назви брендів), так як вони мають низьку частотність вживання, їм характерні яскраві стилістичні та оцінюючі компоненти. Лексико-семантичне поле є незавершеною системою з нечіткими межами, компоненти якої можуть додаватися. Залежно від мети дослідження дослідник сам встановлює межі певного поля [2: 13-15].

Лексема “*fashion*” є архілексемою на позначення моди у суспільній мові. Таким чином, базуючись на згаданих визначеннях, застосуємо метод уніфікації, щоб дати загальну дефініцію лексеми “*fashion*”, звести всі її значення до єдиної форми та системи: “*Fashion – a popular style of clothing, hair; an activity of producing and marketing of new clothing and cosmetics; a manner of doing things or behavior; and an action of forming a particular shape of objects or someone's ideas and opinions.*”

Аналіз дефініцій показує предметне осмислення лексеми “*fashion*” в сучасній англійській мові: ‘*style and manner*’, ‘*activity and action*’, ‘*clothing and cosmetics*’, які є родовими семами (архісемами) концептів ОЗНАКА, ДІЯ, ОБ’ЄКТ відповідно, оскільки мова осмислюється носіями англійської мови як дія, явище та ознака.

Кожен концепт вербалізується за допомогою відповідного лексико-семантичного поля. Лексико-семантичні поля виділених концептів мають ядерну структуру великої кількості лексичних одиниць із системними зв'язками, що характеризуються семантичною спільністю. Семасіологічна характеристика даного поля полягає в співвідношенні елементів відповідно інтегрально-диференційним ознакам їх значень.

Лексико-семантичне поле концепту ОБ’ЄКТ включає назви одягу, косметики, послуг та об’єднує як однорідні елементи-лексеми: *sweater, miniskirt, scarf, jacket, shorts, dress, gown, bracelet, waistcoat, suit, overalls, shirt, bikini*, так і неоднорідні

елементи-словосполучення: *beauty products, skin care, split skirt, high heels, swimming trunks i т.д.* В межах даного поля можна виділити ядерні та периферійні компоненти.

Ядро являє собою інтегральні одиниці, які мають загальне значення. До них ми відносимо *thing, garment, product*.

Ближня периферія ЛСП ОБ'ЄКТ представлена п'ятьма мікрополями, які різняться семою 'type of fashionable thing':

1. Looks (Outfits). Мода напряму пов'язана з предметами одягу, тому в ближній периферії були виділені наступні 3 лексичні групи: *Clothes, Accessories, Footwear*. Лексеми даних груп об'єднані спільною гіпосемою: для мікрополя *Clothes* – 'a piece of clothing', а також 'outerwear', 'underwear', 'sportswear', 'headgear'; *Accessories* – 'a piece of cloth (jewelry)'; *Footwear* – 'foot', 'shoes'.

2. Beauty products (*eyeshadow, eyeliner, mascara, lipstick, skin care, face razor blades, cream, face masks*). Спільною гіпосемою мікрополя Beauty products є 'cosmetics'.

3. Services (*nail art, make-up, manicure, mani, pedicure, massage, hand care treatment, eye-lash extension, neck massage, foot bath, spa, body brushing, aromatherapy*). Об'єднуюча гіпосема даного мікрополя представлена лексемами 'treatment', 'care'.

4. Buildings (*shop, salon, boutique, record store, shopping center, department store*). Роль інтегральних одиниць даного мікрополя відіграють лексеми 'store' і 'shop'.

5. Professions (*artist, designer, nail artist, blogger, stylist, founder, fashion market assistant, photographer, model*). Гіпосема 'person' дозволяє співвіднести згадані лексеми до відповідної області.

До віддаленої периферії були включені назви брендів, фірмових магазинів, імена дизайнерів, цитати, які містять розглянуті лексеми, а також фразеологізми.

Родовими семами лексико-семантичного поля ОЗНАКА номінанти *fashion* є 'style' та 'manner', які об'єднують лексику, що описує, характеризує та дає ціннісну оцінку предметів та дій, пов'язаних зі сферою моди та демонструють концепт ОЗНАКА концептосфери FASHION. Такі лексичні одиниці як *stylish, fashionable, popular* формують ядро лексико-семантичного поля ОЗНАКА, адже вони є найчастіше вживаними та інтегрують значення усіх назв ознаки.

Найближча периферія сформована двома мікрополями:

1. Objective – характеристики, завдяки яким можна дати об'єктивний опис предметів одягу. Мікрополе Objective в свою чергу поділяється на лексико-семантичні групи, що вказують на матеріал (Material), колір (Color), оздоблення (Ornamentation), форму одягу (Shape), а також ціну (Price). Гіпосеми лексико-семантичних груп представлені їхніми назвами.

2. Subjective – характеристики товару, які залежать від сприйняття людини. До них можна віднести *fantastic, cute, charm, fascinating, tiny, cool, incredible, great, favorite, ridiculous, nice, pleasant, weird, elegant*.

До віддаленої периферії лексико-семантичного поля ОЗНАКА належать епітети, які блогери використовують для додання експресивності та фразеологізми, які містять вище перераховані характеристики.

Лексеми, які представляють концепт ОЗНАКА відображають тенденції культури американського суспільства, за допомогою них вербалізується світосприйняття, пов'язане з вибором зовнішнього образу, зокрема одягу. Лексико-семантичне поле ДІЯ представлене родовими семами номінанти *fashion* 'activity and action', які об'єднують лексику, що позначають виробництво, посередництво та безпосередньо придбання того чи іншого товару.

Лексико-семантичне поле концепту ДІЯ в англомовних *fashion*- блогах представлене не тільки вузькогалузевими поняттями, такими як *to label, to customize, to manufacture, to purchase*, а головним чином загальноживаними словами (*to create, to choose, to organize, to buy, to show*).

Ядро даного лексико-семантичного поля включає лексеми *to do, to make*, адже вони є найживанішими.

Найближча периферія сформована трьома мікрополями: Producer's activities (*to manufacture, to work with, to collaborate, to create*), Distributor's activities (*to show, to label, to sell, to shoot, to demonstrate, to customize, to organize*), Customer's activities (*to dress up, to wear, to choose, to buy, to put together, to pair, to embrace, to purchase, to combine, to overdress, to undress*).

До дальньої периферії лексико-семантичного поля ДІЯ входять фрази (*to put together, to get smb's hands on smth*) та цитати ("*One is never over-dressed or under-dressed with a Little Black Dress.*" — **Karl Lagerfeld**).

Отже, у даній статі були представлені семантико-когнітивні особливості сучасних англомовних *fashion*-блогів. В результаті аналізу словникових дефініцій лексеми "*fashion*", були виокремлені родові семи концептів ОЗНАКА, ДІЯ, ОБ'ЄКТ, що складають концептосферу FASHION. Кожен концепт вербалізується за допомогою лексико-семантичного поля, яке є однією з ієрархічних одиниць мови, об'єднаною спільним значенням, і що свою чергу поділяється на дрібніші компоненти такі, як лексико-семантичні групи та лексико-семантичні категорії.

Список використаної літератури

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика/Эмиль Бенвенист. – Москва: "Прогресс", 1974. – 448 с.
2. Карасик В. И. Базовые характеристики лингвокультурных концептов. Антология концептов/ В.И. Карасик, Г. Г.Слышкин. – Волгоград: Парадигма, 2005.- 352 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс Языковые концепты как измерения культуры / В. Карасик. – М: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Кочерган М. П. Лексико-семантична система / М. П. Кочерган // Українська мова : Енциклопедія / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 750 с.
5. Попова З. Д., Стернин И. А. Семантико-когнитивный анализ языка [Електронний ресурс] / З. Попова, И. Стернин. – Режим доступу: http://sterninia.ru/files/757/4_Izbrannye_nauchnye_publicacii/Kognitivnaja_lingvistika/Semantiko_kognitivnyj_analiz_jazyka_2007.pdf
6. Cambridge English Dictionary – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
7. Elin Kling. Personal blog – Режим доступу: <http://www.elin-kling.com/>
8. Elizabeth Keene. Personal blog – Режим доступу: <http://www.akeenesenseofstyle.com/>
9. Kat Tanita. Personal blog – Режим доступу: <http://withlovefromkat.com/>
10. Kelly Framel. Personal blog – Режим доступу: <http://www.theglamourai.com/>
11. Krystal Bick. Personal blog – Режим доступу: <http://thistimetomorrow.com/>

12. Longman Dictionary of Contemporary English – Режим доступа: <http://www.ldoceonline.com/>
13. Macmillan English Dictionary – Режим доступа: <http://www.macmillandictionary.com/>
14. Medin Leandra. Personal blog – Режим доступа: <http://www.manrepeller.com/>
15. Oxford English Dictionary – Режим доступа: <https://en.oxforddictionaries.com/>
16. Shea Marie. Personal blog – Режим доступа: <http://peaceloveshea.com/>

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ІНДУСТРІЇ МОДИ

Терміносистеми різних галузей знання та професійної діяльності посідають одне з найперших місць серед усіх об'єктів дослідження науковців на сьогоднішній день. В останні десятиріччя був помічений неабиякий розвиток різноманітних галузей промисловості, технологій передачі інформації, систем комунікації. Все це призвело до того, що виникла необхідність утворення нових слів задля називання новоутворених явищ, внаслідок чого науковці могли спостерігати активний розвиток та поповнення лексичного складу англійської мови. Дослідження охоплювали термінологію таких найбільш впливових сфер життя людини, як політика, економіка, юриспруденція, комунікативні технології. Але якщо брати до уваги сферу моди, то на жаль, дослідники оминули її своєю увагою.

Актуальність даної статті зумовлена загальним спрямуванням сучасних наукових розвідок із термінознавства на дослідження різних аспектів особливостей формування терміносистем, що визначає необхідність вивчення шляхів творення англійських термінів індустрії моди.

Мета нашої статті полягає у дослідженні термінології, як науки, визначенні поняття термін та виділення його основних особливостей, окреслення найпоширеніших способів номінації та шляхів збагачення словникового складу англійської терміносистеми індустрії моди.

Мода – це таке культурне явище, яке допомагає організовувати життя людей та вносить корективи у їх поведінку. На сьогоднішній день моду вважають одним з найвизначніших культурних феноменів. Однак, для сучасної лінгвістики мода є відносно новим об'єктом дослідження.

Ще кілька десятків років тому тема моди була притаманна для обговорення тільки вузьким колам населенням, а саме аристократії. Але завдяки стрімкому процесу глобалізації, цей культурний феномен увійшов у життя усіх верств населення. Зміни в індустрії моди мають досить швидкий темп, тому він знаходить своє відображення саме на вербальному рівні, через що виникають нові терміни для позначення невідомих досі явищ.

Термінознавство – це наука, яка вивчає спеціальну, фахову лексику з точки зору її типології, походження, форми, змісту та функціонування, а також використання, впорядкування та творення [2: 10].

В наш час в галузі термінознавства можна виокремити певний ряд самостійних напрямків дослідження, а саме **теоретичне термінознавство**, яке займається закономірностями розвитку та функціонування спеціальної лексики та прикладне

термінознавство, основною функцією якого є розробка практичних принципів та рекомендацій щодо творення нових термінів. Також слід виділити **загальне термінознавство**, яке досліджує усі властивості, проблеми та процеси пов'язані зі спеціальною лексикою й **галузеве термінознавство**, що охоплює лише лексику окремих галузей або конкретних мов.

О. С. Ахманова визначає **термін** як “слово чи словосполучення спеціальної(наукової, технічної і т.п.) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів”[1: 13].

Незважаючи на те, більшість понять притаманних різним галузям є досить відмінними, існує ряд спільних ознак, які визначають суть терміна як особливої мовної одиниці. Серед таких основних ознак можна виокремити наступні: 1) системність; 2) наявність дефініції; 3) точність; 4) стислість; 5) однозначність; 6) незалежність від контексту; 7) відсутність синонімів; 8) відповідність правилам і нормам певної мови; 9) експресивна нейтральність; 10) милозвучність[3: 15].

Якщо говорити про класифікацію термінів, то спираючись на ступінь спеціалізації, вони поділяються на три основні групи:

- загальнонаукові терміни (терміни, які можуть вживатися практично в усіх галузевих терміносистемах)
- міжгалузеві терміни (можуть використовуватися як у споріднених так і у віддалених галузях)
- вузькогалузеві терміни (використовується лише у певній галузі)

Наступним етапом дослідження у нашій статті було виокремлення основних способів творення термінів. У вступі було зазначено, що останнім часом терміносистема індустрії моди починає викликати інтерес серед науковців, саме тому ми вирішили визначити основні шляхи появи нових термінів саме на цьому прикладі.

У результаті дослідження було виявлено, що для терміносистеми індустрії моди характерні такі основні способи номінації та шляхи збагачення словникового складу: 1) морфологічний спосіб; 2) морфолого-синтаксичний; 3) синтаксичний; 4) семантичний, що реалізується за допомогою розвитку фахових значень у словах загальноновживаної мови; 5) запозичення.

Афіксальна словотвірна модель (утворення термінів за допомогою суфіксів і префіксів) є однією з найпоширеніших на сучасному етапі розвитку англійської терміносистеми індустрії моди. Найбільш поширеним є суфіксальне термінотворення. До числа найбільш продуктивних суфіксів іменників відносяться наступні: *-ing* (*stitching* – декоративна строчка, шов); *-er* (*hatter* – шляник, *duster* – легкий плащ-пильовик); *-age* (*shrinkage* – усадка матеріалу).

Дуже часто фіксується поява нових термінів за допомогою використання зменшувально-пестливих суфіксів: *-ie* (*hoodie* – кофта або куртка з капюшоном, *pantie-girdle* – дамський пояс-штанці); *-let* (*singlet* – коротка майка без рукавів, *corselet* – сучасний полегшений варіант корсета)[6: 17].

Досліджуючи використання префіксального способу ми виявили, що найбільш уживаними в розглянутій терміносистемі є префікси: *-un* (*to untie* – зав'язувати пояс,

инурок, *to unfasten* - розстібати); - *under* (*underwear* – білизна, *underskirt* – нижня спідниця); -*over* (*overblouse*-спенсер, *overtop*-свєтп).

Останнім типом у афіксальному способі словотвору є префіксально-суфіксальний. Даний тип частіше зустрічається у прикметників: *unsuitable* – невідповідний за фасоном або кольором, *reusable* – перероблений, *asymmetrical* – асиметричний (наприклад, крій).

Проведений аналіз показав, що словоскладання є також одним із найпоширеніших шляхів збагачення словникового складу англійської терміносистеми індустрії моди, наприклад, *loungewear* (буденна форма одягу), *sportswear* (спортивний одяг), *buttonhook* (гачок).

Зважаючи на тенденцію англomовного населення до раціоналізації мови та економії мовних зусиль, не дивно, що одним з найпоширеніших способів творення термінів виділяють скорочення, а саме аббревіатури та акроніми.

До аббревіатур терміносистеми індустрії моди в основному відносяться назви міжнародних організацій дизайнерів одягу та ініціали всесвітньо відомих кутюр'є і дизайнерів одягу: *IACDE* – *International Association of Clothing Designers & Executives* (Міжнародна Асоціація Дизайнерів Одягу), *YSL* – *Yves Saint Laurent* (Ів Сен Лора), *CK* (*Calvin Klein* – Келвін Кляйн) [4: 3].

Говорячи про акроніми – слова, що складаються з початкових літер називного словосполучення, то їх кількість в індустрії моди досить незначна: *APOC* *a piece of cloth* (технологія крою з цільного відрізу тканини, а також предмет одягу, виготовлений таким чином).

Наступним способом є морфолого-синтаксичний. І тут важливо відмітити, що вагоме місце у творенні термінів посідає конверсія, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу : *to dress* - одягатися, *to design* - конструювати, проектувати, *to zip* - застібати на замок-блискавку.

Метафоричний і метонімічний перенос є одним з видів семантичного термінотворення, здійснюваного за допомогою різних видів зміни значення раніше існуючих в мові слів.

Метафоричний перенос – це перенесення значення за подібністю зовнішніх або внутрішніх ознак, наприклад, *pencil skirt* (довга вузька пряма спідниця), *kangaroo pocket* (кишеня на передній полиці виробу, що відкривається з боків).

Метонімічний перенос здійснюється на основі суміжності двох речей, їх поєднання у просторі або часі.

Найбільшу групу складають терміни, утворені метонімічним переносом за типом “географічна назва або місцевість – виріб / матеріал” (*panama hat* - солом'яний капелюх (експорт капелюхів починався з держави Панама, *cheviot* - тканина шевйот (за назвою гір в Шотландії)) [5: 12].

Наступним способом збагачення словникового запасу англійської терміносистеми індустрії моди є запозичення. Дослідивши англійську терміносистему моди, ми можемо зробити такий висновок, що основний обсяг запозиченої лексики складають слова французького походження, наприклад, *couturier* (дизайнер), *macrame* (прикраса), *polonaise* (чоловіча куртка, оброблена хутром), також є запозичення з іспанської, наприклад, *bolero* (болеро),

sombrero (капелюх з широкими полями), індійської, наприклад, *Cashmere shawl* (кашмірська шаль), *bayadere* (смугаста тканина) та в меншій мірі з таких мов, як: італійської, наприклад, *stiletto* (кинджал), нідерландської *duffle* (шерстяна байка), німецької *dirndl* (широка спідниця в збірку), турецької *turban* (тюрбан)

Отже, сучасна лінгвістика привертає свій інтерес до проблеми формування та утворення нових термінів та їх функціонування у різних галузях. Саме тому терміносистема індустрії моди складає великий інтерес для подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Ахманова О. С. Очерки по общей русской лексикологии. – М., 1957. – 157 с.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения: Семантические та социолінгвістичні аспекти. – К.: Вид. дім “KM Academia”, 2000. – 218 с.
3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Навч. Посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. – 232 с., іл.
4. Пташнікова О. И. Новейшие терминологические поступления в сфере моды [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medconfer.com/node/3031>
5. Харрис П. Англо-русский визуальный словарь моды / П. Харрис. – М. : Художественно-Педагогическое издательство, 2008. – 288 с.
6. Concise Oxford English Dictionary – 12th Edition. – Oxford : Oxford University Press, 2011. – 1728 s.

Т. Л. Мосейчук

Житомирський Державний Університет

імені Івана Франка

Науковий керівник: канд. філол. наук,

доцент В.В. Євченко

ПОНЯТТЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО СТАНДАРТУ

Ключові слова: мова, історія мови, літературна мова, літературний стандарт, мовна норма, діалект

Постановка проблеми. Досліджуючи мову складно знайти настільки неоднозначне і різнопланове мовне явище, як літературна мова. Наявність подібної неоднозначності виступає однією з причин полярності у підходах до розуміння та вивчення науковцями даного поняття. В статті досліджується поняття літературної мови, проводиться аналіз підходів лінгвістів до визначення змісту та особливостей цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на все різноманіття існуючих трактувань поняття “літературна мова (стандарт)” за своєю сутністю їх можна звести до 3 типів. До першої групи відносяться ті хто переконані, що літературна мова є лише різновидом національної мови, називають її “відшліфованим” письменниками варіантом національної мови (Будагов Р. А. [1] та ін.). Друга група дослідників вважає, що літературна мова є мовою писемності, мовою на якій пишуть книжки, така, що протистоїть живій мові, розмовній мові (Виноградов В.В. [3] та ін.). На відміну від інших третя група вважає, що літературна мова, є суспільно важливою для певного народу мовою, на відміну від

діалекту та жаргону, які не володіють подібними властивостями суспільної значимості (Гухман М. М. [8] та ін.).

Метою даної статті є аналіз напрямів дослідження поняття літературної мови, визначення диференційних ознак національної літературної мови (стандарту).

Виклад основного матеріалу

Загальновідомо, що поняття «літературна мова» протягом довгого періоду часу було об'єктом науково-теоретичних суперечок серед вчених-лінгвістів. На даний момент існує безліч наукових праць на дану тематику, які були написані на матеріалі слов'янських та романо-германських мов. Не зважаючи на все різноманіття підходів стосовно цього питання, навіть в наш час його розуміння залишається досить обмеженим.

Досліджуючи поняття «літературна мова» та його зміст варто починати з основ, а саме з формулювання найбільш загального визначення цього поняття.

Літературна мова - основна, наддіалектна форма існування мови, що характеризується більшою або меншою обробленістю, поліфункціональністю, стилістичною диференціацією і тенденцією до регламентації [10: 270]. За своїм культурним і соціальним статусом літературна мова протистоїть територіальним *діалектам*, різним типам побутово-розмовних *койне* і *просторіччя* - як вища форма існування мови [8: 525].

Дискусії стосовно різних аспектів поняття літературної мови тривають вже не одне десятиліття однак незважаючи на суперечки, більшість лінгвістів сходяться у думці, що літературна мова є історичною категорією. Дійсно, аналізуючи історію розвитку літературних мов можна побачити, що функціональне навантаження певної літературної мови може відрізнятися в різних історичних умовах, в даному відношенні визначальну роль відіграє рівень суспільного розвитку і загальної культури народу, а також умови формування літературної мови [8: 502]. Гарним прикладом тому є класична арабська літературна мова, яка сформувалася в VII-VIII ст., як мова поезії, мусульманської релігії, науки та освіти внаслідок високого рівня розвитку арабської культури [7: 13; 8: 511]. Дещо по іншому все відбувалося в Європі, де на початкових етапах формування літературних мов Західної Європи існували переважно поетичний та прозаїчний жанри художньої літератури, народний епос і лише частково релігійна література. В Європі літературні мови досить пізно почали обслуговувати галузі науки та освіти, внаслідок того, що в цих сферах довгий час панувала латинська мова [8: 511].

Розглядаючи будь-яке мовне явище важливо розуміти внутрішні (мовні) фактори його існування та функціонування, це стосується і поняття літературної мови (стандарту). Відомий радянський лінгвіст Ярцева В.Н. стверджує, що статус літературної мови, певний рівень функціонального навантаження літературної мови залежить від закріплення окремих сфер спілкування за тією або іншою формою існування мови, інакше кажучи, від мовної ситуації, характеру і числа її компонентів [10:270]. Відповідно в тих випадках, коли у сфері усного спілкування панують територіальні діалекти або напівдіалекти, літературна мова виявляється обмеженою сферою писемності. Дещо інший характер має обмеження функцій літературної мови в

тих випадках, коли в окремих сферах спілкування використовується інша літературна мова, наприклад латинська мова в середньовічній Європі [8: 535].

Зміни які відбуваються в літературних мовах зумовлені чинниками не лише власне мовного, але і позамовного характеру. До цих чинників можна віднести середовище існування та історичний контекст літературної мови. Звертаючись до історичних джерел можна помітити, що саме відмінності в історичних напрямках розвитку різних народів і держав зумовлюють виникнення мовних ситуацій, які в свою чергу знаходять своє вираження в специфіці розвитку та характері літературних мов. Так, в другій половині XX ст. в Норвегії існувало дві літературних мови - букмол і лансмол (нюнорськ), які виконували функцію універсального засобу спілкування. це пояснювалося тим, що перша з них сформувалася в період датського панування на основі взаємодії датської мови з норвезьким койне міста Осло, друга - в процесі боротьби за національну незалежність - на базі місцевих діалектів [7: 15-16]. В історії не поодинокими були випадки, коли в одній державі в певний період могли одночасно співіснувати різні типи літературних мов. В таких випадках антична літературна мова, яка володіла обмеженою стильовою системою, а також була незрозумілою широким верствам населення співіснувала з пізніми варіантами літературної мови. Подібна ситуація мала місце в Японії у період з XVII - XIX ст. де панувала своєрідна диглоссія: стара письмова мова була державною мовою, мовою науки, високих жанрів літератури, а поряд з нею розвивалася нова літературна мова, яка поступово витісняла старі форми. Процес змін в мові відбувався поступово, спочатку вони відбулися в художній літературі, а в офіційному побуті лише наприкінці цього процесу. [8: 536].

Враховуючи той факт, що особливості, які притаманні літературній мові розкриваються в сукупності її ознак, в різних літературних мовах, а також в різні періоди історії однієї літературної мови співвідношення між названими ознаками, форми їх реалізації не є тотожними і стабільними. Окремі відмінні риси лише поступово формуються в історії мов, причому їх становлення і розвиток протікає нерівномірно [8: 505]. Так, наприклад, поняття "поліфункціональність" по відношенню до літературної мови не означає обов'язкового охоплення цією ж мовою всіх сфер спілкування. Класичні літературні мови Японії, Китаю, арабського Сходу були мовами письмового спілкування в усному спілкуванні панували діалекти і койне міст [6: 528]. Схожим чином все відбувалося в країнах західної Європи, там проникнення літературної мови в сферу побутово-розмовної комунікації також відбулося досить пізно. Обмеження функцій літературної мови відбувається і в результаті її виключення зі сфер державного керування, науки, ділового листування при використанні в цих сферах чужої літературної мови[8: 506]: німецька мова XI-XII ст. фактично була виключена з цих областей суспільної практики, оскільки в них панувала латинська мова.

Як вже було зазначено, одними з характерних рис літературної мови є наддіалектність та обробленість. Звертаючись до цих характеристик варто враховувати, що рівень обробленості і наддіалектності мови може відрізнятися. Однак у більшості випадків літературна мова допускає відбір мовних явищ на основі більш-менш

усвідомлених критеріїв (функціонально-стилістичних, структурних) таким чином, відносна регламентація існує навіть при відсутності норм кодифікації [8: 520].

Наддіалектність в літературній мові обов'язково поєднується з обробленістю і функціонально-стилістичною варіативністю, саме цим літературна мова відрізняється від таких наддіалектних утворень, як койне міст та інших різновидів напівдіалектів [10: 270].

Як правило, наддіалектність літературної мови проявляється в поступовому відокремленні від діалекту, а саме у відмові від вузькорегіональних ознак одного діалекту і в об'єднанні рис різних діалектів [8: 507], і в функціонально-стилістичному відокремленні, яке реалізується при наявності особливих шарів лексики та фразеології, властивих тільки літературній мові, в оформленні специфічних для художніх стилів синтаксичних моделей [7: 18]. Поняття наддіалектності не означає повної відсутності регіональних варіантів літературної мови, які можуть довго зберігатися, особливо в літературній мові донаціонального періоду [7: 11]. Формування єдиних для даного соціуму норм літературної мови, особливо її усної розмовної форми, - процес тривалий, найчастіше пов'язаний з епохою формування національних відносин. В багатьох країнах з розвиненими літературними мовами співвідношення загальної літературної норми і регіонального варіювання є досить складним: порівняйте мовну ситуацію в ХІХ ст. в Італії, Німеччині. Деякі сучасні літературні мови мають національні варіанти, які використовуються в різних державах. Англійська мова має національні варіанти в Англії і США, а в Іспанії і країнах Латинської Америки є свої власні національні варіанти іспанської мови [8: 541].

Наявність письмової фіксації не всіма лінгвістами визнається універсальною і обов'язковою ознакою літературної мови, хоча створення писемності у раніше неписьменних народів в значній мірі змінює характер літературної мови, збагачуючи її сильні сторони і розширюючи сфери її застосування. Втім, існує також діаметрально протилежна точка зору стосовно походження літературної мови, яка безпосередньо пов'язує даний процес зі становленням писемності. Одним з прибічників даної точки зору був радянський мовознавець Філін Ф.П. [9]. Також існувала група мовознавців серед яких була професор Гухман М. М. та ін., вони вважали, що мова усної поезії у різних народів, формульні елементи в мові обряду і усного права містять в своїй сукупності той ступінь наддіалектності і обробленості, який дозволяє відносити їх до ранніх літературних мов, до витоків історії літературних мов [8: 507]. В ряді мов простежується зв'язок між усними обробленими формами мови дописьмового періоду і мовою пізніх жанрів писемності.

Існування єдиних кодифікованих норм не є обов'язковою універсальною ознакою літературних мов. Їх становлення відноситься до пізніх періодів історії літературних мов. У більшості випадків нормалізаційні процеси співвіднесені з епохою формування національних мов, хоча можливі й винятки, вони характеризують лиш певний різновид літературної мови - національну літературну мову і готуються в попередні періоди історії літературних мов відносною регламентацією стилістичних прийомів і нормативів в мові поезії і прози, вибором лексичних і синтаксичних моделей [8: 520].

Характеристика будь-якої літературної мови в певний історичний період не може вважатися повноцінною без визначення тих верств населення, які вважалися її прибічниками, інакше кажучи без її соціальної бази. По суті соціальна база літературної мови визначається тим, на яку мовну практику вона спирається і які зразки наслідує в своєму становленні і розвитку. Для середньовічних літературних мов типовою є вузька соціальна база, оскільки вони обслуговували культуру вищих верств феодального суспільства, що зумовило стилістичну систему літературних мов тієї епохи, їх відокремлення від розмовної мови не тільки селян, але й міського населення. Процес формування і розвитку національної літературної мови характеризується наростанням тенденцій до демократизації, до розширення їх соціальної бази, до зближення художнього і розмовного стилів[6: 341; 8: 517].

Не менш важливо при дослідженні літературної мови вказувати на її зв'язок з таким поняттям як «мовний стандарт». Під цим поняттям розуміють сукупність вимог до різних рівнів володіння мовою, які є зафіксованими в спеціальному описі мови в освітніх цілях; норми володіння мовою, прийняті в даному мовному суспільстві. Поняття мовного стандарту невід'ємно пов'язане з формуванням національної літературної мови.

В масовій свідомості досить поширеним є варіант трактування поняття «літературна мова» за допомогою поняття «мова художньої літератури». Дійсно ці поняття є певним чином взаємопов'язаними між собою, однак поняття «літературна мова» і «мова художньої літератури» не тотожні. Літературна мова охоплює не тільки мову художньої літератури, а й мовні реалізації в області публіцистики, науки, державного управління, а також мову усних виступів і певний тип розмовної мови (усну форму літературної мови). Мова художньої літератури - більш широке поняття, оскільки в художні твори можуть бути включені, окрім літературно мовних форм, елементи територіальних діалектів і напівдіалекти, жаргонізми [5: 90; 8: 504]. В історії багатьох літературних мов велику роль відіграє творчість видатних письменників, така роль була у В. Шекспіра в формуванні англійської літературної мови, а також О. С. Пушкіна в формуванні російської літературної мови і т.д. [2: 65; 4: 95-96].

Підсумовуючи все вище сказане, варто зазначити, що зміст поняття «Літературна мова» змінюється у процесі історичного розвитку. Літературна мова є нестабільним явищем, яке перебуває у постійному процесі розвитку та збагачення. Під час цього процесу відбувається закріплення та шліфування обов'язкових для всіх літературних норм (стандартів).

Список використаної літератури

1. Будагов Р. А. Литературные языки // Литературные языки и языковые стили / Под.ред. Л. Н. Токарев — М. : Изд-во Высшая Школа, 1967 — С. 5-13
2. Виноградов В. В. Проблемы литературных языков и закономерностей их образования и развития /В. В. Виноградов. — М. : Изд-во Наука, 1967. — С. 54-68
3. Виноградов В.В. Литературный язык / В.В. Виноградов // Избранные труды. История русского литературного языка / Под.ред. А.И. Кучинской — М. : Изд-во Наука, 1978. — С. 288-297
4. Винокур Г. О. Русский язык / Г. О. Винокур // Избранные работы по русскому языку / под ред. Л. А. Чешко, О. Г. Шикина. — М. : Учпедгиз, 1959. — С. 11-110
5. Винокур Г. О. Язык литературы и литературный язык / Г. О. Винокур // Филологические исследования: Лингвистика и поэтика / под ред. Г. В. Степанова, Н. В. Нерознак. — М. : Наука, 1990. — С. 90-111

6. Гавранек Б. Задачи литературного языка и его культура / Б. Гавранек // Пражский лингвистический кружок / Под. ред. Н.А.Кондрашова. — М. : Изд-во Прогресс, 1967. — С. 338-378
7. Гухман М. М. К вопросу о соотношении донациональных и национальных литературных языков / М.М. Гухман // Социально-историческая обусловленность развития молдавского национального языка / Под. ред. Т.П.Ильяшенко. — Кишинёв: Изд-во Штиинца, 1983. — С. 8-19
8. Гухман М. М. Литературный язык / М. М.Гухман // Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка / Под.ред. Б. А. Серебренникова. — М. : Изд-во Наука, 1970. — С. 502-546
9. Филин Ф.П. О структуре современного русского литературного языка // Вопросы языкознания - М. : Изд-во Наука, 1973. — № 2. — С. 3-12
10. Ярцева В.Н. Литературный язык // Лингвистический Энциклопедический Словарь / Под.ред. В. Н. Ярцева — М. : Изд-во Большая рос. энцикл., 1998. — С. 270-271

О. І. Підлужна

Сумський державний педагогічний університет

ім. А.С.Макаренка

Науковий керівник:

к. ф. н, доц. О.С.Христенко

ПОЗИТИВНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ОБРАЗУ ЛЮДИНИ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ З ФІТОКОМПОНЕНТОМ

Статтю присвячено проблемі дослідження специфіки фразеологічних одиниць, в яких присутній фітокомпонент. На матеріалі німецької мови було проаналізовано біля 100 фразеологічних одиниць, в яких символізуються та метафоризуються деякі рослини. Було виявлено розбіжності та схожість у розумінні двома етносами (українським та російським) спільних для обох мов фітосимволів.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фітокомпонент, концепт, фітоморфна метафора, біологічна метафора, вегетативна метафора та вегетоморфна метафора.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці з фітокомпонентом у двох неблизькоспоріднених мовах (німецькій та українській).

Предмет дослідження: символізм та метафотризація фітокомпоненту у структурі фразеологізмів,

Завдання статті, що пропонується, полягає у аналізі фразеологічних одиниць з фітокомпонентом, які позитивно відображують образ людини.

Актуальність дослідження простежується у наявності лінгвістичних праць таких лінгвістів, як - О. Ясіновська [6], Х.О.Пірська [5], О.Білка [1], Л. М. Приблуда [4], О.П. Левченко [2].

Виклад основного матеріалу: фразеологічні одиниці, в яких присутній фітокомпонент (або рослинний компонент) дуже широко використовуються в багатьох мовах світу і є одним з найпоширеніших спектрів життя людини, тому що саме з давніх -давен люди займалися вивченням рослинного світу, і тому на базі знань про рослини, про їх характеристики, люди переносили окремі якості певних рослин на людину, проводили асоціативні паралелі між явищами з життя, абстрагували, створюючи таким чином неповторні для своєї культури мовні звороти.

Лінгвісти не мають чіткої термінології для визначення рослинної метафори. Так, наприклад, О. Ясіновська та Х.О.Пірська вживають термін “фітоморфна метафора”, [6], [5] Л. М. Приблуда – “вегетативна метафора та вегетоморфна метафора” [4], І. Макар- “метафори з компонентами- флоризмами” [3:104], О.Білка -

“біологічна метафора” [1] тощо. Так, “флороморфна метафоризація – це метафоризація, ділянкою - джерелом якої є концептосфера РОСЛИНА” [5].

Якщо виходити з визначення концепту як “найбільшої оперативної одиниці ментального рівня, яку на вербальному рівні можна позначати словом, словосполучення чи фразеологізм” [2:252], можна розглянути представлення людини як концепту в німецьких фразеологізмах з фітокомпонентом.

“сильна характером людина”

1. “eine harte **Nuss**” [7] - досл. “міцний горішок”- незламна людина, яка має сильний характер, або людина, з якою важко спілкуватися чи якесь важке завдання. Розм..Жорстка оболонка горіхів служить символом “зусиль і труднощів”, що виникають і які потрібно подолати. Відповідні порівняння можна знайти вже в XVI столітті. Наприклад: “Dass Horkheim **eine harte Nuss** für den TV Weilstetten darstellt, zeigt ein Blick auf die bisherigen Ergebnisse der beiden Mannschaften” та “Sein Vertrauen zu erlangen war **eine harte Nuss**” [8].

2. “Jede Nuss hat ihre Schale”/ “Keine Nuss ohne Schale” [7] - досл.: “у кожного горіха - своя шкаралупа”. Тут мова йде про те, що, кожну людину треба “відкрити”, щоб про неї дізнатися більше. Оболонка горіху символізує “перешкоду”, яку треба здолати, щоб досягти бажаного.

3. “Eichen müssen dem Sturme weichen, aber das Rohr biegt sich und kommt wieder empor” [7] - досл. “дуби повинні були б підкорюватися стихіям, але навіть якщо стовбур прогинаються (від вітру), він все одно випрямиться знову”. Про людину можна розуміти це наступним чином: хоча в житті можуть траплятися різні негоди, але сильна людина все подолає. Дуб в німецькій картині світу, вважається особливо міцним, це символ наполегливості, гідності та довговічності.

4. “Die Rose kann nicht jederman brechen” - досл. “троянду не кожен може зламати”. Значення: сильну людину, яку в даному випадку символізує троянда, дуже важко вивести із рівноваги, зламати. Не кожен може це зробити, бо вона дуже сильна, стійка та незламна.

Важливим є вираження сили через фітосимволи.

“сильна (як духовно так і фізично) людина”:

1. “ein Mann / Kerl wie ein Baum” [8]- Символ дерева переноситься на людину. Мається на увазі: сильна, велика, кремезна людина.

2. “(wie) eine Eiche sein, stark oder fest wie eine Eiche sein” [8] - означає бути сильним як дуб. Людину яку порівнюють з дубом - це є здорова та сильна людина. У словнику братів Грімм дуб - це (нім.): “Kennzeichen der Eiche sind Stärke, Höhe und lange Dauer, sie ist Königin aller Bäume” [8] - перекл. “дуб -це міцне, високе, витривале дерево, це королева (тому, що в німецькій мові дуб має жіночий рід) з поміж дерев”, тому сильних людей і порівнюють з цим міцним деревом.

“розумна людина”

Груша символізує голову. Відбувається переніс ознак за схожістю.

1. “eine kluge Birne haben” - розм., досл. “мати розумну грушу” бути розумним;

2. “eine helle Birne haben” - розм., досл. “мати світлу грушу”- бути розумним, мати світлу голову;

3. “etwas in der Birne haben”- розм., досл. “щось у груші мати” - бути розумним.

“дурна, нерозумна людина”

1. eine taube **Nuss**- невдаха; нудна, дурна людина або людина, яка погано чує. Використовується в розмовній мові, часто принизливо чи з насмішкою.
2. "eine dume **Nuss**"- дурна людина. Тут горіх символізує голову, тому під дурним горіхом зуміємо нерозумну голову, а значить нерозумну людину.
3. "der dumme **Kьrbis**" – „дурень”. Гарбуз теж символізує голову (за схожістю) і позначає тупу, дурну людину.
4. "Kьrbiskopf" – голова як тиква, дурень.
5. "eine weiche **Birne** haben" - бути нерозумним, дурнем, ненормальним. Груша теж символізує голову. Наприклад: Du hast wohl eine weiche Birne, wenn du das nicht begreifst.
6. "einen an der **Birne** haben"- бути ненормальним, навіть трохи божевільним. Наприклад: "So, wer jetzt ernsthaft noch meckert, hat einfach einen an der **Birne**" [8].
7. eine (dumme, alte) Pflaume - дурна, стара слива. Про людину - тухлій, недотепа; дурна людина.

Отже, фразеологічні одиниці, які позначають голову людини: Birne (груша), Nuss (горіх), Kьrbis (гарбуз) та також Rьbe (буряк), Pflaume (слива). У цих символах відбувається переніс ознак за схожістю.

Отже, німецька метафора з фітокомпонентом - це така метафора, у якій людина порівнюється, асоціюється, висвітлюється за допомогою рослинних символів.

Список використаної літератури:

1. Білка О. /Функції наукової метафори у біологічній галузі / О. Білка // Філологічні науки. – 2009. – Вип. 1. – С. 117–121
2. Левченко О.П./ Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект/ О.П. Левченко// Монографія. - Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005,- 256с.
3. Макар І./ Метафоризація мовної картини світу Лонга./ І. Макар // Іноземна філологія. – 2010. – Вип. 122. – С. 101–107
4. Приблуда Л. М./ Функціонування вегетативної метафори у постмодерністській прозі / Л. Приблуда //Українське мовознавство. – 2014. – Вип. 44/1. – С. 243–247.
5. Пірська Х. О./Фломорфні метафоризації у сучасних англійсько,- польсько,- та українськомовному дискурсах: гендерний аспект./ Пірська Х.О// Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – Випуск 10. – 2016
6. Ясіновська О. /Фітоморфна метафора у структурі концепту заздрість у релігійному дискурсі отців церкви / О. Ясіновська // ScienceRise. – 2014. – № 5(1). – С. 91–97
8. Deutsches Sprichwörter - Lexikon von Karl Friedrich Wilhelm Wander. [Електронний ресурс.] - Режим доступу до сайту: http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=Wander
9. Redensartenindex. [Електронний ресурс.] - Режим доступу до сайту:https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=Baum&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte%5B%5D=rart_ou&suchspalte%5B%5D=rart_varianden_ou

А. В. Полховська

Житомирська міська гуманітарна гімназія № 23 ім. М. Очерета,

Науковий керівник:

к.ф.н., доц., Криворучко Т.В.,

вчитель ЖМГГ № 23 Башинська Г.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ ІДІОМ З ТОПОНІМОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У сучасній лінгвістиці існує проблема розрізнення фразеології та ідіоматики. Термін "фразеологія" або співпадає з поняттям "ідіома", або протиставляється йому. У більшості випадків проблеми ідіоматики розглядають у рамках фразеології. Центром уваги фразеології є дослідження лексично неподільних словосполучень,

їхня природа, ознаки, структурні, семантичні та функціональні властивості [2, с. 98]. Ідіоматика як самостійна галузь у вітчизняному просторі досі залишається несформованою, чим і визначається актуальність даної роботи.

Ідіома – це стійке за структурою утворення, словосполучення або речення з повністю або частково переносним значенням [1, с. 72]. У нашій роботі ми дотримуємося визначення терміна "ідіома", запропонованого В.В. Виноградовим, який визначає ідіому як певну мовну одиницю, якій притаманна повна відсутність лексичної і семантичної індивідуальності її складових, одиничність і обов'язковий лексичний зв'язок компонентів [3, с. 24]. Це складний вираз, значення якого не виводиться з його компонентів. Ідіоми ґрунтуються на метафоричному переносному значенні, для них характерне яскраве стилістичне забарвлення, емоційна насиченість і віддаленість від нейтрального стилю.

Ідіоми як об'єкт лінгвістичного дослідження є надзвичайно цікавими насамперед тим, що вони відображають періоди розвитку кожної конкретної мови, дозволяють спостерігати за формуванням і народженням нових знаків, висвітлюють роль символізації в процесі утворення нових значень. В них фіксується відомості про досвід духовного та естетичного засвоєння людиною дійсності, культура народу, особливості його історичного розвитку, соціально-економічний лад.

Англійські фразеологізми з локативом поділяють на декілька груп, залежно від того, яку сферу життя вони описують, наприклад, традиції, звичаї і повір'я англійського народу, реалії, легенди, історичні факти.

У ході дослідження нами було виокремлені наступні тематичні групи:

1) характеристика людини, напр.,

- *build castles in Spain*, цей сталий вираз характеризує людину, яка любить фантазувати, будувати повітряні замки. Появу цієї ідіоми в англійській мові датують 13 століттям та пов'язують з перекладом французького твору *the Roman de la Rose*. Повертаючись з битви, король, втративши армію, обіцяє замок на півночі Іспанії тому, хто допоможе йому у завоювати наступне місто, але всі його лицарі, виснажені і тому відмовляються. Згідно іншої теорії походження цієї ідіоми, вона пов'язана з життям середньовічної Європи та періодом війн між мусульманами, які захопили Іспанію та християнами, які будували фортифікації, щоб захиститись від магометанського нашествия.

- *be from Missouri*, характеризують людину як недовірливу. Ідіоматизацію цього виразу пов'язують зі стереотипним уявленням більшості американців про те, що у цьому штаті живуть недовірливі люди.

2) діяльність людини, напр.,

- *carry coal to Newcastle*, що позначає марність ситуації. В Ньюкасл, який був центром вугільної промисловості, постачається вугілля. Безглуздість діяльності прирівнюється до постачання вугілля до міста, яке довгий час в Британії було центром його видобути. Ідіома *send to Coventry*, що має значення "ігнорувати" датується часами Кромвеля, який відіслав до міста Ковентрі групу роялістів, яких жителі міста, що одностайно підтримували Парламент, зустріли неприязно. У дев'ятнадцятому столітті фраза почала використовуватись серед офіцерів, які піддавали остракізму своїх товаришів за неприпустиму поведінку.

3) фінансова ситуація, напр.,

- *in Queer Street*, яка позначає фінансову нестабільність. Походження цієї ідіоми пов'язують з вулицею Кері, на якій колись були розташовані збанкрутілі суди Лондона, *on Easy Street*, на відміну від попередньої ідіоми, позначає фінансову стабільність.

4) стан речей, напр.,

- *hot as Hades*, ідіома, яка виходить з ужитку і має значення "надзвичайно жарко". *Hades* у грецькій міфології – бог Аїд, який правив під землею, у християнстві тепер асоціюється з адом. Ідіома *like the Black Hole of Calcutta*, асоціюється з подією, що відбулася в індійському місті Калькутта у 1756 році, коли велика група європейців була відправлена до тюрми, де утримувалася протягом ночі у невеликому приміщенні, як результат до ранку дожило лише декілька осіб. Як результат, значення ідіоми – що задушливе, темне, неприємне.

5) інструкція та прескрипція, напр.,

- паремія *When you go to Rome, do as the Romans do* з назвою місцевості, вимагає від людини наслідувати певним правилам поведінки, можливо і неприйнятним в англomовній лінгвокультурній спільноті.

Якщо брати за критерій назву місцевості, що входить до складу ідіоми, всі топоніми можна поділити на наступні групи:

- Англія, напр., *carry coal to Newcastle, send to Coventry*;
- США, напр., *be from Missouri, lit up like Main Street*;
- Китай, напр., *(not) for all the tea in China, all Lombard Street to a China orange, from China to Peru*;
- Іспанія, напр., *build castles in Spain тощо*.
- неіснуючі географічні назви, напр., *to pile Pelion on Ossa, hot as Hades* тощо.

Отже, ідіоми з назвами місцевості використовуються у сучасній англійській мові для характеристики людини, для надання оцінки її діяльності, стану речей навколо людини, її середовища. Вони мають позитивну і негативну конотації, що пов'язане, в першу чергу, із стереотипною уявою про характеристику певної місцевості, назва якої використовується для опису певної риси людського життя. Власні назви у складі аналізованих одиниць позначають місця на території Британських островів; місця у Східних країнах, що входили до орбіти інтересів Британської імперії; місця, пов'язані з Біблією, давньогрецькою та давньоримською міфологією, художньою літературою; місця в Європі, що відігравали певну роль в історії Великобританії; місця на території США, що увійшли до загальнолюдської культурної спадщини завдяки поширенню політичного та культурного впливу країни.

Список використаної літератури:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: ЛГУ, 1963. – С. 72–73.
2. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства / Л.А. Булаховський – К., 1995. – 237 с.
3. Виноградов В.В. Современный русский язык. – М.: Учпедгиз, вып. 1, 1938. – 614 с.

І. О. Протоковська

Хмельницький національний університет

Науковий керівник: канд. філол. наук,

професор О. В. Ємець

ПОВТОРИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТИЛІСТИЧНОГО ПРИЙОМУ ВИСУВАННЯ

Існує багато способів, за допомогою яких письменник намагається привернути увагу читача до певного фрагменту, події чи інформації. До одного з таких способів можна віднести висування (foregrounding). Термін був запозичений з живопису, де вживався для позначення центру картини, і введений в стилістику Дж. Лічем та М. Шортом для позначення художньо-мотивованого відхилення від норм мови. У визначенні І. В. Арнольд, під висуванням розуміється способи формальної організації тексту, що фокусують увагу читача на певних елементах повідомлення та встановлюють семантичні релевантні відношення між елементами одного або різних рівнів [1: 51]. Висування досліджували також такі вчені, як Я. Мукаржовський, Р. В. Ленекер, В. ван Пеер, П. Стоквелл, А. Честерман та інші.

Джеффри Ліч та Мік Шорт пропонують розглядати якісний (відхилення від мовного коду, тобто порушення правил чи норм англійської мови) та кількісний (відхилення від певної очікуваної періодичності) види висування. [5: 39]. Якісний аспект висування реалізується за допомогою різних стилістичних засобів та тропів таких, як гіпербола, різні типи метафор, літота, іронія, алюзія, антитеза, оксиморон, градація, неологізми та інші [2]. Кількісний аспект висування реалізується за допомогою стилістичної конвергенції (термін М.Ріффатера), паралелізму, різних типів повторів, що створює ефект надмірності. Надмірність визначається С. Сулеймен як «система повторів, призначених забезпечити максимальне сприйняття повідомлення» [7: 120].

С. Є. Максимов виділяє такі типи повторів: 1) простий лексичний повтор формується у випадку, якщо лексична одиниця повторюється у тексті без значних змін; 2) складний лексичний повтор утворюється, коли дві лексичні одиниці не є схожими, проте мають однакову лексичну морфему; 3) проста парафраза має місце у випадках, коли одна лексична одиниця замінюється іншою, при цьому її значення суттєво не змінюється; 4) складна парафраза – це заміна однієї лексичної одиниці на іншу з протилежним значенням, що не має спільної лексичної морфеми; 5) стилістична парафраза утворюється, коли два слова, інтерпретуючись, мають однакового референта і стосуються однакового об'єкта реального світу в даному контексті; 6) субституція – це заміна однакових лексичних одиниць на інші, зокрема, іменників на займенники (особові та вказівні) [4: 23-24].

До головних прийомів висування також відносять зчеплення (термін С.Левіна) та ефект ошуканого очікування (термін Р.Якобсона).

Зчепленням ми будемо називати появу подібних елементів в подібних позиціях, що забезпечує цілісність тексту та окремих його частин і підкреслює важливі елементи висловлювання [1: 54-55]. Воно проявляється на різних по величині частинах тексту та на різних рівнях (фонетичному, структурному чи семантичному).

Подібність може бути структурною і семантичною. Структурна подібність виражається в паралельній побудові речень, а семантична – у використанні синонімів, антонімів, гіпонімів, слів, які належать до одного семантичного поля. Необхідною умовою паралельної побудови є ідентична або аналогічна синтаксична

структура в двох або більше реченнях або їх частинах. Паралельна побудова часто підкріплюється лексичними повторами.

Зчеплення також може проявлятися у сильних позиціях. Сильні позиції – це такі частини тексту, які є важливими для розуміння ідеї. Це назва та епіграф, початок та кінець.

Конвергенцією називається концентрація різних стилістичних прийомів, які надають виразності одне одному [6: 432]. Вона особливо помітна на коротких відрізках тексту. Це найскладніший і найбільш явний тип висування.

Ефект ошуканого очікування полягає в тому, що на тлі звичного виникає елемент малої імовірності. Одним з його проявів є парадокс. Парадокс – це стилістичний прийом, що базується на твердженні, яке суперечить усталеним поняттям і виявляє нову чи незвичну сутність об'єкта чи феномену [3]. У прозовому творі парадокс може реалізуватися, зокрема, у заголовних словах (як експліцитно, так і імпліцитно) і у сюжеті.

Але у сучасній прозі одним з основних типів висування є повтори.

Актуальність нашої роботи полягає у дослідженні стилістичного прийому висування у малій прозі, як когнітивної операції у процесі авторської концептуалізації дійсності.

Мета статті – визначити типи висування і дослідити засоби їх реалізації у художньому тексті.

Матеріалом дослідження є оповідання британських і американських письменників кінця XX – початку XXI століття.

В оповіданні *“No Comebacks”* Фредеріка Форсайта розповідається історія багатія Марка Сандерсона, який, користуючись популярністю у жінок, не може знайти свою ідеальну жінку, з якою хотілося б створити сім'ю. І навіть коли він її зустрічає, вона виявляється заміжною. Вони гарно проводять разом час і коли настає момент прощання, багатій, який звик отримувати все, робить їй пропозицію. Але вона не хоче розлучатись з чоловіком:

“Then why not leave him?”

“Because he needs me,” she said simply. “I need you.”

She shook her head. “No, not really. You want me, but you can get by without me. He can't. He just hasn't the strength.”

“It's not just that I want you, Angela. I love you, more than anything else that's ever happened to me. I adore you, and I desire you.”

“You don't understand,” she said after a pause. “Women love to be loved and adore to be adored. They desire to be desired, but more than all these together a woman needs to be needed. And Archie needs me, like the air he breathes.”

“So, with him you stay... “until death us do part”,” he grated.

She didn't rise to the mockery but nodded and turned to stare at him. “Yes, that's about it. Till death us do part. I'm sorry, Mark, but that's the way I am.”

У даному уривку є простий лексичний повтор: *“woman” – “women”, “love” – “loved”, “adore” – “adored”, “desire” – “desired”, “need” – “needed”*. Даними повторами автор хоче підкреслити що жінки мають багато бажань, але виокремлюють з них найважливіше понад усіма – бути потрібною. Хоча головна

героїня відчуває сильну симпатію до головного героя, але вона сумнівається що його почуття сильні, а не просто пуста примха. Тут також градація посилена гіперболою, таким чином читач розуміє, що вибір головної героїні остаточний і вона не збирається кидати свого чоловіка.

Вираз *“until death us do part”*, що також є простим лексичним повтором, наштовхує Сандерсона на думку, що ще не все втрачено. Ця фраза стає ключем до вирішення проблеми, і він наймає вбивцю, щоб прибрати конкурента. Домовляючись, він зауважує:

“One last thing,” said the client, “I want not a trace left behind, nothing that links back to me.”

The Corsican was still smiling. “There will be no traces, no comebacks.”

Виконавши замовлення двоє чоловіків зустрічаються в барі і у них зав’язується розмова, що несе головне ідейне навантаження в цьому творі:

“No problems at all? No one saw you? No witnesses?” asked the Englishman.

“No. Though I’m afraid I was interrupted at the end. For some reason it was raining hard, and someone came in and saw me with the body.”

“Who?” “A woman.”

“Yeah. Don’t worry, monsieur,” he said reassuringly, “there will be no comebacks. I shot her, too.”

Як ми бачимо, заголовне слово повторюється в середині та в кінці, що слугує засобом зв’язності тексту. Також можна простежити гірку іронію та парадокс, який реалізується у сильних позиціях. Ключовий вираз *“no comebacks”* має іронічний сенс, бо насправді наслідки будуть, адже головний герой насправді закоханий в головну героїню. Будуть перш за все моральні наслідки, адже через нього вона померла. Почуття провини і розпачу буде постійно його переслідувати. Він буде часто задумуватись: «А що було б якби я не замовив вбивство?»

Загалом найчастіше у цьому оповіданні зустрічається простий лексичний повтор, та проста парафраза.

Оповідання *“There are no snakes in Ireland”* Фредеріка Форсайта також побудовано на парадоксі. Головний герой індус Рам Лаї намагається заробити гроші, щоб заплатити за навчання в медичній школі. Але його начальник знущується над ним. І одного разу Рам Лаї не витримує і вирішує йому помститися. Оскільки він віруючий, він молиться богині сили та справедливості Шакті, щоб вона стала месником помсти і вибрала підходящу зброю для цього. Вибір пав на змію. Він розробив ідеальний план – купив смертоносну змію та підкинув її у кишеню своєму ворогу. В цьому відрізу посилюється напруга, читач очікує позитивного результату, але все йде не за планом. Змія себе не проявила, адже вона завалилася в невеличкий отвір в підкладці піджака і відправилася разом з начальником додому. Рам Лаї дізнається, що у нього є жінка та двоє дітей і починає розкаюватись у своєму поступку, адже тепер можуть померти невинні. Коли начальник знаходить змію він думає, що це вуж, адже *“there are no snakes in Ireland”*, і тому вирішує пожартувати над індусом. І в цьому фрагменті також посилюється напруга. Жарт вдається, але має смертельні наслідки для начальника. Наприкінці твору знову повторюється фраза *“there are no snakes in Ireland”*, причому двічі. Змії вдається

сховатися і вона дає потомство. У тексті початок та закінчення є сильними позиціями. Вони несуть в собі контрастні ідеї і створюють парадокс. Також у тексті велика кількість повторів (найчастіше зустрічається простий лексичний повтор та проста парафраза) та декілька стилістичних прийомів такі, як мейозис, порівняння, антитеза.

В оповіданні Андера Монсона *“To Reduce Your Likelihood of Murder”* даються поради, як зменшити вірогідність вбивства. Зв'язок заголовку з текстом забезпечується простою парафразою – повтором *“murder”* та його синоніма *“kill”*, а також простими лексичними повторами слів, що є частиною концепту «смерті»: *“night”*, *“murderee”*, *“crime”*, *“gun”*, *“armor”*. Майже все оповідання пронизане синтаксичною анафорою *“Do”* та *“Do not”*. Читач звикає до цього і очікує, що так буде і надалі. Зрозуміти концепт твору можна, лише прочитавши останній абзац, речення в якому відрізняються своєю структурою, що створює ефект обманутого очікування. Монсон саркастично робить припущення, що смерть очевидна та неминуча. Використовуючи вирази *“Do”* та *“Do not”*, автор підсилює відчуття небезпеки все більше, таким чином наштовхуючи читача на думку, що будь-де небезпечно, навіть якщо при тобі зброя чи броня. Від долі не сховатися. Наприкінці списку стає зрозуміло, що немає способу уникнути смерті, адже вона неминуча. По суті вся історія – це метафора, яка говорить, що не треба всього боятися.

Оповідання Дона Ші *“Perfectly”* розповідає історію розставання. Заголовок та зміст оповідання несуть в собі контрастні ідеї, що створює ефект парадоксу. Прочитавши заголовок, читач створює невірні уявлення про зміст твору, що викликає ефект ошуканого очікування. Початок та кінець перекликаються і є сильними позиціями. Весь твір базується на контрасті: *“perfectly”* – *“broken up”*, *“tears”* – *“happiest time”*, *“loved”* – *“heartbreaking”*, *“love”* – *“sadness”*, *“perfect parting”*. В оповіданні є три еліптичних речення *“Perfectly.”*, *“Beautifully.”*, *“Beautiful.”*, які є простою парафразою; синтаксичний паралелізм: *“She did...”*, *“She wanted...”*, *“She said...”*, *“She left...”*, *“She wanted...”*, який формує враження, що це вона хотіла його покинути, а не навпаки; прості лексичні повтори слів *“perfectly”*, *“weekend”*, *“tears”*, *“life”*, *“love”*, та складні лексичні повтори: *“season –seasonal”*, *“discuss – discussion”*, *“woman – women”*, *“parting – parts”*, *“beautifully – beautiful”*; антитеза, адже розставання не може бути ідеальним; оксюморон *“perfect parting”*; риторичне питання в кінці: *“A woman like that, how can you possibly let her go?”*. Усі ці стилістичні прийоми утворюють конвергенцію і націлені на створення одного ефекту – створення відчуття, що розставання було настільки ідеальним, що в кінці головний герой сумнівається чи він насправді цього хотів.

Отже, можна підсумувати, що висування може базуватися на повторах та паралельних конструкціях, сильних позиціях, що є прикладом зчеплення, на парадоксі, накопиченні різних стилістичних прийомів. Повтори забезпечують єдність структури тексту та його системність. Паралельні конструкції приводять до певних очікувань, які автор може порушити і таким чином виділити головну думку. Парадокс, як прояв ефекту ошуканого очікування, реалізується за допомогою таких мовних засобів, як антитеза та оксиморон. Досить цікавим є парадокс у зв'язку двох сильних позицій – заголовку та кінцівки, що допомагає побачити виділені концепти.

Найскладнішим і найбільш явним типом висування є стилістична конвергенція. Різні стилістичні прийоми, нагромаджуючись, взаємодіють та виділяють найбільш важливе в тексті.

У розглянутих оповіданнях прийом висування найчастіше реалізовувався через парадокс та різні типи повторів. Ми виявили, що в оповіданнях Фредеріка Форсайта “No Comebacks” та “There are no snakes in Ireland” найчастіше зустрічається простий лексичний повтор та проста парафраза. В оповіданнях Андера Монсона “To Reduce Your Likelihood of Murder” та Дона Шей “Perfectly” ми знайшли найбільше простого лексичного повтору.

Список використаної літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 384 с.
2. Ємець О. В. Максима кількості як критерій прагматилістичного аналізу тексту / О. В. Ємець // Філологічні науки. 36. наук. праць. – 2014. – Вип. 18. – С. 89-93.
3. Ємець О.В. Особливості сюжетного парадоксу у художньому тексті / О.В.Ємець // Вісник Житомирського державного університету ім. І.Франка. – №56. – 2011. – С.74-76.
4. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту / С. Є. Максимов. – К. : Ленвіт, 2006. – 157с.
5. Leech G. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose // G. Leech, M. Short. – London: Pearson Education, 2007. – 404p.
6. Riffaterre M. Criteria for Style Analysis / M. Riffaterre // Essays on the Language of Literature. – Boston: Houghton Mifflin, 1967. – P. 431-441.
7. Suleiman S. Redundancy and the “Readable” Text / S. Suleiman // Poetics Noday. – 1980. – № 1. – P. 119-142.

Г. Н. Рахимкулов

научный соискатель СамГУ, Узбекистан

Научный руководитель: Ж.Д.Элтазаров, д.ф.н, проф.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТАДЖИКСКОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ УЗБЕКИСТАНА (НА ОСНОВЕ МАТЕРИАЛОВ ГАЗЕТЫ «ОВОЗИ ТОЖИК»)

Lexical features of the Tajik periodical press of Uzbekistan (based on the materials of the newspaper "Ovozi Tozhik")

Аннотация

Предлагаемая статья посвящена вхождению и функционированию в языке таджикской периодической печати новых лексических единиц русско-интернационального происхождения. В статье обращено внимание на классификационный отбор и уместность использования различных неологизмов, поступивших в язык таджикской прессы за годы независимости Республики Узбекистан. В то же время в статье содержатся ценные рекомендации по правильному и целевому включению в язык таджикской периодической печати слов и словосочетаний, которым на сегодняшний день альтернативы нет и, вместе с тем, отказать от применения неудачных заимствований, которые могут нанести ущерб таджикскому литературному языку.

Ключевые слова: Периодическая печать, развития языков, языка печато, «Овози тожик», лексика, фразеология, язык таджикской прессы, лексического богатства, словарных единиц, политических терминов, слов экономической сферы.

Annotation

In this article devoted to entering and functioning new lexical units of Russian and international origin into the Tajik language of periodical publishing the article alights classified choice and appropriate of using various neologisms, entered to the Tajik language using press during the Independence of the Republic of Uzbekistan. At the same time there are valuable recommendations on appropriate and focused entering words and words combinations that have no any alternatives at present time, in the language of Tajik periodical press, in additions to give up implementing of wrong acceptations that can harm classic Tajik language.

Key words: Periodic press, language development, printing language, "Ovozi Tajik", vocabulary, phraseology, language of the Tajik press, lexical wealth, vocabulary units, political terms, words of economic sphere.

Периодическая печать (далее ПП) в качестве просветительно-пропагандистского средства оказывает положительное влияние на развитие всех сфер общества. Слившись воедино со временем, ПП занимает важное место в изучении развития языков. Поэтому «в изучении особенностей языка печати считается одним из важных источников» [Мирзаев С. Матбуот ва замони мо, 2003, с.54].

Исследователи, для изучения определённых периодов развития языка, анализа, оценивания и вынесения необходимых выводов также пользовались материалами периодики. В таджикском языкознании хорошо изучены особенности заимствованных слов на основе материалов периодической печати. Научные исследования, как «Арабские заимствования в таджикском языке» (по материалам прессы 20-х годов), «Лингвистические и экстралингвистические причины арабских заимствований» (по материалам прессы 20-х годов) Т. Бердиева «Сопоставительный анализ военной лексики в таджикском и английском языках» Х. Саидова¹ могут быть примером этому.

В связи с изменением эпохи, обогащается и изменяется также и словарный состав языка. Поэтому в языке, соответственно времени и эпохе, создаются новые слова и словосочетания, сформируются заново старые или появляются заимствования из других языков, которые изменяют язык в количественном и содержательном отношениях. Некоторые слова и словосочетания переходят в пассив и выходят из употребления. Язык таджикской прессы периода независимости также не остался в стороне от таких изменений. Необходимо подчеркнуть, что во время бывшего Союза национальным языкам при помощи русских лексических средств требовалось больше принимать, употреблять и пропагандировать интернациональные слова.

---

¹ Саидов Х. Сопоставительный анализ военной лексики в таджикском и английском языках. АКД.-Душанбе, 2006, 21 с.

«В целях увеличения их лексического богатства это было осуществлено во всех национальных языках» [Жураев Г. Истиклол ва сиёсати забон, 2001. с. 34.] того периода. Подобная политика привела к тому, что лексический состав таджикского языка также значительно пополнился русско-интернациональными словами.

Языковые особенности ПП для научной деятельности одного из корифеев таджикской литературы С.Айни также были одним из важных вопросов. Учёный-языковед Р.Гаффаров, оценивая деятельность учителя С.Айни, писал: «Деятельность великого мастера слова была направлена на защиту таджикского языка от ненадёжных, безграмотных лиц и групп, формированию, сохранению его прелести, придаче ему блеска. Самоотверженность этой великой личности, безграничная любовь к родному языку были посвящены создателю этого языка - таджикскому народу» [Гаффаров Р. Устои бузурги сухан, 1977. с. 86]. Несмотря на это, язык сегодняшней таджикской ПП требует глубоких реформ.

С.Айни, учитывая великие заслуги прессы, говорил: «На плечи таджикского издательства, созданного трудящимися Таджикистана, сотрудников печати возложена великая задача, и со стороны языка она состоит в приближении печати к массе таджикского народа» [Айни С. Ахгари инкилоб, 1974, с. 97].

Защита языка таджикской периодической печати от некоторых несоответствующих словарных единиц является одной из основных задач и сегодняшнего дня. В этом отношении определенные положительные работы уже сделаны. Первым результатом и объективным фактором этого процесса можно назвать то, что, прежде всего и своевременно заменены несоответствующие варианты многих политических терминов, восстановлены многие варианты истинно национальных слов. Классифицировать их можно следующим образом:

1. Слова, относящиеся к сфере политики *кумита (комитет), фукаро, шахрванд (гражданин), хизб (партия), хоким (котиб, котиби якум), чумхурият (республика), котиб (секретарь), шуро (совет), сиёсат (политика), вазир (министр), нохия (район), вилоят (область), раёйнурсӣ (референдум), иттилоот (информация), ичлосия (сессия)* и другие. В данное время эти слова приняты в оборот и постепенно входят в употребление. Например, Бо назардошти ана хамин ичлосияи нухуми парлумон даъвати дуюм пешкаш намуд (Рузномаи «Овози тоҷик», 23 декабри соли 2002).-(в переводе) Рекомендуется проведение девятой сессии второго созыва парламента (газета «Овози тоҷик», 23 декабря 2002 года).-Фикр мекунам, ки тамаддуни замони моро тамаддуни информатсионӣ гуфтан ба хакикат наздик мебуд, зеро информатсия (иттилоот) тамоми фаъолияти инсониро дарбар гирифтааст (Рузномаи «Овози тоҷик», 5 июли соли 2003).-(в переводе) Думаю, ближе было бы к действительности, если изменения нашей эпохи назвать информационными изменениями, потому что информация включила в себя всю деятельность человечества (газета «Овози тоҷик», 5 июня 2003 года).

2. Слова, относящиеся к сфере экономики. Несмотря на то, что большая часть слов экономической сферы поступила из иностранных языков, журналисты, по мере возможности, находят их таджикские варианты и пользуются ими наравне с иностранными вариантами. Это следующие: *содирот (экспорт), воридот (импорт), муовиза (бартер), бухрон (кризис), гумрук (таможенный), корчаллон (бизнесмен),*

талафшавӣ, талафгардӣ (банкрот). Например: Дар бизнес-анҷуман алохида кайд шуд, ки ҳамкорӣ бо Ўзбекистон барои корчаллонии Лахистон имконияти васеи ба бозори дигар мамлакатҳои минтақа даромаданро фароҳам меорад (Рузномаи «Овози тоҷик», 23 октябри соли 2002).-(в переводе) На бизнес-конференции отдельно было отмечено, что сотрудничество с Узбекистаном предпринимательству Польши создаст большие возможности для вхождения в рынок других государств региона (газета «Овози тоҷик», 23 октябрия 2002 года).

В настоящее время широко используется слово «корчаллон». Слово «корчаллон» употреблено без русско-иностранный вариант, ибо оно известно таджикоязычным массам и без перевода.

3. Заново восстановленные слова, выражающие названия документов: *накша, реча (план), карор (протокол), чипта (билет), сарконун (конституция), маълумотнома (справка), тавсифнома (характеристика), тавсиянома (рекомендация), роххат (направления), барнома, дастур (программа), шиноснома (паспорт)* и другие. Например: Барои соҳиби мансаб шудан билет (чипта)-ҳои хизбро мефурухтанд (Рузномаи «Овози тоҷик», 22 марті соли 2003).-(в переводе) Для того чтобы овладеть должностью, продавали партийные билеты (чипты) (газета «Овози тоҷик», 22 март 2003 года). Бригада чандин маротиба дар хоҷагӣ ва ҳам ноҳия дар катори аввалинҳо речаҳои пешбинишударо ба ҷо оварда ҳосилнокии баланди пахтаро таъмин кард (Рузномаи «Овози тоҷик», 2 июли соли 2003).-(в переводе) Бригада неоднократно, одной из первых в хозяйстве и районе выполнив предусмотренные планы, обеспечила высокий урожай хлопка (газета «Овози тоҷик», 2 июля 2003 года)

4. Слова, выражающие место и названия организаций: *хавза (округ), бонк (банк), бозор, бозори ҷаҳон (биржа), боҷхона (таможный), фурушгоҳ (маркет), ҳақамият (арбитраж)* и другие. Например: Дар боҷхонаи Австралия ду ҷавонзан ба даст афтоданд, ки дар сумкаи худ моддаи гиёҳвандӣ доштанд (Рузномаи «Овози тоҷик», 3 апрели соли 1999).-(в переводе) В таможне Австралии задержаны две женщины, так как у них в сумках были обнаружены наркотические вещества (газета «Овози тоҷик», 3 апреля 1999 года).

Вместо английского слова «маркет» в сегодняшней таджикской печати широко пользуются словом «фурушгоҳ». Данное слово часто употребляется в двух формах, т. е. в родном языке как «фурушгоҳ» вместе с иностранным вариантом и наравне с ним – в виде «маркет».

5. Слова, выражающие названия должностей *диллер (даллол), орендатор (ичорадор), менежер (коришинос)* и другие.

В период независимости и в таджикский язык поступило, как уже отмечалось, значительное количество новых слов (неологизмов), относящихся к сферам экономики и бизнеса. В качестве примера можно привести слово «диллер»-даллол. Данное слово в народном языке было известно еще в советское время, но в литературном языке не употреблялось. Само слово «даллол» является арабским по происхождению и означало посредника между покупателем и продавцом, а также свидетельствующего и путеводителя»[Фарҳанги забони тоҷикӣ. ҷ. I., 1969, с. 316]. Таджикский язык заимствовал английское «диллер» (dialer - дилер биржи), который

в настоящее время означает человека, занимающегося куплей- продажей товаров; «Физическое лицо или фирму, действующих от своего имени или за счет своих средств; человека занимающегося куплей-продажей валюты, драгоценных металлов; физическое или юридическое лицо или члена фондовой биржи, действующего от своего имени или за счет своих средств» [Узбек тилининг изохли лугати. I том., 2006, с. 615]. Использование этого слова в настоящее время заметно активизировалось.

Слово «арендатор» С.Айни неоднократно употреблял в своих произведениях «Воспоминания» и «Смерть ростовщика». Сегодня оно используется наравне со словом «ижорадор». Например: Як кисмашон соли чорй 60 гектар заминро аз арендаторон (ичорадор) ба ичора гирифта, гандум коштанд ва хам муаллимй карданд (Рузномаи «Овози тоҷик», 18 декабри соли 1997)-(в переводе) Одна часть в текущем году, взяв с арендаторов (ижорадоров) 60 гектаров земли в аренду, посеяла пшеницу, а также занималась учительством (газета «Овози тоҷик», 18 декабря 1997 года).

6. Названия ценных бумаг: *банкнотхо* (банкноты), *варакаи бонк* (банковский лист), *васика* (купчая), *сармоя* (инвестиция), капитал и другие.

Варакаи бонк-банковский лист. В качестве определённого денежного средства данное сочетание в газетном языке применялось многократно. Например: Максади асосии вай фароҳам овардани сохтори эътимодноки молиявӣ ва варакаи бонк барои амалиётҳои содиротию воридоти байни мамлакатҳои мо ноил шуд (Рузномаи «Овози тоҷик», 21 декабри соли 1998).- (в переводе) Основная его цель состояла в создании надёжной финансовой структуры и осуществлении хождения банковских листов, благодаря которым установились внешние и внутренние действия между нашими государствами (газета «Овози тоҷик», 21 декабря 1998 года).

«*Васика*»-(документ)-ценная бумага, удостоверяющая время выдачи долга или средств определённому лицу. Слово «васика» в словаре С.Айни приведено в следующих значениях: 1) различные документы, делающие предмет устойчивым; 2) домовый или земельный участок [Айни С. Куллиёт, 1976, с. 62]. «Васика» (документ, свидетельство, являясь арабским словом, обозначало «официальный документ в странах Ближнего и Среднего Востока (в частности в Туркестане), составленный и по купле-продаже земли-имущества; личное удостоверение; документ; переносный документ, предмет вместо свидетельства»[Узбек тилининг изохли лугати. II том., 2006, с. 443]. Это слово в языке употребляется и сейчас.

Сармоя-(капитал, современная инвестиция)-в словаре учителя Айни оно употреблено в следующих значениях. 1) Основа всякого предмета; 2) подлинный товар или деньги какого-либо торговца или какой-либо торговой фирмы [Айни С. Куллиёт, 1976, с. 337]. «Сармоя» еще объясняется как «основа, основная причина; богатства, имущества, денег; достояние; Какое-то количество товара и денег, благодаря которым торговцы начинают куплю- продажу» [Фарҳанги забони тоҷикӣ. ҷ. II, 1969, с. 208]. «Сармоя» сегодня также употребляется довольно активно. Например: Ба бонки марказӣ тавсия карда шуд, ки... муътадили низоми сармоя эътибори ҷиддӣ дорад (Рузномаи «Овози тоҷик», 5 апрели соли 1997).- (в переводе)

(Центральному банку было сообщено.... Устойчивость положения «сармои» (инвестиции) обладает серьёзным вниманием (газета «Овози тожик», 5 декабря 1997 года).

Бросается в глаза то, что таджикская периодическая печать периода Независимости, особенно, издающаяся в Республике, газета «Овози тожик» активно применяет варианты слов. Некоторые слова употребляются во разных формах. Например, для обозначения слова «Менеджер» в сегодняшней таджикской ПП употребляются слова «мудир»-заведующий, «миёнчи»-серединник, «миёнарав»-посредник, (воситачи-посредник), «коршинос»-делопроизводитель. Слово «Менеджер» обладает следующими значениями: 1) Разумное, с полной ответственностью управляющего, руководство хозяйственной деятельности. 2) предприимчивый руководитель учреждения или ширката, умеющий продвигать правильное решение задач в трудных состояниях хозяйствования в качестве предпринимателя и знатока; правомочный (ответственный) за исполнение дела. В сегодняшней таджикской периодической печати для выражения этого слова стараются пользоваться словами «мудир», (заведующий), «миёнчи» (посредник), «миёнарав» (посредник), «коршинос» (делопроизводитель).

Однако, по мнению сотрудников печати², вышеперечисленные таджикские слова выражают только одну сторону этого заимствования, ибо «Менечер» (менеджер)–специалист сферы менеджмента и менеджмент, в общем, как мы раньше предполагали, не руководитель учреждения, а руководитель работы. В этом плане можно присоединиться к мнению Т.Рахматуллоева, но, по нашему мнению, «коршинос» (делопроизводитель) может полностью охватить все свойства и значения слова «менечер» (менеджер).

Поэтому вместо слова «менечер» (менеджер) можно употребить его таджикский вариант «коршинос» (делопроизводитель). Помимо вышеперечисленных, в таджикском языке используются *накша, реча; дастур, барнома; фукаро, шахрванд; талафшавӣ, талафгардӣ, банкрот; чумхурият, республика; чаласа, мачлис; сарконун, конституция* и некоторые другие слова, которые употребляются в следующих формах. *Команда - даста, тим; референдум-раёӣнурсӣ, билет-чипта* подобные им слова известны как термины и руско-интернациональные заимствования.

В 70-х годах прошлого века вместо таджикского слова «даста» (группа) больше стало применяться русское «команда». Некоторое время эти два варианта стали употребляться параллельно, т.е. в равной степени. Однако слово «даста» обозначало не какую-либо сферу и не группу спортсменов, а обозначало группу из музыкального и артистического сфер. Но в последние годы некоторые журналисты вместо этого подходящего для спортивной сферы слова, необоснованно стали употреблять незнакомое многим слово «тим» (абсолютно), что, по нашему мнению, неправильно. А вот слово «команда» вполне могло бы найти место и в языке таджикской ПП. Например: *Тими яккачини чумхурият барои мусобикаи оянда тайёрии ҳамачонибаро оғоз карданд* (Рузномаи «Овози тоҷик», 26 ноябри соли

² Рахматуллоев Т. Лугати мухтасари иктисодиёти бозоргонӣ.-Самарканд, 1988. Ст. -16

1997).- (в переводе) (Сборная команда Республики к последним соревнованиям начала всестороннюю подготовку (газета «Овози тожик», 26 ноября 1997 года).

За годы Независимости в таджикскую лексику для выражения новых предметов и явлений, поступило значительное количество слов, которые в различных сферах употребляются вместе со своими вариантами. Поскольку, «печать, являясь зеркалом, отражающим события и явления, встречающиеся в общественной жизни, то их языковое выражение осуществляется также только на основе требований средств массовой информации. А это, в свою очередь, приводит к своеобразному строению языка печати, отдельному формированию его в качестве системы, к своеобразной организации и выбору изобразительных средств» [Оразымбетова З. Коракалпок вақтли матбуоти тилининг шаклланиши 2006, с. 3].

Следует подчеркнуть, что в годы независимости вместо русско-интернациональных слов находить и употреблять таджикские варианты становится традицией. В данное время некоторые русско-интернациональные слова употребляются параллельно со своими таджикскими вариантами. В результате того, что в языке газеты пользуются вариантами слов, в последнее время здесь наблюдается разнообразие, так как «развитие общества, объективная действительность и природные изменения, обогащающие представления и понятия о них, совершенствование научного, духовного и культурного мышления будут основными факторами, приводящими к необходимости появления новых слов, новых терминов и выражений» [Узбек тили лексикологияси, 1981, с. 152].

Период независимости таджикскую печать, в частности, газету «Овози тожик» также привел к использованию различных вариантов и интернациональных терминов³. На самом деле, при использовании подобных терминов в языке газеты, необходимо обеспечивать и соблюдать единообразие. Так как «газетный жанр, обычно с легкостью воспринимает новые слова и в ней больше проявляются изменения, в заимствованные слова которые сопровождают при их вхождении в таджикский язык» [Абдураимова Ш. Суз узлаштириш назарияси ва узлаштирмаларнинг вақтли матбуот тилида тадрижий узгара бориши, 1995, с. 17]. В действительности в газете каждая вещь должна называться своим именем. Например: *амнист-амнистия, авфи умумӣ; агент-вакил, агент; актив-фаъл, актив; билет-чипта, билет; брокер-воситачӣ, брокер; врач-врач, шифокор, хаким; диагностика-ташхис, диагностика; инженер-мухандис, инженер; капитал-сармоя, капитал; квалификация-малака, ихтисос, квалификатсия; конфликт-низоъ, зиддият, конфликт; метод-усул, метод; структура-сохтор, структура; студент-талаба, студент; термин-истилох, термин; университет-университет, дорулфунун, донишгоҳ. Следует отметить, что имеются и такие случаи когда в газетах употребляются только новые варианты отдельных слов. А это, необходимо признать, является отрицательным результатом попыток замены русско-интернациональных слов национальными лексическими единицами. Например: *телевизор-симо, радио-садо, овознигор; самолёт-тайёра, аэропорт-бандаргоҳ, фурудгоҳ, парвозгоҳ* и другие относятся к разряду таких слов. По нашему мнению,*

³ Кузнецова В.В. Лексикология современного русского языка. – М.: ВШ, 1991.

целесообразно применение таких слов в своей русско-интернациональной форме. Разнобой можно наблюдать и при написании некоторых географических названий. Например: *Америка-Амрико, Россия-Русия, Европа-Аврupo, Германия-Олмон, Олмония, Корея-Куриё, Франция-Фаронса, Япония-Чопон*. Дар Федератсияи *Русия* дар 13 соли охир бори аввал афзоиши ахолӣ мушохида шуд (Рузномаи «Овози тоҷик» 21 январӣ соли 2010).-(в переводе) (Употреблено Русия вместо Россия». Впервые в Российской Федерации за последние 13 лет обнаружилось увеличение населения (газета «Овози тоҷик», 21 январь 2010 года). Дар маҷаллаи «VOSTOK»-и *Олмон* доир ба Ўзбекистон материалҳо руи ҷопро мебинанд (Рузномаи «Овози тоҷик», 12 январӣ соли 2010).-(в переводе) (Употреблено Олмон вместо Германия). В журнале «VOSTOK» Германия публикуются материалы об Узбекистане (газета «Овози тоҷик», 12 января 2010 года).

Таким образом, в период Независимости в языке таджикской ПП национальные слова стали вновь обретать свою прежнюю значимость... Необходимо заметить, что в сегодняшних условиях функционирует большое количество вариантных слов, основная часть которых уместно и по целевому назначению употребляется журналистами, учителями, интеллигенцией. Однако всем понятно, что постепенно вариантность уступает своё место современным словам и терминам. И нивелирование таджикской ПП, вхождение в неё новых слов и словосочетаний, можно считать результатом новых веяний, происходящих в языковом пространстве Независимого Узбекистана.

Список использованной литературы:

1. Кузнецова В.В. Лексикология современного русского языка. – М: ВШ, 1991.
2. Мирзаев С. Библиотека и наше время // «Зеркало языка». Сборник научных статей. – Душанбе: Деваштич, 2003, стр. 54.
3. Бегматов Э., Маматов А. Теория литературной нормы. часть 1. – Ташкент: Навруз, 1997; часть 2, 1999.
4. Бегматов Э., Бобоева А., Асомиддинова М. Литературная норма и культура речи. – Ташкент: Фан, 1983.
5. Бектемиров Х., Бегматов Э. Термины периода независимости. – Ташкент: Фан, 2002. – стр. 46.
6. Абдусaidов А. Языковые качества газетного жанра. Автореферат док. дисс.– Ташкент, 2005. – стр. 48.
7. Гулямова Г. Рассвет периода развития узбекской юридической терминологии. Автореферат дис.канд.филол.наук. – Ташкент, 2005. – стр. 26.
8. Бобоёров М. Развитие терминов физической культуры и спорта в период независимости. Автореферат дис.канд.филол.наук. – Самарканд, 2002. – стр. 33.
9. Бабаджанов Ф. Качества узбекских джадидских драм (на основе драм Бехбудий и Авлоний). Автореферат дис.канд.филол.наук. – Самарканд, 2002. – стр. 22.
10. Гафаров Р. Великий мастер слова. – Душанбе: Ирфон, 1977. – стр. 86.
11. Айни С. Искры революции. – Душанбе: Ирфон, 1974. –стр. 97.
12. Словарь таджикского языка. часть 1. – Москва, 1969. – стр. 316.
13. Толковый словарь узбекского языка. часть 1. – Ташкент: «Узбекистон миллий энциклопедияси» Государственное научное издательство, 2006. – стр. 615.
14. Айни С. Сборник сочинений. часть 12. – Душанбе: Ирфон, 1976. стр. 62.
15. Толковый словарь узбекского языка. часть 2. – Ташкент: «Узбекистон миллий энциклопедияси» Государственное научное издательство, 2006. – стр. 443.
16. Айни С. Сборник сочинений. часть 12. – Душанбе: Ирфон, 1976. стр. 337.
17. Словарь таджикского языка. часть 2. – Москва, 1969. – стр. 208.
18. Рахматуллоев Т. Краткий словарь рыночной экономики. – Самарканд, 1988. – стр. 16.
19. Рахматуллоев Т. Краткий словарь рыночной экономики. – Самарканд, 1988. – стр. 16.
20. Оразымбетова З. Формирование Каракалпакской периодической печати (на основе материалов печати 1924-1940 х гг.). Автореферат дис.канд.филол.наук. – Нукус, 2006. –стр. 3.
21. Лексикология узбекского языка. – Ташкент: Фан, 1981. – стр. 152.
22. Абдураимова Ш. Теория освоения заимствованных слов и изменение заимствования в языке периодической печати (на примере русских слов и выражений периодики Сурхандарьинской области в 1936-1990-х гг.). Автореферат дис.канд.филол.наук. – Ташкент, 1995. – стр. 17.

Т. С. Рогоза
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
канд.філол.наук, доц.. М. В. Полховська

СТИЛІСТИЧНА СЕМАСІОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ Д. ТРАМПА).

У статті продемонстровані стилістичні характеристики політичних промов (на прикладі промови Д. Трампа), визначено вплив тропів на їх емоційність, проаналізовано один з виступів Президента.

The article shortly demonstrates the stylistic characteristics of political speeches (on the basis of Donald Trump's speech). It also defines the influence of tropes on their emotionality. One of Donald Trump's speeches is analyzed.

Семасіологія – галузь лінгвістики, яка вивчає значення мовних одиниць та його зв'язок зі змістом та з формою номінативних одиниць. В дослідженні політичного дискурсу виявлення та аналіз різноманітних тропів є важливим для глибшого розуміння впливу кожного слова на слухача або читача політичних промов. Троп – це лінгвістична одиниця, у якій одночасно взаємодіють два значення – первинне та контекстуальне – які сприймаються носіями мови. Існує безліч класифікацій тропів, адже кожен дослідник представляє власну. У підручнику зі стилістики В. В. Жуковської представлена скомбінована класифікація Ю. М. Скребнева, І. В. Арнольд, О. М. Мороховського та В. А. Кухаренко [2].

Усі тропи поділяють на **стилістичні фігури кількості та якості**. До перших відносять належать фігури, що виникли на зіставленні двох різнорідних предметів зі спільною для них кількісною ознакою. Ця спільна ознака є характерною для одного із зіставляваних предметів. Якщо вона приписується предмету більшою мірою, то виникає *гіпербола*, якщо меншою мірою — виникає *мейозис*, різновидом якого є літота [1]. До фігур якості належать фігури, що виникли на зіставленні якостей і властивостей двох різнорідних предметів зі спільною для них якісною ознакою, наприклад метонімія, метафора, епітет, іронія [3].

Усі тропи допомагають зробити політичну промову яскравою та емоційною. Не секрет, що виступи Дональда Трампа вирізняються експресивністю, силою слів та гучних заяв, які викликають шквал аплодисментів та мільйони коментарів по всьому світу.

Для прикладу, візьмемо виступ Президента США на 72-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Це був його перший виступ на Генасамблеї, тому на його плечі була покладена велика відповідальність за виголошені заяви щодо зовнішньої політики, адже вони були жорстокими та відвертими щодо КНДР, Венесуели та Ірану, наприклад:

(1) *«No one has shown **more contempt** for other nations and for the well-being of their own people than the **depraved regime** in North Korea. It is responsible for the **starvation deaths** of millions of North Koreans. And for the imprisonment, torture, killing, and oppression of countless more.»*

У прикладі (1) для надання суб'єктивної оцінки політичної діяльності Північної Кореї Президент використовує **епітет** *depraved regime*, що надає більшій емоційності та привертає увагу слухачів та читачів. Тут також присутня градація у переліку наступних слів: *the imprisonment, torture, killing, and oppression* для більшій експресивності та аргументації того, що політика Кореї заслуговує лише нищівної критики.

(2) «*The scourge of our planet today is a small group of **rogue regimes that violate every principle that the United Nations is based***».

Метафора *scourge* виступає як уособлення різних тоталітарних та жорстоких режимів бідною цілої планети, знову роблячи акцент на тому, що їх потрібно знищити заради блага людства; **епітет** *rogue regimes* підкреслює неконтрольованість цих режимів.

(3) «*If this is **not twisted enough**, now North Korea's **reckless pursuit** of nuclear weapons and ballistic missiles threatens the entire world with **unthinkable loss** of human life.*»

Вставна конструкція для подальшої аргументації *to be twisted enough* говорить за лаконічність та вирішальну силу наступного факту для більш гострої реакції аудиторії; *reckless pursuit* – **епітет**, для підкреслення безглуздості політичних цілей Північної Кореї та **гіпербола** *unthinkable loss* демонструє результат нелогічних дій держави.

(4) «*The Iranian government masks a **corrupt dictatorship** behind the false guise of a democracy. It has turned a wealthy country, with a rich history and culture, into an economically depleted rogue state whose chief exports are violence, bloodshed, and chaos.*»

Дональд Трамп **уособлює** Іранську державу корумпованою диктатурою, як протиставлення її Сполученим Штатам. Аргументує це Президент **градацією** зі слів *violence, bloodshed, and chaos*, які панують в Ірані. У прикладі (4) також присутня антитеза та порівняння минулого і теперішнього держави: *a wealthy country ... into an economically depleted rogue state*, підкреслюючи, що в цьому винна саме правління держави.

(5) «*We will stop **radical islamic terrorism** because we cannot allow it to tear up our nation and, indeed, to tear up the entire world.*»

У прикладі (5) знаходимо попередження для країн, які погрожують дестабілізацією решті світових держав. Влучними тут є **епітет** *radical terrorism* та **метафора** *terrorism ... to tear up* для зазначеного раніше підсилення заяви та виклику реакції громадськості.

(6) «*To put it simply, we meet at a time of both **immense promise** and **great peril***»

У прикладі (6) присутня **вставна конструкція** для лаконічності та представлення наступного аргументу, та **гіпербола** *immense promise*, які поєднані в **антитезі** для демонстрації різних реалій, які існують на сьогоднішній день пліч о пліч у світі.

(7) «*We have it in our power, **should we so choose**, to lift millions from poverty, to help our citizens realize their dreams, and to ensure that new generations of children are raised free from violence, hatred, and fear.*»

У прикладі (7) визначним є використання **інверсії** для підкреслення сили та влади Сполучених Штатів, у наявності можливості вільно обирати шлях розвитку держави на відміну від інших країн, які знаходяться під зовнішнім впливом економічно та політично сильніших країн.

(8) «*Strong sovereign nations let diverse countries with different values, different cultures, and different dreams not just coexist, but work side by side on the basis of mutual respect. **Strong sovereign nations** let their people take ownership of the future and control their own destiny. And **strong sovereign nations** allow individuals to flourish in the fullness of the life intended by God.*»

Увагу слухачів та читачів у прикладі (8) звертає кількісне **повторення прикметників** *strong, sovereign nations*, наголошуючи на тому, що це стосується саме них, та *different cultures, different dreams*, підкреслюючи не різноманітність культур та мрій, а те, що вони кардинально відрізняються від американських та закликаючи до взаєморозуміння, що є **антитезою**.

Звісно, без висвітлення величності Америки виступ Президента був би не повним. Д. Трамп наголошував на важливих засадах Конституції за допомогою **епітетів** *beloved Constitution, the timeless document*, та **гіпербол** *the greatest...beautiful word, the oldest constitution*.

На нашу думку, така кількість стилістичних одиниць впливає на бажаний результат та підсилюють дію різноманітних політичних стратегій і тактик на адресантів промови. Як для першого виступу на засіданні ООН це була потужна промова, сповнена гострих заяв, попереджень та закликів для будування кращого майбутнього. Президент чітко окреслив «баласти», які заважають подальшому світовому розвитку та від яких потрібно позбутись чим швидше.

Список використаної літератури

1. Безпечний І. Теорія літератури [Електронний ресурс] / І. Безпечний – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7756/file.pdf>
2. Жуковська В.В. Основи теорії та практики стилістики англійської мови: Навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 240 с.
3. Ференц Н. С. Основи літературознавства [Електронний ресурс] / Н. С. Ференц – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/11510513/literatura/tropi>
4. Trump's full speech to the UN General Assembly – Режим доступу: <https://www.vox.com/policy-and-politics/2017/9/19/16333290/trump-full-speech-transcript-un-general-assembly>

С. І. Сєчіна

КНУ імені Тараса Шевченка

Інститут філології

Науковий керівник:

д-р філол. наук, проф. З.О.Гетьман

СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР БАГАТОЗНАЧНИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОЛІНАЦІОНАЛЬНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПІВОСТРІВНОГО, МЕКСИКАНСЬКОГО, ЧИЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ)

Ідентичність є складним, багатоаспектним та нестійким поняттям. Слід зазначити, що багатогранність цього соціокультурного явища дозволяє виділити різноманітні критерії, які при його дослідженні можна брати за основу. Нас, як філологів-дослідників, цікавить саме мовний аспект. Мова є найефективнішим

показником характерних рис тієї чи іншої культури, того чи іншого етносу. Моделі культурної поведінки представників будь-якої культури відображаються безпосередньо у мові носіїв цієї культури. Ідентичність є вагомим націотворчим аспектом та пояснюється великим теоретичним значенням, а її особливості в таких країнах, як Іспанія, Мексика та Чілі, знаходять широке відбиття в національному варіанті іспанської мови. У межах цього дослідження нас цікавить аналіз семантичного простору багатозначних дієслів на позначення ідентичності в мексиканському, чилійському та півострівному національних варіантів полінаціональної іспанської мови.

Семантичні дослідження, присвячені проблемі переносного значення слова, на сучасному етапі розвитку мовознавства є одним із основних лінгвістичних спрямувань. Дослідження співвідношення прямого значення з метафорично і метонімічно переносними значеннями є ключем до розкриття механізму вторинної номінації, що є засобом розвитку семантичної структури слова. У лінгвістиці цей процес традиційно розглядається як багатозначність. Вивченню цієї проблеми свої праці присвятили східнослов'янські (Н.Д. Арутюнова, Р.О. Будагов, В.Г. Гак, І.Г. Ольшанський, О.М. Селіверстова, І.В. Сентенберг, Г.А. Уфімцева, Ю.Д. Апресян, М.В. Нікітін, Л.О. Новиков, А.П. Чудинов, Д.М. Шмельов), зарубіжні (Дж. Лайонз, С. Ульман) та українські лінгвісти (В.С. Ващенко, А.П. Грищенко, М.П. Кочерган, Л.А. Лисиченко, Ж.П. Соколовська, О.О. Тараненко, О.Є. Марцинківська, Г.В. Межжеріна, А.М. Шамота, О.П. Штонь), серед іспанських дослідників величезний вклад у розвиток полісемії зробила Марія Долорес Муньос Нунес. Саме вона досліджувала та вивчала явище полісемії в різних аспектах. Багато робіт було присвячено вивченню співвідношення та виявлення різниці між полісемією, омонімією та синонімією.

Звернення до вивчення семантичного простору багатозначних дієслів в полінаціональній іспанській мові зумовлено тим, що їх значення характеризуються високим ступенем динамічності та варіативності, наявністю специфічних характеристик.

Для виявлення семантичного простору багатозначних дієслів, які позначають ідентичність, було здійснено аналіз іспанських лексикографічних джерел, який дозволив дослідити специфіку семантичних відношень між прямими та переносними значеннями, проаналізувати чинники розвитку переносних семем. Результат досліджень показав, що предикативна сполучуваність поняття ідентичності виявляється з дієсловами із семантикою: **берегти:** *preservar, defender, proteger, resguardar, conservar*; **створити:** *construir, tejer, dotar, componer, inventar, imaginar, formar, establecer, esclarecer, frisar, forjar*; **присвоїти:** *adquirir, expropiar, facilitar, poseer, suplicar, quedarse con, adoptar, otorgar, usurpar, heredar*; **підтвердити:** *acreditar, afirmar, averiguar, precisar, validar, comprobar*; **розкрити:** *discifrar, adivinar, enunciar, aclarar, desvelar, descubrir, verificar, revelar*; **дослідити:** *analizar, buscar, preguntar, concluir, encontrar, saber, conocer, interesar, explorar, adivinar, polemizar, indagar, medir*; **приховати:** *enmascarar, ocultar, esconder, disfrazar, solapar*; **змінити:** *falsear, cambiar, falsificar, constituir, confundir, alterar, reparar, desintegrar*; **відновити:** *recuperar, renovar*; **зміцнити:** *asegurar, fortalecer*;

ВІДХИЛИТИ: *perder, ignorar, separar, expulsar, derrumbar, desvanecer, borrar, renegar, dejar.*

Найвищим ступенем полісемії у досліджуваному матеріалі характеризується лексема *buscar*. Інваріантне значення цього перехідного дієслова є *hacer algo para hallar a alguien o algo*; видовими є усі інші поширювальні значення цієї лексеми, а саме *hacer lo necesario para conseguir algo; dicho de una persona: hacer lo necesario para que ocurra algo; ir por alguien o recogerlo para llevarlo o acompañarlo a alguna parte; hurtar rateramente o con macas* [7]. Лексема *buscar* в залежності від контексту може набувати додаткових значень із семантикою: 1) **averiguar**: *informarse, indagar*; 2) **cachear**: *palpar, registrar*; 3) **registrar**: *examinar, cachear*; 4) **seguir**: *acompañar, escoltar, cuidar*.

Завдяки наявності троп, таких як метафора і метонімія відбувається процес набуття лексеми *buscar* переносного значення, яке контактує з основним значенням слова і, таким чином, утворює явище полісемії, наприклад *buscar abrigo para la noche* у метафоричному значення означає шукати нічліг, *buscar amparo* – шукати захисту, *buscar la boca* – намагатися вивідати таємницю, *buscar justicia* – шукати управи.

Необхідно зазначити, що лексико-семантичні варіанти дієслова *buscar* формуються в результаті складних взаємовідношень між дієсловом і тими розрядами слів, які можуть виступати в поєднанні з ним. У семантиці перехідної дієслівної лексеми *buscar* зафіксовані її суб'єктні та об'єктні зв'язки, суб'єктна та об'єктна спрямованість дії. Тому в межах синтаксико-фразеологічного оточення, досліджуване дієслово в сполучуваності з іншими частинами мови може набувати таких значень: *buscar alguien lo que no se le ha perdido* (влізти куди не треба), *andar buscando tres piems al gato* (лізти в бійку, шукати сварку), *buscar a uno el bulto* (переслідувати), *buscar cinco pies al gato* (все ускладнювати), *buscar con linterna en pleno día* (шукати вдень з вогнем), *buscar el pelo al huevo* (придиратись), *buscar las nubes de antaño*, *buscar lo que ha dejado de existir* (шукати вчорашній день).

В мексиканському національному варіанті іспанської мови окрім зазначених вище основних значень, перехідне дієслово *buscar* використовується у значенні *encontrar*, наприклад: *no busco el papel que me pediste*. Сталий вираз “*el que busca encuentra*”, в якому досліджувана лексема набуває метафоричного значення, використовується для застереження того, що не варто зловживати терпінням та добротою іншої людини, наприклад: *Deja de fastidiar a tu hermano, ya sabes que el que busca encuentra y un día te va a poner en tu lugar* [8].

Здійснений лексико-семантичний аналіз семантичного простору багатозначних дієслів на прикладі лексеми *buscar* на позначення ідентичності в полінаціональній іспанській мові дає підставу розглядати досліджуваний лексичний та семний склад як певні семантичні структури, елементи яких ієрархічно організовані та перебувають у різноманітних семантичних відношеннях. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в глибшому лексико-семантичному аналізі лексем на позначення ідентичності в сучасній іспанській мові в їхніх зв'язках з іншими групами лексики.

Список використаної літератури

1. Зализняк А. А. Феномен многозначности и способы его описания // Вопросы языкознания. – 2004. – № 2. – С. 20–45.
2. Шумейкіна А.В. Регулярна дієслівна полісемія // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. пр. / Відп. ред. В.І. Гончаров. – К.: Знання України, 2006. – С. 183 – 191.
3. Шумейкіна А.В. Багатозначність і контекст // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Зб. матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції: У 5 т. / Редкол. І.І. Тимошенко та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – Т.4. – С. 102 – 105.
4. Шумейкіна А.В. Моделі регулярного дієслівного метафоричного перенесення // Семантика мови і тексту: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції / Редкол. В.І. Кононенко та ін. – І.-Ф.: ВДВ ЦІТ, 2006. – С. 212 – 215.
5. Cifuentes Honrubia J. L. La polisemia como prototipo diacrynico // Anales de Filologia Hispánica. – 1990. – Vol. 5. – P. 99–119.
6. Mucos Nьces M. D. De una visiyn monosimica a una visiyn polisimica en la semantica de prototipos // (Universidad de C6diz). – E.L.U.A. – 1994-1995.
7. Diccionario de la lengua espacola [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dle.rae.es/?id=6LB1acb>
8. ACADEMIA MEXICANA DE LA LENGUA, Diccionario de mexicanismos [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academia.org.mx/DiccionarioDeMexicanismos>

М. О. Федорук

Національний університет «Львівська політехніка»

Науковий керівник:

к.філол.н., доц. І. Д. Карамішева

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СЕМАНТИКИ КОГНІТИВНИХ ДІЄСЛІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Когнітивні дієслова – це дієслова, які описують процеси пов'язані з інформацією та знаннями: дієслова знання, пізнання, мислення, судження, пам'яті тощо [2]. Вони можуть формувати окремі тематичні класи та перебувають у тісних парадигматичних відношеннях з різними групами дієслів.

Сьогодні особлива увага спрямована на контрастивні дослідження когнітивних дієслів. Зіставний аналіз цієї групи дієслів дає змогу вивчити поле інтелекту з точки зору культурних та національних особливостей носіїв різних мов [4]. Мета дослідження – проаналізувати та порівняти лексико-семантичні та функціональні характеристики когнітивних дієслів в англійській та українській мовах, що, в першу чергу, передбачає інвентаризацію цих дієслівних лексем.

Класифікація когнітивних дієслів здійснена у межах семантичного поля когніції. Лексико-семантичне поле – це ієрархічна структура множини лексичних одиниць, об'єднаних спільним (інваріантним) значенням, які відображають у мові певну понятійну сферу [2]. Когнітивні дієслова формують окрему лексико-семантичну групу, ядерними елементами або лексемами-ідентифікаторами [1, 2] яких є дієслова *think* і *know* в англійській мові та *думати* і *знати* в українській мові. Вони не тільки відображають понятійну структуру групи, а й визначають її семантичний характер.

За допомогою методу компонентного аналізу було інвентаризовано 120 слів англійської мови та 140 слів української мови, та виділено основний склад та периферію групи когнітивних дієслів. До основного складу лексико-семантичної

групи когнітивних дієслів належать різного роду дієслівні угруповання, в основних значеннях яких були зафіксовані такі семи, як: “процес мислення”, “володіння знаннями”, “розуміння”, “погляд”, “оцінка”, “пам’ять”, “прийняття рішення”, “обробка інформації” тощо. До периферії когнітивних дієслів належать лексеми, у значеннях яких когнітивний компонент не є основним.

В українській мові значну частину когнітивних дієслів становлять лексеми, що є однокореневими до *думати*, *знати* та *гадати*. Вони продукують нові когнітивні значення та мають спільні зв’язки з іншими когнітивними дієсловами. Наприклад, однокореневі дієслова до *гадати* мають такі когнітивні значення: 1) *здогадуватися* – доходити до правильної думки чи 2) *розгадувати* – усвідомлювати; 3) *загадувати* – планувати щось на майбутнє; 4) *пригадувати*, *згадувати* – відновлювати у пам’яті; 5) *вигадувати* – створювати що-небудь нове, придумувати. Одна з найбільш продуктивних морфем когнітивних дієслів є *-зна-*, слова з якою також мають різні когнітивні відтінки у значенні: *знати*, *заснавати*, *пізнавати*, *розпізнавати*, *дізнаватися*, *визначати*, *визнавати* тощо. В англійській мові когнітивні дієслова здебільшого є різнокореневими лексемами.

Серед когнітивних дієслів в англійській мові є багато лексем на позначення певного припущення чи оцінки: *think*, *consider*, *believe*, *appraise*, *assume*, *reckon*, *regard*, *remind*, *conceive*, *conjecture*, *deem*, *esteem*, *guess*, *judge*, *opine*. Виявлено, що нівеляція у значеннях дієслів *think* та *consider*, не є яскраво вираженою, на відмінну від їхніх лексичних варіантів в українській мові *думати* та *вважати*. Головна відмінність між цими парами дієслів полягає у тому, що українське дієслово *вважати* має лише одне спільне значення із *думати*: “мати певну думку”, а в англійській мові дієслово *consider* може виражати як певний погляд, так і процес мислення: 1) “*She considers that it is too early to form a definite conclusion*”; 2) “*He was considering what to do next*”. Однак, в українській мові деякі дієслова на позначення процесу мислення можуть мати сему оцінки: “*Він виявився розумнішим, ніж я мислив*”. Також виявлено, що у більшості досліджуваних англomовних словниках на першій позиції у дієслова *think* є значення “мати певну думку про щось або про когось”, що порівняно з українською мовою стоїть на третьому місці.

До периферійного складу лексико-семантичної групи когнітивних дієслів зараховано ті лексеми, у другорядних значеннях яких є когнітивний компонент, а саме:

дієслова сприйняття: *see* (у знач. “розуміти або вважати”), *view* (у знач. “вважати”), *hear* (у знач. “мати якісь знання чи відомості”), *feel* (у знач. “вважати, припускати”), *sense* (у знач. “усвідомлювати”), *perceive* (у знач. “розуміти щось певним чином”), *бачити* (у знач. “розуміти або вважати”), *вбачати* (у знач. “вважати кого-, що-небудь кимось, чимось”), *дивитися* (у знач. “вважати ким-, чим-небудь; приймати за когось, щось”), *відчувати* (у знач. “розуміти, усвідомлювати що-небудь”), *сприймати* (у знач. “осягати розумом або осмислювати”), *чути* (у знач. “мати які-небудь дані, відомості про кого-, що-небудь”), *рознюхувати* (у знач. “дізнаватися”).

дієслова мовлення: *tell* (у знач. “вважати чи мати знання”), *говорити* (у знач. “викликати думки”).

дієслова ментального бажання: *dream* (у знач. “розмірковувати над можливість здійснення чого-небудь”), *мріяти* (у знач. “думати про здійснення чого-небудь бажаного або прагнути в думках до чогось”).

дієслова існування: *dwell on* (у знач. “думати про щось неприємне”), *осцир* (у знач. “придумати”), *відновлювати* (у знач. “пригадувати”), *оживляти* (у знач. “пригадувати”).

дієслова травлення: *chew over* (у знач. “обдумувати”), *absorb* (у знач. “усвідомлювати, зрозуміти”), *пережовувати* (у знач. “довго, із усіх боків обмірковувати”), *переварювати* (у знач. “осягати розумом”), *засвоювати* (у знач. “запам'ятовувати, вивчати щось”), *розкушувати* (у знач. “зрозуміти кого-, що-небудь”).

дієслова із семою “світло”: *enlighten* (у знач. “робити зрозумілим”), *elucidate* (у знач. “пояснювати, роз'яснювати”), *illuminate* (у знач. “робити зрозумілим”), *освітлювати* (у знач. “робити зрозумілим”), *пояснювати* (у знач. “робити зрозумілим”).

дієслова кількісної оцінки: *figure* (у знач. “вважати, припускати”), *count* (у знач. “визнавати, вирізняти когось певним чином”), *account* (у знач. “вважати, визнавати”), *rate* (у знач. “оцінювати”), *weigh* (у знач. “обдумувати щось для прийняття рішення”), *fathom* (у знач. “зрозуміти, збагнути”), *рахувати* (у знач. “вважати”), *зважувати* (у знач. “обмірковувати що-небудь”).

дієслова припущення чи наміру: *envisage* (у знач. “передбачати”), *envision* (у знач. “мати уяву про щось або передбачати”), *plan* (у знач. “вирішувати здійснити щось у майбутньому”), *передбачати* (у знач. “припускати”), *намічати* (у знач. “думати про здійснення чогось, мати намір щось зробити”), *планувати* (у знач. “мати намір щось зробити”).

дієслова фізичного контакту: *hold* (у знач. “вважати, мати певну думку”), *get* (у знач. “розуміти щось”), *grasp* (у знач. “зрозуміти, збагнути”), *catch* (у знач. “не почути або не зрозуміти щось”), *follow* (у знач. “розуміти якесь пояснення”), *схоплювати* (у знач. “розуміти що-небудь”), *уловлювати* (у знач. “осягати розумом”).

фізичної дії: *penetrate* (у знач. “зрозуміти”), *товкти* (у знач. “механічно вивчати напам'ять що-небудь; зубрити”), *установлювати* (у знач. “визначати, розпізнавати щось або когось за певними ознаками”), *розбирати* (у знач. “розуміти, усвідомлювати що-небудь”).

Також було виявлено низку дієслів, що в поєднанні з іншими словами набувають когнітивного значення. Більшість таких когнітивних конструкцій пов'язані зі сферою пам'яті: 1) запам'ятовувати або пам'ятати: *to bear in mind, to fix in mind, to keep in mind, to stick in mind, вбивати в голову, відкладати у пам'яті, тримати в пам'яті*; 2) забувати: *to slip your mind, вилітати з голови, випадати з голови, випускати з пам'яті*; 3) пригадувати або нагадувати: *to bring to mind, to come to mind, to spring to mind, to put somebody in mind of somebody/something, відновлювати в пам'яті*. Інші когнітивні значення були засвідчені у таких словосполучках: *to have in mind* (у знач. “думати про щось або про когось”), *to look on somebody / something as somebody/something* (у знач. “вважати про когось певним

чином або визнавати”), *to mull over* (у знач. “розамірковувати”), *не брати / класти в голову* (у знач. “не думати, не здогадуватися про що-небудь або не хотіти думати про щось”), *вертїтися на думцї* (у знач. “роздумувати над чимось”), *доходити до думки / висновку* (у знач. “додумуватися, приймати рішення”), *приходити в голову* (у знач. “починати думати про кого-, що-небудь”), *голову ламати / морочити* (у знач. “намагатися зрозуміти”), *сушити мозок* (у знач. “напружено думати”), *крутитися в голові* (у знач. “постійно думати”), *прокручувати в голові* (у знач. “обдумувати щось”), *розкидати у думках* (у знач. “думати або розмірковувати про щось”).

Отже, до лексико-семантичної групи когнітивних дієслів як в англійській, так і в українській мовах входять різного роду дієслівні угруповання, які в певному значенні можуть реалізовувати когнітивний компонент та позначати стани та процеси, пов’язанні зі сферами знання та мислення.

Список використаної літератури

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды: в 2 т. / Ю.Д. Апресян. – М.: Школа “Языки русской культуры”, “Вост. лит.” РАН, 1995. – Т.1: Лексическая семантика: Синонимические средства языка. – 472 с.
2. Ділай І.П. Полісемія когнітивних дієслів англійської мови / І.П. Ділай / Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДРУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (1). – С. 72–75.
3. Караулов Ю.Н. Структура лексико-семантического поля / Ю.Н. Караулов // НДВШ. Филологические науки. – 1972. – №1. – С. 57 – 68.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / В.А. Маслова. – М.: Издат. центр “Академия”, 2001. – 2

І. Б. Чорний
Національний університет
«Львівська політехніка»
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. О. С. Таран

НАЗВА ЧОРНОГО КОЛЬОРУ ЯК МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКИХ І АНГЛІЙСЬКИХ ПРИЗВИЩ

Зазвичай прізвища є предметом дослідження ономастів (О. Добровольська, Р. Керста, Л. Масенко, Ю. Новикова, В. Познанська, Ю. Редька, О. Суперанська, І. Сухомлин, М. Худаш, О. Цехмистренко, П. Чучка та ін.).

Вагоме місце серед антропонімів посідають прізвища, мотивовані назвами кольорів – кольоративами, оскільки вони різнобічно та влучно характеризують особу. Прізвища з твірною основою-кольоративом стали об’єктом наукових студій таких дослідників, як: В. Познанська, Ю. Новикова, О. Цехмистренко. Проте зіставного вивчення українських і англійських прізвищ з компонентом-кольоративом здійснено не було, чим зумовлена **актуальність** нашого звернення до цієї теми.

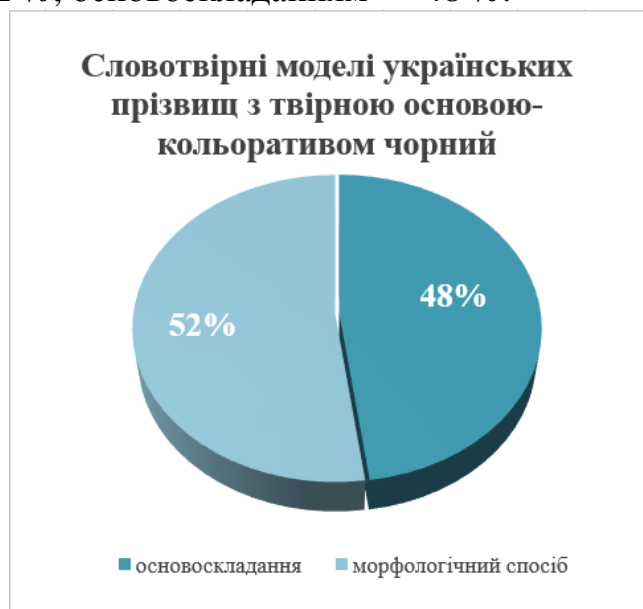
Об’єктом дослідження стали українські прізвища з твірною основою-кольоративом *чорний* та англійські з компонентом *black*. **Джерелом** фактичного матеріалу послугувала онлайн База популярних прізвищ та імен України [1], онлайн портали Forebears [7] та Sofemine [8]. **Предмет** дослідження — морфологічні та

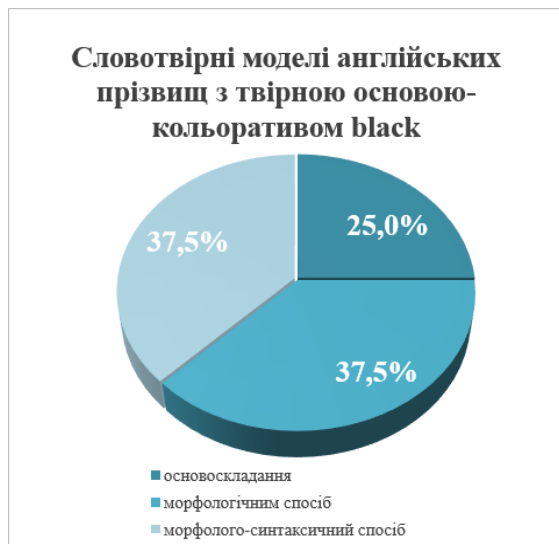
частотні характеристики українських та англійських прізвищ із твірною основою-кольоративом. **Мета** — здійснити морфологічний аналіз, виявити словотвірні моделі українських та англійських прізвищ із твірною основою-кольоративом, визначити частотні їх характеристики. Методологічною і довідковою базою опису морфемної структури прізвищ і побудови словотвірних моделей послуговували праці І. Корнієнка «Особливості морфемної структури субстантивних прізвищ Дніпровського Припоріжжя» [3], П. Чучки «Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник» [6], «Етимологічний словник українських прізвищ» [2] та Ю. Редька «Сучасні українські прізвища» [5].

Етап І. Було проаналізовано Базу популярних прізвищ та імен України в обсязі — 20 000 прізвищ та базу англійських прізвищ з онлайн порталів Forebears та Sofemine — 20 000 прізвищ. Із загальної кількості напівавтоматизованим пошуком вибрано прізвища з твірною основою-кольоративом. Таких прізвищ виявилось: 31 українських та 36 англійських, тобто 0,12 % та 0,16 % відповідно. Із них 74 % українських та 22 % англійських прізвищ мотивовані назвою чорного кольору.

Етап ІІ. Усі прізвища було проаналізовано за способом словотвору. Кількісний розподіл українських прізвищ за способом словотвору такий: морфологічним способом утворено — 52 %, основоскладанням — 48 %.

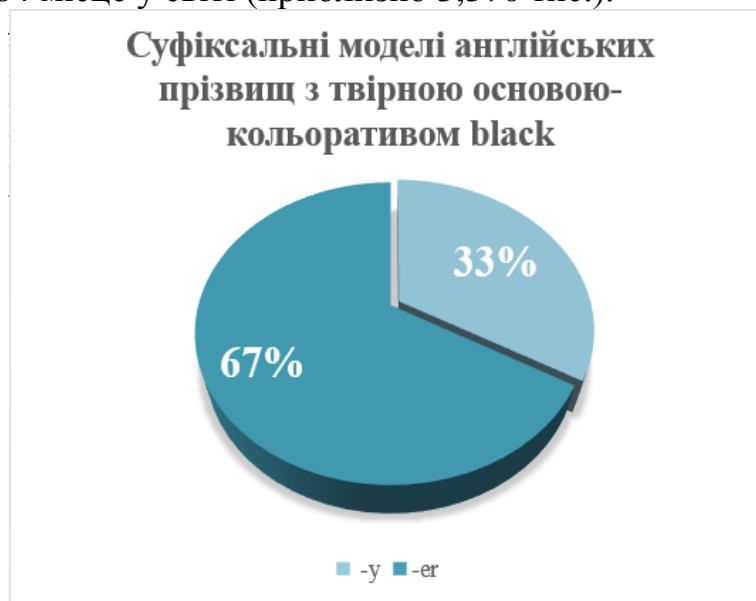
Кількісний розподіл англійських прізвищ такий: морфологічним способом утворено — 37,5 %, основоскладанням — 25 %, морфолого-синтаксичним способом — 37,5 %.

Найбільш поширеними є суфіксальні моделі українських прізвищ на **-енк-о**, **-єнк-о**, **-єньк-о** (*Чорноволенко*, *Чорноіваненко*, *Чорненко*) — 25,0 %. Менш поширеними є такі суфіксальні моделі прізвищ на **-ук**, **-юк**, **-чук** (*Чорнюк*), **-ак**, **-як** (*Чорняк*), **-ей** (*Чорней*), **-єньк-ий** (*Чорненький*), **-ий** (*Чорний*), **-иш** (*Чорниш*), **-ій** (*Чорній*), **-к-о** (*Чорноусько*), **-ух-а** (*Чорнуха*). Їхній відсоток складає — 8 %. Продуктивному функціонуванню прізвищево-патронімічного форманта **-енк** (**-єнк-**), **-єньк-** сприяв, на думку Ю. Редька, вплив форми на **-к-о**. Такого виду прізвища належать до найхарактерніших в українській мові [4]. Поширеними також є прізвища, утворені основоскладанням (*Чорновол*, *Чорнобров*, *Чорновіл*, *Чорновол*, *Чорногор*, *Чорнодід*, *Чорноус*, *Чорноштан*), де одним із компонентів виступає кольоратив, або комбінованим способом — основоскладанням і суфіксальним, як-от: *Чорноволенко*, *Чорноіваненко*, *Чорнопищук*.

Поширеною серед англійських прізвищ є суфіксальна модельна *-er* (*Blaker, Blacker*) — 67 %.. Менш поширена модель на *-y* (*Blakey*). Продуктивною є також модель основоскладання (*Blackman, Blakeman*) — 33 %. Та найпоширенішим в англійській мові способом творення «колірних» прізвищ є морфолого-синтаксичний спосіб (*Black, Blake, Blagg*). За даними онлайн порталу, прізвище *Black* посідає 155 місце серед найпоширеніших прізвищ у Великобританії (приблизно 49851 тис. людей мають таке прізвище) та 1539 місце (приблизно 349,354 тис.) у світі. Не поступається своєю популярністю і прізвище *Blake*, яке посідає 326 місце у Великобританії (приблизно 27 815 тис. людей) та 3,366 місце у світі (приблизно 161,65 тис.). Прізвище *Blagg* посідає 6,570 місце у Великобританії (приблизно 1,586 тис. людей) та 119,284 місце у світі (приблизно 3,370 тис.).

Отже, результати нашого дослідження виявляють словотвірну специфіку найпопулярніших українських та англійських прізвищ з твірною основою-кольоративом й доповнюють загальну картину антропонімікону.

Список використаної літератури

1. База популярних прізвищ та імен України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-prizvis>.
2. Етимологічний словник українських прізвищ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://h.ua/story/176692>.
3. Корнієнко І.А. Особливості морфемної структури субстантивних прізвищ Дніпровського Припоріжжя // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”: зб. наук. пр. — Херсон : ХДУ, 2008. — Вип. 7. — С. 183–187
4. Редько Ю.К. Основні словотвірні типи сучасних українських прізвищ у порівнянні з іншими слов'янськими // Філологічний збірник. — К., 1958. — С. 112–129.
5. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. — К.: Наук. думка, 1966. — 216 с.
6. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців : історико- етимологічний словник. — Львів : Світ, 2005. — 704 с.
7. Forebears [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forebears.io/surnames>.
8. Sofemine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://surname.sofemine.co.uk/w/surnames/uk.html>.

Ю. В. Шахрай
Житомирський державний університет
імені І. Франка

МЕТАФОРИЧНІ ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТІВ LICHT I DUNKELHEIT У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Одним із важливих когнітивних механізмів, що забезпечує доступ до концептуально-пізнавальних властивостей людського мислення і робить можливим вивчення явищ, які відбуваються у свідомості людини та пов'язані з відображенням й усвідомленням дійсності, є метафора. Метафоризація виступає універсальним засобом поповнення складу мови взагалі та відіграє велику роль у фразеоутворенні через переосмислення значення сполучень на основі тих чи інших асоціацій та викликаного ними образу [4: 176].

Структурно-семантичні характеристики фразеологічних одиниць (ФО), у тому числі з метафорично переосмисленим компонентом, досліджувалися вітчизняними науковцями на матеріалі слов'янських та германських мов. У своїх дослідженнях вчені виходять із тези, що значення фразеологізму як складеної, цілісної номінації створюється об'єднанням метафоричним або метонімічним переосмисленням складових слів-компонентів [1: 25].

У сучасному мовознавстві та лінгвокультурології існує поширена думка, що фразеологізми є найбільш «прозорими» засобами мови, в яких висвітлюються концепти [3: 17]. В. Телія вважає, що фразеологічний склад мови – це дзеркало, в якому лінгвокультурна спільність ідентифікує свою національну самосвідомість, і саме фразеологізми розкривають носіям мови особливе бачення світу [5: 140]. Дослідження образної (вторинної) семантики ФО та їх зіставлення з первинними значеннями дозволяє простежити динаміку розвитку поглядів людей на ту чи іншу реальність і шлях логічного осмислення концепту, що відображає цю мовну реальність [2: 5].

LICHT і DUNKELHEIT – два взаємопов'язаних антонімічних концепти, що утворюють у мові свої власні «світи», які, маючи багато спільного, також відрізняються якісно і кількісно. Розбіжність у розвитку і сучасний стан цих світів з усіма відмінностями образних (метафоричних) значень, закладених в основу імен самих концептів, їх дериватів та інших мовних репрезентантів, утворюють в цілому мовний простір концептів LICHT і DUNKELHEIT [6: 17].

Концепти LICHT і DUNKELHEIT у німецькій фразеології постають як єдиний багатовимірний континуум, що складається з безлічі семантичних сфер (ділянок), які переходять одна в одну.

Зміст концептів LICHT і DUNKELHEIT, що відображені в німецькій фразеології, поєднують у собі різні образні фрагменти, які утворюють емпіричну (візуальний, локальний, темпоральний аспекти), емоційно-оцінну і гносеологічну сфери. В основу сфери Licht і Dunkelheit входить просторовий аспект емпіричної сфери, що пов'язує всі інші сфери в єдине ціле [6: 43].

Наведені вище концепти є універсальними концептами для мовного колективу, вони не тільки містять у собі образні компоненти, але й виступають носіями

глибокого символічного сенсу, підносячи ці образи до символів і переносячи їх в різні важливі сфери життя людини. Стаючи символами, Licht і Dunkelheit не відображають ознак будь-яких конкретних реалій, а самі допомагають в інтерпретації інших. Тому ми можемо говорити про Licht і Dunkelheit як про символи радості й горя, надії й безнадії, знання і незнання і т.д.

Завдяки символічній насиченості концепти LICHT і DUNKELHEIT становлять культурно значиму метафоричну опозицію, яка лежить в основі інтерпретації різних сфер життєдіяльності людини. Фразеологізми з позначенням Licht і Dunkelheit умовно можна поділити на шість сфер:

- 1) емоційна сфера;
- 2) гносеологічна сфера;
- 3) етична сфера;
- 4) релігійна сфера;
- 5) онтологічна сфера (буття);
- 6) естетична сфера.

В емоційній сфері концепт LICHT представлений як символ радості, щастя, любові, надії, очікування: *Licht sehen* – побачити світло (відчутти полегшення):

«Ich habe nicht geglaubt, dass ich jemals wieder das Licht sehen werden», sagte sie dem Privatfernsehsender Somoy Television [7].

Тоді як концепт DUNKELHEIT виступає символом печалі, смутку, горя, нещастя, безнадійності: *im Dunkeln tappen* – блукати в темряві, йти навамання, навромацки; діяти наздогад:

«Der Hammer bei dieser Verletzung ist, dass du praktisch die ganze Zeit im Dunkeln tappst.» [7].

З точки зору гносеології концепт LICHT є символом знання, істини, освіти, навчання, зрозумілості, ясності, розуму, популярності:

j-m geht ein Licht auf – хто-небудь прозріває, починає розуміти:

«Wieder anderen geht ein Licht auf, wenn sie mit dem Huhn mitfiebern, das zu seiner Überraschung als Zugvogel engagiert wurde und mit einem Ballon als Vorhut in Richtung Afrika auf die Reise geschickt wird.» [7].

j-m ein Licht aufstecken – відкривати очі кому-небудь:

«Hat Michael Naumann mit der Schlagzeile "Am Anfang der Einheit stand eine Lüge" den Lesern der ZEIT ein Licht aufstecken wollen?» [7].

У свою чергу концепт DUNKELHEIT – це символ незнання, нерозуміння, невігластва, неосвіченості, неясності, таємничості, непрозорості, невідомості. Наприклад, *es ist mir dunkel* – я не розумію цього; *im Dunkeln liegen* – залишити невідомим; *j-n im Dunkeln lassen* – не сказати комусь нічого точного; *im Dunkeln tappen* – блукати в пільмі, діяти наздогад:

«Auch dass ihre Herkunft im Dunkeln liegt, gefällt dem romantischen Zeitgeist: Sie ist eine Schweifende, eine Peregrina.» , «Mehr verrät er nicht, auch die Verkaufszahlen möchte er im Dunkeln lassen.» [7].

До етичної сфери концепт LICHT входить як символ добра, моральності, порядності: *etwas kommt ans Licht*: 1. що-небудь виявляється, стає відомим; 2. що-небудь виходить на світ Божий:

«Und jetzt kommt ans Licht, dass die Spionage beim deutschen Freund bis in die Regierungsjahre Helmut Kohls zuruckreicht.» [7].

Тоді як концепт DUNKELHEIT представляє собою символ зла, аморальності, підлості: *aus dem Dunkeln* – потай, нишком, нишком-нишком:

«Christa tanzt», sagt eine freundliche Mдnnerstimme aus dem Dunkeln heraus, "Elke tapst und "irgendetwas stimmt nicht mit der Motorik von Gerda" – gestandene Frauen stehen plцtzlich wieder unter der Beurteilung ihres Lehrers.» [7].

З релігійної точки зору концепт LICHT уособлює Бога, божественне, святе, Ісуса, віру: *Es werde Licht* – Хай буде світло:

«Inwiefern ist also diese Hypothese nicht bloЯ ein Versuch, das biblische Wort Gottes – «Es werde Licht!» [7].

Концепт DUNKELHEIT вважається символом темних, диявольських сил, невіри: *etw. vor j-m dunkel machen* – приховувати що-небудь від когось:

«Cornelia Lippert spielt, mit sanft ironischem Lдcheln und freundlichem Spott, eine selbstbewuЯte junge Frau, der die Trauer ьber verschmdhte Liebe immer wieder die Stimme dunkel macht.» [7].

У вченні про буття, тобто онтології, концепт LICHT має значення символу народження, життя, відродження. Наприклад, *das Licht der Welt erblicken* – з'явитися на світ, побачити світ, народитися:

«Ein Nashorn-Baby hat in Israels Safari-Zoo das Licht der Welt erblickt.» [7].

Так само концепт DUNKELHEIT розглядається з точки зору онтології, проте сам концепт виступає символом вмирання, смерті, кінця: *ins Dunkel treten* – відступити на задній план; зійти зі сцени:

«Von den beiden einzigen skandinavischen Kьnstlern, die in der neueren europдischen Malerei eine Rolle gespielt haben, ist der eine, Edvard Munch, immer mehr ins Licht und der andere, Anders Zorn, immer mehr ins Dunkel getreten.» [7].

В естетичній сфері концепт LICHT виражає символ прекрасного. Як бачимо на прикладі фразеологізму: *das himmlische Licht* – (піднесено) сонце:

«Im alten Thessalien habe man geglaubt, im August цffne sich der Himmel und durch fльchtige Ritzen lasse sich ein Blick auf das himmlische Licht erhaschen.» [7].

Напротивагу концепт DUNKELHEIT виступає символом потворного, невідомого: *eine dunkle Tat* – темне діло; *darьber liegt ein unheimliches Dunkel* – це повите темрявою (таємничістю), *etwas in Dunkel hьllen*:

«Es zehrt vom Reiz der dunklen Tat und erweitert erfolgreich seinen Markt, indem es die Kraft des Verbotenen verstrцmt.», «Manches ist in Dunkel gehьllt, nicht alle Daten lassen sich mehr ьberprьfen.» [7].

Отже, проаналізувавши образні значення концептів LICHT і DUNKELHEIT у фразеології німецької мови, доходимо висновку, що представлені концепти вирізняються метафоричною образністю, яка підсилюється вживанням фразеологічних одиниць. Представлені концепти становлять культурно значиму метафоричну опозицію, яка лежить в основі інтерпретації різних сфер життєдіяльності людини, адже вони не тільки містять у собі образні компоненти, але й виступають носіями глибокого символічного сенсу.

Список використаної літератури

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология : ценностно-смысловое пространство языка / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 288 с.
2. Кубрякова Е. С. Языковое сознание и языковая картина мира / Е. С. Кубрякова // Филология и культура: Материалы второй Международной конференции. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 1999. – С. 6–13.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособие] / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2004. – 202 с.
4. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.
5. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / В. Н. Телия // Фразеология в контексте культуры. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1999. – С. 13–24.
6. Щербина В. Е. Концепт «свет и тьма» во фразеологии немецкого и русского языков / В. Е. Щербина. – Оренбург : ГОУ ОГУ, 2008. – 138 с.
7. DWDS – Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. – Режим доступа: <https://www.dwds.de/>.

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

Фразеологічні одиниці відіграють особливу роль у творенні мовної картини світу, оскільки їх значення, зміст, походження і переклад пов'язані з історією, вони відображають традиції і культуру певного народу. Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується спрямованістю лінгвістичних досліджень на поглиблене вивчення особливостей та функціонування фразеологічних одиниць, які є досить численними, мають різноманітний характер і морфологічну структуру, відмінні за своєю семантикою, сферами та джерелами формування.

Вивченню фразеологічних одиниць та їх класифікацій присвятили свої праці такі провідні вітчизняні вчені, як М. Алефіренко, Я. Баран, Л. Верба, Р. Зорівчак, Г. Їжакевич, В. Кононенко, О. Пророченко, Л. Скрипнік, О. Чередниченко, В. Ужченко та інші. Розгортання фразеологічних студій в Україні пов'язане з іменами Л. Булаховського, І. Білодіда, П. Горецького, М. Жовтобрюха, Б. Ларіна, М. Мироненка та І. Чередниченка. Незважаючи на дослідження вищезазначених вчених і досі існують різні погляди щодо розуміння поняття «фразеологічна одиниця».

Мета статті – проаналізувати існуючі визначення фразеологічних одиниць у наукових доробках українських вчених.

Аналіз довідникової літератури засвідчив, що під фразеологічною одиницею розуміють 1) нарізно оформлений, але семантично цілісний і синтаксично неподільний мовний знак, який своїм виникненням і функціонуванням зобов'язаний фраземотворчій взаємодії одиниць лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів [8]; 2) усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів [16]; 3) лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, але неподільна лексично, стійка у своєму складі й структурі, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові [6];

Дослідження наукової літератури з теми статті дозволило виокремити декілька підходів до визначення фразеологічних одиниць. Так, найчастіше їх розуміють як стійкі словосполучення, які

- створюють семантичну цілість і відтворюються у процесі мовлення як готові словесні формули та апробовані спільною свідомістю носіїв мови (Л. Скрипнік);
- не утворюються у мовленні спонтанно, а входять до нього у вигляді готового блоку з певними значеннями (Л. Верба, М. Кочерган);
- у своєму значенні мають переосмислення, метафори (П. Дудик);

- є своєрідним сховищем культурно-естетичних надбань народу і найбільш оригінальним мовним матеріалом, який характеризує ту чи іншу мову. Вони становлять надзвичайно важливу складову частину мовних засобів образності художнього твору, оскільки вони у максимально сконденсованому вигляді відображають історію народу, його менталітет, побут, звичаї, особливості життя, систему духовних цінностей тощо (Р. Зорівчак);

- сприймаються як одне ціле, як єдиний вислів або мовний зворот, неподільний на окремі частини без втрати його значення (М. Жовтобрюх);

- двосторонніми одиницями системи мови, що мають план вираження і план змісту та слугують для позначення явищ реальної дійсності і знаходяться у безперервному розвитку (Я. Баран, М. Зимомря).

На думку І.Ісаєвої, фразеологічні одиниці являють собою національно-специфічні одиниці мови, що акумулюють культурний потенціал народу, тому при перекладі фразеологізму перекладачеві необхідно зробити вибір адекватних прийомів і способів перекладу [11].

Лексико-граматичною єдністю двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю сполучення чи речення, яке, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією, а автоматично називає фразеологічні одиниці І. Білодід. Вчений наголошує, що вони є квінтесенцією її національного обличчя. Подібної точки зору дотримуються й Н. Шкуратяна та С. Шевчук [18].

Особливими одиницями мови називає фразеологічні одиниці Л. Авксентьев. Науковець звертає увагу на те, що вони можуть існувати тільки в єдності своєї форми і змісту і має відрізнятися за суттю від усіх інших одиниць, у тому числі від близьких або подібних, які збігаються за певними спільними рисами [1].

На своєрідність фразеологічних одиниць звертають увагу О. Селіванова, яка трактує їх як лінгвосеміотичні феномени, що формують особливу підмову [14] та особливість яких виявляється у вторинному відтворенні мовної картини світу, збагаченому досвідом інтелектуально-емоційного освоєння носіями мови відповідних об'єктів позамовної дійсності, а лексичне і фразеологічне значення яких, будучи співвідносними семантичними категоріями, відрізняються ступенем мовної абстракції [2].

М. Кочерган вважає фразеологічні одиниці важливими експресивними засобами мови, яким повинна володіти кожна культурна людина. Вони є готовими сполученнями слів, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень, а вживаються в готовому вигляді [12] та є формальним відображенням реальної життєвої ситуації, закріпленням у мовному фонді [13].

До рис фразеологічних одиниць відносять відтворюваність під час спілкування, надслівність і цілісність значення; сполучуваність; метафоричність, образність; приналежність до стилістично забарвленої лексики; стійкість компонентного складу, членовану оформленість, відтворюваність, чіткість будови, еквівалентність слову, неперекладність та постійний розвиток [5,17,18].

Отже, фразеологічні одиниці становлять особливий інтерес для представників як вітчизняної, так і зарубіжної філологічної науки, однак, треба вказати, що термінування фразеологічної одиниці досі є одним із спірних питань. На наш погляд

фразеологічні одиниці слід розуміти як семантично пов'язані сполучення слів і речень, які, на відміну від схожих з ними по формі синтаксичних структур, не утворюються відповідно до загальних закономірностей вибору і комбінації слів при організації висловлювання, а відтворюються у мовленні у фіксованому співвідношенні семантичної структури і визначеного лексико-граматичного складу. Аналіз наявних у мовознавстві визначень фразеологічної одиниці засвідчив, що здебільшого кожним вченим виділяється кілька найістотніших рис фразеологічних одиниць (серед яких: семантична цілісність, відтворюваність, синтаксична та семантична сполучуваність компонентів, стійкість, метафоричність, закріпленість, нарізнооформленість, неперекладність тощо), однак спільним є те, що переважно всі мовознавці визначають релевантними для фразеологічної одиниці сполучуваність, стійкість та цілісність значення.

Список використаної літератури:

1. Авксентьев Л.Г. Особенности семантики фразеологических единиц современной украинской речи // Украинская речь и литература в школе. – 1986. – №3. – 29 с.
2. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології-монографія - Літературне місто - Онлайн-бібліотека української літератури. Освітній онлайн-ресурс.
3. Баран Я. Фразеологія у системі мови . Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук.
4. Білодід І. Сучасна українська літературна мова. У 5т. – К.: Наукова думка, 1973. –Т.4. – 331 с.
5. Верба Л. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. [англ./укр.]: Навчальний посібник для ВНЗ. Нова Книга - 248 с.
6. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів. [Ганич Д.І. Олійник І.С.] – К.: Вища школа, 1985. С.324
7. Дудік П. Стилїстика української мови: Навчальний посібник – Видавничий центр «Академія», 2005. – 368с.
8. Енциклопедії української мови Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
9. Жовтобрюх М.А., Курс сучасної української літературної мови. [Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.] - К.: Вища школа, 1972. – 71-90с.
10. Зорівчак Р. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. К., 1983. –174 с.
11. Ісаєва І. Ф. // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. [Ісаєва І. Ф., Сабанська Н. М.]- 2016. - Вип. 60. - 149-152с.
12. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студ. філолог. спец. вузів. - К.: Академія, 2001. - 368 с.
13. Нагорна О. О. // Наукові записки: зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. – 2008. – Т.2, № 10. – С. 138–141.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. / Олена Селіванова. – Полтава: довкілля – К., 2006. – 716 с.
15. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія] /; АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – Київ: Наук. думка, 1973. – 278 с.
16. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда.] — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 10. — 638 с.
17. Фразеологія: знакові величини. Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов./ [Баран Я., Зимоля М., Білоус О., Зимоля І.] – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 256с.
18. Шкурятяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс. [Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В.]

К. С. Якименко

Житомирський державний університет імені І. Франка

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. Л. Ф. Соловійова

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ

Сучасна лінгвістика зацікавлена у вивченні взаємодії мови та суспільства. Ця взаємодія базується на усьому культурно-історичному, лінгвокогнітивному та діяльнісному досвіді. У лексиконі, зокрема, в термінології відображаються всі процеси соціального розвитку і науково-технічного прогресу, що вказує на нерозривний і постійний зв'язок мови з життям і діяльністю суспільства. Економічна термінологія, яка є об'єктом нашого вивчення, знаходиться під безпосереднім впливом змін соціально-економічних умов, ідеології та розвитку суспільства.

Збагачення словникового складу будь-якої мови залежить від екстралінгвістичних умов, в яких вона функціонує і розвивається. Розвиток мови вдосконалюється постійно, семантичним змінам піддаються слова і словосполучення. Зміна значення слів, перехід слів в іншу лексико-граматичну категорію призводять до зміни функції слова, до створення нових слів за допомогою наявних в мові словотворчих засобів [4: 3]. «У кожній живій мові ніколи не припиняється процес поповнення його новими словами. Частина їх створюється шляхом словотворення. Тому словотвір більш безпосередньо, ніж багато інших лінгвістичних систем, відображає всі зміни, що відбуваються в оточуючій нас дійсності» [3: 18]. Розгляд морфологічної структури терміна з виділенням складових його елементів необхідно починати з його взаємин з основною одиницею мови – словом. Термін, перш за все, відноситься до загального класу лексичних одиниць, і його приналежність до спеціальної лексики є вторинною, специфічною рисою. Завжди існує певна кількість лексичних одиниць, які «створюють труднощі» при виділенні термінологічної лексики зі словникового складу мови. Якщо простежити етимологію лексичної одиниці, що з'являється в мові відразу як термін, то можна побачити, що в мові спочатку вона була загальноновживаним словом. Тому різниця між словом і терміном обумовлена тим, що і термін і слово відображають явища «різних рівнів розумової діяльності – наукове мислення і побутове оперування уявленнями» [1: 32]. Аналіз похідних слів передбачає вивчення «сполучуваності словотворчих елементів з основами і виявлення тих зв'язків, які існують між словотвірними основами різних семантичних класів і афіксами» [2: 11].

В даний час проблема продуктивного словотворення є актуальною, тому що вивчення факторів, які впливають на процес створення слів, їх сукупності дозволяють прогнозувати сам процес утворення цих слів. Продуктивним морфологічним способом словотвору в економічній термінології сучасної англійської мови є афіксація – спосіб словотворення, за допомогою якого нові слова створюються «шляхом приєднання словотвірних афіксів, тобто префіксів і суфіксів, до основ різних частин мови» [4: 13]. Різниця між ними полягає не тільки в їх місці в слові, а й у тому, що префікс змінює тільки значення слова, а суфікс, створюючи нове слово, оформляє його як певну частину мови. Афіксація діє в якості способу утворення нових слів протягом всієї історії англійської мови і зберігає свою продуктивність і в сучасній англійській мові, про це свідчить величезна кількість

слів, яка виникає за допомогою словотворчих афіксів. Як і багато інших мовних утворень, афікс має певні значення:

1) характер абстрагування, при цьому різні афікси мають різну ступінь абстрагування. Так, суфікси -ness, -су, -ity, -ence, -dom, -ship, -ism мають досить абстраговані значення стану в деяких економічних термінах, наприклад: *priority* – пріоритет, *privacy* – забезпечення відокремленості, *transference* – переказ грошових сум; *chartism* – метод аналізу ринкової кон'юнктури на базі графіків; суфікси агента -er (за допомогою суфікса -er в англійській мові утворюються іменники, які позначають осіб, що займаються тим видом діяльності, на який вказує утворююча основа [4: 13]), *billbroker* – вексельний брокер, суфікс man і ін. : *midlleman* – посередник, негативні префікси un-, non-, dis-, de- і інші менш абстрактні в порівнянні з першими, наприклад, *discount* – дисконт, знижка, *devaluation* – девальвація, а префікси over-, under-, sub-, super- мають ще більш конкретне значення, а саме, перебування під або над чим-небудь, наприклад, *overdraft* – кредит за поточним рахунком, овердрафт, *subgoals* – підцілі, а префікс mini- – володіє конкретним значенням «маленький, невеликий», наприклад: *minimax* – мінімакс [6].

2) стилістична співвіднесеність, наприклад в економічній літературі вживаються терміни з префіксами: co-, counter-, dis-, inter-, trans-, sur- і т.д.; *disinvestment* – скорочення капіталовкладень, *disinflation* – дезінфляція, *surcharge* – перевитрата, витрати понад кошторис, *cosurety* – одна з групи поручительських компаній, які виступають гарантами, *transaction* – угода, справа. Стилiстичну співвіднесеність носять також префікси, що характеризують рівень впливу, наприклад: *overflow* – надлишок. Префікси, які оформляють приналежність терміна до тієї чи іншої частини мови, зустрічаються лише як виняток і тільки в дієслові. Наприклад, префікс be- утворює від інших частин мови дієслова зі значенням покривати чимось, робити якимось, і трансформує неперехідні дієслова в перехідні (наприклад, *bepaint* – забарвлювати, *becalm* – заспокоювати). [6]

3) має здатність класифікувати певні смислові групи слів, що сприяє утворенню похідних слів, що мають схожі лексико-семантичні особливості та які стосуються певної групи слів. Так, наприклад, для вираження нового поняття «той, хто виключно володіє або контролює товари або послуги» (*one who exclusively ownership or control, as of a service or commodity*) [5] утворюється похідне *monopolist*, яке структурно організовано і включено в систему похідних слів із загальним значенням «той, хто є прихильником чого-небудь, підтримує що-небудь». При утворенні прикметника за допомогою префікса super-, наприклад, *supersonic* – надзвуковий, похідний прикметник, так само як і при суфіксації, приєднується до семантичної групи слів зі значенням надмірності якості. При утворенні іменників за допомогою префікса under- в значенні недостатності новостворене слово точно так само входить до складу групи іменників із загальним значенням недостатності. Наприклад, лексична одиниця *underproductivity* (under + productivity) «недовиробництво» увійшла в групу слів з даною семантикою. Оскільки афікси це службові морфеми мови, які відрізняються широкою сполучуваністю з певним колом коренів або основ і вступають з ними в стереотипні семантичні відносини і є разом з тим пов'язаними, то вони належать до багатьох словотвірних конструкцій [3: 133].

Термінологія в будь-якій галузі знань представляє собою систему, що складається з підсистем і мікросистем. Економічна термінологія являє собою терміносистему, яка постійно поповнюється, і морфологічні способи утворення нових термінів мають традиційно велике значення в словотворенні.

Перспективою дослідження є більш детальне вивчення взаємозв'язку соціуму та економічної підсистеми, взаємодії когнітивних та мовних процесів у формуванні нової термінології, аналізу словотворчих процесів у групі економічних термінів, що вивчаються.

Список використаної літератури

1. Гриньов С. В. Введення в термінознавство. – М. : Московський ліцей, 1993. – 309 с.
2. Карашук П. М. Словотвір англійської мови : навч. посібн. / П. М. Карашук. – М. : Вища школа, 1977. – 303 с.
3. Кубрякова О. С. Що таке словотвір. / О. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 327 с.
4. Царьов П. В. Продуктивний іменниковий словотвір в сучасній англійській мові / П.В. Царьов. – М. : Вид-во Московського університету, 1984. – 224 с.
5. Oxford Dictionary of business English for Learners of English. Oxford University Press, 2005. – 616 p.
6. Oxford Russian Mini dictionary. Oxford University Press, 2006. – 731 p.

IV. Інтелектуальні системи, граматики та прикладна лінгвістика.

Х. Атаман

Національний університет «Львівська політехніка»

Науковий керівник:

к.філол.н. доц. М.П.Ділай

АВТОМАТИЗОВАНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОГО СТАВЛЕННЯ ДО МІГРАНТІВ В БРИТАНСЬКІЙ ПРЕСІ

Мета цього дослідження – визначити емоційно-оцінне ставлення до мігрантів у британській пресі, застосовуючи корпуснобазований аналіз тональності текстів.

Актуальність теми визначається, по-перше, суспільно-політичним чинником, а саме поживанням міграційних рухів в європейських країнах в результаті збільшення кількості військових конфліктів та громадянських війн, процесів глобалізації, змін демографічної ситуації, особливо у високо розвинутих індустриальних державах, загострення економічної нерівності між країнами. Відповідно, тема мігрантів та міграції набуває неабиякої популярності у пресі. По-друге, відомо, що ЗМІ виконують функцію переконання, здійснюють безпосередній вплив на формування емоційно-оцінного ставлення своїх глядачів, слухачів і читачів, створюють і відтворюють культурні міфи, характерні для суспільства [4;3]. Оскільки преса є потужним засобом формування суспільної думки, виникає потреба визначити тональність текстів статей присвячених актуальній сьогодні темі мігрантів, та, відповідно, емоційне ставлення, яке автори формують до мігрантів у читачів.

Дослідження здійснено у межах комунікативно-прагматичного підходу до вивчення мовних явищ з використанням корпуснобазованих засобів здійснення аналізу тональності текстів. *Аналіз тональності тексту* (англ. *Sentiment analysis*) – це клас методів контент-аналізу в комп'ютерній та прикладній лінгвістиці, призначений для автоматизованого виявлення в текстах емоційно забарвленої лексики і емоційної оцінки авторів (думок) до об'єктів, тем, процесів, чи явищ [2]. У цьому дослідженні використовуємо програму UAM Corpus Tool [1]. Інструмент UAM Corpus містить набір інструментів для мовної анотації текстів, яку можна зробити вручну та напівавтоматично. Крім того, додаток дозволяє пошук текстів за словами або певними функціями, наприклад, оцінне ставлення (*attitude*), і забезпечує статистичний аналіз ваших даних. Інструмент UAM Corpus Tool розроблений визначним лінгвістом Міком О'Доннеллом, програма містить будовану схему оцінки *Appraisal framework*, за якою можна розмітити у тексті тип цінного ставлення та проаналізувати мовні засоби його вираження.

Матеріалом аналізу у цій праці є 50 статей з англomовних видань «The Independent», «The Sun», «The Times» and «The Daily Mail», присвячені тематиці мігрантів. Програму UAM Corpus Tool застосовано для фрагментів текстів статей, які містять лексему *migrant*. Зробивши анотацію фрагментів статей, що містять слово «мігрант» відповідно до цієї системи оцінювання, ми можемо переглянути

результати в команді Statistics. Панель Statistics показує нам різноманітні статистичні дані корпусу.

Feature	N Percent	
Total Units	25	
ATTITUDE-TYPE	N=25	
- affect	2	8.00%
- judgement	10	40.00%
- appreciation	4	16.00%
AFFECT-TYPE2	N=25	
- un/happiness	1	4.00%
- dis/satisfaction	1	4.00%
- in/security	0	0.00%
- dis/inclination	0	0.00%
UN/HAPPINESS-TYPE	N=25	
- misery/cheer	1	4.00%
- antipathy/affection	0	0.00%
DIS/SATISFACTION-TY	N=25	
- ennui/interest	0	0.00%
- dis/pleasure	1	4.00%
IN/SECURITY-TYPE	N=25	
- dis/quiet	0	0.00%

Рисунок 1 Статистичні дані вживання слова «мігрант».

За допомогою цієї статистики ми можемо проаналізувати ставлення до мігрантів у пресі та їхній вплив на формування думки читача. Статистичні дані для кожної функції показують, як часто ця функція відбувається в наборі даних. Відсоток показує частку сегментів, які мають цю функцію. Ці дані можна зобразити за допомогою схеми (Рис.2)

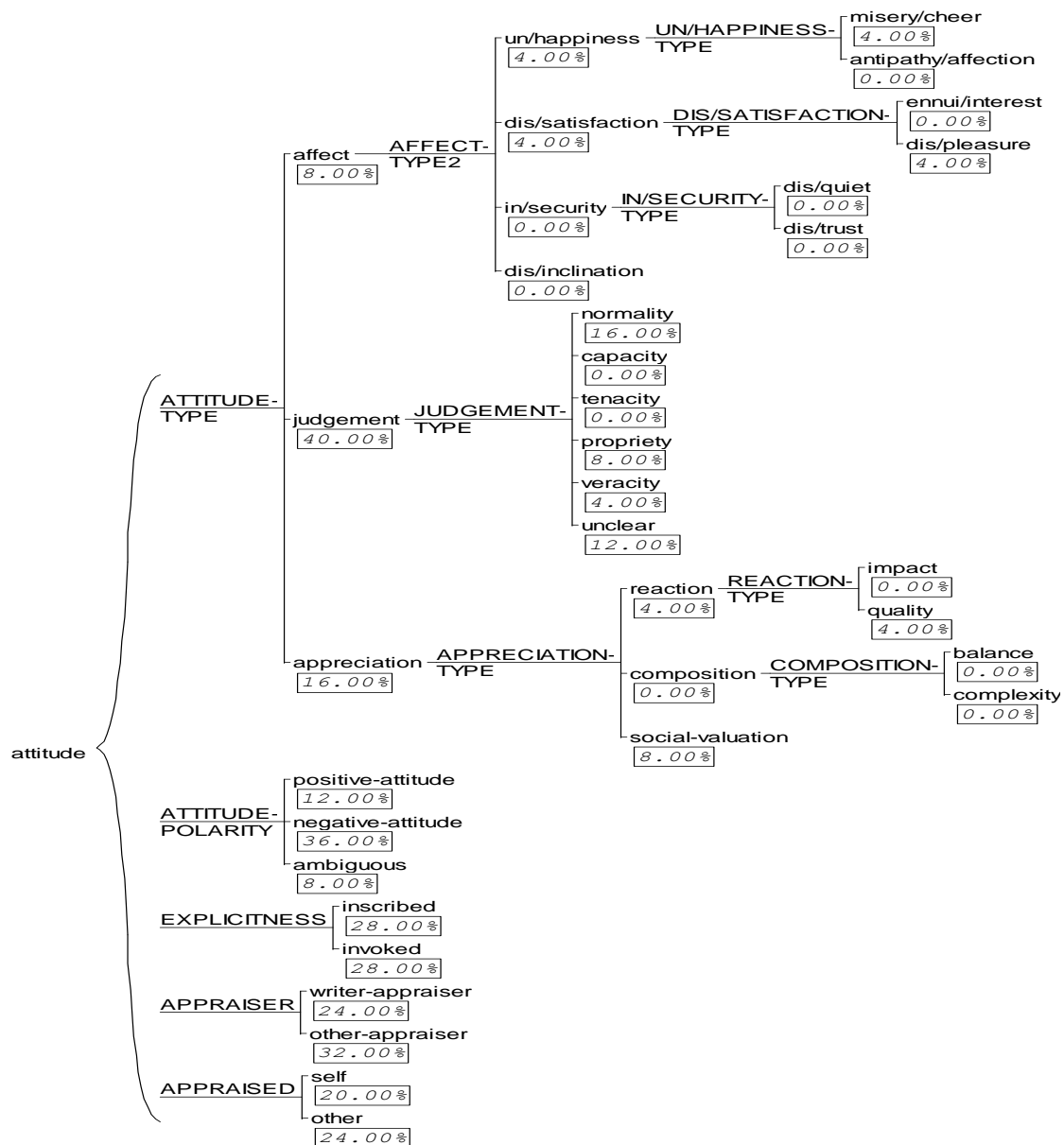

Рисунок 2 Фрагмент схеми статистичних даних вживання слова «мігрант».

У результаті аналізу встановлено, що в текстах про мігрантів у британській пресі переважають негативно сентименти. Відповідно, вони сприяють формуванню у читачів негативного ставлення до мігрантів.

Список використаної літератури

1. O'Donnell, M. (2008). The UAM CorpusTool: Software for corpus annotation and ex-ploration. In Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La Lin-gъnstica Aplicada Hoy: Comprendiendo el Lenguaje y la Mente, pp. 1433-1447. (last access 16.10.2011) retrieved from, <http://www.uam.es/proyectosinv/woslac/DOCUMENTS/Presentations%20and%20articles/ODonnellAESLA08.pdf>.
2. Yi, J., Nasukawa, T., Niblack, W., &Bunescu, R.,Sentiment analyzer: extracting sentiments about a given topic using natural language processing techniques. Proceedings of the 3rd IEEE international conference on data mining (ICDM 2003):427-434
3. Карлова В.В «Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості».
4. Гришнякова К. Г., Зуєв К. О. «Вплив засобів масової інформації на формування громадської думки».

У. В. Волинець

Національний університет «Львівська політехніка»

ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ВИРАЗНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ КОМЕНТАРІВ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: КОРПУСНОБАЗОВАНИЙ ПІДХІД

В останні роки спостерігається бурхливе зростання розмірів Інтернету. Разом із збільшенням числа користувачів мережі Інтернет, зростає і кількість генерованого ними контенту. Блоги та утворений ними комунікативний простір – блогосфера – сьогодні викликають особливий інтерес з погляду соціолінгвістичного аналізу. Вивчення і аналіз таких текстів дає змогу дізнатися, про що говорять у віртуальному просторі, що викликає інтерес, і, тим самим, хвилює наше суспільство зараз. Однією з важливих особливостей блогосфери є те, що автори постів і коментарів до них висловлюють суб'єктивне оцінне ставлення до подій, явищ, осіб тощо. З огляду на це, тексти коментарів є корисним матеріалом для різних соціологічних досліджень – аналізу політичних поглядів, протестних настроїв, ставлення суспільства до реформ, соціальних змін і т.д. Віртуальний простір є сховищем величезної кількості текстів. Тому обробляти і аналізувати їх звичними для лінгвістів та соціологів методами важко. Для цього і розробляються різні інструменти автоматизованого аналізу текстів [1; 149]. Актуальним стає сентимент-аналіз, або аналіз тональності інтернет-контенту [4; 267].

Об'єктом цього дослідження є емоційно-експресивна тональність коментарів до політичних новин в англійськомовному Інтернет просторі.

Предмет дослідження – гендерні особливості тональності коментарів до політичних новин.

Метою цієї праці є здійснити сентимент-аналіз коментарів до політичних новин враховуючи гендерний аспект. Матеріалом дослідження є коментарі до політичних новин, взятих з відомої соціальної мережі Facebook, а саме: політичних сторінок CNN, а також BBC. Було проаналізовано 15 статей та 200 коментарів до них.

Для здійснення сентимент-аналізу застосовано програму UAM Corpus Tool, яка містить набір інструментів для ручної та напівавтоматичної лінгвістичної анотації текстів [2; 81]. Програма UAM Corpus Tool розроблений лінгвістом М. О Донелем. Програма дозволяє видобувати з текстів певні мовні дані, наприклад, пасивні конструкції і забезпечує статистичний аналіз даних, та має функціональні можливості кодування декількох документів [2; 87]. Ключові поняття UAM CorpusTool:

- користувач визначає проект, який складається з набору файлів та набору аналізів, які застосовуються до кожного з цих файлів;
- усі файли проекту зберігаються в одній папці: тексти ('corpus'), анотації на цей текст та схеми кодування (теги, що застосовуються до текстів);
- кожен "аналіз" можна розглядати як "шар" анотації.

Сьогодні CorpusTool дає змогу використовувати два типи анотацій:

1. кодування документів: де присвоюються функції тексту в цілому. Наприклад, ці функції можуть показати реєстр документа або текстовий тип;

2. кодування сегментів: користувач може вибрати сегменти у файлі та призначити функції для кожного з цих сегментів. Сегменти визначаються шляхом перетягування миші над інтервалом тексту, після чого користувачеві пропонується вказати функції цього сегмента.

Анотація може бути "ручна" (користувач аналізує текст і вибирає для нього категорії) або "автоматична" (програма робить анотацію для вас).

На Рис.1 показано інтерфейс програми UAM Corpus Tool.

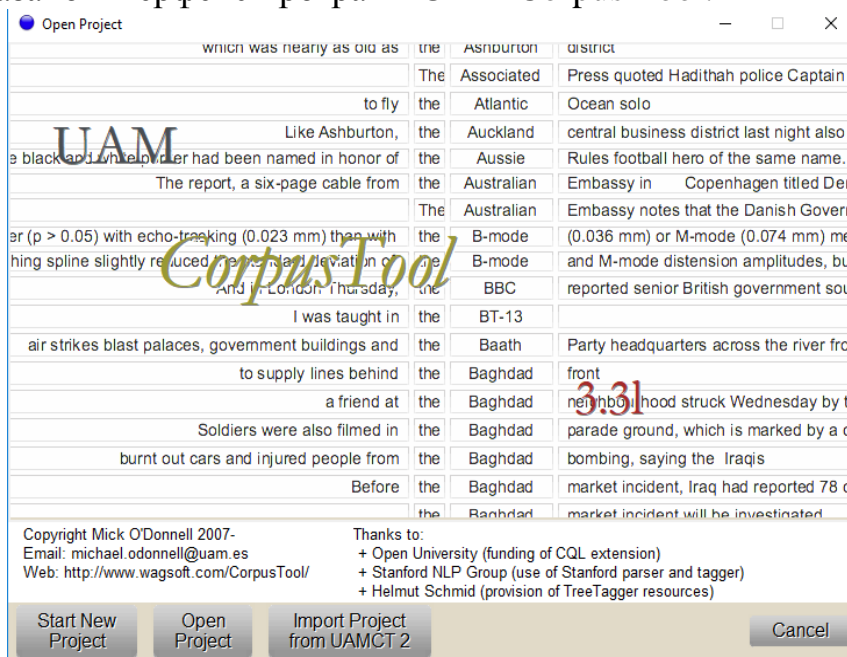

Рис.1 Інтерфейс програми UAM Corpus Tool

Для того, щоб розпочати роботу в програмі перш за все потрібно завантажити файли досліджуваних текстів з розширенням *.txt. Сьогодні інструмент UAM Corpus Tool не обробляє такі формати як PDF, RTF і XML, за винятком документів Microsoft Word. Окремо завантажуюмо txt файл з коментарями жінок та з коментарями чоловіків. Новий проект створюємо за допомогою команди *Start New Project*.

За допомогою команди *Next*, ми підтверджуємо свій вибір, вибираючи команду *Finalise*. Додавши файли в проект за допомогою команди *Incorporate All*, з'явиться вікно (Рис.2), де можемо редагувати метадані, що описують наш файл (інформацію щодо мови, кодування та шрифту, а також розмір шрифту). Сьогодні повністю підтримується лише англійська мова.

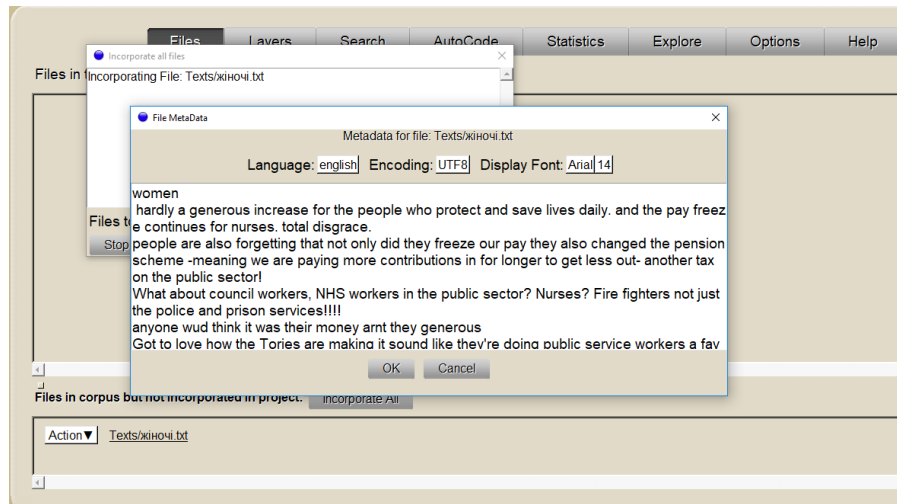

Рис.2 Метадані файлу

Команда "Layer" (шар) – це тип аналізу текстових файлів. Ми можемо додати шар для кодування речення, групи речень, для реєстру всього тексту, для аналізу оцінки тощо. Коли ми вибираємо команду "Add Layer", з'являється вікно з записом кількох питань:

- Layer Name: назва аналізу;
- автоматична або ручна анотація: для нашого аналізу вибираємо "Ручна" (Рис.3).
- тип сегмента: призначаємо функцію для тексту яку ми хочемо дослідити.

Для нашого дослідження ми вибираємо функцію Appraisal (Рис.4) та в наступному вікні Attitude only (Рис. 5).

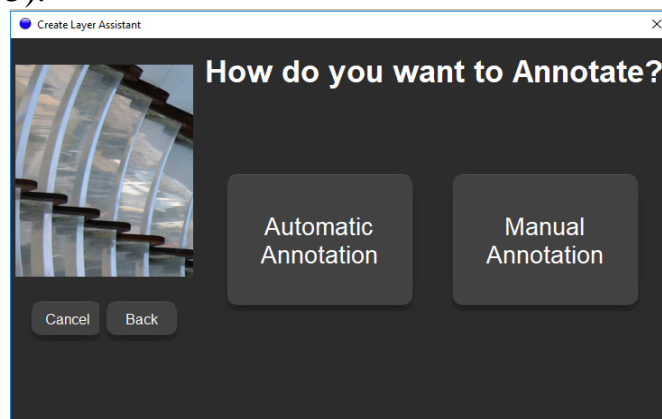

Рис.3 Вибір анотації

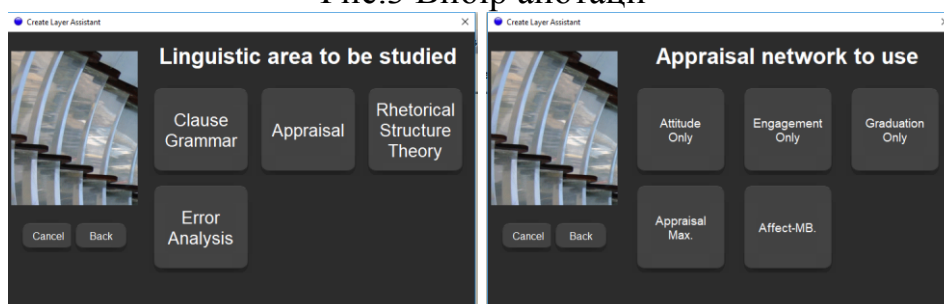

Рис.4 Вибір команди Appraisal Рис.5 Вибір команди Attitude only

Вибравши всі команди та пункти, ми створюємо шар аналізу окремо для жіночих і чоловічих коментарів (Рис.6).

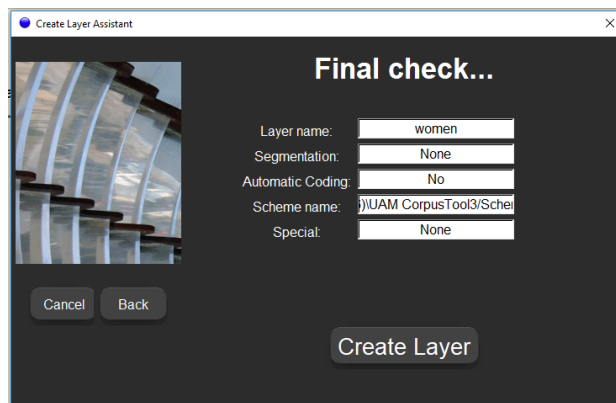

Рис.6 Створений новий Layer

Далі вибираємо сегменти тексту, які містять певне оцінне судження (Рис.7).

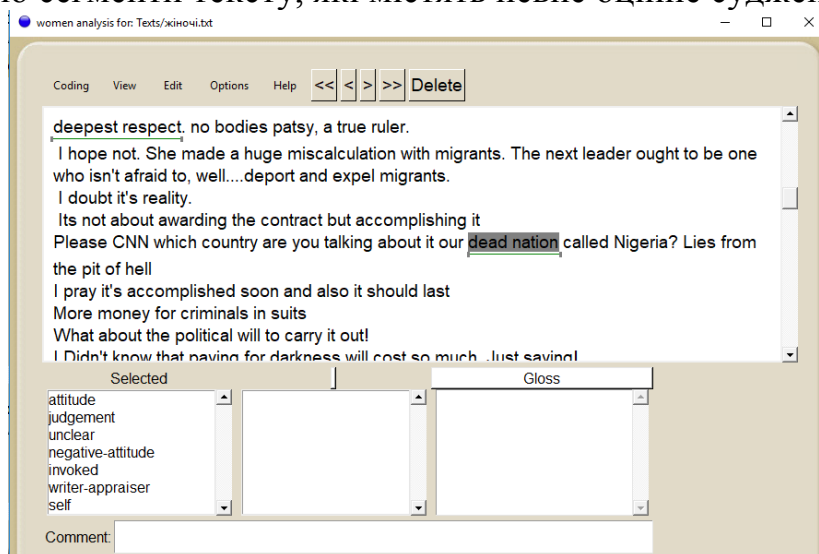

Рис.7 Вікно анотування

Метою є здійснити сентимент аналіз коментарів до політичних новин, враховуючи гендерний аспект, за допомогою вбудованої у UAM CorpusTool 3.3 схеми оцінки, розробленої Дж.Мартіном та П.Уайтом. Використовуючи структуру SFL, Дж.Мартін та П.Уайт (2005) розробили складну систему лінгвістичного аналізу аксіологічних характеристик дискурсу, відому як система / парадигма оцінювання. Система оцінювання – це сукупність семантичних ресурсів для дослідження емоцій, суджень та оцінок, які містять Attitude (Ставлення) ресурс, який використовуються для тлумачення емоційних реакцій, оцінки поведінки відповідно до нормативних принципів; Graduation (Градація) ресурс, який описує градуальні явища, за допомогою яких почуття посилюються; Engagement (Залучення) ресурс, який містить значення, за допомогою яких мовець визнає або ігнорує різноманітність точок зору [3, 132].

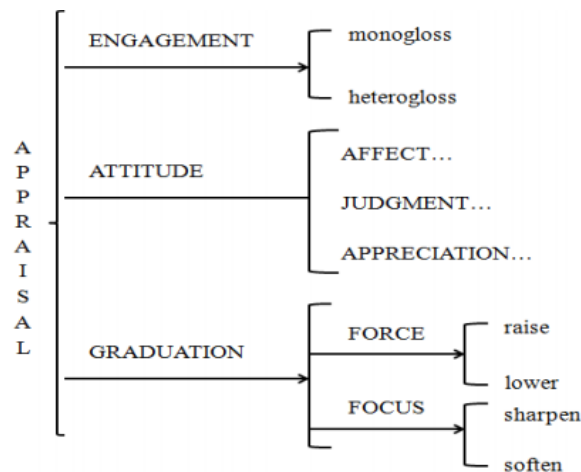

Рис. 8 Система оцінювання

Для того щоб здійснити сентимент аналіз коментарів, ми обираємо лише Attitude. ATTITUDE (Ставлення) – є ресурсом, який використовуються для тлумачення емоційних реакцій, оцінки поведінки відповідно до нормативних принципів. Його розглядають як три підсистеми: affect (вплив), judgment (судження) та appreciation (оцінювання).

- Affect (вплив) – це почуття та емоційний стан;
- Judgment (судження) – це оцінка (ставлення до) поведінки людини як моральної або аморальної, законної чи незаконної, соціально прийнятної або неприйнятної, нормальної чи аномальної та ін.
- Appreciation (оцінювання) – це оцінка об’єктів, семіотичних та природних явищ.

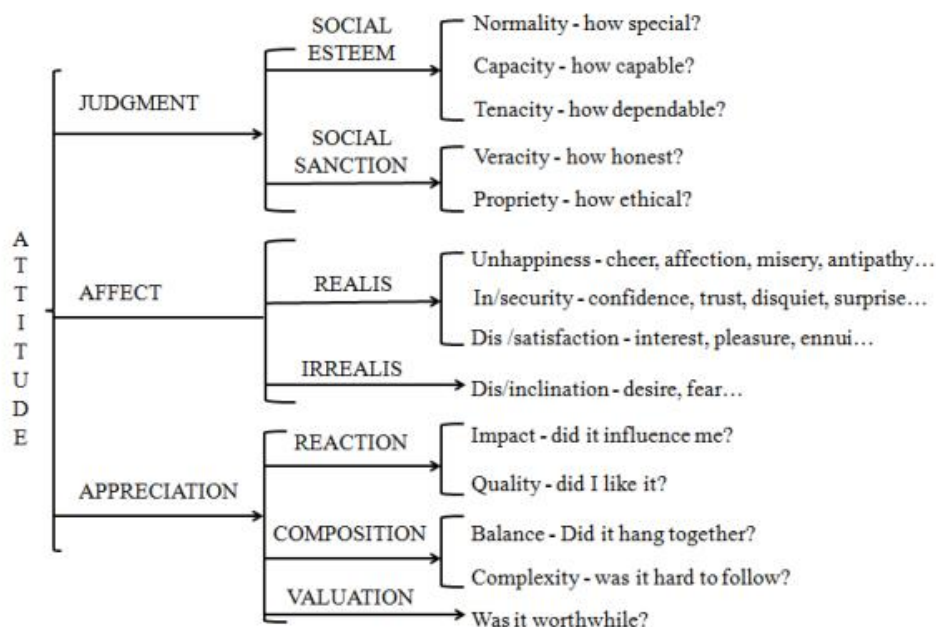
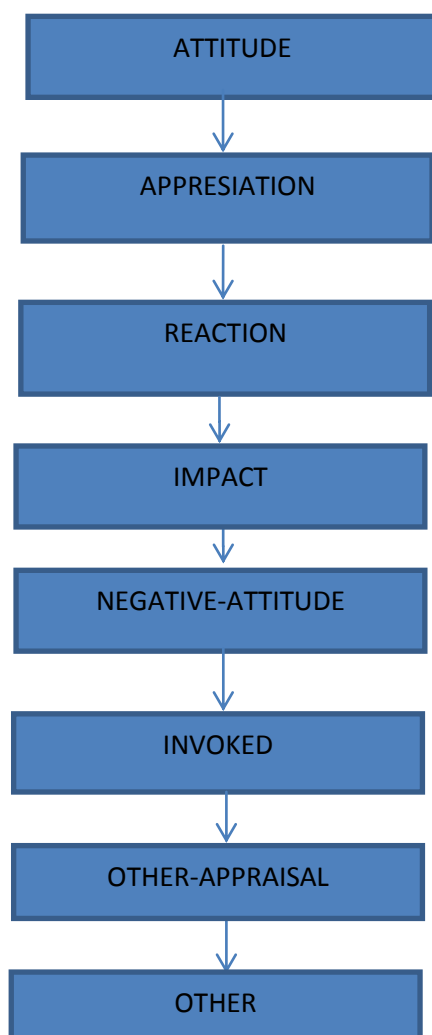

Рис.9 Схема оцінки

Наприклад у чоловічому коментарі «*The Tories have not found a conscience, soul or a heart. They have crumbled to the pressure of opposition and the public, and been*

forced in to lifting the cap given their weak position», вираз ***weak position*** містить оцінне судження. Відповідно до схеми Мартіна та Уайта, ми анотуємо його так:

Оцінивши всі коментарі жінок та чоловіків відповідно до системи оцінювання, ми можемо переглянути результати в команді Statistics. Панель Statistics показує нам різноманітні статистичні дані з нашого корпусу.

Type of Study: Aspect of Interest:

Unit:

Feature	N	Percent
Total Units	21	
ATTITUDE-TYPE	N=21	
- affect	4	19.05%
- judgement	6	28.57%
- appreciation	9	42.86%
AFFECT-TYPE2	N=21	
- un/happiness	2	9.52%
- dis/satisfaction	0	0.00%
- in/security	2	9.52%
- dis/inclination	0	0.00%
UN/HAPPINESS-TYPE	N=21	
- misery/cheer	0	0.00%
- antipathy/affection	1	4.76%
DIS/SATISFACTION-TY	N=21	
- ennui/interest	0	0.00%
- dis/pleasure	0	0.00%
IN/SECURITY-TYPE	N=21	

Рис.10 Статистичні дані коментарів жінок

Type of Study: Aspect of Interest:

Unit:

Feature	Texts/жіночі.		Texts/чоловік	
	N	Percent	N	Percent
Total Units	22		46	
ATTITUDE-TYPE	N=22		N=46	
- affect	4	18.18%	9	19.57%
- judgement	5	22.73%	9	19.57%
- appreciation	12	54.55%	25	54.35%
AFFECT-TYPE2	N=22		N=46	
- un/happiness	0	0.00%	0	0.00%
- dis/satisfaction	1	4.55%	7	15.22%
- in/security	2	9.09%	1	2.17%
- dis/inclination	1	4.55%	1	2.17%
UN/HAPPINESS-TYPE	N=22		N=46	
- misery/cheer	0	0.00%	0	0.00%
- antipathy/affection	0	0.00%	0	0.00%
DIS/SATISFACTION-TY	N=22		N=46	
- ennui/interest	0	0.00%	0	0.00%
- dis/pleasure	1	4.55%	7	15.22%
IN/SECURITY-TYPE	N=22		N=46	

Рис.11 Статистичні дані коментарів чоловіків

За допомогою цієї статистики ми можемо проаналізувати особливості емоційно-експресивної виразності коментарів жінок та чоловіків. Результати для кожної функції показують, як часто ця функція відбувається в наборі даних. Відсоток показує частку сегментів, які мають цю функцію. Ці дані ми можемо побачити також за допомогою схеми.

Також ми можемо порівняти статистичні дані коментарів чоловіків та жінок за допомогою команди Compare two datasets. Вибравши Feature, підкорпуси коментарів порівнюються між собою, відображаючи відмінності між підкорпусами (Рис. 12).

Set 1: attitude + Set 2: attitude +						
	attitude		attitude			
Feature	N	Percent	N	Percent	ChiSqu	Sign.
Total Units	9		68			
ATTITUDE-TYPE	N=9		N=68			
- affect	1	11.11%	13	19.12%	0.343	
- judgement	1	11.11%	14	20.59%	0.455	
- appreciation	7	77.78%	37	54.41%	1.772	
AFFECT-TYPE2	N=9		N=68			
- un/happiness	0	0.00%	0	0.00%	0.000	
- dis/satisfaction	0	0.00%	8	11.76%	1.182	
- in/security	1	11.11%	3	4.41%	0.724	
- dis/inclination	0	0.00%	2	2.94%	0.272	
UN/HAPPINESS-TYPE	N=9		N=68			
- misery/cheer	0	0.00%	0	0.00%	0.000	
- antipathy/affection	0	0.00%	0	0.00%	0.000	
DIS/SATISFACTION-TY	N=9		N=68			

Рис.12 Порівняльна характеристика коментарів

Крім статистичного аналізу програма UAM Corpus Tool пропонує ще одну можливість для вивчення характеристик даних: вікно "Explore". Спочатку потрібно обрати джерело даних, для нашого дослідження ми вибрали тип дослідження «features».

Source Data: Single File	Subcorpus: Texts	File: жіночі.txt
Type of study: Features	Analysis: Frequencies	
Features Under: attitude +		
Feature	Frequency	Relative Frequency
attitude	21	100.00%
invoked	13	61.90%
writer-appraiser	10	47.62%
negative-attitude	10	47.62%
appreciation	9	42.86%
self	9	42.86%
other	9	42.86%
other-appraiser	8	38.10%
positive-attitude	7	33.33%
judgement	6	28.57%
inscribed	5	23.81%
social-valuation	4	19.05%
affect	4	19.05%
reaction	4	19.05%
impact	3	14.29%
in/security	2	9.52%
dis/quiet	2	9.52%
unclear	2	9.52%
normality	2	9.52%
un/happiness	2	9.52%
capacitv	1	4.76%

Рис.13 Аналіз ознак коментарів жінок

Source Data: Subcorpus: File:

Type of study: Analysis:

Features Under:

Feature	Frequency	Relative Frequency
attitude	46	100.00%
invoked	34	73.91%
writer-appraiser	26	56.52%
appreciation	25	54.35%
self	24	52.17%
negative-attitude	22	47.83%
other-appraiser	17	36.96%
other	16	34.78%
ambiguous	15	32.61%
reaction	14	30.43%
social-valuation	10	21.74%
judgement	9	19.57%
inscribed	9	19.57%
affect	9	19.57%
impact	8	17.39%
dis/satisfaction	7	15.22%
dis/pleasure	7	15.22%
quality	6	13.04%
positive-attitude	6	13.04%
veracity	3	6.52%
unclear	3	6.52%

Рис.14 Аналіз ознак коментарів чоловіків

Порівнявши коментарі чоловіків та жінок ми можемо зробити висновок, що в обох випадках переважає вираження оцінки до політичних новин (appréciation). Полярність коментарів є негативною і в чоловіків і в жінок, проте у частка позитивно забарвлених висловлень переважає у жінок. Результати дослідження показують, що типовими для коментарів жінок та чоловіків є пряме висловлення оцінки.

Інструмент UAM Corpus Tool пропонує численні функціональні можливості для ручних та напівавтоматичних анотацій. Анотовані файли та схеми кодування зберігаються незалежно від XML-формату. Крім того, ця програма дозволяє ефективно проводити статистичний аналіз та систематизацію ваших даних та схем анотацій.

Список використаної літератури

1. Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции. - Волгоград: Перемена. - 1995. - С. 464.
2. Clayman, S. (2001). Answers and evasions. Language in Society, 30, 403-42. <https://doi.org/10.1002/9781444318135.ch17>
3. Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). The language of evaluation: Appraisal in English. London: Palgrave. <https://doi.org/10.1057/9780230511910>
4. O'Donnell, M. (2008, April). The UAM CorpusTool: Software for corpus annotation and exploration. Proceedings of the XXVI Congreso de AESLA, Almeria, Spain, 3-5. <https://www.uam.es/proyectosinv/woslac/DOCUMENTS/Presentations%20and%20articles/ODonnellAESL A08.pdf>

К. Р. Забродська

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доцент О. Ю. Андрушенко

ПОРЯДОК СЛІВ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ VII-XIV СТ.

Розвідка присвячена порівняльному аналізу взаємозв'язку і взаємозалежності порядків слів простих речень з їх інформаційним навантаженням, починаючи з текстів раннього етапу давньоанглійської мови до часів Джеффри Чосера.

Ключові слова: дискурс, суб'єкт, предикат, інформаційна структура речення, порядок слів, фокус, топік, фінітна фраза, інформаційне навантаження, V2 тип.

Постановка проблеми. Переважна більшість досліджень порядку слів в давньо- та середньоанглійській мові сфокусовані на аналізі окремих творів. На нашу думку, така обмеженість спектру дослідження може призвести до недостовірності представлених даних, оскільки не беруться до уваги зміни в діяхронічному аспекті. Особливого значення набувають результати дослідження порядку слів на сучасному етапі розвитку англійської мови.

Важливо взяти до уваги також і те, що XXI століття характеризується надзвичайно стрімким розвитком техніки. Зараз нікого вже не здивуєш роботами чи іншими смарт-девайсами, які з легкістю відповідають на поставлені їм запитання та виконують різноманітні завдання, котрі часом, навіть, не під силу людям. Однак, такого роду діалог людини та смарт-технологій неможливий без правильного програмування, створення так званого «штучного інтелекту», для якого важливим компонентом є правильна постановка завдань. Саме на поданому етапі програмування і закладаються структурно правильні конструкції відповідей. Однак, аби досягти злагодженості системи необхідно здійснити детальний аналіз інформаційно-структурних особливостей простого речення не лише в синхронічному, але й в діяхронічному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До дослідження простого речення в давньоанглійській мові вчені підходили із різних сторін. К. Гоф, В.М. Бін, Дж. Корбет, Р.М. Хог та Дж. Алгео розглядали варіаційні особливості суб'єкта, в той час як Л. Ріцці, П. Портнер та С. Петрова об'єктом свого дослідження обрали зв'язок інформаційної структури із різними моделями порядку слів у реченні. Щодо середньоанглійської мови, то її вивченням займалися А. Варнер, А. ван Кеменаде, Е. Крок, А. Тейлор, О. Фішер, Б. Мітчел та ін. ССЫЛКИ

Не зважаючи на досить велику кількість наукових розвідок, досі не було здійснено спроби комплексного порівняльного аналізу синтаксичної структури простого речення англійської мови, починаючи з VII до кінця XIV століття.

Мета нашого дослідження – здійснити порівняльний аналіз структури простого речення в дискурсі давньоанглійської та середньоанглійської мов, на основі нижченаведених творів:

❖ поема «Беовульф» («Beowulf») – найвизначніша пам'ятка героїчного епосу давньоанглійською мовою;

❖ «Англосаксонська хроніка» («The Anglo-Saxon Chronicle») – найдавніший письмовий епічний твір англосаксонської літератури VII–XII ст.;

❖ «Хроніка Петерборо» («The Peterborough Chronicle»), яку частіше називають «Laud manuscript» чи «E manuscript» – одна з частин Англо-Саксонської хроніки, котра вважається найкращим зразком ранньосередньоанглійської мови;

❖ «Ормулум» («Ormulum») – одна з найдорогоцінніших пам'яток середньоанглійської мови, оскільки має унікальну фонетичну орфографію, прийняту автором, та зберігає багато деталей вимови англійських слів після норманського завоювання;

❖ «Хавелок Датчанин» («Havelok the Dane») – середньоанглійський роман, який вважається частиною «Matter of England» (романсів про англійських героїв) та яскраво ілюструє характерні особливості рицарського роману епохи;

❖ «Король Хорн» («King Horn») – найдавніший рицарський роман середньоанглійської мови, що дійшов до наших днів та слугував матеріалом для пізніших романів і балад;

❖ «Кентерберійські оповідання» («The Canterbury Tales») – збірка з 24 віршованих новел, написана Джеффрі Чосером в 1387-1400х роках, котра зробила надзвичайний внесок в розвиток сучасної англійської мови, оскільки популяризувала використання не французької, італійської або латинської мов, а англійської в літературі.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням будь-якого спілкування є передача інформації, ключових понять, важливих як для адресата, так і для адресанта. З цією метою, комуніканти підбирають ряд стратегій, що допомагають досягти кінцевого результату якнайкраще. Таким чином, основу змісту речення складають смислові групи, пов'язані семантичними відносинами.

Важливим критерієм формування в реченні того чи іншого порядку слів є цілеспрямований розумовий рух від старого, знайомого до нового і важливого. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки цей процес досліджується з позицій теорії інформаційної структури речення.

У нашому дослідженні порядків слів простого речення в дискурсі давньо- та середньоанглійської мов, ми брали до уваги не тільки розташування конститuentів висловлювання, а й їх інформаційне наповнення. Таким чином, із вищенаведених творів було відібрано 5274 речення із превербальними (SV; SXV; XSV; XSXV) та поствербальними (VSX; VXS; XVS; XVXS) моделями. Кількісний та відсотковий розподіл речень з різним типом порядку слів представлений у Табл.1. та Табл.2.

Таблиця 1

Розподіл речень згідно з їх синтаксичною структурою (превербальне розташування суб'єкта)

Превербальні WOs	SV		SXV		XSV		XSXV		Загальна кількість	Всього у %
	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%		
«Беовульф»	124	42	49	17	21	7	–	–	195	66

«Англосаксонська хроніка»	327	24,4	51	3,9	404	30,2	17	1,2	799	59,7
«Хроніка Петерборо»	334	44,3	62	8,2	123	16,3	17	2,3	536	71,1
«Ормулум»	396	48,2	34	4,1	152	18,5	2	0,24	584	71,04
«Хавелок Датчанин»	280	43	33	5	128	19,7	11	1,8	452	69,5
«Король Хорн»	265	37,8	53	7,6	144	20,4	15	2,2	477	68
«Кентерберійські оповідання»	273	40,1	55	8,1	127	18,6	23	3,4	478	70,2

У поданій парадигмі досліджень особливе місце посідає роль суб'єкта у простому реченні. В давньоанглійській та середньоанглійській мовах він слугує потужним маркером інформаційної новизни, що, в свою чергу, безпосередньо впливає на порядок слів у реченні. Його позиціонування в області топіка вказувало на стару інформацію для читача, в той час як переміщення його в фокус висловлення передавало нове інформаційне повідомлення. Так, переміщення суб'єкта з топіка до фокуса, і навпаки, змінювало порядок розташування конститuentів в реченні. У першому випадку для речення властива SV модель, в той час як у протилежному випадку суб'єкт розташовувався після дієслова.

Проведене дослідження доводить, що домінантним порядком слів в середньоанглійській мові незмінно залишається порядок, при якому суб'єкт передує предикату. При цьому, відсоткове значення превербальних суб'єктів зросло на 11,4 %, в порівнянні із давньоанглійською мовою, і досягло найвищого показника 71,1 % («Хроніка Петерборо» в порівнянні з «Англосаксонською хронікою»). Ми схилиємося до думки, що основною причиною такого різкого збільшення є зміна синтаксичної структури речень під впливом мов-субстратів. У пізній середньоанглійській мові превербальні позиції суб'єкта не перевищували 70,2 %, що можна простежити на Рис.1.

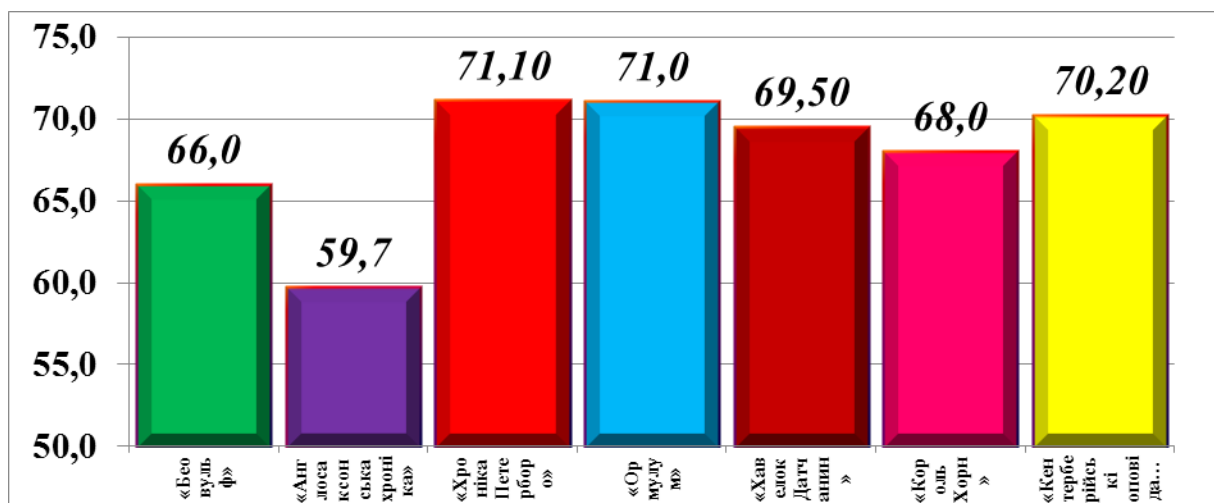

Рис. 1. Відсотковий розподіл превербальних порядків слів у проаналізованих творах

У переважній більшості, порядок слів середньоанглійського простого речення подібний до сучасної англійської мови. Базова, основна модель – SVX.

Проте структурованість висловлювання могла змінюватися. Під час порівняльного аналізу нами було зафіксовано випадки поствербального положення суб'єкта. Всі речення такого типу було розділено на IV моделі порядку слів – VSX, VXS, XVS і XVXS. Частота вживання кожної моделі представлена в Таблиці 2.

Таблиця 2

**Розподіл речень згідно з їх синтаксичною структурою
(поствербальне розташування суб'єкта)**

Поствербальні WOs	VSX		VXS		XVS		XVXS		Загальна кількість	Всього у %
	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%	Кіль- кість	%		
«Беовульф»	79	27	4	1	19	6	–	–	102	34
«Англосаксонська хроніка»	41	3,08	4	0,3	492	36,7	3	0,22	540	40,3
«Хроніка Петерборо»	74	9,4	4	0,7	137	18,4	2	0,4	217	28,9
«Ормулум»	187	22,7	2	0,26	49	6	–	–	238	28,96
«Хавелок Датчанин»	117	18	16	2,5	65	10	–	–	198	30,5
«Король Хорн»	151	19	18	2,2	86	10,8	–	–	255	32
«Кентерберійські оповідання»	106	15,6	12	1,7	84	12,4	1	0,1	203	29,8

Як бачимо з Табл. 2, таке позиціонування смислових груп в межах простого речення все рідше використовувалося в кожному творі, що вказує на остаточне закріплення превербальних моделей в дискурсі.

Висновки. Дані здійсненого комплексного аналізу простого речення дозволяють зробити висновок про взаємозалежність і взаємозв'язок інформаційного пакування речення і його синтаксичної структури. Дослідження, проведене на текстах починаючи від «Беовульфа» до «Кентерберійських оповідань» Джеффрі Чосера, вказують на зростання тенденції до використання превербальних суб'єктів (71,1 % від загальної вибірки), яке спричинено впливом мов-субстратів. В той час як частотність застосування поствербальних моделей знизилася до 29,8 % у текстах Дж.Чосера.

Список використаної літератури

1. Algeo John. The Origins and Development of the English Language / John Algeo. – Wadsworth Publishing, 2009. – 368 p.
2. Beowulf [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.heorot.dk/beowulf-rede-text.html>
3. Chomsky N. The Minimalist Program / N. Chomsky. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995. – 420 p.
4. Clark, Cecily. The Peterborough Chronicle 1070-1154 / Clark, Cecily. – Oxford: Clarendon Press [2nd edition], 1970.

5. Fischer Olga. The Syntax of Early English / Olga Fischer. – Cambridge: CUP, 2000.
6. Havelok the Dane [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://d.lib.rochester.edu/teams/text/salisbury-four-romances-of-england-havelok-the-dane>
7. Hough C., Corbett J. Beginning Old English / Carole Hough, John Corbett. – Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2013. – 264 p.
8. King Horn [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://d.lib.rochester.edu/teams/text/salisbury-king-horn>
9. Kroch, Anthony & Anne Taylor. Verb Movement in Old and Middle English / Kroch, Anthony & Anne Taylor. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – P. 297–325.
10. Manuscript A: The Parker Chronicle [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asc.jebbo.co.uk/a/a-L.html>
11. Manuscript B: Cotton Tiberius A.vi [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asc.jebbo.co.uk/b/b-L.html>
12. Manuscript E: Bodleian MS Laud 636 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asc.jebbo.co.uk/e/e-L.html>
13. Ormulum [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/textidx?c=cme;idno=AFW5744.0001.001>
14. Prince E. F. The ZPG Letter : Subjects, Definiteness, and Information Status / E. F. Prince // Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text / [S. Thomson, W. Mann (eds.)]. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1992. – P. 295–325.
15. Rizzi, L. The Fine Structure of the Left Periphery // Elements of Grammar. – Dordrecht: Kluwer, 1997. – P. 281–337.
16. The Anglo-Saxon Chronicle [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asc.jebbo.co.uk/a/a-P.html>
17. The Canterbury Tales [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://quod.lib.umich.edu/c/cme/CT/1:1.4?rgn=div2;view=fulltext>

Я. В. Захарко

Житомирський державний університет імені

І. Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. В. В. Жуковська

СИНТАКСИС ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В АНГЛІЙСЬКІЙ КОМЕРЦІЙНІЙ РЕКЛАМІ

Рекламу вважають потужним інформаційним каналом, який впливає на політичне, економічне, соціальне, культурне життя суспільства [12: 201]. Основним завданням реклами є вплив на свідомість адресата з метою досягнення бажаного комунікативного ефекту. У цьому випадку рекламний текст використовується як інструмент впливу на споживача.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю здійснити ґрунтовний аналіз використаних синтаксичних засобів у рекламних текстах для здійснення маніпулятивного впливу на свідомість споживача.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі комунікативних типів речення та синтаксично-стилістичних прийомів в англійській комерційній рекламі, які імпліцитно спонукають адресата реклами до вибору рекламованих товарів чи послуг.

У рекламному дискурсі, основною метою є інформування та спонукання до придбання рекламованого товару. Вплив, який реклама здійснює на реципієнта сучасні науковці розглядають як маніпулятивний вплив [7; 11]. Маніпулювання визначають як вид психологічного впливу, спрямованого на неявне спонукання інших (іншого) до виконання визначених маніпулятором дій [4: 192]. Зазначимо, що маніпуляція вимагає певного вміння та майстерності [9:11-12].

Природа маніпуляції полягає в наявності подвійного впливу: власне повідомлення та «закодованого» сигналу. Маніпулятор сподівається, що прихований

сигнал розбудить у свідомості адресата потрібні йому образи. Мистецтво маніпуляції полягає в тому, щоб створювати у свідомості адресата образи, що впливають на його почуття, думки і поведінку так, щоб адресат не помітив прихованого впливу і був переконаний, що він зробив вибір самостійно [8].

Рекламі притаманне використання особливостей мови і принципів її вживання з метою прихованого впливу на адресата в потрібному для адресанта напрямку, тобто мовна маніпуляція – вид мовного впливу, який відбувається для замаскованого навіювання у психіку реципієнта бажань, установок, цілей, що не відповідають тим, які наявні у адресата на момент спілкування [5: 103]. Мовне маніпулювання в рекламному тексті реалізується за допомогою маніпулятивних компонентів у вигляді синтаксичних конструкцій, образів, лексичних та фонетичних засобів, які мають у своїй конотації явно виражене значення «кращий». Для отримання бажаного результату рекламодавці обирають такі мовні засоби, які містять необхідні відтінки значення, що імпліцитно впливають на когнітивну та поведінкову сфери.

Синтаксис відіграє значну роль у реалізації маніпулятивного впливу. Мовна маніпуляція здійснюється за допомогою підбору комунікативних типів речень, а також синтаксично-стилістичних прийомів. Розглянемо особливості виживання різних комунікативних типів речення у текстах англomовної комерційної реклами.

Матеріалом дослідження слугували 200 рекламних повідомлень відібраних з журналу *Vogue* за 2013 рік. Аналіз речень за метою висловлювання засвідчує, що рекламодавці використовують розповідні речення (388 речень, 73,48%) частіше, аніж спонукальні (116 речень, 21,96%). Вживання розповідних речень у комерційній рекламі пов'язане з прагненням рекламодавця донести до споживача інформацію про товар та його властивості. Наприклад, у рекламі крему для обличчя рекламодавець стверджує, що косметичний засіб робить шкіру свіжішою і сяючою на вигляд: *New CC Cream creates skin's natural glow in seconds (Clinique)* [18: 29].

Спонукальні речення впливають на читача експліцитно, тобто спостерігається неприхована маніпуляція. Відносно невеликий відсоток використання спонукальних структур пов'язаний з тим, що рекламодавці прагнуть уникнути надмірного імперативу, адже він перешкоджає створенню враження так званого «вільного вибору». Висловлюючи пораду чи заклик, спонукальні речення підштовхують споживача придбати товар чи скористатися послугою, прикладом може слугувати таке рекламне повідомлення: *Meet your skin's firmest supporter (Clarix)* [14: 185].

На прикладі реклами елітного алкоголю зазначимо, що за допомогою спонукальних речень рекламодавці впливають на свідомість споживача, обіцяючи досягти швидкого ефекту та отримати позитивні враження: *Discover the ultimate G&T experience (Bombay & Sapphire)* [16: 118].

У аналізованих рекламних повідомленнях зустрічаємо 24 питальні речення, що становлять 4,54% від усіх речень. Вони функціонують як засіб акцентування уваги на результаті, який можна досягти використовуючи рекламовану продукцію, як наприклад у рекламі косметики: *What if a foundation could transform the look of your skin? (Lancome)* [14: 18], а також як стимул, щоб прочитати рекламне повідомлення до кінця, продовжимо ілюструвати: *So...what's the curl secret?* [20: 382].

Особливістю рекламних текстів є необхідність переконати споживача у користі рекламованого товару, використовуючи мінімальну кількість вербальних засобів. Це пов'язано з тим, що читач звертає увагу на невеликі рекламні повідомлення. До того ж, є висока ймовірність того, що потенційний споживач дочитає таку рекламу до кінця. Саме тому, за структурною організацією речень у комерційній рекламі домінують прості, інколи ускладнені однорідними членами речення, які зустрічаються у 448 випадках, що становить 90,55% від аналізованих речень. Наприклад, у рекламі косметичних засобів спостерігаємо домінуюче використання простих речень: *The beauty of a second chance. Meet Repairwear Laser Focus for face, and a new specialist for eyes. Clinique is on mission to help forgive the appearance of skin's past. We started with a face serum. Your response encouraged us. Now, the same focus creates a younger look by smoothing the appearance of your entire eye area. We even help plump the appearance of 'smile lines' around your eyes. So give us a smile. We'll give you a younger look (Clinique)* [15: 62]. Як бачимо за допомогою простих речень рекламодавець надає конкретну інформацію про товар та його властивості, а також створює динаміку рекламного тексту, що впливає на швидкість читання і результативність сприймання інформації. Крім цього, прості речення нагадують тон розмови, тому не створюють тиску на реципієнта [6: 141]. Таким чином, приховування інтенції адресанта спонукає адресата придбати рекламовану продукцію, адже адресант впевнений у самостійності своїх дій.

В аналізованих рекламних текстах також фіксуємо 24 випадки вживання складносурядних (4,54%) і 16 випадків вживання складнопідрядних речень (3,03%). Використання складносурядних речень найчастіше пов'язане із перерахуванням властивостей товару, прикладом може слугувати наступне рекламне повідомлення: *Luminescence is re-ignited, / past damage appears to recede / and new skin is protected and energized (La Prairie)* [13: 106].

Серед розглянутих складнопідрядних речень найчастіше вживаються підрядні додаткові речення (8 випадків, 50%), наприклад: *Women say / their skin looks younger and more beautiful (Estee Lauder)* [15: 33].

У 25% проаналізованих обставинних речень фіксуємо використання підрядної міри, наприклад: *So powerfull that more than half of women considering a cosmetic procedure said they would delay it (Lancome)* [14: 46] та 25% використання підрядної порівняння, наприклад: *You'll look like you've had a great night's sleep (Clinique)* [14: 44].

Окличні речення у розглянутих текстах англомовної комерційної реклами використовують у 5 випадках, що складає 2,5%, унаочнимо: *Nail the salon look!* [18: 314]. Такі речення апелюють до емоцій адресата, створюючи позитивний образ товару у свідомості потенційного споживача, що у свою чергу спонукає його до придбання рекламованого товару.

Заперечні речення були зафіксовані у 16 випадках (3,03%) проаналізованих рекламних повідомлень. Відносно невисокий відсоток вживання заперечних структур пов'язаний з тим, що рекламодавець не наважуються використовувати слова з негативною оцінкою так як підсвідомо це може асоціюватися з предметом реклами, наприклад: *Never looks face or make-up-y (Bobby Brown)* [17: 90] чи *"nothing inspires like madison-ave hue"* (Essie) [17: 46]. До того ж, спостерігаючи

гіперболізований характер даних речень, робимо висновок про те, що поєднання гіперболізації та негативної оцінки може підсилити недовіру споживача.

Значну частину речень аналізованих рекламних текстів складають еліптичні речення. Еліптичними вважаємо речення, у яких пропускається структурно-необхідний елемент. Пропущеними елементами можуть бути: підмет, присудок, частина присудка, підмет і присудок [10: 11].

Пропущений підмет зазвичай позначає об'єкт рекламування (30 випадків, 5,68%) або учасників рекламної ситуації (14 випадків, 2,65%), проілюструємо яскравими прикладами: *[Foundation] Glides on effortlessly (Maybelline)* [18: 316], *[We] Introduce our most-active anti-ageing moisturiser (Omorovicza)* [13: 199].

Імперативні речення з головним членом інфінітивом розглядаються як еліптичні. Це односкладові речення з пропущеним підметом. У таких структурах підмет можна відновити за допомогою особового займенника другої особи (you) та безособових займенників (somebody, anybody) [1: 183]. Спонукальні речення складають значну частину рекламного дискурсу, адже вони експліцитно впливають на покупця. Зафіксовано 116 речень з головним членом інфінітивом та пропущеним підметом, що складає 44,96%, наведемо такі яскраві приклади: *[You] Find the home you deserve (primelocation.com)* [17: 277] або *[You] Wear yourself in luxury (Esprit)* [13: 100].

Причиною відсутності допоміжного дієслова та дієслова-зв'язки, що зустрічається у 30 випадках та відповідає 5,68%, є економія мовних засобів. У текстах проаналізованих рекламних оголошень *80% of women [are] considering a laser treatment would delay it* [16: 341] та *Claris, [is] No.1 in European luxury skin care (Claris)* [14: 185] відсутність дієслова-зв'язки не впливає на сприйняття інформації.

Безособовий характер комерційної реклами зумовлює проблему визначення еліпсису присудка (0,76%), як у цьому випадку: *Diorshow [presents] iconic overcurl big-screen lashes (Dior)* [15: 84]. Як у попередньому випадку, відсутність присудка не спотворює зміст рекламного повідомлення.

Еліпсис підмета і присудка, що є характерним для 50 випадків і 9,4%, можна відновити за допомогою контексту. Варто зазначити, що і тут імпліковані частини не впливають на зміст рекламного повідомлення, прикладом може слугувати: *[Foundation is] Perfectlly matched to your skin tone and texure (Bobby Brown)* [17: 90].

Для оцінки значення синтаксису у маніпуляції свідомістю споживача, розглянемо випадки вживання ситаксично-стилістичних прийомів у текстах англomовної комерційної реклами.

У 14 випадках, що становлять 7% проаналізованих рекламних текстів, зафіксовано використання апосіопезису. Апосіопезис – це стилістичний прийом умовчування. Л. Р. Безугла стверджує [3], що це підвид еліпсису, у якому найбільш важливий концепт залишається невербальним. У проаналізованих рекламних текстах (*Your face looks taut, firm and fabulous...in an instant (La Prairie)* [1: 106]) та (*Add Moisture Surge hydration and sunscreen and skin can look the glowing picture of health today...and tomorrow (Clinique)* [18: 29]) цей стилістичний прийом вживається для підкреслення того, що рекламодавець розкриває певну таємницю краси, успіху чи щастя.

Окремо слід зазначити, що для створення динаміки реклами використовують полісиндетон (зафіксовано у 9 випадках) та асиндетон (23), наприклад: *A luxurious*

cocktail of sweet mandarin, grapefruit, jasmine and orange blossom leaves you with silly-solf scented hands (BAYLIS&HARDING) [13: 230].

Для привернення уваги читача до найважливішого концепту реклами у проаналізованих рекламних текстах використовують такі види повторення: звичайні повторення, анафора, епіфора та повторення слів зі спільним коренем.

Звичайне повторення слів фіксуємо у 20 випадках, тобто 5% рекламних повідомлень. Унаочнимо: *Your **instant** lift is now just an **instant** away (La Prairie) [13: 106]* Як бачимо, повторення слів допомагає наголосити на основній характеристиці товару. Використання повторів слів та словосполучень надає рекламному тексту, значущості, як у цьому прикладі: *The **make up** of the **make-up** artists (Maxfactor) [13: 204]*. Психологи вважають, що інформація, яка запам'яталась через багаторазові повтори, діє на свідомість незалежно від того, чи вона викликає заперечення чи схвалення [2, с.30].

Вживання анафори фіксуємо у 8 випадках, тобто у 4% рекламних текстів. Її дієвість пов'язана з тим, що читач звертає увагу на першу частину реклами, тому перші слова рекламного тексту мають нести найбільший вплив. У проаналізованих рекламних оголошеннях анафора використовується для повідомлення про позитивний результат використання рекламованої продукції, наприклад ***Be bold. Be brave. Be beautiful** [20: 379]*. У наступному прикладі ***You try. You decide (Pantene) [13: 210]*** спостерігаємо підкреслення ілюзії самостійного вибору, що є важливим важелем впливу на підсвідомість споживача.

Використання епіфори характерне для 2 випадків проаналізованих рекламних текстів, тобто 1%. Епіфора акцентує увагу на останній частині заголовка чи слогана. На прикладі реклами фототехніки *Power to your next step. We all have a next step (Canon) [19: 94]* робимо висновок про те, що епіфора імпліцитно переконує споживача у тому, що придбання рекламованого товару є необхідною умовою для того, щоб досягти успіху.

Повторення слів зі спільним коренем у аналізованій комерційній рекламі підпорядковується прагматичній меті – запам'ятовування рекламного матеріалу. Рекламодавці вдаються до цього прийому у 12 випадках, тобто 6%. У рекламному дискурсі цей синтаксичний засіб виконує 2 основні функції: наголошує на ефективності товару: *One. With the **power** of Two. **Powered** by 20 **powerful** anti-ageing plant extracts, Double Serum's innovative, two-phase system targets all aspects of skin ageing in one complete concentrance (Claris) [16: 273]*, а також його основних характеристиках: *Show your **metal. Metallic** accents have long been a favourite way of amping up an outfit: let these shimmering shades give a luxurious boost to your look (Essie) [17: 347]*.

Для підсилення бажаного ефекту повторення слів зі спільним коренем доповнюють антитезою, наприклад: *Dramatic bold lines without the drama (L'oreal) [19: 186]*.

Для впливу на свідомість читачів рекламодавці у 14 випадках (7%) вдаються до використання синтаксичного паралелізму – стилістичної фігури, яка ґрунтується на однотипній синтаксичній побудові двох або більше суміжних мовних одиниць, що породжує відчуття їхньої симетрії. На відмінно від інших повторення, маніпулятивний вплив паралелізму менш очевидний для читача і тому більш дієвий. Часто паралелізм використовують у поєднанні з антитезою, повторенням слів,

анафорою чи епіфорою, розглянемо такі приклади: *So give us a smile. We'll give you a younger look (Clinique)* [15: 62] або *Women say their skin looks younger and more beautiful. You will too. (Estee Lauder)* [15: 33]. У наведених прикладах паралелізм має на меті переконати споживача у перевагах даного товару.

Отже, синтаксична будова речень є дієвим засобом здійснення маніпулятивного впливу на адресата реклами. У текстах аналізованої англomовної комерційної реклами домінують прості речення 90,55%. Вони не перевантажують читача зайвою інформацією і створюють ефект довіри до бренду та товару. Також рекламодавці надають перевагу виживанню розповідних речень (73,48%), адже приховувана інтенції адресанта зменшує тиск на адресата та спонукає його до придбання рекламованої продукції, адже адресант впевнений у самостійності своїх дій. Окличні та питанні речення вживаються вкрай рідко: 2,5% і 4,54% відповідно, проте вони створюють позитивний образ товару у свідомості потенційного споживача, що у свою чергу спонукає його придбати товар. Використання еліптичних речень зумовлене необхідністю економії місця, а також необхідністю підкреслити найважливіші характеристики товару. Для привернення уваги читача до найважливішого концепту реклами маркетологи використовують такі синтаксично-стилістичні прийоми як апосіопеза, різні типи повторів, синтаксичний паралелізм. Усі вище-перераховані засоби відіграють важливу роль у маніпуляції свідомістю споживача для досягнення комунікативно-прагматичної мети реклами.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: [монографія] / Ф. С. Бацевич. – Львів: ПАІС, 2010. – 336 с.
2. Безлатный Д. В. Психология в рекламе: искусство манипуляции общественным сознанием / Д. В. Безлатный. – Москва: ООО „Ваш полиграфический партнер”, 2011. – 236 с.
3. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз [Електронний ресурс] / Л. Р. Безугла // *Studia philologica*. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2012_1_20.
4. Бродовська В. Й. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів / В. Й. Бродовська, В. О. Грушевський, І. П. Патрик. – Київ: «Професіонал», 2007. – 512 с.
5. Быкова О. Языковое манипулирование / О. Быкова. // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. – 1999. – №1. – С. 99–103.
6. Городецька І. В. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика: дис. канд. філ. наук: 10.02.04 "германські мови" / Городецька Ірина Василівна – Чернівці, 2015. – 203 с.
7. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук: спец. 10.02.02 "російська мова" / Зірка Віра Василівна – Київ, 2005. – 23 с.
8. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием [Електронний ресурс] / С. Г. Кара-Мурза. – 203. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.ru/POLITOLOG/karamurza.txt>.
9. Копнина Г. А. Речевое манипулирование: учебное пособие / Г. А. Копнина. – Москва: Филинта, 2007. – 176 с.
10. Кораблева Е. А. Экспрессивные синтаксические средства создания рекламного текста на английском языке: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04 "германские языки" / Кораблева Е. А. – М., 2008. – 24 с.
11. Романюк С. Реалізація маніпулятивного потенціалу вербальних засобів в американському рекламному дискурсі / Світлана Романюк. // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. – 2009. – №81. – С. 286–289.
12. Стеценко Л. Естетика реклами: до постановки проблеми / Леся Стеценко. // Наукові записки. – 2013. – №12. – С. 200–209.

Список ілюстративного матеріалу

13. *Vogue*. – №1. – 2013. – 262 p.
14. *Vogue*. – №2. – 2013. – 301 p.
15. *Vogue*. – №3. – 2013. – 446 p.
16. *Vogue*. – №4. – 2013. – 342 p.

17. Vogue. – №5. – 2013. – 351 p.
18. Vogue. – №6. – 2013. – 378 p.
19. Vogue. – №7. – 2013. – 244 p.
20. Vogue. – №9. – 2013. – 446 p.

СКЛАДНОПІДРЯДНЕ УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ДИРЕКТИВУ

Дж. Остін та Дж. Серль вивчали мову в сфері лінгвістичної прагматики та трактували її як діяльність, що спрямована на досягнення мовцем певної комунікативної мети. Тому процес спілкування розглядається як інтеракція, що здійснюється за допомогою одиничних комунікативних дій (актів), скоєних учасниками комунікації в певних обставинах і з певного приводу. Мовленнєві акти протікають в умовах відповідного комунікативно-прагматичного простору, контексту, який створює мовець навколо себе в кожному комунікативному акті [6: 103].

Мовленнєвий акт – найзагальніше поняття комунікативної лінгвістики й теорії спілкування; процес, який відбувається в певному місці, на пересіченні осей простору і часу, результатом якого є дискурс (текст) [3: 48].

Метою статті є аналіз складнопідрядного речення умови як засобу експлікації директивів. Для реалізації вказаної мети необхідно виконати такі завдання: 1) проаналізувати класифікацію мовленнєвих актів запропоновану Дж. Серлем; 2) проілюструвати директив як мовленнєвий акт та його особливості вираження за допомогою складнопідрядного речення умови.

Головна особливість мовленнєвого акту як способу досягнення індивідом певної мети вивчається за допомогою аналізу використання мовленнєвих засобів. Це ключове поняття прагматики отримує в різних авторів неоднозначну інтерпретацію, що призводить до виникнення різних класифікацій мовленнєвих актів.

Однією із поширених класифікацій мовленнєвих актів є класифікація Дж. Серля, створена в 60-ті роки ХХ ст, у якій він визначив найважливіші лінгвістично значущі параметри, за якими розрізняються іллокутивні акти. Дж. Серль виокремлює п'ять типів МА:

- репрезентативи, або асертиви: зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання;
- директиви: змушують адресата виконати певну дію;
- комісиви: зобов'язують виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки;
- експресиви: виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості;
- декларативи: встановлюють відповідність між пропозиційним змістом висловлювання та реальністю [6: 58].

Іллокутивна сила директивів полягає не у повідомленні інформації про дійсність, а у спонуканні адресата до виконання певної дії. Загалом директивний мовленнєвий акт (ДМА) визначається як вираження волевиявлення мовця, спрямоване на каузацію діяльності адресата. Іншими словами, ДМА полягає в тому, що він спрямований на те, щоб змінити навколишній світ за допомогою мовленнєвих дій. ДМА можна характеризувати як двосторонній МА, який знаменує початок мовленнєвої інтеракції у діалогічному єдності, для успішної реалізації якої потрібна відповідна реакція з боку адресата. Очікувана реакція адресата полягає в тому, щоб він виконав запропоновану дію або сприяв її виконанню [2: 85].

Прагматичний аспект ДМА включає цілий ряд факторів соціолінгвістичного характеру:

- розподіл комунікативних ролей між учасниками МА: рішення про реалізацію дії приймається тим учасником комунікації, який займає пріоритетну позицію в даному МА;

- розподіл соціальних ролей між комунікантами;
- характер міжособистісних відносин;
- ставлення комунікантів до потенційної дії [4].

Синтаксична формула умовних конструкцій обумовлена особливостями вираження умови, а саме, наявністю двох дій, одна з яких знаходиться в прямій або непрякій залежності від іншої. В загальному випадку умовна конструкція може бути виражена за такою схемою: "*If P, (then) Q*", де *P* – підрядна частина умовного речення (антецедент), а *Q* – головна частина (консеквент). Під антецедентом прийнято вважати залежну частину, яка є основою умовного речення. Консеквент – це наслідок, який посідає за виконанням умови, *then* – корелят, який вказує на зв'язок між антецедентом і консеквентом [1].

В умовних реченнях, реалізація директиву здійснюється в головній частині (консеквенті) та може виражати:

- наказ: (1) *If Jules comes back, simply defy him to enter – that is all (BNC).*
- заборону, яка зазвичай виражається за допомогою імперативу з запереченням: (2) *Don't tip unless for some unusual or special service (BNC).*
- дозвіл: (3) *If you lost your car keys, take my bike today (BNC).*
- інструкцію, яка має на меті пояснити хід виконання певної задачі: (4) *Telephone Janet Sutton during office hours if you would like to know more about us, and how we might be able to help you (BNC).*
- пораду: (5) *If you get a chance, watch how it is done at professional yards, where time really does mean money (BNC).*

Для зниження категоричності висловлювання в консеквенті може вживатися модальне дієслово *should*, яке висловлює необхідність як суб'єктивну думку мовця: (6) *If you do not pay income tax, but your spouse does, you should not enter into a Deed of Covenant on your own (BNC).*

Іншим способом зниження категоричності реалізації МА поради може служити оцінка, що виражає думку мовця щодо можливих дій в даній ситуації: (7) *If you have just one like this, it is probably best to aim for a policy of containment (BNC).*

Контрфактичне висловлення виду *If I were you, I would do it* також можуть виконувати комунікативну функцію поради: (8) *I would keep that on, if I were you; you haven't got a nightgown (BNC)*.

Також, умовні речення можуть виражати пропозиції:

(9) *If you're not doing anything how about coming out to supper with me?(BNC)*

(10) *If you are concerned about Scottish woodlands, why not join one of the Scottish Conservation Projects working parties?(BNC)*

Отже, умовні речення є граматичним засобом вираження мовленнєвого акту директиву, який в основному представлено у вигляді складнопідрядних речень. З прагматичної точки зору, умовні речення можуть виражати: наказ, прохання, інструкцію, пораду, дозвіл, заборону або пропозицію. Задля зниження негативної або категоричної конотації, в консеквенті може використовуватися модальне дієслово *should*.

Список використаних джерел

1. Арнольд И.В. Статус импликации в системе текста // Интерпретация художественного текста в языковом вузе. – Л., 1985.
2. Беляева Е. И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык / Е. И. Беляева. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1992, – 168 с.
3. Кхеліл О.І. Комунікативні функції англійських умовних речень в історичній перспективі. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
4. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения. / О.Г. Почепцов. – К.: Вища шк., 1986. – 115 с.
5. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – Вып. 17. Теория речевых актов. – С. 22 – 129
6. Searle J. R. *Speech acts: An essay in the philosophy of language* / J. R. Searle. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1969. – 203 p.

Ю. В. Куліда

Національний технічний університет України

ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: канд. філол. наук

доцент О.В. Ткачик

ВСТАНОВЛЕННЯ ОМОНІМІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ НАЧАСТОТНІШИХ ЗАПЕРЕЧНИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається процедура встановлення статистичних характеристик заперечних дієслів англійської мови та їх омонімія з іншими частинами мови. Відомо, що дієслово займає головне місце в системі англійської мови на відміну від будь-якої іншої частини мови. Існує велика кількість дієслів, але буде доречно привернути увагу на найчастотніші форми.

Багато лінгвістів займались вивчення такого явища, як омонімія, але все ще немає чіткого визначення що ж таке неоднозначність. Для подальшої розробки автоматичного опрацювання тексту необхідно встановити частини мови з якими дієслова вступають в омонімію.

Ключові слова: омонімія; заперечні форми англійського дієслова; частота; омонімічні відношення, контекстний аналіз.

Вирахування найчастотніших дієслів англійської мови. Для визначення найчастотніших заперечних дієслів у жанрі драма було обрано довідник “English Conjugation: System and Functioning” [3]. Даний посібник надає результати статистичного дослідження вживання форм англійського дієслова, що базується на чотирьох масивах тексту, включаючи такий жанр як драма, розміром понад 12 мільйонів слововживань. На матеріалі даного довідника було обчислено частоту кожної форми та обрано п’ять найуживаніших заперечних дієслів у жанрі драма.

Процедура вирахування частоти словоформ зайняла досить багато часу, оскільки спочатку необхідно було порахувати статистичні характеристики всіх найчастотніших заперечних дієслів англійської мови, а потім, спираючись на частоту кожного дієслова, визначити п’ять заперечних форм із найбільшою частотою. Вирахувавши частоти кожної із словоформ, було встановлено п’ять найчастотніших заперечних дієслів у жанрі драма. До них відносяться: *to answer*, *to care*, *to know*, *to like* та *to notice*. У табл. 2.1 подано частоту вищезгаданих заперечних форм дієслів на 12 мільйонів слововживань тексту.

Дієслово	Частота (%)
answer	25.71%
care	43.3%
know	22.38%
like	19.3%
notice	19.97%

Табл. 1. Статистична характеристика вживань найчастотніших форм

У такий спосіб об’єкт даного дослідження було обмежено за функціональними ознаками до п’яти дієслів.

Встановлення омонімічних відношень. Дієслово вступає в омонімію з різними частинами мови, тому досить важливо правильно визначити омонімічні ланцюги. Омонімічні ланцюги було встановлено спираючись на дані оберненого словника сучасної англійської мови [2]. Оскільки заперечна форма дієслова є аналітичною, то при встановленні омонімічних ланцюгів береться до уваги тільки друга частина аналізованої форми. Наприклад: *do not answer*, в цьому випадку розглядається форма *answer*, яка вступає в омонімію.

Як виявилось у процесі встановлення омонімічних ланцюгів, для досліджуваних дієслів характерна лексико-граматична та граматична омонімія. У результаті спостережень отримано такі види омонімічних відношень:

1. Answer – дієслово та іменник

*You had the **answer** today in class, but you didn't say it. (іменник).*

*You **don't answer** your phone anymore. (дієслово).*

2. Care – дієслово та іменник

*I **don't care** that you took off your clothes on the Internet. (дієслово).*

*You got to move to Canada to get some decent medical **care**. (іменник).*

3. Know – дієслово та іменник

*You know I **don't know** what he'd do without you. (дієслово)*

*Somebody in the **know** told me he's going to resign. (іменник)*

4. Like – дієслово, іменник, прикметник, прислівник, та прийменник

I don't like it either, but this way gives us answers. (дієслово)

No one has seen his like in a long time. (іменник)

I cannot remember a like instance. (прикметник)

The house is more like 40 than 20 years old. (прислівник)

It would be like him to forget our appointment. (прийменник)

5. Notice – дієслово та іменник

*Patient **didn't notice** the initial symptoms. (дієслово)*

*Until further **notice**. (іменник)*

Можна також зробити висновок, що типовою омонімією для встановлення дієслів є лексико-граматична омонімія.

Для зняття омонімії необхідні формальні засоби. Омонімія, яка виникла у тексті з даними словоформами, знімається в межах контексту, і таким чином, доцільно проаналізувати оточення словоформ. У цьому випадку, для зняття омонімії необхідно звернутися до найближчого контексту заперечних форм дієслів. Такий підхід і називається контекстуальним аналізом. Контекстний аналіз (КА) – це визначення мовленнєвих умов, у яких реалізується актуальне значення досліджуваної мовної одиниці. У системі АМА передбачено можливість робити аналіз і синтез парадигми кожного змінюваного слова. В основу КА покладена ідея контекстуальної зв'язаності словоформ з іншими словоформами у тексті, її позиційні характеристики [1; с.18].

Зокрема, для правильної інтерпретації дієслова *answer* в аналітичній формі *don't answer* (як інфінітива та заперечної форми, а не як іменника) у разі *you don't answer* достатньо переконатися в тому, що зліва від нього знаходиться допоміжне дієслово та заперечна частка *not*. Через використання контекстуальних ознак, цей підхід дозволяє усунути граматичну омонімію. Якість морфологічного аналізу можна підвищити за допомогою контекстного аналізу. З метою вилучення типового оточення досліджуваних дієслів з Багатомовного корпусу текстів було укладено базу даних контекстів п'яти найчастотніших заперечних форм дієслів.

Створення бази даних контекстів найчастотніших заперечних форм дієслів.

Для встановлення особливостей реалізації досліджуваних форм було здійснено аналіз паралельних автентичних текстів. Оскільки одним із підходів, що застосовується в даній роботі є контекстуальний аналіз, то з метою дослідження оточення п'яти найчастотніших заперечних форм дієслів було укладено базу контекстів з Багатомовного паралельного корпусу усного мовлення, режим доступу: (<http://complinguide.com.ua/Corpus.aspx>).

Цей корпус загальним обсягом біля 8 млн., створений на базі субтитрів до сучасних художніх фільмів комедійного, драматичного та науково-популярного жанру, може надати відомості щодо розмовної англійської мови [30].

Програмне забезпечення корпусу дозволяє здійснювати пошук перекладів англійських слів і словосполучень у реченнях (див. Рис.1).

Головна Електронні словники Корпуси текстів Студентам Контакти

Багатомовний паралельний корпус

Введіть слово або словосполучення: like

Оберіть нову пошуку: English

Оберіть нові переклади, які вас цікавлять:

☐ English ☐ Russian

☒ German ☐ Spanish

☐ French ☐ Greek

☐ Ukrainian

Показувати контексти:

☒ Тільки з перекладами

Пошук

Результати Пошуку:

English

I would very much like to read about your sex life.

and like it or not, we're tied to each other for life.

It's like having homework every day for the rest of your life.

I'm awaiting results of a DNA sample I sent earlier today

Рис. 1. Результати пошуку контекстів дієслова like

Особливістю розробки даного паралельного корпусу текстів є вирішення проблеми автоматичного вирівнювання речень через використання параметру синхронізації часу появи субтитрів на екрані. Незважаючи на відсутність морфологічного анотування програмне забезпечення корпусу дозволяє здійснювати пошук і встановлювати перекладні еквіваленти слів і словосполучень у контексті речення.

Необхідно було вилучити стверджувальні та питальні дієслова та залишити тільки необхідні для даного дослідження форми. Нижче, в Табл.2.2, подано загальну кількість контекстів кожної словоформи з корпусу:

Словоформа	Загальна кількість контекстів
answer	360
care	738
know	7183
like	4473
notice	88

Табл. 2 Кількість контекстів кожної словоформи

У табл. 3 подано словоформи та їх кількісні контекстуальні характеристики відповідно:

Словоформа	Кількість контекстів
answer	248
care	262
know	1713
like	3074
to notice	49

Табл.3. Кількість контекстів без заперечних та питальних форм дієслів

В обох таблицях подано контексти 5 найчастотніших форм дієслів. В табл. 2 наявна загальна кількість контекстів всіх форм дієслів. Оскільки метою даного дослідження були тільки заперечні форми дієслів, то в табл. 3 подано кількісні контекстуальні характеристики вже з вилученими стверджувальними та питальними формами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Вирахування частоти заперечних дієслів показало, що найуживанішими формами англійської мови є *answer, care, know, like* та *notice*. Для встановлення омонімічних ланцюгів було дані оберненого словника сучасної англійської мови. Оскільки заперечна форма дієслова є аналітичною, тобто складається з двох частин, то при встановленні омонімічних ланцюгів береться до уваги тільки друга частина аналізованої форми. Для заперечних форм властива лексико-граматична омонімія. Найдовший омонімічний ланцюг був у словоформі *like*, тобто вона вступає в омонімічні відношення з такими частинами мови, як дієслово, іменник, прикметник, прислівник, та прийменник.

На базі Багатомовного паралельного корпусу усного мовлення було укладено базу контекстів оточення п'яти заперечних форм дієслів.

Матеріали даної статті можуть допомогти створити програмне забезпечення для зняття неоднозначності заперечних форм дієслів англійської мови.

Список використаної літератури

- 1 Дарчук Н. П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту) : [підручник] / Наталія Петрівна Дарчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – 351 с
- 2 English Conjugation: System And Functioning (reference-book) // Под ред. В.И.Перебейнос. – К.: КНЛУ, 2003. – 3,3 МВ.
- 3 Lehnert M. Reverse dictionary of present-day English. // Martin Lehnert – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopdie, 1971. – 597 s.

О. Т. Кушнір

Національний університет «Львівська Політехніка»

Науковий керівник:

к.ф.н. О. В. Орленко

ВИКОРИСТАННЯ КОНКОРДАНСЕРІВ ДЛЯ ПОБУДОВИ ЧАСТОТНИХ СЛОВНИКІВ: ПРОГРАМА ANTCONC

В епоху інформаційного суспільства актуальність розроблення та використання комп'ютерних засобів дослідження природної мови є безсумнівною. Поширеним інструментом комп'ютерної лексикографії та засобом аналізу текстів є конкордансер — програма, яка швидко обробляє текст або корпус текстів і виконує пошук морфем, слів, словоформ чи словосполучень, визначає найчастотніші лексичні й граматичні форми. Завдяки спеціальному набору інструментів та наявності матеріалів корпусів текстів можна укладати частотні словники, граматичні і словники-конкорданси [3]. В. П. Захаров тлумачить конкордансер, як “інструментальне програмне забезпечення, яке здійснює пошук у корпусі кожного

випадку використання необхідного слова, словосполучення чи іншого вказаного елемента з представленням контекстуального середовища цієї одиниці” [1: 44].

Розрізняють конкордансери індексні (потребують попередньої індексації одиниць тексту) та безіндексні; мережеві (працюють лише при підключенні до мережі Інтернет й на основі її технологій; здебільшого платні) та стаціонарні (можуть бути завантажені на персональний комп’ютер і функціонують незалежно від мережі Інтернет, переважно безкоштовні) [6].

Для побудови частотних словників роману Р. Іваничука «Манускрипт з вулиці Руської» було використано програму AntConc, яка є прикладом стаціонарного, безіндексного типу конкордансерів. Перевагами її використання є вільний доступ у мережі Інтернет [5], безкоштовне оновлення програми, сумісність із трьома операційними системами — Windows, Mac OS X та Linux, зручність і простота у використанні, доступна інструкція для користувача [4]. Розробником програми є Ентоні Лоренс, професор Університету Васеда (Токіо, Японія).

Програма AntConc пропонує низку користувацьких функцій:

- 1) отримання словникових одиниць та стійких словосполучень, які належать до предметної ділянки, заданої користувачем;
- 2) вибірка слів, які входять до предметної ділянки, заданої користувачем;
- 3) пошук контекстів, у яких вживається задане слово, словоформа чи сполучення слів та ін.

У результаті опрацювання даних AntConc сортує вибрані мовні одиниці за кількома критеріями, які встановлює користувач:

- а) за частотністю;
- б) за закінченням слова;
- в) за алфавітом.

Також наявні й додаткові функції: вибір кількості слів справа та зліва від шуканого слова, які виводяться у вікні програми; алфавітний порядок атрибутів заданого слова; побудова n-грамів різної довжини, які допомагають при пошуку колокацій; порівняння ключових слів між кількома корпусами текстів.

Інтерфейс конкордансеру AntConc з фрагментом конкордансу прізвища *Рогатинець* зображено на рис. 1. Структуру вікна конкордансера AntConc формують такі поля: перелік завантажених текстових файлів (1); лічильник (2); словникові одиниці, які належать до предметної ділянки, заданої користувачем (3); параметри пошуку (4); рядок з інструментами (5); перелік файлів, у яких трапляється шукане слово (6).

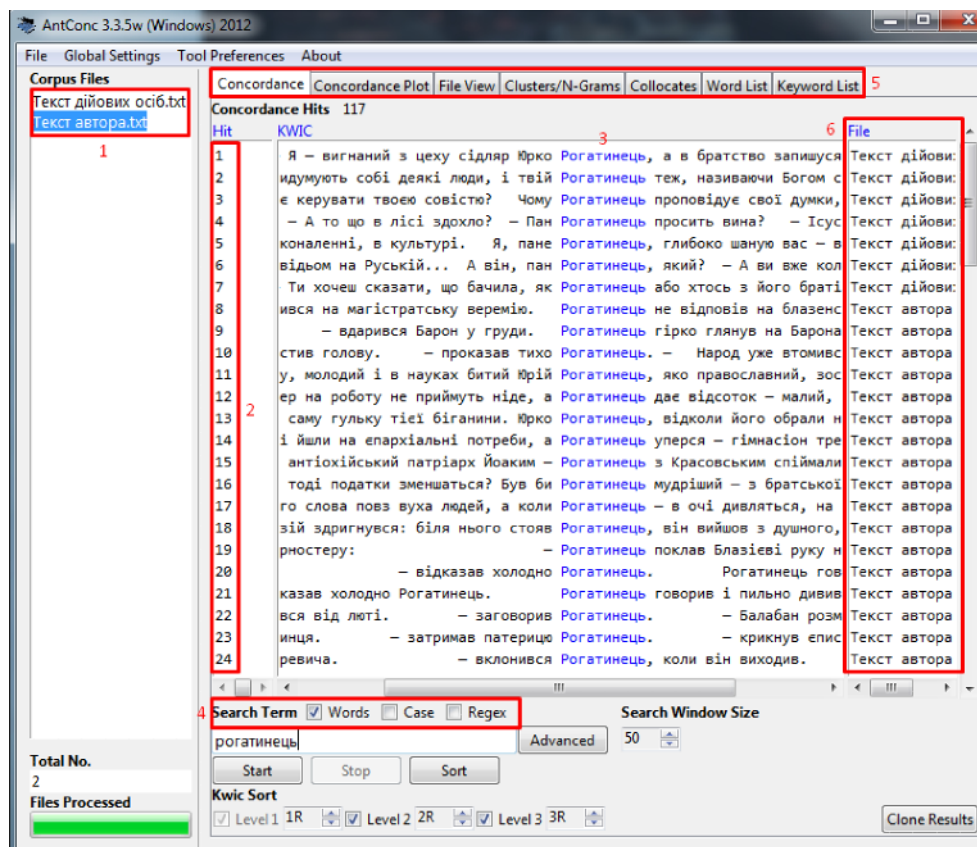

Рис. 1 Інтерфейс конкордансеру AntConc

Конкордансер AntConc містить набір із семи інструментів, доступ до яких можна отримати, натискаючи на «вкладки» у верхньому вікні [6] (див. рис. 1(5)):

1. Concordance Tool показує результати пошуку у форматі KWIC (KeyWord In Context). Це дає змогу побачити, як слова та фрази вживаються у текстах (рис. 1).

2. Concordance Plot Tool — цей інструмент показує результати пошуку, у форматі «штрих-кодів», тобто ілюструє розташування шуканої одиниці відносно інших одиниць у різних текстах (напр. прізвище *Рогатинець*, рис. 2).

3. File View Tool — цей інструмент показує тексти окремих файлів, дозволяючи детальніше досліджувати результати, отримані при використанні інших інструментів AntConc.

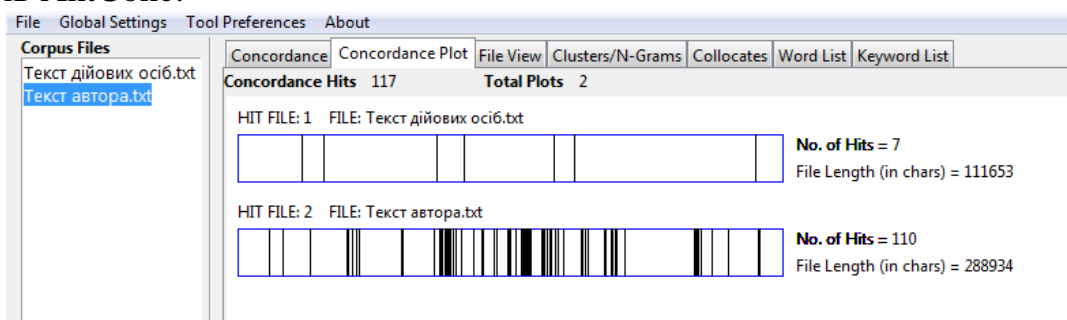

Рис. 2. Concordance Plot Tool, слово Рогатинець

4. Clusters/N-Grams Tool показує кластери згідно з умовами пошуку. Цей інструмент підсумовує результати, отримані в Concordance або Concordance Plot і

сканує весь корпус на задану довжину кластерів. Це дає зручний спосіб виявити загальні вирази в корпусі (рис. 3).

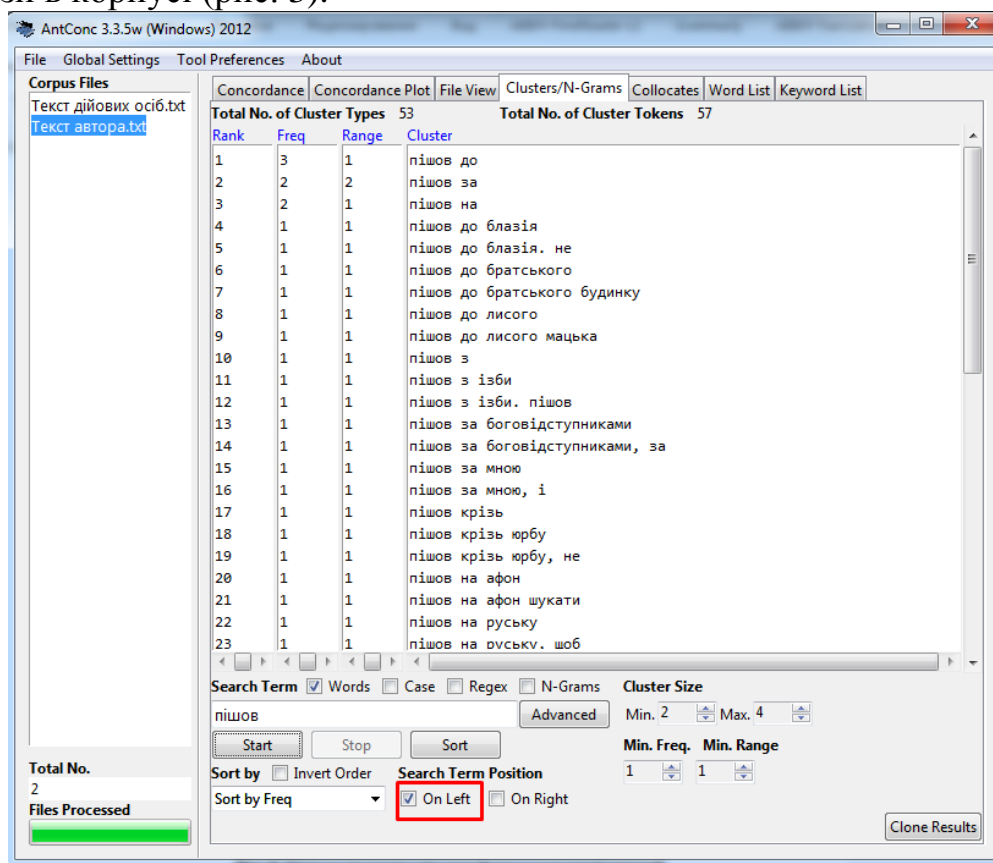

Рис. 3. Clusters/N-Grams Tool

5. Collocates Tool буде список колокацій, тобто частотних сполучень слів, що надає змогу досліджувати послідовні моделі сполучуваності слів (рис. 4). Можна обирати відстань колокації для шуканого слова (на малюнку вказано від другої позиції зліва до другої справа). Частоту ліво- і правобічної сполучуваності AntConc підраховує як разом, так і окремо. Ширший контекст можна побачити, натиснувши на слово з переліку.

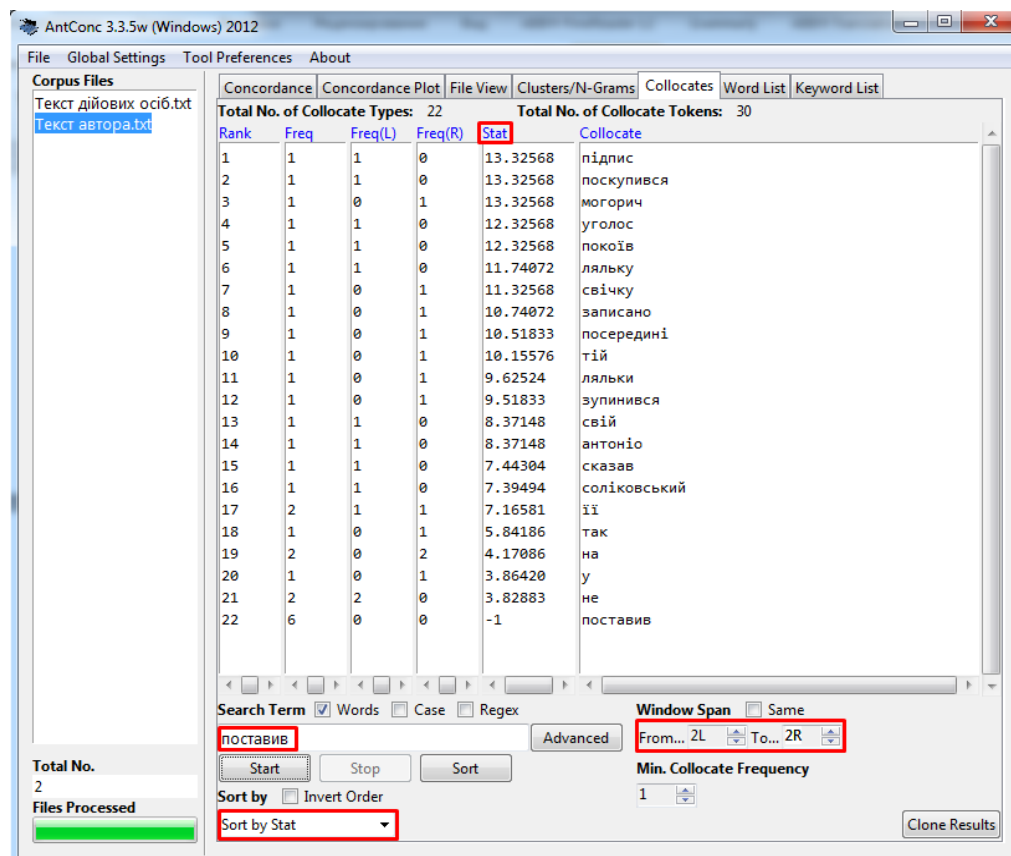

Рис. 4. Collocates Tool

6. Word List Tool — це інструмент, який формує частотний словник тексту або корпусу текстів (рис. 5).

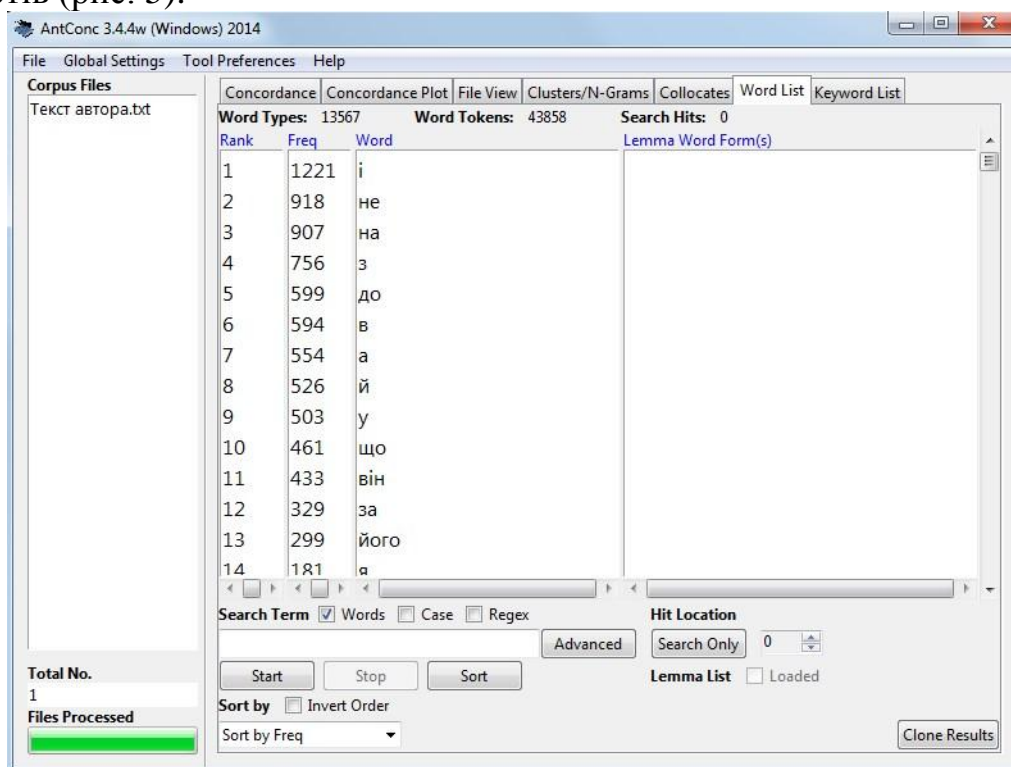

Рис. 5. Список частотності словоформ у мовленні автора

визначення особливостей сполучуваності слова, схожості, відмінності та повторюваності контекстів [див. також 7; 8].

Суттєвим недоліком програми є те, що підрахунки здійснюються лише за формальними показниками. До неї не вдається під'єднати словник, який би уможливив побудову частотного словника словоформ із меншою похибкою. Оскільки лексичну та граматичну омонімію неможливо усунути засобами цієї програми, розмежування омонімів здійснюється вручну, якщо текст не дуже великий. Натиснувши на слово у списку Word List, можна перейти до його конкордансу та встановити семантику й граматичну форму кожного вживання. У випадку великого обсягу тексту чи корпусу текстів слід шукати інших програмних засобів для усунення омонімії.

Отже, конкордансери надають змогу опрацьовувати великі обсяги текстів та відстежувати синтагматичні зв'язки слів, кількісно оцінювати слововживання, формувати списки N-грамів, колокацій і частотних словників. Програма AntConc є сучасним та ефективним інструментом для лінгвістичних досліджень, що робить їх важливою частиною комп'ютерної лексикографії та корпусної лінгвістики, попри певні недоліки.

Список використаної літератури

1. Захаров В. П. Корпусная лингвистика: учебник [для студ. гуманитарных вузов] / В. П. Захаров, С. Ю. Богданова. — Иркутск: ИГЛУ, 2011. — 161 с.
2. Обернений частотний словник сучасної української художньої прози / Укл.: Т. О. Грязнухіна, Н. П. Дарчук, С. А. Карпіловська та ін. — К.: Спалах, 1998. — 960 с.
3. Широков В. А. Корпусна лінгвістика: [монографія] / В. А. Широков, О. В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна та ін. — К.: Довіра, 2005. — 471 с.
4. A Simple Guide to Using Antconc [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/resources/help_AntConc321_english.pdf, від 20.11.2017.
5. AntConc [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/releases/AntConc343/help.pdf>15, від 20.11.2017.
6. Krajka J. Corpora and Language Teachers: From Ready-Made to Teacher-Made Collections / J. Krajka // CORELL: Computer Resources for Language Learning. — 2007 (1). — С. 36–55.
7. Laurence Anthony Website [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc>, від 20.11.2017.
8. Online collection of poems from different poets all around the world [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/>, від 20.11.2017.

С. С. Лук'янов

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доцент О. Ю. Андрушенко

ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ АДВЕРБА THEN НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛУ СОНА

Розвідка присвячена дослідженню частоти вживання адверба then на основі матеріалу корпусу СОНА – Corpus of Historical American English.

Ключові слова: частота вживання, адверб, суб'єкт, ранньоанглійський період, мовний корпус.

Постановка проблеми. На сьогоднішній все більше досліджень, пов'язаних з мовою та мовними явищами, досліджуються за допомогою мовних корпусів. Вони дозволяють дуже швидко здійснити аналіз текстів. Але оскільки корпусна лінгвістика досить молода дисципліна, і до того ж проблема адвербів також потребує розгляду, тому актуальним є висвітлення функціонування адвербу then в історичному аспекті, використовуючи матеріали найбільшого історичного корпусу.

Мета дослідження – проаналізувати аспекти функціонування адверба then, беручи за основу частоту його вживання в різні історичні періоди.

Виклад основного матеріалу. Повна назва СОНА – Corpus of Historical American English. На даний момент являє собою один з найбільших та популярних текстових корпусів для лінгвістів, які займаються дослідженнями історії англійської мови. Створений у 2010 році Марком Девісом, професором корпусної лінгвістики Університету Брігама Янга.

Окрім величезної бази, яка складається з 100000 текстів та включає в себе більш ніж 400 мільйонів слів, даний ресурс виділяється з поміж інших зручністю користування, постійним оновленням бази новими публікаціями та гармонійним розташуванням текстів відповідно до їхнього жанру.

Тепер перейдемо до прислівника then. Це первинний прислівникб який утворився у давньоанглійський період розвитку англійської мови. В цей час він був представлений 2 формами: юанне, юонне.. Сучасного виду він набув у ранньоанглійський період. Основна його функція – орієнтування в часі, який вказаний у тексті.

Розглянемо, що саме показує текстовий корпус СОНА щодо часового прислівника then. Часовий проміжок, який охоплюється цим ресурсом, становить від 1810 по 2000-ні роки. Всього тут видається 694792 випадки вживання цього прислівника у різних текстах.

В цілому тескти в СОНА поділяються на 4 великі категорії: fiction, popular magazines, newspapers, non-fiction books. Fiction – категорія, куди входить вся художня література. Popular magazines – різні журнали та періодичні видання. Newspapers – всі джерела масової інформації. Non-fiction – всі книги, які відносяться до наукового стилю, а також різні памфлети, мемуари.

В загальному частоту вживання даного адверба можна представити такою таблицею:

Рік	Частота вживання
1810	2071
1820	9522
1830	19865
1840	24677
1850	25420
1860	26964
1870	33401
1880	33739
1890	36013

1900	40224
1910	40087
1920	43215
1930	40895
1940	43605
1950	42801
1960	43048
1970	42496
1980	44448
1990	50768
2000	51533

Як видно, частота вживання змінювалася то поступово, то дуже різко. Умовно можна виділити 4 періоди частоти використання прислівника then.

Перший – 1810-1860. В цей період йшло формування сучасної літературної англійської мови, тому можна говорити про те, що в ці роки йшло закріплення сучасної форми адверба then.

Другий – 1860-1890. Основною особливістю цього періоду є те, що саме починаючи з 1860 року у базі СОНА з'являються тексти з газет, тобто в цей час даний адверб почав повністю вживатись в усіх чотирьох головних жанрах.

Третій – 1900-1980.

Четвертий – 1980-... Цей період характерний тим, що поява інтернету та зростаюча роль комп'ютерів якісно змінили сам підхід до сприйняття інформації. Кількісно зросла і кількість інформації.

Висновки. Отже в даній статті був проведений аналіз частоти вживання адверба then. На кількість випадків його використання впливало те, в яких саме жанрах він був представлений, а також якісний і кількісний розвиток засобів створення літератури.

Список використаної літератури:

1. Mark Davies The corpus of Contemporary American English as the first reliable monitor corpus of English. - Brigham Young University, Provo, UT, USA, - 18 ст.
2. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. A Comprehensive Grammar of the English Language. Edinburgh Gate, Harlow, England 2000
3. Candlin, C.N., Widdowson, H.G. Language Teaching. Discourse. Guy Cook, OUP, 1999, 168p ст.
4. The Corpus of Historical American English – Електронний ресурс: <http://corpus.byu.edu/coha/>

К. І. Марчук
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
О. В. Гирин

АВТОМАТИЧНИЙ СИНТАКСИЧНИЙ АНАЛІЗ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ: ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний світ лінгвістики потребує постійного розвитку тому опрацювання текстової інформації незмінно залишається провідним завданням лінгвістики. Наші знання про дійсність втілюються у певній вербалізованій формі. Дати можливість комп'ютеру “розуміти” текст означає, що комп'ютер матиме властивість виокремлювати з нього необхідну інформацію. Таке “розуміння” тексту полягає у вмінні аналізувати його на різних рівнях.

Ю.М.Марчук зазначає, що: “...У комп'ютерній лінгвістиці поняття морфологічного аналізу є поняттям операційним. Якщо у традиційній лінгвістиці до морфологічного аналізу належить те, що характеризує форму і відповідає на питання “що” класифікують, то в обчислювальній (прикладній) лінгвістиці важливо не “що”, а “як” одержують ту чи іншу інформацію, тобто з форми слова у тексті” [9]

У повсякденному житті ми використовуємо безліч додатків, які допомагають нам аналізувати, редагувати, розуміти текст. Існує декілька підходів для аналізу текстів : автоматично-морфологічний аналіз тексту (АМА) та автоматичний синтаксичний аналіз АСА.

На рівні словосполучення АСА передбачає автоматичне виокремлення словосполучень, приписування їм типу синтаксичного зв'язку та автоматичне укладання словників словосполучень (дієслівних, іменних, ад'єктивних). На рівні речення має здійснюватися повний синтаксичний аналіз у вигляді дерев залежностей.

АСА спрямований на виявлення в тексті синтаксичних структур та їхнє формалізоване представлення.

Інтегральні системи як результат передбачають одержання всієї синтаксичної структури речення, локальні – лише якоїсь частини такої структури.

Необхідність вивчення сполучуваності лексичних одиниць зумовлена не розробленістю широкого кола як теоретичних, так і прикладних проблем. Теоретичні аспекти, які потребують вивчення, – це, зокрема, граматична і лексична валентність слів, типова сполучуваність, синонімія словосполучень різних структурних типів, лексична і граматична валентність як критерій синонімічності, закони комбінаторики словосполучень різних типів і розрядів, лексична валентність як критерій розмежування вільних і фразеологічних словосполучень, взаємодія стійкості й ідіоматичності тощо. До прикладних проблем можна віднести автоматизацію лінгвістичних досліджень, автоматичне визначення меж словосполучень, установлення критеріїв членування фрази на синтагми, автоматичний синтаксичний аналіз речення, автоматичне реферування й анотування тексту на основі сполучувальнісних критеріїв тощо.

Безліч робіт присвячено обробці природної мови в зарубіжній лінгвістиці. Fleiss J. L. [7], Hollingsworth Ch. [9], Kovar V. [11] та у вітчизняній лінгвістиці об'єктом аналізу є обробка української мови (Дарчук Н. П. [1], Чейлитко Н. Г. [2] Вихованець І. Р[4], Загнітко А. П[4]).

Метою статті є пояснення проблематики обробки природної мови за допомогою цифрових та комп'ютерних ресурсів.

Автоматичний аналіз тексту є перспективним напрямом, адже він є основою для розуміння будь-якої мови. Синтаксичний аналіз має на меті виявлення зв'язків між членами речення, встановлення смислового значення, членування речення. Автоматичний синтаксичний аналіз тексту передбачає використання комп'ютерного синтаксису. Він спрямований на виявлення в тексті синтаксичних структур та їхнє формалізоване представлення. Здійснення в таких системах процедури розкладу тексту на мінімальні синтагми – пари слів, пов'язані певним типом синтаксичного зв'язку: координацією (між членами предикативної пари – підметом та присудком), узгодженням, керуванням або приляганням. Локальні системи при цьому застосовують процедури методу безпосередніх складників, або аналізу контактних слів у реченні, розроблені представниками американської дескриптивної лінгвістики. Інтегральні системи використовують процедури граматики залежностей, розроблені представниками генеративної лінгвістики і спрямовані на виявлення в тексті головного й залежного слів безвідносно до їхньої позиції в реченні.

Методика послідовного аналізу тексту й виявлення синтаксичної структури представлених у ньому речень передбачає створення словника еталонів словосполук (синтагм), записаних у термінах граматичних класів слів. Методика передбачувального аналізу ґрунтується на наборах синтаксичних передбачень – гіпотетичних (ймовірних, можливих) синтаксичних структур та синтаксичних функцій окремих слів. Її розвитком є методика опорних точок, яка для слів з певними характеристиками визначає типові контексти, що діагностують вживання слова з тією чи іншою синтаксичною функцією в разі його багатофункціональності. Методика фільтрів дозволяє завдяки встановлюваним обмеженням на вживання, сполучуваність або переміщення слів у реченні з усього набору інформації про певні слова виявити інформацію, релевантну саме для тексту, що аналізується.

Зазвичай задаючи запит у систему пошуку, вона витягує інформацію за вказаними словами або символами. Але ми прагнемо отримати логічну та змістовну відповідь на поставлене запитання, без надлишкової інформації та втрати семантичних конструкцій.

Розробка алгоритму синтаксичного аналізу для отримання точних, лаконічних відповідей на запитання-запити є перспективним напрямом в ОПМ. Очевидно, необхідною є попередня обробка вихідної інформації, наприклад, визначення смислових елементів речень та маркування їх відповідним чином (наприклад граматичний та семантичний суб'єкт та об'єкт, модифікатор часу, місця тощо). Повне вирішення кола завдань, що постають при розробці алгоритму відповідей на питання, звичайно, передбачає врахування великої кількості додаткових мовних явищ, включаючи, анафори, гіперо- та гіпонімію, синонімію, деривацію[3].

На сьогодні існує кілька експериментальних підходів до створення системи логічних висновків, наприклад: здійснюється автоматичний переклад речень природної мови в мову логіки предикатів, після цього відбувається генерування умовиводів на базі логіки предикатів, результати перекладаються назад на природну

мову; використовуються ручні або стохастичні правила перетворення безпосередньо в природній мові без проміжного використання формальної логіки [3].

Для автоматичного синтаксичного аналізу, в сучасному світі лінгвістики використовують парсинг. Парсинг - це процес зіставлення лінійної послідовності лексем (слів, токенів) мови з його формальною граматикою. Результатом зазвичай є дерево залежностей (синтаксичне дерево). Побудова автоматичних синтаксичних аналізаторів (парсерів) для великих корпусів є однією з найважливіших областей комп'ютерної лінгвістики. Більшість підходів об'єднує якісні та кількісні виміри. Поряд з різними статистичними підходами, які тренуються на забезпечених вручну позначками синтаксичних деревах (tree - banks), багато синтаксичних аналізаторів використовують засновані на правилах або засновані на обмеженнях підходи, які прямо моделюють специфічні лінгвістичні теорії. Розробка цих синтаксичних аналізаторів тісно переплітається з розвитком цих теорій. Оскільки більшість пропозицій неоднозначні в будь-якій теорії, на основі правил (або переліку обмежень) має бути розроблена стратегія зняття неоднозначності. Багато стратегії зняття неоднозначності покладаються на кількісні дані - частоту даної структури в даному корпусі (тип), обмеження на вибірку для даних лексичних одиниць, які були отримані або виділені з корпусних даних, і т.д.

Однак автоматичний аналіз природної мови багатозначний - він, як правило, дає кілька варіантів аналізу для однієї лексичної одиниці (слова, словосполучення, речення). У цьому випадку говорять про граматичної омонімії. Зняття неоднозначності (морфологічної, синтаксичної) в цілому є однією з найважливіших і найскладніших задач комп'ютерної лінгвістики. При створенні корпусів для зняття неоднозначності використовуються автоматичні і ручні способи. Корпуси нового покоління включають сотні мільйонів слів, тому висувуються принципи розробки систем, які б мінімізували втручання людини. Можливе автоматичне усунення морфологічної або синтаксичної неоднозначності, як правило, ґрунтується на використанні інформації більш високого рівня (синтаксичного, семантичного) із застосуванням статистичних методів.

Для вирішення різних лінгвістичних завдань недостатньо мати масив текстів. Необхідно, щоб тексти містили в собі явним чином зазначену різного роду додаткову лінгвістичну та екстралінгвальну інформацію. Так, на матеріалі корпусу, наприклад браунівському, можна легко виявити частотність слів – їх регулярне вживання в певних контекстах. Однак це буде частотність токенів (словоформ). Для визначення частоти лексем кожному слову повинна бути приписана її лема.

На просторах зарубіжжя дане лінгвістичне та програмне забезпечення не є новим і швидко набирає свого розвитку. На теренах України такий проект розробляється на основі української мови в Київському Національному Університеті імені Т.Г.Шевченка. Саме тому нас цікавить дана галузь лінгвістики. Це єдиний лінгвістичний ресурс, що містить синтаксичне розмічування текстів мови, яке здійснюється тільки автоматично на базі повного автоматичного морфологічного аналізу зі знятою омонімією (про перші спроби АСА див. [4]).

Київський національний університет імені Тараса Шевченка у теоретичному плані вирішення словосполучення з реченнєвої структури на великих

різностильових масивах текстів, які входять до Корпусу української мови, дає можливість дослідникам української мови визначити синтаксичну і семантичну ємність цієї синтаксичної одиниці[4]. Необхідність вивчення сполучуваності лексичних одиниць зумовлена не розробленістю широкого кола як теоретичних, так і прикладних проблем.

Для дослідження англомовного матеріалу в Україні існує доволі не велика кількість програм, яка дає змогу аналізувати англомовний матеріал на синтаксичному рівні у вільному доступі. Теоретичні аспекти, які потребують вивчення, – це, зокрема, граматична і лексична валентність слів, типова сполучуваність, синонімія словосполучень різних структурних типів, лексична і граматична валентність як критерій синонімічності, закони комбінаторики словосполучень різних типів і розрядів, лексична валентність як критерій розмежування вільних і фразеологічних словосполучень, взаємодія стійкості й ідіоматичності тощо. До прикладних проблем можна віднести автоматизацію лінгвістичних досліджень, автоматичне визначення меж словосполучень, установлення критеріїв членування фрази на синтагми, автоматичний синтаксичний аналіз речення, автоматичне реферування й анотування тексту на основі сполучувальнісних критеріїв тощо.

Не вдаючись до теоретичних дискусій щодо деяких питань синтаксису, зазначимо, що в основі АСА лежить формально-синтаксичний аспект вивчення речення. Ані семантико-синтаксичний і функціональний, ані комунікативний підхід до розгляду речення не можуть стати основою автоматизації. Тоді як дослідження формально-синтаксичної будови речення дає можливість створити словник синтаксем, для якого попередньо слід укласти таксономічну класифікацію лексики, що у майбутньому уможливить автоматичне визначення синтаксичних відношень між членами словосполучення. Формальна граматика, адаптована для потреб автоматизації, базуватиметься на гіпотаксисі як провідному аспекті синтаксичного ладу мови; а паратаксис буде додатковим аспектом, оскільки виокремлення сурядних словосполучень з погляду автоматизації не становить суттєвих труднощів. У ході автоматичного синтаксичного аналізу речення насамперед має здійснюватися автоматичний пошук зв'язків слів у реченні. Ознаки таких зв'язків наявні, зокрема, у словозмінних характеристиках слів. У реченні послідовно розгортається підпорядкування слів одне одному: одне слово (залежне) змінює форму, щоб адаптуватися до вимог іншого слова (головного). Таким чином, машина має виокремлювати пари слів, пов'язані граматичним зв'язком, позначаючи напрямок залежності.

Автоматизація лексико-граматичного аналізу досягла практично такий же точності. Синтаксичний аналіз на відміну від лексико - граматичного аналізу тексту, синтаксичний аналіз - розвивається в області прикладної лінгвістики. Мета синтаксичного аналізу – автоматична побудова функціонального дерева фрази, тобто знаходження взаємозалежностей між різнорівневими елементами пропозиції. Вважається, що маючи успішно побудоване функціональне дерево фрази, можна виділити з пропозиції смислові елементи: логічний суб'єкт, логічний предикат, прямі і непрямі додатки і різні види обставин. Існує велика кількість різних підходів

до синтаксичного аналізу текстів, наприклад система LTAG [8]. Головна особливість цієї системи полягає в побудові елементарних смислових дерев пропозиції. Кожне елементарне дерево містить в собі всю синтаксичну і семантичну інформацію про конкретний слові або групи слів. До цих деревах можуть бути застосовані операції примикання і підстановки. Підстановка є простою операцією - підстановкою дерева до висить вершині іншого дерева. Примикання є більш складною операцією - приєднання деякого дерева до внутрішніх вершин іншого дерева. Даний алгоритм докладно описаний у роботі [8]. Нижче розглянуто один із загальних підходів синтаксичного аналізу речення.

Синтаксичний розбір пропозиції відбувається шляхом набору послідовних перетворень:

- Пошук граматичних ідіом;
- Лексико-граматичний аналіз речення з усуненням неоднозначності у визначенні частин мови;
- Знаходження іменний групи об'єкта і суб'єкта;
- Знаходження дієслівної групи;
- Виділення головних і підрядних речень.

Наведемо приклад синтаксичного розбору пропозиції

[We] {have found} / that [subsequent addition] (of [the second inducer]) (of [either system]) <after {allowing} [single induction] {to proceed} +> (for [15 minutes]) (also) {results} (in [increased reproduction]) + \ + (of [both enzymes]).

Позначення:

- [...] - Група іменника;
- (...) - Група додатка;
- {...} - Дієслівна група;
- / ... \ I <...> - головні і підрядні речення;
- + - Закінчення дієслівного оточення.

Сьогодні постійно зростає кількість програмних продуктів, пов'язаних з даною темою, підвищується їх якість. Але, незважаючи на це, ті системи перекладу, реферування та експертні системи, які на сьогодні вважаються кращими, далеко не ідеальні і вимагають серйозних доопрацювань. Все це говорить про необхідність продовження досліджень з питань, пов'язаних з обробкою природної мови в задачах ДН та розробкою нових підходів та алгоритмів, заснованих на методах штучного інтелекту.

Висновки. Синтаксичний аналіз природної мови потребує розвитку та покращення, особливо його граматична складова. Також існує нагальність розробки моделі для покращення парсингу, для поширення сфери його використання.

Список використаної літератури

1. Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV – XIII ст.) : монографія / І.Р. Буніятова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К., 1993.
3. Гирич О.В. Автоматичний синтаксичний аналіз англійської мови: застосування та перспективи – [Електронний ресурс] / О.В.Гирич – Режим доступу: <http://nniif.org.ua/File/17govasa.pdf>
4. Дарчук Н. П. Автоматичний синтаксичний аналіз текстів корпусу української мови / Н. П. Дарчук // Українське мовознавство. – КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – № 43. – С. 11–19.

5. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Частина 1 / А. П. Загнітко. – Горлівка, 2004.
6. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М., 1996
7. Лингвистическая прагматика и общение с ЭВМ / Отв. ред. Ю.Н.Марчук. – М., 1989
8. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. – К., 2010. 6. Русская грамматика: в 2 т. Т. 2. Синтаксис. – М., 1980. – С. 21.
9. Чейлитко Н. Г. Корпусне дослідження зон зв'язків слів у українському реченні / Н. Г. Чейлитко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, Вид-во ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 268–275.
10. Computer-Konkordanz zum Novum Testamentum Graece. – Berlin, New York, 1980.
11. Hollingsworth Ch. Using dependency-based annotations for authorship identification / Ch. Hollingsworth // Proceedings of Text, Speech and Dialogue, 15th International Conference. – Berlin. – v. 7499. – 2012. – P. 314–319.
12. Stern A. The BIUTEE research platform for transformationbased textual entailment recognition / A. Stern, I. Dagan // Linguistic Issues in Language Technology. – No 9. – 2013. – P. 120–146.

К. С. Мельник

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Наукові керівники:

к.ф.н., доц. Жуковська В.В.,

к.п.н., доц. Папіжук В.О.

МОРФОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДИКАТИВНОГО ЧЛЕНУ АБСОЛЮТНОЇ КОНСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

Абсолютна конструкція (АК) цікавий і водночас дуже суперечливий мовний феномен. АК досить складна за своїм синтаксисом та семантикою конструкція, яка використовується багатьма мовами. В лінгвістиці існують явища, які викликають постійний інтерес вчених, до таких можемо віднести й абсолютну конструкцію як в англійській, так і у французькій мовах. Тракткування, структура та функціонування АК висвітлювалися в роботах таких відомих науковців, як Jespersen (1937), Lehman (1974), Kortmann (1985), Combettes (1998), Bauer (2000), Herslung (2000), Borillo (2006), Kulland (2008), Mouret (2011), Van de Pol (2012), Штейнберг (1972), Попович (1990), Ісакова (2003), Тимофєєва (2011) та ін.

У даному дослідженні не лише висвітлюються особливості морфологічних характеристик предикативного члену АК в англійській та французькій мовах, але й здійснюється їх порівняльний аналіз. Ми дотримуємося думки про те, що порівняльний аспект досліджень відіграє важливу роль, оскільки крізь призму однієї мови чітко виявляються особливості іншої, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою дослідження є порівняльний аналіз структурно-морфологічних характеристик предикативного члену абсолютної конструкції в англійській та французькій мовах, що дозволить прослідкувати його особливості в синтаксичних структурах, що розглядаються.

Абсолютна конструкція це мовне явище, яке представляє собою синтаксичну периферію, оскільки вона не відіграє визначальної ролі в структурі синтаксичної одиниці, проте така конструкція урізноманітнює синтаксичну варіативність тексту, виступає альтернативою підрядному реченню, стисло передаючи закладений зміст.

Разом з іншими конструкціями, АК складає невід'ємну частину синтаксичної системи англійської та французької мов [1].

Вказана конструкція має бінарну структуру та складається з іменної групи в якості суб'єкта та предикативної групи в якості предиката [2]. За своєю двочленною структурою така конструкція подібна до речення, проте вона не може вважатися реченням, оскільки АК позбавлена типової підмето-присудкової структури та обидва члени конструкції не узгоджуються в особі та числі, а наявна дієслівна форма не є дієсловом в особовій формі [5]. Детальніше особливості структури АК описані в іншій статті автора [6].

Проаналізуємо предикативний член АК в зазначених мовах та способи його вираження. Для аналізу структурно-морфологічних характеристик абсолютної конструкції в англійській мові нами було опрацьовано Британський Національний Корпус (BYU-BNC) та здійснено відповідну вибірку [7]. Усього ми опрацювали 157 прикладів англійської абсолютної конструкції. Ми виокремлюємо два структурно-морфологічні типи АК: дієслівна (verbal) та недієслівна (non-verbal).

За структурно-морфологічним типом на першому місці за частотністю вживання у досліджуваній вибірці англійської АК виявилися дієслівні (verbal) АК. Такі конструкції зустрілися у 141 прикладі зі 157 (89,9%), а недієслівну (non-verbal) АК було виявлено у 16 прикладах зі 157 проаналізованих (10,1%). Тобто в англійській мові дієслівна АК зустрічається значно частіше (89,9%), ніж недієслівна.

Детальніше ми проаналізували дієслівну (verbal) АК, а саме структури NP + V (Participle I), NP + V (Participle II) та NP + V (to-Infinitive).

На першому місці за частотою вживання у досліджуваній вибірці англійської АК виявилася конструкція з Participle I (NP + V (Participle I)) у якості предикативного члена. Така конструкція зустрілася 81 раз зі 157 прикладів (51,5%). Серед конструкцій цього типу найбільшу кількість зафіксовано з ідіоматичним виразом "weather permitting" (22 речення з 81), наприклад: *Annie came in at seven-thirty every weekday morning, bathed and fed the child and, weather permitting, took her for an outing in the large black perambulator* [BNC, EA5 1].

На другому місці за частотою вживання серед дієслівних АК виявилися конструкції з предикативним членом вираженим Participle II (NP + V (Participle II)). Такі конструкції зустрічаються 44 рази з 157 (28%), наприклад: *After lying in a hot bath for an unusually long time, he stretched out on the bed, eyes closed, hoping that the pains would go away* [BNC, AC2 2].

Найменш наповненою серед дієслівних (verbal) абсолютних конструкцій виявилася конструкція з to-Infinitive (NP + V (to-Infinitive)) в якості предикативного члену. Вона зустрілася 12 разів зі 157 прикладів (7,6%).

Розглянемо інший структурно-морфологічний тип абсолютної конструкції – недієслівна (non-verbal). Цей тип АК зустрічається набагато рідше ніж дієслівні АК, а саме у 16 прикладах зі 157 проаналізованих (10,1%). Предикативний член такої конструкції може виражатися іменником (NP+NP), іменником з прийменником (NP+PP), прикметниковою (NP+AP) та прислівниковою фразами (NP+AdvP).

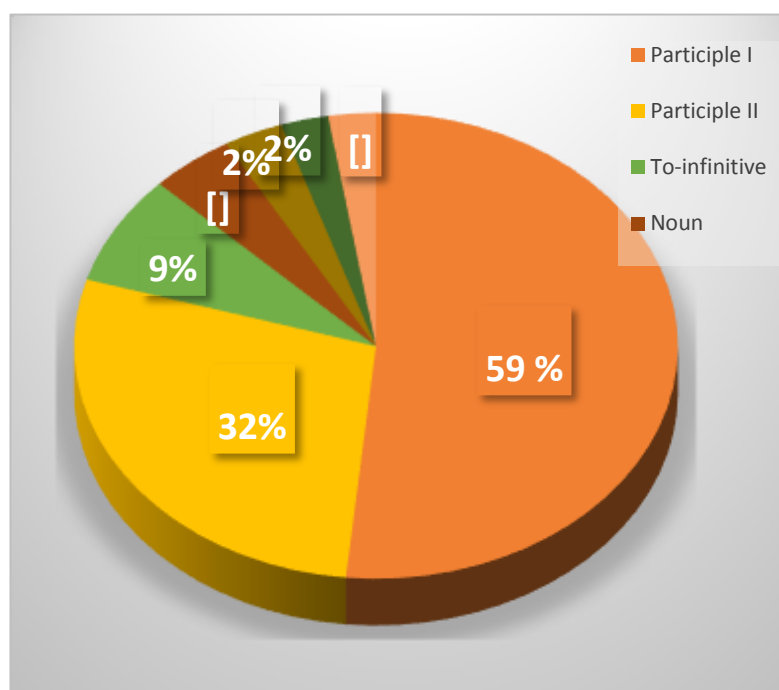
На першому місці за частотою вживання серед недієслівних (non-verbal) англійських АК виявилася конструкція з іменником (NP+NP) у якості предикативного

члену. Конструкції цього типу було зафіксовано у 7 прикладах зі 157 (4,4%), наприклад: 'What do you want?' he began, his voice a whisper, then fell silent, as Chen increased the pressure of the gun against the side of his head [BNC, G04 2].

На другому місці за частотою вживання у досліджуваний вибірці серед недієслівних АК виявилися конструкції з предикативним членом вираженим іменником з прийменником (NP+PP). Таку конструкцію зустрічаємо 5 разів зі 157 прикладів (3,1%), наприклад: His face was red, and his shoulders hunched over his chest as he marched, hands in pockets [BNC, AN8 3].

Найменш вживаними виявилися АК з прикметниковими та прислівниковими фразами в якості предикативного члену, лише по 4 приклади зі 157 речень (2,5%), наприклад: He looked up startled, his eyes fire-dazzled, trying to focus on the door through the dusty levels of sunlight [BNC, A0N 5].

Вище зазначені результати представимо на рисунку (Рис. 1):

Рис. 1 Кількісний аналіз предикативного члена АК в англійській мові

Для аналізу структурно-морфологічних характеристик абсолютної конструкції у французькій мові нами було опрацьовано Французький Національний Корпус CNRTL та здійснено відповідну вибірку [8]. Усього ми опрацювали 105 прикладів абсолютної конструкції в реченні. У нашому дослідженні ми розглядаємо два структурно-морфологічні типи французької АК: дієслівна та недієслівна. На першому місці за частотою вживання у досліджуваний вибірці французької АК виявилася дієслівна конструкція. Вона зустрілася у 79 прикладах зі 105 (75,2 %). Менш наповненою виявилася недієслівна АК, яка застосовувалася у 26 прикладах зі 105 (24,8%).

Детальніше ми проаналізували дієслівну АК, а саме структури NP + V (Participe) – де виокремили такі варіанти Participe: participe passif, participe passe compose та participe prétérit; та структуру NP + V (gérondif).

На першому місці за частотою вживання у якості предикативного члена французької АК виявилася конструкція з Participe. Така конструкція була зафіксована 58 разів зі 105 прикладів (55,2%). Найбільшу кількість разів представлено АК з participe passif (34 речення з 58), наприклад: Une fois le contrat signé, le travail commence [CNRTL KL 2].

Також частотними є абсолютні конструкції з participe prétérit, кількість таких речень складає 18 з 58, наприклад: Le raisonnement et l'amour n'y suffisant pas, elle choisit de l'effrayer [CNRTL RK1 32].

Варіант вираження АК за допомогою participe passif composé займають останнє місце за частотою вживання у досліджуваній вибірці серед структури NP + V (Participe), таких прикладів було виявлено 6 із 58, наприклад: Il ne faut cependant pas être dupe, la crise ayant atteint une telle profondeur, il sera quasi impossible à la seule ESS de tout résoudre [CNRTL JP 9];

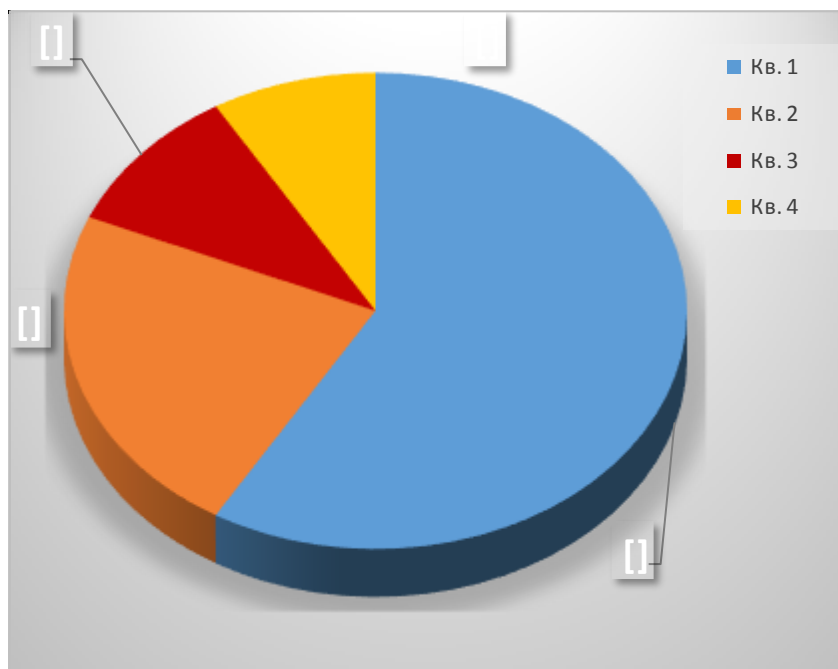
Менш частотними ніж конструкції з вираженням предикативного члена за допомогою Participe виявилися конструкції з Gérondif (NP + V (gérondif)). Такі конструкції зустрічаються 21 раз зі 105 прикладів (20,1%). Абсолютні конструкції en allant зустрічаються найчастіше, наприклад: En allant, j'ai rencontré mon ami [CNRTL CH 23].

Проаналізуємо інший структурно-морфологічний тип абсолютної конструкції – недієслівна. Предикативний член такої конструкції у французькій мові може виражатися прикметником (NP+A) та прислівником (NP+Adv).

Вживання прикметника (NP+A) для вираження предикативного члену недієслівної абсолютної конструкції виявилось найчастотнішим у досліджуваній вибірці, а саме 12 речень з 105 (11,4 %), наприклад: Mais une fois morte, il pouvait lui faire dire ce qu'il voulait [CNRTL OP 19];

Найменш наповненою серед недієслівних АК виявилася конструкція з предикативним членом вираженим за допомогою іменника з прийменником (NP+Adv), такі приклади зустрічаємо в 14 прикладах зі 105 (14,7 %), наприклад: Il balbutia, la voix couvée par l'émotion: – Mais oui, madame [CNRTL KIU 54].

Вище зазначені результати представимо на рисунку (Рис. 2):

Рис. 2 Кількісний аналіз предикативного члена АК французької мови

Розглянемо спільне й відмінне в англійській та французькій мовах щодо морфологічних характеристик предикативного члену АК. Дані кількісного аналізу свідчать, що в англійській мові предикативний член дієслівних (verbal) абсолютних конструкцій найчастіше виражається дієслівною формою Participle I (59%), а у французькій мові Participe (55,2%). На другому місці за вживанням в якості предикативного члену АК в англійській мові виступає Participle II (32%), проте у французькій мові це місце займає АК з Gйrondif (26%). На відміну від французької мови, в англійській мові є й третій варіант вираження предикативного члену дієслівної АК, а саме за допомогою to-infinitive. Такі конструкції виявилися найменш наповненими (9%).

Вираження предикативного члену недієслівної АК збігається в обох мовах. Як в англійській, так і у французькій мовах такі АК можуть бути виражені іменником, прикметниковою або прийменниковою фразами. Проте відрізняється кількісний показник: в англійській мові на першому місці за частотою вживання в якості предикативного члену недієслівної АК виявилася конструкція з іменником (4%), а у французькій мові це місце посідає конструкція з прикметниковою фразою (13%). Таким чином, в англійській мові предикативний член недієслівної АК в найменшій кількості випадків виражений прикметниковою фразою (2%), а у французькій мові – іменником з прийменником (5%). Зазначені результати представимо у таблиці (Табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз предикативного члену абсолютної конструкції в
англійській та французькій мовах**

Предикативний член АК							
Англійська мова				Французька мова			
Дієслівна АК (89,9%)		Недієслівна АК (10,1%)		Дієслівна АК (75,2%)		Недієслівна АК (24,8%)	
Participle I	59%	Noun	4%	Participe	56%	Adj.Phr.	13%
Participle II	32%	Prep. Noun	2%	Gerondif	26%	Noun+Adv Phr.	5%
To- infinitive	9%	Adj. Phr.	2%	-	-	-	-
-	-	Adv.Phr.	3%	-	-	-	-

Отже, порівняльний аналіз структурно-морфологічних характеристик предикату АК в англійській та французькій мовах засвідчив, що в досліджуваних мовах є багато спільного, а саме: переважання дієслівної АК над недієслівною, способи вираження недієслівної АК (в обох мовах або за допомогою прикметникової фрази або іменника) та їх частотність. Відмінним в англійській та французькій мовах виявилось вираження предикатного члену дієслівної АК.

Список використаної літератури

1. Bauer B. Archaic Syntax in Indo-European. The spread of Transitivity in Latin and French / B. Bauer. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2000. – XVIII + 394 p.
2. Hanon S. Les constructions absolutes en français moderne / S. Hanon. – P.: Peeters Louvian, 1989. – 425 p.
3. Herslung M. Le participe présent comme co-verbe // Langue française / – P.: Peeters Louvian, 2000. №127. P. 86-94.
4. Kortman B. Free Adjuncts and Absolutes in English. Problems of Control and Interpretation / B. Kortman. – London, New York: Longman, 1985. – 1773 p.
5. Жуковська В.В. Абсолютна конструкція в англійській мові: сутність, походження, функціонування// Studia Philologica (Філологічні студії): зб. наук. праць – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2013.
7. Мельник К.С. Структурно-морфологічні особливості абсолютної конструкції в англійській та французькій мовах // Мова – кудьтура – суспільство: інтердисциплінарний підхід: Збірник наукових праць / За заг. ред. В. В. Жуковської, О. А. Черниш – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017. С. 179-188.
8. Corpus National de Ressources Textuelles et Lexicales – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.cnrtl.fr/>
9. Corpus of Contemporary American English – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>

ПРЕРЕСУВ ПИТАЛЬНИХ ГРУП В ТЕОРІЇ ОБМЕЖУВАННЯ. ПОНЯТТЯ ПРО ОСТРОВИ

У статті досліджуються теорія обмежування – модуль теорії управління і зв'язування, аналізується пересув питальних груп згідно цієї теорії та досліджується поняття «острів»

Ключові слова: теорія обмежування, пересув, острів.

Постановка проблеми. За час свого існування генеративна граматики породила ряд генеративних теорій, таких як стандартна та розширена стандартна теорії, теорія управління і зв'язування, теорія принципів і параметрів та мінімалістська програма [2].

На сучасному етапі розвитку генеративної граматики науковці спираються на два підходи, засновником яких є Н. Хомський: теорію управління та зв'язування (теорія принципів і параметрів) та мінімалістичну теорію [8].

В рамках теорії управління і зв'язування були виділені окремі модулі (Х-штрих-теорія, теорія обмежування, теорія зв'язування, теорія управління, теорія відмінки, Тета-теорія), кожна з яких відповідає за свою частину граматики, діє у відповідності зі своїми принципами і має ряд параметрів, що настроюються і визначають конкретно-мовну специфіку [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням в галузі генеративної граматики присвячено багато праць в зарубіжній лінгвістиці, зокрема дослідження таких науковців, як N. Chomsky [6, 7], L. Haegemann [8], A. Carnie [5], A. Radford [9]. В українській лінгвістиці дослідженням в галузі генеративної граматики присвячені праці І. Р. Буніятової [1] та М. В. Полховської [3]. Питання теорії управління і зв'язування і зокрема теорії обмежування досліджував J. R. Ross [10].

Метою нашого дослідження є аналіз пересуву питальних груп та дослідження поняття «острів» в теорії обмежування.

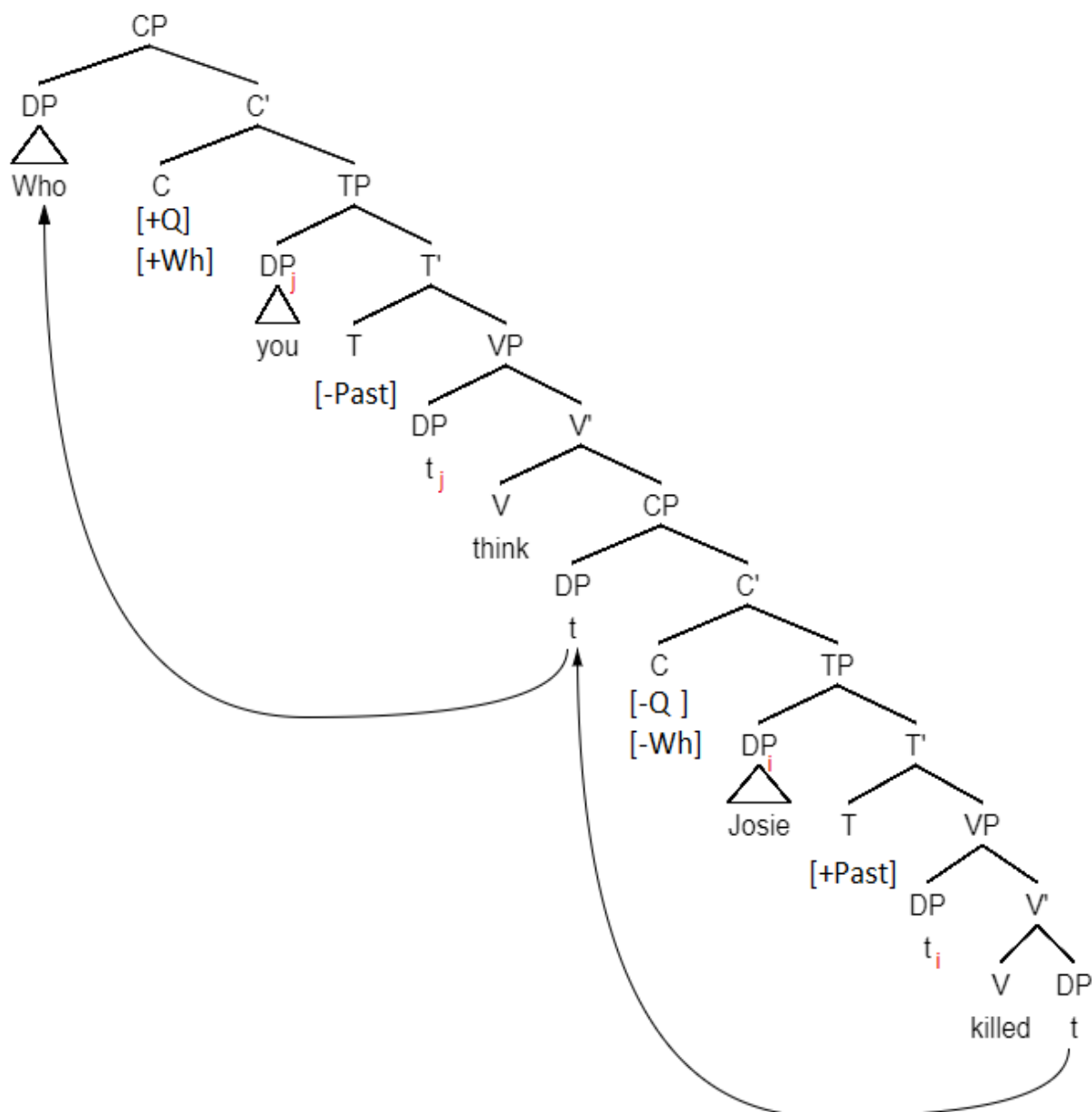
Виклад основного матеріалу. Теорія обмежування (Bounding theory) має на меті дослідження умов, при яких до конституентів можуть (або не можуть, тобто існує обмеження на трансформації, звідси і назва) бути застосовані трансформації переміщення (пересуву). До створення теорії обмеження як окремого модуля теорії управління та зв'язування привели ідеї, запропоновані Россом в його дисертації «Constraints on variables in syntax» [10].

Теорія управління і зв'язування виділяє три основні види пересувів:

1. Пересув питальних груп (wh-movement).
2. Пересув вершин (head-to-head movement).
3. Пересув іменних груп (NP / DP movement).

Розглянемо пересув питальних груп на прикладі речення “*Who do you think Josie killed?*”. Точкою приземлення питальних груп є специфікатор CP, а вихідною

точкою (movement site) – позиція, яку займає відповідний непитальний конститuent, у даному випадку DP. Як показано на Рис. 1. позиція конститuenta, який було пересунуто не знищується, на її місці залишається фонетично пуста категорія, яка має назву слід (trace), скорочено – t. Теорія слідів дозволяє пов'язати синтаксичну форму речення з його логічною формою. Оскільки точкою приземлення питальних груп є специфікатор CP, то під час пересуву, який є циклічним, питальна група проходить проміжну порожню позицію специфікатора CP підрядного речення і, залишаючи там слід t продовжує свій рух до позиції специфікатора CP головного речення. Якщо позиція специфікатора CP заповнена, то пересув є неможливим [4: 574-576].

Рис. 1. Пересув питальної групи

Варто зазначити, що TP і NP (DP) є так званими обмежуючими вузлами (bounding nodes), відносно яких діє умова прилягання (subjacency condition): пересування не може перетинати більше одного обмежуючого вузла (межі іменної групи або межі клаузи) за раз. За умовою прилягання пояснюється існування островів – категорій, пересув із яких є неможливим. Таких островів виділяють п'ять видів:

- **питальні (Wh- islands)**, наприклад “*I wonder [who saw what]*”, пересув питальної групи із острова зробить речення неграматичним: “**What do I wonder [who saw ____?]*”, оскільки ‘who’ знаходиться в позиції специфікатора CP, яка має бути порожньою тому що питальна група повинна проходити через цю позицію під час пересуву;

- **ад’юнктні (adjunct islands)**, наприклад “*Dona is mad [because James dated who?]*”, вихід ‘who’ робить речення неграматичним: “**Who is Dona mad [because James dated ____?]*”;

- **острови підмета (subject islands)**, наприклад “*[That pot of what] tasted good?*”, вихід із такого острова створить неграматичне речення “**What [that pot of ____] tasted good?*”;

- **острови складних DP (complex DP)**, наприклад речення “*What_i did Harold claim [CPthat he read t_i?]*” допускає вихід питальної фрази через позицію специфікатора CP підрядного речення, в той час як в реченні “**What_i did Harold make [DPthe claim [CPthat he read t_i?]]*” такий пересув блокується позицією DP;

- **обмеження сурядної структури (coordinate structure constraint)**, наприклад при виході питальної групи із речення “*He [ate cherry pie] and [drank what]?*” ми можемо винести питання із обох сурядних груп “*What did [he eat ____] and [drink ____]?*”, але не з однієї “**What did [he eat cherry pie] and [drink ____]?*” [8: 400-402].

Висновки. Теорія обмежування була запропонована ще 1967 р. але не втрачає своєї актуальності для теорії управління і зв’язування. Поняття островів є важливим під час визначення можливості пересуву питальних груп.

Список використаної літератури

1. Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV – XIII ст.): [монографія] / І. Р. Буніятова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с.
2. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії [монографія] / А. П. Загнітко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Донецьк: ДонДУ, 2007. – 219 с.
3. Полховська М. В. Аналіз англійських медіальних конструкцій з позиції генеративної граматики / М. В. Полховська // Studia philologica. – 2013. – Вип. 2. – С. 32-36. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2013_2_8
4. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Я. Г. Тестелец, Москва: Российский государственный гуманитарный университет. – 2001. – 797 с.
5. Carnie A. Syntax: A Generative Introduction. Second Edition / Carnie A. BLACKWELL PUBLISHING. – 2006. – 507p.
6. Chomsky N. Lectures on Government and Binding / N. Chomsky. – Dordrecht, Holland: Foris publications, 1981. – 371 p.
7. Chomsky N. The Minimalist Program / N. Chomsky. – London: MIT Press. – 1995. – 420 p.
8. Haegemann L. Introduction to Government and Binding Theory SECOND EDITION Theory / L. Haegemann. – Blackwell Publishers Ltd. – 1994. – 725 p.
9. Radford A. English Syntax. An Introduction / A. Radford. – Cambridge. – Cambridge University Press. – 2004. – 384 p.
10. Ross J. R. Constraints on variables in syntax. (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology) / J. R. Ross. – 1967. – 501 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hdl.handle.net/1721.1/15166>.

ТРУДНОЩІ В РОБОТІ СИСТЕМ ОБРОБКИ ПРИРОДНОЇ МОВИ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті досліджуються проблеми, які виникають під час роботи систем автоматичної обробки природної мови та методи, які застосовуються для їх подолання, проведено аналіз їх ефективності та доцільності використання на сучасному етапі

Ключові слова: обробка природної мови, токенизація, частиномовна розмітка, вирішення лексичної багатозначності, машинне навчання, парсинг.

Постановка проблеми. За два останні століття людство успішно впоралося з автоматизацією багатьох завдань використовуючи механічні та електричні прилади. У другій половині XX століття увага людини звертається і до автоматизації обробки природної мови. Тепер людині потрібна допомога не лише з механічною роботою, а й з інтелектуальними завданнями. Ми хочемо, щоб машина була здатною читати непідготований текст, перевіряти його на помилки, виконувати завдання, поставлені в тексті і навіть розуміти текст настільки добре, щоб дати відповідь ґрунтуючись на значенні тексту.

Проблему обробки природної мови не можна назвати простою. Труднощі виникають через низку об'єктивних причин, як от існування сотень природних мов, у кожній з яких діють свої синтаксичні правила. У межах однієї мови існують слова, які можуть мати різний зміст залежно від контексту вживання. Навіть на рівні окремих символів зустрічаються певні труднощі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню обробки природної мови присвячено багато досліджень в зарубіжній науці, зокрема дослідження таких науковців, як D. Jurafsky [7], J. H. Martin [7], R. M. Reese [10], Y. Goldberg [6]. В українській комп'ютерній лінгвістиці питанням обробки природної мови та автоматичного синтаксичного аналізу присвячені дослідження В. Ю. Таранухи [4] та Н. П. Дарчук [3].

Мета нашого дослідження є аналіз проблем в роботі систем обробки природної мови, які не є вирішеними на сучасному етапі розвитку галузі. На основі цього аналізу пропонуються методи, які покликані подолати дані проблеми.

Виклад основного матеріалу. У процесі обробки природної мови завжди слід враховувати **кодування**, яке використовується в конкретному документі. Текст може зберігатися в різних кодуваннях: ASCII, UTF-8, UTF-16 або Latin-1. Особливі види обробки можуть знадобитися для знаків пунктуації та для чисел. Іноді доводиться окремо обробляти використання знаків, які відображають емоції (комбінації символів або спеціальні символи), гіперпосилань, розділових знаків що повторюються (... або ---), розширень файлів та імен користувачів, що містять крапки [10].

Під розподілом тексту на фрагменти або елементи зазвичай мається на увазі представлення тексту у вигляді послідовності слів. У цьому випадку слова

позначаються терміном "лексичний елемент", "лексема", або просто "токен" (token), а процес поділу тексту – "токенізація" (tokenization). Цей процес не викликає особливих труднощів у мовах, що використовують пробільні символи для розділення слів, але в мовах, подібних до китайської, це зробити набагато важче, оскільки ієрогліфи можуть позначати як склади, так і цілі слова. Та і в англійській мові з процесом токенізації можуть виникнути певні труднощі, адже існує велика кількість альтернативних варіантів, коли одне слово може писатися разом, окремо або через дефіс [10].

Слова об'єднуються в словосполучення і речення. **Визначення меж речень** теж може бути пов'язано з певними труднощами, хоча на перший погляд здається, що достатньо лише знайти крапку, що позначає кінець речення. Але крапки можуть зустрічатися і всередині речень, наприклад після скорочених слів [10].

При граматичному розборі все ще виникають серйозні проблеми з точністю. По-перше, багато що тут залежить від якості **морфологічної (частиномовної) розмітки** (part-of-speech tagging), яка повинна бути дуже високою (97-98%), проте в довгих реченнях дуже часто можна зустріти неправильно розпізнану певну частину мови, що призводить до подальших помилок розбору. По-друге, сучасний **автоматичний синтаксичний розбір** дає точність приблизно 90-93% а це, в свою чергу, означає, що в довгому реченні практично завжди будуть помилки розбору. Наприклад, при точності розбору 90%, ймовірність розбору речення довжиною 10 слів без жодної помилки складе всього 35%. Сучасний стан досліджень дає надію на покращення якості розбору, проте часто правильний синтаксичний розбір включає також розуміння семантики речення, але, наприклад, в англійській мові це нерідко викликає труднощі. Так, у реченні "*He saw a man with a hammer*" може бути два різних варіанти синтаксичного розбору залежно від того, чи вважаємо ми, що людину побачили за допомогою молотка або побачили людину з молотком. Звичайно, якщо потрібно отримати максимально точний синтаксичний розбір, то має сенс залишати кілька найбільш ймовірних варіантів, а потім визначати правильний за сукупністю різних факторів, в тому числі семантичних [2].

Іноді доводиться визначати зв'язки між словами. Наприклад, **встановлення кореферентності** (coreference resolution) визначає зв'язки між конкретними словами які позначають один і той же об'єкт, тобто мають один і той же референт в одному або в декількох реченнях. Наприклад в реченнях "*The city is large but beautiful. It fills the entire valley.*" слово "*it*" кореферує, тобто є референційно тотожним слову "*city*". Явища кореферентності обумовлені фундаментальними закономірностями організації тексту. Оскільки текст має лінійну будову, а ситуація, яку він описує, як правило, нелінійна, у тексті майже неминуче повинні міститися повторні згадки елементів ситуації, що описується. При кожній новій згадці того ж об'єкта проводиться нова номінація цього об'єкта, яка базується на тому, що вже було сказано про цей об'єкт, і на тих знаннях, які в тексті не вербалізовані (екстралінгвальні знання мовця про контекст предметної області). Хоча проблема кореферентності в лінгвістиці досить докладно досліджена, втілення цих теоретичних знань на практиці на сьогоднішній день є досить складним [1: 41].

Якщо слово може мати кілька смислових значень, для визначення його сенсу в даному конкретному випадку може знадобитися виконання операції **вирішення лексичної багатозначності** (word sense disambiguation, WSD). Іноді це пов'язано з певними труднощами. Наприклад в реченні "*John went back home.*" слово "*home*" може означати "*housing that someone is living in*" або "*the country or state or city where someone lives*" [10].

Однією з найбільших відкритих проблем при обробці природномовних текстів є **неоднозначність (багатозначність)** її одиниць, що виявляється на всіх її рівнях та виражається в явищах полісемії, омонімії та синонімії. Говорячи про неоднозначність, можна зазначити лексичну (існування більш ніж одного значення слова, наприклад, "*bank*"); синтаксичну, або структурну (коли одне речення має декілька імовірних варіантів граматичної структури і, відповідно має інше значення, наприклад проблема приєднання (attachment ambiguity), коли РР може приєднуватися як до VP так і до NP в межах одного речення із зміною значення: "*The police shot the rioters with guns*"); семантична неоднозначність (коли одне і те ж речення можна по-різному розуміти в різних контекстах, хоча лексична чи структурна багатозначність відсутня: "*all linguists prefer a theory*"); прагматична неоднозначність (коли одне речення можна по-різному розуміти в контексті, в якому воно існує "*every student thinks he is a genius*") [9].

Сучасні системи вирішення лексичної багатозначності мають точність в діапазоні 60-70% і частіше за все, представлені як самостійні методи. Вирішення проблеми зняття неоднозначності вимагатиме інтеграції декількох джерел інформації та методів [9].

Незважаючи на всі перераховані труднощі, технологія обробки природної мови в більшості випадків здатна досить успішно впоратися зі своїми завданнями, тому дуже корисна в багатьох галузях.

Приблизно в половині випадків має місце будь-яка форма омонімії, і набір морфологічних ознак виявляється недостатнім для її вирішення. Зменшити неоднозначність можна за допомогою **синтаксичного і семантичного аналізу із використанням статистичних методів**, які дають змогу відкинути вкрай малоімовірні варіанти. Природна мова хоч і є за своєю природою символічною, обробити її за допомогою символічних, базованих на логіці, правилах та об'єктивних моделях є досить складним процесом. Природна мова є вкрай неоднозначною та мінливою, тому для її обробки необхідно застосовувати і статистичні алгоритми, тому домінантними підходами до сучасної ОПМ є підходи, базовані на **статистичному машинному навчанні** (statistical machine learning) [6].

На початку 90-х років стали розвиватися методи машинного навчання і одночасно було проведено ряд досліджень з статистичної лінгвістики. В машинному навчанні чудово показали алгоритми класифікації для різних задач, пов'язаних з обробкою текстів: визначення спаму, сортування документів за тематикою, виділення іменованих сутностей. Використання в комп'ютерній лінгвістиці статистичних методів, зокрема прихованих ланцюгів Маркова та моделі максимальної ентропії дало змогу зробити визначення частин мови високоточним. З'явилися парсери на базі стохастичних контекстно-вільних граматик, створюються

проекти з статистичного машинного перекладу. Також були закладені основи глибокого навчання, яке лише недавно дало перші результати, зумовлені прогресом в галузі високопродуктивних систем і появою великих обсягів даних, що використовуються для навчання. [2].

У 2010 році була запропонована **модель лексикалізованої ймовірнісної (стохастичної) граматики**, яка дозволила підвищити точність граматичного розбору до 93%, що, звичайно, далеко від ідеалу. Точність розбору – це відсоток правильно визначених граматичних зв'язків, а також вірогідність того, що довге речення буде розібрано правильно, яка зазвичай дуже низька. Одночасно, завдяки новим алгоритмам і підходам, включаючи глибоке навчання, збільшилася швидкість граматичного розбору. Крім того, практично всі провідні алгоритми і моделі стали доступні широким масам дослідників, і, напевно, найвідомішою роботою в області глибокого навчання для ОПМ став алгоритм Томаса Міколова [8]

Завдяки новим **методам глибокого навчання**, сьогодні можна отримати якісні семантичні уявлення для слів, фраз і речень, причому навіть без навчальної вибірки. Все менше зусиль зараз потрібно для створення власних семантичних словників і баз знань, тому розробляти системи автоматичної обробки текстів стало простіше. Однак ми все ще дуже далекі від адекватного вирішення завдання розуміння взаємопов'язаних подій, представлених у вигляді послідовності речень або образів, а також діалогів. Всі відомі сьогодні методи успішно працюють або при вирішенні завдань "поверхневого" розуміння мови, або при істотному обмеженні предметної області [2].

Методи глибокого навчання є більш точними ніж поверхневі методи, які не намагаються осмислити текст, однак на практиці бази знань, необхідні для їх роботи, існують для вкрай обмежених предметних сфер і тому на сучасному етапі досить часто використовуються і поверхневі методи. Такі методи беруть до уваги найближчі слова, використовуючи подібну інформацію, досліджуючи сполучуваність слів. Правила можуть бути автоматично отримані за допомогою комп'ютера, при використанні навчальної текстової бази даних слів, доданих з їх смисловими значеннями. Цей метод, теоретично, не такий дієвий, як глибокі методи, хоча на практиці він дає кращі результати, внаслідок обмеженості знань комп'ютера про світ [5].

Процес розуміння та генерації природної мови з використанням комп'ютерних технологій є надзвичайно складним. Найбільш відомими методами роботи із даними мови є методи з використанням алгоритмів **машинного навчання з учителем**, коли система намагається виділити мовні структури та правила із анотованих даних корпусу. Наприклад, завдання класифікації документів за категоріями: спорт, політика, економіка, розваги, є досить простим, адже слова, які використовуються в документах таких тематик є підказкою. Читач може з легкістю віднести текст до однієї із тем, базуючись на власному досвіді, але навряд чи зможе назвати конкретні правила, якими він послуговувався. Написання групи правил для автоматичного категоризування тексту є складним та трудоемким. Використовуючи алгоритми машинного навчання з учителем можна дозволити машині визначити мовні структури, які дадуть змогу категоризувати документи. Методи машинного навчання є відмінним рішенням для галузей, де важко визначити конкретні правила, а створити анотований корпус досить просто [2].

Висновки. Обробка природної мови активно досліджується в наш час; існує багато методів, за допомогою яких теоретично можна подолати труднощі в роботі систем обробки природної мови, але на практиці застосування таких методів є ще досить далеким від ідеалу та потребує подальшого покращення та вдосконалення.

Список використаної літератури

1. Боярский К. К. Введение в компьютерную лингвистику. Учебное пособие / К. К. Боярский. – СПб: НИУ ИТМО, 2013. – 72 с.
2. Велихов П. Машинное обучение для понимания естественного языка / П. Велихов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.osp.ru/os/2016/01/13048649/>
3. Дарчук Н. П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту): підручник / Н. П. Дарчук. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". – 2008. – 351 с.
4. Тарануха В. Ю. Интеллектуальная обработка текстов: [навчальний посібник] / В. Ю. Тарануха. – К.: електронна публікація на сайті факультету, 2014. – 80 с.
5. Chen P. A Fully Unsupervised Word Sense Disambiguation Method Using Dependency Knowledge / P. Chen, W. Ding, C. Bowes, D. Brown // Human Language Technologies: The 2009 Annual Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics. – 2009. – P. 28 – 36.
6. Goldberg Y. Neural Network Methods for Natural Language Processing / Y. Goldberg. – Morgan & Claypool Publishers. – 2017. – 309p.
7. Jurafsky D. Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Speech Recognition, and Computational Linguistics. 2nd edition, / Jurafsky D., Martin J. – 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cse.iitk.ac.in/users/mohit/Speech-and-Language-Processing.pdf>
8. Mikolov T. Efficient Estimation of Word Representations in Vector Space / T. Mikolov, K. Chen, G. Corrado, J. Dean. – 2013. – 12p.
9. Mohd S. H. Word Sense Ambiguity: A Survey / S. H. Mohd, R. B. Mohd // International Journal of Computer and Information Technology Vol. 02– Issue 06. – 2013. – P. 1161-1168
10. Reese R. M. Natural Language Processing with Java / R. M. Reese. – Packt Publishing, 2015. – 262 p.

Ю. Ю. Покотило
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент Л. Г. Котнюк*

ВИРАЖЕННЯ ПРИПУЩЕННЯ В СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ДІЕСЛІВ, ІМЕННИКІВ, ПРИКМЕТНИКІВ ТА ПРИСЛІВНИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Твердження, яке подається суб'єктом мовлення не як істинне, а як таке, що може бути істинним, називається припущення. Висновок може виявитися як істинним, так і хибним.

У процесі пізнавальної діяльності, як фахової – науково чи практично спрямованої, так і побутової, люди постійно формують припущення. Виокремлюють такі види припущення:

- 1) припущення про існування тих чи інших предметів;
- 2) припущення про наявність у предмета тих чи інших ознак;
- 3) припущення про зв'язок між ознаками [15: 293].

Припущення відрізняються за ступенем обґрунтованості. Незалежно від того, наскільки обґрунтоване припущення, якщо воно не суперечить достовірно визначеним фактам, то може виявитись унаслідок перевірки істинним. Припущення формують для того, щоб мати що перевіряти (адже в разі, якщо достовірних знань

нема, а припущення не сформоване, то нема що перевіряти, нема тих знань, які можуть виявитися істинними) [15: 293].

Припущення у свою чергу представляє собою абсолютно особливий вид модального значення.

Науковці підкреслюють необхідність диференціації різних видів модальності. Г. А. Золотова вважає, що модальність включає три значення: відношення висловлення до дійсності з точки зору мовця, відношення мовця до змісту висловлювання, відношення суб'єкта до дії [16].

Л.С. Єрмолаєва розрізняє дві основні модальності: внутрішню та зовнішню. Під внутрішньою модальністю розуміється відношення суб'єкта дії до здійснюваної ним дії; під зовнішньою модальністю розуміється відношення змісту пропозиції до дійсності в плані реальності – нереальності і ступінь впевненості мовця висловлюваних ним фактів.

В трактуванні припущення Єрмолаєвою Л.С. акцентується три значення модальності, що є аналогічними значенням, приведеними Г.А. Золотовою. Усі три види модальних значень не виключають, а доповнюють одне одне, оскільки вони пов'язані між собою та входять в загальне поняття модальності. Найбільшу схожість можна помітити між першим та другим значенням, сформульованими Г.А. Золотовою, і першим і другим типами «зовнішньої» модальності, об'єднаними під одним видом «зовнішньої» модальності на відміну від «внутрішньої» [15].

В зв'язку з питанням про модальне значення доцільно висвітлити тлумачення категорії модальності Виноградовим В. В., який виділяє два типи модальних значення: об'єктивну та суб'єктивну модальність. Об'єктивна модальність відзеркалює характер об'єктивних зв'язків, наявних в тій чи іншій ситуації, на яку направлений пізнавальний акт, а саме зв'язки можливі, дійсні та необхідні [13]. Об'єктивна модальність передається формами способів дієслова-присудка, які представляють дію, як реальну / нереальну.

Суб'єктивна модальність виражає оцінку зі сторони мовця ступенем обізнаності цих зв'язків, тобто вказує на ступінь достовірності думки, яка змальовує дану ситуацію. Думка про необхідність проводити відмінності між об'єктивною і суб'єктивною модальністю є цілком плідною, так як об'єктивна і суб'єктивна модальність є тісно пов'язаними поняттями [12].

Суб'єктивна модальність виражається інтонацією, модальними словами, модальними частками, словами різних частин мови (дієсловами, прикметниками, прислівниками), до семантичної структури яких входить модальний компонент.

Метою статті є дослідження вираження припущення як особливого типу модальності словами різних повнозначних частин мови (дієслова, прикметники, іменники, прислівники).

Об'єктом дослідження є функціонально-семантична характеристика слів в англійській мові як засобу вираження припущення.

Предметом дослідження можна вважати дієслова, іменники, прикметники та прислівники, у семантичній структурі яких присутні семи припущення.

Слово – найбільш конкретна одиниця мови, а мова передусім – знаряддя спілкування. Слово як знак мови є своєрідною єдністю плану вираження та плану змісту, зв'язок між якими опосередковується тільки у свідомості людини. Саме тому

семантика слова – складна психічна складова, в якій переважають інтелектуальні компоненти. В. Гак розглядає значення як різновид системної будови та певним чином організовану сукупність семантичних компонентів. Семантична структура слова, у свою чергу, розкладається на макрокомпоненти й мікрокомпоненти, тобто елементарні одиниці значення. В основі семного аналізу лежить уявлення про лексичне значення як сукупність семантичних компонентів, менших, ніж лексичне значення. У семантичній структурі будь-якого мовного знака присутні різні семи[14: 3].

Семний аналіз є перспективним при дослідженні структури значення слова, оскільки сема як одиниця змісту співвідноситься зі значенням. Семантичні компоненти характеризуються високою абстрактністю у порівнянні з лексичним значенням в цілому, що означає їх рухливість і водночас певну стійкість, універсальність

Критерієм відбору слів для аналізу із тлумачних словників англійської мови слугувало наявність в семантичній структурі слова елементів, що фіксують семи припущення.

Сема припущення може позначатися в словникових статтях словами: think / thought, believe / belief, prove / proof, opinion, idea. Вони зустрічаються в словах, які належать до різних частин мови: дієслів, іменників, прикметників, прислівників.

Дієслова:

allege (often passive, formal)- to state smth as a fact but without giving proof [7: 37];

assume – to think or accept that sth. is true but without having proof of it;

believe (not used in progressive tenses)- to think that smth is true or possible although you are not completely certain; to have the opinion that smth is right or true;

feel – (not usually used in progressive tenses) – to think or believe that smth is the case, to have a particular opinion or attitude [7: 541];

imagine – to believe sth. that is not true [7: 744];

suppose - think or assume that something is true or probable but lack proof or certain knowledge [7: 1487];

think_(not used in progressive tenses) – to have a particular idea or opinion about smth/smb, to believe sth [7: 1537];

view – to think about smb/sth in a particular way [7: 1641].

Частотність вживання дієслів із семантичним компонентом припущення можна представити у вигляді таблиці.

Вживання дієслів із семантичним компонентом припущення у творах Ернеста Хемінгуея

Дієслово	Hemingway E. «For Whom the Bell Tolls» (251p)	Hemingway E. «The Old Man and the Sea» (37p.)	Hemingway E. «Soldier's Home» (8p.)
assume	---	---	---
feel	10	---	---
imagine	6	---	---
suppose	24	1	---
view	---	---	---
think	228	19	3

believe	23	---	---
Всього:	291	20	3

Рис.3

Побудована таблиця складається з чотирьох стовпчиків. У першому зазначається дієслово, а три наступні містять назви творів Ернеста Хемінгуея, з яких були виписані приклади: «For Whom the Bell Tolls» (251p.), «The Old Man and the Sea» (37p.), «Soldier's Home» (8p.) із загальним обсягом 296 сторінок. З аналізованих творів всього було виписано 314 прикладів дієслів із семантичним компонентом припущення. Цю кількість дієслів приймаємо за сто відсотків. Відповідно частотність вживання кожного з дієслів складатиме:

assume – 0%, feel – 3.2%, imagine – 1.9%, suppose – 7.8%, view – 0%, think – 79.6%, believe – 7.4%.

Частотність вживання дієслів із семантичним компонентом припущення можна зобразити у вигляді діаграми.

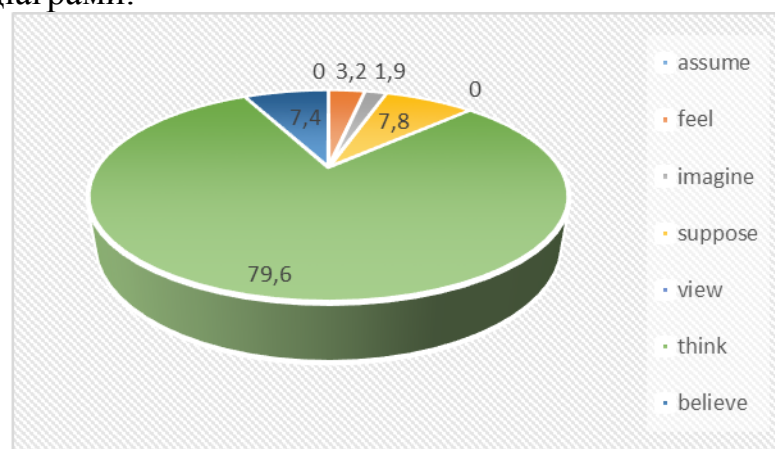

Рис.4

Побудована діаграма складається із семи секторів різного кольору, кожен з яких відповідає одному з аналізованих дієслів. Найбільша частотність вживання припадає на дієслово think (79,6%), рідше зустрічаються suppose (7,8%), believe (7,4%), feel (3,2%), imagine (1,9%), відсутні в матеріалі вибірки дієслова assume (0%) і view (0%).

В аналізованих прикладах переважна кількість дієслів зі значенням припущення вживаються в формі Present Indefinite Tense дійсного способу:

- ✓ I suppose it was even though I did it to keep me alive and feed many people [6: 29].
- ✓ I believe that I could walk up to the mill and knock on the door ... [4: 106].
- ✓ I think that when we terminate this of the bridge you would do well to go to the Gredos [4: 83].

Переважна кількість прикладів – це складнопідрядні речення з підрядним реченням додатку, а дієслово із семантичним компонентом припущення функціонує як присудок головного речення:

- ✓ I suppose you will lose your faith [4: 71]
- ✓ “I don’t believe you can drink,” he said to Pablo. “Nor that you’re drunk.”
- ✓ I believe that blinded he could be sold for something,” Rafael said [6: 120].
- ✓ “I believe we are justified in believing that he constitutes a danger to the Republic—” [6: 120].

Іменники

До семантичної структури деяких іменників може входити також семантичний компонент припущення, який позначається у словникових статтях словами *belief*, *feeling*, *ideas*, *prove*, *opinion*, *think*:

assumption – a belief or feeling that sth is true or will happen;

supposition – something that you believe is true although you cannot prove it;

belief – an opinion about sth, sth that you think is true;

thinking – ideas or opinions about sth.;

thinker – a person who thinks seriously and often writes about important things such as philosophy or science;

feeling – the idea or belief that a particular thing is true or a particular situation is likely to happen [6: 541];

impression – an idea or feeling or an opinion that you get about smb/smth gives you [6: 750];

opinion – your feelings or thoughts about smb/sth. rather than a fact [6: 1024];

view – a personal opinion about smth, a way of understanding or thinking about smth. [6: 1640];

idea – an opinion or belief about sth;

imagination – sth. that you have imagined rather than sth. that exists [6: 744].

Іменник *plausibility* є похідним від прикметника *plausible*, значення якого у свою чергу розкривається через сему припущення *likely*, *to be true*.

Частотність вживання іменників із семантичним компонентом припущення можна представити у вигляді таблиці.

Вживання іменників із семантичним компонентом припущення у творах Ернеста Хемінгуея

Іменники	Hemingway E. «For Whom the Bell Tolls» (251p.)	Hemingway E. «The Old Man and the Sea» (37p.)	Hemingway E. «Soldier's Home» (8p.)
<i>assumption</i>	---	---	---
<i>belief</i>	2	---	---
<i>plausibility</i>	---	---	---
<i>thinking</i>	8	---	---
<i>thinker</i>	1	---	---
<i>feeling</i>	15	2	1
<i>impression</i>	2	---	---
<i>opinion</i>	4	---	---
<i>view</i>	0	---	---
<i>idea</i>	16	---	---
<i>imagination</i>	3	---	---
Всього	51	2	1

Рис. 5

Побудована таблиця складається з чотирьох стовпчиків. У першому зазначається іменник, а три наступні містять назви творів Ернеста Хемінгуея, з яких були виписані приклади: «For Whom the Bell Tolls» (251p.), «The Old Man and the Sea» (37p.), «Soldier's Home» (8p.) із загальним обсягом 296 стронок. З аналізованих

творів всього було виписано 54 приклади іменників із семантичним компонентом припущення. Цю кількість іменників приймаємо за сто відсотків. Відповідно частотність вживання кожного з іменників складатиме:

assumption – 0%, belief – 3.7%, plausibility – 0%, thinking – 14.9%, thinker – 1.9%, feeling – 33.3%, impression – 3.7%, opinion – 7.4%, view – 0%, idea – 29.6%, imagination – 5.5%.

Частотність вживання іменників із семантичним компонентом припущення можна зобразити у вигляді діаграми.

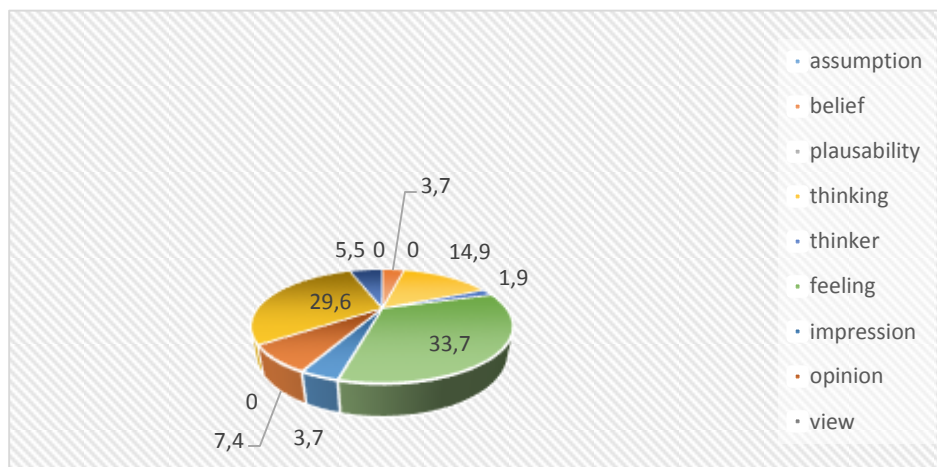

Рис. 6

Побудована діаграма складається із одинадцяти секторів різного кольору, кожен з яких відповідає одному з аналізованих іменників. Найбільша частотність вживання припадає на іменники feeling (33.3%), idea (29.6%) та thinking (14.9%), рідше зустрічаються opinion (7.4%), imagination (5.5%), belief (3.7%), impression (3.7%), thinker (1.9%). В матеріалі вибірки відсутні іменники assumption (0%), plausibility (0%), view (0%).

Прикметники

До семантичної структури деяких прикметників також входить семантичний компонент припущення, який позначається в словниковій статті словами think, believe, imagine, suppose:

assumed adj. – that you are supposed to be true or exist [6: 76];

believable – that can be believed [6: 122];

plausible (of an excuse or explanation) reasonable and likely to be true [6: 1110];

supposed (only before noun) – used to show that you think that a claim, statement or way of describing smb/sth is not true or correct, although it is generally believed to be (only before nouns) [6: 1487];

thinking (only before noun) intelligent and able to think seriously about things [6: 1539];

thinkable (not before nouns) that you can imagine as a possibility [6: 1539].

Implausible, unbelievable, unthinkable є прикметниками негативного значення [6: 122; 1110; 126].

Вони утворені за допомогою негативних префіксів «im-», «un-», від відповідних прикметників, до семантичної структури яких входять семи, що позначаються словами think, believe, imagine, suppose.

Частотність вживання прикметників із семантичним компонентом припущення можна представити у таблиці.

Частотність вживання прикметників із семантичним компонентом припущення

Прикметники	Hemingway E. «For Whom the Bell Tolls» (251p.)	Hemingway E. «The Old Man and the Sea» (37p.)	Hemingway E. «Soldier's Home» (8p.)
assumed	---	---	---
believable	---	---	---
plausible	---	---	---
supposed	11	---	---
thinking	42	2	0
thinkable unthinkable	1	---	---
Всього:	54	2	---

Рис. 7

Побудована таблиця складається з чотирьох стовпчиків. У першому зазначається прикметник, а три наступні містять назви творів Ернеста Хемінгуея, з яких були виписані приклади: «For Whom the Bell Tolls» (251p.), «The Old Man and the Sea» (37p.), «Soldier's Home» (8p.) із загальним обсягом 296 сторінок. З аналізованих творів всього було виписано 56 прикладів прикметників із семантичним компонентом припущення. Цю кількість приймаємо за сто відсотків. Відповідно частотність кожного з іменників складатиме: assumed – 0%, believable – 0%, plausible – 0%, supposed – 19,6%, thinking – 78,6%, thinkable / unthinkable – 1,8%.

Частотність вживання прикметників із семантичним компонентом припущення можна зобразити у вигляді діаграми.

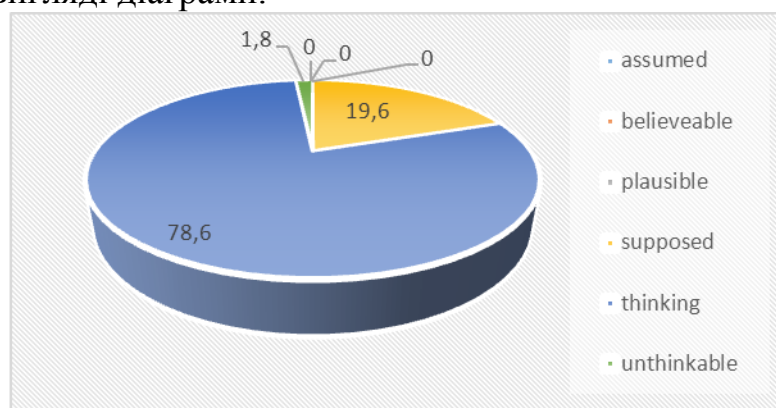

Рис. 7

Побудована діаграма складається із шести секторів різного кольору, кожен з яких відповідає одному з аналізованих прикметників. Найбільша частотність вживання припадає на прикметники thinking (78,6%), supposed (19,6%), рідше зустрічаються unthinkable (1,8%). В матеріалі вибірки відсутні прикметники assumed(0%), believable(0%), plausible(0%).

Прислівники

Значення деяких прислівників також розкривається за допомогою семантичних компонентів припущення:

supposedly – according to what is generally thought or believe but not known for certain [6: 1487];

likely – very probably [6: 857].

Прислівники allegedly, plausibly є похідними під відповідних прикметників allege, plausible.

Частотність вживання прислівників із семантичним компонентом припущення можна зобразити в таблиці.

Частотність вживання прислівників із семантичним компонентом припущення

Прислівники	Hemingway E. «For Whom the Bell Tolls» (251p.)	Hemingway E. «The Old Man and the Sea» (37p.)	Hemingway E. «Soldier's Home» (8p.)
supposedly	---	---	---
likely	3	---	---
allegedly	---	---	---
plausibly	---	---	---
Всього:	3	0	0

Рис.8

Побудована таблиця складається з чотирьох стовпчиків. У першому зазначається прислівник, а три наступні містять назви творів Ернеста Хемінгуея, з яких були виписані приклади: «For Whom the Bell Tolls» (251p.), «The Old Man and the Sea» (37p.), «Soldier's Home» (8p.) із загальним обсягом 296 сторінок. З аналізованих творів всього було виписано всього 3 приклади прислівників із семантичним компонентом припущення.

Слова різних частин мови, до семантичної структури яких входить семантичний компонент припущення, є ефективним засобом для вираження суб'єктивної модальності в реченні, яка вказує на ступінь достовірності думки що змальовує дану ситуацію. Серед слів із семантичним компонентом припущення (дієслів, іменників, прикметників, прислівників) найчастіше використовуються дієслова.

Список використаної літератури

1. Close R. A. A Reference Grammar for Students of English / R. A. Close. – М.: Просвещение, 1979. – 352с.
2. E. M. Gordon, I. P. Krylova A Grammar of Present-Day English / Gordon E. M., Krylova I. P. Moscow Higher School Publishing House, 1974. –336с.
3. Geoffrey Leech, Jan Svartvik A Communicative Grammar of English / Leech Geoffrey, Svartvik Jan. – Moscow.: Prosvischenie, 1983. – 304с.
4. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls [Електронний ресурс] / E. Hemingway. – Moscow Progress Publishers, 1981. – 251p.
5. Режим доступа: http://kkoworld.com/kitablar/ernest_heminquey_ecel_zengi-eng.pdf
6. Hemingway E. Soldier's Home [Електронний ресурс] / E. Hemingway. – Moscow Progress Publishers, 1971. – 8p.
7. Режим доступа: <http://www.somanybooks.org/eng208/SoldiersHome.pdf>
8. Hemingway E. The Old Man and the Sea [Електронний ресурс] / E. Hemingway. – Moscow Progress Publishers, 1971. – 37p.
9. Режим доступа: <https://la.utexas.edu/users/jmciver/Honors/Fiction.pdf>
10. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's dictionary / A. S. Hornby. – Oxford: University Press, 2005. – 1715p.
11. Khaimovich B. S., Rogovskaya B. I. A Course in English Grammar / B. S. Khaimovich, B. I. Rogovskaya – М.: «Высшая школа», 1967. – 398с.

12. Longman Dictionary of Contemporary English / Harrow: Longman House, 1995. – 1668 p.
13. Quirk Randolph, Greenbaum Sidney, Leech Geoffrey, Svartvik Jan A University Grammar of English / Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. - Moscow - «Высшая школа» 1982. – 391с.
14. V. V. Yevchenko, A. V. Syngaivska How to use English modals / Yevchenko V. V., Syngaivska A. V. - Житомир «Полісся» 1999. - 147с.
15. В. Л. Каушанская. Р. Л. Ковнер и другие. Грамматика английского языка. / Каушанская В. Л., Ковнер Р. Л. – Ленинград «Просвещение», 1973. - 319с.
16. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / 3-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 1986. – 640 с.
17. Горбунова Н. В. Характеристика семантичної структури слова / Н. В. Горбунова - Республиканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний університет», м. Ялта, АР Крим, 8с.
18. Золотова Г. А. и др. Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова - М.: Наука, 2004. – 544 с.
19. Кобрина Н. А., Корнеева Е. А., Оссовская М. И., Гузеева К. А. Грамматика английского языка / Н. А. Кобрина, Е. А. Корнеева, М. И. Оссовская, К. А. Гузеева Москва «Просвещение», 1985. – 280с.
20. Хорнби А. С. Конструкции и обороты современного английского языка / А. С. Хорнби – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1960. –

А. В. Шомко

Житомирський державний університет

імені І.Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. Гирин О.В.

ГЕНЕРАТИВНА ГРАМАТИКА ЯК ГАЛІЗЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ НАУКИ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Генеративна граматики бере свій початок у другій половині 20 століття та є відносно новою галуззю в лінгвістичній науці. Її засновником є відомий американський вчений та лінгвіст, родом з України – Ноам Хомскі. Його робота «Синтаксичні структури» (1957) знаменувала фундаментальний прорив у розвитку лінгвістики.

Перш за все, генеративна граматики тісно пов'язана з психологією та упродовж багатьох років ми розглядаємо взаємозв'язок між цими науками, оскільки вчені працюють над питанням оволодіння та засвоєння мови людиною. Вивчення мови відкриває безумовну перспективу дослідженню розумових процесів людини.

По-друге, провідним завданням генеративної граматики є створення лінгвістичних універсалів, які можна було б застосувати для всіх (або ж більшості) мов. Н. Хомскі висунув поняття глибинних і поверхневих структур, де глибинна структура визначає основний зміст речення, а поверхнева є звуковим втіленням цього змісту.

Врешті-решт, у сучасному світі, де розвиток всіх галузей науки відбувається швидко та на досить високому рівні, генеративна граматики стає невід'ємною частиною новітніх інноваційних та інформаційних технологій. Її головну мету ми вбачаємо у спрощенні та покращенні передачі інформації між людьми.

За допомогою автоматичного синтаксичного аналізу речення ми можемо легко давати відповіді на необхідні питання без використання людського фактору. Комп'ютер, аналізуючи дані, вичленовуючи ключові слова та словосполучення, автоматично надає інформацію та, таким чином, спрощує завдання звичайному користувачеві.

З іншого боку, ми розглядаємо й штучний інтелект, оскільки за допомогою звукових команд ми з легкістю досягаємо необхідних результатів пошуку. Сьогодні такими технологіями та їх додатками володіють та розроблюють у подальшій перспективі розвитку й застосування міжнародно-відома компанія “Apple”, GPRS навігатори, голосовий помічник “Alexa”, “Hello, Google” (на етапі початкових розробок) та ін..

Проте на даному етапі рівень розвитку автоматизованих систем потребує більшого розгляду та аналізу наявних проблем, так як отримання необхідної інформації поки що є неможливим без доступу до мережі Інтернет. Якщо ми забезпечуємо програму найбільш важливими темами та питаннями, вона автоматично даватиме результат в перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізом проблем та розробкою завдань і теорій генеративної граматики вже багато років займаються Ноам Хомскі (1957), Fleiss J. L (2003), Дарчук Н.П. (1998-2017), Полховська М.В., Гирич О.В. та ін.. Генеративна граматика здійснює великий вплив у розвитку лінгвістичної науки, вона активно розвивається в Північній Америці, багатьох країнах Європи, у Південній Кореї, Японії, Індії.

Важливим етапом розвитку генеративної теорії є опрацювання теоретичних концепцій з перспективою застосування в прикладній науці. Так, сьогодні значна увага приділяється автоматичному синтаксичному аналізу англійського речення.

Метою статті є аналіз етапів становлення та розвитку генеративної граматики, окреслення її основних проблем, завдань та здобутків з можливістю практичного застосування у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Генеративізм – напрям у мовознавстві, який має на меті встановлення пріоритету дедуктивного підходу до вивчення мови над індуктивним, інтерпретацію мови як феномену психіки людини й роботу над формальними моделями процесів породження мовних конструкцій.

В контексті розвитку генеративної граматики виділяємо поняття глибинних та поверхневих структур. Глибинна структура формує зміст речення, визначає його семантичне значення в аспекті синтаксичної дескрипції, а поверхнева є звуковим втіленням цього змісту.

На поверхневому рівні такі речення, як «John is eager to please» та «John is easy to please» можуть бути проаналізовані ідентично, проте з точки зору їх основного значення вони відрізняються. В першому реченні Джон хоче когось порадувати. А в другому мається на увазі, що Джона легко порадувати. Основною метою генеративної граматики було надання засобів аналізу речень, враховуючи основний рівень структури.

В граматичних конструкціях Чомскі виділяв групу підмета (NP), групу присудка (VP) і підлеглі структури, які входять до їхнього складу. Ці структури він виокремив як «поверхневі», стверджуючи, що для кожної мови вони є унікальними.

Згідно з напрацюваннями Н. Хомскі бачимо, що лінгвістична наука має антропоцентричний характер та є тісно пов'язаною з психологією. Лінгвістична теорія повинна сприяти вивченню людських психічних процесів та інтелектуальних можливостей.

Н. Хомскі співвідносить поняття «мови» з поняттям «пізнання», що, на його думку, відноситься до віри, знань та розумової активності людини. Оволодіння мовою є природнім процесом, що невід'ємно пов'язаний з процесом росту та розвитку дитини.

Ціль генеративної граматики була вищою, ніж будь-якої іншої попередньої групи лінгвістів. Проте дана точка зору знайшла як своїх прихильників, так і багатьох опонентів.

Історію становлення та розвитку генеративізму можна умовно розділити на 3 етапи: етап стандартної теорії, етап продуктивного розвитку генеративізму (теорія керування та зв'язування, або теорія принципів і параметрів), мінімалістська програма.

До першого етапу входить модель «Синтаксичних структур», яка розглядає аналіз внутрішньої (глибинної) структури мови; зовнішньої (поверхневої) граматичної структури; трансформації, що характеризуються переходом від глибинних до поверхневих структур.

Друга модель «Аспектів», в якій було виявлено протиставлення мовної компетенції (формування думки висловлення) та безпосередньо застосування мови. За будь-якої умови необхідним є збереження змісту речення незалежно від його трансформацій.

До розширеної стандартної теорії, або "лексикалізму" було додано лексичний компонент та численні правила семантичної інтерпретації.

На другому етапі розвитку генеративізму ми розглядаємо теорію керування та зв'язування. Головною характеристикою даної теорії є її модульність, а саме поділ на певні блоки («модулі»), кожен з яких визначає певний аспект мовної компетенції людини та включає один або кілька принципів [4].

Третій етап представлений мінімалістською програмою. Ця програма передбачає мінімізацію мовних уявлень та опис їхньої взаємодії з іншими когнітивними системами, постулюючи в мовному апараті людини дві головні підсистеми: лексикон та обчислювальну систему, а також два інтерфейси: фонетичний та логічний [4].

Очевидно, що з роками думки та бачення щодо розвитку та постановки питань генеративної граматики змінювались та змінюються й донині. Зникають постулати, які представляли «глибинну» і «поверхневу» структури речень; з'являються нові напрямки та сфери досліджень; виникає необхідність практичного застосування напрацьованих теорій.

На разі, провідним питанням, яке привертає увагу мовознавців є автоматичний синтаксичний аналіз (АСА) речення, що набуває все більшого поширення серед науковців. Метою синтаксичного аналізу є виявлення структури речення, його мовних одиниць, що несуть смислове навантаження.

Без сумніву, АСА стане в нагоді туристам, що не можуть знайти правильний шлях або ж просто шукають елементарних підказок. Крім того, користувачі Інтернет часто ставлять однотипні питання в мережі Інтернет та прагнуть отримати якомога швидше відповідь.

Висновки. Ноам Хомскі висунув багато оригінальних і сміливих ідей, які знайшли і щиріх прихильників, і жорстоких опонентів. Його дослідження було настільки гучним, що в наукових колах почали говорити про «хомскіанську революцію» в мовознавстві. Хомскі активізував наукову діяльність й наблизив вчених до розкриття спірних питань в галузі психології та лінгвістики.

Більш того, сама того не помічаючи, людина використовує машинні пристрої з метою отримання та передачі інформації, яка подається спрощеному вигляді, окреслюючи лише задум користувача. Відповіді на питання, корективи тексту та пошук за ключовими словами є провідними завданнями генеративної граматики.

Таким чином, генеративна граматика постає молодого галуззю у розвитку лінгвістичної науки, а тому всі її проблеми, завдання та можливості ще не є досконально дослідженими.

Перспектива подальшого дослідження. Врахування завдань, які висуває генеративна граматика сприятиме розробці сучасних інноваційних програм та компонентів, метою яких буде пошук відповідей на запитання, які турбують сучасного користувача електронних пристроїв та мережі Інтернет. При цьому перелік завдань і проблем не є вичерпним та збільшується кожного дня.

Список використаної літератури

1. Гирин О.В. Автоматичний синтаксичний аналіз англійського речення: застосування та перспективи / О.В. Гирин. – Житомир. – 2017.
2. Дарчук Н.П. Автоматичний синтаксичний аналіз тексту корпусу української мови / Н.П. Дарчук // Українське мовознавство. – КНУ ім. Т.Шевченка, 2013. – №43. – С. 11 – 19
3. Кочерган М.П. Генеративізм / М.П. Кочерган // Загальне мовознавство. Онлайн-бібліотека української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=15054>
4. Основні аспекти й напрямки генеративної лінгвістики [Електронний ресурс] // Донецький національний університет: с. 2 – 4. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/3577794/page:2/>
5. Полховська М.В. Аналіз англійських медіальних конструкцій з позиції генеративної граматики / М.В. Полховська // Studia Philologica. – 2013. – Вип. 2. – С. 32 – 36.

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ СЛІВ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті описуються домінантні типи порядку слів у давньоанглійській мові. Матеріалом дослідження виступає найвідоміша пам'ятка англосаксонського героїчного епосу “Беовульф”, створена в IX – X столітті. В результаті аналізу встановлено, що у давньоанглійській мові існувало декілька типів порядку слів, кожен з яких мав вплив на смислове навантаження речення та його експресивно-емоційне забарвлення.

Ключові слова: прямий порядок слів, інверсія, SVO.

Постановка проблеми. За останні роки, питання, що стосуються вмотивованості та механізмів змін у системі порядку слів, привертають все більше уваги з боку мовознавців. Намагаючись знайти відповідь на ці запитання, було висунуто численні гіпотези. Проте з огляду на брак систематичного дослідження типів та змін порядку слів, які мали місце в зазначений період, аналіз існуючих пам'яток давньоанглійського періоду набуває принципово важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження порядку слів висвітлюється у працях не лише вітчизняних, а й закордонних вчених, до того ж, не лише ж синхронічному, а й в діяхронічному аспекті. Вагомий внесок у дослідження еволюції синтаксису англійської мови зробили І. Р. Буніятова, Р. Хог, Г. П. Почепцов, Д. Денісон, Д. Лайтфут, Дж. Міллер, О. Фішер, О. М. Мороховський, О. І. Смирницький, І. Р. Буніятова, Е. Траугот, Л. Д. Зелеська. Об'єктом розвідок Дж. Корбета, К. Гофа та Дж. Алгео стали прості речення давньоанглійської мови, в той час як О. Фішер, Б. Мітчел, Е. Крок та ін. зосередили свої дослідження на середньоанглійській мові.

Метою нашого дослідження є аналіз типів порядку слів у давньоанглійській мові та з'ясування їх значення і впливу на зміст висловлювання.

Виклад основного матеріалу. Синтаксична будова речень давньоанглійської мови була детермінована двома основними умовами: природою давньоанглійської морфології і кореляцією розмовної та письмової форм мови. Давньоанглійська мова була синтетичною. Вона містила систему граматичних форм слів, які могли б вказувати на зв'язок між словами; отже, синтаксично, функціональне навантаження способів комбінування слів між собою було незначним.

Порядок слів як спосіб вираження синтаксичних зв'язків має в давньоанглійській мові лише другорядне значення. З точки зору граматики, функція слова в характеризувалася його формою, тому варіанти порядку слів використовувалися для інших цілей, зокрема - стилістичних. Розташування слів у реченні визначалося логічними та стилістичними факторами, а не граматичними обмеженнями. Це, власне, і зумовлювало вільний порядок слів у давньоанглійській мові.

Тим не менш, вільний порядок розташування слів у реченні та його, на перший погляд, незалежність від граматики був обумовлений не лише стилістикою. Порядок слів залежав також від типу речення – ствердження чи запитання або від наявності чи місця другорядних частин речення.

З огляду на вільний порядок розташування слів у реченні, слово можна було поставити практично на будь-якому місці без зміни значення адже саме флексії вказували на виконавця дії, об'єкт та контекст. Те ж саме відбувається певною мірою в сучасній німецькій мові. [6: 23]

Виокремлюють кілька елементів, що складають будову речення: підмет, додаток, присудок та доповнення (complement). Якщо такі доповнення траплялися у реченнях, вони стояли на першому місці. Після доповнення слідував суб'єкт і дієслово. Додатки займали місце між іншими членами речення і були також не обов'язковими, хоча вважалися одним із найвагоміших членів речення. [5: 248] Як і в сучасній англійській мові, підмет був невід'ємною складовою речення. Розглядаючи порядок слів у давньоанглійському реченні, можна виокремити два типи розташування слів у ньому:

1. Речення починається з другорядного члена
2. Другорядний член речення на початку відсутній

Для першого типу характерний прямий порядок слів – SVO, тоді як інверсія – VSO – спостерігається в меншій частині випадків. Розглянемо приклади:

(1) *Stræt wæs stān-fāh; stīz wīode gumum ætgædere.* – Вулиця була вимощена різнокольоровим камінням; шлях вів мужів разом.

(2) *Næs seo eozfracod hilde-rince.* – Не був меч марним герою. [3: 106]

Другий приклад ілюструє та підтверджує той факт, що інверсія надавала мові емоційного забарвлення та піднесеності.

Для підтвердження варіативності типів порядку слів у давньоанглійській мові, розглянемо кілька прикладів з поеми “Беовульф” [7]:

1. **SVO.** Цей тип порядку слів є найпоширенішим як для давньоанглійської так і для сучасної англійської мови. [6: 265]

(3) *Straūt wæs stōnfōh.*

The street was paved with stones.

(4) *stng wnsode gumum ætgædere.*

the path guided men together

В обох випадках перший елемент речення стоїть у називному відмінку, що і властиво як сучасному так і давньоанглійському суб'єкту. Таким чином і визначається підмет. Як відомо, називний відмінок – це відмінок номінації, що використовувався для підметів та слів, що його заміняли.

(5) *hū tæg юaūr fela frūonda findan*

he can there many friend find

Формально, вважають, що дане речення ілюструє прямий порядок слів, так як підмет стоїть на першому місці, а дієслово за ним. Проте, на другому місці в даному реченні стоїть модальне дієслово, а основне смислове дієслово стоїть, як і зазвичай, вкінці речення. Суб'єкт в даному випадку виражений особовим займенником третьої особи однини в називному відмінку, що дає підстави вважати, що він

згадувався у попередньому висловлюванні. Це підтверджує той факт, що тема займала першу позицію у реченні давньоанглійського періоду.

Досліджуючи порядок слів у розповідних реченнях, Л.С. Алексєєва [1: 144] виділяє наступні варіанти:

- На початку речення стоїть обставина. В таких реченнях підмет передус присудку.

- Синтетичний порядок слів – наявність другорядних членів речення між підметом та присудком. Це так-зване явище “обрамлення”.

2. **SOV**. Порядок слів SOV був характерним для поетичної давньоанглійської мови. [8: 86] Такий порядок слів називався синтетичним – додатки, а іноді і обставини, стояли між підметом та присудком, а присудок займав кінцеву позицію у реченні. По проведенім підрахункам, у «Беовульфi» нараховується близько 70% синтетичного порядку слів; в давньоанглійській прозі даний порядок слів поступово поступається місцем аналітичному. Наприклад:

(6) *Eart pu se Beowulf, sepe wip Breca wunne?*

В цьому прикладі, непрямий додаток у підрядному реченні *wip Breca* розділяє підмет *sepe* та присудок *wunne*. [2: 96]

Порядок слів SOV або порядок пізнього дієслова був типовим як для головного так і для підрядного речення впродовж всього давньоанглійського періоду.

(7) *Hwæt! Wū Gōrdena in gūardagum*

Lo! We Spear-Danes in days of yore,

(8) *юйодcyninga юрым gefr̥non*

king-of-a-people glory heard-of.

З прикладів бачимо, що другорядні члени речення заповнюють місце між підметом та присудком. Що стосується тема-рематичного членування речення, то хоч підмет, як невідомий досі суб'єкт стоїть на першому місці, але за ним слідує уточнююча обставина.

У заперечних реченнях присудок міг також займати кінцеву позицію. У “Беовульфi”, у 64% підрядних речень дієслово стоїть на останньому місці.

З огляду на перші два типи порядку слів можна визначити, що сприйняття інформації реципієнтом напряду залежить від зміни порядку конститuentів речення.

3. **VSO**. Модель VSO загалом можна описати як імперативну модель, проте це не є узагальнюючим означенням даного типу порядку слів.

(9) *Lhxte se lūoma*

Flashed the gleam

Даний приклад ще раз підтверджує, що інверсія в давньоанглійській мові була детермінована не граматично, а стилістично. У поданому реченні єдиним поясненням зворотного порядку слів є поетичність - додає більшої емоційності та піднесеності мови епічного твору. [3: 106]

Крім того, у реченні (10) *Wæs min fæder folcum gescæwe*, присудок займає першопозицію разом з іменним зворотом *min fæder*, вказуючи на рему – нову та невідому читачеві інформацію.

У розповідних реченнях, додатки, як правило, стояли на першому місці, тоді як в інтерогативах, передувало доповнення як маркер ввічливості. [9: 147] Зворот “tha” слугував показником ввічливості запитання, і лише після нього стояв підмет.

У сучасній мові, запитання відрізняються інверсією суб'єкта та дієслова, тоді як давньоанглійське питальне речення починалося з дієслова, так само як

наказові речення, головні заперечні речення та запитання.

(11) *Eart Iu̯ se Bēowulf sē Iu̯e...?* – Are you the Beowulf who...? [2: 96]

Порівняно з сучасною англійською мовою, імперативи давньоанглійської мови зазвичай також були марковані VSO порядком слів, як зазначено нижче.

(12) *wes iu̯ ȝs lōrena gyd*

be you us counsels good

Після того як флективний характер англійської мови почав нівелюватися, порядок слів стабілізувався, і підмет став невід'ємним елементом речення, хоча дієслово як і раніше передувало йому. [4: 141]

Загалом, говорячи про давньоанглійську мову можна стверджувати, що це була мова SOV порядку, де в головному реченні дієслово займало друге місце, а в підрядній частині речення – кінцеве.

Висновки. Наведені у статті типи порядку слів не можна розглядати як сталі правила побудови речення так як варіативність в синтаксичних структурах була досить помітною. Приклади підтверджують, що у схожих реченнях могли бути застосовані різні типи розташування слів. З огляду на це, давньоанглійський синтаксис охарактеризується широким спектром варіативності в побудові речень та співіснування різних, іноді протилежних, тенденцій. Всі елементи речення відрізняються за розміром та складністю, або смисловою вагою. Деякі члени речення складаються лише з займенника, тоді як інші є набагато складнішими і несуть більше змістове навантаження та значення. Позиції елементів речення, таким чином, часто залежали від їх ваги. Найчастіше розташування членів у реченні здійснювалося за принципом «кінцевої ваги»: тенденція розміщувати довгі і складні елементи в кінці речення. Це давало можливість читачеві зрозуміти текст, так як складніша інформація концентрувалася в кінці речення і не повинна була зберігатися в короткочасній пам'яті читача.

Список використаної літератури

1. Алексеева Л.С. Древнеанглийский язык. – М.: Высшая школа, 1971. – 252 с.
2. Аракин В.Д. История английского языка / В.Д. Аракин. – М.: Физматлит., 2003. – 272 с.
3. Иванова И.П. Практикум по истории английского языка / И.П. Иванова, Л.П. Чахоян, Т.М. Беляева. СПб: Авалон, 2005. – 192 с.
4. Ильиш Б.А. История английского языка / Б. А. Ильиш. Л.: Высшая школа, 1968. – 420с.
5. Bean M. C. The Development of Word Order Patterns in Old English / C. M. Bean. - Totowa, New Jersey, 1983. - 429p.
6. Charleston B.M. Studies of the Syntax of the English Verb / B. M. Charleston. – Bern, 1941. – 455 p.
7. Elmer W. Diachronic Grammar. / W. Elmer. – Niemeyer, 1981. – 177 p.
8. Heaney S. Beowulf: A New Verse Translation. / S. Heaney. – New York, 2001. – 256 p.
9. Shippey T. Beowulf: the Critical Heritage. / T. Shippey. - London; New York, 2000. - 222p.

V. Навчання іноземної мови в умовах соціокультурної освіти.

А. А. Бобер

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к.п.н., професор Л. В.Калініна

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ У ФОРМУВАННІ ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Постановка проблеми. Продукування іноземної мови – складний та тривалий процес, який вимагає значної концентрації, впевненості та високих вмінь мови. Навчання іноземної мови у житті учнів старших класів потребує сформованості вмінь продукування іноземної мови, вмотивованості значущості та необхідності вивчення продуктивної сторони мови як важливого засобу полікультурного спілкування.[8] Саме дана компетентність дозволяє підготувати майбутніх випускників до творчої самореалізації та саморозвитку. [6] Це можливо для учнів старших класів, оскільки вони мають певний рівень оволодіння іноземною мовою, досвід її використання, спрямованість подальшого життя, але наш невеликий досвід викладання іноземної мови у старших класах показав, що більшість учнів мають проблему саме з незалежним продукуванням власної точки зору іноземною мовою та вираження її на письмі. Дане протиріччя свідчить про недосконалість традиційного навчання іноземної мови і необхідність використання новітніх технологій вивчення іноземної мови. На нашу думку саме поетичні твори допоможуть без ускладнень сприймати, засвоювати та продукувати новий навчальний матеріал, оскільки саме він є прикладом автентичного джерела мови оригіналу. Крім того використання даного матеріалу призводить до розуміння іноземної мови, збільшення любові до поезії та бажання створення власних поетичних творів.

Мета статті – показати можливість використання поетичних творів для формування продуктивної компетентності учнів старших класів.

Стан дослідження. Вивченням формування іншомовної продуктивної компетентності займалися як і вітчизняні, так і іноземні педагоги такі як Н.П.Бойко, О. В. Волкова, О. О. Карпенко, О. С. Красняник, Л. Г. Мудра, С.Ю.Ніколаєва, О. О. Паршикова, Л.Г.Пелагейко, Ю. С. Посвистак, Л.Ю.Поскребишева, Л.Г.Смовженко, Т. Г. Шостак, J.P.Pater, J.C.Richards, A.D.Sheffer, C.R.Troike, R. L. Williams тощо. Але матеріальна база формування продуктивних видів діяльності за допомогою поетичних творів є досить малою і не окреслює коло переваг використання. Крім того не має у ЗНЗ чітко окресленої методики формування продуктивної компетентності учнів старшої школи на уроці іноземної мови, тому ми можемо стверджувати про актуальність дослідження даної теми.

Виклад основного матеріалу. Вчені довели, що продуктивна компетентність – це невід’ємна складова комунікативної мовленнєвої компетентності, яка знаходить своє відображення в усній та письмовій діяльності учнів середньої школи.[13]

Продуктивна компетентність формує важливу функцію в професійних (презентації) та академічних сферах життя (доповіді з теми). Саме продуктивним видам діяльності належить роль соціального значення, тобто вираження власної точки зору з обговореного питання, представлення його в усному та письмовому мовленні, вільне володіння мовою та навичками роботи з усними презентаціями. [10]Більшість науковців погоджуються, що серед ключових компетентностей учнів старших класів повинна бути саме продуктивна.

Аналіз наукової літератури з даного питання свідчить, що продуктивна компетентність складається з наступних видів діяльності: [2:103]

Усна продуктивна діяльність, яка включає здатність:

- публічного звернення (подання нової інформації, виступи тощо);
- звернення до слухачів (промови, лекції, коментарі, розважальні виступи, інформаційні презентації тощо);
- говоріння за допомогою письмового тексту;
- спонтанного мовлення;
- декламування твору;
- співу. [2:104]

Письмова продуктивна діяльність, яка включає здатність:

- написання ділових та особистих листів;
- написання статей;
- написання доповідей;
- образне та творче письмо;
- написання спонтанної статті або листа;
- складання написів для подальшого використання;
- заповнення питань тощо.[2:107]

Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та нової програми вивчення іноземної мови, учні старших класів у ЗНЗ набувають рівня B1+ і в навчальних закладах з поглибленим вивченням іноземної мови рівня B2. Це означає, що в усній продуктивній діяльності учні повинні досить вільно давати опис предметів в лінійній послідовності, аргументувати свою точку зору, наводити влучні приклади до позначених ситуацій, брати участь у диспутах, логічно висловлювати точку зору з незнайомої теми, давати влучні відповіді на питання; у письмовій продуктивній діяльності учні середньої школи мають навички написання зв'язного детального тексту з елементами аргументації, оцінювання дій та логічним висновком, написання творчих статей, які розкривають внутрішній потенціал, критичність та креативність мислення, написання есе, з чіткою позицією власної точки зору, вдалимими прикладами та аргументації відповідних мовних джерел, написання особистих та ділових листів тощо. [2:104]

На наш погляд, поетичні твори є ефективним засобом формування іншомовної продуктивної компетентності середньої школи, оскільки саме вони є автентичним прикладом мови оригіналу, автентичної вимови, інтонації та ритму носіїв мови. Вживання поетичних творів демонструє складні моделі ужитку іноземної мови. З іншого боку, використання даних творів формує в учнів старших класів творчу уяву,

нестандартного бачення ситуації та є певним стимулом позитивних емоцій на уроці іноземної мови. [9:10]

Наш невеликий досвід викладання іноземної мови у старших класах показав, що поетичні твори – це також ефективний засіб поповнення лексичних одиниць, граматичних.

Досліджуючи можливість використання поетичних творів для формування продуктивної компетентності учнів старшої школи, ми можемо виділити наступні переваги його використання:

1) Практична цінність:

- приводить до ненав'язливого запам'ятовування нових складних структур іноземної мовної;
- покращує результативність вимови власної точки зору;
- розширює загальний словниковий запас слів учнів старших класів;
- забезпечує утворення інтегрованого процесу навчання завдяки із ознайомленням з культурою та мовою іншомовних країн;
- приводить до здатності учнів підтримувати бесіду на знайомі теми, наводити влучні приклади, давати чітку аргументацію власної точки зору;
- формує грамотність вживання складних іншомовних мовленнєвих структур.

[1;6]

2) Розвивальна цінність:

- розвиває обізнаність учнів щодо іншомовних реалій;
- розвиває та активує мотивацію учнів під час вивчення нової іншомовної мовленнєвої структури;
- сприяє утворенню позитивних емоцій на уроці іноземної мови;
- сприяє розвитку інтелектуальної сфери учнів старшої школи;
- формує вміння дискутування, аргументації та оцінювання передбачених дій;
- розвиває навички подання власних влучних прикладів відповідно до лінгвістичної ситуації;
- розвиває грамотність, що і призводить до розвитку продуктивної компетентності учнів старшої школи та не соромлячись доводити власну точку зору.

[7:246]

3) Виховна цінність:

- збагачує світогляд учнів, оскільки знайомить їх з культурою інших країн та іншомовними реаліями;
- формує науковий світогляд та виховання відповідного ставлення до світу, самого себе і до життя загалом;
- формує толерантне ставлення до інших культур та народів, які мають відмінні іншомовні мовленнєві структури.

Для того, щоб визначити як відбувається процес формування продуктивної компетентності учнів старших класів, ми проаналізували підручники іноземної мови рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Для аналізу ми обрали підручники English 10 Alla Nesvit, English 10 Oksana Karpiuk, English 10 Larysa Kalinina, Inna Samoiliukevych і Upstream Intermediate Virginia Evans, Jenny Dooley, в

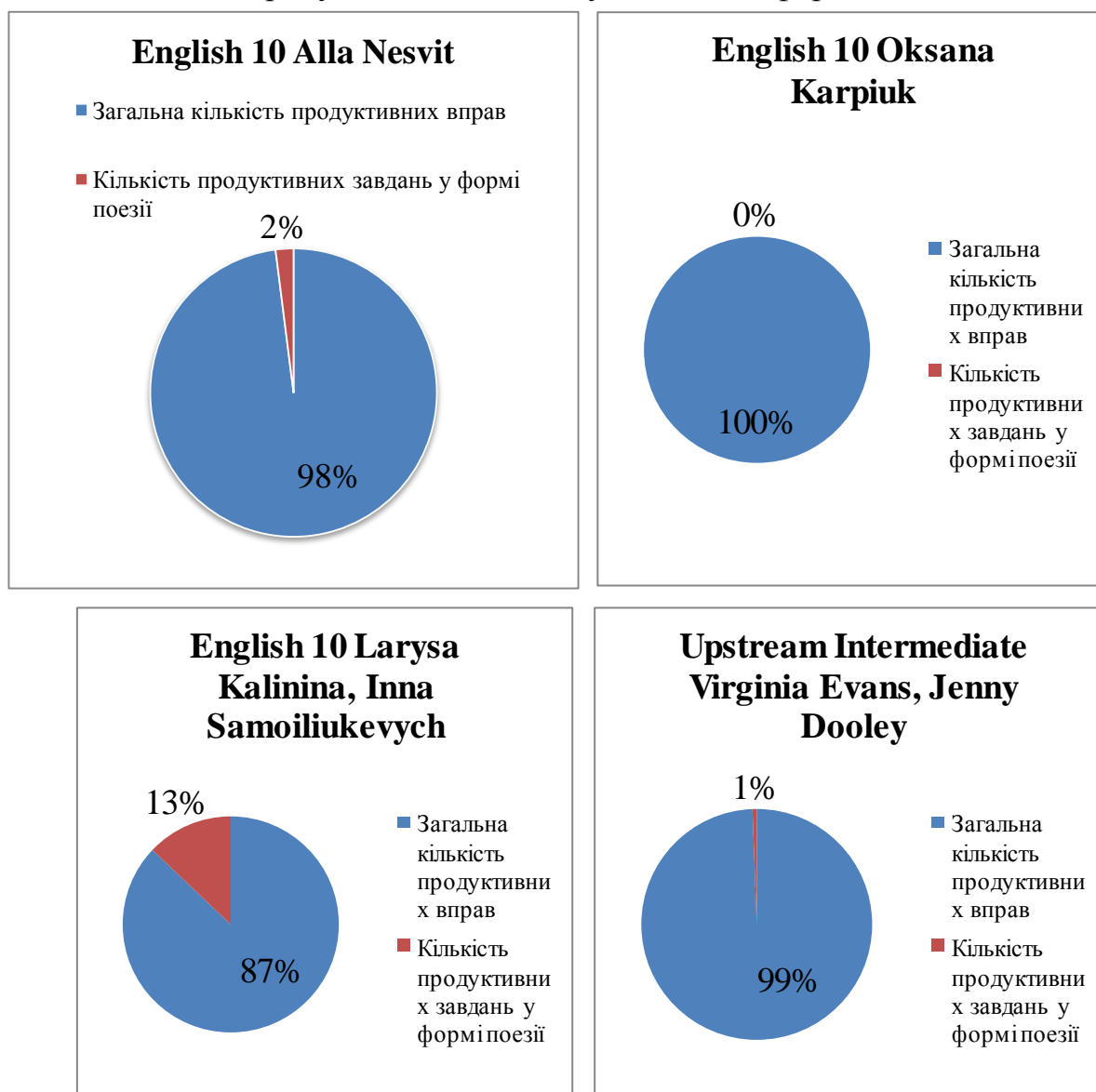
яких ми підрахувати кількість завдань на формування продуктивної компетентності і продуктивних завдань на основі поетичних творів. В таблиці 1 ми зазначили кількість продуктивних вправ та продуктивних завдань на основі поетичних творів.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця використання продуктивних вправ та продуктивних завдань на основі поетичних творів у підручниках іноземної учнів 10-х класів

Загальна кількість продуктивних вправ	Кількість продуктивних завдань у формі поезії	Відсоткове співвідношення загальної кількості вправ із поетичним матеріалом
English 10 Alla Nesvit		
146	3	2%
English 10 Oksana Karpiuk		
121	0	0%
English 10 Larysa Kalinina, Inna Samoiliukevych		
135	20	14,8%
Upstream Intermediate Virginia Evans, Jenny Dooley		
168	1	0,5%

На рис. 1 ми можемо спостерігати точні процентні показники використання продуктивних завдань у поетичній формі:

Рис. 1 Процентний показник використання продуктивних завдань у поетичній формі у підручниках іноземної мови 10 класу

З порівняльного аналізу видно, що підручники з вивчення іноземної мови у 10 класі містять невелику кількість продуктивних завдань на основі поетичних творів, що підтверджує актуальність, новизну та важливість проведеного дослідження.

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що використання поетичних творів у формуванні іншомовної продуктивної компетентності учнів старших класів може стати інноваційним засобом вивчення та відтворення іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Дьяченко Н.П. Вірші, римування та пісні як засіб підвищення ефективності уроку англійської мови. / Н.П.Дьяченко // Педагогічний вісник. – 2004. – № 3. – С. 30–33.
2. Калініна Л.В. Англійська мова 10 клас. Your English Self / Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич. – К.: Наш час, 2011. – 367 с.
3. Карпюк О.Д. Англійська мова 10 клас / О.Д. Карпюк. – Т.: Астон, 2010. – 223 с.
4. Несвіт А.М. Англійська мова 10 клас / А.М. Несвіт. – К.: Генеза, 2010. – 304 с.
5. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Петренко Н.В. Формування продуктивної компетентності як складова формування компетентної особистості / Н. В. Петренко. – Режим доступу: <https://nadiapetrenko.wordpress.com/2012/04/19>
7. Смовженко Л. Г. Сучасні підходи викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах / Л.Г.Смовженко // Вісник львівського університету. Серія філологічна. – 2014. – №61. – С. 244–250.
8. Розвиток ключових компетентностей учнів у сучасній школі. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/yulyacheholka/ss-66070201>
9. Шостак Т. Г. Вірші та римування на уроці іноземної мови / Т. Г. Шостак // Іноземні мови. – 2000. – №7. – С. 9-11
10. Dirven R. Pedagogical Grammar / R. Dirven // Language teaching. – Cambridge: Cambridge university press, 1990. – P. 1-18
11. Evans V Upstream Intermediate / V. Evans, J. Dolley. – Newbury.: Express Publishing., 2002. – 233 p.
12. Pater J. Bringing the gap between receptive and productive development with minimally violable constraints / J. Pater // Constraints in Phonological Acquisition. – Amherst: University of Massachusetts, 2000. – P. 2–29.
13. Richards J. Bringing gap between receptive and productive competence / J. Richards. – Режим доступу: <http://www.cambridge.org/elt/blog/2015/08/27/bridging-gap-receptive-productive-competence/>
14. Troike C. Receptive competence, productive competence and performance / C. Troike. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/234574608_Receptive_Competence_Productive_Competence_and_Performance

В. О. Гонгало

Житомирський державний університет

імені І.Франка

Науковий керівник:

к.п.н., проф. Калініна Л.В.

**ТРУДНОЩІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
СТАРШОГО ЕТАПУ В УМОВАХ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ**

У даній статті висвітлюються можливості впровадженні автономного навчання іноземним мовам, зокрема формування лексичної компетентності учнів старшого етапу навчання. Проведений аналіз підручників українських та зарубіжних авторів з метою визначення кількості вправ із залученням автономного навчання для формування лексичної компетентності.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, що відбуваються у сучасному світі, мають вплив не тільки на світову спільноту, але й на систему освіти в цілому. З поширенням думки про індивідуалізацію навчання, все більше уваги приділяється не самій методиці викладання мови, а методиці автономного вивчення мови учнями. Готовність учнів взяти на себе відповідальність за свою навчання є однією з умов впровадження автономного навчання, яке є одним з найефективніших стратегій вивчення мови, зокрема формування іноземної лексичної компетентності.

Питання автономного навчання іноземних мов у контексті формування лексичної компетентності школярів є недостатньо представленим у методиці навчання іноземним мовам. Тому його обговорення наразі є актуальним, оскільки у ході освітньої реформи представлені освітні стандарти, що ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти» (18.12.2006)». У 2016/2017х роках починають говорити про 10 ключових компетентностей. Одними із цих ключових компетентностей є «спілкування іноземними мовами», «інформаційно-цифрова компетентність», а також здатність до самоосвіти. Таким чином, впровадження автономного навчання є одним із останніх тенденцій розвитку нової української школи [5].

Надання автономності сучасній освіті, а саме вивченню іноземних мов, має певні передумови, без яких неможливо говорити про ефективне вивчення іноземних мов в нових умовах ХІХст.

Мета статті – проаналізувати проблеми формування лексичної компетентності у школярів старшого етапу навчання в умовах автономного навчання, а також проаналізувати наявність вправ на автономне вивчення мови у підручниках англійської мови українських та зарубіжних авторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх публікацій показав, що автономному навчанню присвячена ціла низка робіт таких вчених як І.А. Бобикіна, Л.В. Павлюкевич, Г.В. Роговий, Н.Ф.Коряковцева, І.А. Зімня, І.Андреасян, І.Д. Трофимов, V.Littlewood, Н. Holec, D.Little, L.Mariani та ін. [3].

Першим про автономне вивчення мов говорить Х.Холек, який вважав автономне навчання «здадністю брати на себе відповідальність за свою навчальну діяльність» та підкреслював важливість самостійної постановки цілей, визначення змісту та послідовності вивчення іноземної мови, керування процесом оволодіння іноземною мовою, оцінювання отриманого результату [7].

У роботах Л.Маріані говориться про ступінь самостійності учнів та рівень їх залежності від вчителя. Дане вченим поняття автономності не виключає взаємозалежності учнів та викладача у формування лексичної компетентності, адже Л.Маріані підкреслював важливість «належності» учня до спільноти, а тому впевненості у підтримці та допомозі [6].

Ключовим у визначенні автономності, на нашу думку, є список Д.Літтла, у якому вчений розкривав «чим не є автономне навчання». У контексті формування лексичної компетентності цей список підкреслює, що збагачення словникового запасу в умовах автономного навчання залежить не тільки від учня; відповідальність

за результат не може бути знята з викладача; формування лексичної компетентності у автономному режимі не є довільним, а повинне мати чіткі рамки [8].

Однією із найсучасніших праць вчених близького зарубіжжя в області автономної освіти вивчення іноземної мови є дисертаційне дослідження С.В. Мерзлякова, яке ґрунтовно висвітлює сутність та проблематичність автономного навчання в межах формування граматичної компетентності учнів. На його думку, автономне вивчення мов максимально ефективно враховує індивідуальні особливості і потреби учнів, що дає їм можливість самостійно здійснювати формування своєї граматичної компетентності [3].

На даному етапі розвитку автономного навчання робіт присвячених аналізу можливостей використання автономного навчання з метою формування лексичної компетентності не достатньо.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши існуючі точки зору щодо автономного навчання іноземних мов, ми визначаємо **автономне вивчення як** специфічна, самостійна освітня діяльність учня, що розширює, поглиблює та продовжує діяльність учня на уроці у вільний час. На основі дослідженої літератури ми виділяємо такі **основні труднощі впровадження автономного вивчення іноземних мов:**

1. **Навчально-методична база викладу матеріалу.** Суттєвою проблемою та перешкодою на шляху учнів використання автономного навчання є недостатньо вичерпна навчально-методична база викладу матеріалу, яка не є достатньою для того, щоб учень міг самостійно опрацювати матеріал та виконати завдання [3]. Навчально-методична база повинна бути створена самим викладачами із залученням нових медійних засобів, багаточисленних учбових ресурсів і різноманіття методики. Проте, подібна різноманітність навчальних можливостей може спричинити проблему вибору окремої учбової ситуації і особистості учасника учбового процесу.

2. **Недостатнє матеріально-технічне забезпечення шкіл.** Із популяризацією використання медійних засобів постає питання з матеріально-технічного забезпечення шкіл, та самих учасників учбового процесу, а також освоєння та адаптації до їх використання. Адже поняття автономної освіти включає в себе і дистанційну освіту та постійний доступ до початково-методичного матеріалу, а також до самого вчителя [7]. Автономне навчання переважно базується на спілкуванні вчителя та учня, освоєння матеріалу та виконання завдань в режимі онлайн. Без належного матеріально-технічного забезпечення процес впровадження автономного навчання ускладнюється.

3. **Питання психологічної та моральної готовності учнів до самоосвіти.** Іншою проблемою на шляху формування лексичної компетентності в умовах автономної освіти є питання загальної психологічної та моральної готовності учнів до самоосвіти. Звільнення від контролю викладача не є передумовою успішного формування лексичної компетентності. Ступінь свободи навчання повинна бути рівнопропорційною до досягнутого рівня свідомості на самостійності учнями [7]. До того ж учню повинне бути близьке поняття самодисципліни та здатності до рефлексії; адекватна самооцінка; здатності до тайм-менеджменту на ін..

4. Низька мотивація. Особливо цікавим є питання мотивації та стимулювання учнів до формування лексичної компетентності в умовах автономного навчання. Деякі дослідники вважають, що автономне навчання може не лише мотивувати, а стати основним об'єктом мотивації для учнів. Проте, ми вважаємо, що для того, щоб вирішити проблему мотивацію учнів, потрібно вирішити вище наведені проблеми впровадження автономного навчання, які б створили комфортні умови автономного навчання, а отже і збільшення рівня мотивації учнів.

Із всіх вище перелічених труднощів, ми вважаємо проблему навчально-методичної бази основною у запровадженні автономного навчання. Тому, із метою розробки нової методичної бази ефективного формування лексичної компетентності учнів старшого етапу в умовах автономності нами було проведено дослідження, метою якого дослідження було визначення кількості матеріалу, спрямованого на формування лексичної компетентності автономно. Дослідження проводилося на базі шести різних підручників англійської мови українських та зарубіжних авторів та результатів попередньо проведеного дослідження, що фокусувався на аналізі підручників різних профілів навчання із метою встановлення загальної кількості вправ на формування лексичної компетентності. Результати дослідження наведені в Табл.1.

Таблиця 1. Аналіз підручників з англійської мови на предмет кількості вправ на формування лексичної компетентності

Профіль навчання	Автор	Кількість вправ на формування лексичної компетентності
Академічний	Карп'юк О.Д. [2]	125
	Project [10]	170
	Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В.[1]	204
	New Opportunities [9]	245
Профільний	Несвіт А.М. [4]	257
	Upstream [11]	284

Для визначення кількості вправ із використанням автономного навчання нами був проведений додатковий аналіз вище вказаних підручників (Таблиця 2). До уваги бралися вправи, які вимагали індивідуальної пошукової роботи учня, які могли бути сформульовані подібним чином: 'do on your own', 'search the Internet', 'use the websites suggested', 'take your smartphone', 'find the information with the help of QR-code', 'work with online dictionaries', 'use the application' та ін..

Таблиця 2. Аналіз підручників з англійської мови на предмет кількості вправ на формування лексичної компетентності автономно

Профіль навчання	Автор	Кількість вправ на формування лексичної компетентності	з них на використання автономного

			навчання
Академічний	Карп'юк О.Д. [2]	125	5
	Project [10]	170	7
	Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В.[1]	204	14
	New Opportunities [9]	245	10
Профільний	Несвіт А.М. [4]	257	15
	Upstream [11]	284	12

Проведений аналіз підручників показав, що рівень використання вправ на формування лексичної компетентності є дуже низьким, що робить учнів залежними від вчителя та його допомоги, що в свою чергу є перешкодою до розвитку учнівської самостійності, незалежності та взяття відповідальності за своє навчання. Як наслідок, знижується мотивація до вивчення іноземної мови та до навчання в цілому.

ВИСНОВКИ. Отже, нами було розглянуте поняття автономного навчання та його дослідження як вітчизняними так і зарубіжними вченими. Результатом дослідження були виділення основні проблеми запровадження автономної освіти у школах для учнів старшого етапу: навчально-методична база; недостатнє матеріально-технічне забезпечення; питання загальної психологічної та моральної готовності учнів до самостійності та відповідальності за власне навчання; мотивація. Для визначення рівня залучення автономності у формуванні лексичної компетентності учнів старшого етапу різних профілів навчання нами був проведений аналіз підручників український та зарубіжних авторів, у ході якого ми визначили загальну кількість вправ на формування лексичної компетентності, а також кількість вправ на формування лексичної компетентності із залученням автономного навчання. Аналіз показав, що рівень залученні автономного навчання дуже низький, що зумовлює інші вище наведені проблеми впровадження автономного навчання.

Список використаної літератури

1. Калініна Л.В. Англійська мова. Your English Self: Підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів (10-й рік навчання)/ Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич. – К.: Наш час, 2011. – 367с.
2. Карп'юк О.Д. Англійська мова: Підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень станарту/ О.Д. Карп'юк. – Тернопіль: «Астон», 2011. – 296с.
3. Мерзляков С.В. Методика формування іноземної граматичної компетенції школяра у режимі автономного вивчення/ Мерзляков С.В. – 2016р.
4. Несвіт А.М. Англійська мова: Ми вивчаємо англійську мову: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (10-й рік навч): профільний рівень/ А.М. Несвіт. – К.: Генеза, 2010. – 304с.
5. Нова українська школа. Ключові компетентності для життя. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mon.pdf>
6. Dickinson, L. Self-instruction in language learning / L. Dickinson. Cambridge:Cambridge University Press, 1987. – 200 p.
7. Holec, H. Autonomy in Foreign Language Learning / H. Holec. – Oxford: Pergamon, 1981. – 87 p.
8. Little, D. Learner Autonomy 1: Definitions, Issues, and Problems / D. Little. – Dublin, 1991. – 175 p.

9. New Opportunities. Intermediate/ Harris Michael, Mower David. – Pearson, 2006. – 146p.
10. Project. Level 3// Tom Hutchinson. – Oxford University Press, 279p.
11. Upstream. *Intermediate B2*// Virginia Evans, Jenny Dooley [Express Publishing], 309p.

В. М. Денисенко
Київський національний університет
технологій та дизайну
Науковий керівник
к.п.н., доц. О.В.Смікал

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті представлена структурна характеристика понять соціокультурна компетенція, культура спілкування на іноземній мові, інкультуризація, іншомовного професійне спілкування. Обґрунтовується необхідність впровадження соціокультурних підходів для удосконалення іншомовної професійної підготовки фахівців. Виявлено, що враховуючи рекомендації Міністерства освіти щодо формування конкурентноспроможних фахівців, і з огляду на вимоги сьогодення, вивчення іноземної мови повинно пролягати через вивчення соціуму та культури мови, яка вивчається

Ключові слова: соціокультурна компетенція, культура спілкування на іноземній мові, інкультуризація, іншомовне професійне спілкування.

Постановка проблеми. Інтеграційні, економічні, культурні, соціально-політичні перетворення в країні безпосередньо впливають на освіту. Вища школа як соціальний інститут відображає стан і тенденції розвитку суспільства, і в даний час має справу з підготовкою фахівця, компетентного не лише у своїй професійній сфері, але й в інших галузях знань, адаптованого до життєдіяльності в умовах глобального полікультурного та багатомовного світу. Водночас іноземні мови виходять в освітні пріоритети та зумовлюють інтерес науковців до проблеми іншомовної підготовки майбутніх фахівців.[5]

Спостерігається становлення нової освітньої парадигми: орієнтації на цілісний духовно-моральний розвиток особистості готової до універсальної діяльності. У новій соціокультурній парадигмі метою розвитку є задоволення потреби особистості в самореалізації шляхом застосування потенційних здібностей до мислення, спілкування й праці.[11]

Конкурентоспроможність сучасного фахівця залежить не тільки від оволодіння студентом майбутньою спеціальністю та іноземними мовами, але і від його різнобічної гуманітарної культури, творчого мислення, вихованості.

Вивчення іноземної мови зумовлює підготовку кваліфікованого фахівця, здатного продовжувати навчання і здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі. Це підвищує конкурентоспроможність на ринку праці”.

Метою статті є аналіз теоретичних і методичних підходів щодо формування соціокультурної компетентності для покращення рівня іншомовної підготовки і, відповідно, покращення конкурентноспроможності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. В період модернізації системи вищої освіти, соціокультурний розвиток під час вивчення іноземної мови можна розглядати як один з можливих шляхів вирішення цього питання, що вбачає навчання мови через культуру з метою удосконалення іншомовної професійної підготовки фахівців.[7: 268]. Модель сучасного випускника ВНЗ описується у категоріях професійних та соціокультурних компетенцій, досягнення яких дає змогу говорити не просто про «майбутнього фахівця», а про «молодого кваліфікованого фахівця». Однією з вимог, які висуває ринок праці (і не лише зарубіжний) перед випускниками ВНЗ – це володіння іноземною мовою на належному рівні.

З огляду на приєднання України до Болонської конвенції у вітчизняній психолого-педагогічній літературі дискутуються проблеми іншомовної підготовки випускника вищої школи, але при цьому недостатню увагу приділено питанням формування іншомовної соціокультурної у ході фахової підготовки.[4] Державним стандартом підготовки фахівця у вищій школі набір компетенцій, що мають бути сформовані в студентів у результаті вивчення іноземних мов є такими: лінгвістична, комунікативна та соціокультурна. До цього часу під час вивчення іноземної мови значна увага приділялась лінгвістичній та комунікативній компетенціям. Але останнім часом вітчизняні та зарубіжні науковці наголошують на свідомому вивченні мови через соціокультурний підхід.[6]

В той час як лінгвістичний та комунікативний компетенції традиційно приділяють значну увагу, соціокультурна компетенція набрала важливості відносно недавно.

Під соціокультурною компетенцією розуміємо вміння і готовність студентів застосовувати сукупність соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для досягнення порозуміння між особами чи групами людей, що представляють різні соціуми, мови та соціокультурні контексти [2, 41]. Набуття такої компетенції сприяє усвідомленню спільних та відмінних характеристик культур, виробленню здатності розпізнавати стереотипи та інновації, розвитку толерантності, що веде до створення умов до міжкультурної взаємодії на різних рівнях. [3: 91]

Освіта у соціальнокультурному ракурсі дозволяє наблизитись до розуміння «освіти людини» як процесу всебічного розвитку особистості у сучасному інформаційному суспільстві. Соціокультурний компонент включає в себе лінгвістичний, соціально-психологічний і культурний засади.

Намагаючись визначити соціокультурний контекст проблеми формування культури іншомовної підготовки фахівця необхідно з'ясувати сутність ключових понять: соціокультурний, іншомовне професійне спілкування, культура спілкування на іноземній мові. На думку Н.Д. Кіш розуміння сутності поняття “культура” як способу життя, множини стереотипних моделей поведінки, уможливорюють розробку проблеми навчання культурі в процесі викладання іноземної мови з позицій діалогу двох соціокультурних світів у свідомості тих, що навчаються. Це дозволяє науковцям виділити фактор набування соціокультурних знань широкого спектра: знання з галузі етнопсихології народів країн, мову яких вивчають (викладають), знання національних характерних рис і традицій спілкування носіїв

іноземної мови, знання повсякденного життя й побуту народів – носіїв іноземної мови, актуальних у масовій повсякденній свідомості життєвих відомостей, лінгвокраїнознавчої яскравої лексики, країнознавчі знання.

Неможливо не погодитись з науковцями Рабійчук, Завідановою і Червінською в тому, що деякі абітурієнти, а потім і студенти демонструють обмеженість у культурі висловлювання думки, низький рівень знання культури країн, мови яких вивчаються, відсутність вміння презентувати продукт виконаної роботи. Все це призводить до того, що назріває необхідність вдаватися не лише до викладання лінгвістичних аспектів мови (граматики, лексики), але й звертатись до соціокультурних понять в процесі вивчення іноземної мови. Соціокультурний підхід орієнтує на навчання міжкультурного іншомовного спілкування у контексті соціально-педагогічних домінант педагогіки, акумулюючи ідеї глобалізму, гуманізації, культурознавчої соціалізації.

Вивчення іноземної мови відбувається у межах певного культурного середовища. Студенти проходять процес інкультуризації – входження до нової культури через вивчення мови. Мова є продуктом культури народу. Прояв культури мови відображає, в свою чергу, культуру спілкування в суспільстві. Можна дослідити такий взаємозв'язок між мовою та культурою: у мові відображається культура певного соціуму; культура суспільства передається мовними засобами; вивчення мови формує розуміння моделі суспільства, мова якого вивчається; через вивчення мови проходить обмін культурним досвідом між країнами.

Відбір змісту соціокультурної інформації з метою формування культури *іншомовного професійного спілкування* студентів передбачає “проекцію” структури соціокультурного компонента вивчення іноземної мови на площину професійної підготовки і діяльності носіїв мови. Соціокультурний аспект формування культури іншомовної професійної підготовки передбачає:

- включення у зміст навчання відомостей як з історії країни так і у персоналіях
- опрацювання інформації професійно-орієнтованого змісту: де і як навчаються фаху іноземні колеги (освітні заклади), в чому полягає специфіка того чи іншого виду діяльності, професійні посадові обов'язки, можливості кар'єрного зростання, дозвілля та звичаї, пов'язані із професійною діяльністю, професійні свята тощо;
- робота над текстами, що дають уявлення про специфіку ділового професійно-орієнтованого спілкування, етику переговорних процесів, роботу над спільними проектами тощо.

Зміст соціокультурної компетенції з іноземної мови підпорядкований формуванню *іншомовної комунікативної компетенції*, яка складається з мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій. Мета формування іншомовної соціокультурної компетентності визначається науковцями як усвідомлення студентами різниці між їхньою рідною культурою та іншими культурами, а також набуття вмінь долати соціокультурні розбіжності в повсякденному, професійному та академічному спілкуванні. Тобто, у практиці викладання іноземної мови утверджується підхід до вивчення мови як інтегрованої системи знань, умінь і навичок, на відміну від традиційного підходу до вивчення мови як засвоєння набору окремих її компонентів: змістових, стилістичних, граматичних, лексичних,

орфографічних тощо; врахування національних та міжнародних освітніх стандартів, загальних професійних вимог і потреб студентів. У соціокультурному підході до засвоєння змісту іншомовної професійної підготовки виокремлюють:

- знання про національно-культурні цінності, засвоєння яких передбачає ознайомлення студентів з культурно-побутовими особливостями, типами службових відносин, стилями управління, ієрархічного підпорядкування, манерою спілкування та нормами комунікативної поведінки людей суміжних спеціальностей у звичайних виробничих умовах професійної діяльності. Вони ґрунтуються на знаннях з історії, географії, літератури, державного устрою, загальної культури та мовного етикету народів, мова яких вивчається.

- фонові знання (за визначенням Є.М.Верещагіна та В.Г.Костомарова існує три види фонових знань: загальнолюдські, регіональні, країнознавчі), без засвоєння яких не лише повсякденне, але професійне спілкування може не відбутися, оскільки на незнання чужої культури чи норми поведінки іноземці реагують чутливіше, ніж на незнання лексики чи граматики мови.[10: 49]

П. Бех зазначає, що соціокультурна компетенція включає знання, навички та вміння критично орієнтуватися в основних відмінностях, особливостях, перевагах та досягненнях культур країн, мова яких вивчається як іноземна, та культур народів України, висловлювати свою обґрунтовану думку щодо нової культури і порівнюваних культур у цілому, розуміти реалії культури, що вивчається, толерантно, з повагою ставитися до інших культур.

Соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови передбачає ознайомлення студентів з культурно-побутовими особливостями, манерою спілкування, нормами комунікативної поведінки та етикету носіїв мови.

Т.М.Колодько підкреслює, що одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов у сучасних умовах суспільного розвитку є формування у студентів соціокультурної компетенції. Соціокультурна компетенція – це “інтегративне утворення, яке включає: країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, вміння та навички співвідносити мовні засоби з метою та умовами спілкування; вміння організувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови; вміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання” [9: 17].

Як ми вже зазначили, важлива роль належить рівню володіння мовним матеріалом, тому належна увага має приділятися основам формування соціокультурного аспекта. Визначення соціокультурної компетенції, що інтегрує в собі 3 аспекти: лінгвістичний, соціально-психологічний, культурний. Ці три аспекти знань сприяють не тільки формуванню комунікативності, але й мовного такту, готовності до спільної діяльності з людьми різних поглядів незалежно від етнічної, расової і соціальної приналежності.[1: 35]

Зміст і структура соціокультурної компетенції при вивченні іноземних мов визначається дослідницею Т.М. Колодько через такі критерії навчальних цілей і завдань, як мобільність знань, сформованість умінь і навичок застосовувати теоретичний матеріал на практиці та критичність мислення. За критерієм мобільності знання наповнюють переважно інформаційні компоненти: глибина

запам'ятовування, розпізнавання, відтворення, розуміння, пошук інформації. Гнучкість навчально-пізнавальної діяльності передбачає сформованість у студентів уміння застосовувати теоретичний матеріал на практиці, здійснювати міжпредметні зв'язки, використовувати інтелектуальні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також вибирати найраціональніший у певних умовах метод розв'язання завдань. Рівень розвитку у студентів критичного мислення визначається за їхніми уміннями оцінювати, знаходити помилки, критикувати, контролювати свою навчально-пізнавальну діяльність, прогнозувати, наводити контраргументи [9: 9]

Суттєву роль у сприйнятті і оцінці соціокультурних явищ іншомовної культури відіграє той соціокультурний кругозір студента, що сформувався під впливом його власного досвіду, який він отримав з рідної культури. Таким чином рідне середовище не має ігноруватися при вивченні іноземної мови, а повинне враховуватися при відборі навчальних тем і складанні навчальних завдань.

Як зазначають науковці О.В. Захарова і Н.В. Посельська, підготовка дидактично-правильного підбору навчального матеріалу по формуванню соціокультурної компетенції сприяє підвищенню рівня загальної і міжнародної освіти студентів. Основні принципи підбору матеріалу включають:

- актуальність його змісту
- можливість засвоєння даного змісту за певних обставин навчання
- технологію їх поетапного використання до успішного формування соціокультурної компетенції.

При відборі матеріалів необхідно орієнтуватися на вміст реальних фактів в іншомовній культурі, і, відповідно, дидактичне значення для тих, хто навчається.

Оскільки оволодіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування здійснюється в Україні в умовах відсутності природного середовища спілкування, то використанню аутентичних відеоматеріалів при формуванні соціолінгвістичної компетенції належить особлива роль. Саме вони є достатньо ефективним засобом формування соціолінгвістичної компетенції в усному спілкуванні, головним чином тому, що наглядно відображають соціокультурну реальність, контекст і ситуацію спілкування у вербальному і невербальному планах вираження; дозволяють формувати в учнів стійкі асоціації певного ситуативного контексту з передбаченою вербальною і невербальною поведінкою. За допомогою використання аутентичних відеоматеріалів ефективно вирішується велика кількість дидактичних і виховних задач. Відеоматеріали корисні при презентації нових знань, для пояснення у динаміці мовлення певних граматичних, синтаксичних та лексичних правил, для створення специфічного мовного середовища на уроках іноземної мови, для моделювання певних мовленнєвих процесів та ін.

Згідно з дослідженнями А.М. Ланової завдання, зв'язані з інтерпретацією ідіом, приказок та прислів'їв, їхнім коментуванням практично завжди багатofункціональні і сприяють комплексному формуванню і розвитку мовних, мовних, соціокультурних, лінгвістичних знань, умінь і навичок.

Висновки Підсумовуючи всі вище згадані фактори, можна дійти до висновку, що в нашому глобальному світі вивчення іноземної мови повинно пролягати через

вивчення соціуму. Це призведе до більшого розуміння не лише мовних аспектів, але й життя країни, мова якої вивчається. Соціокультурний аспект дійсно стає вагомим у формування культури іншомовного професійного спілкування студентів та іншомовної комунікативної компетенції, що зумовлює підготовку кваліфікованого фахівця, здатного продовжувати навчання і здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі і мати високий рівень гуманітарної культури, творчого мислення, вихованості.

Список використаної літератури

1. Алмазова Н.І. Когнитивные аспекты формирования межкультурной комперентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе: дис. ...д-ра пед. наук: 130002.СПб., 2003.-446с
2. Бернадська О.В. Теоретичні основи соціокультурної компетенції в системі навчання майбутніх учителів початкової школи та іноземної мови // Вісник психології і педагогіки – випуск 10. – К., 2012 - Режим доступу до збірника: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._Випуск_10
3. БлашківО. Формування соціокультурної компетенції на заняттях іноземної мови та літератури [Електронний ресурс] / О. Блашків // Молодь і ринок. - 2013. - № 7. - С. 91-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2013_7_21 Молодь і ринок №7 (102), 2013
4. Гришкова Р.О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей // Монографія/ Раїса Олександрівна Гришкова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.
5. Заболотська О.О. Іншомовна підготовка студентів немовних спеціальностей в умовах глобалізації // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2015.- Вип. 67. - С. 232-240. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_44
6. Завідонова Н. І., Рабійчук Л.С.. Соціокультурний підхід до викладання іноземних мов у вищій школі [Електронний ресурс] / Л. С. Рабійчук, Н. І. Завідонова, Л. М. Червінська. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2015. - Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_14
7. Захарова О. В., Посельська Н. В. Основи формування соціокультурної компетенції студентів при вивченні іноземної мови в немовному ВУЗі. Сибирский педагогический журнал № 4, 2012, 268-273
8. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... к.п.н.: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Миколаївна Колодько. – К.,2005. – 20с
9. Кіш Н. В. Соціокультурний аспект проблеми формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. //Педагогіка, соціальна робота, Випуск 23 с.48-51
10. Мохнатюк І.О. Особливості сучасної освіти: соціокультурно-ціннісний вимір Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук, с.165-170
11. Пасічник Олександр, Пасічник Олена Оптимізація процесу іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей: дидактико-методичний аспект. Режим доступу: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4049/1/Pasichnyk_FL_VNZ_Cernivtsi_%E2%84%96%20734_2015.pdf

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (ФРАНЦУЗЬКОЇ)

В сучасному світі, в період розвитку суспільства та удосконалення інформаційних технологій вивчення іноземних мов стає пріоритетним. Мовна освіта є важливим засобом, що сприяє формуванню свідомості особистості, розширенню її кругозору, поліпшенню пам'яті, розвитку математичних здібностей, креативності, аналітичного та критичного мислення. Знання мов відповідає світовим прагненням, офіційним паперам Ради Європи і ЮНЕСКО, в яких акцентується увага на необхідності володіння сучасною освіченою людиною щонайменше двома іноземними мовами.

Переважна більшість українських школярів вивчають англійську мову як першу іноземну мову; як другу іноземну німецьку – 52%, а щодо французької, то її вивчає кожен сьомий учень. Французька є другою в світі, що найбільш широко вивчається як іноземна (після англійської). Це й не дивно, адже вона є однією з найпоширеніших мов світу - французька є офіційною в 33 країнах, а знають її майже 200 мільйонів людей.

Навчання другої іноземної мови має свою специфіку, оскільки, на відміну від інших предметів, в якості основної мети навчання висувається формування комунікативної компетенції учнів. В даний час глобальною метою оволодіння другою іноземною мовою вважається прилучення до іншої культури і участь у діалозі культур. Наразі знання іноземних мов не просто ознака грамотності людини, а й необхідність. Ось чому питання навчання іноземних мов є актуальним.

Проблема навчання другої іноземної мови у закладах як середньої так і вищої освіти фрагментарно висвітлювалася в працях таких вчених як Ніколаєва С. Ю., Петрашук О. П., Бражник Н. О., Плахотник В. М., Вишневський О. І., Пассов Е. И., Гальскова Н. Д., Рогова Г.В., Павлова С. В., Monnerie A. Проте, існує коло питань навчання другої іноземної мови, які вимагають детальнішого обґрунтування. **Метою статті** є дослідження процесу формування іншомовної комунікативної компетентності під час вивчення другої іноземної мови в учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Головною метою навчання іноземних мов у загальноосвітній школі є формування в учнів комунікативної компетентності, основою якої є комунікативні вміння, утворені на основі мовних знань і навичок. Комунікативна компетентність “передбачає освоєння всіх видів мовленнєвої діяльності, основ культури писемного та усного мовлення, основних вмінь та навичок застосування мови в життєво важливих сферах у відповідному віці та ситуаціях спілкування” [3 : 39].

Комунікативна компетентність розглядається як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми. Складовими компонентами комунікативної компетентності є певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне здійснення комунікативного акту.

На думку Д. Ізаренкова, комунікативна компетентність є здатністю людини спілкуватися в одному й декількох видах мовної діяльності, що являє собою сформовану якість особистості в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання [2].

Термін “комунікативна компетентність” пояснюється в працях Ю.Ємельянова. Він визначає вищезгадану категорію як здатність людини адаптуватися в різних ситуаціях спілкування, вільно користуватися вербальними та невербальними засобами спілкування.

Ю. Жуков, Л. Петровська вважають комунікативну компетентність синонімом поняттю “компетентність у спілкуванні”, тобто це здатність особистості налагоджувати та підтримувати контакти з людьми [1]. Спираючись на різноманіття визначень комунікативної компетентності, підсумуємо, що: комунікативна компетентність — це сукупність внутрішніх ресурсів, які є необхідними при створенні продуктивної комунікативної дії в певних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Вона формується за умови безпосередньої взаємодії, отже є продуктом людської комунікації.

Компетентнісний підхід до вивчення іноземної мови є одним з провідних засобів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, що гарантує опанування ними змісту навчання та досягнення мети навчання у розв'язанні проблемних завдань. Згідно з рішеннями Ради Європи, комунікативна компетентність забезпечує здобуття учнями вміння висловлювати власну думку, формувати власну точку зору, обговорювати питання, розвивати креативне та критичне мислення та пристосовуватися до мовного середовища.

Для досягнення комунікативної мети необхідні засоби у вигляді слів, словосполучень, граматичних конструкцій, які допоможуть її реалізувати. Важливим компонентом змісту мовленнєвої діяльності є умови, в яких вона протікає. Для цього вчителю варто створювати ситуації, які б стимулювали спілкування. Навчальна ситуація дозволяє, при ознайомленні з новим мовним матеріалом продемонструвати де, коли, для чого можна використовувати навчальний матеріал. Навчальна ситуація повинна зацікавлювати учнів, викликати у них бажання брати участь у спілкуванні, готовність брати в ньому участь. Одними з методів створення навчальних ситуацій служать особливі вправи, які мотивують навчальну діяльність учнів, а саме дидактичні ігри.

У методиці викладання іноземної мови існує свій підхід до визначення поняття “гри”. М. Ф. Стронін розглядає гру як “ситуативно-варіативну вправу, де створюється можливість повторення зразку мови в умовах максимально наближених до реального спілкування” [7 : 4-5]. Необхідність коментувати свої і чужі дії, взаємодіяти із членами групи, погоджуватися, заперечувати, виражати свою думку слугує базою для розвитку мовлення і стратегій спілкування. Гра — ефективний стимул вивчення іноземних мов і дійовий прийом в арсеналі вчителя іноземної мови, “універсальний засіб, за допомогою якого складний процес навчання можна перетворити на цікаве та улюблене заняття учнів” [6 : 38].

Прикладом такої мовної гри, для вивчення французької мови, є *Il fait froid, il fait chaud* («Холодно, тепло») [4 ; 5].

Ведучий виходить з класу, а учні ховають предмет, який він повинен знайти. При наближенні ведучого до місця, де знаходиться захований предмет, учні вимовляють хором: *Il fait chaud*, а при віддаленні – *Il fait froid*. Спочатку ведучий задає запитання, а учні відповідають:

Elive1 – *Que'est-ce que c'est?*

Elive2 – *C'est un crayon.*

Elive1 – *De quelle couleur est ce crayon?*

Elive3 – *Il est bleu, cherche!*

Вивчити розмовні формули і потренуватись у вимові носових звуків можна в таких іграх:

1) «*Réponses polies*». Учні заздалегідь вивчають мовні кліше, спеціально підібрані вчителем (допустимо, зі звуком «a nasal»): *Mais naturellement! / Justement! / C'est entendu! / Mes compliments! / Vraiment? / Ça dépend. / Quelle chance! / Certainement pas! C'est évident! / Ce serait étonnant. / C'est très important! etc.* Під час гри вчитель вимовляє репліки, на котрі учні повинні зреагувати (хто швидше!), використовуючи вивчені кліше. Наприклад:

— *Si on allait à Versailles dimanche?* — *Excellente idée!*

— *Voulez-vous y aller à pied?* — *Oh, c'est trop fatigant!*

— *Puis-je parler à M. Durand?* — *Attendez un instant, svp.*

2) Складаємо діалоги-запрошення, використовуючи формули пропозиції, згоди, відмови.

• *Qu'est-ce qu'on fait dimanche?*

• *D'accord, allons-y!*

• *Si tu es libre demain...*

• *En principe, je sors avec un copain.*

• *Ça dépend...*

• *On prend du thé à la maison?*

• *Viens voir mes nouveaux dessins!*

• *Si on regardait la télévision?*

• *Désolé(e), j'ai un rendez-vous.*

• *Non, merci, je n'ai pas le temps!*

Таким чином, узагальнюючи вище викладене, можна зробити висновок, що комунікативна компетентність — це сукупність якісних характеристик особистості, її здатність установлювати і підтримувати необхідні зв'язки з людьми; низка знань, умінь та навичок, що забезпечують продуктивне спілкування. Одним з дієвих методів розвитку комунікативної компетентності учнів є ігровий метод. Використання ігор чи ігрових моментів на уроках іноземної мови дає хороші результати, підвищує інтерес учнів до уроку, дозволяє сконцентрувати їх увагу на головному — засвоєнні мовних навичок в процесі ситуації спілкування, максимально наближеної до реального життя під час гри.

Список використаної літератури

1. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянников. - М., 1990. - 255 с.

2. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетентности и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов // Русский язык за рубежом. – 1990. – №4. – С. 54 – 60.
3. Литневская Е. И. Методика преподавания русского языка в средней школе : учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / Е. И. Литневская, В. А. Багрянцева; под ред. Е. И. Литневской. – М. : Академический проект, 2006. – 588 с.
4. Касіян В. Гра на уроках французької мови // Le français, 2004, №22.
5. Кацап Г. Дидактичні ігри на уроках французької мови // Le français, 2004, №20
6. Петричук И. И. Еще раз об игре / И. И. Петричук // Иностранный язык в школе. – 2008. – № 2. – С. 37-42
7. Стронин, М.Ф. Обучающие игры на уроке английского языка / М.Ф. Стронин – М.: Просвещение, 1984. – 112 с.

Т. Ю. Жукова
Житомирський Державний Університет
імені І. Франка
Науковий керівник:
к.п.н., професор Л.В.Калініна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми: Програма з іноземної мови ставить за мету формування комунікативної компетентності учнів на основі інтегративного підходу. На наш погляд, свої комунікативні наміри можуть реалізовувати саме учні старшої школи, тому дослідження як саме кооперативні технології використовуються у навчанні англійської мови є досить важливим. Саме тому у статті було досліджено поняття кооперативного навчання, зокрема формування вмінь критичного мислення та комунікативної компетентності на основі технологій кооперації. У ході дослідження було виявлено актуальність вище наведених технологій та методи їх реалізації в учнів старшої школи, так як саме ця вікова група має достатній рівень, досвід і запас мовних та мовленнєвих одиниць.

Розробленість дослідження. Технології кооперативного навчання та їх практичне використання є насущною темою дослідження у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Цим питанням активно займалися такі вчені, як : Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, М.С. Каган, Б.Ф. Ломов, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, К.О. Бабанов, О.Г. Ярошенко, D.Johnson, R.Johnson, A.Maslow, R.Slavin, E.Aronson, K. Rudestam та інші.

Метою цього дослідження є аналіз та використання технологій кооперативного навчання на уроках іноземної мови серед учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу. Отже, вчені зазначають що кооперативна (або групова) навчальна діяльність—це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою[2, ст.2]. Така модель ефективно поєднується зі звичними формами та методами навчання і може використовуватися на різних етапах навчання. Американські дослідники Д. Джонсон і Р. Джонсон виділяють основні умови ефективності скооперованої діяльності: 1) учні розуміють свою взаємозалежність від інших членів групи та відчувають особисту відповідальність за досягнення групових цілей; 2) учні здійснюють взаємодію, під час якої допомагають один одному навчатися; 3) учні вчаться спільно працювати

(див. Johnson D. W., Johnson R. T., Cooperation and competition. Theory and Research. - Edina, 1989). Головною метою технологій кооперативного навчання в сучасній старшій школі є розвиток особистості школяра через спільну діяльність з однокласниками, заради досягнення ефективного і вправного використання іноземної мови як засобу спілкування в діалозі культур. Таке навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізації природного прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями кращих результатів засвоєння знань, формування вмінь та навичок.

У ході дослідження нами було опрацьовано найпоширеніші в українських загальноосвітніх навчальних закладах підручники з англійської мови(авторства О.Д. Карп'юк (10-11 класи) та А.М. Несвіт(10 клас)) на предмет з'ясування того,наскільки дані підручники сприяють формуванню комунікативної компетентності учнів. Було підраховано кількість вправ на формування цієї компетентності ,з них виділені вправи кооперативного характеру. Результати наведені у таблиці 1 і відображені в діаграмах:

Таблиця 1

Аналіз підручників на предмет наявності вправ кооперативного характеру задля формування іншомовної комунікативної компетентності

Автор підручника	Вправи на формування іншомовної комунікативної компетентності	З них кооперативного характеру
О.Д. Карп'юк 10 клас	172	31(18 %)
О.Д. Карп'юк 11 клас	198	37(19%)
А.М. Несвіт 10 клас	181	30(16%)

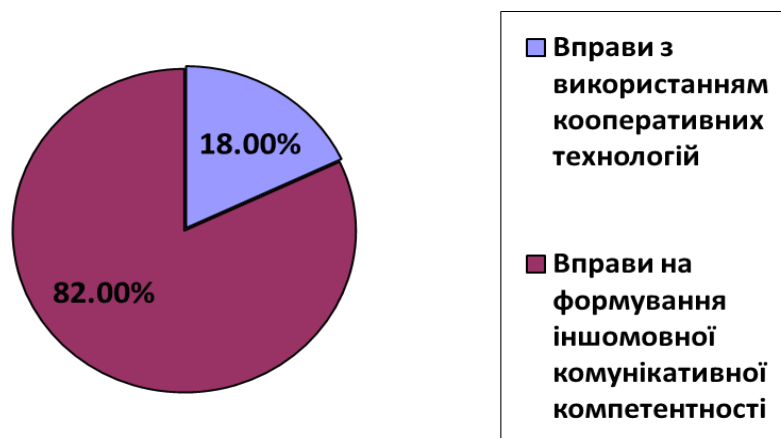

Рис. 1

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику О.Д. Карп'юк, 10 клас

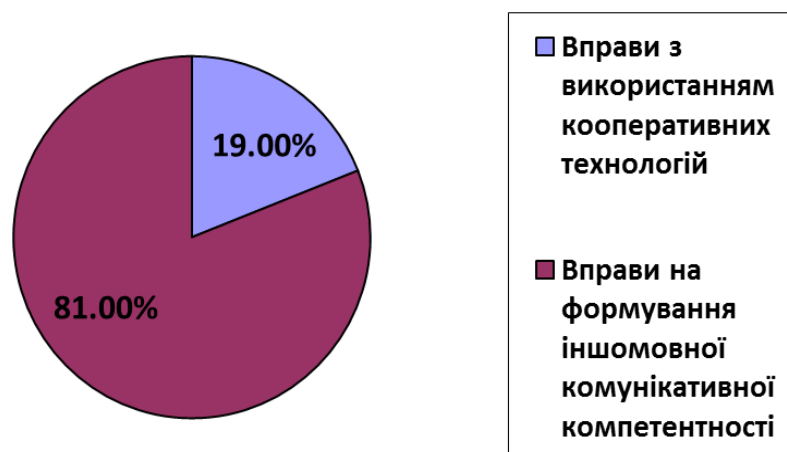

Рис.2

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику О.Д. Карп'юк, 11 клас

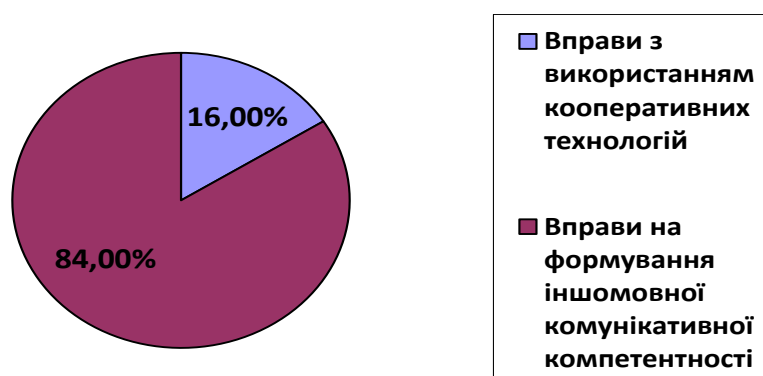

Рис.3

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику А.М. Несвіт, 10 клас

Отримані дані показують, що більшість найпоширеніших в загальноосвітніх навчальних закладах підручників з англійської мови містить недостатню кількість вправ з використанням кооперативних технологій на формування іншомовної комунікативної компетентності. У середньому вони становлять 17% загальної кількості вправ з говоріння.

Основним режимом кооперативного навчання є парний та груповий (наприклад: “Work in small groups and discuss following questions...”, “Work in pairs and make a dialogue”). У цих підручниках занадто мала увага приділяється саме

груповому режиму співпраці між однокласниками: роботі в малих та великих групах, всім класом, дискусії і загальнокласовому спілкуванню. Кооперативні технології мають незаперечні переваги у порівнянні з індивідуалістичною формою навчальної взаємодії: працюючи в групі, учні швидше і легше досягають запланованих рівнів навченості, вихованості, розвитку, вони ефективніше використовують свій запас мовних та мовленнєвих одиниць, розвивається здатність критично мислити, нестереотипно сприймати інших людей; створюється позитивний психологічний клімат у групі; прагнення студентів до співпраці та конструктивної соціалізації; з'являється позитивне ставлення студентів до навчання, викладачів та навчального закладу. Так як головною метою уроків англійської мови є формування іншомовної комунікативної компетентності, то ми можемо зауважити, що технології кооперативного навчання є необхідними у цьому процесі, так як являються основою співпраці та безпосередньої комунікації у класному колі школярів.

Висновок: Таким чином, за результатами дослідження можна зробити висновок, що в найуживаніших в загальноосвітніх навчальних закладах підручниках з англійської мови міститься недостатня кількість вправ з використанням кооперативних технологій. Ці технології навчання є винятково ефективним, дієвим та актуальним педагогічним засобом, який стає дедалі важливішим з розвитком і оновленням сучасної освіти та навчальних програм.

Список використаної літератури

1. Іноземна мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/content/Osvita/1-eng-ak.pdf>
2. Карплюк С.О. Групова форма організації навчальної діяльності студентів / С.О.Карплюк // Збірник наукових праць / За ред. канд. фіз.-мат. наук Геруса О.Ф. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 62 с., С. 29 – 34.
3. Карп'юк О.Д. Англійська мова. Підручник для 10-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Оксана Дмитрівна Карп'юк. – Тернопіль: "Видавництво Астон", 2010. – 223с.
4. Карп'юк О.Д. Англійська мова. Підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Оксана Дмитрівна Карп'юк. – Тернопіль: "Видавництво Астон", 2011. – 296с.
5. Несвіт А.М. Англійська мова 10 клас (9-й рік навчання) – English(year 9): підруч для загальноосвіт. навч.закл. / Алла Несвіт. – Київ: Генеза, 2010. – 304 с.
6. Павловська О. В. Розвиток критичного мислення у навчальному процесі [Електронний ресурс] / О. В. Павловська. – Режим доступу : www.ipro.org.ua.
7. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. - К.: Партнер, 1997. - 193 с.
8. Johnson, D.W. and R. Johnson. Cooperation and Competition: Theory and Research, Edina, M.N: Interaction Book Company, 1989. – 210 p.
9. Price C. L2 tutor: A Mixed-Initiative Dialogue System for Improving Fluency / Price Charlotte, Mc Calla Gordon and Bunt Andrea // Computer Assisted Language Learning. - 2002. - №2. - P.83 - 112.

А. Р. Кадашук

*Житомирський державний університет
імені І. Франка*

Науковий керівник:

к.п.н., професор Л. В.Калініна

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми: Інтерактивність у навчанні в сучасних школах має надзвичайно велике значення. Саме в процесі бесіди, діалогу, дії відбувається розвиток навичок спілкування й іншомовної комунікативної компетентності школярів. Взаємодіючи у класі, учні не лише покращують рівень мови, а й розвивають навички міжособистісного й групового спілкування у реальних життєвих ситуаціях та готуються до майбутньої взаємодії зі суспільством в якості громадянина з активною життєвою позицією.

Розробленість дослідження: Інтерактивні технології навчання, їх класифікація і практичне застосування є актуальною темою дослідження у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Дана проблема знайшла своє відображення у роботах М. В. Кларіна, О. В. Киричука, О. Пометун, Л. Пироженко, С. Кашлев, Т. Дудкевич, В. Н. Базильова, Н. О. Павленко, Х. Брауна, Д. Бірна та інших.

Метою даної роботи є аналіз та висвітлення особливостей використання інтерактивних технологій на уроках англійської мови в учнів середньої школи.

Виклад основного матеріалу: Вчені довели, що інтеракція – це активізація роботи учнів в межах суб'єкт-суб'єктного спілкування, що включає в себе обмін інформацією, формування знань і умінь встановлення міжособистісного контакту, рівноправну участь у спілкуванні і формування толерантного ставлення до різних думок [7, ст. 8].

Згідно з новою програмою, учні основної школи мають володіти іноземною мовою на рівні A2+. [1, ст. 3] Це означає, що учень досить легко спілкується в реальних або умовних комунікативних ситуаціях у випадку, якщо співрозмовник допоможе в разі необхідності. Учень може вести прості повсякденні розмови без надмірних зусиль, відповідає на запитання і ставить свої, обмінюється думками та інформацією на знайомі теми у передбачуваних ситуаціях. Крім того, він здатний короткими зв'язними висловленнями, побудованими з простих фраз і речень, описувати людей, розпорядок дня, смаки і уподобання. Все це потребує від учня наявності інтерактивних вмінь.

Крім того, на початку літа 2017 Міністерство освіти і науки України оприлюднило оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів. Серед головних змін можна виділити орієнтацію на результат, а не зміст навчання, компетентнісний підхід і формування наскрізних змістових ліній («Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», «Екологічна безпека та сталий розвиток» і «Громадянська відповідальність»), що допомагають створити цілісну картину світу і формують в учнів здатність застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях [2]. Саме інтерактивні методи навчання є одними з найбільш дієвих педагогічних засобів здійснення поставлених завдань.

Разом з тим, вікові особливості учнів основної школи, а саме вміння логічно і абстрактно мислити, здатність розвитку самосвідомості, постановки мети та знаходження шляхів її досягнення, потреба в життєвому самовизначенні та інші – сприяють успішному оволодінню іноземною мовою. Ми вважаємо, що саме цей вік є найбільш ефективним для формування комунікативних вмінь, так як основна школа є базовою школою, в якій закінчується формування всіх необхідних умінь і навичок.

З метою аналізу особливостей використання інтерактивних технологій на уроках англійської мови в середній школі нами було проведено дослідження. У ході дослідження нами було опрацьовано найпоширеніші в українських загальноосвітніх навчальних закладах підручники: авторства О.Д. Карп'юк (8-9 класи) та А.М. Несвіт (8-9 класи). Було підраховано кількість вправ на формування іншомовної комунікативної компетентності, з них виділені вправи інтерактивного характеру. Результати наведені у таблиці 1 і відображені в діаграмах:

Таблиця 1

Аналіз підручників на предмет наявності вправ інтерактивного характеру на формування іншомовної комунікативної компетентності

Автор підручника	Вправи на формування іншомовної комунікативної компетентності	З них інтерактивного характеру
О. Д. Карп'юк 8 клас	222	35 (16%)
О. Д. Карп'юк 9 клас	179	36 (20%)
А. М. Несвіт 8 клас	201	30 (15%)
А. М. Несвіт 9 клас	208	37 (18%)

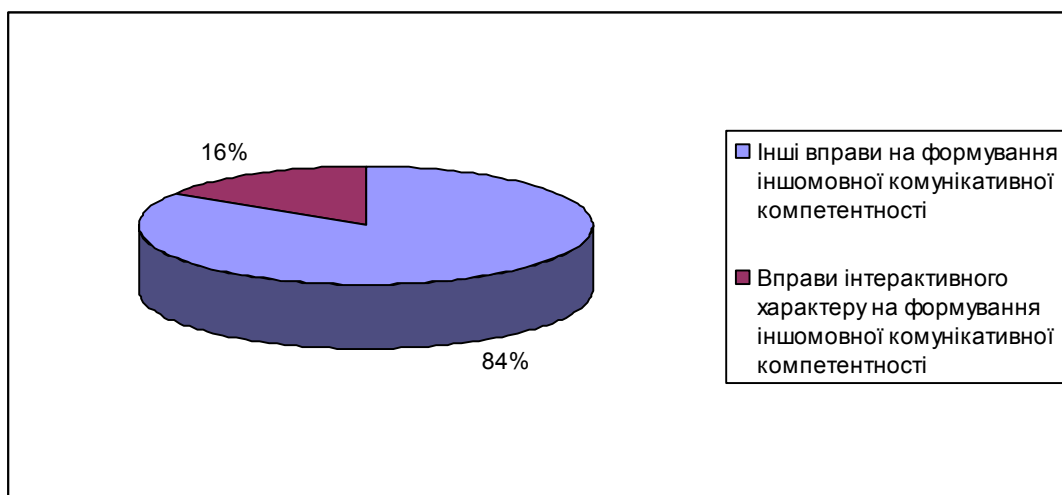

Рис. 1

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику О. Д. Карп'юк, 8 клас [3]

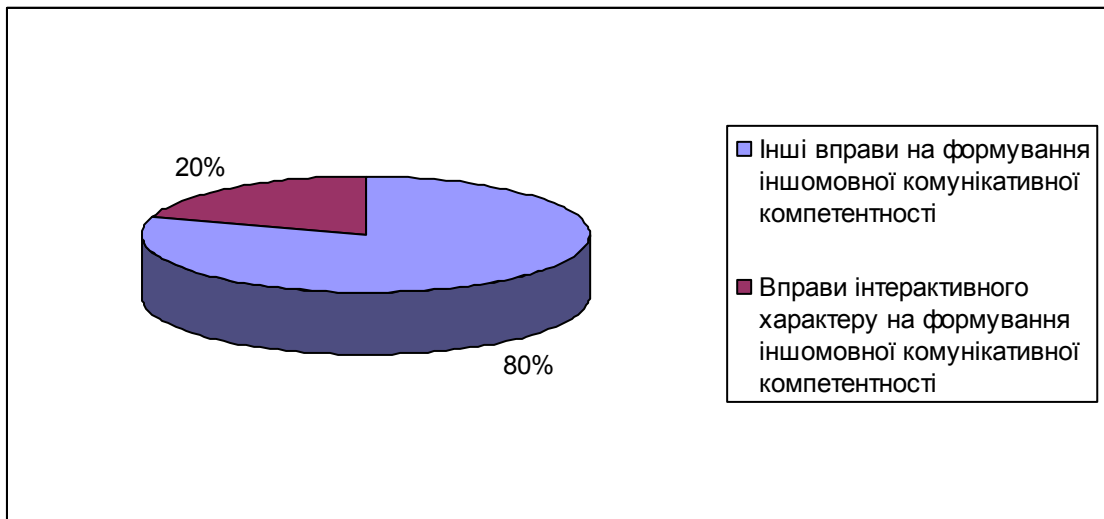

Рис. 2

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику О. Д. Карп'юк, 9 клас [4]

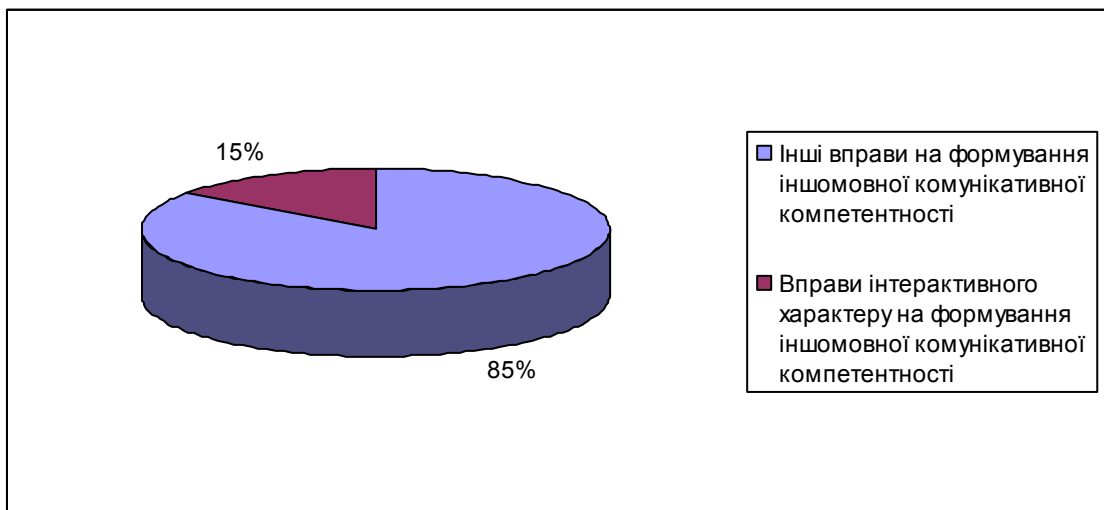

Рис. 3

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику А. М. Несвіт, 8 клас [5]

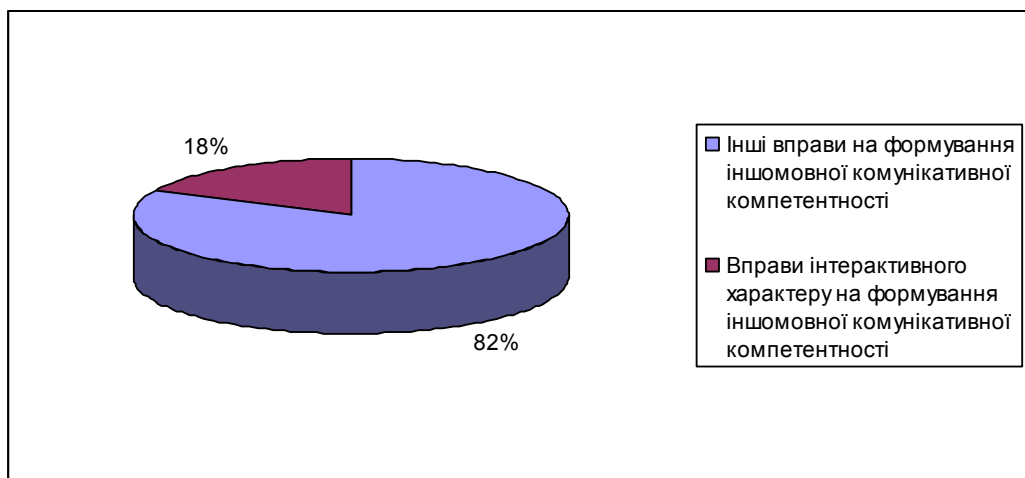

Рис. 4

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику А. М. Несвіт, 9 клас [6]

Отримані дані показують, що більшість найпоширеніших в загальноосвітніх навчальних закладах підручників містить недостатню кількість інтерактивно направлених вправ на формування іншомовної комунікативної компетентності. У середньому вони становлять 17,25% загальної кількості вправ з говоріння.

Основним режимом інтерактивного навчання є парний (наприклад: “Work in pairs and ask each other about...”, “Role-play the dialogue”). У даних підручниках недостатня увага приділяється груповому режиму навчання: роботі в групах, загальнокласовому спілкуванню і дискусіям.

На жаль, автори підручників не подають достатнього комунікативного мінімуму, необхідного для створення інтеракції, що ускладнює роботу по формуванню інтерактивних умінь учнів основної школи. Вище сказане свідчить про актуальність досліджуваної нами теми і необхідність розробки сприятливих методик формування інтерактивних вмінь учнів основної школи.

Висновок: Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що найпоширеніші в загальноосвітніх навчальних закладах підручниках міститься недостатня кількість вправ інтерактивного характеру. Інтерактивні технології навчання є надзвичайно дієвим та актуальним педагогічним засобом, що стає необхідним українській системі освіти, особливо враховуючи нещодавнє оновлення навчальних програм.

Список використаної літератури

1. Іноземна мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/content/Osvita/inozemna-5-9new.pdf>.
2. МОН оприлюднило 40 оновлених навчальних програм для 5-9 класів [Електронний ресурс] / Освітній портал "Педагогічна преса". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://pedpresa.ua/184447-mon-oprylyudnylo-40-onovlenyh-navchalnyh-program-dlya-5-9-klasiv.html>
3. Карп'юк О. Д. Англійська мова. Підручник для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Оксана Дмитрівна Карп'юк. – Тернопіль: "Видавництво Астон", 2016. – 287 с.
4. Карп'юк О. Д. Англійська мова. Підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Оксана Дмитрівна Карп'юк. – Тернопіль: "Видавництво Астон", 2019. – 240 с.
5. Несвіт А. М. Англійська мова (8-й рік навчання) – English (year 8): підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / Алла Несвіт. – Київ: Генеза, 2016. – 248 с.
6. Несвіт А. М. Англійська мова (9-й рік навчання): ми вивчаємо англійську мову: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закл. / Алла Несвіт. – Київ: Генеза, 2009. – 288 с.
7. Радишевська М. М. Педагогічна технологія формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в процесі професійної підготовки: Навчально-методичний посібник / М. М. Радишевська / за заг. ред. І. В. Самойлюкевич. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – 89 с.

О. М. Кардаш

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к.п.д., доц. Н.С. Щерба

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОДАТКІВ У НАВЧАННІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ

В умовах становлення Концепції Нової Української Школи (НУШ) закладений курс підвищення якості середньої освіти, що зумовлює виникнення нових вимог щодо оптимізації навчання. У Національній стратегії розвитку освіти визначені її пріоритетні напрями, а саме: “оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації; перехід від процесуальної до результатної парадигми освіти; урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку; забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, створення сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу” [6]. Однією із 10-ти компетентностей, визначених Концепцією НУШ, є володіння іноземною мовою. Український освітній простір робить впевнені кроки назустріч світовій освіті, що включає в себе відкритість українського суспільства до спілкування з іншими культурами, тісну міжнародну співпрацю, а це означає спілкування однією з міжнародних мов. Володіння іноземною мовою є важливою складовою поняття “всебічно розвинена особистість”, а також є ознакою професіоналізму та освіченості людини. Знання іноземної мови асоціюється із знанням слів, в той час як володіння мовою – насамперед із лексичними навичками, які саме й забезпечують функціонування лексики у спілкуванні. Отже, лексичні навички слід розглядати як важливий і невід’ємний компонент змісту навчання іноземної мови, а їх формування – як мету навчання лексичного матеріалу [7].

Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти навчання учнів старшої школи іншомовної лексики передбачає розвиток здобутих в основній школі навичок використання активного та пасивного словникового запасу в усіх видах мовленнєвої діяльності [2].

Відповідно до матеріалів Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗЄР) всі лексичні одиниці, які вивчаються під час засвоєння іноземної мови (ІМ), умовно поділені на 4 сфери: особисту, професійну, освітню та громадську [12].

Сучасні користувачі мови мають володіти практичними знаннями та навичками спілкування іноземною мовою в різних ситуаціях з урахуванням соціокультурної відмінності рідної та іноземної мов. Для того, щоб досягти бажаного результату, а саме практичного використання лексичного запасу, під час вивчення іноземної мови рекомендується використовувати різні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), дистанційні форми навчання, а також веб-технології.

Сучасний навчальний процес дає змогу кожному педагогічному працівнику розширити сферу застосування ІКТ в процесі навчання іноземної мови, а саме впровадження та використання різних комп’ютерних технологій під час навчально-виховного процесу. Ми рекомендуємо до використання при вивченні іноземної мови такі ІКТ, як: веб-застосунки, навчальні онлайн-платформи, інтерактивні онлайн-вправи та ігри. Використання веб-технологій у процесі навчання лексики сприяє її інтенсивному засвоєнню, вносить нові форми вивчення лексики впродовж уроку, мотивує учнів до її вивчення.

Особливості використання ІКТ у навчанні іноземних мов представлені вченими-методистами Е.Г. Азімовим, Н.В. Козловою, О.В. Чуменко, М. Erhman, М. Silberman та ін. А також проблемами використання веб-технологій у процесі

навчання іноземної мови займалися такі науковці-методисти, як І. Бех, В. Загвязинський, В. Волгов, І. Яковлев та ін. Однак ступінь вивчення функцій і можливостей електронних додатків у навчанні учнів старшого школи іншомовної лексики досі залишається недостатнім, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

У зв'язку з цим постає необхідність вивчення сучасних засобів навчання, які б сприяли ефективному засвоєнню і збереженню лексичних одиниць у пам'яті учнів протягом тривалого часу і створювали потенційні можливості для вибору необхідних лексичних одиниць відповідно мовній задачі, стратегії і тактиці комунікації.

Серед значної кількості веб-технологій, які були впровадженні у процес навчання, великою популярністю користуються електронні додатки і серед них ми звертаємо увагу на такі застосунки як: Kahoot, Quizlet та ToonDoo. Дані додатки є зручними у використанні, адже вони є доступними для більшості сучасних гаджетів та засобів зв'язку.

Метою нашої статті є вивчення етапів формування лексичної компетенції учнів старшої школи закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) засобами електронних веб-застосунків, а саме Kahoot, Quizlet, ToonDoo.

Одним із основних завдань, яке покладено на учнів впродовж вивчення іноземної мови, є оволодіння **лексичною компетенцією**, оскільки вона є однією з основних складових комунікативної компетенції учнів. Дану проблему розглядали у своїх працях такі фахівці як, В. А. Бухбіндер, Л. Г. Вороніна, С. С. Кукліна, Б.А. Лапідус, Е.І. Соловцова, В. Л. Скалкин та ін. С. М. Дениско визначає поняття **лексична компетенція** як наявність певного запасу лексичних одиниць з урахуванням віку школярів, здатність адекватно їх використовувати: коректно вимовляти і писати, правильно організовувати граматично, розуміти на слух і в процесі читання, оперувати ними в актах комунікації у потрібному темпі і в різноманітних значеннях, доречно вживати образні вислови, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти для досягнення відповідного комунікативно-функціонального результату. Формування лексичної компетенції відбувається, перш за все, за рахунок освоєння та закріплення лексичних одиниць, під якими розуміється не тільки окреме слово, а й стійке їх поєднання та ідіоми [8].

У формуванні лексичної компетенції традиційно виділяють **три основні етапи**:

1. орієнтовно-підготовчий;
2. тренувальний;
3. ситуативно-варіативний [1; 5:70].

Наша стаття описує можливості використання електронних додатків, як засіб навчання іншомовної лексики на різних етапах її вивчення, тому на даному етапі ми вважаємо за потрібне розглянути поняття **“електронний додаток”** та загалом охарактеризувати. В українській мові частіше всього використовується синонімічне поняття для пояснення даного терміну – застосунок. Отже, **електронний додаток (застосунок)** – користувацька комп'ютерна програма, що дає змогу вирішувати конкретні прикладні задачі користувача [3].

Використовуючи додаток **Quizlet** учні можуть ознайомитися з лексичним матеріалом у вигляді флеш-карток у будь-який зручний для них час. Електронний додаток **Kahoot** дає можливість практичного застосування лексичних одиниць та багаторазового їх повторення у різних контекстах. В той час, як **ToonDoo** сприяє самостійному використанні потрібних лексичних одиниць у визначеному змісті. Доцільність використання електронних додатків у процесі навчання іншомовної лексики зумовлена і спеціальними навчальними функціями, властивими для деяких з них, що дозволяють покращити сприймання, запам'ятовування та збереження лексичних одиниць у пам'яті учнів. Такі електронні додатки дають можливість тренувати використання лексичних одиниць у мові за допомогою інтерактивних вправ.

Загалом, кожен з вищевказаних додатків може бути використаним на будь-якому етапі вивчення лексики. У свою чергу, ми звертаємо увагу на кожен додаток окремо та хочемо описати їхні можливості, а також запропонувати їх використання на трьох етапах вивчення лексики.

На **орієнтовно-підготовчому** етапі відбувається презентація лексики в мовленнєвій ситуації, семантизація, перевірка розуміння, а також первинне закріплення. На даному етапі вивчення лексики ми вважаємо корисним та доцільним використовувати додаток Quizlet. З його допомогою, у вигляді флеш-карток, учні здійснюють первинне знайомство з лексичною одиницею. Подальша робота на цьому етапі передбачає організацію перевірки розуміння учнями нових лексичних одиниць та запровадження вправ переважно імітативного характеру.

На **тренувальному** етапі учні виконують підготовчі (мовні, некомунікативні) та мовленнєві (умовно-комунікативні) вправи. Доцільним на даному етапі є використання електронного застосунку Kahoot, який забезпечує практичне застосування та тренування вживання нових лексичних одиниць у різних контекстах, за допомогою різних інтерактивних вправ або вікторин (множинні та одна відповідь). Даний додаток дає змогу використовувати наочні зображення для вживання лексичних одиниць, а також аудіо-та відео-фрагменти.

На **ситуативно-варіативному** етапі вчителі використовують різні види вправ, але ці вправи мають бути на перевірку самостійного вживання певних лексичних одиниць у відповідному контексті. Основним типом в цьому випадку є умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні та продуктивні вправи. На даному етапі ми вважаємо доцільним використання такого додатку як ToonDoo. Даний застосунок дає можливість учням самостійно створювати мовленнєву ситуацію і вибирати відповідні лексичні одиниці, які з нею пов'язані. Цей додаток сприяє самостійному вживанню лексичних одиниць у зразках мовлення.

Kahoot – це безкоштовний онлайн-сервіс, який дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри: вікторини, обговорення, опитування. Цей електронний додаток може бути використаним для тренування вживання лексичних одиниць у конкретних мовленнєвих ситуаціях, а також для перевірки знань учнів. Вивчення лексики за допомогою вправ, створених у цьому сервісі, сприяє кращому запам'ятовуванню лексичних одиниць, правильному їх використанні у відповідних мовленнєвих ситуаціях, а також сприяє спілкуванню та співпраці в колективі,

підвищує рівень обізнаності в інформаційно-комунікативних технологіях, стимулює критичне мислення. Сервіс пропонує три форми гри. Мета, з якою збираєтеся створити гру, допоможе визначитися з формою:

1. визначити рівень ознайомленості учасників із тою чи тою темою чи рівень її розуміння – вікторина (Quiz);
2. улаштувати дискусію щодо певного питання, презентувати ідею й отримати щодо неї «зворотній зв'язок» – обговорення (Discussion);
3. зібрати думки, погляди учасників на ту чи ту проблему – опитування (Survey) [10].

Quizlet – це безкоштовний онлайн-сервіс для створення та застосування флеш-карток та навчальних ігор у різних категоріях. В цьому сервісі можна працювати в різних режимах:

- режим «Cards» – режим перегляду карток (можна переглядати або обидві сторони картки відразу, або одну з них; є функція прослуховування слова);
- режим «Speller»: введіть те, що чуєте;
- режим «Learn» (в двох варіантах: вписати переклад слова і прослухати значення і записати);
- режим «Test» (4 типи запитань);
- гра «Scatter» (перетягувати терміни їх значення, щоб вони зникли);
- режим «Race» – гра «Космічні перегони» (поки картка «пролітає» по екрану, потрібно встигнути вписати слово відповідну строчку) [9].

Використання флеш-карток у процесі вивчення лексики не нова ідея, але цей засіб є одним з найефективнішим під час вивчення нових слів та довготривалого їх запам'ятовування. Флеш-картки дають змогу запам'ятовувати слова візуально, а також на слух. Різні режими сервісу дозволяють вивчати лексичні одиниці у різних способами [4].

ToonDoo – це безкоштовний онлайн-сервіс для створення коміксів. За допомогою коміксів ми можемо запропонувати учням створити власну мовленнєву ситуацію, для того щоб спонукати використати відповідні лексичні одиниці при вирішенні комунікативного завдання. Це чудовий додаток, який забезпечує самостійну роботу учнів, дає можливість перевірити їхній рівень знань та володіння лексичними одиницями без обмежень у відповідних ситуаціях.

Порівнюючи обрані електронні додатки, вправи, які там запропоновані з традиційними вправами, характерними для кожного етапу навчання іншомовної лексики, можна зробити деякі висновки про потенційну роль даних застосунків у навчальному процесі. На першому етапі навчання лексики видається доцільним використовувати додаток Quizlet з його різноманітними формами флеш-карток та вправ для введення та первинне ознайомлення з новими лексичними одиницями. На другому етапі корисним може бути електронний додаток Kahoot, з його інтерактивними вправами, іграми та вікторинами, для тренування та закріплення вживання певних лексичних одиниць у конкретній мовленнєвій ситуації. Також цей додаток можна використовувати для перевірки знань лексичних одиниць (multiple choice test) на третьому етапі вивчення лексики. Для третього етапу, на нашу думку, найдоцільніше буде використання онлайн-сервісу для створення коміксів ToonDoo.

Адже саме цей додаток забезпечує самостійне використання вивчених лексичних одиниць у створених (змодельованих) мовленнєвих ситуаціях.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що враховуючи всі переваги запропонованих додатків, їхнє запровадження буде доцільним на всіх етапах вивчення іншомовної лексики учнями старшої школи. Це може бути підтверджено тим, що більшість видів вправ у даному додатку відповідає віковим та психологічним особливостям учнів старшої школи, і найголовніше, їхньому рівню знань іноземної мови. Електронні додатки Kahoot, Quizlet та ToonDoo надають можливість учням старшої школи вивчати лексичні одиниці іноземної мови інтерактивним шляхом.

Список використаної літератури

1. Близнюк М.І. Курс лекцій з методики викладання англійської мови в середній школі / Михайло Іванович Близнюк. – Чернівці: Чернів. держ. ун-т, 1999. – 163 с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Сайт Кабінету Міністрів України. – К. : Вид-во Парлам. 2004. – 65 с.
3. Застосунок // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Застосунок>
4. Комп'ютерна програма Quizlet – навчання за допомогою карток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jak.magey.com.ua/articles/komp-juterna-programa-quizlet-navchannja-za.html>
5. Мисечко О. Є. Методика навчання англійської мови в середній школі / Ольга Євгенівна Мисечко. – Житомир: Полісся, 2002. – 256 с.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
7. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / Софія Юріївна Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
8. Підготовка майбутнього вчителя англійської мови у ПШ до формування лексичної компетентності: традиції та інновації / С.М. Дениско // Вісник психології і педагогіки. Збірник наук. праць – 2013. – Вип. 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_13
9. Що таке Quizlet? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sushkovayana.blogspot.com/2016/09/quizlet_65.html
10. Kahoot – онлайн-сервіс для створення вікторин, дидактичних ігор, тестів // Портал освітан України. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/news/276-kahoot-onlajn-servis-dlja-stvorennja-viktorin-didaktichnikh-igor-i-testiv>
11. Kahoot [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kahoot.com/>
12. The Common European Framework of Reference for Languages / The English edition is published by Cambridge University Press [Electronic resource]. – The mode of access: www.uk.cambridge.org/elt.
13. ToonDoo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.toondoo.com/>
14. Quizlet [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://quizlet.com/>

Ю. Ю. Климович

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к.п.н., проф. Л.В.Калініна

МОЖЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. Разом із появою в українському освітньому просторі терміна «інклюзія» було розпочато пошук ефективних та успішних методів навчання дітей з особливими потребами. На рівні міністерства створюються

навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, які забезпечують безперешкодну освіту дітей в умовах інклюзії. Вчителі, у свою чергу, намагаються вдало використовувати ці ідеї на практиці, шукаючи підхід до кожного учня з особливими навчальними потребами. Даній проблемі присвячено дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Лісінська Т.Ю., Трусковська О. А., Шапочка К. А., Хаджи А. Ю., J. Kormos, D. Wilson, M. Wight.

Актуальність дослідження. Методика викладання іноземних мов, зокрема англійської мови, для інклюзивних класів не є достатньо ефективною, адже від учителя вимагається не лише донести до дитини матеріал рідною мовою, а й іноземною. Тож, актуальність даної статі полягає у необхідності пошуку нових методів та підходів до викладання англійської мови, що будуть успішними в умовах інклюзивної освіти.

Метою роботи є аналіз можливостей навчання англійській мові дітей з особливими навчальними потребами.

Виклад основного матеріалу. Навчання англійській мові повинно відбуватися на основі принципів інклюзії, під якими маються на увазі основні засади концепції, керівні ідеї та загальні вимоги, що лежать в основі світової моделі інклюзивної освіти. Вони є тими базовими критеріями, за якими відбувається процес впровадження інклюзії та визначається ступінь успішності концепції на практиці[1].

Загалом, не можливо виділити конкретно визначеного законом ряду принципів, які характеризують процес інклюзивного навчання, але вчені виділили такі базові принципи інклюзії:

- **принцип відсутності бар'єрів** – принцип створення універсального середовища, яке дозволить дітям з особливими освітніми потребами мати однаковий доступ до усіх видів та форм здобуття освіти. Цей процес має бути забезпечений шляхом прийняття обов'язкових державних нормативних актів, які закріплюють даний принцип. Щодо вивчення англійської мови, потрібно не лише створювати нові підручники, посібники та навчальні програми, що забезпечать безперешкодне навчання для дітей з особливими навчальними потребами у інклюзивних класах, але й створювати умови, які б стимулювали дітей до вивчення іноземної мови.

- **принцип соціалізації** – принцип залучення дітей з особливими потребами до соціальної групи та включення їх у загальноосвітній навчальний простір. Ні в якому разі не потрібно відділяти «особливих» дітей від основної групи учнів. У випадку групової роботи вони мають бути повноцінними членами команди, але у випадку індивідуальної роботи вчитель повинен адекватно оцінювати можливості дитини і у разі потреби давати завдання меншого рівня складності, ніж решті учнів.

- **принцип рівності** – принцип однакової цінності та рівності дітей у навчально-виховному процесі. Насамперед він полягає у можливості кожної особи отримувати та розвивати знання та навички, незалежно від стану фізичного та психічного здоров'я. Наприклад, при виконанні творчих групових завдань вчитель повинен запропонувати роль для «особливої» дитини, яка не вимагає від неї великих зусиль, але у той же час дитина відчуває відповідальність та свою значущість у роботі колективу, наприклад, проілюструвати розповідь своїх колег або слідувати за часом, що відведений для виконання завдання.

- **принцип науковості** – принцип, що передбачає проведення наукових досліджень, а також розробку проектів, що забезпечують якісний та ефективний процес впровадження інклюзивної освіти. Це означає, що вчителі самостійно можуть вдосконалити процес інклюзивного навчання, використовуючи свої власні методи на практиці.

- **принцип співпраці** – принцип, що ґрунтується на співпраці всіх дітей у класі (в парах, групах, командах) задля обміну досвідом. Такий же взаємний обмін повинен відбуватися і у сфері викладання англійської мови, що забезпечить різнобічний підхід до вирішення складних методологічних питань.

- **принцип універсальності** – принцип, що передбачає можливість надання освіти усім дітям з особливими потребами, незважаючи на вид та форму обмеженості. Цей принцип вимагає від вчителів іноземної мови нового підходу до викладання, нових методів роботи з «особливими» дітьми, які не будуть суперечити вже існуючим методам роботи зі звичайним класом.

- **принцип відповідальності** – принцип відповідальності вчителя за підбір навчального матеріалу та вправ, які будуть ефективними у роботі з різними категоріями дітей, а також відповідальність учнів за свої успіхи та невдачі.

Нами було досліджено ряд підручників з англійської мови для 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України, авторів: Карпюк О. Д., Несвіт А. М., Худик К. Г., Павліченко О. М., Климишина Н. А. та Кучма М. О. [2,3,5,6,7,8].

На основі навчальної літератури нами було проведено аналіз доступності завдань для різних видів дітей з особливими навчальними потребами:

- діти з порушенням зору;
- діти з порушенням слуху;
- діти з затримкою психічного розвитку;
- діти з порушенням інтелектуального розвитку;
- діти з помірною розумовою відсталістю;
- діти з тяжким порушенням мовлення;
- діти з порушенням опорно-рухового апарату.

Результати дослідження представлено у вигляді таблиці:

Таблиця 1.

Кількість вправ для дітей з різними видами відхилень розвитку в підручниках для 4 класу, рекомендованих Міністерством освіти і науки України

Підручники з англійської мови	Карпюк О. Д.	Несвіт А. М.	Худик К. Г.	Павліченко О. М.	Климишина Н. А.	Кучма М. О.
Види відхилень						
Порушення зору	26	20	17	37	24	5
Порушення слуху	232	245	160	206	210	253
Затримка психічного розвитку	258	265	177	243	234	258

Порушення інтелектуального розвитку						
Помірна розумова відсталість						
Тяжке порушення мовлення	23	18	13	32	26	15
Порушення опорно-рухового апарату	250	257	173	226	219	248

У жодному з підручників не було знайдено вправ, які були б підготовлені конкретно для дітей з особливими навчальними потребами, та все ж деякі завдання можна адаптувати до потреб інклюзивного навчання у школі. Тут слід згадати про принцип відсутності бар'єрів, про який ішлося раніше, адже відповідно до нього держава повинна дбати про безперешкодне та доступне навчання «особливих» дітей на одному рівні з ровесниками.

Як видно з таблиці, для дітей з порушенням зору в підручниках досліджувалася присутність вправ, які не потребують візуального сприйняття (e.g. *“Listen and repeat”*, *“Listen and say”*, *“Listen and compare”*, *“Listen and sing”*). Найбільше вправ було знайдено у підручнику автора Павліченко О. М., що свідчить про орієнтацію на розвиток мовленнєвої компетентності учнів початкових класів.

Учні з порушенням слуху можуть виконувати письмові завдання на одному рівні з ровесниками, але щодо усних вправ – не завжди доцільно давати таким дітям усні завдання високого рівня складності. Найскладнішими завданнями для дітей з порушенням слуху є *“Chant”*, *“Listen and sing”*, тобто вправи, у яких потрібно використовувати ритм та слух. Усі інші завдання можуть використовуватися у інклюзивних класах зі слабочуючими дітьми.

У випадку психічних порушень розвитку або розумової відсталості дітей у інклюзивних класах вчитель може використовувати будь-які типи завдань, але в той же час пам'ятаючи про обсяг уваги та пам'яті дитини з особливими потребами. Слід варіювати рівень складності завдань відповідно до здібностей дітей. Наприклад, деякі діти з психічними відхиленнями можуть легко виконувати письмові завдання, у той час як усні вправи для них є надскладними і навпаки. Також слід звернути увагу на творчі вправи (*“Draw a picture and say”*, *“Sing a song”*, *“Make a project”*), адже за допомогою них можна сконцентрувати увагу дитини на роботі та зацікавити її.

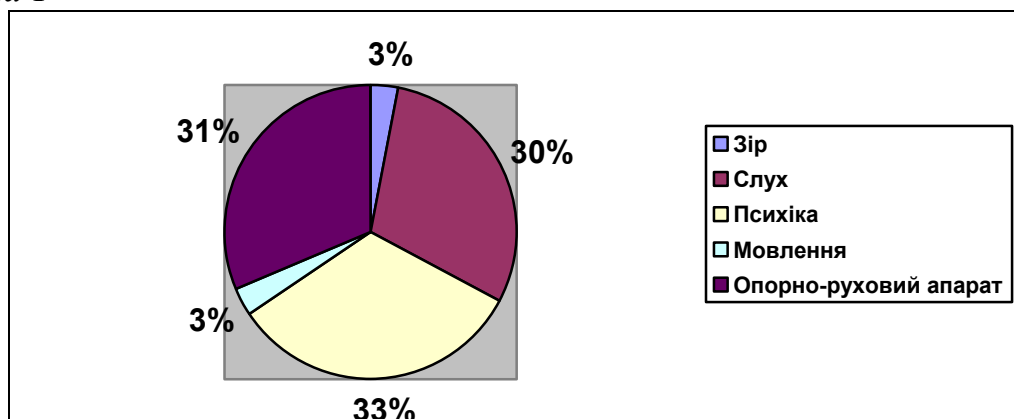
Для дітей з тяжким порушенням мовлення найважчими є вправи *“Listen and say”*, *“Say the opposite”*, *“Listen, read and say”*, тобто вправи для розвитку мовленнєвої компетентності учнів. Вчитель у інклюзивному класі з дитиною, яка має серйозні порушення мовлення, повинен якомога більше часу присвячувати тренуванню говоріння, аби «особлива» дитина чула та намагалася відтворити іноземне мовлення.

Діти з порушенням опорно-рухового апарату у розумовому розвитку майже не відрізняються від ровесників, єдиною їхньою особливістю є складнощі при виконанні рухливих завдань: *“Role-play”*, *“Listen and repeat after the teacher”*, *“Sing and move”*. Не дивлячись на це, вчитель повинен адаптувати завдання до можливостей дитини, тим самим притримуючись принципу рівності усіх дітей в класі незалежно від стану здоров'я.

Отже, для дітей з різними видами порушень розвитку існує різна кількість вправ для вивчення англійської мови у загальноосвітніх навчальних закладах, адже різні автори концентруються на різних аспектах та підходах до вивчення іноземної

мови. Виходячи з результатів аналізу підручників, ми дослідили, для яких дітей у інклюзивному класі створено найкращі умови для вивчення іноземної мови. (Діаграма 1)

Діаграма 1

На діаграмі показано відсоток вправ у підручниках з англійської мови (4 клас) для різних категорій дітей з особливими навчальними потребами. Найменша кількість вправ (3%) існує для дітей з порушенням зору та мовлення, що свідчить про недостатню увагу до читацької та мовленнєвої компетентності учнів інклюзивних класів. Ситуація кардинально відрізняється у випадку з порушенням слуху, психічного здоров'я та опорно-рухового апарату, адже для даних категорій існує достатня кількість вправ для вивчення іноземної мови на одному рівні з однолітками.

Висновки. Отже, за даними аналізу підручників з іноземної мови для 4 класу ми прийшли до висновку, що методи викладання на уроках англійської мови у інклюзивних класах потребують удосконалення, і в першу чергу удосконалення підручників. Адже у наш час вся відповідальність за навчання дітей з особливими потребами лягає на плечі вчителя, який самотужки повинен шукати нові підходи до викладання іноземної мови, розробляти нові методики та адаптувати вправи до потреб інклюзії.

Список використаної літератури

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні : здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження / С. Альохіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Карпюк О. Д. Англійська мова: Підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл.— К.: Навчальна книга, 2004.— 160 с.
3. Климишина Н. А. Англійська мова: підруч. для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. – Х.: Вид. група «Основа», 2015. – 192с.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. Колупаєва. – К. : «Саміт-Книга», 2009. – 272 с. : іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
6. Кучма М. О. English: підруч. для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. – Київ: ВТФ «Перун», 2004. – 160с.
7. Несвіт А. М. Англійська мова : підруч. для 4-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Київ : Генеза, 2015. — 144 с.
8. Павліченко О. М. Англійська мова : підруч. для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Павліченко, І. В. Доценко, О. В. Євчук. — Х. : Вид-во «Ранок», 2015. — 192 с.
9. Худик К. Г. Англійська мова: підруч. для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. – Київ: ТОВ «Методика Паблішинг», 2015. – 127 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає формування творчої, суспільно-активної, компетентної особистості, яка має оригінальні думки та приймає нестандартні рішення. Тому невідкладною стає потреба пошуку інших підходів до організації навчального процесу, оновлення методів, засобів, форм навчання, розробки й імплементації в освітній процес нових педагогічних технологій.

Інтенсифікувати навчальний процес, стимулювати пізнавальний інтерес студентів, мотивувати їх до навчання, покращити рівень їхньої іншомовної підготовки допоможе, на нашу думку, застосування проблемних ситуацій на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Під час розв'язання проблемних ситуацій створюються спеціальні умови, в яких студент, спираючись на отримані знання, самостійно виявляє і осмислює певну навчальну проблему й обґрунтовує найбільш оптимальні варіанти її вирішення. Варто зазначити, що такі ситуації не виникають самі, а стають результатом дидактичної майстерності викладача. Тобто майстерність полягає в тому, щоб проблема представляла певну життєву ситуацію, яка б привернула увагу та зацікавила студентів. Кожна проблемна ситуація має обов'язково мати елемент новизни, перепони на шляху досягнення поставлених цілей, логічну послідовність пред'явленої проблеми [3: 5].

Застосування проблемних ситуацій допомагає забезпечити глибоке і всебічне розуміння навчального матеріалу, розвивати аналітичне та креативне мислення, творчу уяву, здогадку. У студентів формується здатність відкривати та знаходити для себе щось нове. Це є засіб створення мотивації, стимулювання пізнавальної діяльності студентів [1: 167].

Послугуючись науково-методичними здобутками таких сучасних педагогів як: Н. Дмитренко, І. Доля, О. Зарічна, Н. Клос, М. Махмутов, В. Павленко, А. Петрова, О. Подзигун, можна зазначити, що проблемна ситуація містить складне теоретичне й практичне питання, яке вимагає вивчення, розширення, дослідження у співвідношеннях з певними умовами й обставинами, які створюють ту чи іншу ситуацію. На їхню думку проблемна ситуація, як правило, має дві сторони: 1) предметно-змістову, пов'язану з виокремленням протиріччя базових знань та нестачею певної вагової інформації; 2) мотиваційну, яка спрямована на усвідомлення протиріччя і пробудження бажання його подолати за умови засвоєння студентами певних нових знань [1: 168].

Відомий американський педагог та ідеолог Джон Дьюї, який популяризував проблемно-орієнтоване навчання, пропонував різні способи створення проблемних

ситуацій: підведення дітей до суперечності й пропозиція їм самим знайти рішення; зіткнення протиріччя практичної діяльності; виклад різних точок зору на одне і те ж питання; пропозицію розглянути явище з різних позицій; спонукання робити порівняння, узагальнення, висновки.

Аналіз науково-методичної літератури [1; 3; 5] надає можливість виокремити такі етапи реалізації проблемно-орієнтованого навчання:

I. Планування. Викладач має сформулювати перш за все проблему, потім опанувати стилі навчання студентів та визначити, що їм уже відомо, а що ні. Далі він має окреслити результати навчання студентів та пройти самому через вирішення даної проблеми, та передбачити можливі запитання та труднощі з якими можуть вони зіткнутися. Також викладач має підібрати увесь необхідний матеріал.

II. Процес. Під час процесу реалізації проблемно-орієнтованого навчання, викладач має з'ясувати, як правильно згрупувати студентів (за інтересами, стилем навчання і т.д.) для покращення процесу вирішення проблеми. Підготуватися до правильного використання технологій та бути гнучким керівником процесу, і за потребою змінювати стратегію навчання.

III. Оцінка. На цьому етапі керівник має створити студентам можливості для самоаналізу, оцінки групи, викладача та власних однокласників. Розробити ефективну методику та інструменти оцінювання.

Проблемне навчання є одним із засобів розвитку розумових сил студентів, їх самостійності та активності, творчого мислення. Воно забезпечує міцне засвоєння знань, робить навчальну діяльність захоплюючою та цікавою, оскільки вчить долати труднощі. Щодо способів розв'язання проблемних ситуацій виділяють такі проблеми:

1) фронтальну проблему, яку ставлять перед усією групою студентів і вирішують за допомогою спільних зусиль;

2) групову проблему, яка вирішується окремою групою студентів. Тобто усіх розділяють на кілька маленьких груп, де вони можуть розв'язувати одну загальну або кожна свою окрему проблему;

3) індивідуальну проблему, яку ставить сам студент або викладач, але, як правило, студент має вирішити її самостійно [4].

Сучасний педагог Дмітренко Н., яка опікується питанням проблемно-орієнтованого навчання, виокремлює такі види проблемних ситуацій залежно від теми й змісту навчального матеріалу: ситуація-ілюстрація, ситуація-оцінка, ситуація-вправа [5: 28].

Важливою умовою розробки проблемної ситуації, на думку провідних педагогів, є послідовна система її впровадження у навчальний процес. Здійснивши ґрунтовний аналіз науково-методичної літератури [1; 2; 6] можна виокремити правила, які визначають послідовність використання проблемних ситуацій. А саме:

1. Продумуючи проблемну ситуацію, треба розробити систему завдань, яка б слугувала підґрунтям створення проблемної ситуації.

2. Розроблена система проблемних завдань повинна охоплювати повністю всю тему, що вивчається. Ця система має забезпечувати послідовний розвиток знань і вмінь.

3. На різних етапах вивчення певної теми проблемні ситуації виконують різні дидактичні функції. На початковому етапі проблемна ситуація має забезпечити пізнавальну потребу опанувати тему. Проблемні ситуації, які передують оволодінню системою знань, є основними або тематичними. Наступні конкретні проблемні ситуації слугують подальшому опрацюванню основного проблемного завдання, яке потребує не окремих конкретних знань, а усієї системи знань і вмінь, що здобуваються.

4. Проблемні ситуації повинні містити конкретні поступові кроки опанування новими знаннями та діями, які має здійснювати кожен студент залежно від своїх можливостей.

5. Варто виокремити основні знання і дії й визначити їх оптимально ефективну послідовність засвоєння, що стимулюватиме пізнавальну діяльність студентів.

Варто зауважити, що проблемна ситуація повинна викликати зацікавленість у студентів, бажання у всьому розібратись самостійно. Тому інформація, яку вони отримують у результаті вирішення проблеми, повинна мати особистісну значущість, бути важливою в навчальному плані й практичному застосуванні.

Під час застосування проблемних ситуацій викладач має стимулювати та мотивувати групу, уважно вислуховувати й готувати їх до нових проблем. Також систематично ставити запитання і спонукати студентів до обговорення. В окремих випадках викладач має пояснити зміст складних понять та навчального матеріалу. Контролювати та слідкувати за прогресом і виконанням [2: 27]

Узагальнюючи все вищесказане, можна стверджувати, що використання проблемних ситуацій на заняттях з англійської мови у вищих навчальних закладах сприяє не лише розвитку пошукової та дослідницької діяльності студентів, а й поглиблює та закріплює їхні знання, формує такі навички й уміння, які допоможуть їм самостійно здобувати необхідні знання, підвищує якість їхньої професійної підготовки, постійно розвиватись і самовдосконалюватись.

Список використаної літератури

1. Дмітренко Н.Є. Застосування проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі / Н.Є. Дмітренко, І.В. Доля // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 46 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – 375 с. – С. 166-170.
2. Дмітренко Н.Є. Застосування проблемних ситуацій для формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх учителів на заняттях з англійської мови / Н. Є. Дмітренко, А. І. Петрова // Іноземні мови. – 2017. – № 3. – С. 23-29.
3. Ромашкіна Г.І. Шляхи створення проблемних ситуацій на уроці іноземної мови / Г.І. Ромашкіна // Іноземні мови. – 2009. – №3. – С. 18-19.
4. Темирболат А.Б. Использование проблемно-ориентированного подхода в современном обучении [Електронний ресурс] / А.Б.Темирболат // – 2013. Режим доступу: <http://waucondastore.com/ispolzovanie-problemno-orientirovannogo-podhoda-sovremennom-obuchenii/>
5. Problem-based learning in teaching English as a foreign language: theoretical and practical issues (Проблемно-орієнтоване навчання у викладанні англійської мови як іноземної: теоретичні і практичні питання) : монографія / за заг. ред. Н. Є. Дмітренко. – Вінниця : ФОП Т. П. Барановська, 2017. – 164 с.
6. Dmitrenko N. The implementation of problem-based learning in Ukrainian higher educational institutions / N. Dmitrenko // Advanced Education, КПП. – 2016, №5. – С. 28-35.

Ю. Я. Мазур
Хмельницький національний університет

РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ефективність професійної діяльності педагогів залежить від великої кількості факторів. Серед них особливе місце займає фахова комунікативна компетентність, яка становить ядро професіоналізму вчителя і передбачає вміння вирішувати засобами мови завдання спілкування в конкретних, типових для професійної діяльності мовних ситуаціях. Сама комунікація в умовах освітнього закладу, передача повідомлення і способи такої передачі, тобто мовні та мовленнєві характеристики тексту детерміновані метою педагогічного спілкування, а завдання спілкування визначені цілями спільної діяльності, яка організовується в спілкуванні.

Зміст фахової комунікативної компетентності визначається метою її розвитку та вимогами фахової підготовки майбутніх вчителів. Наповнення змісту комунікативної компетентності майбутніх учителів відбувається на засадах Програми з англійської мови для професійного спілкування, в якій іноземна мова розглядається не як набір окремих елементів, а як інтегрований синтез знань, умінь та навичок [3]. Відтак, її формування відбувається на основі набуття знань та комплексу мовленнєвих умінь.

У сучасних науково-педагогічних працях проблема комунікативної компетентності набуває все більшої популярності. У сучасних дослідженнях триває теоретичний аналіз і осмислення даної категорії, розширюється її змістовне наповнення. Проте вже вдалося накопичити достатній теоретичний та емпіричний матеріал як у вітчизняних (М. І. Лук'янова, Л. А. Петровська, А. А. Попова, Т. Н. Щербакова та ін.), так і в зарубіжних (Дж. Равен, Р. Селман, Г. А. Шредер, М. Аргайл, К. Рубін та ін.) наукових доробках. Дослідниками описано феноменологічні характеристики фахової комунікативної компетентності, розроблена структура, механізми і фактори розвитку, але рівні її сформованості, зокрема у майбутніх вчителів англійської мови не були об'єктом ґрунтовного аналізу.

Нині категорія «комунікативна компетентність» розглядається досить широко і до сих пір немає однозначного погляду на змістовне наповнення даного поняття, на те, чим є комунікативна компетентність: здатність, властивість, сукупність знань, умінь і навичок або якостями особистості.

Поняття «комунікативна компетентність» трактується різними науковцями як: система внутрішніх ресурсів, які є ключовими для комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії; такий рівень сформованості міжособистісного досвіду, тобто здатності взаємодії з оточуючими, який потрібен індивіду, щоб з огляду на здібності і соціальний статус успішно функціонувати в певному суспільстві [2]; володіння спільною професійною діяльністю і прийомами професійного спілкування як показниками сформованості соціальної відповідальності за результати своєї діяльності; здатність до ефективного вирішення комунікативних завдань, що визначає індивідуально-психологічні особливості особистості і забезпечує ефективність її спілкування і взаємодії з іншими людьми

[1]. здатність до ефективного спілкування і сформованість комунікативних умінь; володіння складними комунікативними навичками і вміннями, знання культурних норм і обмежень в спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування; вміння вступати в комунікацію, невимушено спілкуватися; інтегральне, відносно стабільне, цілісне психічне утворення, що включає в себе систему комунікативних якостей, комунікативного потенціалу і комунікативного ядра особистості; компетентність в спілкуванні: усне, письмове спілкування, діалог, монолог, породження і сприйняття тексту, знання і дотримання традицій, ритуалу, етикету, крос-культурне спілкування, ділова переписка, діловодство, бізнес-мова, іншомовне спілкування, досвід і готовність до спілкування в різних комунікативних ситуаціях: переживання задоволення від спілкування як цінності; уміння починати, направляти, контролювати комунікативний процес [4].

Ю.М. Жуков зазначає, що комунікативна компетентність (метакомпетентність або ядерна компетентність) – це узагальнююча комунікативна властивість особистості, що включає в себе комунікативні здібності, знання, вміння і навички, чуттєвий і соціальний досвід в сфері ділового спілкування. Вона входить в соціальну, професійну, міжособистісну компетентність і є сполучною ланкою цих утворень. Науковець також наголошує, що високий рівень комунікативної компетентності дозволяє оптимізувати навчання, моделювати безпечні ситуації спілкування, транслювати адекватні, гнучкі і варіативні моделі комунікативної поведінки [2].

Існують і інші підходи до того, що включати в комунікативну компетенцію. Д. Хаймз об'єднував цим поняттям такі компетенції, як: лінгвістичну (правила мови); соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови); дискурсивну (правила морфологічно, лексично та граматично правильного висловлювання); стратегічну (правила підтримки контакту зі співрозмовником) [8, с.265-266].

Найбільш докладний опис комунікативної компетенції належить Л. Бахман. Він використовує термін «комунікативне мовне вміння» і включає наступні ключові компетенції: мовна тобто лінгвістична (здійснення висловлювань рідною та іноземною мовою можливо лише на основі засвоєних знань, розуміння мови як системи); дискурсна (зв'язаність, логічність, організація); прагматична (вміння передати комунікативний зміст відповідно до соціального контексту); розмовна (ґрунтується на лінгвістичній та прагматичній компетенціях, вміннях говорити складними реченнями, в природному темпі, без затяжних пауз для пошуку мовних форм); соціально-лінгвістична (вміння вибирати мовні форми); стратегічна (вміння використовувати комунікативні стратегії для компенсації відсутніх знань в умовах реального мовного спілкування); мовноаналітична (готовність до створення комунікативного змісту в результаті когнітивної діяльності).

Таким чином, проаналізувавши низку підходів до трактування поняття, «фахова комунікативна компетентність», вважаємо, що це – цілісне, інтегративне, багатокомпонентне психічне утворення, що передбачає здатність до успішної й ефективної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього простору і з соціальним оточенням для вирішення широкого кола педагогічних завдань.

Відомо, що комунікація у професійній діяльності виконує три основні функції: комунікативну, що включає обмін інформацією; інтерактивну, що передбачає

організацію взаємодії; перцептивну, яка відображатиме процес сприйняття і формування образу іншої людини і встановлення взаємодії.

Критерії розвитку комунікативної компетенції повинні відповідати основним функціям і відбивати такі вміння, як вміння вести вербальний і невербальний обмін інформацією, а також проводити діагностування особистісних якостей та якостей співрозмовника; виробляти стратегію, тактику і техніку взаємодії з людьми, організовувати їх спільну діяльність для досягнення певних соціально значущих цілей; ідентифікувати себе зі співрозмовником, розуміти, як він сам сприймається партнером по спілкуванню і емпатійно відноситься до нього.

Формування фахової комунікативної компетентності майбутнього вчителя англійської мови залежить від рівня викладання гуманітарних, соціально-економічних, психолого-педагогічних і предметних дисциплін, обговорення на заняттях світоглядної і гуманітарної проблематики. Особливу роль відіграють дисципліни професійного циклу. Вони сприяють формуванню таких професійно значущих якостей особистості майбутнього вчителя англійської, як емпатія, доброзичливість, чуйність, уважність і рефлексія та вміння знаходити спільну мову з оточуючими. Ефективність формування зазначеної вище якості майбутнього педагога визначається рівнями її розвитку.

Визначаючи рівні сформованості фахової комунікативної компетентності майбутнього фахівця англійської мови, ми ґрунтувалися на розроблених загальнопедагогічних, психологічних підходах в педагогічній теорії та практиці (аксіологічному, акмеологічному, праксеологічному, морфологічному) та керувалися загальноєвропейською системою рівнів володіння іноземною мовою (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment), що передбачає чотири рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів: низький (A1), середній (A2), достатній (B1), високий (B2).

Вартою уваги є класифікація рівнів сформованості професійної компетентності, побудована на основі таксономії цілей Б. Блума [6]. Відповідно до цієї класифікації, категорії навчальних цілей відповідають таким рівням: знання – репродуктивний рівень, розуміння – адаптивний рівень, застосування – конструктивний рівень, аналіз – творчий рівень, синтез – дослідницький рівень, оцінювання – оцінно-узагальнювальний рівень. Отже, нами розроблені рівні сформованості професійної іншомовної компетентності.

Отже, нами розроблені рівні сформованості фахової комунікативної компетентності майбутнього вчителя англійської мови.

Високий (творчий) рівень характеризується вмотивованою орієнтацією на формування професійної комунікативної компетентності, плідну і творчу працю в обраній сфері діяльності. Майбутній учитель англійської мови володіє глибокими фаховими знаннями; вільно висловлює власні оригінальні та креативні думки іноземною мовою, ідеї, переконання. Система іншомовних знань, умінь та навичок ґрунтовна й мобільна. Навчально-виховний процес майбутнього фахівця ґрунтується не лише на глибоких теоретичних знаннях, а й на педагогічній імпровізації, інтуїції і творчій уяві, які сприяють вирішенню педагогічних завдань. У структурі особистості майбутнього вчителя англійської мови гармонійно

поєднуються науково-педагогічні й особистісні інтереси і потреби. Такий студент зацікавлений у різних шляхах підвищення своєї педагогічної майстерності та культури, охоче ділиться своїм досвідом й активно переймає досвід учителів, постійно прагне до самовдосконалення, а у процесі педагогічної практики спрямовує власну діяльність на досягнення усіх завдань та цілей навчання, вивчення змісту і системи планування навчально-виховної діяльності учителя, ефективних методів, прийомів, технологій навчання іноземної мови.

Студенти такого рівня беруть активну участь у всеукраїнських та міжнародних конференціях, семінарах, олімпіадах, захистах науково-дослідних робіт, є постійними учасниками культурно-масових, спортивних заходів (концертів, спортивних змагань, святкових зібрань).

Достатній (продуктивний) рівень визначається усвідомленням значущості формування фахової комунікативної компетентності, необхідністю такого процесу, можливістю професійного розвитку, розумінням вікових анатомо-фізіологічних особливостей дітей певного шкільного віку та механізмів засвоєння іншомовних знань, проте відсутня стійка мотивація до формування вищезазначеної компетентності під час проходження педагогічної практики. Майбутній учитель англійської мови володіє ґрунтовним запасом теоретичних знань, проте виникають труднощі у процесі викладання іншомовного матеріалу підвищеного рівня складності. Майбутній фахівець застосовує елементи творчості у процесі навчання та педагогічної практики.

Середній (конструктивний) рівень характеризується нестійким інтересом до формування професійної іншомовної компетентності. Здобуті фахові знання (педагогічні, психологічні, методичні, лінгвістичні) реалізуються на практиці епізодично та не систематично. Водночас студент цікавиться проблемою формування іншомовної компетентності, пов'язуючи її високий рівень із вдалим майбутнім працевлаштуванням. Студент здатен здійснювати ситуативно-орієнтоване мовлення, для нього характерна шаблонна передача інформації, стандартність, недостатня розвиненість ключових умінь, навичок саморегуляції, професійно-мовленнєвої і поведінкової діяльності. З огляду на сформованість певних умінь і навичок, професійна діяльність стає відтворювальною.

Низький (елементарний) рівень визначається відсутністю стимулу до успішної педагогічної діяльності, формування фахової комунікативної компетентності, творчої самореалізації у педагогічній діяльності; частковою репрезентацією знань, умінь, навичок, які є структурними одиницями фахової комунікативної компетентності. Студент не розуміє важливості формування цієї якості, у нього відсутнє прагнення усвідомлювати специфіку цього процесу. Під час педагогічної практики студент не проявляє творчості, активності, до практичної діяльності ставиться скептично, викладання іноземної мови здійснюється без усвідомлення національно-культурних особливостей країни, мова якої вивчається.

Таким чином, важливе місце в процесі фахової психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя англійської мови належить розвитку фахової комунікативної компетентності, яка є ядром соціальної, професійної та міжособистісної компетентності. Сучасний педагог повинен володіти високими рівнем комунікативних

навичок і умінь, а також перцептивних і організаторських здібностей, гнучкістю і толерантністю в спілкуванні, бути емпатійним і рефлексивним.

Список використаної літератури

1. Жуков, Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении: спецпрактикум по социальной психологии / Ю.М. Жуков, Л.А. Петровская, П.В. Растянников. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 104 с.
2. Зинова И. М., Шайдуллина Г. Ф. Коммуникативная компетентность педагогических работников в условиях перехода к инклюзивному образованию [Электронный ресурс] // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 8-4. – С. 161-165; Режим доступа: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34703> (дата обращения: 26.11.2017).
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. С. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок [та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – С.18.
4. Романова И. В. Коммуникативная компетентность профессиональной языковой личности педагога // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. VII междунар. научно-практической. конф. Часть II. – Новосибирск: СибАК. – 2011. – 84 с.
5. Bachman Lyle F. and Palmer Adrian S. The Construct Validation of Some Components of Communicative Proficiency // TESOL Quarterly. – 1982. – Vol. 16. – September. – № 3. – P. 449–450.
6. Bloom B. S. Taxonomy of Education Objectives / B. S. Bloom // Handbook 1 : Cognitive Domain. Harlow, 1950.
7. Britell J. K. Competency and Excellence / J. K. Britell // Minimum Competency Achievement Testing / Taeger R.M. & Tittle C.K. (eds.). – Berekley, 1980. – P. 23–29.
8. Hymes D. On communicative competence / D. Hymes // Harmondsworth : Penguin, In Pride and Holmes (eds.), 1972. – P. 269–273.

А. В. Марцинкевич

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент Н. С. Щерба

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ СХЕМАТИЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПРОЧИТАНОГО У НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ

Сучасний стан суспільства та події, які переживає Україна на даному етапі своєї історії, мають значний вплив на розвиток освіти та вимагають від підростаючого покоління гнучкості, комунікабельності, швидкої адаптації, критичного мислення та вміння співпрацювати. Вхідження України у світове співтовариство сприяє підвищенню попиту на знання іноземних мов. Вони стали засобом міжкультурного спілкування між громадянами різних країн, що викликає потребу оволодіння не однією, а кількома іноземними мовами.

Необхідність знання англійської мови не викликає сумнівів – це мова міжнародного спілкування в бізнесі і в політиці; вона дозволяє вчитися в інших країнах, виконувати професійні обов'язки, спілкуватися з людьми по всьому світу. Всі ці види діяльності тією чи іншою мірою спираються на сформовані вміння іншомовного читання.

Проблематикою навчання читання займалися такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як: С.К. Фоломкіна, 1974; О.В. Джежелей, А.А. Ємець, 2011; З.І. Ключникова, 1972; І.В. Самойлюкевич, Л.В. Калініна, 2011; С.Ю. Ніколаєва, 1999; Дж. Лангер, 2002 та інші. Аналітичне читання досліджували: М.Дж. Адлер, Ч.В. Дорен, 1972; В.Б. Сосновська, 1974. Як було виявлено, питанням навчання аналітичного читання займалися В.О. Самохіна, О.І. Морозова, А.В. Легейда, 2011.

Праць, присвячених навчанню аналітичного читання учнів старшого етапу засобами веб-технологій виявлено не було, що визначає **актуальність** нашої статті. Її **метою** є висвітлення можливостей використання електронних засобів схематизації змісту прочитаного у навчанні старшокласників аналітичного читання.

Розглянемо ключові терміни нашого дослідження. *Читання* – це рецептивний письмовий вид мовленнєвої діяльності, що реалізує основні цілі навчання: практичну, розвивальну, виховну та загальноосвітню. Воно є складником комунікативної діяльності людини, оскільки забезпечує писемну форму спілкування. *Аналітичне читання* – це спосіб ознайомлення з текстом, який залучає не тільки процес отримання нової інформації, але й вміння давати власну критичну оцінку отриманої інформації, а також усвідомлювати головну мету та настанову тексту. *Метою* навчання аналітичного читання є оволодіння навичками лінгвістичного та стилістичного аналізу текстів, що належать до різних функціональних стилів. Аналітичне читання допомагає повністю опанувати текст. Проте при цьому швидкість читання може знизитися [7].

Як вважають В.І. Польщикова та У. Дейвіс, до *завдань* аналітичного читання належать:

- розвиток умінь і навичок користування іноземною мовою як засобом спілкування;
- розширення кругогляду учнів за рахунок вивчення інформації лінгвокраїнознавчого характеру;
- розвиток логічного мислення учнів та прищеплення їм навичок критичного підходу до матеріалу, який вивчається [4];
- збагаченні лексичного запасу учнів, необхідного для переказу тексту, для аналізу синонімів, для відповідей на запитання, що стосуються літературознавчого, лінгвістичного аналізу художніх текстів [7].

Аналітичне читання відрізняється від синтетичного тим, що останнє передбачає цілісне сприйняття тексту, а аналітичне – детальне освоєння тексту та аналіз мовної форми [4].

Використання веб-технологій має значний потенціал у навчанні іноземної мови, наприклад:

- урізноманітнення методів і засобів навчання учнів;
- використання таких Інтернет-ресурсів, як електронні книги та посібники, аудіо та відео файли, мовні ігри, тощо;
- самостійне створення мережевого контенту (текстів, малюнків, аудіо та відео файлів);
- участь у професійних спільнотах, що допомагають дізнаватися нового та поглиблювати знання [1].

Проте, як було сказано, роль веб-технологій у ході навчання аналітичного читання є недостатньо дослідженою. На нашу думку, до таких належать, зокрема, можливості схематизації змісту засобами веб-технологій.

Одним із досліджуваних нами веб-застосунків є Concept maps (ідея карт). Це графічний інструмент для організації та презентації знань. Застосунок включає в

себе судження, які з'єднуються з іншими судженнями за допомогою стрілочок. Ця програма – це усвідомлена закономірність подій або об'єктів, які позначається ярликами. З її допомогою ми можемо вибрати якесь твердження чи об'єкт та використовувати фрази чи сполучні слова для того, аби дати визначення твердженню чи описати його. За допомогою цього інструменту можна аналізувати зміну характеру героя книги протягом усього сюжету, додаючи події чи слова, що вплинули на його зміни [6].

Наступним веб-застосунком, що може використовуватись для навчання аналітичного аналізу є SlideBoom. Це високоякісна та проста у використанні програма для онлайн-хостингу. SlideBoom широко використовується для перетворення презентацій PowerPoint у Flash. Ними можна легко поділитися з колегами, сім'єю і друзями. Для того, аби користуватися цією програмою не потрібна реєстрація та зроблені вами файли можна без проблем завантажити. Дана програма піклується про збереження оригінальної якості презентації, тому немає необхідності турбуватися про вихід аудіо-візуальних елементів та ефектів анімації. Це одна з причин, чому професіонали вибирають SlideBoom [8].

Ще одним веб-застосунком є Bubbl.us. Даний сервіс — це безкоштовна, веб-орієнтована програма для спільного мозкового штурму. З допомогою Bubbl.us можна графічно презентувати свої ідеї та концепції. Ця програма допомагає краще зрозуміти, запам'ятати і генерувати нові ідеї. З її допомогою можна створювати гарні «карти думки» (mind maps), ділячись ними з іншими членами команди. Є можливість зберегти карту, надіслати її поштою, роздрукувати або вставити безпосередньо в веб-сторінку (для цього дається HTML-код вставки), та зробити ці дані доступними для інших користувачів, які шукають подібну карту. Крім іншого, можна просто дати посилання на створену мапу в режимі читання [5].

На нашу думку, схематизовані завдання доцільно розміщувати в таких електронних середовищах, як Edmodo. Бажаючи відійти від стандартних тестувань та уніфікованих показників успішності, багато викладачів використовують цю мережу для того, щоб урізноманітнити навчальний процес, підвищити його ефективність та зробити більш привабливим для учнів.

Отже, застосування електронних засобів схематизації змісту прочитаного сприяє мотивації учнів до вивчення нового та урізноманітнює цей процес, допомагає в розвитку мовленнєвої діяльності учнів у ході навчання.

Подальші дослідження плануємо спрямувати на детальне вивчення електронних засобів схематизації змісту прочитаного у навчання старшокласників аналітичного читання.

Список використаної літератури

1. Зубенко Т. В. Досвід використання Веб 2.0 технологій у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи / Т. В. Зубенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки, 2010. – Вип. 1.31. – С. 105-111.
2. Іващенко Ю. О. особливості навчання читанню [Електронний ресурс] / Юлія Олександрівна Іващенко. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/osoblivosti-navchannya-chitanniu.html>.
3. Леонтьева Т. Аналитическое Чтение [Електронний ресурс] / Тамара Леонтьева // Издательство ВГУЭС. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://docplayer.ru/33271332-Analiticheskoe-chtenie.html>.

4. Польщикова В. І. Особливості навчання аналітичного читання студентів-філологів [Електронний ресурс] / Вікторія Іванівна Польщикова. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: file:///D:/Instal/Nz_p_2012_103_34.pdf.
5. About Bubbl.us [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bubbl.us/help/about>.
6. Casas A. What is a Concept Map? [Електронний ресурс] / A. Casas, J. Novak. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://cmap.ihmc.us/docs/conceptmap.php>.
7. Davies W. Helpsheets Reading Skills [Електронний ресурс] / W. Davies, J. Beaumont // The University of Melbourne. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.jmu.edu/valleyscholars/files/studyreadingskills.pdf>.
8. Why SlideBoom? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.slideboom.com/about>.

Н. О. Наконечна

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к. пед. н., доц. Н. С.Щерба

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВЕБ-ЗАСТОСУНКА LINO У НАВЧАННІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

Читання – це вміння читати, сприймати надруковане [5]. Відповідно до Cambridge Dictionary читання – це вміння або процес здобуття інформації з книги [6]. І саме це і є основною задачею педагога: не навчити бездумно складати літери в слова, а слова в речення, а знаходити необхідну інформацію в тексті, аналізувати її та використовувати у подальшому навчанні.

За визначенням І. Л. Матковської читання – це один із видів мовленнєвої діяльності, що має велике пізнавальне значення і фактично реалізує всі чотири цілі навчання – практичну, розвивальну, виховну і загальноосвітню. Читання у старшій школі є домінуючим видом мовленнєвої діяльності [3]. У свою чергу, *мовленнєва компетенція у читанні* – це інтегроване явище, що охоплює цілу низку соціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок задля успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування на основі прочитаного [1: 3-5].

Як відомо, читання вважається одним із ключових комунікативних умінь у навчанні іноземної мови. Воно виступає одночасно і метою, і засобом мовної освіти. Як мета навчання, читання передбачає розвиток здатності учнів розуміти зміст прочитаного, а як засіб – допомагає вирішити низку навчальних завдань.

Відповідно до вимог освітньої Програми на старшому етапі навчання у школі на *академічному рівні* учні повинні вміти читати про себе з повним розумінням текстів розмовною мовою; розуміти нескладні автентичні тексти на сучасні теми про життя підлітків, газетні статті про події в світі та в нашій країні; розуміти висловлення побажань та почуттів в особистих листах; знаходити та вилучати необхідну інформацію під час читання. На *профільному рівні* перед учнями стоять наступні вимоги: читати тексти, побудовані на знайомому мовному матеріалі, з коректним зіставленням головних фактів та поєднанням уривків за змістом; виконувати стилістичний розбір тексту; досліджувати стиль автора; знаходити необхідну інформацію у текстах різнопланового характеру; переглядати текст чи

серію текстів з метою пошуку необхідної інформації для виконання певного завдання [4].

Як показують наші спостереження, читання на старшому етапі пов'язане з низкою проблем: відсутність в учнів інтересу у зв'язку з тим, що даний вид діяльності потребує багато часу і зусиль; труднощі підбору тексту, який буде цікавим для кожного учня, так як кожен вже має свої індивідуальні інтереси. Зважаючи на це, можна зробити припущення, що використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволить вирішити вказані проблеми навчання читання та підвищити інтерес учнів до цього виду мовленнєвої діяльності, що й визначає **актуальність** нашої статті.

Різні аспекти навчання читання вивчались такими вченими як І. А. Зимня, С. Ю. Ніколаєва, М. О. Кучма, С. К. Фоломкіна, О. Ю. Аксьонова, Л. В. Шелестова, М. О. Зайцев, Г. Доман, З. І. Кличнікова, Дж. Пітман, М. Мур, М. Л. Вайсбурд, С. А. Блохіна, Л. Є. Журова, Г. А. Тумакова, Г. А. Цукерман, В. М. Плахотник, Г. В. Рогова, Н. К. Скляренко, М. В. Денисенко. Проблематикою навчання читання учнів старших класів займалися І. В. Карпов, З. І. Кличнікова, І. Л. Матковська, О. І. Пономарьова, В. Н. Шевяков. Можливості використання ІКТ у навчанні читання досліджували О. М. Пехота, О. М. Любарська, А. З. Кіктенко, В. М. Мадзігон, Ю. О. Дорошенко, Г. К. Селевко, І. В. Роберт, О. С. Полат, Ю. Р. Молоков, М. І. Захарова, Н. В. Апатова.

На нашу думку, перевагами використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні читання є наступні:

- побудова текстів у режимі «гіпертексту» і включення до нього посилань на необхідні ресурси. Наявність зв'язків між текстовими блоками матиме додаткову користь;
- розміщення опор до текстів, спираючись на індивідуальний підхід до навчання кожного з учнів, що можуть включати: невербальні, вербальні та комбіновані. До невербальних опор належать малюнки та різні сюжетні картинки, відео [2: 180]. Серед вербальних виділяють логіко-структурні схеми та підстановчі таблиці. В комбінованих опорах поєднуються вербальні та невербальні опори;
- полегшення доступу до навчальних завдань;
- індивідуальний підхід до максимальної кількості дітей з різними стилями навчання і різними можливостями сприйняття за допомогою різних форматів, у яких може бути представлена інформація;
- забезпечення зворотного зв'язку в процесі навчання;
- організація колективної та групової роботи;
- використання навчаючих і контролюючих програм, програм-тестів, програм-редакторів, що стимулюють інтерес учнів до навчальної діяльності, сприяють формуванню логічного, творчого мислення, розвитку здібностей.

Що стосується веб-застосунка Lino [7], то як було виявлено внаслідок аналізу ресурсів всесвітньої мережі, він досі не набув широкого застосування, але використовується деякими педагогами у процесі навчання іноземній мови.

Відповідні відео-роліки розміщено на відеохостінгу YouTube (див. наприклад Using Lino in the classroom by Elda Romero) [8].

Розглянемо, які можливості може надати цей веб-застосунок у навчанні читання. В першу чергу, Lino пропонує використовувати віртуальну дошку, до якої вчитель може "прикріпити" будь-які тексти для читання і завдання до них. Він також дозволяє безкоштовно додавати до текстів різноманітні стікери, картинки, фотографії, відео- та аудіо-файли, слова до тексту, завдання (наприклад, перефразувати підкреслене речення, вибрати правильний варіант відповіді, вставити слово, продовжити речення і т.д) безпосередньо на дошці за допомогою стікера або в прикріпленому документі. А учні мають змогу завантажити свої відповіді у файлових документах на дошку. Задля запобігання списуванню можна просити учнів відповіді надсилати на електронну пошту.

Приємною перевагою Lino є те, що він доступний не лише для комп'ютерів, але й для систем Android та IOS, що економить час учнів, адже такі завдання вони матимуть змогу зробити навіть по дорозі додому зі школи.

Одним зі шляхів застосування веб-застосунку є його використання у домашньому читанні. Зазвичай при домашньому читанні етап підготовки учнів до сприймання твору упускається, але з Lino ця проблема є вирішуваною. Наприклад, вчитель може розмістити на віртуальній дошці завдання на предикцію: серію картинок чи аудіо-файлів, за допомогою яких учні мають передбачити зміст тексту. Або ж розмістити назву твору/тексту знову ж таки з завданням передбачити зміст. Свої передбачення учні можуть розміщувати там же на дошці за допомогою стікерів. Вони мають можливість оформлювати текст відповідно до своїх вподобань та естетичних схильностей. Розміщувати стікери можна як анонімно, так і підписавши їх. Також можна дати завдання розмістити картинку, які асоціюються з назвою твору, чи навіть запропонувати учням зробити самим фотографії на свій смак. За бажанням вчитель може відзначити передбачення та асоціації, найбільш вдалі чи близькі до змісту.

На етапі, що слідує після читання твору, можна дати учням завдання створити колаж на основі прочитаного – кожен на своїй власній віртуальній дошці. Учні матимуть змогу як цитувати твір, так і додати потрібну кількість картинок та відео. Дані проекти можна робити в групах чи парах. Окрім того кожен може залишити стікер зі своїми враженнями від прочитаного, коментарем до проблем, які піднімаються у творі.

Отже, веб-застосунок Lino може зробити навчання більш цікавим та сучасним. Також він зберігає час та кошти, адже з його допомогою більше не потрібно готувати роздаткові матеріали. Він розвиває творчі здібності учнів, самостійність, самоорганізацію та їх писемномовленнєві вміння. Дозволяє висловлювати свою думку абсолютно анонімно, що в окремих випадках дає учням можливість бути щирими у своїх коментарях. Цей веб-застосунок також дозволяє побачити думку кожного як вчителів, так і учням, та звільнити час для роботи на уроці.

Список використаної літератури

1. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації. Шкільне виховання. 1999. № 6. С. 3 – 5.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник: кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. Київ, 2002. 328 с.

3. Матковська І.Л. Подолання труднощів у навчанні читання англійською мовою в середній школі. URL: <http://xn--1-btbl6aqcj8hc.xn--p1ai/> (дата звернення 28.11.2017).
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 10-11 класи. URL: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/1-eng-uk.pdf> (дата звернення 25.11.2017).
5. Словник української мови: у 11 т. Київ: Наук. думка, 1980. Т. 11. URL: <http://sum.in.ua/p/11/337/2> (дата звернення 25.11.2017).
6. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/reading> (дата звернення 28.11.2017).
7. Lino – Sticky and Photo Sharing for you. URL: <http://en.linoit.com/> (Last accessed 28.11.2017).
8. Romero. E. Using Lino in the classroom. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CvqZHb0RJRE> (Last accessed 28.11.2017).

О. П. Нечай

Житомирська загальноосвітня

середня школа № 16,

вчитель англійської мови

КЛАСИФІКАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОГО ЕТАПУ

Використання комунікативних стратегій в розвитку усного мовлення учнів старшого етапу ЗНЗ є досить актуальною проблемою. Згідно з вимогами чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти метою вивчення іноземної мови на старшому етапі є формування в учнів комунікативної компетенції, що складається з чотирьох основних компонентів – мовленнєвої, мовної, соціокультурної та стратегічної [1: 62]. Основним компонентом останньої є *стратегії*, тобто практичні способи оволодіння іншими компонентами комунікативної компетенції, вказаними вище. Однак, проблематика відбору та класифікації цих стратегій, як способів оволодіння компетентностями, є недостатньо вивченою у вітчизняній методиці, що зумовлює **актуальність** цієї публікації.

Як виявилось у результаті проведеного аналізу, комунікативні стратегії як способи викладання іноземної мови почали досліджуватись у 60-70-х роках минулого сторіччя. С. Faerch і G. Kasper визначають **комунікативні стратегії** як потенційно усвідомлені плани для вирішення того, що людина вважає проблемою, в досягненні певної комунікативної мети і вони розгортаються у випадку непорозуміння між співрозмовниками [2 : 56]. Е. Tarone, тлумачить їх як спроби мовця осмислено спілкуватись, незважаючи на наявну недостатність міжмовних стратегій і відрізняти їх від тих, що просувають навчання або продукування мовлення [3 : 285].

Існують різні підходи до класифікації комунікативних стратегій (L. Mariani, 1994; Е. Tarone 1980; Li-sheng XU, 2000; Е. Yule, Е. Tarone, 1997; М. Canale, М. Swain, 1980; О.Є. Мисечко; R. Hssein, R. Al-khanji, S. El-shiyab та ін.). Одна з найповніших із них запропонована в матеріалах ЗЄР. Її було покладено в основу наведеної далі класифікації стратегій Р.Л. Оксфорд (див. Рис. 1).

Як видно з Рис. 1, всі стратегії розподіляються на 2 групи, прямих і непрямих. Всі вони відносяться авторкою класифікації до навчальних за виключенням

підгрупи компенсаторних комунікативних стратегій. Проте є й інший науковий погляд на дану класифікацію, згідно з яким виділяється ще одна група комунікативних стратегій – соціально-афективна. [5: 77]. У класифікації Р.Л.Оксфорд вони знаходять своє місце серед непрямих комунікативних.

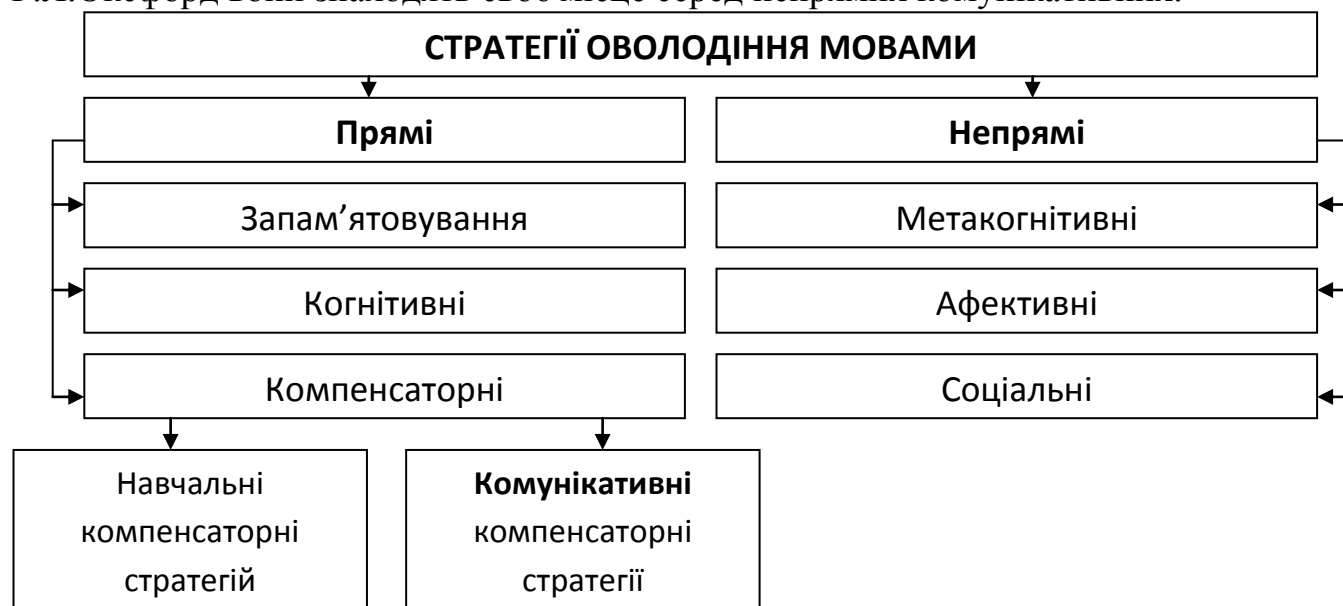

Рис. 1. Класифікація стратегій вивчення іноземних мов за Р.Л. Оксфорд [4]

Поняття "**комунікативна стратегія**" розуміється в цьому контексті як процес ефективної реалізації комунікативного завдання, яке ставиться і виконується з метою ефективного комунікативного впливу на адресата мовлення. Підставою для розробки й використання суб'єктом учіння стратегій вважається виникнення в нього індивідуальних навчальних чи комунікативних проблем у процесі вивчення мов, які сприймаються як труднощі в навчанні [4].

Розглянемо детальніше вказані вище групи комунікативних стратегій.

Компенсаторні комунікативні стратегії розуміються як потенційно усвідомлені плани для вирішення того, що людина вважає проблемою в досягненні певної комунікативної мети [2: 47]. Їх функцією є подолання непорозуміння між співрозмовниками у спілкуванні, незважаючи на недостатність однієї чи декількох наявних комунікативних компетенцій. Вони далі підрозділяються на 2 підгрупи: стратегії *досягнення та уникнення*.

Іншою групою комунікативних стратегій, які ми розглядаємо як предмет навчання у старшій школі є **соціально-афективні стратегії**. Вони дозволяють контролювати емоції перед іншомовним спілкуванням у реальній чи навчальній комунікативній ситуації, а також зменшують тривожність, сприяють поліпшенню ставлення учнів до вивчення мови. Використання цієї групи стратегій передбачає розробку способів ефективної взаємодії суб'єктів навчання для досягнення спільної мети та контролі емоційних станів під час спілкування або в підготовці до нього [5 : 77].

Серед обох груп стратегій, описаних вище, виділяються позитивні, нейтральні та негативні варіації. У випадку з соціально-афективними стратегіями, наприклад, вживання шоколаду чи інших подібних продуктів у якості антистресової дієти перед

важливою іншомовною комунікативною взаємодією може негативно вплинути на самопочуття особи (підвищити артеріальний тиск), а використання самонавіювання не завжди принесе бажаний результат, оскільки воно вимагає практики.

Загалом, використання комунікативних компенсаторних і соціально-афективних стратегій може підвищити ефективність навчального процесу. проте їх відбір є індивідуальним і вимагає практики.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Книга вчителя іноземної мови : довідково-метод. видання / упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна. – Вид. 2-ге, доповн. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 50–60.
2. Faerch, C. and G. Kasper (1980): "Processes and Strategies in Foreign Language Learning and Communication," Interlanguage Studies Bulletin, 5, pp. 47-1180.
3. Tarone, E. (1981). Some thoughts on the notion of 'communication strategy'. TESOL Quarterly, 15, 285-295.
4. Oxford R. L. Language learning strategies: What every teacher should know / R. L. Oxford. – Boston : Heinle & Heinle. – 1990. – 342 с
5. Щерба Н. С. Стратегічна компетенція у підготовці майбутнього вчителя (на матеріалі англійської мови). Модуль I : Навчально-методичний посібник / За ред. О. Є. Антонової. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2009. – 204 с.

Л. Ю. Федорова

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник:

к.п.н, проф. Л.В.Калініна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ЧИТАННЯ ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Визначальною особливістю сучасної системи освіти у світлі вимог нової програми є її гуманізація і гуманітаризація, засобами якої є вивчення іноземних мов. Останнім часом інтерес до вивчення іноземної мови зростає і набуває масового явища: збільшується кількість шкіл, в яких діти починають вивчати англійську мову з першого класу, відкриваються позашкільні курси вивчення іноземних мов тощо. У концепції Нової української школи спілкування іноземними мовами виділяється як одна з ключових компетентностей, що передбачає сформованість умінь розуміти висловлене усно і письмово іноземною мовою, а також висловлювати свої думки у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів [4].

Одним із аспектів засвоєння мови є формування умінь комунікативного читання, що дозволяє ефективно засвоювати і використовувати інформацію, подану в англомовних текстах. Ми підтримуємо підхід Д.Карпова, згідно з яким під **комунікативним читанням** розуміється зріле читання, що характеризується автоматизованістю техніки читання і високим рівнем розвитку рецептивних лексико-граматичних навичок, що забезпечує спрямованість уваги на зміст прочитаного, гнучкість комбінування прийомів, адекватних конкретній комунікативній задачі читання [2]. Практика показує, що учні зазнають труднощів, використовуючи прочитаний матеріал у комунікативних цілях, при порівнянні подій, описаних у текстах з власним досвідом. Також, наш незначний досвід роботи в школі свідчить про те, що сучасні школярі відчувають труднощі в плані

оперування великими обсягами інформації, розуміння і оцінювання складних текстів, перекодування інформації з однієї мови на іншу. Крім того вчителі загальноосвітніх шкіл також відчувають труднощі при навчанні дітей комунікативному читанню. Отже, актуальність проблеми формування комунікативного читання є незаперечною.

Як свідчить аналіз науково-методичної літератури, проблема формування комунікативного читання не є новою. Значний внесок у розроблення цієї проблеми зробили Бадер В.І., Бунаков М.Ф., Буслаєв Ф.І., Варзацька Л.О., Вашуленко М.С., Горецький В.Г., Гудзик І.П., Жежелей О.В., Калініна Л.В., Каніщенко А. П., Ладиженська Т.О., Львов М.Р., Пономарьова К.І., Савченко О.Я., Хорошковська О.Н. G. Goodmacher, Y. Gao, E.R. Bowen, E.M.Knutson та ін.

Метою нашої статті є аналіз ефективності комунікативного читання учнів основної школи в аспекті розвитку умінь спілкування.

У сучасній науці читання розуміється як специфічний вид діяльності, освоєння якого визначає соціальний і особистісний розвиток дитини. І. Зимня визначає читання як форму мовної діяльності, як активний, цілеспрямований, опосередкований мовною системою і обумовлений ситуацією спілкування процес передачі або прийому повідомлення [1].

Оскільки читання є різновидом мовленнєвої діяльності, воно повинно мати практичну значимість, яка визначається його комунікативною задачею. У зв'язку з цим, у методиці виділяються різні види читання. В залежності від місця роботи виділяють класне читання і домашнє; за формою організації – індивідуальне, групове, хорове читання; в залежності від психічних процесів, що супроводжують читання, виділяється аналітичне читання і синтетичне, читання вголос та про себе. Методичну класифікацію складають навчальне та комунікативне читання. Навчальне читання містить такі різновиди: читання вголос, підготовлене читання (неперекладне, синтетичне, інтенсивне), читання з частково знятими труднощами (читання з елементами аналізу), читання зі словником (перекладне). Комунікативне читання включає читання із загальним охопленням змісту (пошукове, ознайомлювальне), читання з повним і точним розумінням прочитаного, критичне читання (пов'язано з обговоренням ідей тексту на основі особистого досвіду) [2, с. 14].

Згідно з концепцією Нової української школи розвиток умінь комунікативного читання - одна з основних цілей навчання іноземної мови. Комунікативне читання як складний вид діяльності вимагає розвитку специфічних умінь. В нашому дослідженні ми виділили наступні вміння:

- вміння здогадатися про значення незнайомого слова за контекстом або за аналогією з рідною мовою;
- вміння розуміти інформацію в перефразованому вигляді (при використанні синонімів, антонімів);
- вміння прогнозувати розвиток висловлювання; вміння розуміти лексичні та граматичні засоби зв'язку в тексті;
- вміння розуміти причинно-наслідкові зв'язки в тексті; вміння розуміти не тільки явну, але і завуальовану представлену в тексті інформацію;

- вміння здогадатися при необхідності про ставлення мовця до предмету розмови, взаємини і соціальні ролі партнерів по спілкуванню, місце протікання бесіди тощо;
- вміння робити висновки з почутого;
- вміння відділяти головну інформацію від другорядної;
- вміння сприймати і розуміти в тексті ключові слова [3].

На думку Д.Карпова, зазначені уміння мають бути доповнені наступними уміннями: сприймати і диференціювати культурознавчу інформацію іншомовного тексту як відмінну від наявної інформації, що співвідноситься з власною культурою; запам'ятовувати культурознавчу інформацію; шукати культурознавчу інформацію в текстах; визначати тему і головну ідею іншомовного твору, як твору, що представляє іншу картину світу; критичне оцінювання прочитаного та порівняння з фактами рідної культури [2, с. 15].

Природно, що важливою умовою розвитку умінь комунікативного читання є наявність якісної навчальної літератури. З метою виділення матеріалу, який пропонується для комунікативного читання на уроках, ми проаналізували підручники для 7 класу з англійської мови авторами яких є Карп'юк О.Д. та Несвіт А.М.

Вивчення кожної теми починається з проведення словникової роботи. В усіх підручниках представлено ключові слова та словосполучення з теми, які потім закріплюються у текстах для читання. Позитивом є те, що у підручниках Карп'юк О.Д. та Несвіт А.М. реалізовано принцип наочності: подача нових лексичних одиниць супроводжується ілюстраціями, за якими легко зрозуміти їх значення. Проте лексичний матеріал, представлений у підручниках є дещо застарілим, окремі лексичні одиниці вийшли з активного вжитку.

Лексичний матеріал уроку закріплюється у текстах для читання. При аналізі ми з'ясували, що у підручниках представлено різні типи тестів: розповідь-опис, розповідь-міркування, діалог та полілог. На нашу думку, тексти у підручнику Карп'юк О.Д. є вдалим, оскільки весь лексичний та граматичний матеріал відображається у тексті. В більшій мірі тексти невеликі за обсягом, проте інформативно насичені.

Природно, що закріплення матеріалу повинно відбуватися у розмовній діяльності. Нами було проаналізовано види завдань у підручниках, авторами яких є Карп'юк О.Д. та Несвіт А.М., які дозволяють з'ясувати рівень розуміння тексту учнями. Ми звернули увагу на різноманітність завдань (12-13 видів завдань). Умовно ці завдання ми поділили на 3 групи (відповідно до видів комунікативного читання): завдання, спрямовані на визначення загального розуміння змісту тексту («скажи хто?», «правда – неправда», «підбери заголовок», «підбери малюнок до тексту»); завдання, що дозволяють визначити повноту і точність розуміння змісту тексту (тестові завдання, відповіді на питання за текстом, скласти розповідь за планом, доповнити речення, відновити послідовність подій, заповнити таблицю за текстом); комунікативно-орієнтовані завдання («розповісти від імені героя», «що ви думаєте про фільм», «задайте один одному питання за текстом»). Відсоткове співвідношення різних типів завдань у підручниках представлено у таблиці 1.1. та у діаграмі 1.

Табл. 1.1.

Відсоткове співвідношення різних типів завдань у підручниках

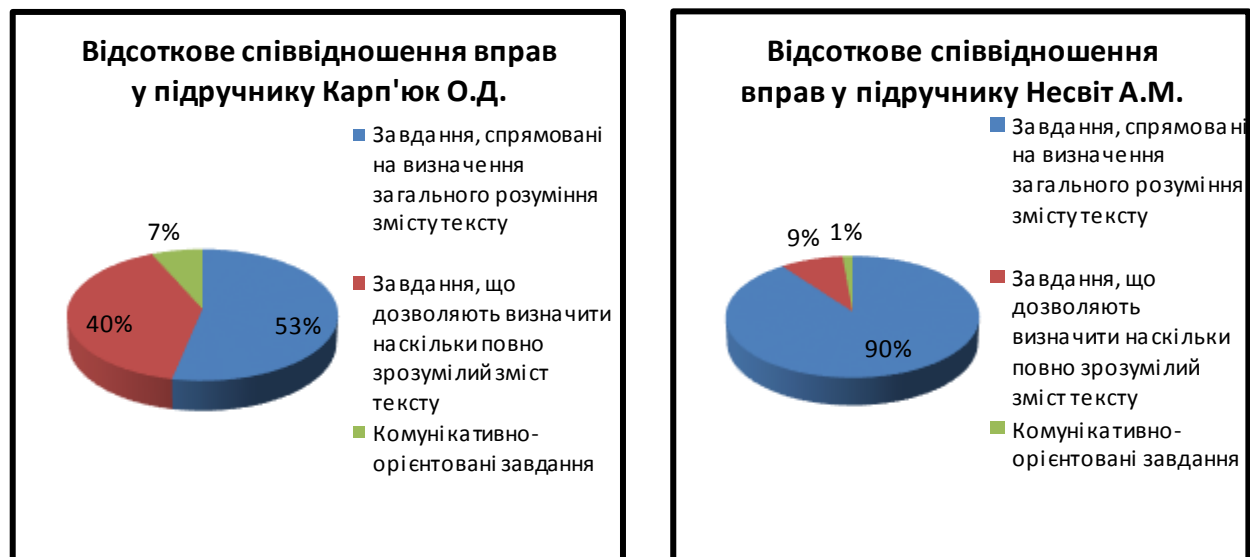
Автор підручника з англійської мови 7 клас	Завдання, спрямовані на визначення загального розуміння змісту тексту	Завдання, що дозволяють визначити повноту і точність розуміння змісту тексту	Комунікативно-орієнтовані завдання
Карп'юк О.Д.	53,5%	40%	6,7%
Несвіт А.М.	23,8%	74,6%	1,6%

В процесі аналізу ми отримали такі дані. У підручнику Несвіт А.М. запропоновано наступні види завдань:

1. Завдання репродуктивного типу: питання, що потребують відповіді «правда» чи «неправда» – 10,4%; репродуктивні запитання – 26,8%; підібрати заголовок до частини тексту – 5,9%; відновити послідовність подій – 7,4%; підібрати малюнки до тексту – 1,5%; скажи хто – 7,4%; доповнити речення – 19,4%; вставити речення в текст – 8,9%; тестові завдання – 4,4%; скласти розповідь за планом – 1,4%; заповнити таблицю за текстом – 5,9%.

2. Комунікативно-орієнтовані завдання: описати малюнок, використовуючи інформацію з тексту – 1,4%.

Розглянемо тепер види завдань у підручнику Карп'юк О.Д.:

Діаграма 1. Відсоткове співвідношення різних типів завдань у підручниках

1. Завдання репродуктивного типу: питання, які потребують відповіді «правда» чи «неправда» – 33,3%; репродуктивні запитання – 23,3%; вставити слово за змістом – 6,6%; підібрати заголовок до частини тексту – 20%; доповнити речення – 20%; вставити речення в текст – 6,6%; тестові завдання – 6,6%; знайти слово за визначенням – 6,6%; скласти розповідь за планом – 3,3%.

2. Комунікативно-орієнтовані завдання: малюнок на основі тексту – 3,3%; розповідь від імені головного героя – 6,6%.

На думку вчених, саме використання комунікативно-орієнтованих завдань у найбільшій мірі сприяє розвитку в учнів умінь спілкування. Підрахувавши співвідношення комунікативно-орієнтованих та репродуктивних завдань у

підручниках ми отримали такі результати. У підручнику Несвіт А.М. комунікативно-орієнтованих завдань 1,6%, у підручнику Карп'юк О.Д. –6,7%. Отже, для більш ефективного розвитку умінь комунікативного читання учнів основної школи необхідно додати комунікативно-орієнтовані завдання, які б дали можливість реалізувати знання, отримані на основі прочитаних текстів у практиці повсякденного спілкування.

Список використаної літератури:

1. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / И. А. Зимняя. – М. : НПО МОДЭК, 2001. – 432 с.
2. Карпов Д.А. Культуроведческий подход к обучению коммуникативному чтению учащихся старших классов школ с углубленным изучением английского языка: автореф. диссертации ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Дмитрий Анатольевич Карпов.- Санкт-Петербург, 2009.- 283 с.
3. Клековкина Е.Е. Материалы курса «Система подготовки учащихся к ЕГЭ по английскому языку»: лекции 1–4 / Е.Е.Клековкина. – М. : Педагогический университет «Первое сентября», 2008. – 56 с.
4. Концепція «Нової української школи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
5. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 5 – 9 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ed-era.com/img/books/mon59/programs/17.programi-inozemni-movi-5-9.pdf>

В. О. Харчук

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

канд. пед. наук, професор Л.В. Калініна

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАДОК ЯК МАЛИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ФОРМ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Зацікавленість сучасної лінгвістичної науки методами та способами пізнання навколишнього світу пояснює активні дослідження проблеми відображення реальності у людській свідомості, зокрема у свідомості представників різних мов та культур. Представники кожної нації мають своє особливе бачення навколишнього світу, так звану «картину світу», яка відображає їх духовні, фізичні, естетичні, культурні, економічні та інші потреби. Основним матеріалом, що дає можливість розглянути і дослідити картину світу вважаються національно-специфічні концепти, що найбільш чітко відображають риси певного етносу. Проте, можна стверджувати, що загадка, як особливий жанр народної творчості, також може надати цінну інформацію про мовну картину світу, оскільки вона, на рівні із казкою та міфом, з давніх часів відображає процес пізнання світу людиною, зберігаючись в мові на протязі століть. І саме дослідженню даного феномену присвячена дана стаття.

Мета статті – дослідити та обґрунтувати доцільність використання загадок як малих літературних форм на уроках англійської мови, зокрема їх роль при формуванні лінгвосоціокультурної компетентності (ЛСКК) учнів.

Стан дослідження. Вивченням даного виду компетентності займалося ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: О. Г. Андрієва, І. Л. Кукша,

В. Н. Топоров, М. А. Рибнікова, А. Н. Гебстман, Brewer H., Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., Mardan, M.J., Zipke, M..

Виклад основного матеріалу. Відповідно до словника літературознавчих термінів, *загадка* – це художнє алегоричне зображення істот, предметів та явищ шляхом несподіваного зближення їх з іншими істотами, предметами та явищами [2].

Перш ніж досліджувати роль та можливості використання загадок при вивченні англійської мови, необхідно виокремити основні характеристики та функції даного роду малих літературних форм. Однією із найголовніших особливостей загадки є те, що це жанр **усної народної творчості** і тому він тісно пов'язаний із побутом та культурою народу на певному етапі історичного розвитку. Розглянемо функції даних малих літературних форм детальніше.

В. Н. Топоров визначає загадку як особливий механізм, створений культурою для того, щоб зберегти в пам'яті народу інформацію про певні першоджерела і забезпечити тим самим можливість повернення до них у випадку необхідності [3]. Звідси можна виокремити першу функцію загадки – *зберігання та передача наступникам фактів історичного значення*.

Також варто зазначити, що загадки широко використовувалися в казках, при певних обрядах та ритуалах, наприклад в обрядах ініціації, призначенні особи на певну посаду і т.д. Тому наступною важливою їх функцією є *ритуальність*. Загадки з давніх часів слугували як спосіб вирішення певних суперечностей та конфліктів, адже з їх допомогою можна було визначити рівень освіченості та інтелектуального розвитку особи.

Г. Бревнер особливу увагу звертає на такі функції загадок як *пізнавальна* та *ігрова* [4]. Наприклад, давньоанглійські загадки зазвичай були у формі коротких віршованих текстів, схожих на головоломки, що спонукали читала впізнати предмет, тварину, явище природи або ж дію описану в них іншими словами, завуальовано, а іноді і у формі гри. Дійсно, такого роду загадки, як і всі інші головоломки, дають змогу подивитися на речі з іншої, незвичайної сторони, таким чином вони стають своєрідним тренажером для розуму. А загадки, що стосуються науки та релігії, беручи до уваги їх зміст, виконували неабияку пізнавальну функцію [4].

А. Н. Гебстман також звертає увагу на ігрову функцію загадок як провідну. Це підтверджується, по-перше, загальною ігровою атмосферою під час загадування, по-друге, підсилюється типовою для самої загадки грою зі значеннями (багатозначність, омонімія, синонімія або ж гра з близькими за звучанням словами) [1]. Саме тому можна виокремити ще одну функцію загадки – *комічну*, адже загадка стала певною цікавою розвагою, способом провести час і корисно і цікаво. Саме з цією функцією пов'язана поява значної кількості комічних загадок, ребусів, загадок-шарад та загадок на основі гри слів [1].

Всі вищезгадані функції загадки, а також її приналежність до фольклору, і відповідно до живої мови народу, свідчать про те, що загадка це феномен культури, в якому проявляються етноспецифічні риси світогляду носіїв певної мови. Отже, все вищезгадане вказує на необхідність використання даних малих літературних форм на уроках англійської мови як цінного автентичного матеріалу.

На основі функцій даної малої літературної форми виокремимо можливості їх використання на уроках англійської мови в старшій школі:

✓ на **фонетичному** рівні з метою презентацій нового фонетичного явища, фонетичних зарядок, відпрацювання звуків та інтонації, адже багато з них побудовані на використанні близьких за звучанням слів, у віршованій формі. Наприклад: «*It cannot be seen, cannot be felt, Cannot be heard, cannot be smelt. It lies behind stars and under hills, And empty holes it fills. It comes first and follows after, Ends life, kills laughter*» (*Darkness*). «*This thing all things devours: Birds, trees, beasts, flowers; Gnaws iron, bites steel; Grinds hard stones to meal; Slays king, ruins town, And beats high mountain down*» (*Time*) [4].

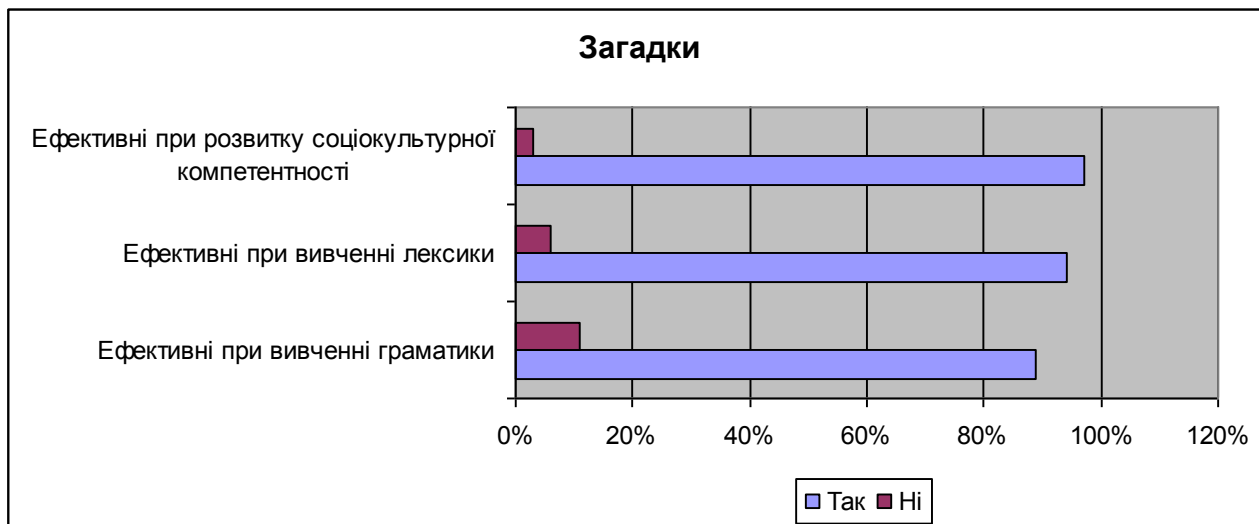
✓ на **граматичному** рівні з метою пояснення найрізноманітніших граматичних явищ, форм та конструкцій, в тому числі й таких, які не притаманні рідній мові. Таким чином робота може стати більш ефективнішою та цікавішою. Наприклад: «*There is a green house. Inside the green house there is a white house. Inside the white house there is a red house. Inside the red house there are lots of babies*» (*Watermelon*). На прикладі даної загадки можна представити конструкції *there is/there are*, сприятиме кращому запам'ятовуванню нового матеріалу. Зважаючи на значну кількість та різноманітність загадок, їх можна підбирати до кожного окремого уроку та матеріалу, що вивчається[5].

✓ на **лексичному** рівні з метою збагачення словникового запасу учнів, адже лексичне різноманіття і водночас простота загадок дозволяє широко їх застосовувати при вивченні кожної теми. Загадки легко підбирати до теми уроку, і в них слова подаються певними тематичними групами, що дозволяє учням краще запам'ятовувати нові лексичні одиниці. Наприклад: «*A cloud was my mother, the wind is my father, my son is the cool stream, and my daughter is the fruit of the land. A rainbow is my bed, the earth my final resting place. What am I?*» (*Rain*) [4].

І нарешті, значну роль відіграють загадки при розвитку **соціокультурної** компетентності учнів, адже, як було сказано раніше, вони відображають світогляд нації-носія мови, є надбанням народу, несуть і передають досвід попередніх поколінь. Наприклад: «*It's a the smoothest thing like **pudding** and pie and the fluffiest thing in the sky*» (*Cloud*). «*As I went over **London Bridge** I met my sister Jenny I broke her neck and drank her blood and left her standing empty* » (*Gin*)[6].

Беручи до уваги все вищезгадане, нами було проведено опитування учнів 10 класу ліцею№2 м. Житомира щодо можливостей використання загадок на уроках англійської мови. Результати представимо наступним у вигляді графіка (рисунок 1.1):

Рисунок 1.1. Результати опитування учнів щодо доцільності використання загадок для вивчення англійської мови

Наш незначний досвід роботи в школі показав, що учні мають бажання використовувати загадки, як засіб навчання іноземній мові, а саме 98% учнів вважає, що загадки ефективні при розвитку соціокультурної компетентності, 97% учнів стверджують, що дана мала літературна форма ефективна при вивченні лексики і 95% переконані, що загадки можуть бути ефективні при вивченні граматики. На думку учнів, навчальний матеріал сприймається краще і запам'ятовується скоріше якщо він подається у цікавій, нестандартній формі, наприклад використовуючи загадки.

Висновки. Загадки мають величезну естетичну та освітню цінність, можуть використовуватися на різних рівнях мови для вдосконалення інтонаційних навичок, тренування та пояснення граматичних явищ, збагачення словникового запасу учнів, допомагають відчувати емоційну виразність мови, розвивають творчі здібності та критичне мислення. Вони є доцільними при розвитку ЛСКК учнів старшої школи, адже репрезентують національний характер, цінності та є одним із найголовніших надбань культури.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження у даному напрямку допоможуть ширше розкрити потенціал загадок та розробити методи ефективного їх використання на уроках англійської мови для розвитку комунікативної компетентності учнів.

Список використаної літератури

1. Гурбстман А. О звуковом строении народной загадки // Русский фольклор. Вып. 1. – М.; Л., 1968.
2. Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К.: ВЦ «Академія», 2007
3. Топоров В.Н. Из наблюдений над загадкой //Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст. – М., 1994.
4. Brewer Н. Old English Riddles. – [Електронний ресурс] / Н. Brewer – Режим доступу: <http://www.chass.utoronto.ca/~cpercycourses/1001Brewer.htm>
5. Nachtigal, Sadie. 2010. How To Use Riddles to Teach English in the ESL Classroom. TEFLIN Journal, Volume 16, No. 2, August 2005.
6. Zipke, М. 2008. Teaching Metalinguistic Awareness and Reading Comprehension with Riddles. The Reading Teacher, 62(2), 128–137.

О. С. Чередник
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
к.п. н., доц. Н.Р.Прокопчук

ВИКОРИСТАННЯ СМАРТФОНІВ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ УСНОМОВЛЕНЄВИХ ВМІНЬ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі становлення освітньої галузі було зроблено вагомий крок у перебудові найважливішої ланки – середньої освіти. Школа – це місце, де формуються усі найважливіші навички дітей, здобуваються базові знання, діти ознайомлюються з основними поняттями. Так як суспільство змінюється, технології вдосконалюються, то і освіта має відповідати тим вимогам, які необхідні для нормального функціонування держави.

Міністр освіти України Лілія Гриневич запропонувала до розгляду концепцію «Нової Української школи» у грудні 2016 року [7], а у вересні 2017 року президент України прийняв новий закон «Про освіту» [7]. Гриневич наголосила на важливості прийняття цієї реформи та виокремила такі пункти, які в подальшому могли б стати руйнівними для держави. Перш за все, це погіршення якості освіти на фоні інших держав, адже за даними 2015 року Україна за рівнем освіти посідає 38 місце із 76 серед країн, в той час, як наш сусід Польща – 11 місце [6: 3]. Наступним негативним наслідком якби не впровадили реформу, було б зниження рівня економіки, а також рівня науково-технічного потенціалу країни [9]. Крім того, однією із проблем є низька ефективність освіти, що призводить до низької мотивації учнів до навчання, а також несприятливих умов роботи вчителів, що також впливає на їх професійну підготовку та відношення до роботи [7].

Головною відмінністю нової освіти від старої – це перехід від системи, де вчитель надає готові знання, використовує застарілі методи навчання, до системи, де вчитель виступає як керівник, модератор, і лише направляє учнів, вчить, як використовувати набуті знання у реальному житті. Лілія Гриневич наголошує, що «учні спроможні лише відтворювати знання, проте часто не отримують вміння застосовувати їх для вирішення життєвих проблем.»[1] А оскільки зараз існує велика кількість ресурсів, де самостійно можна знайти будь-яку інформацію, тому дуже важливою навичкою сучасного життя є її фільтрація, виокремлення основного змісту серед тонни текстів.

Згідно з проектом «Нової школи» було виділено якими ж якостями має володіти учень після закінчення школи. Можна сказати, що всі вони є невід’ємними та важливими, адже охоплюють всі сфери діяльності для ефективної подальшої роботи та влаштуванні у суспільстві. Отже, учень має бути активним допитливим громадянином, мати широкий кругозір, вміти логічно та критично мислити, мати бажання вчитися чомусь новому, створювати щось нове, бути відповідальним за власні вчинки, бути патріотом своєї держави тощо [6: 8].

Зокрема визначено ряд основних компетентностей, формування яких, є передумовою гармонійного розвитку особистості. До них належить знання рідної мови, іноземної мови, математики, знання технологій та природничих наук, компетентність з комп'ютерних технологій, безперервне навчання, фінансова та підприємницька обізнаність, соціальна, культурна та екологічна компетентність [6: 13-14].

Крім того, нова концепція освіти передбачає «... застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху Нової школи...» та «запровадження в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності.» А до основних компетентностей належить інформаційно-цифрова, яка передбачає «застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією...» [6: 13]. Це означає, що школа потребує більшого розширення та залучення інформаційних технологій. Тобто, сучасна освіта не може існувати без сучасних технологій.

Інформаційні технології з кожним днем стають більш доступні, стрімко розвиваються та беруть активну участь в повсякденному житті. Саме тому навчальні заклади шукають все нові методи та підходи до викладання матеріалу на уроках. Залучення різних типів засобів активізує роботу учнів, а також спрощують роботу вчителя [5: 7].

Використання різноманітних комп'ютерних та інших інформаційних систем уже є необхідністю в освіті, адже сучасна педагогіка розвивається і пов'язана із технологічним прогресом. Універсальність комп'ютера всім давно відома. Він включає в себе різноманітні типи даних і операції з ними: фото, відео, звук, текст тощо[5: 24-26]. Але комп'ютери не завжди доступні для всіх учнів одночасно на уроці. Їх зазвичай використовують не як основний засіб, а як допоміжний, для певних самостійних або лабораторних робіт. Саме тому, викладачі, методисти шукають нові способи, відмінні від традиційних, які можна використовувати будь-коли. Ось тому смартфони та мультимедійні технології набувають все більшої популярності.

Мультимедійні засоби дозволяють задіювати майже всі органи чуття, тому рівень засвоєння інформації збільшується завдяки візуальному контакту. Такі засоби надзвичайно важливі при вивченні іноземної мови, в умовах коли відсутнє мовне середовище. А необмежена кількість використань без втрати первинного вигляду дозволяє використовувати необмежену кількість разів. Останнім часом мобільні телефони, а особливо смартфони, набувають більшої універсальності та портативності, вони навіть можуть замінити великі ноутбуки та комп'ютери, а це і є їх перевагою. Крім того майже всі учні мають власні смартфони, що дає змогу заохочувати мобільне навчання.[8: 130].

Таке поняття, як мобільне навчання (m-learning) з'явилося багато років тому, і лише нещодавно дійшло і до нашої країни. Першою конференцією з цієї теми була проведена у 2002 році, а згодом була утворена міжнародна асоціація мобільного

навчання. Згодом, з виходом телефонів на базі Android та iPhone підходи були оновлені, так як ці смартфони мали більший функціонал, ніж їх попередники[2: 39].

Смартфон включає в себе набір різноманітних функцій, таких як камера, відеозйомка, перегляд електронних документів та фотографій, прослуховування та аудіо запис, доступ до мережі Інтернет та різноманітних сайтів, блогів, соціальних мереж та спеціальних додатків для вивчення мови. Хибною є думка, що смартфони будуть заважати вивченню іноземної мови. На думку багатьох фахівців В. А. Куклев, В. Ю. Биков, І.Н. Голіцина, Т.А. Калуга, вони навпаки посилюють пізнавальну діяльність, активізують самостійну роботу, створюються зв'язки між матеріалом, викликають позитивні емоції, через що, уроки іноземної мови будуть викликати лише радість. Крім того, смартфонами користуються більшість підлітків і це та річ, яку вони знають досконало і охоче використовують для навчальної діяльності, так і ігрової та розважальної. Перевагою смартфонів перед комп'ютерами є їх компактність, бездротове з'єднання до мережі Інтернет та можливість рухатися, а не сидіти на місці [4: 165].

Важливо зазначити, що смартфон можна використовувати як засіб навчання та розвитку різних видів діяльності. При цьому треба знати психолого-педагогічні вимоги до навчання, за допомогою якого створюються всі умови для правильного представлення інформації. Викладач при цьому має ретельно підготуватися для того, щоб учні змогли сприймати той матеріал, який будуть опрацьовувати використовуючи телефони. Не допустимо надати перегляд відео, наприклад, уривок з фільму без попередньої підготовки до сприйняття, опрацьованої лексики. Так само має бути підібраний або розроблений комплекс вправ, після перегляду який би вдосконалював різні комунікативні навички учнів [3: 202].

За допомогою різних операцій, смартфон може допомогти розвинути усне мовлення. Такі повсякденні справи, як мобільний зв'язок та програми для спілкування Skype, Viber можна використовувати для усного діалогічного мовлення, так само і соціальні мережі для запису голосових повідомлень, а фотографії та відео можна інтегрувати у навчання через різні описові завдання. Використовуючи систему QR коду учні зможуть легко бути задіяними до роботи з різними матеріалами, іграми. Робота з форумами, з відео ресурсами, з онлайн картами, словниками, електронною поштою, СМС повідомленнями, різними хмарними сховищами, підкастами, додатками та навіть іграми – все це можливості смартфона. Все це, звичайно, можливо лише за умов підключеного Wi-fi доступу або нещодавно підключеного швидкого мобільного інтернету 3G [8: 131; 3: 203].

Важливо також працювати з домашнім завданням, використовуючи інформаційні технології. Існує ряд мобільних додатків створених для таких потреб. Наприклад додаток Google Classroom можна використовувати для певних завдань вдома, так і на уроці. Схожий додаток Edmodo, який є соціальною мережею створеною спеціально для вчителів, учнів та батьків.

На нашу думку, залучення смартфонів на уроках позитивно вплине на мотивацію та пізнавальну діяльність учнів.

Таким чином, модернізація освітньої галузі та запровадження ключових компетенцій, перехід до школи, де вчать працювати з інформацією та здобути

навички використовувати у реальному житті є надзвичайно вагомим підґрунтям для запровадження нових методик та технологій навчання. Використання смартфонів у навчанні значно змінить атмосферу у класі та підвищить рівень сприйняття та засвоєння матеріалу учнями, розвиваючи уже набуті здібності. Зміниться рівень самостійності та рівень усіх видів мовленнєвої діяльності. Часте залучення такого типу діяльності як смартфон, може змінити якість та підвищити мотивацію до такої дисципліни, як іноземна мова, а часте використання автентичних та «живих» матеріалів допоможе учням перебувати у тому мовному середовищі, якого не вистачає у неангломовній країні.

Список використаної літератури

1. 12-річна шкільна освіта: уряд ухвалив проект [Електронний ресурс] // EDUGET. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eduget.com/news/12-richna_shkilna_osvita_uryad_uhvaliv_proekt-2265.
2. Авраменко А. П. Методика применения мобильных технологий в преподавании иностранных языков: этапы развития и современные тенденции/ А. П. Авраменко // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2013. – Т. 17. – №. 6 (149).– С. 36–42.
3. Брухаль Я. Б. Сутність характеристики технології мобільного навчання іноземної мови як педагогічної інновації / Я. Б. Брухаль, О. О. Білик. // Молодий вчений. – 2017. – №6. – С. 201–205.
4. Грунтова Т. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців засобами мобільного навчання / Т. В. Грунтова // Наукові записки, 2017. – т. 2. –№11– С. 162–168.
5. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні: навч.-метод. посіб. / О. М. Кривонос ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. - Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. - 182 с.
6. Нова школа. Простір освітніх можливостей. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016.pdf>
7. Проект Закона "Об образовании": основные нормы [Електронний ресурс] // Osvita.ua. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/school/reform/52432/>.
8. Ткаченко Н. Д. Використання мобільних телефонів у процес навчання іноземним мовам/ Н. Д. Ткаченко // Наукові праці НУХТ. – 2012. – №47. – С. 129–133.
9. Уряд затвердив політичну пропозицію щодо реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249588903.

О. А. Янчук

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к. пед. н., доц. Н.С.Щерба

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Переломним моментом ХХ століття став розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Хоча їх використання і дало поштовх до розробки нових методик у викладанні, суттєво полегшило процес навчання та підвищило його результативність – застосування ІКТ в педагогічній практиці України та інших пострадянських країн носить лише частковий характер. Це зумовлено декількома чинниками, такими як: консервативність вітчизняних педагогічних традицій, недостатнє матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів та мабуть

головна проблема – невміння застосовувати потенціал новітніх методів і засобів навчання.

Оскільки з 2018 року в Україні стартує проект Нової української школи (НУШ), який передбачає наскрізне застосування ІКТ в освітньому процесі та управлінні закладами освіти, то докладне вивчення і систематичне запровадження інноваційних технологій має стати інструментом забезпечення успіху даної реформи. Це забезпечить розширення можливостей педагога та оптимізацію управлінських процесів, таким чином формуючи в учнів необхідні для нашого століття технологічні компетентності [4, с. 8].

На прикладі електронних презентацій можна сказати, що здебільшого вони використовуються як допоміжний засіб у навчанні, тобто їх потенціал не є повністю розкритим. Отже, **актуальність** статті полягає у дослідженні нових можливостей використання електронних презентацій у навчальному процесі, зокрема у навчанні старшокласників усного монологічного мовлення.

Дослідженням проблематики навчання усного монологічного мовлення займалися такі науковці як І.В. Рахманов, В.Л. Скалкін, Л.И. Лазаркевич, Г.М. Уайзер, Є.І. Ітельсон та інші, проте варто зазначити, що тема залишається актуальною і в наш час, особливо в умовах використання ІКТ.

Серед основних труднощів навчання усного монологічного мовлення є відсутність природного середовища. І.В. Рахманов вважає, що штучне середовище, яке намагаються створити на уроках у школі дуже відрізняється від природного, оскільки у реальному мовному середовищі учень постійно оточений носіями мови, що допомагає йому використовувати почуті правильні зразки. Говорячи про штучне середовище, варто розуміти, що учень може почути або неправильні зразки мови від інших учнів, або ж правильні, проте ті, які він вже знає [5, с. 4].

Іншим суттєвим утрудненням є відсутність інтеракції з іншими мовцями. В процесі діалогу, учні здатні впливати один на одного, настановити на думку, допомагати дотримуватися структури та теми мовлення. У свою чергу, монолог має односторонній характер висловлювання, який не передбачає негайної реакції того, до кого він адресується. Тому учень має утримувати в пам'яті структурну канву усномовленнєвого висловлювання. О.Є. Мисечко називає такі психологічні особливості монологу як: поєднання елементів підготовленого й непідготовленого мовлення, повнота та розгорнутість мовлення, а також зв'язність, логічна послідовність, смислова завершеність [3, с.130]. В свою чергу, С.Ю. Ніколаєва перераховує наступні лінгвістичні особливості монологічного мовлення: складний синтаксис, а також зв'язність, яка передбачає володіння мовними засобами міжфразового зв'язку. Такими засобами виступають лексичні та займенникові повтори, сполучники та артиклі. Крім того монолог передбачає вживання усномовленнєвих формул для дотримання його упорядкованості [2, с.171]. Такі психологічні та лінгвістичні особливості також можуть створювати складнощі для учнів навіть на старшому шкільному етапі.

Перш, ніж перейти до можливостей полегшення труднощів, вказаних вище, варто розглянути нормативні вимоги, що висуваються до усного монологічного мовлення старшокласників. Як відомо, знання старшокласників межують на рівнях

елементарного (A2) та незалежного (B1-B2) користувача. Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗЄР) усне мовлення користувачів цих рівнів характеризується через наступні дескриптори (див. табл. 2):

Дескриптори ЗЄР щодо володіння усним мовленням користувачів на рівнях A2-B2

Елементарний рівень (A2)		<ul style="list-style-type: none"> Може продукувати прості та переважно ізольовані фрази про людей та місцевість. Може скласти простий опис або презентацію інших людей, життєвих або робочих умов та буденних справ.
Незалежний рівень	B1	<ul style="list-style-type: none"> Може чітко та вільно вести прямий опис однієї з великої кількості тем, яка відповідає його/її колу інтересів, чітко витримуючи структуру.
	B2	<ul style="list-style-type: none"> Може скласти чіткі, детальні описи та презентації з широкого кола питань, пов'язаних з його/її зацікавленнями, доповнюючи та підтримуючи свої ідеї допоміжними аргументами та власними прикладами. Може скласти систематизовані описи та презентації з відповідним висвітленням важливих моментів та окремих деталей [1, с. 58].

Як бачимо, порівняно з рівнем A2, на рівнях B1-B2 самостійність і обсяг усномовленнєвих висловлювань учнів мають підвищитись. Це означає, між іншим, доцільність використання ширшого арсеналу опор, оскільки знання та вміння учнів користуватися мовними засобами ще не достатньо розвинені. Адже дотримання структури монологу, висвітлення деталей, використання нових лексичних або граматичних одиниць, а також допоміжна аргументація та наведення власних прикладів можуть переважати мовця та вплинути на загальний результат його презентації.

Як відомо, опори, що використовуються як засоби навчання іноземних мов, розподіляються на вербальні та невербальні (див. табл. 3).

Опори для навчання усного мовлення за О.Є. Мисечко

	Змістові	Смислові
Вербальні	Текст (графічний або звуковий) План Підстановчі таблиці Логіко-структурна схема Рольові картки та ключові картки	Ключові слова, сентенції Логіко-смілова схема Функціональна модель Роздаткові картки
Невербальні	Кінофільм/діафільм Слайди, малюнки Предмети Фото та картинки.	Діаграми, схеми Таблиці Символи Плакати, карикатури [3, с.134]

Розглянемо, яким чином вказані різновиди опор можуть реалізуватись у ході використання електронних презентацій. Ми можемо запропонувати наступні прийоми: «презентація-підказка», мовленнєва розминка, а також «монолог-ланцюг».

Розглянемо варіант використання *презентації-підказки*. Наприклад, використовуючи дедуктивний підхід до навчання усного монологічного мовлення, вчитель задає учням домашнє завдання підготувати монолог на певну тему за зразком, використовуючи при цьому у презентації:

- зразок, за яким учні мають скласти своє висловлювання;
- план висловлювання чи запитання до нього, що показують структуру тексту, а також картинки для покращення зорового сприйняття;
- початки і закінчення тексту тощо.

Якщо використовується індуктивний підхід до навчання усного монологу, то вчитель може вставити у презентацію:

- карту думки, попередньо створену з учнями у класі, що ілюструє можливі напрями розвитку висловлювання;
- лексичні одиниці, що належать до різних частин мови;
- лексичні одиниці, що належать до розмовної теми;
- фразеологізми;
- граматичні структури тощо.

На I та II етапі навчання усного мовлення учень зможе користуватися презентацією як комплексною опорою. Такий варіант, сприятиме засвоєнню учнями уміння дотримуватися структурованості монологу, допомагатиме у підготовці та під час виступу, адже презентація наштовхуватиме мовця на думки, не даючи загубитися чи відійти від теми. Також презентація контролюватиме використання учнями правильних лексико-граматичних структур та інше.

Розглянемо можливості використання презентацій для організації *мовленнєвої розминки*. Вчитель створює презентацію зі словами, фразами та картинками. На їх основі на початку уроку учням пропонується скласти веселі історії, проте тепер вони повинні імпровізувати. Учням не будуть відомі заздалегідь всі слайди, отже вони повинні задіяти свою фантазію. Такий вид роботи позитивно впливатиме на настрій учнів та їх активізацію на початку уроку, адже важко весь урок лише сприймати новий матеріал, навіть старшокласникам потрібна гра у процесі навчання. Крім того, така розминка, розвиватиме креативність учнів, допомагатиме їм вчити та засвоювати нову лексику та формуватиме навички імпровізації.

Наступний приклад використання електронних презентацій – це «*монолог-ланцюг*». На основі презентації, учні повинні скласти монолог як це відбувається при мовленнєвій розминці, проте різниця полягає у тому, що учні працюють разом, ланцюжком, один за одним доповнюючи його на основі слів та фраз з презентації. Крім того, групове висловлювання повинне залишатися логічним і дотримуватися чіткої структури, тому остання має бути відображена в презентації. Така діяльність розвиватиме усне мовлення учнів, вміння дотримуватися структури у мовленні та розвиватиме їх пам'ять, адже в процесі створення усного монологу учні повинні пам'ятати, що казали їх однокласники, аби не втратити логічного ланцюга подій, а також щоб відштовхуватися від попередніх подій.

Такі приклади використання презентацій у навчанні старшокласників усного монологічного мовлення, хоча і не зможуть створити природного середовища вивчення іноземної мови, проте допоможуть учням уникнути засвоєння неправильних зразків використання мови за рахунок запропонованих опор. Крім того, використання електронних презентацій сприяє реалізації принципів наочності та інклюзивності середньої іншомовної освіти, що дозволить врахувати навчальні стилі учнів і тим самим підвищити ефективність навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Language Policy Unit, Strasbourg. URL: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах // Колектив авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. 320 с.

3. Мисечко О.Є. Методика навчання англійської мови в середній школі : посіб.-практикум для студ. вищ. навч. закл. / О. Є. Мисечко ; Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. - Житомир : Полісся, 2002. 253 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczya.pdf>
5. Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке : учебное пособие / И.В. Рахманов. – Москва : Высшая школа, 1980. 120 с. – (Библиотека преподавателя).

**VI. Актуальні проблеми літературознавства. Естетичні особливості
літературного процесу різних епох у соціально-історичному і культурному
контексті.**

А. І. Бабичева

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доцент І. М. Рудик

**СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «NONCONFORMITY»
В РОМАНІ КЕНА КІЗІ «ПРОЛІТАЮЧИ НАД ГНІЗДОМ ЗОЗУЛІ»**

Як ментальне утворення, що має відносно впорядковану структуру, концепт являє собою результат пізнавальної діяльності як окремої особистості, так і суспільства в цілому й несе комплексну інформацію про певний предмет чи явище, а також інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю й її відношення до цього явища / предмета [2: 57].

На сучасному етапі розвитку лінгвістики можна сміливо говорити про значні досягнення у становленні однієї з її галузей – концептології, тобто науки про концепти. Дослідження концептів відбувається багатьма способами, серед яких – опис мовних засобів втілення концептів і когнітивне моделювання вербалізованих концептів, фреймове представлення концептів у різних дискурсах, дослідження засобів осмислення концептів, опис прагматичних, національних, гендерних і інших характеристик вербалізованих концептів [1: 268]. Аналіз засобів актуалізації концептів має велике значення для дослідження особливостей концептуальної картини світу та ментальності того чи іншого народу, що і становить **актуальність** статті.

Мета статті – надати короткий аналіз мовних засобів, за допомогою яких концепт «nonconformity» представлений у творі американського письменника ХХ століття Кена Кізі.

Аналізуючи концепт «nonconformity», в першу чергу звертаємо увагу на такі стилістичні засоби, як метафора, порівняння та персоніфікація, які можуть змінювати пряме значення слова, надавати фразам особливого змісту, який не ґрунтується на точному значенні слів у їх складі [2].

У творі, що розглядається, автор використовує широке розмаїття стилістичних засобів, серед яких метафори, епітети, алюзії, порівняння, іронія та багато інших.

В першу чергу, варто звернути увагу на лексичне наповнення твору. Так, для зображення протесту та “нонконформістських” настроїв головного героя, Кен Кізі використовує розмовну лексику, сленг і вульгаризми. За допомогою цього він створює протиставлення між мовою Медсестри та МакМерфі:

- Медсестра Ретчед: *«Of course, you may take the suggestion up with the rest of the staff at some time, but I'm afraid everyone's feelings will correspond with mine: we do not have adequate coverage for two day rooms».*

- МакМерфі: «Tell me why. You gripe, you bitch for weeks on end about how you can't stand this place, can't stand the nurse or anything about her, and all the time you ain't committed. I can understand it with some of those old guys on the ward».

Як бачимо, мова медсестри відповідає літературним нормам, в той час, як МакМерфі вживає ненормативну лексику, що надає його словам більш емоційного й агресивного звучання. В такий спосіб автор наголошує на бунтарському дусі МакМерфі та холодному спокої Ретчед [3: 121].

Що стосується власне стилістичних засобів, звернімо увагу на метафори. Так, одним з центральних вважається метафоричне порівняння групової терапії в лікарні з побоїщем на пташнику: *"So," he says, "it's as simple as that, as stupidly simple as that. You're on our ward six hours and have already simplified all the work of Freud, Jung, and Maxwell Jones and summed it up in one analogy: it's a 'peckin' party"* [3: 57]. МакМерфі робить це тому, що групові збори протилежні тим, якими мають бути терапевтичні збори й спрямовані, навпаки, на пригнічення духу людини, налаштування пацієнтів один проти одного. Так само як на пташиному побоїщі, тут кожний клюватиме іншого, поки в підсумку всі не будуть побитими. Саме тому медсестра Ретчед, розповідаючи про слабкості одного пацієнта, долучає до дискусії інших, що призводить до взаємних образ та словесних перепалок. Наприкінці такої зустрічі людина почувається приниженою, осоромленою, невпевненою в собі та в своїй вартості; її індивідуальність руйнується: *«No, that nurse ain't some kinda monster chicken, buddy, what she is a ball-cutter. [...] There's nothing worse. It makes you sick, it saps every bit of strength you got»* [3: 57].

Також важливим є метафоричне порівняння лікарні з Комбайном, а старшої медсестри – з його важелем. Зазначена метафора представлена ще на початку твору за допомогою героя Бромдена. В першій главі він розповідає про свої відчуття, коли бачить Ретчед: *«she blows up bigger and bigger, big as a tractor, so big I can smell the machinery inside the way you smell a motor pulling too big a load»* та описує її зовнішність: її рухи *«precise, automatic»* та *«Her face is smooth, calculated, and precision-made»*. Така метафоричність підкреслює глибину символу лікарні-соціуму, який працює ніби машина та яким керують механізми, які не мають жодних відчуттів і покликані лише нищити все людське. Великий Комбайн намагається перетворити людей на машини, лишаючи їх і фізичної, і духовної свободи, здатності протистояти та опиратися режиму [5].

З метою підсилення враження, в творі детально описується стан людини після її зіткнення з Комбайном. Для цього Кізі використовує інші метафори, називаючи божевільних «гострими» та «хроніками», які в свою чергу поділяються на «ходячих», «коліщатка» та «овочів»: *«What the Chronicles are — or most of us — are machines with flaws inside that can't be repaired, flaws born in, or flaws beat in over so many years of the guy running head-on into solid things that by the time the hospital found him he was bleeding rust in some vacant lot»* [25: 106]. Так, «гострі» ще не загубили себе, вони ще не зламані та свідомі, тоді як «овочі» остаточно втратили свою волю: *«The Vegetables piss the bed, activating an electric shock and buzzer, rolls them off on the tile where the black boys can hose them down and get them in clean greens»* [25: 107].

Окрім метафор, автор часто вдається до застосування алюзій, звертаючись до Франца Кафки та Марка Твена, історичних фігур Наполеона, Гітлера та Максвелла. Так, однією з важливих алюзій у творі є алюзія на роман «Мобі Дік» Германа Мелвілла. Як ми пам'ятаємо, на чорній білизні МакМерфі зображений білий кит, який є знаком бунтарського духу героя. Разом з тим, можна провести паралель між палким бажанням Капітана Ахаба вбити білого кита та жагою медсестри Ретчед до повного контролю над діями та думками людей. МакМерфі не дозволяє підкорити себе, так само як Мобі Дік не дозволяв себе захопити. В певному сенсі, вони обидва є уособленням свободи та невпинної сміливості [4].

Серед інших стилістичних засобів знаходимо також епітети та порівняння, які представлені двома групами: 1) ті, що стосуються зовнішності, поведінки та вчинків, об'єктів та явищ, та 2) стосунків між героями. Усі вони певною мірою впливають на широту розкриття концепту «nonconformity», адже описують стан людей, які втратили здатність бути інакшими, їх зовнішній вигляд. Так, К. Кізі використовує епітети для опису процедури лікування: «*My lungs pull for the **thick plastic air like getting it through a pinhole***»; ставлення медсестри до пацієнтів: «*with **automatic smile-and-good-morning** for each man she passed*»; психологічний стан пацієнтів: «*I tried to laugh with him, but it was **a squawking sound, like a pullet trying to crow. It sounded more like crying than laughing***» [3: 118, 136].

Крім того, в творі знайти активно використовуються образні порівняння («his thin shoulders folded nearly together around himself, like green wings»), ситуативна іронія (МакМерфі приходить до лікарні вільним та здоровим, але помирає від лікування лоботомією), відокремлені конструкції («*And he was too drunk, too. The Combine had whipped him. It beats everybody. It'll beat you too*»), окличні речення («*They don't bust you that way; they work on you ways you can't fight!*») та риторичні запитання («*Now, would that be wise? Would it?*»), що надають твору більшого емоційного забарвлення [4: 141-145; 3: 136].

Аналіз стилістичних засобів, використаних у творі Кена Кізі, свідчить про те, що найбільший акцент автор робить на використанні метафор. Близько 25% з них стосуються особистості та її поведінки. Саме ці метафори, а також метафори, що стосуються психологічних характеристик героїв і характеристик Комбайну, відіграють найбільшу роль в актуалізації концепту “nonconformity” в романі.

Таким чином, ми бачимо, що автор використав широкий спектр стилістичних засобів, кожен з яких по-своєму розкрив значення концепту “nonconformity”. Аналіз використаних символів та метафор підтвердив, що вживання стилістичних засобів є одним з найефективніших шляхів розкриття значення концептів.

Список використаної літератури

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов // Русская словесность: Антология / Под ред. В.В. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 267-280.
2. Єфімов Л.П. Стилістика англійської мови і дискурсивний аналіз. Учбово-методичний посібник / Єфімов Л.П., Ясінецька О.А. – Вінниця: „Нова Книга», 2004. – 240 с.
3. Kesey K. One Flew Over the Cuckoo's Nest / Ken Kesey. – Penguin Classics; New Ed edition, 2005. – 320 p.
4. Malin Irving. “Ken Kesey: One Flew Over the Cookoo's Nest.” Critique. (February 1962): 81-84. Rpt. in One Flew Over the Cookoo's Nest: Text and Criticism. Ed. John Clark Pratt. New York: The Viking Press 1973. – 518 p.
5. Sullivan Ruth. “Big Mama Big Papa and Little Sons in Ken Kesey's One Flew Over the Cookoo's Nest.”

Literature and Psychology. (January 1975): 34-44. Rpt. in *Contemporary Literary Criticism*. Eds. Carolyn Riley and Phyllis Carmel Mendelson. Vol. 6. Detroit: Gale Research Company 1976. – 467 p.

ЕКФРАСИС ТА ЕКФРАСТИЧНА ЕКСПОЗИЦІЯ В РОМАНІ ГРЕГОРІ НОРМІНТОНА “КОРАБЕЛЬ ДУРНІВ”

Екфрасисом в літературі прийнято називати відтворення твору одного виду мистецтва засобами іншого. Прикладом такої взаємодії мистецтв може бути детальний опис щита Аххіла в “Ілліаді” Гомера, який займає 120 стрічок. Так, за допомогою слів автор створює візуальний образ. Оскільки в такому випадку переплітаються різні види мистецтва, то можна відзначити, що екфрасис є підвидом інтермедіальності.

Цікавим феноменом, що тісно пов’язаний з екфрасисом є екфрастична експозиція. В літературі експозицією прийнято вважати частину літературного твору, яка передує головному сюжету, і метою якої є охарактеризувати місце і час дії, головних героїв, та обставини, що передують головній частині твору.

Екфрастичною експозицією Бочкарьова називає введення картини або іншого твору мистецтва перед початком дії (тобто перед зав’язкою) з ціллю підготовки читача та символічного трактування літературного твору. Вона також відмічає, що екфрастична експозиція часто варіативно повторюється в фіналі, обрамлюючи сюжетну дію [3].

Говорячи про екфрастичну експозицію в контексті роману Нормінтона варто відзначити, що вона не тільки є початком твору, але й проходить через увесь твір до самого кінця, і завершує його. Герої картини Босха стають головними персонажами роману, які плывуть на кораблі без будь-якої цілі. Композиція роману нагадує “Контенберійські історії” Чосера або “Декамерон” Бокаччо. У романі є кілька сюжетних ліній. Головні дії відбуваються на тлі картини. Автор знову і знову повертає читача до корабля, який більше схожий на корито [2].

Цікавим є те, як автор будує саму експозицію роману. Він починає з опису пейзажу і поступово переходить до опису персонажів, а потім - до опису предметів. Перелічуючи усіх персонажів, автор змушує читача кидати погляд з однієї частини картини до іншої, при цьому упускаючи другого Плавця, але згадує площку для пожертвувань (a bagging-bowl), яку тримає цей Плавець.

Бочкарьова відзначає, що у другому абзаці прологу просторові характеристики, характерні для хронотипу картини, неочікувано перериваються питанням про час, особливо значущого для романної оповіді: «How long has this motley crew been assembled? All the usual pointers to Time are lacking. The seasons do not change» [5:1].

Цікаво, що автор використовує не тільки сам корабель як сцену де відбуваються події, але й усіх героїв роману. Тут варто звернути особливу увагу на те, як Нормінтон описує кожного героя і чи його опис збігається з самою картиною.

Багато авторів у своїх творах для опису героя використовують портретний екфрасис. Це опис персонажа, який базується на картині, яка була написана до написання твору. Таким чином, автор просто змальовує образ персонажа, передаючи візуальний образ за допомогою мови. Автор ніби пише свою картину за допомогою слова.

Портрет героя є звичною річчю для усіх літературних творів, оскільки він допомагає читачу краще зрозуміти характер героя, його позицію у творі та в цілому уявити образ героя. Використання портрету в творах не є чимось особливим, та способи, якими цей портрет створюється досить різняться, оскільки вони є глибоко індивідуальними і характеризують стиль письменника.

Розмірковуючи про зображення зовнішності героя, Готгольд Ефраїм Лессінг писав, що автор повинен характеризувати зовнішність героя не просто описуючи того, чи іншого персонажа, а через його дії, поведінку та вчинки. Він наводить приклад з “Ілліади”, де Гомер замість того щоб описувати Єлену, описує самі події, що спричинила її краса [1: 234].

Тому варто одразу відзначити, що автор не вдається в подробиці, описуючи персонажів, а слідує за цим принципом і більшу увагу приділяє характеристиці внутрішнього світу персонажів, оскільки, на нашу думку, візуальні характеристики читачу допоможе уявити сама картина уже згаданого нами Босха.

Автор починає опис героїв із Сплячого П'яниці. Автор пише, що він ніби попав в рай (in Elysium). Він характеризує його мозок, як затуманений та похмурий (murky) і порівнює його з скрипторієм, щоб показати, як плутаються його думки. Автор використовує такі прикметники як murky, benighted, crumpled, що додає похмурості образу Сплячого П'яниці.

Порівнюючи описаний Нормінтоном образ із персонажем на картин, ми бачимо П'яницю, уже пробудженого П'яною Бабою. На його обличчі блаженна усмішка, ніби, він тільки що повернувся зі свого Раю, що був спровокований похміллям. У руці він тримає велику флягу.

Наступним не менш цікавим героєм є П'яна Баба. Перше на що звертає увагу автор, це зловонність даного героя. Він порівнює її запах з запахом підмишок незнайомця. Сплячий П'яниця через нестерпний запах П'яної Баби навіть звертається до Бога з проханням послати ангелів, які б закрили його ніс та врятувавши його.

Образ, описаний Нормінтоном, відповідає картині Босха, на якій дана героїня нависла над Сплячим П'яницею, замахнувшись на нього флягою. Тут не зовсім зрозуміло її наміри: чи то вона хоче пригостити розбудженого нею П'яницю чи навпаки, провчити. Її обличчя і руки темні, одяг важко спадає по старому тілу.

Характеристика П'яної Баби продовжується через історію, яку вона розповідає. Вона написана у низькому стилі з використанням вульгаризмів, подекуди відчувається натуралізм. Це ще раз підкреслює її грубість і вульгарність.

Далі автор переходить до опису Співаків Горлопанів. Він не може сказати нічого про їх походження, хто вони і звідки. Єдине, що йому відомо це те, що вони нероздільні. Він навіть порівнює їх з трьохголовим чудовиськом. І хоча кожен з них

ненавидить один одного і готовий за будь-якої нагоди позбутися один одного, вони завжди разом.

Наступний портрет змальований автором є образ Ненажери. Описуючи його автор лише підкреслює його пристрасть до їжі і байдужість до будь чого іншого. Єдине, що його цікавить, це курка, що якимось дивним чином опинилась прив'язана до мачти і ніяк не дає Ненажері відрізати від себе шматочок та втамувати голод.

Описуючи курку Нормінтон відзначає, як вона блистить і переливається, ще раз підкреслюючи те, наскільки вона бажана для Ненажери.

На нашу думку, найцікавішим образом тут є Блазень. Письменник нагадує нам, що не слід судити за зовнішністю. Хоча він описує його як невеликого та худорлявого з ідіотським скіпетром, автор відзначає, що вираз на його обличчі говорить про безтурботність і байдужість до всього, що відбувається на кораблі. Він навіть обернувся спиною до справжніх дурнів. Здається, що він один розуміє, що їх корабель нікуди не прийде. Лише на його масці залишився закам'янілий вираз горя. Автор запитує читача, чи повинні ми довіряти зовнішнім проявам і прийняти той факт, що лише людина з вухами віслюка може насолоджуватись самовладанням. Нормінтон відкриває нам правду, говорячи, що Блазень насправді мудрець.

Наступним героєм описаним автором є Розкаянний П'яниця. Нормінтон підкреслює ступінь його сп'яніння наступними словами та фразами: *desperately unwell, vomiting, his guts are in turmoil*. Хоча автор називає його "розкаянним", ніщо не вказує на те, що він розкається. Хіба що даний "акт очищення від того, що його отрує зсередини". Він описує його як чоловіка з неохайним, матовим, жирним волоссям.

Здавалося б найрозумніший і найдостойніший герой даного екіпажу - це Монах, якого Нормінтон називає "a man of great learning". Він і астроном, і хімік, і байкар. У читача тут виникає питання, що ж ця чесна людина робить на цьому судні між розбрату та пияцтва. Та уважний читач зрозуміє, що Нормінтона насміхається над ним, засуджуючи розумову гордовитість, зарозумілість та духовне самозванство.

Автор використовує картину Босха для того, щоб дати читачу уявлення про персонажів роману та направити його. Оскільки візуальний образ краще сприймається читачем, автор виграє не тільки в тому, що економить час і сили, які він мусив би витратити на детальний опис кожного персонажа і місця, де розгортаються події, а й допомагає читачу найточніше уявити те, що він хоче передати. Не варто забувати і про інтермедіальність та алюзії, які спрацьовують тут, пробуджуючи фонові знання читача, тим самим надаючи додаткового змісту самому роману.

Список використаної літератури

1. Бахтин М. Собрание сочинений в семи томах. Том 3. Теория романа (1930—1961 гг.) / М. Бахтин — Москва, 1996. — (Русские словари).
2. Бовсунівська Т. В. Екфразис та інтермедіальність / Т.В. Бовсунівська / Літературознавчі студії. — 2013. — Вип. 39 (1). — С. 109-115.
3. Бочкарева Н. С. ЭКФРАСТИЧЕСКАЯ ЭКСПОЗИЦИЯ В РОМАНЕ ДЖ. БАРНСА "МЕТРОЛЕНД" / Н. С. Бочкарева. // 3 (19). — 2012. — С. 161–170.

4. Бочкарева Н.С. Функции живописного экфрасиса в романе Грегори Норминтона «Корабль дураков» / Н. С. Бочкарева. // Вестник Пермского университета. – 2009. – №6. – С. 81–92.
5. Норминтон Г. Корабль дураков / Грегори Норминтон. – Москва : АСТ, Ермак, 2005. – 256 с.

М. С. Давидюк
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент Т. П. Ковальова

ЛІНГВОПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОБРАЖЕННЯ СВІТУ РЕЧЕЙ У РОМАНІ БЕРТОЛЬДА БРЕХТА „DREI GROSCHEN ROMAN“ (KTRCBRJ- CTVFYNBXYBQ FCGTRN)

Лінгвопоетику можна визначити як розділ філології, що вивчає естетичні властивості слів, яких вони набувають у художньому контексті. Коли дослідник має справу з не художнім мовленням, то його сприйняття в цілому можна охарактеризувати як пряме сприйняття мовних одиниць у єдності їхнього змісту й вираження. Та коли різноманітні елементи мови опиняються у сфері словесно-художньої творчості, вони перевтілюються, проявляючи об'єктивно закладені в них можливості естетичного вираження [2].

Розвиваючи це положення, російський філолог А. Ліпгарт визначає лінгвопоетику як «розділ філології, в рамках якого стилістично марковані мовні одиниці, що використовуються в художньому тексті, розглядаються у зв'язку із питанням про їх функції й значимість для передачі певного ідейно-художнього змісту і створення естетичного ефекту» [6].

На сучасному етапі розвитку лінгвопоетики дослідницький інтерес науковців найчастіше спрямований на семантику та зміст художнього тексту.

Актуальність даної статті зумовлена її належністю до кола питань сучасної лінгвістичної науки, які стосуються особливостей структури та семантики художніх текстів, мовних складових індивідуального авторського стилю. Актуальність визначається також зорієнтованістю дослідження на вивчення шляхів зображення світу речей у художньому тексті.

Мета даної статті – здійснити аналіз семантичних способів зображення матеріальних артефактів романі Бертольта Брехта.

Об'єктом дослідження є текстові фрагменти, в яких передано зображення матеріальних артефактів.

Предметом аналізу в роботі є лексико-семантичні та функціональні особливості зображення артефактів.

Матеріалом дослідження виступає роман Бертольта Брехта „Drei Groschen Roman“.

У сучасній естетиці артефактом прийнято називати предмети, спеціально створені для функціонування в системі мистецтва; в більш широкому філософському розумінні – будь які штучно створені об'єкти.

Як вважає радянський філолог В. М. Топоров, основний статус речі не високий: річ завжди вторинна, допоміжна, не самодостатня. Вона виготовлена людиною з чогось первинного (або більш первинного, ніж сама), призначена для задоволення певних потреб, для використання людиною, стоїть між людиною та результатом, якого вона сподівається досягнути за допомогою цієї речі, щоб задовольнити свої потреби [7].

У літературному творі артефакти семантично ускладнюються і стають важливим інструментом у реалізації художнього смислу всього твору. Відомий літературознавець О. П. Чудаков вважає, що світ речей складає один з трьох рівнів світу письменника: «Світ письменника, якщо розуміти його не метафорично, а термінологічно, як певне явище на пояснення всесвіту зі своїми внутрішніми законами, в число своїх основних компонентів включає: а) предмети, які, розташовуючись у художньому просторі, перетворюються на художні предмети; б) героїв, які діють у просторовому предметному світі й володіють світом внутрішнім; в) події, які відбуваються з речами й героями» [6].

Предметний рівень тісно взаємодіє з іншими компонентами тексту і багато в чому дозволяє пояснювати й аналізувати їх крізь призму речі. Російський філолог М. М. Болдирев вважає, що у літературознавстві річ, як правило, розглядається в її відносинах:

1. З героєм (портрет, костюм, анатомічна будова). Зв'язок людини і речі нерозривний. Не тільки предметний світ служить людині, а й людина піклується про нього, оберігаючи його і доглядаючи за ним.

2. З художнім простором (інтер'єри, пейзажі, ландшафти). Артефакти виступають засобом заповнення домашнього внутрішнього простору, стають речами господарського вжитку, переходять з приватних володінь у спільне.

3. З художнім часом. Річ є головним посвідченням багатовікового існування, вона – це код, який дозволяє проникнути в мікросередовище свого часу [1].

Світ речей у літературному творі співвідноситься з предметами матеріальної культури в реальній дійсності, тому тексти рясніють предметами, характерними для певної культури або епохи.

Дослідження лексико-семантичної організації зображення світу речей передбачає визначення семантичних ознак і лексико-семантичних способів їх репрезентації. Проведений у роботі аналіз базується на класифікації семантичних ознак, що запропонована вітчизняним вченим Т. І. Іжевською. Дослідниця розмежовує наступні групи семантичних ознак:

1. Оцінно-описові (співвідносяться зі сферою раціонально-оцінного сприйняття);
2. Емоційно-описові (співвідносяться зі сферою емоційно-чуттєвого сприйняття);
3. Зображально-описові (створюють конкретний зоровий образ).

Останні за своїм характером можуть бути: а) нейтральними; б) маркованими; в) лейтмотивними або лейтмотивно-імпліцитними. Відповідно до трьох груп семантичних ознак виділяються три способи зображення – оцінний, абстрагований і візуальний (Т. І. Іжевська) [3].

Визначення способу зображення відбувається на основі домінуючих ознак, оскільки в будь-якому художньому описі має місце поєднання емоційно-оцінних і конкретно-чуттєвих елементів [4].

У зображенні матеріальних артефактів в досліджуваному творі фігурують семантичні ознаки різних типів, наприклад:

- оцінні: *erstklassiges Brautkleid; hübsche Möbel; hässliche St hle; billige Waren; dieser komplizierte Rasierapparat; neue Wohnung, von der vorläufig nur ein Zimmer eingerichtet sei; Entwurf eines höflich gehaltenen, juristisch abgefaßten Briefes;*

- емоційні: *weltabgeschiedene Kammer mit den unschuldig rosa getünchten Wänden; Brotleibe wurden zu furchtbaren Waffen; aus winzigen, einfenstrigen GelaЯ, in dem Polly durch die offene Тър ein Gewirr von Мүbelstүcken und Kindern sehen konnte; unbequeme und hдssliche Stühle; phantastisch billige Waren;*

- зображальні, які у свою чергу є:

- a) нейтральними: *enge Wohnungen; einen dicken roten Teppich; mit Dachpappe gedeckte Verschlag in dem er eine Bleibe gefunden hatte; dicke Teppich;*

- b) маркованими: *auf dem wurmstichigen Schreibtisch; blechbeschlagene Тър; Gartenstühle, die aus Klappsessel, FuЯbank und Schirm bestehen, in diese Teile zerlegt verkaufen; lүchtrige Schuhe; Kleiderrechen in der Flurgarderobe,*

- c) лейтмотивно-імпліцитними: *kleine, rosa getünchte Zimmer, wurmstichiger Ladentisch.*

У більшості описів артефактів, які фігурують у романі, домінують зображально-описові ознаки, за допомогою яких передані колір, матеріал, форма, структура, просторові характеристики тощо, наприклад: *dunkle Wände der Schiffsinnen; auf dem Schreibtisch, der mit einer Glasplatte bedeckt war; Brosche, die immer noch auf dem Schreibtisch lag; schottischer Stuhl; trocknes Brot; nahm sich Ale aus einer der Flaschen, die in der Ecke der Zelle standen; seidene Hemdhose.*

Зображально-описові ознаки роблять розповідь більш наочною, дозволяють читачеві краще уявити предметне середовище, що слугує місцем подій.

Виокремлення зображально-описових маркованих ознак сприяє створенню конкретного зорового образу. Так, змальовуючи атмосферу переповнених доків, в яких люди метушилися, намагаючись відремонтувати давно непридатні до експлуатації транспортні кораблі, автор використовує порівняння з бджолиними вуликами: „*Vormittags ging er zu den Docks. In den Schiffen summte es wie in Bienenkürben*“ [8:106]; для того, щоб відтворити колорит неприбуткового магазину автор використовує деталь – двері, оббиті бляхою: „... *und ging ihm voraus durch eine blechbeschlagene Тър ins Nebenzimmer*“ [8:10]; з допомогою наступної ознаки - безнадійна кімната стала світлішою – Б.Брехт підкреслює, яку велику надію подарувала Поллі пані Кроул, яка знаходилася в дуже скрутному фінансовому становищі, пообіцявши попросити у Мака продати їй дешеву крамничку: „*Die trostlose Stube wurde heller, solange sie dasaЯ, lдchelnd...*“ [8:273].

Лейтмотивно-імпліцитні зображальні ознаки, які фігурують в описах, є важливими для розуміння характерів героїв та ідейного змісту твору. Так, в зображенні інтер'єру кімнати Поллі автор виокремлює ознаку *kleines, rosa getünchtes Zimmer*, яка повторюється впродовж роману п'ять разів і підкреслює колишню невинність, тендітну дівочість героїні, тим самим створюючи контраст зі змінами в її характері, адже Поллі у своїй маленькій дівчачій кімнатці готується до втечі та таємного весілля з Маком: „*Eine halbe Stunde später packte auch Polly in ihrem kleinen rosa Zimmer...*“ [8:84].

Імпліцитний зміст мають деякі предмети інтер'єру крамниці Джонатана Пічема.: „*Hinter einem wurmstichigen Ladentisch standen zwei Мднner*“ [8:10]. Деталь «поточений шкідниками стіл» не тільки покликана змалювати не привабливе, зубожіле оточення, а й натякає на лицемірство й хитрість її господаря, який

займається доволі своєрідною справою – тримає цілу фабрику жебраків, виготовляє жебрацький одяг, протези кінцівок для того, щоб потім переодягнути цілком нормальних людей у жебраків та калік і заробити на цьому гроші.

Описи артефактів, побудовані на виділенні оцінних й емоційних ознак, також беруть участь у конструюванні імпліцитного смислу. Так, в описі повстання робочих, які за мізерну платню змушені багато працювати у доках, автор використовує метафору: „*Brotlaibe wurden zu furchtbaren Waffen. Einer alten Frau wurde der Arm, in dem sie leere Markttasche hielt, mit einem Fünfpfundlaib gebrochen. Der gebrochene Arm zeugte dann vor Gericht gegen sie*“ [8:306]. Люди О’Хари, правої руки Мака, вдиралася в продуктові магазини, розбивали вікна й використовували продукти харчування проти демонстрантів в якості зброї. Отже метафора «хліб-зброя» символізує цинізм, з яким був організований напад на повстання нужденних робітників.

Отже, у досліджуваному творі Бертольт Брехт акцентує увагу на створенні зорового образу подій, тому в описах переважають зображально-описові ознаки. Дані ознаки унаочнюють й конкретизують зображення, що допомагає читачу краще уявити місце подій, те середовище, в якому розвиваються характери героїв. Поряд з цим важливими для реалізації авторського задуму виявляються імпліцитно-лейтмотивні ознаки, які наповнюють зображення артефактів прихованим змістом, роблять звичні речі знаковими для розуміння характеру героїв та розкриття ідейного змісту твору.

Список використаної літератури

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика [Електронний ресурс] / Н. Н. Болдырев. – Москва-Берлін: Direct-Media, 2016. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=oa-jDAAQBAJ&pg=PA90&lpg=PA90&dq=категоризация+артефактов&source=bl&ots=kpmGf6qTPv&sig=FOv2GzeVKx_xTeeRL7xLSFYwd4M&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKewjh8;
2. Задорнова В.Я. Слово в художественном тексте [Електронний ресурс] / В.Я. Задорнова // М.: МАКС Пресс. – 2005. - №29. – Режим доступу: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_29_09zadornova.pdf;
3. Ижевская, Т.И. Становление лингвистических форм и способов внешней характеристики персонажа в художественном тексте : (На материале англ. лит. X - XX вв.). Автореф.дис. канд.филол.наук / Киев. гос. пед. ин-т иностр.яз. / Т.И. Ижевская - М., 1988. – с. 17;
4. Ковальова Т. П. Лінгвопоетичні особливості зображення світу речей в англійській художній прозі XVIII–XX століть : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.04 / Тетяна Павлівна Ковальова ; КДЛУ. – Київ, 2000. – с.21;
5. Липгарт, А. А. Методы лингвопоэтического исследования. / А.А. Липгарт - М.: Московский лицей. – 1997. – с. 20;
6. А. Ранчин Вещный мир в литературе в интерпретации А. П. Чудакова перспективе [Електронний ресурс] / А. Ранчин // М.: Первое сентября. – 2007. - №12. – Режим доступу: <http://lit.1september.ru/article.php?ID=200701218>;
7. Топоров В. Н. Вещь в антропоцентрической перспективе [Електронний ресурс] / В. Топоров. – М: 1993. – с. 70-94. – Режим доступу: <http://ec-dejavu.ru/v/Vesh.html>;
8. Brecht B. Mitter Drei Groschen Roman / B. Brecht. – Hamburg: Rowohlt, 1958. – 379 S.

І. В. Дюрягіна

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. В.В. Жуковська

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА КОМІЧНОГО

Явище комічного є естетичною категорією, що характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища та його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою та негідними засобами її досягнення. Ті суспільні явища, які втрачають свою доцільність, необхідність, але претендують на історичне буття, вагомість, вартісність, прагнуть видати себе не тим, чим вони є насправді, стають об'єктом комічного висміювання [2: 358].

Науковий інтерес до дослідження комічного має давню історію: починаючи з Античності до цього феномену зверталися філософи, психологи, соціологи, культурологи, а на початку ХХ століття до них приєдналися і лінгвісти. В лінгвістиці гумор посідає особливе місце, оскільки являє собою психологічне, соціальне, прагматичне, етнокультурне, історичне явище, що проявляється в процесі вербального спілкування. У світлі вищесказаного, недивним є той факт, що останнім часом такі суміжні науки як психолінгвістика, лінгвокультурологія, когнітивна лінгвістика значно поглибили уявлення про явище комічного. Незважаючи на численні спроби аналізу та класифікації комічного, вивчення цього феномену досі залишається актуальною проблемою як для нелінгвістичних так і для лінгвістичних наук. Звідси випливає **мета** дослідження – проаналізувати підходи до вивчення явища комічного, починаючи з Античності до сьогодення. Отже, розглянемо тлумачення комічного у різних гуманістичних науках.

Вивчення комічного у філософії відбувається у рамках теорії переваги, теорії розрядки та теорії невідповідності. Перша теорія зорієнтована на те, що слухачі відчують до предмету жарту. Вона є найбільш давньою і розповсюдженою теорією, відповідно до якої сміх – вираження переваги однієї людини над іншою. Платон, автор вказаної теорії, вважав, що об'єкт сміху є носієм зла або божевілья. Сміючись, ми концентруємо нашу увагу на недоліках людини, яка, в свою чергу, будучи смішною вважає себе кмітливішою, прекраснішою та просто кращою інших. Висміювання таких людей викликає у нас емоції, які Платон описує як «щиросердечний біль». Враховуючи те, що сміх підносить гординю людини, автор негативно ставиться до цієї властивості. Окрім цього, при сильному сміхові людина втрачає контроль на собою: «Не варто ... бути і надмірно сміхотливим: майже завжди приступ сильного сміху змінюється потім зовсім іншим настроєм» [11: 152].

Теорія невідповідності була розроблена Жаном-Полем. Ця теорія ґрунтується на протиріччі, яке автор вбачав в парадигмі «сміх – піднесене»: «Нескінченно великому, що пробуджує змилювання, слід протиставити таке ж мале, воно викликає протилежне почуття» [3: 134]. Смішне виникає на основі двох протиріч: об'єктивного контрасту (між амбіціями та реальними можливостями) та суб'єктивного контрасту (між тим, хто глузує, та тим, над ким глузують). Говорячи про види комічного, автор приділяє особливу увагу іронії та гумору.

Особливістю теорії розрядки є те, що сміх є вираженням збудженої енергії. Автор теорії І. Кант зазначає: «Сміх це афект від раптового перетворення очікування в ніщо» [5: 353]. Так, наприклад, розповідь про людину, яка посивіла за ніч від горя не буде комічною. Однак, якщо сказати, що за ніч посивіла перука людини, це може

призвести до комічного ефекту, оскільки ця ситуація буде сприйматися як нереальна (перетворена в ніщо).

У зв'язку з вищевикладеним, може сказати, що автори класичних теорій філософської парадигми намагалися пояснити різноманітні прояви комічного. Однак, жодна з теорій не охоплює всього спектру явища комічного. У зв'язку з цим, при дослідженні явища комічного, варто звернути увагу і на інші науки, що так само намагалися здійснити повний його аналіз.

На жаль, вивчення комічного в психології в нашій країні є незначним, в той час як його вивчення на Заході представлено великою кількістю наукових робіт. Початок даним дослідження поклав З. Фрейд, який виділяє механізми техніки дотепності. Він відмічає, що задоволення, яке людина отримує від жарту, неможна пояснювати лише його значенням. Одну думку можна висловити так, що вона буде комічною, і так, що вона не викличе й тіні посмішки. Для пояснення даного явища З. Фрейд запропонував особливий метод «редукції» дотепності, тобто порушення форми до ступеню відсутності комічного. Автор замінює одну думку іншою, зберігаючи її початкове значення, але зменшуючи комічний ефект. Таким чином, на думку автора існують різноманітні техніки дотепності, такі як: зображення за допомогою протиставлення, помилки мислення, двозначність тощо [14: 360]. Згідно з цією точкою зору, гумор присутній не в самій думці, а в засобі її вираження.

Відповідно до концепції Е. Берглер сміх – це здоровий та необхідний психічно обумовлений процес розрядки, який слугує зменшенню тривоги. Усі форми комічного направлені проти специфічної внутрішньої небезпеки [7]. У контексті сучасної парадигми досліджень, М. В. Бороденко спробував об'єднати дві традиційні лінії вивчення комічного та представити соціальний та психологічний аспекти комічного в єдності – через його дію в суспільній та індивідуальній свідомості. В результаті експериментального дослідження впливу комічного на установки особистості, автор робить висновок про те, що комічне виступає джерелом руху цих установок. При цьому вплив сміху виражається в редукції звичних форм контролю особистості над афективними проявами, в зміні поведінки особистості, що відчуває на собі тиск групи людей. Автор пише, що основна функція комічного закладається в тому, щоб бути механізмом дестабілізації стереотипів, що склалися [1: 81].

Що стосується дослідження комічного в педагогічній науці, то за даними аналізу наукової літератури, комічне виникає в педагогічній діяльності дорослих, коли в роботі з дітьми вони проявляють незнання, розгубленість, невміння знайти вихід з елементарних життєвих ситуацій. В цьому випадку, учні швидко помітять комічне в постаті вчителя та в його поведінці. Однак, на противагу даному твердженню, можемо зауважити, що при адекватному використанні гумору під час занять, це явище впливає на утримання уваги учнів (студентів) [8: 411].

Аналізуючи соціальний фактор, є підстави вважати, що комічне не може існувати без людини, без соціуму. При створення комічного наряду з відомими соціологічними параметрами (соціальне положення, освіта, дохід, характер, відпочинок, політичні нахили, а також гендерний фактор), важливим є і вибір

мовцем того чи іншого варіанту мови, що може бути діалектом, офіційною мовою, мовою різних вікових груп, професійною мовою.

Як вже зазначалося, у XX столітті до аналізу явища комічного приєдналася і лінгвістика. Проаналізувавши праці лінгвістів з цього питання, зазначимо, що у своїй більшості вчені намагаються дати визначення та створити чітку класифікацію комічного, розрізнити поняття комічного, гумору, іронії та жарту. Біль того, важливим кроком у вивченні явища комічного є встановлення причин його виникнення під час мовлення, а також механізмів його створення.

Безумовно, комічне є результатом роботи людського мозку. Адекватне осмислення отриманої інформації і в результаті сприйняття та усвідомлення комічного (тобто виникнення комічного ефекту) залежить від наявності у адресата певних знань про навколишній світ. В лінгвістиці можна розглядати як процес та результат мовної діяльності людини. Отже, розглянемо праці лінгвістів з поставленої проблеми.

Одними з перших лінгвістичних теорій до визначення явища комічного були теорії А. Кестлера, В. Раскіна та С. Аттардо. Ці науковці пояснювали когнітивний механізм комічного.

Вихідне положення теорії бісоціації А. Кестлера полягає в тому, що комічне є результатом психічних процесів, названих бісоціацією. Бісоціація визначається вченим як сприйняття ситуації або ідеї в двох несумісних системах координат або асоціативних контекстах. Під асоціативними контекстами розуміються фрейми (декларативне знання) і сценарії (процедурне знання). Комічне виникає внаслідок різкого перемикавання ходу думок з одного асоціативного контексту в інший. Необхідною умовою комічного, на думку А. Кестлера, є бісоціативний шок, тобто несподіванка. В результаті скидання емоційної енергії народжується сміх [15: 35].

Теорія семантичних сценаріїв В.Раскіна є варіантом теорії бісоціації А. Кестлера. Відповідно до цієї теорії комічне складається в комбінації двох семантичних сценаріїв за допомогою перемикача. Сценарій як носій семантичної інформації моделює лінгвістичну і екстралінгвістичну компетенцію людини. Взаємодія сценаріїв викликає в свідомості людини одну з опозицій: реальне / нереальне, справжнє / помилкове, можливе / неможливе. Слід зазначити, що більшість західноєвропейських і американських вчених ототожнюють терміни "комічне" і "гумор", віддаючи перевагу останньому. Таким чином, в цих теоріях поняття "гумор" ширше, ніж в трактуваннях цього явища вітчизняними та російськими дослідниками [4: 24].

Формальна теорія С. Аттарді базується на теорії В. Раскіна. С. Аттарді розробив "компетентну" модель, яка враховує породження і сприйняття комічного за елементами опозицій. Компетентний мовець може створювати комічну ситуацію, а компетентний слухач може її розпізнавати [4: 25].

Говорячи про механізми виникнення комічного, варто згадати, що М. Мінський також звертався до фреймів: «... найбільш спільним елементом для всіх видів гумору є неочікувана зміна фреймів: спочатку сцена описується з однієї точки зору, а потім неочікувано постає зовсім в іншому ракурсі» [13: 293]. Проаналізувавши зазначену гіпотезу, зрозумілим стає той факт, що при такому розвитку дій (зміна

фреймів) новий семантичний простір суперечить логіці та здоровому глузду. Руйнує звичні схеми та стереотипи, будуючи в людській свідомості нову, гумористичну картину світу.

Не менш важливим є те, що на початку ХХ століття В.Я. Пропп, виокремив механізми, що спричиняють виникнення комічного ефекту, а саме: фізичний вигляд людини, професії, пародіювання, комічне перебільшення, брехня, одурманення. В.Я. Пропп намагався довести, що комізм виникає внаслідок того, що увага відволікається від змісту мовлення до зовнішніх форм та виразів, що сприяє втраті смислу мови. Особливе місце у Проппа зайняв опис мовних засобів створення комізму. Він виокремив каламбури – гру слів, що використовується як безобразний жарт, парадокси та іронію. Автор намагався довести, що комізм досягається тим, що увага відволікається від змісту мовлення до зовнішніх форм та виразам і мова втрачає своє значення. На думку автора, «щоб засміятися, комічне потрібно вміти побачити; в інших випадках потрібно дати діям певну моральну оцінку (комізм скупості, боязливості і т.д.). Нарешті, щоб оцінити анекдот чи каламбур, потрібно зробити певну розумову операцію» [12: 31].

Слідом за В.Я. Проппом спробу описати мовні засоби досягнення комічного ефекту намагався інший вітчизняний лінгвіст А.Н. Лук, який розглядав почуття гумору як форму психологічної діяльності людини. Отже. Лук розробив декілька груп мовних засобів, до яких відніс хибне протиставлення, доведення до абсурду, змішування стилів, подвійне пояснення, іронія, порівняння по випадковій ознаці, повторення та парадокс. На відміну від Проппа, який вважав, що жарт це мовний засіб досягнення комізму, Лук розглядає жарт як літературний жанр разом з анекдотом, пародією та епіграмою [3: 98].

Загальновідомо, що основними видами комічного є гумор, іронія, сатира та сарказм. Літературний енциклопедичний словник (за ред. В. М. Кожевникова і П. А. Миколаєва) так визначає сутність іронії, гумору і сатири: «У синкретичного сміху потенційно або в зародковому вигляді закладені багато видів комічного, що відображаються потім в ході розвитку культури. Це перш за все іронія і гумор, протилежні за «правилами гри». В іронії смішне ховається під маскою серйозності, з переважанням негативного (глузливого) відношення до предмету; в гуморі – серйозне під маскою смішного, зазвичай з переважанням позитивного («глузливого») відношення. А викривальний сміх сатири, предметом якого служать пороки, відрізняється цілком певним – негативним – тоном оцінки» [6: 250].

Д. Таннен розробила модель механізмів, поглибивши аналізи її попередників, що відповідають за вироблене враження і успішну або неуспішну комічну ситуацію. Ці механізми або прийоми, які формують розмовний стиль, по Д. Таннен, діляться на кілька великих груп: зацікавленість в темі розмови (паузи, тембр голосу і т. д.), очікування реакції, вживання питань, темп ведення розмови, вживання повторень, дотримання теми розмови, терпимість до виникнення розмови або її відсутності, а також сміх. Ґрунтуючись на цих механізмах, мовець може застосувати прийоми закидання співрозмовника питаннями, відвертих/ персональних висловлювань, вживання етнічно маркованих і інших виразів, почергового розповідання історій і іронічних або гумористичних висловлювань. Використання останнього прийому

безпосередньо залежить від інтонації, темпу, якості голосу і невербальних сигналів. Таке застосування може варіюватися від сарказму до іронії і жарту. Далі іронічні і жартівливі обороти об'єднуються в одну групу, де характерна наявність трьох відмінних рис: назалізація всього або частини висловлювання, більш повільний темп відтворення вислову або його частини, а також сильний наголос на якійсь частині або частинах вислову. Наявність цих трьох компонентів не завжди обов'язкова, але вони характерні для гумористичних висловлювань [16].

Безперечно, існують різноманітні сторони в дослідженні комічного: філософські, соціальні, психологічні, лінгвістичні та ін. П. Кіт-Спігель зробила спробу уніфікувати теорії гумору, додаючи декілька своїх теорій, і представила один із найзагальніших варіантів, розділивши їх на вісім основних типів:

1) біологічні, інтуїтивні і еволюційні теорії – можливості сміху і гумору «вбудовані» у нервову систему; являються ознаками архаїчної адаптивної поведінки;

2) теорія переваги – корені сміху полягають у тріумфі над іншими людьми або обставинами; осміяння, насмішка і сміх над нерозумними діями інших є головним для гумористичної атмосфери художнього твору;

3) теорія невідповідності – гумор виникає від несумісних ідей або ситуацій чи уяви ідей та ситуацій, які відхиляються від звичних традицій;

4) теорія здивування – елементи здивування, шоку, раптовості або несподіванки є необхідними умовами для гумористичного ефекту в художньому творі;

5) теорія протилежності – сміх є, коли індивідуум одночасно переживає несумісні емоції і почуття;

6) теорія конфігурацій – гумор досягає ефекту, коли елементи, які сприймалися як такі, що неможливо поєднати, раптово займають свої місця;

8) психоаналітична теорія – смішне має запас у витраченні психічної енергії [13: 62].

Відтак, можемо впевнено стверджувати, що комічне – широке поняття, що охоплює усі явища смішного, в основі якого завжди лежить невідповідність, порушення форми. Таким чином, виконаний аналіз доводить, що феномен комічного охоплює усі сторони людського буття, саме тому є об'єктом дослідження багатьох гуманітарних наук, результати яких були описані в нашій роботі. Той факт, що комічним цікавилися представники різних епох та народів доводить те, що ця категорія носить об'єктивний (наднаціональний) характер. Однак не варто забувати й про суб'єктивну сторону комічного, а саме національний характер цієї категорії. Розвиток теорії комічного відбувався у двох напрямках: з одного боку, в напрямку визначення істотних моментів в об'єкті комічного і, з іншого боку, в напрямку аналізу суб'єктивних умов для сприйняття та продукування комічного. Об'єктивна природа комічного мислилася як пов'язана з контрастом, протиріччям, відхиленням, а суб'єктивна реакція на нього або здатності до його створення - з грою. Звідси стверджуємо, що категорія комічного - явище амбівалентне, в основі якого лежать два онтологічних начала: протиріччя і гра (гра слів, гра уяви і т.д.). З цього логічно випливає і те, що створення та сприйняття комічного дискурсу нерозривно пов'язано з мовою, з тим, наскільки лінгвістично точно та коректно відпрацьовані та

збалансовані мовні засоби, наскільки послідовно вони сплановані та представлені в тексті, щоб налаштувати адресата на сприйняття мовлення в комічному ракурсі. Отже, є всі підстави зробити висновок, що комічне є невід'ємною частиною національної культури, але при цьому воно є також універсальною категорією. Саме тому, воно відіграє величезну роль в міжнародній комунікації.

Список використаної літератури

1. Бороденко М. В. Комическое в системе установочной регуляции поведения / М. В. Бороденко. – М.: Лабиринт, 1995. – 140 с.
2. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник: друге видання / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. – К.: Академвидав, 2007. – 508 с.
3. Жан-Поль Приготовительная школа эстетики / Жан-Поль. – М.: Искусство, 1981. – 590 с.
4. Желтухина М. Р. Комическое в политическом дискурсе / М. Р. Желтухина. – Волгоград, 2000. – 250 с.
5. Кант И. Критика способности суждения: Т.6 / И Кант. – М.: Мысль, 1966. – 743 с
6. Кожевников В. М. Литературный энциклопедический словарь / В. М. Кожевников, П. А. Николаев. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 751 с.
7. Копылкова Е. А. Изучение комического в психологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=3267
8. Лихачев Б. С. Педагогика: курс лекций / Б. С. Лихачев. – М.: ВЛАДОС, 2017. – 946 с.
9. Лук А. Н. О чувстве юмора и остроумии / А. Н. Лук. – М.: Искусство, 1968. – 190 с.
10. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного: вып. 23 / М. Минский. – М.: Прогресс, 1988. – С. 281- 308.
11. Платон Избранные диалоги / Платон. – М.: Художественная литература, 1965. – 442 с.
12. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре / В. Я. Пропп. – М.: Лабиринт, 1999. – 287 с.
13. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка : [монография] / В. А. Самохина. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2008. – 356 с.
14. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / З. Фрейд. – М.: Харвест, 2006. – 480 с.
15. Koestler A. The Act of Creation. – New York: The Macmillan Company, 1964. – 751 p.
16. Tannen D. Conversational Style: Analyzing Talk Among Friends. – Connecticut - London: Ablex Publishing, Westport, 1984. – 272 p.

Ю. В. Загородна

Маріупольський державний університет

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доц.. М.В.Нікольченко

ВІЗІЯ ЗОДІАКАЛЬНИХ ЗНАКІВ ВІКТОРА КОРДУНА У ПОЕТИЧНІЦІ ЗБІРЦІ «КРИПТОГРАМИ»

Для модерної свідомості Віктора Кордуна тандем сакральної історії власного народу та особистісного духовного зростання є тим єдиним простором, де оптимально здійснюється інтуїтивно-розумове осягнення основ сущого. Поет актуалізує не лише знакові образи та уявлення язичницького та християнського світорозуміння, але й використовує окремі стильові прикмети текстів, в яких виявилось це розуміння.

У збірці «Криптограми» одним з головних елементів є міркування поета про час та буття, власну екзистенцію та екзистенцію свого роду, етносу. Зміни природних циклів змушують ліричного героя замислитися над минулістю часу й поставити собі питання: *«А що то було? Тільки погляд і відблиск печалі// Ми десь одне одного вже зустрічали/ в множинності долі/ в час творення світу//»* [3; с.26].

Він розуміє, що не в змозі змінити свою долю, зупинити плин часу, уповільнити плинність буття, і тому просто приймає усе, що йому дає Всевишній: *«Життя безслідно підмиває береги, все що довершиться, – все на благо//»* [3; с.26].

Художній час лірики автора складний і багатошаровий: це біологічний час ліричного персонажа (*«Ліси шумлять, так шумлять ліси –/ день і ніч...день і ніч...Я глибоко в домі,/ В незнайомому домі роками сиджу безмовно//»*), [3; с.8] циклічний час земних пор року (*«Як натроє шумить осінній сад! –/ так сумовито, радісно і лячно.../ В це літо ми не вернимось назад/ та за любов серпневу будьмо вдячні//»*) [3; с.34], космогонічний час (*«Дні минаються/ минаються ночі/ але час стоїть//»*) [3; с.16], одвічного у своїй невлонимій для людського ока змінності. Поет звертається до міфологічної історії і протиставляє профанний час власного сьогодення сакральному часу давніх слов'ян та греків у циклі «Зодіакальний круг».

Візія зодіакальних знаків позначена філософічністю й має відповідні міфологічні уявлення: Водолій – *«Все із вод починається –/ все у водах і кане»* [3; с.18]; Овен – *«Скаче сонце золотороге,/ розпустивши гарячі кучері,/ навсібіч розбігаються хмарки вихрасті/ ще й злякано стиха зітхають,/ неначе вівці»* [3; с.22]; Стрілець – *«Як злякано лук зігнувся!/ І стягує тятива/ дві нескінченності разом/ смерть мою і життя»* [3; с.38].

Маркуючи історичністю свої міфопоетичні тексти, він демонструє живучість самого міфу, його здатність і «потребу» актуалізуватися у різних часових періодах. Адже, як зазначав Олександр Потебня, «міфологічність зберігається не унаслідок своєї власної сталості, а тому, що застосовується до життєвих обставин, стає образом значення, що постійно оновлюється» [2, с. 77]. Віктор Кордун наголошує на вічній актуальності міфу. Наприклад, бере до уваги вічне почуття кохання та описує ставлення ліричного героя у різні періоди його відчуття: *«Любове, час прощатися для дальних далечин/ Я вже по той, а ти по цей бік світла, –/ я – сніг тепер, ти знову вже вода/ Була ти вавілонською досвітньою богинею/ гіркою, наче недозрілий терен/ Венерою була і Ладою слов'янською, і небом...//»* [3; с.40].

Особистісне розумово-інтуїтивне осягнення основ усього сущого в його текстах відбувається за допомогою язичницької та християнської міфологій, які становлять сакральний простір для ліричного суб'єкта.

Підтвердженням цього є поезія, яка присвячена знаку Зодіаку Лева. Він є уособленням слов'янського народу і до нього «язичницьким словом» молиться за свій народ ліричний герой: *«Слов'янський пращуре з добрим серцем/ молюся до тебе язичницьким словом/ молюся лісами і озерами/ молюся хлібом щоденним/ і сіллю до хліба//»* [3; с.30]. Захист свого народу автор вбачає у просвітленні його свідомості Словом: *«Слов'янський пращуре/ за свій народ із левиним серцем –/ засвітись йому сонцем/ у кожному помислі/ на високі шляхи і на многії літа!//»* [3; с.31].

Поет возвеличує всі знаки Зодіаку, адже кожен з них наділений магичною силою, даром. Однак існує річ, яка їх пов'язує. І це – кохання. Опис кожного знаку супроводжується цим почуттям, причому, не тільки у прямому сенсі, а й через образи богів (грецьких та римських), які в міфології є покровителями кохання: *«Праїм'ям твоїм кличу тебе,/ іменами первісними кличу:/ - Ма-Дівія, Астарта,*

Іштар!» (поезія «Вололій»); *«Я ж собі межі злаків буяю,/ серед трав розквіт
горицвітом/ з ласки щирої Афродіти//»* (поезія «Телець»). Поет возвеличує кожен
знак Зодіаку, адже від кожний з них наділений магічною силою, даром. Однак, існує
річ, яка їх пов'язує. І це – кохання. Опис кожного знаку супроводжується цим
почуттям, причому, не тільки у прямому сенсі, а й через образи богів (грецьких та
римських), які в міфології є покровителями кохання. Автор захоплюється ними, але
не має на меті бути рівним їм: *«Не для мене тепер Фінікія і Сирія,/ не для мене
афінські святилища/ досить жмені землі при корені!»* [3; с.24].

Міф у розумінні поета є невід'ємною частиною життя народу, його історії від
прадавніх часів до сьогодення. Окрім того, він також є його культурною пам'яттю.
Віктор Кордун наголошує на актуальності міфу. Індивідуальне лірика поета уміщує
в контекст національного, родового, народного. Тому вагомої знаковості у поезіях
автора набуває мотив пам'яті, й не лише особистої, а й родової.

Язичницькі уявлення та міфічні образи, які використовує Віктор Кордун у
циклі «Зодіакальний круг», є спробою долучення до давньої духовної традиції
українського етносу, що, зокрема, увиразнювалося численними історичними
алюзіями. Саме глибину, багатство й сенс життя поет бачить не у власному
сьогоденні, а у міфологізованій історії, продовженням якої можна вважати
авторський час.

Список використаної літератури:

1. Власов В.Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: В 10 т. / В. Г. Власов. – Спб.: Азбука-классика, 2004–2009.
2. Потебня А. А. Объяснения малорусских и сродных народных песен: В 2 т. / А. А. Потебня – Варшава, 1883. – Т. 1. – 268 с.
3. Kordun V. Kryptogramme / Viktor Kordun; ьbersetzt und herausgegeben von Anna-Halja Horbatsch. – Reichelsheim : Brodina Verlag, 1996. – 82 S.

АБСУРД І ПАРАДОКС У ТВОРАХ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА (НА МАТЕРІАЛІ ТРАГЕДІЙ «ГАМЛЕТ» ТА «МАКБЕТ»)

У статті дається характеристика абсурду та парадоксу в літературі, а також проводиться аналіз елементів абсурду та парадоксу у трагедіях Вільяма Шекспіра.

Вільям Шекспір є одним із найбільш відомих драматургів у світі. Його творчість мала значний вплив на розвиток драми та літератури загалом, і причиною цього є не лише розмаїття тем та сюжетів, а також глибоке розуміння природи людини. Основною причиною глобальної популярності та впливовості Шекспіра є широта використання художніх засобів та елементів різних жанрів і стилів. Творчість драматурга представляє собою велике поле для досліджень. Тим не менш, тема абсурду та парадоксу у творчості Шекспіра є дослідженою частково, саме тому дана проблема заслуговує на особливу увагу і є **актуальною**. **Об'єктом** дослідження статті виступає поняття абсурду та парадоксу в літературі, **предметом** статті є абсурд та парадокс у трагедіях «Гамлет» та «Макбет» Вільяма Шекспіра. **Мета дослідження** – виявити та проаналізувати елементи абсурду та парадоксу у вищезазначених трагедіях. Під час проведення дослідження були використані такі теоретичні **методи** як аналіз, синтез, абстрагування, індукція та дедукція.

Перш за все необхідно дати визначення поняттям “абсурд” та “парадокс”, а також охарактеризувати їх основні риси та ознаки у літературі.

Термін “абсурд” походить від латинського слова “absurdus”, що означає “нісенітниця, безглуздя” [5: 10]. Згідно з «Оксфордським словником літературних термінів» («The Oxford Dictionary of Literary Terms»), «абсурд – це термін, що бере свій початок від екзистенціалізму Альбера Камю, та часто використовується для позначення відсутності сенсу життя людини у світі, позбавленому значення та цінності» (“Absurd is a term derived from the existentialism of Albert Camus, and often applied to the modern sense of human purposelessness in a universe without a meaning or value.” (тут і далі переклад мій – Р. М.)) [6]. Згідно з Камю, людське життя, а також увесь світ є безглуздим та байдужим до людини, і в ньому відсутній будь-який порядок та обґрунтованість. Таким чином, немає жодного сенсу у спробах людей осмислити життя раціонально та надати йому будь-яке значення. Абсурдною ситуацією є той момент, коли під впливом певних критичних подій або абстрагування, ніби “випадіння з реальності”, людина усвідомлює безглуздість світу та власного існування. Світ відкривається для неї як абсолютно хаотичний та байдужий, і зрештою людина розуміє, що будь-які спроби взаємодіяти з холодним по відношенню до неї світом є марними, та приходить до висновку, що сенс життя полягає у його абсурдності. Після осягнення даного факту людина повинна

вирішити наступне питання, яке Альбер Камю називає основним питанням філософії - питання самогубства, тобто чи варте абсурдне життя того, щоб його жити. Адже, усвідомлюючи безглуздість життя, людина розуміє, що будь-які спроби надати йому сенс є марними. Втім, за Камю, самогубство не є правильним та адекватним виходом з даної ситуації. Розуміння того, що життя є абсурдним, не є висновком, що підводить підсумки існування; відчуття абсурду є початком розуміння людиною сенсу життя, тобто розуміння того, що життя жодного сенсу не має. Таким чином, згідно з Камю, абсурдові світу потрібно відповідати абсурдом, тобто, незважаючи на відсутність сенсу людського існування, можна знаходити спокій та навіть радість, проживаючи абсурдне життя та цілком розуміючи його беззмістовність. Камю обґрунтовує дану позицію у своєму есе «Міф про Сізіфа», у якому коринфський цар Сізіф засуджений богами на те, щоб заковувати величезний камінь на вершину гори, втім, кожного разу, коли Сізіф наближається до завершення своєї праці, камінь зривається і падає вниз. Тим не менш, усвідомивши абсурдність своєї ситуації та усього світу, Сізіф знаходить радість у процесі праці, і наприкінці твору Камю зазначає, що ми можемо вважати Сізіфа щасливим [5: 11].

Таким чином, поняття абсурду в літературі походить від філософської системи, обґрунтованої Сартром та Камю, і представляє собою стиль в літературі, що описує безглуздість життя людини та оточуючого її світу, а також демонструє беззмістовність та навіть неможливість спілкування та взаєморозуміння між людьми. Абсурд у літературі представляє мову як таку, що нездатна передати думки та почуття людини і, таким чином, не є ефективним засобом спілкування. Виходячи з цього, будь які спроби людей порозумітися приводять до невдачі, в результаті чого кожна людина є в певному сенсі слова відокремленою від інших, існуючи ніби в іншому вимірі [7].

До інших рис абсурду в літературі можна віднести опис у творах подій або ситуацій, що є протилежними законам логіки та суперечать раціональним очікуванням, тобто результат певної дії частково або повністю не співпадає з прикладеними зусиллями. Ще одною рисою абсурду в літературі є вживання складних та незвичайних синтаксичних конструкцій, повторень, заперечень щойно сказаного та особливе розміщення рядків твору [3: 16]. Також доволі часто зустрічається використання широкого спектру алюзій та ремінісценцій [1: 100].

Якщо повернутися до філософії абсурду Камю, можна прийти до висновку, що однією з рис абсурду в літературі є описана Камю у «Міфі про Сізіфа» «абсурдна ситуація», тобто той момент, коли людина свідомо або ж навіть несвідомо приходить до розуміння відсутності сенсу у світі та у своєму власному житті, а також відчуває себе ізольованою від інших та від усього світу.

Беручи до уваги вищезазначене, ми можемо спостерігати риси абсурду не лише у творчості письменників ХХ століття, але й у творах попередніх століть та, перш за все, у творчості Вільяма Шекспіра. Безумовно вартою уваги є трагедія Шекспіра «Гамлет, принц Данський» («The Tragical Historie of Hamlet, Prince of Denmarke»), написана у 1599-1601 рр. (точна дата написання невідома), та опублікована у 1603 р. Головного героя трагедії можна назвати екзистенційним героєм, який, будучи поставленим перед важливою проблемою – проблемою честі та справедливості, не

може прийняти рішення та займається тим, що розмірковує над необхідністю та можливістю будь-яких дій людини, спрямованих проти байдужого та безглузлого світу. Гамлет ставить під питання усі цінності та поривання людства та намагається зрозуміти сенс та можливість будь-якої діяльності у світі, де життя у будь-якому випадку закінчується смертю. Показовим є відомий монолог Гамлета в першій сцені третього акту, у якому герой розмірковує над тим, чи варто людині терпіти удари долі, труднощі та приниження, якщо можна обірвати усі страждання, прийшовши до єдиного можливого фіналу життя: «Бо хто б терпів удари та насмішки часу, / Гнобителя образи та нахабства гордія, / Нещасного кохання біль та надієвість права, / Пихатість посадовців та зневагу, / Яку достоїнство від недостойних зазнає, / Коли б було можливо на спочинок / Піти, удавшись до гострого кинджалу?»¹ «For who would bear the whips and scorns of time, / Th' oppressor's wrong, the proud man's contumely, / The pangs of despised love, the law's delay, / The insolence of office, and the spurns / That patient merit of th' unworthy takes, / When he himself might his quietus make / With a bare bodkin?»

¹ «There is nothing either good or bad, but thinking makes it so.» [8]. Таким чином, можна припустити, що Гамлет опинився в «абсурдній ситуації» за Камю, в якій він осягнув усю безглуздість життя та марність будь-яких спроб людини при бажанні щось змінити. Незважаючи на те, що контраргументом Гамлета проти завершення страждань та аргументом на користь боротьби проти несправедливостей у даному монолозі є страх перед тим, що чекає на людину після смерті, втім, у трагедії підіймається питання діяльності та бездіяльності людини, та робиться сміливе твердження про те, що, незважаючи на будь-які дії людини, результатом як діяльності, так і бездіяльності у світі є смерть [9]. Доказом даного припущення може слугувати також відоме висловлювання Гамлета у другій сцені другого акту: «Ніщо не є хорошим чи поганим, а лише роздум робить це таким» «There is nothing either good or bad, but thinking makes it so.» [8]. Дане висловлювання акцентує на байдужості світу та представляє його абсолютно не пов'язаним з людиною. У світі відбуваються певні події, які з об'єктивної точки зору не є ні хорошими, ні поганими, а лише людина у своїй спробі зрозуміти та пояснити світ створює такі категорії, як “добро” і “зло”, “абсурд” та “осмисленість” і т.д. Елементи абсурдної природи світу, пізніше описаної Альбером Камю, є очевидними у даному висловлюванні.

Ще одним персонажем, що свідчить на користь “екзистенційної природи” трагедії, є Офелія, донька Полонія та кохана дівчина Гамлета. Будучи представленою як свого роду “жіночий двійник” Гамлета (так як вона є певним чином паралеллю останнього, відповідаючи справжнім божевіллям на удаване божевілля Гамлета), Офелія відповідає на головне питання філософії Камю, обираючи самогубство як реакцію на абсурдність світу [9].

Таким чином, проаналізувавши трагедію Вільяма Шекспіра «Гамлет», можна прийти до висновку, що у трагедії присутні елементи абсурду, а головний герой може розглядатися як екзистенційний персонаж. Також із проведеного аналізу можна зробити висновок, що поняття абсурду в літературі не обмежується певними

часовими та просторовими рамками та не є характерним лише для літератури XX століття.

Іншим важливим та вражаючим елементом, присутнім у творах Вільяма Шекспіра, є парадокс. Термін походить від давньогрецького слова «*paradocos*», що перекладається як «несподіваний, дивний». У широкому сенсі парадокс означає твердження, яке на перший погляд здається хибним, та для доведення істинності якого необхідно прикласти певні зусилля. У більш вузькому значенні термін використовується в логіці, та позначає твердження, що суперечить її законам. Зазвичай такі твердження є суперечливими та несподіваними, і при поверхневому ознайомленні вони здаються позбавленими сенсу, втім, при подальшому осмисленні та обдумуванні часто виявляються істинними або ж несподівано складними для розуміння та вирішення [4: 584]. «Оксфордський словник літературних термінів» («*The Oxford Dictionary of Literary Terms*») визначає парадокс як «твердження або вираз, що є настільки суперечливим, що провокує шукати інший сенс або контекст, у якому він може виявитися істинним» («*Paradox is a statement or expression so surprisingly self-contradictory as to provoke us into seeking another sense or context in which it would be true*».) [6]. Словник художніх засобів («*The Dictionary of Literary Devices*»), у свою чергу, дає визначення парадоксу як «твердження, що здається суперечливим та безглуздим, втім, може нести приховану істину, а також використовуватися для ілюстрування думки, що суперечить загальноприйнятим ідеям, та з метою змусити читача розглянути та обдумати певну ідею, використовуючи нові засоби» («*Paradox is a statement that appears to be self-contradictory or silly but may include a latent truth. It is also used to illustrate an opinion or statement contrary to accepted traditional ideas. A paradox is often used to make a reader think over an idea in innovative way*».) [10]. Виходячи з вищезазначеного, можна охарактеризувати парадокс у літературі як твердження, що має на меті змусити читача переглянути усталені погляди та ідеї щодо певного питання, та змусити розглянути дане питання з позицій, що в тій чи іншій мірі суперечать традиційним. Таким чином, виникає припущення, що для утворення парадоксу необхідна певна криза, або ж суперечливість в усталених поняттях та ідеях, потреба їх нового осмислення та обґрунтування.

О. В. Ємець у своїй статті «Лінгвістичні аспекти функціонування парадокса у гумористичних творах канадських і британських письменників» наводить основні особливості побудови парадоксів як художніх засобів. Так, особливостями побудови парадоксу є, серед інших, оксюморон, антитеза, метафора, гіпербола, а також використання алюзій та ремінісценцій [2]. Всі вищеназвані засоби є експресивними та часто емоційно забарвленими, а тому вони є причиною віднесення парадоксу до художніх засобів. Також парадокси в літературі часто реалізуються у вигляді коротких афоризмів, на перший погляд абсолютно суперечливих та хибних. Тим не менш, при подальшому аналізі та осмисленні парадокси демонструють наявність прихованого та нового сенсу, який відрізняється від традиційних поглядів на певне поняття та часто виявляється істинним.

Вільям Шекспір є одним з авторів, у творчості якого вживання парадоксу є вражаючим та ефективним. Особливої уваги варта трагедія «Макбет» (англ. «*The*

Tragedy of Macbeth»), написана у 1606 р., та опублікована у 1623 р. У даній трагедії ми можемо спостерігати велику кількість парадоксів, що проголошуються головними героями як під час монологів, так і в процесі діалогічного мовлення.

У першій сцені першого акту Дивні Сестри (Weird Sisters) під час своєї першої появи та розмови про наступну зустріч промовляють відому фразу, яка стала афоризмом: «Зло є добром, а добро – це зло»¹ «Fair is foul and foul is fair». [8]. Дана фраза є метафорою, побудованою на оксимороні, тобто відбувається перенесення значень двох абсолютно протилежних понять з одного на інше, в результаті чого утворюється нове значення. На перший погляд дане висловлювання є суперечливим та позбавленим сенсу, втім, при подальшому розгляді та аналізі воно демонструє наявність глибокого сенсу та може розглядатися як істинне. Висловлювання є парадоксом, що передбачає у даному випадку багатогранність світу та може слугувати ще одним підтвердженням наявності рис абсурду у творчості Шекспіра, адже даний парадокс можна вирішити, якщо прийняти твердження про байдужість світу. Якщо погодитися з припущенням, що світ та життя самі по собі не мають сенсу та є абсолютно байдужими до людини, то можна з упевненістю переглянути поняття добра та зла, адже певне значення їм надає лише людина у своїй спробі зрозуміти та пояснити світ.

Ще одним прикладом парадоксу у трагедії «Макбет» є монолог Макбета у п'ятій сцені п'ятого акту, у якому останній розмірковує над природою життя: «Життя – лише мінлива тінь, актор нужденний, / що мучиться й бундючиться на сцені лиш годину, / а після затихає назавжди. Це казка, / що її розповідає ідіот. Наповнена шумами і шаленством, / а значення не має.» («Life's but a walking shadow, a poor player / That struts and frets his hour upon the stage, / And then is heard no more. It is a tale / Told by an idiot, full of sound and fury, / Signifying nothing».) [8]. Даний парадокс представлений у вигляді двох метафор, перша з яких представляє життя як актора (який, у свою чергу, є свого роду “тінню” справжньої людини, яку він “оживлює” на сцені), а друга – як казку, оповідачем якої є ідіот, що свідчить про безглуздість життя та відсутність його сенсу: людське життя, як і розповідь розумово неповноцінної людини, наповнене метушнею та зайвим галасом, за якими приховується відсутність будь-якого значення. Увага акцентується на двох типах людей, що не являються собою: актор грає роль, тобто приховує свою сутність з метою демонстрації на сцені рис іншої людини, ідіот же, в свою чергу, часто просто “позбавлений” своєї сутності, уособлюючи характерні ознаки хвороби, від якої він страждає. З даного вибору метафор можна зробити висновок про штучність та примарність життя, що лише здається осмисленим та раціонально обґрунтованим. Таким чином, висловлювання, що спершу здається суперечливим, при подальшому розгляді демонструє присутність глибокого сенсу та розуміння життя в його абсурдності та парадоксальності.

Ще одним персонажем, в уста якого Шекспір вкладає парадоксальне твердження, є Банко, який у третій сцені першого акту промовляє: «І часто, щоб завоювати нас нам на біду, / Знаряддя темряви нам істину віщають, / Підкорюють нас унціями правди, / Для того лиш, щоб погубити під кінець.» («And oftentimes, to win us to our harm, / The instruments of darkness tell us truths, / Win us with honest

trifles, to betray's / In deepest consequence».) [8]. Порівняно з попередніми прикладами, експресивність даного висловлювання є менш очевидною, втім, твердження є парадоксом, який акцентує на неоднозначності та суперечливості будь-яких висновків. Життя та світ знову представляються як такі, що позбавлені сенсу та раціонального обґрунтування, адже будь-які спроби людини пояснити певну подію або поняття, та як результат – прийняти їх за істинні, можуть виявитися хибними та безглуздими, а людина часто помиляється навіть у тих речах, що здаються їй раціональними та логічними.

Таким чином, проаналізувавши риси абсурду та парадоксу в літературі, а також розібравши окремі приклади їх вживання у трагедіях Вільяма Шекспіра, можна прийти до висновку, що абсурд та парадокс не обмежуються певними часовими та просторовими рамками, а їх вживання не є характерним лише для представників певної літературної генерації. Риса абсурду та парадоксу можна знайти у творчості Вільяма Шекспіра, що є одним з авторів, у чиїх трагедіях вищезазначені елементи є експресивними та вражаючими.

Список використаної літератури

1. Доценко Е. Г. Абсурд как проявление театральной условности / Е. Г. Доценко. // Известия Уральского государственного университета. – 2004. – № 33. С. 97-112.
2. Ємець О. В. Лінгвістичні аспекти функціонування парадокса у гумористичних творах канадських та британських письменників / О. В. Ємець. // Серія “Філологічна”. – 2012. – № 26. С. 106-107.
3. Коляда О. В. Граматико-синтаксичні особливості драматургії Семюела Беккета (на прикладі п'єси “Кінець гри”) / О. В. Коляда. // Вісник Житомирського державного університету. – 2015. – № 3. – С. 15-18.
4. Причепій Є. М. Філософія: підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – К.: Академвидав, 2009. – 592 с. – С. 584. – (Альма-матер).
5. Філософський словник соціальних термінів. – Х.: Р.І.Ф., 2015. – 672 с. – С. 10-11. – (Видання третє, доповнене).
6. Chris B. The Oxford Dictionary of Literary Terms [Електронний ресурс] / Baldick Chris // Oxford University Press. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://books.google.de/books?id=mp0s9GgrafUC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
7. Абсурд в литературе [Електронний ресурс] // Академик – Режим доступу до ресурсу: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/129288>
8. Shakespeare [Електронний ресурс] // SparkNotes – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sparknotes.com/shakespeare/>
9. Ben F. LitChart on Hamlet [Електронний ресурс] / F. Ben, K. Justin // LitCharts. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.litcharts.com/lit/hamlet>
10. Paradox [Електронний ресурс] // Literary Devices – Режим доступу до ресурсу: <https://literarydevices.net/paradox/>

М. М. Матвійчук

Хмельницький національний університет

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. Н. М. Торчинська

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ПРОЗИ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Синтаксична організація тексту – один із невід’ємних складників як загальнономовної, так і індивідуально-авторської виразності. У текст як витвір мовної діяльності добираються певні моделі та засоби для висловлення думки і формування необхідного смислу.

Проза Юрія Андруховича, незважаючи на літературознавчі і текстологічні розвідки, ще не стала предметом комплексного лінгвостилістичного аналізу, який би охарактеризував експресивну манеру синтаксичної побудови прозового тексту митця-постмодерніста. Вартим уваги є передусім синтаксис есеїв, ті синтаксичні конструкції, які підпорядковуються світоглядними настановами письменника.

Мета статті – дослідити явище експресивного синтаксису та охарактеризувати його прояви у прозі Юрія Андруховича.

На початку 1960-х років з'явився термін «експресивний синтаксис», хоча саме поняття експресивного синтаксису й досі постає нечітко визначеним і окресленим. Питання про експресивний синтаксис уперше сформулював Ш. Баллі, який вважав афективний фактор (експресивний) обов'язковим компонентом будь-якого висловлення [5]. У переважній більшості випадків експресію тлумачать як семантичну категорію (визначальною для неї є функція впливу). У зв'язку із цим Ш. Баллі розрізняв в афективному факторі два завдання: вираження суб'єктивного світу мовця і використання мовних засобів для впливу на адресата. Очевидно, різницю між емоційним та експресивним слід бачити у мимовільності, довільності емоції (вона пов'язана з почуттями) і визначенні експресії як засобу впливу, коли мовець усвідомлює спрямованість використання певних мовних засобів [4, с. 298]. Експресивність – це властивість мовних одиниць незалежно від сфери їх вжитку. Умисність як основа прагматичної будови мови, що характеризується особливостями вираження в лексиці, граматиці, тексті, перебуває в центрі уваги прагматики, що визначається як «вчення про відношення знаків до їх інтерпретаторів» [5].

Емоційне як вияв експресивного найповніше притаманне усно-розмовному мовленню, у писемному мовленні воно постає опосередкованим усно-розмовною стихією, поза введенням якої в писемну форму неможлива потужна емоція. Введення вигуків, часток, окремих нечленованих речень емоційно насичує текст. Б. О. Серебренников вважає, що джерела експресивності містяться у певному викривленні дійсності мовою [4, с. 311]. У переважній більшості випадків такі викривлення не виступають єдино достатніми для формування експресивності. Тільки в окремих авторів та в певних текстах вони виступають домінуючими. Мета такої літератури — посилити емоційний вплив на реципієнта, а якщо бачити в ній повідомлення, то «нонсенс» постає суцільною нісенітницею.

У сучасних синтаксичних дослідженнях основною одиницею синтаксичного рівня мови є модель речення, під якою розуміють предикативний ланцюжок словоформ, що складається із підмета, присудка й придієслівних членів, які знаходяться між собою у певних лінійних смислових і формальних відношеннях. Смислові зміни виявляються у поверхневій структурі речення в тому, що воно набуває певну синтаксичну форму, яка знаходить своє вираження у розмірі речення, перестановці й повторі його компонентів, у розчленуванні або усіченні його обсягу. Експресивність речення характеризується функціональною креативністю і є результатом взаємодії трьох параметрів: синтаксису, семантики й прагматики.

Г. М. Акімова наводить перелік явищ, які найчастіше відносять до експресивних конструкцій: парцеляція, сегментація, лексичний повтор із

синтаксичним поширенням, питально-відповідні конструкції в монологічній мові, номінативні речення (переважно ланцюжки номінативних речень), вставні конструкції, особливі випадки словорозташування та ін. [5]. Перелік експресивних конструкцій у різних авторів може розширюватись.

Постмодерністський стиль художнього мовомислення прагне до фіксації миттєвих вражень та емоційно-оцінної деталізації, що втілюються в особливих синтаксичних конструкціях. Юрій Андрухович у своїх есеях широко використовує засоби експресивного синтаксису, зокрема парцельовані та приєднувальні конструкції, питально-відповідні форми у внутрішньому монолозі, алюзії, юкстапозити та конструкції з антиципацією.

Парцельовані і приєднувальні конструкції. Сегментовані, парцельовані та приєднувальні одиниці сприймаються як маркери стилю, виразні експресиви. Парцелят є обов'язковим компонентом у синтаксичній структурі, який доповнює її основну частину [2, с. 173]. В Юрія Андруховича такі конструкції є дуже продуктивними: *Заклучні акорди трактатного вступу настільки ж еклектичні, наскільки й екстатичні. Деміург перемагає землеміра. Алхімік підноситься над аптекарем* [1]. *За рівнем біологічної напруги, тілесності, сексу і смерті може їй дорівнятися хіба що румунська музика. Або циганська. Або музика гуралів. Або мадярів. Або словаків. Або лемків* [1].

Питально-відповідні форми у внутрішньому монолозі. Ці монологи-роздуми замкнуті експресивно-семантичні поля. Нагромадження питальних речень і варіантів відповідей вказують на постійну внутрішню боротьбу, напругу, вагання оповідача у виборі оптимальної відповіді. У цих конструкціях відчутний вплив розмовних форм, зокрема звертальних із частками, вставними одиницями тощо. Питальні конструкції можуть виконувати найрізноманітніші експресивні функції: актуалізувати авторську характеристику; інтегрувати в текст авторські судження морального загальнолюдського характеру тощо. Як правило, такі питально-відповідні структури завершуються емоційною образною відповіддю-розв'язкою [2, с. 174]. Наприклад: *Найпрагматичніші з політиків уже зорієнтувалися в дійсному стані речей. То що залишається нам? Ходити в гірські виправи, записувати фольклор? Спостерігати за небесними тілами ангелів крізь діряві шатра нечинних обсерваторій? Відшукувати старі трактати, відроджувати астрологію? Розчищати праоснови культур від причинно-наслідкових нашарувань? Рятувати гуцульську музику? Чи, може, очікувати з-за океану велике прибуття яєчних лушпайок? Як особлива метанаука майбутнього карпатонологія ще не виробила остаточних відповідей на ці та інші засадничі питання* [1]. *Але я не знаю, що таке природність. Можливо, природність поезії полягає в її штучності? Можливо, найвдалішою містифікацією Набокова є те, що насправді його поезія може виявитися значно сильнішою від прози?* [1] *Саме там, у запльовано-сакральній атмосфері студентських гуртожитків, під шипіння вінілу і мерехтіння свічок, я зустрів своїх найперших читачів, чи то пак, слухачів. Ким ми були? Сектою? Таємним клубом? Неформальним об'єднанням снобів? Зборищем ювенільних Vodka-Philosophen?* [1]

Алюзії. Своєрідним маркером індивідуального синтаксису Андруховича можна вважати і такий прийом художньої виразності, як алюзію. Автор обіграє натяки на події, факти, персонажів, відомі сюжети історії і літератури, створюючи численні асоціації: *Серед моїх нью-йоркських пріоритетів безумовно мусила знайтися й вона, ця позеленіла від часу бронзова дама, подарунок Французької республіки, ця, за висловом деяких ново-українських заробітчан, „баба з морозивом”* [1]. Хотілося цитувати Максима Горького, але згадку про „жовтого диявола” я відклав на вечір, коли увесь цей комплекс спалахне своїм нестерпно знадливим світінням [1]. Не вистачало голосу Лайзи Мінеллі з її вічнозеленим „Нью-Йорк, Нью-Йорк” — під звуки саме цієї пісні можна було б навіки зачаруватися [1]. Тисячу разів мав рацію той поет, *котрий уперше легковажно заримував „Космач” із „космосом”* [1].

Юкстапозити (прикладка). Прикладки здатні лаконічно утворювати порівняльні образи, які втратили б силу свого висловлення, якщо були б утворені простою порівняльною конструкцією з як, ніби, мов, схожий на тощо. Часто прикладки утворюються асоціативно з метою надання ритмічності прозовій оповіді та влучно заримувати назву. При цьому такі одиниці є яскравими прикладами мовної гри й не додають суттєвої семантичної характеристики об’єктові, бо спрямовані не на зміст висловленого, а на його форму [4, с. 324]. Як усі професійні *гравці-містифікатори*, Владімір Набоков пластичний і протейчний [1]. Тарас Прохасько, мій знайомий *письменник-біософ* (у недавньому фізичному втіленні популярний на півміста бармен з пасажу Гартенбергів), дуже влучно назвав її *„структурою-міфом, далі якої деструкція не заходить”* [1].

Конструкції з антиципацією. Це особлива стилістична фігура, яка полягає у певному відхиленні від звичайної лінійної послідовності елементів речення чи тексту, при якому антиципований (випереджувальний) елемент уживається перед прямим позначенням об’єкта, з яким він семантично і синтаксично співвідноситься [2, с. 172]. Наприклад : *Добре, що ті мої вірші не мали шансів. Добре, що я не носив їх по редакціях. Сьогодні мені вже видніше, що на дев’яносто з чимось відсотків ті вірші були: претензійні, манірні, солодкаві, вторинні, версифікаційне невправні, тьмяні, плутані, аполітичні, наївні, банальні, надумані, пасивно-споглядальні, ідейно неспроможні — прошу додавати ще які завгодно негативні епітети з репертуару тодішніх літконсультантів (до речі, посада, яка, здається, загинула разом із тоталітаризмом). Добре, що існував єдино правильний метод* [1].

Отже, високопродуктивне використання експресивних конструкцій дає авторові змогу викликати у реципієнта реакцію, спричинити емоційний ефект, переживання, що відповідають його намірам. Найчастіше він використовує парцельовані та приєднувальні конструкції, питально-відповідні форми у внутрішньому монологі, алюзії, юкстапозити та конструкції з антиципацією

Список використаної літератури

1. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrcenter.com>.
2. Галас А. Експресивний синтаксис як домінанта індивідуального стилю В. Винниченка (за матеріалами «Щоденника») / А. Галас. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – №26. – С. 170–176.
3. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці, 2009. – 525 с.

4. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови. Морфоло́гія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 450 с.

6. Матвійчук О. М. Експресивний синтаксис [Електронний ресурс] / О. М. Матвійчук. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/5802/1/221-223.pdf>.

О. С. Мацько

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

д.ф.н., проф. І. Р. Буніятова

МІСЦЕ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Нині, мабуть, неможливо знайти людину, яка б ніколи не чула про такий жанр як фентезі. Так, адже в ХХІ столітті цей жанр проник майже у всі сфери мистецтва, вийшовши за рамки літератури: живопис, кінематограф, музика, мультиплікація, скульптура, ігрова індустрія тощо. Сформований відносно недавно, на початку ХХ століття, жанр швидко завоював аудиторію, та міцно закріпився в сучасній масовій культурі.

Хоча жанр фентезі виокремився зовсім недавно, він має досить глибоке коріння. Походячи з міфології та фольклору народів світу, він все ще має тісні зв'язки з міфами та казками, легендами та народними переказами. Саме так, досі найбільш поширеними героями фентезійних творів є такі персонажі як ельфи, що походять з міфології германських народів, гноми (чи дворфи) які з'являються під різними назвами у міфології багатьох європейських народів, дракони, що посідали значне місце в давніх легендах і знайшли відображення в європейській геральдиці, та багато інших.

Нині ці образи, дещо видозмінені, з'являються тут і там в сучасній культурі – в літературних творах, на екранах, на картинах чи скульптурах. І, що цікаво, не зважаючи на давність образів та прийомів, інтерес до них не вщухає, а навіть навпаки – здається, з кожним роком вони набувають все більшої популярності.

Сучасні автори часто звертаються до легенд і фольклору, інтерпретують, видозмінюють їх, і створюють свої власні, унікальні світи, іноді настільки детальні, що їх починають вивчати: їх географію, звичаї вигаданих народів, мови. Яскравим прикладом такого світу є Середзем'я, розроблене Дж. Р. Р. Толкінім, якого справедливо називають батьком жанру фентезі. Його робота над вигаданим світом є надзвичайно кропіткою, створені ним спеціально для твору мови досі вивчають як приклад штучно створених мов.

Як уже було зазначено, жанр фентезі посів досить значне місце в сучасному літературному процесі, а також і в мистецтві в цілому. Саме ця популярність, поширеність та інтегрованість жанру у різні види мистецтва і привертає увагу дослідників-літературознавців до вивчення цієї теми. Цим і зумовлена актуальність статті.

Мета статті – оглянути процес розвитку жанру фентезі, проаналізувати існуючі класифікації та визначити місце жанру в сучасній літературі.

Фентезі – літературний жанр, який відносять до фантастичної літератури поряд з науковою фантастикою, вирізняється тим, що дія його відбувається в фантастичному, створеному авторською уявою світі, в якому вигадка стає реальністю.

Термін «фентезі» походить від грецького слова «*phantasiu*», що означає «робити видимим». В сучасних європейських мовах слово *fantasy* означає «фантазія», «уява», «вигадка», що досить-таки повно характеризує цей жанр. Твори в жанрі фентезі – авторська вигадка, плід уяви людини або ж кількох людей (в разі співавторства), яка, проте, все ж має певний зв'язок з реальністю.

Розглянемо різні точки зору на визначення фентезі як жанру. Серед науковців, проте, немає єдиного визначення жанру, кожен літературознавець по-своєму визначає термін фентезі, а також визначає його місце в літературі.

С. Белокурова, до прикладу, в своєму «Словнику літературознавчих термінів» тлумачить фентезі як різновид фантастики: твори, що зображають вигадані події, у яких головну роль відіграє ірраціональне, містичне начало і світи, постання й буття яких не можна логічно пояснити [1: 283].

Шейла Егоф писала, що фентезі – це новітній літературний жанр, ціллю якого є не втеча від реальності, а освітлення реальності: фентезі намагається донести до нас інші світи, але демонструє існування незмінних цінностей, що продовжують діяти всюди – у всякому можливому світі [6: 134].

Французький критик Анн Свінфен, вважає, що фентезі – це інтерпретація справжнього світу та дослідження моральних, філософських та інших дилем, що цей світ ставить перед нами [8: 113].

Активне вивчення фентезі як жанру літератури почалося лише під кінець ХХ століття, коли жанр став стрімко набувати популярності. Так, в «Історичному словнику фентезійної літератури» зазначається, що «до 1969 року, термін «*fantasy*» застосовувався лише до дитячої літератури [7: 35]». Тобто, як можемо бачити, до цього жанр фентезі не вважався чимось серйозним, був всього лише забавкою авторів. Лише після хвилі популярності творів Дж. Р. Р. Толкіна, на цей жанр стали звертати увагу.

Також О. С. Чернявська зазначає, що «досі не існує не тільки єдиної думки щодо визначення терміну фентезі, але й чим власне є фентезі: жанровою формою роману, літературним жанром чи цілим художнім напрямом» [1: 325]. Нині стає все більш зрозуміло, що жанр фентезі вже давно вийшов за рамки однієї лише літератури, і стає художнім напрямом, який включає в себе ще й живопис, кінематограф, музику та інші види мистецтва.

Як вже було зазначено, деякі науковці, такі як Ковтун О. М., відносять фентезі та наукову фантастику до загального жанру «фантастика». Так, ці жанри мають певні спільні риси, проте мають і багато відмінного. Обидва жанри частіше за все описують вигадані авторські світи, в яких відбуваються, знову ж таки, вигадані події. Проте фентезі частіше базується на ірраціональному, містичному, і практично не пояснює механіку того чи іншого явища – «It's magic». Наукова фантастика ж навпаки, базує явища і реалії вигаданого світу частіше за все на вже існуючих технологіях та досягненнях науки. В деяких книгах цього жанру автори відводять цілі розділи на те, щоб описати наукове підґрунтя того чи іншого явища.

У сучасному літературознавстві існують різноманітні підходи до класифікації жанру фентезі: проблемно-тематичний, жанрово-стилістичний, хронологія, нові піджанри.

О. Буйвол у своїй статті визначає потребу внутрішньожанрової диференціації жанру й пропонує розрізняти п'ять суб-жанрів: героїчне, епічне, окультне, готичне, християнське фентезі [3: 239].

Героїчне фентезі часто вважається «чистим» фентезі. Воно описує зазвичай захоплюючі пригоди головних героїв, які подорожують і борються з силами зла, чи певними іншими негативними явищами вигаданого світу.

Епічне фентезі характеризується більш широко розробленим світом, зазвичай має набагато більше головних героїв, ніж героїчне фентезі, зазвичай головною проблематикою творів цього під жанру є зіткнення добра і зла, більш глобальні, ніж у попередньому піджанрі.

Окультне фентезі можна охарактеризувати більш містичною атмосферою, головний герой в таких творах часто бореться з таємничими надприродними силами. Нині цей піджанр частково злився із жанром жахів.

Готичне фентезі також частково поділяє риси з жанром жахів: у таких творах часто створюється гнітюча атмосфера, герої втягуються в страшні таємниці, а дія часто відбувається в моторошних місцях – страхи маєток, покинутих замках тощо.

Християнське фентезі концентрується найчастіше на релігійно-етичних проблемах.

Жанр фентезі також розділяють на високе та низьке фентезі: до високого відносять твори, в яких постають світи, цілковито створені автором, а до низького – твори, в яких описується реальний світ з певними видозмінами, тобто з привнесеним в нього містичним, надприродним [2: 136].

При хронологічному підході, фентезі поділяють на класичне або високе епічне та історичне [1: 327].

Класичне фентезі описує події, які відбуваються найчастіше в паралельних світах, які мають певну схожість з якоюсь епохою, а історичне описує події, що розгортаються на фоні реального минулого. До класичного фентезі можна віднести «Володар Перснів» вже згаданого Дж. Р. Р. Толкіна. До класичного також можна віднести і твори Джорджа Мартіна, більш сучасного автора, який найбільше відомий за своїм циклом «Пісня Льоду і Полум'я».

Інколи виділяється ще один різновид фантастичної літератури, який поєднує в собі риси фентезі та наукової фантастики. Цей різновид отримав різні назви, такі як *science fantasy* чи технофентезі.

Ю. Кагарлицький описує «наукове фентезі» як таке, що проникає у наукову фантастику тоді, коли важлива не сама подія, а її наслідки, тому немає значення, що стало причиною – диво, чи науковий прогрес [4: 172].

Існують також і більш дрібні, нові жанри, до яких можна віднести гумористичне, романтичне, сакральне, міське фентезі, дитяче фентезі тощо.

Отже, жанр фентезі у XXI столітті можна охарактеризувати як жанр, який постійно змінюється, деформується, його піджанри зливаються та створюють нові, розвиваються, щоразу додаючи щось нове або видозмінюючи старе до непізнаваності.

Фентезі за короткий час завоювало любов величезної аудиторії, розрослося, проникаючи в інші жанри мистецтва. Воно стало невід'ємною (хоч і інколи непомітною) частиною життя сучасної людини. Саме тому цей жанр заслуговує на увагу та глибоке вивчення з боку науковців-літературознавців та критиків. Глибоке вивчення цієї теми є досить перспективним, оскільки, як вже було зазначено, фентезі посідає вагоме місце в сучасній літературі. Власне це дослідження може стати підґрунтям для наступних дослідників, а для тих, хто просто цікавиться цією тематикою, допомогти зрозуміти глибину й складність даного жанру.

Список використаної літератури

1. Белокурова С. П. Словарь литературоведческих терминов / С.П. Белокурова. – СПб: Паритет, 2006. – С. 320.
2. Бондина Е. С. К типологии жанра фэнтези / Е. С. Бондина // Пограничные процессы в литературе и культуре. – Пермь, 2009. – С. 136-137.
3. Буйвол О. В. До проблеми жанрової класифікації фентезі / О. В. Буйвол // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – № 11. – С. 238-241
4. Кагарлицкий Ю. И. Фантастика ищет новые пути / Ю. И. Кагарлицкий // Вопросы литературы. – 1974. – № 10. – С. 159-178.
5. Чернявська О. С. До питання класифікації жанру фентезі / О. С. Чернявська. // Літературознавчі студії. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2015. – №44. – С. 323-331.
7. Egoff Sh. Worlds Within: Children's Fantasy from the Middle Ages to Today / Sh. Egoff – Chicago: ALA, 1988. – P. 134
8. Stableford B. Historical dictionary of fantasy literature / B. Stableford; The Scarecrow Press, Inc., 2005. – P. 567.
9. Swinfen A. In Defense of Fantasy: A Study of the Genre in English and American Literature since 1945 / A. Swinfen – Boston: Routledge and Kenan Paul, 1984. – P. 253.

І. Настусенко

Миколаївський національний університет

імені В.О.Сухомлинського

Науковий керівник:

к.п.н. Н.М. Абабілова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Як відомо, система власних назв будь-якої мови є фундаментальним матеріалом для пізнання, розкриття самосвідомості народу, для розуміння психології й характерів людей, котрі представляють певну національність чи регіон. У літературному творі власне ім'я функціонує як важливий та органічний елемент його стилістичної системи, виконуючи активну роль у створенні загальної образності твору.

Сучасні дослідження функціонування власних назв у художньому тексті представлені фундаментальними працями таких вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, як Л. Белей, О. Бока, В. Бондалетов, Д. Бучко, І. Воронова, Ю.Грушевська, Д. Дергач, С. Єрмоленко, Д. Жапова, А.Зубко, Т.Лавриненко, В.Калінкін, А. Критенко, Є.Морозова, Є. В. Ніконов, В. Німчук, Є. Отіна, С. Пак, Н.Подольська, С.Співак, М.Торчинський, І.Хлистун та інших.

Мета статті – проаналізувати специфіку вживання та функціонування власних назв у художньому творі.

У сучасній лінгвістиці динамічно розвивається наукове опрацювання особливостей організації ономастичного простору художніх творів, що пояснюється тим, що їх вибір, використання та внутрішня форма належать до стрижневих елементів творчості письменника, а численні іменні новації виступають яскравою ознакою його ідіостилу.

Власні назви є своєрідними:

- культурно-історичними та мовними індексами, джерелом вивчення лексичного багатства мови, оскільки відбивають назви предметів реалій та понять і є специфічними для певної країни або нації [3];

- пам'ятниками, в яких відображається суспільна історія етноса, прослідковується специфіка знакової системи та динаміка мовних закономірностей [6].

С.Влахов і С.Флорін вважають, що власні назви стають своєрідним «ключем» у розкритті художнього задуму автора, нерідко вони виконують роль лаконічних характеристик. Вони є основою образної системи твору, і дослідження їх семантики є першочерговим завданням перекладача, адже саме це дозволить цілісно побудувати систему образів [5].

Специфічна роль власних назв у художньому творі зумовлена тим, що вони допомагають автору найбільш ефективно зображувати дійсність, оскільки вдало підібране ім'я стає додатковим засобом характеристики персонажа, підсилює емоційний вплив від усього твору. На думку Л. Белей, кількість власних назв у художньому незначна, 3-4% тексту, але їх функціональне навантаження та участь у створенні художнього цілого вимірюється значно більшим відсотком [1].

В. Калінкін вважає, що автори використовують власні назви в творах задля: 1) позначення онімами не реальних денотатів, а вигаданих автором (це стосується імен не лише вигаданих персонажів художнього твору, а й реальних осіб); 2) взаємного „самовідбиття” в художньому творі власної назви і позначеного нею предмета, що додає певний смисл один одному; 3) отримання пропріальною одиницею своєї повноцінної значимості не тільки в контексті інших знаків художнього твору, але і в контексті, який розуміють як найширший принцип; 4) наявності у власної назви нескінченної кількості значень, що надає їй можливість перетворюватися на символ; 5) тлумачення будь-якого оніма в художньому творі актом і результатом не лише дійсності, що тим чи іншим чином переживається автором, а й авторської рефлексії, що сприймається читачем; 6) експлікованості взаємовідношень між змістом власної назви й інформацією про названий у художньому творі об'єкт [7].

Досліджуючи поетичний ономастикон II половини XX ст., І. Хлистун дійшла висновку, що переважна більшість уживаних у досліджуваних текстах власних назв є узуальними, представленими антропонімами, що включають імена реальних осіб (історичні імена), потенційно реальних і вигаданих осіб (міфоніми, іменування персонажів мистецьких творів), топонімами, що охоплюють національні і світові хороніми, гідроніми, ойконіми, урбаноніми й ороніми. Інші групи власних назв – хремотоніми, хрононіми, космоніми, окремі міфоніми (агіоніми, демононіми) є менш частотними, займають периферійну частину онімного простору. Найбільш різноплановим є використання онімів у прозових творах. Крім домінування антропонімів (насамперед імен та прізвищ) і топонімів (хоронімів, ойконімів та гідронімів), можна відзначити фіксування будь-якого іншого онімного елемента,

продуктивність якого залежить насамперед від теми і жанру. У драматичних творах однозначно переважають антропоніми; менш частотні міфоніми, топоніми, ідеоніми і прагматоніми. [10].

Відомо, що власні назви, які наявні у творі, формують його ономастичний простір, який має такі характеристики:

- ядро – антропоніми й топоніми, периферія – хрононіми, ергоніми, ідеоніми» [8];
- ядро – антропоніми, топоніми, теоніми, міфоперсоніми й зооніми [9];

На думку С. Вербича, сучасний онімний простір складається з трьох груп власних назв, що є найбільш частотними в українській мові,: антропонімів, топонімів та ергонімів [4].

Міркуючи над лінгвостилістичними ознаками власних назв у художньому творі, О. Бока називає такі : 1) ім'я на позначення центрального героя твору, створення цілісного образу; 2) ім'я як допоміжний елемент для розкриття образу або ідеї твору; 3) ім'я, використане для відтворення колориту епохи; 4) ім'я з етимологічною інформацією; 5) ім'я для поширення семантичного поля контексту; 6) ім'я для оцінки автором різних понять, подій; 7) ім'я для узагальнення ознак одним представником або для індивідуалізації особливостей певної категорії представників; 8) ім'я з асоціативним змістом [2].

Якщо порівнювати вживання власних назв у художньому тексті та інших видах текстів, то можна відмітити, що у прямому значенні, без додаткових конотацій, власні назви переважно функціонують у науковому та офіційно-діловому стилях мови, проте частотність вживання у них різних розрядів онімів суттєво відрізняється. Щодо наукового стилю, то вживання власних назв тут залежить від специфіки окремих наукових галузей. Для офіційно-ділового стилю характерні конкретність, визначеність, тому тут особлива увага відводиться адресації, яка включає до свого складу топоніми (область, район, поселення, вулиця), антропоніми (прізвище, ім'я, по батькові), ергоніми (назви організацій).

Таким чином, власна назва є багатоплановим компонентом художнього тексту, яка може реалізувати свої численні можливості як засіб творення образу відповідно до жанрових особливостей твору, авторських завдань і психологічних та інтелектуальних особливостей читача. Вона є важливим елементом ідіолекту кожного письменника: разом із іншими елементами словника воно слугує вагомим засобом відображення його картини світу, ставлення автора до героїв твору, настроїв автора і персонажів.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII – XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.01./Л. О. Белей. – Ужгород, 1997. – 13 с.
2. Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації / О. В. Бока. – Вісник СумДУ, 2008. – №1. – С. 15 –19. – (Серія «Філологія»).
3. Бока О.В. Статус промовистих імен у художньому дискурсі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/languages/00080536_0.html
4. Вербич С. О. Трансформація українського онімного простору: внутрішньо та позамовні чинники / С. О. Вербич // Мовознавство. – No 2. – Київ : Академперіодика, 2014. – С.15-23.
5. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереваемое в переводе. / И.С.Влахов, С.П.Флорин – М.: Международные отношения, 1980. – 340с.
6. Жапова Д. Н.-Д. Антропонимы как этноисторическое явление / Д. Н.-Д. Жапова // Бытие и язык. Новосибирск, 2004. – С. 216 –219.
7. Калинин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.

8. Соловьева Н. С. Освоение периферии ономастического пространства как элемента языковой картины мира при изучении русского языка [Электронный ресурс] / Н. С. Соловьева. — Режим доступа: bilingual-online.net/index.php?option=com
9. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал : монография / В. И. Супрун. - Волгоград : Перемена, 2000. — 172 с.
10. Хлистун І. В. Власна назва в українській поезії II пол. XX ст. (семантико-функціональний аспект) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 — укр. мова / І. В. Хлистун. — К., 2006. — 236 с.

А. Р. Михальченко
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
к. ф. н, доц. І.М. Рудик

УВАГА ДО ДЕТАЛЕЙ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ВІДЧУЖЕНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. ВУЛФ «МІСІС ДЕЛЛОУЕЙ»)

Проблема відчуження, аналізу якої присвячена ця робота, конкретизується в контексті антропологічної проблематики, характерної для філософських течій XX ст.: феноменології, екзистенціалізму, персоналізму, герменевтики, структуралізму тощо. Актуалізація проблеми відчуженості є наслідком стану сучасної соціальної реальності, визначальними факторами якого стають процеси інформатизації, зміна картини світу, відчуження, трансформація ідентичності людини під впливом нових засобів інформації та комунікацій, дефіциту міжкультурних зв'язків, їх стабільності та хаотизації соціального простору. Ці явища приводять до змін у внутрішньому світі людини, для якої самотність стає не тільки незмінним супутником, але й набуває особливої специфіки, поява яких обумовлена новою реальністю [1].

В романі В. Вулф «Місіс Деллоуей» відчуження вербалізується різними способами. Одним із них є увага до деталей, яка є визначною рисою роману.

Мета статті – надати короткий аналіз художніх деталей, за допомогою яких концепт «відчуження» представлений у творі письменниці доби модернізму Вірджинії Вулф.

Безсумнівно, що у творах Вірджинії Вулф яскраво помітні ознаки відчуження. Її покоління, яке побачило жахливу розруху Першої світової війни, чиї ідеали руйнувалися в них на очах, глибоко страждало від почуття відчуженості та самотності.

Її власні депресії, ймовірно, були фактором, що сприяв появі великої кількості самотніх персонажів у її творах, але важливі соціальні події – як у ширшому масштабі, так і в її соціальному колі – безумовно, з цим пов'язані. Її власний художній розвиток йде паралельно з розвитком інших великих письменників та діячів мистецтва, філософії та науки того часу. Погляди Вірджинії Вулф на "час", "життя" та "реальність" містять паралелі не тільки з теорією відносності Ейнштейна, але і з роботами Джойса, Пруста та Кафки [2].

«Місіс Деллоуей» характеризується значною увагою до деталей, що є типовим для модерністської літератури. В романі описується один день з життя головної

героїні, чий ім'ям і названий роман. Деталі, яким Вулф приділяє в романі значну увагу, змушують читача задумуватися про їх глибинне значення.

Так, головні герої роману, а саме Кларисса Деллоуей та Септімус Сміт, завжди помічають найменші деталі, які часто трапляються в повсякденному житті, але видаються їм знаками чогось більшого. Деталі, які вони помічають і які здаються незначними в інших контекстах, стають глибинними символами їхнього зв'язку, але, тим не менш, вони одразу ж забуваються героями, оскільки інші сприйняття підштовхують їх до більш загальноприйнятих напрямів думки. Така увага до дрібних деталей, в яких полягає сенс життя героїв, являє собою сучасне відчуження від навколишнього світу.

Одним зі способів привернути увагу до деталей є повтори. Наприклад, згадування Біг Бену створює у читача уявлення про плин часу в романі. Він є тією деталлю, яка змушує читача відволіктися від почуттів героя і усвідомити, що час не зупиняється. Біг Бен б'є багато разів впродовж дня, але о 2:30 ця подія збігається з іншою подією, а саме самогубством сусідки Кларисси. Тож Кларисса поєднує ці дві події і знаходить у цьому глибинне значення:

«How extraordinary it was...to see the old lady...move away from that window, as if she were attached to that sound, that string. Gigantic as it was, it had something to do with her. Down, down, into the midst of ordinary things the finger fell making the moment solemn. She was forced, so Clarissa imagined, by that sound, to move, to go, but where?» [5: 87]

Кларисса думає, що в тому факті, що ці дві події відбулись одночасно, є щось надприродне. Вона вважає, що в цьому є щось божественне, що це була рука Бога, яка звела ці дві події в один часовий проміжок. Місіс Деллоуей впевнена, що такий збіг має якесь божественне значення.

В той же час думки про час Септімуса Сміта, солдата, який пережив Першу світову війну, є незв'язними та нелогічними:

«...and from his lips fell like shells, like shavings from a plane, without his making them, hard, white, imperishable words, and flew to attach themselves to their places in an ode to Time; an immortal ode to Time. He sang» [5: 98].

Він боготворить Час, вважаючи його вічним, постійним. Але якщо Кларисса думає лише про теперішнє, Септімус постійно згадує минуле. Він пригадує роки війни, їх жах, який довів його до божевілля:

«It was awful, he cried, awful, awful! Still, the sun was hot. Still, one got over things. Still, life had a way of adding day to day» [5: 97].

Для нього, як і для всіх солдатів, які воювали з ним пліч-о-пліч, найважливішим було пережити день, тож для нього життя в роки війни складалося лише в низку днів.

Тема війни в романі тісно переплітається з темою смерті. Її дихання переслідуює Септімуса кожного дня, він думає про неї та боїться її. Через відчуження та депресії, які призвели до психічного розладу, Септімус Сміт бачить знаки смерті в усьому, що його оточує. Кларисса теж страждає від відчуженості та депресій, але вона, хоч і часто знаходиться на межі між нормальним життям та суцільним кошмаром, який складає життя Септімуса, ще має певні «якорі», які втримують її, не дозволяючи їй

збожеволіти. Септімус же, думаючи про свою самотність, здатний думати лише про смерть:

«Communication is death; communication is happiness. Communication, he muttered.

‘What are you saying, Septimus?’ Rezia asked, wild with terror, for he was talking to himself» [5: 59].

Вірджинія Вулф прагне привернути увагу читача до психічного стану Септімуса за допомогою контрасту «життя – смерть»:

«I leant over the edge of the boat and fell down, he thought. I went under the sea. I have been dead, and yet am now alive, but let me rest still» [5: 128].

Для характеристики образу Септімуса Сміта важливою деталлю є його думки про смерть. Він сприймає її як свій виклик суспільству, в якому він не здатен жити, адже він назавжди застряг у минулому, в роках Першої світової війни. Тому коли місіс Деллоуей чує про смерть Септімуса, Кларисса розуміє, що для нього смерть була полегшенням:

«Death was defiance. Death was an attempt to communicate, people feeling the impossibility of reaching the centre which, mystically, evaded them; closeness drew apart; rapture faded; one was alone. There was an embrace in death» [5: 145].

За допомогою метафори «смерть – виклик», Вірджинія Вулф прагнула показати, що Септімус знаходить в смерті спокій, якого він прагне, тому що не може знайти його у своєму оточенні.

«He had thrown himself from a window. Up had flashed the ground; through him, blundering, bruising, went the rusty spikes. There he lay with a thud, thud, thud in his brain, and then a suffocation of blackness» [5: 135].

Роман також сповнений алюзій на творчість Шекспіра. Згадування класика є ще однією з деталей, яка пронизує весь роман. І Кларисса, і Септімус люблять Шекспіра, а слова з «Цимбеліну» переслідують їх обох: *«Fear no more the heat «o’ the sun / Nor the furious winter’s rages» [3: 50].* Любов до Шекспіра є однією з причин, яка змусила Септімуса піти на війну: він пишався тим, що він – англієць, і вважав, що Англія є країною, вартою, щоб її захищали від нападників.

Кларисса Деллоуей в романі не дуже любить читати. Її рідко можна побачити з книгою, але, тим не менш, вона дуже любить Шекспіра. В книгарні вона читає ті ж рядки з «Цимбеліну», які перекликаються з її власним страхом смерті. Як і смерть Септімуса наприкінці роману, ці рядки попереджають про можливість неминучої смерті. Як не дивно, Кларисса також ототожнює свої почуття з почуттями Отелло, коли вона думає про Саллі:

«If it were now to die 'twere now to be most happy» [4].

На нашу думку, Вірджинія Вулф приділяє значну увагу деталям. Її герої помічають їх в повсякденних речах, і для них вони є символами чогось більшого. Для Кларисси та Септімуса, які найбільше страждають від відчуження, найменші речі стають сигналами про дещо більше. Час, символом якого є Біг Бен та його удари, та смерть, про яку постійно думає Септімус, є важливими деталями, які Вірджинія Вулф використовує для вербалізації відчуженості головних героїв.

Список використаної літератури

1. Корнющенко-Ермолаева Н. С. Одиночество и формы отчуждения человека в современном мире [Електронний ресурс] / Н. С. Корнющенко-Ермолаева // Вестн. Том. гос. ун-та. – 2010. – №332. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/odinochestvo-i-formy-otchuzhdeniya-cheloveka-v-sovremennom-mire>
2. Bloom H. Alienation / Harold Bloom // H. Bloom, B. Hobby. Bloom's Literary Themes. – 2009. – С. 111-121.
3. Shakespeare W. Cymbeline [Електронний ресурс] / William Shakespeare. – Режим доступу: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/cymb.pdf>
4. Shakespeare W. Othello [Електронний ресурс] / William Shakespeare. – Режим доступу: http://www.opensourceshakespeare.org/views/plays/play_view.php?WorkID=othello&Scope=entire&pleasewait=1&msg=pl
5. Woolf V. Mrs Dalloway / Virginia Wolf. – Penguin Classics, 1996. – 202 p.

А. В. Попроцька

Вінницький державний педагогічний університет

ім. Михайла Коцюбинського

Науковий керівник:

канд. філ. наук., доц.. О.П.Козачишина

ОСНОВНІ АРХЕТИПИ ФЕНТЕЗІЙНИХ ТВОРІВ ДЖОАН РОУЛІНГ СЕРІЇ «ГАРРІ ПОТТЕР»

Серія книг «Гаррі Потер» Джоан Роулінг вже протягом десятиліть захоплює мільйони фанатів фентезійних романів по всьому світу. Весь казковий світ у книзі продуманий до найменших дрібниць – ми з захватом перечитуємо описи чарівних крамниць, дивуємось магічним заклинанням та щиро співпереживаємо долі головних героїв. Проте, читач з великим літературним досвідом може з легкістю здогадатись, що всі образи та герої у творі мають у своїй основі усталені архетипи.

Архетип (літературознавство) – реконструйована фабула або сюжет, загальний для міфів, фольклору та літератури різних народів [3: 12].

За вченням К. Юнга «елементарний образ, або архетип, це фігура – чи то є вона демоном, людиною або подією, – яка в процесі історії повторюється там, де вільно виявляється людська фантазія» [5: 36]. Слід також нагадати, що, за Юнгом, сукупністю архетипів є *несвідоме* як осад «всього, що було пережито людством, аж до його найтемніших часів історії», а сам архетип – прояв інстинкту [5: 36].

У книзі «Морфологія чарівної казки» В. Я. Пропп окреслює основні архетипні моделі, що спостерігаються у текстах більшості казок (як фольклорних, так і літературних). Серед них зокрема образ знедоленого сироти. «Знедолений сирота» буває в чоловічій і жіночій іпостасі. У жіночій – це Попелюшка, у чоловічій – Іван Запичник (якщо брати російську літературу) [4: 345]. Крім того, як у Івана Запичника, так і у Попелюшки одним з найважливіших атрибутів є попіл і пил, якими вони оточені. Так само і Гаррі Потер - хлопчик живе в запиленій комірчині під сходами. З ним поводяться, як і з іншими «безневинно гнобленими персонажами»: Гаррі виконує основну роботу в будинку, доношує старий одяг, живе в запиленій комірчині (тут прослідковуються паралелі з «Попелюшкою» Шарля Перро).

«Гаррі Поттер» як сага складається з кількох рівнів. Перший рівень – це рівень героїв. Другий – це рівень простору і часу. І третій – це рівень безпосередньо казкових персонажів, той самий бестіарій, який у неї масштабно представлений.

Ключовий персонаж саги, відповідно до вчення В. Я. Проппа, є поєднанням кількох архетипів. Гаррі – бажана дитина, за нього батьки готові віддати життя, а він залишається сиротою в рік і три місяці, виживши після смертельного закляття злого чарівника завдяки захисту сили любові своєї матері (архетип немовляти). Дитинство героя проходить в сім'ї «злих» родичів, що ставляться до нього просто агресивно (особливо на контрасті з рідним сином) і змушують виконувати важку роботу. Гаррі ж зібрав в собі кращі якості сучасної людини: сміливість, розум, доброту і відданість. Він є стандартним Класичним героєм, кращим з кращих, обраним. Гаррі – це той хлопець, в успіх якого вірять усі.

Проблема полягає в тому, що герой є настільки хорошим, що нікого не здивує його кінцева перемога. Щоб зберегти інтригу, Роулінг ставить на його шляху різні випробування: загибель Сіріуса, розчарування в дружбі з Дамблдором, смерть Дамблдора.

Письменники з великої літери завжди продумують зміни, яких зазнає герой. Протагоніст повинен змінюватися і рости над собою, інакше ми втратимо інтерес до нього. Але у випадку з Класичним героєм показати зміни складно. Цей герой настільки хороший, що він не може стати ще більш прекрасним. Ось чому письменники часто роблять таких героїв сиротами (Супермен, Бетмен, Гаррі Поттер і інші). Це змушує героїв карати те зло, яке заподіяло їм стільки болю. І коли вони допомагають іншим, то допомагають і собі зцілитися.

Але основне значення образу Гаррі Поттера – дитина-герой. Пересічний, нещасний сирота раптово виявляється кумиром, його знають в обличчя і чекають від нього чудес. У цьому полягає незвичайна привабливість образу: героєм може стати кожен. Отож, коли Гаррі Поттер дорослішає, він трансформується в більш дорослого персонажа, який перемагає антагоніста, рятує світ і, як сказано у Проппа, одружується і панує [4: 301]. З приводу панування Гаррі – це навряд чи, а ось про одруження у фіналі згадується. Про це ми дізнаємося у епілозі сьомої книги.

Спочатку Поттер виявився вирваним зі звичного середовища, раптово став «обраним»; герой – жертва обставин і не має права на вибір, причому ключова ситуація кожного роману завжди вирішується на його користь, і часто не за рахунок його талантів, а завдяки везінню і несподіваній допомозі (аж до буквального – зілля Везіння) [3: 15]. Усе це дозволяє говорити про архетип універсального культурного героя.

Інші персонажі прекрасно укладаються в ту ж саму логіку. У Гаррі є антагоніст – це Волан-де-Морт, у Гаррі є багато чарівних помічників, як людей, так і чарівних істот. Процвітання світу чарівників залежить від того, чи впорається Гаррі з Волан-де-Мортом, чи не впорається. Отже, акцент на порятунок світу тут теж зроблений.

У Гаррі є Герміона. Вона за класифікацією Проппа – це сестриця з чарівної казки. Звичайно, дівчина претендує на власний статус, власну роль у цьому сюжеті, але, якщо брати Гаррі Поттера як центр і розташовувати навколо нього персонажів, Герміона – це класичний приклад дівчини, яка йде в так званий чоловічий будинок, потім виходить, опиняючись дружиною одного з них [4: 313]. Якщо ми розглянемо сьому частину, де Гаррі, Рон і Герміона ховаються від смертежерів в лісах, то

можемо прослідкувати саме такий розвиток подій. У них абсолютно братерсько-сестринські відносини до тих пір, поки між Роном і Гаррі не виникає таке дивне трансформоване суперництво. Після цього Рон йде.

Третій момент – це чарівні персонажі: Дамблдор, Макгонегел, тобто чарівні помічники. З іншого боку, вони ж можуть бути самостійними персонажами, тому що врівноважують ситуацію в школі, як їн і ян: великий батько і велика мати.

Дамблдор уособлює архетип мудреця в сазі, особливо в перших трьох книгах. Персонаж володіє неабиякою силою, його біографія і вік точно не відомі; він направляє героїв, знає відповіді на питання, але ніколи не відповідає прямо; до нього звертаються за допомогою, він на «світлому» боці, але при цьому знайомий з «темними силами», які часто прагнуть заслужити його повагу. Це просвітлений, учитель і майстер, якому довіряють і який несе надію.

Дамблдор – це колосальний персонаж, це цілий ланцюг асоціацій, які нам дуже цікаві. Навіть за зовнішнім описом це конгломерат Мерліна і Гендальфа. У певній мірі він людина, яка все знає й володіє простором, у якому все це відбувається [2: 154].

Макгонегел, як ми пам'ятаємо, заміщає Дамблдора. Її лідерські магічні функції пояснюються тим, що вона очолює факультет, чаклунка, яка трансформується в кішку, бере на себе безліч важливих функцій, коли Дамблдор гине.

Отже, ми можемо зробити висновок, що Серія книг “Гаррі Потер” Джоан Роулінг містить багато архетипів, які прослідковуються протягом всього твору. За В. Я. Проппом, головний герой твору – чарівник Гаррі – є образом знедоленого сироти. Ми можемо прослідкувати етапи становлення головного героя – боротьбу з антагоністом (Волан-де-Морт), порятунок світу та щасливе закінчення. Автор бере за основу історії архетипові моделі, які відомі читачеві ще з дитинства.

Список використаної літератури

1. J. Rowling. Harry Potter and the Philosopher's Stone. - Bloomsbury Publishing; 2004. – 423p.
2. Девід Колберт. Чарівні світи Гаррі Потера.- к: Росмен, 2002. – с.156-160.
3. Паславська Я.Р. Мифологические и сказочные истоки романов Дж. К. Роулинг. /Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова//Выпуск № 3 / том 21 / 2015. – с. 16
4. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. - М.: Лабиринт, 2000. - 416 с.
5. Юнг К.Г. Подход к бессознательному // Архетип и символ. — М., Ренессанс, 1991. — с. 36-37.

Ю. О. Резніченко

Дніпровський національний університет

імені Олеса Гончара

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. Н. П.Олійник

СПЕЦИФІКА АВТОРСЬКОЇ НАРАЦІЇ В ПОВІСТЯХ Р. ІВАНИЧУКА «ЯК ТИХА НІЧ ПОВ'Є ДОЛИНУ...» ТА Я. МЕЛЬНИКА «СМІТТЄПРОВІД»

Сучасна українська повість як жанр, що існує віддавна й «більшою мірою, ніж новела й роман, бере на себе право на експеримент» [6: 78], продовжує бути цікавою для багатьох знаних письменників. Серед них – Г. Пагутяк, В. Даниленко, О. Забужко,

Р. Іваничук, Я. Мельник, Ю. Мушкетик та ін., які у своїх творах художньо осмислюють певний етап людського життя в контексті історії або сьогодення.

Виходячи з первинного тлумачення поняття «повість» – «те, що оповідається, завершена і досить широка оповідь про ту чи ту подію або особу» [7: 418], вагомої в ній ролі «настанови на переказування того, що вже відбулося» [8: 20], можемо небезпідставно стверджувати думку про концептуально важливу роль вивчення наративної організації тексту повісті для з'ясування динаміки її жанроутворювальних компонентів. На матеріалі повісті XIX – XX століть означене питання досліджували А. Гурбанська, В. Качмар, М. Ткачук, Н. Трефяк та ін., натомість студії над оповідною манерою сьогоденної повісті здійснюються значно рідше. У пропонованій розвідці ми спробуємо зробити підступ до заповнення утвореної лакуни, проаналізувавши особливості авторської нарації в повістях Р. Іваничука «Як тиха ніч пов'є долину...» (2013) та Я. Мельника «Сміттепровід» (2015).

В обраних нами текстах репрезентовано пошуки письменників шляхів урізноманітнення авторської об'єктивної розповіді, іманентно властивої повісті. Як відомо, автор цього епічного жанру почасти прагне «приховати своє “я”, особу розповідача за зображуваними подіями» [9: 8], він зазвичай розчиняється «в об'єктивованих образних формах» [9: 8]. Авторська ж нарація в повістях Р. Іваничука «Як тиха ніч пов'є долину...» та Я. Мельника «Сміттепровід» не є відстороненою й монолітною, вона конструюється через розщеплення образу оповідача на першоособового та третьособового наратора (дієгетичний та недієгетичний типи за класифікацією В. Шмідта [10: 48]). Повісті побудовані як співіснування двох текстів: оповідачі (Оповідачем називатимемо першоособового наратора, вигаданого автором, а розповідачем – наратора від третьої особи, спираючись на їхнє розмежування, подане в «Літературознавчій енциклопедії» (укладач – Ю. Ковалів) [3: 157, 339].) постають в образах письменників, що працюють над написанням тексту нового художнього твору. На підставі цього фіксуємо подвійну нарацію: виклад авторської оповіді про складання своєї повісті і творення нарації останньої водночас (розповідь відстороненого автора). Розглянемо детальніше кожну з окреслених наративних моделей.

Повісті Р. Іваничука «Як тиха ніч пов'є долину...» та Я. Мельника «Сміттепровід» поділяються на розділи (14 і 10 відповідно) і мають своєрідне обрамлення-рамку: у першій та останній частинах кожного твору оповідь здійснено від імені Я-наратора (власне автора), причому в основний текст повісті Р. Іваничука першоособова оповідь інкорпорується раз по раз, на відміну від тексту Я. Мельника. У передмові до видання книжки «У корчмі Лисого Мацька» (складається з трьох текстів, з-поміж них і «Як тиха ніч пов'є долину...») Р. Іваничук акцентує на автобіографічній природі цих творів, зауважує, що вони постали із його зошитів спогадів про чотири роки служби в Азербайджані. Початок першої частини твору – «Розпочата й незакінчена повість про мої армійські роки пролежала багато часу в шухляді – забута, обірвана на півслові» [2: 11] – ілюструє попередньо цитовані слова письменника і стає ключем до подальшої розповіді: надалі в наратора-розповідача йтиметься не про себе, а про героїв своєї повісті. Жанрова специфіка досліджуваного нами твору Р. Іваничука, визначена в передмові як «повість з

певною дозою домислу», очевидно, містить натяк на образ персонажа Андрія Чемериса – авторського двійника, на життєву історію якого в подальшому будуть спроектовані факти з біографії самого письменника.

У творі Я. Мельника «Сміттепровід» автор-оповідач, хоча й також наділений відмінним від авторського іменем – Ігор, однак не позиціонується прозаїком як його alter-ego. Так само, як і в повісті Р. Іваничука, герой Я. Мельника на початку твору висловлює судження щодо важливості написання майбутнього тексту: *«Може, я врятую себе, якщо напишу цю повість. Тоді я подивлюся на себе збоку і сьогодні відпустить мене»* (Принагідно зауважимо, що твір «Сміттепровід» спочатку був надрукований у збірці прози письменника «Чому я не втомлююся жити» (2014) і починався словами *«<...> якщо напишу цей роман»* [5]. Ми ж, спираючись на журнальний варіант тексту, який був опублікований пізніше – у 2015 році – з жанровим підзаголовком повість-симфонія та цитованим вище уривком про процес створення саме повісті, а не роману, а також на виявлені нами формально-змістові ознаки повістєвого жанру досліджуваного твору, пропонуємо визначати твір Я. Мельника як повість.) [4: 40]. Образ автора, який зосереджено працює над новим творінням, виокреслюється в повісті «Сміттепровід» у першому та заключному розділах, названих «Я» та «Ти». Саме крізь призму свідомості оповідача пропущено його бачення творчої лабораторії митця – окремішнього письменницького світу, обмеженого простором кімнати, де оживають герої його повісті. Першоособовий наратор змальовує ситуацію, під час якої дружина Марія заходить до його кімнати, змушуючи тим самим зникнути витворених уявою митця персонажів. Учинок жінки сприймається оповідачем суб'єктивно – як акт руйнації його світобудови, на що безпосередньо вказують слова: *«ось щойно я остаточно продав дружині своїх жінок, і хлопчика в кутку, і літню даму – всіх людей, які вимагали моєї любові, моїх почуттів, щоб вийти з небуття, щоб дихати, жити, як живемо ми»* [4: 42]. Цитовані рядки оприявнюють вибудовану на підтекстовому рівні антитезу «деміург – руйнівник», реалізовану через образи самого письменника та його дружини. Якщо в повісті Я. Мельника оповідач артикулює потребу співіснувати з персонажами свого майбутнього твору, то до письменника-наратора повісті «Як тиха ніч пов'є долину...» вони (персонажі) «приходять» самі: це його однополчанин Богдан Смолій, Богданова дружина Марійка. Я-наратор Р. Іваничука, на відміну від оповідача твору «Сміттепровід», покликаний не створити нові образи, а точно відобразити події власного минулого, написати зрештою *«недомовлену колись сповідь»* [2: 11]. Неодноразово повторюваний присуд уже покійного товариша Богдана: *«Так не було, було інакше. Ти не написав усієї правди...»* [2: 11], який долинає *«ніби з космосу»* [2: 11], *«вже із потойбіччя»* [2: 22], дають підстави трактувати його роль у творенні наративу повісті як своєрідного цензора для конструювання Андрієвої оповіді. Образ Марійки Смолій, який уперше з'являється ніби в напів'яві й так само втаємничено зникає (*«тихо канула в темін»* [2: 11]), усвідомлюється наратором як посланець від Богдана, про що свідчать авторські роздуми: *«хтось знову наважився <...> відчитати моє письмо, щоб мати право вимагати від мене правдивості»* [2: 13]. Текст повісті Р. Іваничука, окрім «вставок» оповіді від інших персонажів, насичений численними інтертекстуальними

вкрапленнями, переважно піснями джазового колективу «Не журись!» (1947–1950), а також іншими поетичним фрагментами (їх виділено у творі курсивом), з'ясування авторства й естетичних функцій яких мало б стати темою окремої наукової розвідки. Зокрема, зазначимо, що рядки із поезії П. Карманського, винесені в назву повісті Р. Іваничука, відображають задумливу ностальгію автора та його героя Андрія Чемериса про *«спомин тих чарівних днів»* [2: 14].

З погляду структурування наративу цікавими є вставки оповіді від імені персонажа, зокрема пані Марійки: монолог героїні вводиться до тексту, про що читачеві повідомляється словами *«почав слухати її мову»* [2: 19], а в наступному рядку три крапки позначають у тексті відлік жіночої оповіді про минуле. Лейтмотивні слова Богдана Смолія, уведені як цитата до тексту повісті *«Як тиха ніч пов'є долину...»* з художньою метою задля посилення їхньої значущості й відповідного впливу на читача, концептуально організовують авторський наратив твору Р. Іваничука. У повісті Я. Мельника письменник, навпаки, постає в усіх частинах як такий, що зберігає за собою виняткове право на творення наративу. Лише подеколи фіксуємо невласне пряму мову персонажів, а фінальний розділ («Ти») піднімає завісу над розповіддю про страждання героїні створюваного Ігорем твору – Домініки. Асоціативні зв'язки зображених перед цим подій руйнує той факт, що прототипом її образу була дружина письменника (про це однозначно не мовиться, однак сцена діалогу біля сміттєпроводу й спогад про аналогічний учинок Домініки зорієнтовують читача на переосмислення раніше прочитаного). Останній розділ повісті майже повністю діалогізований, у чому вбачаємо наративну установку на оголення прийомів та засобів творення нового тексту задля ствердження думки про нескінченну кількість можливих продовжень поданої історії (порівняймо зображену на початку повісті цілковиту узалежненість слів героїні від позиції чоловіка та її більшу «мовну партію» в діалогах розділу «Ти»). Наратив тут твориться в режимі онлайн: муки творчості першоособового оповідача перервані приходом дружини, саме тому герой Я. Мельника підкреслює: *«мав написати ще главу про Артура. А замість цього я от пишу про тебе»* [4: 84]. Інтроепективні роздуми оповідача, оприявлені в розмові з дружиною (*«Ти ж знаєш, що Артур, якого я не хочу писати, – це я, я сам»* [4: 85], *«вона [інша Домініка, образ якої з'являється у фінальній сцені повісті] зустрине Артура, письменника, він напише повість про Домініку»* [4: 85]), засвідчують абсолютну владу наратора над продуктованим ним текстом.

Автор-оповідач повісті Р. Іваничука, як уже було визначено, не презентується як єдиний і всезнаючий наратор: доцільніше назвати його невпевненим наратором, тобто таким, що сумнівається в правильності власної оповіді та розповіді. Зізнання, висловлене Андрієм подумки в завершальній частині повісті: *«Я не зважився признатись їй [Марійці], що спогадів про нашу з Богданом службу ще не написав і не знати, чи коли-небудь напишу, бо не можу відповісти на її питання: хто винен?»* [2: 94], є ілюстрацією артикульованої на початку твору думки про першорядність істинності для того, хто взяв на себе місію відтворювати художньою мовою перипетії минулого (*«Й тепер остаточно було відібрано у мене право продовжувати повість такою, як колись її розпочав»* [2: 22]). Співіснування кількох

суджень про одні й ті ж події в досліджуваних текстах (на рівні авторської влади над наративом і відкритості тексту до подальших інтерпретацій у повісті Я. Мельника «Сміттепровід» та на рівні впливу на авторський наратив голосу Іншого у творі Р. Іваничука «Як тиха ніч пов'є долину...») потрактовуємо як вияв авторської позиції щодо множинності поглядів на відповідні події.

Перехід від першоособової (дієгетичної) нарації до розповіді від третьої особи (недієгетичний тип) у повісті Я. Мельника є для читача очевидним: уже в другому розділі, що названий «Домініка», автор зазначає: *«Отже, я напишу все-таки повість: про хлопчика, який завжди дивився в підлогу. Його звали Торвіг. Коли він лежав у колісці <...>»* [2: 42]. Подальша розповідь письменника і стає сюжетом його художнього твору, а його власне «Я» реалізується надалі (до передостанньої частини включно) за допомогою своєрідного авторського заглиблення у внутрішній світ персонажів, а не через виклад матеріалу від першої особи. У повісті Р. Іваничука подібний авторський висновок про рішення продовжувати написання повісті (тобто, конструювати власний текст) теж наявний, він сконденсований наприкінці першого розділу: *«Я зрозумів, що мушу написати зовсім інший твір – щирий, сповідальний, а може, й покайний роман»* [2: 22], а в другому розділі роль розповідача про те, що відбулося, одразу починає виконувати третьоособовий наратор. Доречним буде згадати, що саме відсторонена розповідь автора, дистанційованого в часі від зображуваних ним подій, становить одну з прикметних ознак повістєвого жанру. Цим і вмотивовується вибір письменниками-нараторами постаті автора-розповідача для новостворених текстів. Невипадковою, отже, виявляється така деталь: обидва письменники вказують на факт написання ними твору саме повістєвого жанру. Уточнимо: оповідач Р. Іваничука вже написав значну частину повісті, і з тексту постають його роздуми над удосконаленням власного твору як роману, книги спогадів та ін.; оповідач Я. Мельника, переконаний в однозначній жанровій характеристиці власного твору, так само доопрацьовує його. Щодо подієвого плану (зазвичай одна чи кілька важливих у людській долі) як традиційної характеристики повісті, то фіксуємо розширення діапазону зображеного й у текстах, які створюють герої-письменники, і в повістях Р. Іваничука та Я. Мельника відповідно.

Розповідь у повісті «Сміттепровід» сконцентрована навколо усвідомлення героїнею-жінкою на ім'я Домініка відчуженості власного сина від неї, про що Я. Мельник в інтерв'ю сказав так: *«Моя героїня (мати-одиначка) – людина дуже тонкої нервової організації. Тому вона відразу реагує на “осібність” дитини і дивиться в корінь: правильно розуміє це як початок шляху до втечі від неї в своє “окреме” життя. Як свою космічну самотність»* [1]. Недієгетичний наратор уважний до внутрішнього світу, емоцій, переживань героїні, відтворює їх детально, тут важать і філософські роздуми-узагальнення – подані розповідачем відповідні коментарі щодо того чи того епізоду. Заглибленість наратора в психологію головного героя свого твору – Андрія Чемериса – у повісті Р. Іваничука передбачена «ab ovo», оскільки перед читачем – історія про нього самого, однак подана з погляду третьоособового наратора. Відомо, що в автобіографічних творах широковживаним є прийом двопланової оповіді: зрілий письменник з відстані літ згадує свої дитячі роки,

становлення таланту й водночас роздумує над власним сьогоденням (одним із найпоказовіших є рефлексуючий наратор у ліричній повісті О. Довженка «Зачарована Десна»).

Розповідач у повісті з твору «Як тиха ніч пов'є долину...» часово й просторово віддалений від зображуваних ним подій, а його образна характеристика відсутня. Усвіднений наратор, як уже було зазначено, тонко проникає в епіцентр роздумів свого героя – людини з чутливим серцем, вдумливого поета (саме в цих характеристиках Андрія – прояв авторської позиції, ставлення до персонажа). Відповідно, крізь подієву канву почасти проступають сповнені глибини авторські коментарі про роздуми героя, наприклад: *«Думки гурмою напливали до голови, рунтаючи сонну втому. Андрієві хотілося їх прогнати, та серед орди непрошених згадок спливала одна»* [2: 31]. Якщо схему нарації в повісті Я. Мельника можна визначити так: «оповідач–розповідач–оповідач» (недієгетичний наратор у повісті, яку пише герой-письменник, не позиціонує себе через Я-нарацію), то у творі Р. Іваничука розповідь про службу Андрія у війську в Азербайджані перемежовується зі ще однією сюжетною лінією – авторською оповіддю про приїзд до тієї країни, *«де прожив спорий шмат свого життя»* [2: 84], через багато років (окремі розділи, у яких роль наратора виконує автор, вставки першоособової оповіді, чергування оповідних стратегій у межах одного розділу тощо). Такий подвійний погляд письменника – спроба самоаналізу й повернення до з'ясування непростого питання про причини розриву дружби з Богданом Смолієм.

Рефлексивне начало у творі «Як тиха ніч пов'є долину...» посилюється завдяки тенденції до маркування історії від першоособового автора граматичною формою теперішнього часу (*«<...> я прошу водія, щоб зупинився, бо впізнаю бічну доріжку, виходжу з кабінки і якусь мить стою розгублений? казарм немає, доріжка заводить мене у глибину горіхового саду, і тут прояснюється моя пам'ять»* [2: 47]). У фіналі повісті відбувається органічний перехід від недієгетичної нарації (розділ 13) до першоособової оповіді (розділ 14) без порушення сюжетної логіки: зображено події, що стали поштовхом до остаточного вісторонення Богдана від Андрія. Уважаємо, що таке перетворення наративу вмотивовується емоційною домінантою – переживанням героя-письменника над хибністю вчиненого ним (*«Андрій охоче приймав те далеке від Богдана товариство, забуваючи про ціну їхньої колишньої дружби»* [2: 91]), що й зумовило потужний струмінь сповідальної Я-нарації. У повісті Я. Мельника «Сміттепровід» переплетення двох планів авторської нарації у створюваному письменником тексті відсутнє. Відступ від розповіді від автора наявний лише у фрагментах невластивої прямої мови героїні – Домініки, графічно не відділеної від авторського мовлення (*«Я можу зробити все, що завгодно, я божевільна»* [4: 51], *«Але якщо він зараз переможе – то він переможе і завтра, він буде перемагати мене завжди: я буду вічно його раба <...>»* [4: 51]). Їх уведення також пояснюємо авторською настановою відобразити зміни у внутрішньому стані жінки, спричинені емоційними потрясіннями. Відтворення автором переживань героїні свого твору час від часу розгортається до філософських суджень, до яких читач може бути не завжди підготовленим (*«<...> можливо, і материнська любов втратила б свою привабливість, якби не смакувала солодощі порушення чужої волі»*

[4: 53]. Узагальнення розповідача ґрунтуються на психоаналітичних засадах, з чого випливає його характеристика як обізнаного в змісті названої концепції. На особистість зображеного Я. Мельником героя-письменника можемо спроектувати думку, озвучену недієгетичним наратором: *«Але заважати може лише чужа людина»* [4: 43], порівнявши її з висловленою в першій частині повісті реакцією на втручання дружини в особистий простір митця (*«Якщо вона мені зараз не потрібна – я не буду щадити її й прикидатися»* [4: 42]), у зв'язку з чим характеризуємо третьоособового наратора як не завжди послідовного у своїх висновках.

Проникнення автора-розповідача у внутрішній світ персонажів відчитуємо не лише через прямі характеристики героїв, а й опосередковано – як відтворення оніричних процесів. У повісті Я. Мельника сні-марення Домініки є складовою структурної організації тексту – два розділи названі відповідно: «СОН І» і «СОН ІІ», у тексті Р. Іваничука таке маркування відсутнє з причини іншої специфіки номінації частин, однак сон героя і відповідне осмислення його становлять майже цілий розділ. Як уже було з'ясовано, і сюжет повісті «Сміттєпровід», і відповідні позасюжетні елементи мають характер умовності, асоціативності. Тому й розповідь у двох розділах, презентованих наратором як сні, не може однозначно сприйматися на віру як зображення подій, що постали в уяві героїні. Розглянемо перший із них – «СОН І». З попереднього розділу довідуємось, що Домініка вирішує вчинити самогубство, вистрибнувши з вікна власної квартири, унаслідок чого *«Світ, стіна попливли перед очима Домініки, відокремилися від неї – так добре, так легко, все зникло кудись, сон»* [4: 59]. Надалі авторська розповідь обертається навколо перебування Домініки в психіатричній лікарні, де вона знову марить про власну смерть, на підставі чого можемо ствердити думку як про можливість різночитання, комбінації відповідних фрагментів наративу завдяки використанню розповідачем відповідних назв розділів, так і про хронотопічні зсуви в повісті Я. Мельника. У творі Р. Іваничука *«Як тиха ніч пов'є долину» «сонне видиво»* [2: 33] головного героя Андрія оприявнює його спогади про розправу радянської влади над джаз-капелою «Не журись!». У розповіді наратора про сон Андрія переплелось уявне та реальне, адже герой сприймав події *«так виразно, ніби те марево відбувалося наяву – достоту як колись»* [2: 33]. Усезнаючий розповідач повісті залучає читача до сфери потаємних переживань і роздумів своїх персонажів.

Авторська всевідна нарація в повісті Р. Іваничука подеколи випереджає події, зокрема пролепсис [3: 279] фіксуємо в таких фрагментах розповіді: *«не знав юнак, що колись таки уздрить її й навіки закохається в зеленооку Айну, та до цього було ще далеко»* [2: 28], *«Й стане Андрій перед нею, заступить їй дорогу, а вона, впізнавши солдата, поведе його до сторожки ашуга Кирима»* [2: 66]. У розповідній манері наратора повісті Я. Мельника також наявний пролепсис, тут порушення часових зв'язків спричиняється до інтерпретаційної відкритості сюжету твору. Наратору підвладний час і простір повісті, тому він, окрім ретроспекції, послуговується і несподіваними переходами до майбутнього, що становить своєрідну гру із читачем. Наприклад, розповівши в одній із частин про те, що героїня разом із сином Торвігом їдуть знайомитись із його нареченою Домінікою,

автор спростовує свої слова в наступній: *«Але цього ніколи не буде – ні таксі, ні Регіни, – як не було чортового колеса і зелених – що пролітали під ногами – крон»* [4: 83]. Цю та подібні трансформації хронотопу розглядаємо як ілюстрацію висловленої далі автором інтенції про скороминущість людського життя.

Отже, у досліджуваних повістях Р. Іваничука *«Як тиха ніч пов'є долину...»* та Я. Мельника *«Сміттепровід»* нами було виділено два плани авторської нарації – дієгетичну (першоособову) та недієгетичну (оповідь від третьої особи). Такий симбіоз наративних моделей зумовлений авторською концепцією: героями обох текстів є письменники, які водночас створюють власні повісті – автобіографічну (Р. Іваничук) та з елементами автобіографізму, про що читач дізнається лише в заключному розділі (Я. Мельник). Співіснування авторського мовлення в аналізованих текстах відмінне: домінування всезнаючої Я-нарації в повісті *«Як тиха ніч пов'є долину...»* та наративна рамка першоособової оповіді у творі *«Сміттепровід»*, що спричинене відповідними авторськими інтенціями. Самобутнє структурування наративу організовує тексти повістей, а також урізноманітнює модифікації української повісті специфічною авторською оповіддю – однією з визначальних прикмет жанру повісті.

Список використаної літератури

1. Грібанова А. Ярослав Мельник: людина не втомиться жити, поки її оточує краса [Електронний ресурс] / А. Грібанова // BBC Україна. – 2014. – 2 грудня. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141125_book_2014_interview_melnyk
2. Іваничук Р. Як тиха ніч пов'є долину... / Р. Іваничук // У корчмі Лисого Мацька. – Львів : Срібне слово, 2013. – С. 9–95.
3. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2. – 2007. – 624 с.
4. Мельник Я. Сміттепровід: повість-симфонія / Я. Мельник // Кур'єр Кривбасу. – 2015. – №302–303–304. – С. 40–85.
5. Мельник Я. Чому я не втомлююся жити : збірка / Я. Мельник. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 208 с.
6. Панченко В. Шляхи пошуку / В. Панченко // Рік 1980: Літературно-критичний огляд. – К. : Дніпро, 1981. – С. 77–83.
7. Попов Ю. Повість / Ю. Попов // Лексикон загального та порівняльного літературознавства / За ред. А. Волкова, О. Бойченка та ін. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С. 418–419.
8. Сивкова І. Про специфіку повістєвого жанру. Стаття перша / І. Сивкова // Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького. Вісник : Серія «Філологічні науки» / Гол. ред. І. І. Кукурудза. – Черкаси, 2004. – Вип. 58. – С. 12–24.
9. Утехин Н. Некоторые закономерности развития жанра / Н. Утехин // Русская советская повесть 20–30-х годов. – Л. : Наука, 1976. – С. 3–72.
10. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.

М. Б. Сизоненко

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

д. філол. наук, проф. О.В. Ребрій

ЛІТЕРАТУРА ПОСТМОДЕРНІЗМУ ЯК КРАЙНІЙ ПРОЯВ ІГРОВОГО ХАРАКТЕРУ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

Феномен гри розглядається з різних позицій філософами, культурологами, психологами, педагогами. Гра пронизує усі аспекти людського життя, її прояв

можна спостерігати і у мовленні. Вона впливає на усне та письмове мовлення і знаходить своє відображення у літературі, оскільки є одним із об'єктивно-функціональних факторів літератури та творчості, засобом трансформації та передачі культурного спадку.

Зв'язок між літературою і грою є очевидним та беззаперечним. Діяльність літератури розгортається на ігровому майданчику духу, у своєму власному світі, що його дух творить для неї.

Нині у літературі панує доба постмодернізму. Мистецтво постмодерну за своєю природою є фрагментарним, дискретним, еkleктичним. Звідси така його ознака, як колаж. Література доби постмодернізму відображає особливе світосприйняття, духовний стан, що характеризує кризову епоху. Для цього стану характерні відчуття розчарованості, розгубленості, відчаю, вичерпності буття. У творах описується криза у розвитку суспільства і людини, які, як зазначає У.Еко «знаходяться на самому краю прірви». В такому контексті людина розуміє все у зовсім іншому ракурсі — і життя і смерть, і саме її існування, яке й підводить її до жахливого стану, в якому відкривається неприхована правда неупорядкованого й досі не влаштованого належно людського життя, позбавленого високої мети, духовного смислу.

Постмодернізм відображає загальний абсурд життя, розрив соціальних і духовних зв'язків, втрату моральних орієнтирів у суспільстві. Дисгармонія і деструкція — такі основні ознаки постмодерного художнього світу. Тут немає нічого певного, сталого. Цей світ жахливий і химерний. Він відлякує своєю заплутаністю й невизначеністю, глибиною кризи й безвиході.

Серед основних характеристик постмодернізму — невизначеність, деканонізація, театральність, гібридизація жанрів, співтворчість автора і читача, насиченість культурними реаліями, «розчинення героя» (повна деструкція персонажа як психологічно й соціально детермінованого героя), ставлення до літератури як до «першої реальності» (текст не відображає дійсність, а творить нову реальність, навіть багато реальностей, часто незалежних одна від одної). Художник початку століття багато в чому *грає у своє мистецтво*, як грали і художник бароко, і художник романтизму. Така гра можлива тоді, коли новий художній символ виникає не на основі усвідомлюваної норми, а на основі випадкових проб і помилок. Згодом найбільш вдалий експеримент сам виростає в норму, збагачує вже наявні засоби вираження.

Твір - це так званий умовний текст і умовний світ. І все у ньому підпорядковується правилам естетичної гри. У читачів виникає враження, що герої не живуть, а граються у життя. І митець начебто не пише, а грається в літературу, грається з читачем. За законами гри в постмодерних творах можуть відбуватися різноманітні події на грані реального та ірреального. Гра дає можливість вільного переходу з одного часу в інший, з дійсності – у світ підсвідомості тощо.

Гра, своєрідна театралізація мистецтва, дає художникові можливість разом із читачем переграти заново ті чи інші ситуації, зазирнути не тільки у потаємні куточки дійсності, а й у свій внутрішній світ і врешті-решт звільнити людину з-під гніту важкої реальності, існуючого абсурду. Як зазначав ще М.Бахтін, «у грі

людство звільняється внутрішньо, а здобуття внутрішньої свободи є кроком до звільнення світу». До того ж естетична гра у творах постмодернізму нерідко поєднується з пародією, іронією, сміхом, а це завжди було засобом вільнодумства, руйнування будь-яких ідолів, подолання драматизму буття. За естетичною грою у творах постмодернізму приховується мрія про справжнє, неігрове життя, прагнення духовного смислу, правди й щирості, тяжіння до відродження загальнолюдських норм і цінностей.

Особистість у постмодерністських творах — певною мірою маргінальна істота. Вона знаходиться неначе на перехресті різних просторів, часів, епох. Вона не знає куди йти, у що вірити, де знайти притулок. Вона продукт кризи буття, і ця кризовість відбивається на її внутрішньому стані, моральному здоров'ї. Як правило, герої творів постмодерну — люди з хворобливою психікою. Вони, емоційно вразливі, надзвичайно гостро відчувають усе, що відбувається довкола. Саме тому гра є для них такою важливою.

За висловом Умберта Еко: «Ця гра - гра особливого роду, яка може бути названа метамовною грою, в якій немає ні того, хто переміг, ні того, хто програв. Визначальною властивістю гри в постмодернізмі є можливість того, що учасник може навіть і не підозрювати про свою участь у грі, але приймати все, що відбувається за чисту монету»[6].

Як уже зазначалося, письменники граються з усім. Життя — це гра, мистецтво — це гра, написання й читання художнього твору — гра, сам твір — також гра. Ігрова реальність та креативний характер гри як такої уможливають звільнення від пошуку утилітарного продукту, відмову від ієрархії та традиційно встановлених протилежностей, а вільне використання попередніх духовних надбань людства сприяє створенню культурного континууму.

Письменники-постмодерністи у своїй творчості вдаються до різних засобів створення ігрового характеру твору: ігри з часом і простором, мовні ігри (на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях), гра з текстовими структурами та філософськими ідеями.

Автор твору та читач цього твору виявляються учасниками гри. Процес літературної творчості — то словесна гра, яка полягає у грі уяви, фантазії, інтелектуальних знань читача. Тому важливої ролі набуває читач як активний співтворець у процесі пізнання та реалізації тексту.

Створюючи твір, автор зумовлює спосіб його сприйняття, “створює матеріал для задоволення”, закладає внутрішню консистенцію твору, тільки йому притаманну структуру, тобто специфічну індивідуальність, що зумовлює характер перцепції твору, його вплив, а також його оцінку [3: 102-103].

Процес створення ігрової ситуації між автором та читачем описав Ж.Женетт. [2:201-222]. Його концепція констатує, що автор, обираючи наративну стратегію у викладенні змісту твору, задає своєму читачу ігрову настанову, залишаючи при цьому простір для мобілізації духовних, емоційних сил, культурного та літературного досвіду.

Згідно з У.Еко, «текст твору очікує від свого читача залучення значного обсягу додаткової інформації і знань». [6:427-467., 130]. Адже задля досягнення емоційної

реакції читача автор задовує у тексті певну суспільно-історичну та лінгвокультурологічну інформацію, зрозуміти яку читач може лише задіявши власні фонові знання. Єдиним зв'язком між читачем і автором є культурна традиція, а єдиною життєвою функцією твору – функція інтерпретації [5: 130].

Постмодерна рецепція нагадує саме таку **гру**, коли гравцеві (читачеві) пропонується самому скласти текст із розрізнених шматочків, фраз, цитат. Творчі процеси такого роду з особливою силою привносять у сприйняття елементи імпровізації, непередбачуваності, несерйозності. Художній світ виступає тут як пригода, у якій є початок шляху, а кінець невідомий.

Твори постмодернізму підкреслено зорієнтовані на епатаж читача, створення в нього незвичайного враження. Це ще один вияв гри з читачем, про яку вже йшлося вище.

Гра як головний принцип постмодерністичної моделі зумовлює провідну рису естетики постмодернізму в цілому – містифікацію. Іронічна псевдонімія, загравання з читачем або розігрування його, одягання маски, різного роду містифікації – ось арсенал засобів, за допомогою яких автор «театралізує» свого героя, звільняючи його в такий спосіб від маєстатичності, містифікуючи наново, впроваджуючи у світ гри, химерності, фантазії. Удаючись до таких маніпуляцій, суб'єкт літературного твору або приховує власну ідентичність, маскуючи її, звертаючись до улюбленого літературного прийому фантазії та умовності, або ж розкладає цю тотожність на окремі ролі, голоси, партії. В обох мотиваціях присутній чинник гри.

Кожна містифікація – це заглиблення в контекст, у якому її було створено. На думку Олени Романенко, «літературна містифікація – це семантична і стилістична гра, правила якої, як і систему кодів, за допомогою яких її можна розкрити, встановлює не тільки автор, а й епоха, в межах якої було створено текст» [5:52].

Метою містифікації є пожвавити і збагатити літературний процес, враховуючи його особливості на момент творення містифікації. Як зазначає Наталія Гуліус «в центрі уваги містифікатора не тільки «подія буття», а й «реальний момент оповіді»; ілюзія правдивості якого підтримується й одночасно руйнується» [1:6, 2].

Мовно-стилістичною особливістю літератури постмодернізму є використання автором міжмовної гри. Сучасний світ характеризується співіснуванням, а, в результаті, і взаємодією декількох мов в межах однієї культури. Як наслідок такого контакту природно відбувається вплив однієї мови на іншу, привнесення лексичних одиниць однієї мови у іншу або ж поєднання елементів різних мов і створює ефект міжмовної гри, в результаті якої створюється особлива система значень, що базується на гібридизації мовних одиниць. У процесі створення нових лексичних одиниць за допомогою міжмовної гри важливу роль відіграє схильність переносити мовні звички однієї мови на чужу мовну систему. У такому випадку відбувається процес переосмислення лексеми, тобто при збереженні звучання слова однією мовою, смислове навантаження вже базується на основі двох мов, що і призводить до нового розуміння цього слова, яке тепер уже наділене власною унікальною семантикою. Утворені таким шляхом лексеми називають міжмовними okazionalizмами, в основу яких покладено міжмовну гру, яка націлена на конкретну, обізану у даному аспекті аудиторію.

Особливим проявом явища міжмовної гри можна вважати макаронічне мовлення. Термін "макаронічний" застосовується до лінгвістичних продуктів, які виникають при змішуванні декількох мов у тому самому тексті або висловлюванні. Вона відрізняється сумішшю або наявністю просторічних слів, які змішувалися разом з латинськими словами. Це також стосується суміші слів з різних народних або іноземних мов.

Список використаної літератури

1. Гуліус Н. Художня містифікація як прийом текстопородження в російській прозі 1980–1990-х років : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Н. Гуліус. – Н. Новгород, 2006., с. 6, с. 2
2. Женетт Ж. Фигуры. В 2-х томах / Пер. з фр. – Т. 2. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – 412 с., 201-222
3. Науман М. Литературное произведение и история литературы: Сборник избранных работ. – М.: Радуга, 1984. – 424 с.: 102-103
4. Романенко О.В. Художня інтерпретація пінкертонівських мотивів у літературних містифікаціях Майка Йогансена / О.В. Романенко // Соціосфера. – 2014. – № 1. – С. 51–56., с. 52
5. Усманова А.Р. Умберто Эко: парадоксы интерпретации. – Мн.: Проппен, 2000. – 200 с, 130
6. Эко У. Заметки на полях "Имени розы" // Эко У. Имя розы. – М.: Книжная палата, 1989. – С. 427-467., 130

В. Р. Снопко

Хмельницький національний університет

Науковий керівник:

д-р філол. наук, доц. Ю.П. Бойко

ОНІМА В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Власні назви становлять універсальну лексичну категорію тексту, яка бере участь у реалізації авторської концепції світобачення, у побудові художнього образу, зображенні його дій у локально-темпоральному континуумі. Велика кількість ономастичних досліджень на сьогоднішній день все більше розширюється, поглиблюється теорія та практика вивчення власних назв з лінгвістичної точки зору. Літературно-художня ономастика у цьому аспекті є достатньо сильним крилом ономастичних студій. Хоч інтерес до власної назви у художньому тексті черпає свої початки ще з античних часів [5; 108], та і нині не згасає інтерес мовознавців до поетики оніма (В.М.Калінкін, Ю.О. Карпенко), до його смислового і функціонального навантаження у художньому контексті тощо.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні особливостей функціонування онімів у художньому творі.

З точки зору лінгвістичного розрізу, оніми розглядаються як система, як засіб образності, як текстотвірний чи стилетвірний елемент, як ознака ідіостилу письменника, як характеризуюча риса тієї епохи, чи можливо, навіть засіб насичення, стилізації і розуміння тексту.

За денотатами розрізняють такі класи власних назв: 1) *живі*: особові імена людей (антропоніми); найменування божеств, міфічних істот (теоніми, міфоніми); назви тварин (зооніми); 2) *неживі*: назви географічних об'єктів (топоніми); назви відрізків часу, подій (це хрононіми); назви окремих предметів (хрематоніми, що

включає власні назви матеріальних предметів — кораблів, ураганів, алмазів тощо). Та оніми, якими є різноманітні власні назви в художніх творах — поетоніми.

Наприклад у Н.Подольської бачимо таку дефініцію терміна: "Поетонім— це назва у художній літературі, що має в мові твору, крім номінативної, характеризуючу, стилістичну та ідеологічну функцію"[3; 84]. Також, вважаємо необхідним позначення "художнього імені" використовувати термін, запропонований В.М.Калінкіним – "поетонім", як такий, що більш адекватно відбиває суть цього художнього явища. Вона пропонує термін «поетонім», під яким розуміє «ім'я в літературному творі, яке виконує, крім номінативної, характеризуючу, ідеологічну і стилістичну функції, вторинне щодо реальної онімії, з притаманною йому рухливою семантикою» [2; 9].

Оніми художнього тексту – це особлива філологічна проблема, адже в літературному творі власна назва є важливим та органічним елементом його стилістичної системи, виконуючи активну роль у створенні загальної образності твору. Художній текст є функціонально замкненою системою естетично організованих мовленнєвих засобів, тому власна назва в ньому набуває велику кількість смислових зв'язків, складних асоціацій і конотацій, саме які й утворюють його індивідуально-художню семантику, що значно відрізняється від власне мовної.

Дослідження поетонімів розпочинається з другої половини ХХ ст. Вивченню їх функціонально-стилістичних можливостей у художніх текстах присвятили свої праці В. М. Калінкін, Ю. О. Карпенко, В. М. Торчинська Н.М, Горячок І.В, Фонякова О. І,Магазаник Е.Б,Суперанска А.В та багато інших. У той же час художня онімія все ще залишається недостатньо вивченим явищем. Вивчення функціонування власних назв у художньому тексті сьогодні залишається **актуальним**, перспективним у контексті розширення й подальшого розвитку літературно-художньої ономастики, оскільки вписується в загальну проблематику такої молоді галузі мовознавства, як лінгвопоетика, допомагає розкривати специфічні особливості художньо-літературного мовлення, що не є остаточно з'ясованими.

Проблема функціонування власних назв у художніх текстах порушувалася практично кожним дослідником літературної ономастики, проте і на сьогодні відсутня цілісна класифікація функцій власних назв у художньому тексті, і цей список є відкритим. Інтерпретація художнього тексту передбачає аналіз на лінгвістичному рівні системи номінацій : власних назв і безіменності, що сприяє глибинному розумінню ідейно-художнього задуму автора, є своєрідним стрижнем твору. Центральне місце в цій системі посідають номінації персонажів (та місць їх проживання) – антропоніми (топоніми) і безонімні номінації, що виконують у контексті твору особливу стилістичну функцію, також мають значне експресивне, стилістичне навантаження [1;103].

У художньому тексті ім'я або продумана автором ціла система імен (або їх безіменність) беруть участь у створенні смислу тексту. І якщо у ономастиці прийнятним вважається те, що ім'я у нашому повсякденному житті практично десемантизовано, то входячи в іншу умовну реальність, художній текст, антропонім, як і всі інші елементи тексту, дає читачу привід "підозрювати" не випадковість його

появи у тексті. Імена у художньому творі утворюють антропонімічне коло, без інтерпретації якого спроби проникнути у глибинний смисл тексту стають безглуздими.

Характеристичну функцію у літературному творі можуть виконувати не лише антропоніми, а й апелятиви – замітники імені. Вони виступають додатковою інформацією про того чи іншого героя, розкривають його характер, змальовують його зовнішність тощо. Письменники переважно використовують семантично наповнені експресивні апелятиви, які допомагають більш повно та виразно представити художній персонаж.

Аналіз художніх текстів потребує особливої уваги до антропонімічного простору тексту, перш за все, до імен головних героїв. Для розуміння тексту важливо враховувати і етимологію власного імені. На нашу думку, слушно зауважує Ю.М. Тинянова: " Вхудожньому творі немає не промовистих імен [...]. Всі імена говорять"[4; 27]

Тож ми дослідили використання поетонімів у романах Ф.С.Фіцджеральда *"Великий Гетсбі"* та *"Ніч ніжна"* загальна кількість власних назв становить (52). Для нашого дослідження ми обрали декілька з кожного роману і віднесли до відповідних класів власних назв. Так, поетонім головного героя роману *"Великий Гетсбі"*, *Джеймс (Джей)*, за етимологічним словником має декілька значень. *Джей*—сойка (птиця), нестерпимий базіка, простак, чепурун, франт. Прізвище *Гетсбі* із суфіксом *"by"* може означати створення нової конотації та належати до стародавнього роду *"Gadsby"* що має значення людини із *"Gaddesby"* (графство Англії). Також суттєво важливим є те, що автор застосовує прикметник *"великий"* поряд із іменем головного героя, що характеризує його благородне походження.

Поетонім *Нік* є скороченням від *Ніколас*, що в буквальному сенсі означає: *"люди-переможці"*. А поетонім *Карравей* походить від слова *"carrawey"* що означає *"тмин.спеція"*.

Поетонім *Дейзі (Дезі)* використовується як зменшена форма від слова *Маргарита*, тобто квітка, білі пелюстки якої оточують жовту середину, що ніби охарактеризовує саму Дейзі. Прізвище чоловіка *Б'юкенен* означає *"той хто прийшов з району Б'юкенен"* що в Шотландії і також є версією німецького слова *"buchenhain"*, що означає *"буковий ліс"*. Що, на нашу думку, дає негативну характеристику та найбільше розкриває образ персонажа. Том (*Томас*) — один з найяскравіших персонажів. Автор описує його фізично сильним та самовпевненим чоловіком, але з низькими моральними ідеалами. Навіть поетонім *Том* означає *"двійник, копія"*, тобто автор наголошує на тому, що персонаж хоч багатий, впливовий, та не відрізняється індивідуальністю.

Ім'я *Джордан*, що сходить до назви річки Йордан на Близькому Сході. Поетонім *Джордан* має значення *"текти вниз"*, ож ім'я героїні характеризує її як безтурботну людину, що пливе за течією.

У романі *"Ніч ніжна"* також знаходимо безліч поетонімів, що яскраво подає нам автор. Наприклад, поетонім *Дік*, що в перекладі означає *"хлопець, хлюст, сищик"*. Так бачимо, що автор характеризує головного героя у ролі перспективного психолога, надзвичайно привабливого, магнетичного чоловіка. Поетонім *Дайвер*, що

перекладаємо як *"водолаз, нурець"*, характеризує героя, як впевнену та успішну людину.

Поетонім *Ніколь* — французьке ім'я грецького походження. Також, це жіноча форма імені *Ніколаус*. Значення поетоніму *Ніколь* — *"Завойовник народу"*, або ж *"Переможниця народу"*, що описує героїню як сильну та незалежну персону. Прізвище *Дайвер* додає образу героїні ще більшої сили.

Поетонім *Розмарі* латинського походження, що в перекладі має значення *"роса моря"*, *"туман на морі"*. Припускається, що це ім'я походить від поєднання двох інших імен — *Роза* і *Марія* (*Мері*). Також, вважаємо, що це ім'я пов'язане з назвою пряної рослини — *розмарину*. А поетонім *"Хойт"* ірландського походження, означає *"дух"*. Разом ім'я і прізвище описує героя сильним духом і стійким як аромат розмарин.

Так, спостерігаємо більшість власних назв, вжитих у художньому творі, які виконують характеристичну та стилістичну функцію. Інколи власне ім'я саме собою виступає характеристикою особи. Важливе значення має вживання при антропонімах апелятивів або означень. Також неабияку роль відіграє і безіменна номінація, яка прямо характеризує особу. Власні назви та інші види іменувань допомагають автору охарактеризувати героя, змалювати його зовнішній вигляд, його характер, ставлення до інших і т. д.

Отже, використання власних імен як виражального засобу в художньому мовленні призвело до необхідності теоретичного осмислення вживання онімів. Імена персонажа будь-якого твору являються важливим елементом форми художнього твору, невід'ємною частиною що сприяє формуванню цілого художнього образу. Антропоніми і топоніми беруть участь в розкритті основних мотивів художнього твору, передають читачеві підтекст, вказує на соціальний статус персонажу, його національну приналежність, розкриває його в історико-культурному контексті. Крім того, вивчення імені персонажу з участю його етимології допомагає краще проаналізувати та осмислити задум автора.

Список використаної літератури

1. Боева Е.В. Онимна та безіменна системи у художньому тексті: На матеріалі драматургії О. Олеся / Е. В. Боева // Записки з ономастики . — Одеса; "Астропринт", 2005 . — Вип.8 . — С.103-113 .
2. Калінкін В.М. Теоретичні основи поетичної ономастики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова», 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Валерій Михайлович Калінкін. — К., 2000. — 30 с.
3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
4. Ютынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино / Ю.Н. Тынянов. - М.: Наука, 1977. - 576 с.
6. Фомина А.А. Литературная ономастика в России: итоги и перспективы / А.А.Фомин // Вопросы ономастик. — 2004. — №1. — С. 108–120.

Ю. О. Тимошук

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. Т. П. Ковальова

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РИТМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ПАУЛЯ ЦЕЛАНА „TODESFUGE“)

Ритм є універсальною властивістю різноманітних явищ мовної та позамовної дійсності. За висловом Є. Г. Еткінда, ритм – це порядок, гармонія, рівномірний та злагоджений рух, законам якого підпорядковується весь навколишній світ [13: 58]. У загальному розумінні ритм (грец. *rhythmos* – такт, розміреність, узгодженість) – це закономірне чергування сумірних елементів – рухів, звукових чи мовних одиниць [11].

Ритм чітко простежується у багатьох природних процесах, як то рух небесних тіл, зміна дня і ночі, пір року, тощо. Законам ритму підпорядковуються фізіологічні процеси, що відбуваються в живих організмах, наприклад, серцебиття, дихання, кровообіг, рух, зміна температури, чергування фаз сну і бадьорості, ритм психічної активності. Ритм притаманний різним сферам людської діяльності, зокрема культурно-мистецькій. У художніх творах ритм набуває естетичного значення й виступає важливим засобом композиції [5: 46].

Явище ритму у своїх працях досліджували такі вітчизняні й зарубіжні науковці: Д. Аттрідж, К. Л. Вольф, І. Д. Забужанська, М. Ю. Кабиш, З. О. Пахолок, А. В. Федорова, С. А. С. Шабхаз.

Актуальність нашої розвідки зумовлена високою ефективністю ритму як стилістичного прийому, що застосовується в сфері художньої комунікації. Дослідження своєрідності ритмічного оформлення поетичних творів Пауля Целана є важливим для розуміння особливостей індивідуального стилю автора.

Мета статті – дослідити механізм емоційно-експресивного й смислового увиразнення поезії Пауля Целана „Todesfuge“ за допомогою ритму.

Об’єктом дослідження виступає ритмічна організація досліджуваного твору.

Предметом дослідження є мовні засоби актуалізації ритмічної структури твору.

Ритм наявний у будь-якому висловлюванні, однак, на думку Е. Різель, як естетичне явище ритм є функціональною ознакою поезії і меншою мірою художньої прози [17: 336]. Згідно з Е. Різель, ритм – це більш чи менш чітко виражені закономірності, за якими розподіляються динамічні наголоси (акценти), паузи і регулюється темп мовлення, а в деяких мовах також і тривалість звуку [17: 352].

Ритм є досить складним явищем. З одного боку, ритм має формальні (метричні) ознаки, твориться завдяки регулярному чергуванню наголошених та ненаголошених складів, взаємодії синтагматичного наголосу, інтонації речення, пауз та темпу [6: 55]. З іншого боку, ритм залежить також від вибору слів, порядку слів у реченні та структури речення, тобто він нерозривно пов’язаний з іншими елементами стилю [6: 55]. Г. В. Артоболевський вважає, що теоретично ритм може виникати завдяки повторенню будь-яких мовних елементів (як смислових, так і звукових) [15: 53].

Однією з найсуттєвіших ознак ритму є те, що в ньому взаємодіють дві підсистеми – сітка одноманітності й широкий спектр різноманітності. У такому випадку увага зосереджена на проблемі співвідношення метра і ритму [10: 93].

Метр (або віршовий розмір) – це поширений у силабо-тонічній версифікації термін для позначення особливостей ритмічної одиниці, покладеної в основу

певного віршового твору, власне – міра вірша, його загальна схема, з якою узгоджуються його елементи [8: 132].

У віршованому мовленні, вважає А. В. Федорова, метрична основа створює повторення рівних, тотожних форм і інтервалів, тоді як ритмічна повторюваність припускає не тотожні, а подібні, ізоморфні, сумірні елементи і відношення, які не рівні між собою [10: 93-94].

Для визначного психолінгвіста О. О. Леонтьєва метр – це ідеальна схема чергувань маркованих і немаркованих складів, у той час як ритм – реальна різноманітність розподілу наголосів у вірші, яка обмежена метром, але координована також і з акцентними особливостями семантичного «наповнення» віршованого рядка [9: 71].

Наразі вважається, що ритм художнього твору твориться завдяки повторенню елементів різних рівнів – від найнижчого (звуків), лексичного (слів), синтаксичного (чергування речень різних розмірів і типів), аж до ритмічності видання і, зрештою, інформаційного простору в цілому [9: 71].

Дослідники виділяють широкий спектр функцій ритму. Як зазначає М. Ю. Кабиш, ритм не має самостійного смислового значення, але він посилює те смислове навантаження, яке має відповідне слово чи словосполучення, надає поетичній мові більшої сили і краси, через свій чуттєвий характер допомагає усвідомити те, що не одразу осмислюється розумом [4: 74].

У свою чергу І. Д. Забужанська виділяє такі функції ритму у віршованому тексті, як організуюча, динамічна, функція запам'ятовування, функція емоційної сугестії та літературних асоціацій [3: 105].

Оформлюючи просторово-часовий континуум поетичного мовлення у цілому за допомогою специфічного підбору лексики та фігур мови, ритм виконує організуючу функцію [3: 105]. Ця функція, як слушно зазначає А. Б. Бабичева, полягає у здатності ритму об'єднувати (інтегрувати) й роз'єднувати (сегментувати) одиниці мовлення, завдяки чому створюються оптимальні умови для сприйняття мовлення. Основою організуючої функції є моторна природа цього мовленнєвого явища, а також психофізіологічні фактори [1: 10].

Динамічна функція ритму полягає у здатності мовленнєвого ритму передавати різні відтінки значення, комунікативну направленість тексту, тобто брати участь у формуванні змісту висловлювання, що досягається взаємодією засобів надсегментного рівня із засобами інших рівнів мови (лексики, граматики). Ритм тексту, імпліцитно впливаючи на адресата, допомагає йому зрозуміти внутрішню смислову домінанту, виступаючи у ролі головного когнітивного і комунікативного фактору, який направляє думку читача у заданому автором напрямі [3: 105].

Тісно пов'язаною із динамічною функцією є прагматична функція ритму. Суть цієї функції зводиться до того, що ритмічна організація тексту підсилює авторську інтенцію, підвищує вплив на адресата. Функція впливу на адресата базується власне на рекурентності як основній характеристиці ритму, оскільки за допомогою повторів ідея вкорінюється у розумі настільки глибоко і міцно, що, врешті-решт, сприймається як доведена істина [7].

На доцільність виокремлення емоційної функції мовленнєвого ритму вказує наступне висловлювання: Як цілісний віршований твір може бути певним емоційним тембром завдяки своєму ритму, так і окремі рядки або строфи можуть підсилювати почуття, виражені вербально. Відтак ритм сприяє створенню особливого емоційного настрою, який необхідний для сприйняття ідейно-художнього задуму автора [3: 106].

Ще однією важливою функцією ритму є естетична функція. Її основою є ступінь періодичності повторюваних явищ. Рівномірне повторення ритмічних одиниць певного об'єму справляє на людину емоційно-естетичний вплив. Найбільш яскраво ця функція проявляється у поетичному мовленні [1: 10-11].

Дослідники виділяють ще одну функцію ритму – функцію алюзії літературних традицій, яка вважається специфічною для поетичного мовлення [16: 10]. Вона полягає у тому, що ритм певного поетичного тексту може вказувати на ритм або якогось конкретного віршованого твору, або на цикл віршів чи на традицію у віршуванні [16: 15].

Як бачимо, ритм – це невід'ємний елемент поетичного твору, який, поряд з іншими фігурами інструментовки є потужним стилістичним засобом і застосовується з метою увиразнення поезій, надання їм нових барв, виділення певних елементів, які мають важливе значення для розуміння їхньої провідної ідеї, створення певної тональності, загального настрою вірша, завдяки чому поетичні твори впливають на реципієнта вже на фонетичному рівні.

Цікавою з точки зору ритмічної структури є поезія Пауля Целана „*Todesfuge*”, написана між 1944 і початком 1945 р., у якій у ліричній формі висвітлюється тема масового знищення єврейського народу під час Другої світової війни.

Целан не пише повними реченнями, у творі повністю відсутні розділові знаки, автор ніби об'єднує окремі елементи, які мають лише незначний зв'язок. Розглянемо спершу фрагменти вірша, які мають регулярну метричну схему:

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends

– ♪ / – ♪ / – ♪ / ♪ – ♪ / ♪ – ♪

wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts

♪ – ♪ / ♪ – ♪ / ♪ – ♪ / ♪ – ♪ / ♪ –

wir trinken und trinken

♪ – ♪ / ♪ – ♪

Як бачимо, у цьому уривку повторюваний амфібрахічний розмір перемежовується з хореем.

Більша ж частина вірша не має регулярного метру, проте в деяких уривках простежується відносно регулярне чергування наголосів, що сприяє творенню ритму:

wir 'schau'feln ein 'Grab in den 'Lьften da 'liegt man nicht 'eng

♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ –

Ein 'Mann wohnt im 'Haus der 'spielt mit den 'Schlangen der 'schreibt

♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ –

der 'schreibt wenn es 'dunkelt nach 'Deutschland

♪ – ♪ ♪ – ♪ ♪ – ♪

dein 'goldenes 'Haar Marga'rete

o – o o – o o – o

er 'schreibt es und 'tritt vor das 'Haus und es 'blitzen die 'Sterne

o – o o – o o – o o – o o – o

Незважаючи на відсутність єдиного чіткого метру, ритм у вірші наявний. Вже сама назва говорить про це, оскільки форму фуги, не типову для літератури, Целан запозичив з музичного мистецтва, де ритм відіграє одну з найважливіших ролей. Фуга в музиці – це найвища форма поліфонічного твору, що спирається на імітаційне проведення однієї, двох та більше тем послідовно в усіх голосах відповідно до певного тонально-гармонічного плану [14]. Так само як у фузі повторюється тема, так і в творі Целана спостерігаємо чотириразовий повтор рефрену, який починається зі слів „*Schwarze Milch...*“, є ідентичним у плані синтаксису і майже ідентичним у плані лексичного наповнення:

Schwarze Milch der Fröhe wir trinken sie abends/ wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts / wir trinken und trinken...;

Schwarze Milch der Fröhe wir trinken dich nachts/ wir trinken dich morgens und mittags wir trinken dich abends/ wir trinken und trinken...;

Schwarze Milch der Fröhe wir trinken dich nachts/ wir trinken dich mittags und morgens wir trinken dich abends/ wir trinken und trinken;

Schwarze Milch der Fröhe wir trinken dich nachts/ wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus Deutschland/ wir trinken dich abends und morgens wir trinken und trinken... [12: 62].

Окрім рефрену, у творі спостерігаємо також й інші випадки повтору (інколи з незначними лексичними варіаціями). Від двох до п'яти разів повторюються частини: *wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng; da liegt man nicht eng; Ein Mann wohnt im Haus; der [Mann]/ er spielt mit den Schlangen; der [Mann]/ er schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland; er ruft; dein goldenes Haar Margarete; „dein aschenes Haar Sulamith; der Tod ist ein Master aus Deutschland.*

У вірші також бачимо наявність анафори – повтору початкового елемента в рядку речень, які слідують безпосередньо одне за одним [2: 247], так на початку багатьох рядків повторюється займенник *er*. Крім того, у вірші також прослідковуємо епіфоричний повтор. Епіфора – це повтор кінцевого елемента в двох або декількох реченнях, які слідують безпосередньо одне за одним [2: 247]. В нашому випадку бачимо повтор фрази *dein goldenes Haar Margarete* наприкінці декількох рядків.

Рядки вірша, які не є частиною рефрену, відрізняються лексичним наповненням, проте мають ідентичну синтаксичну структуру (синтаксичний паралелізм). Майже кожен рядок починається зі структури «підмет (виражений особовим займенником) + присудок (виражений дієсловом у теперішньому часі): *er schreibt... / er pfeift.../ er befiehlt.../ er ruft .../ er greift.../ er hetzt.../ er spielt....*

В окремих місцях ритм вірша виникає також завдяки використанню алітерації та асонансу: *er befiehlt uns spielt auf nun zum Tanz; Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen; dein aschenes Haar Sulamith er spielt mit den Schlangen.*

Наявність рефрену, синтаксичний паралелізм і лексичні повтори сприяють тому, що вірш звучить ніби єврейська молитва, поминальна молитва за жертвами Голокосту. Ритм здійснює емоційний вплив на читача, підсилює мінорні мотиви

вірша, внутрішню смислову домінанту твору, допомагає адресату відчутти співпричетність до зображеного.

Отже, поняття ритму у поетичному творі є досить складним явищем. Воно нерозривно пов'язано з поняттям метру, проте не тотожне йому. Як зазначають науковці, метр – це ідеальна схема чергувань, ритм же в свою чергу це – реальна картина розподілу наголосів, яка регулюється метром, проте нерозривно пов'язана з іншими елементами поетичного твору. Теоретично ритм може виникати завдяки повтору будь-яких мовних елементів, як звукових, лексичних, синтаксичних, так і смислових. Ритм у вірші Пауля Целана „*Todesfuge*” твориться завдяки повтору рефрену, наявності числених лексичних повторів, зокрема анафоричного та епіфоричного, повтору синтаксичної структури та завдяки відносно рівномірному розподілу наголошених і ненаголошених складів. Ритм вірша створює емоційний фон, який підсилює трагічність зображених подій.

Список використаної літератури

1. Бабичева А. Б. Особенности ритмической организации спонтанной немецкой диалогической речи на супraseгментном уровне (экспериментально-фонетическое исследование) [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / А. Б. Бабичева. – М., 2003. – 24 с.
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка (для институтов и факультетов иностранных языков) : Учеб. – 2-е изд., испр. и доп. / М. П. Брандес. – М. : Высшая школа, 1990. – 320 с.
3. Забужанська І. Д. Функціональний аспект ритмічної організації поетичного мовлення (на матеріалі сучасної американської поезії) / І. Д. Забужанська. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 2015. – Вип. 53. – С. 105–107.
4. Кабиш М. Ю. Звукоспис в українській поезії першої половини ХХ ст.: семантика, функції : дис. канд. філ. наук : 10.02.01 / Кабиш Марина Юріївна – К., 2015. – 267 с.
5. Ковальова Т. П. Мовні засоби ритмізації слоганів німецькомовної комерційної реклами / Т. П. Ковальова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – Вип. 1 (85). – С. 46–52.
6. Ковальова Т. П. Фоностилистичні засоби сучасної німецької мови (Phonostilistische Mittel der deutschen Gegenwartssprache) : Навчально-методичний посібник. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 108 с.
7. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон. – М. : АСТ, 2000. – 311 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / [ред. колег. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.] — К. : «Академія», 1997. — С. 109.
9. Пахолок З. О. Ритм поетичного і прозового мовлення / З. О. Пахолок // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – 2014. – Вип. 26. – С. 69-79.
10. Федорова А. В. Проблема ритма в естетической теории / А. В. Федорова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7. Философия. – 2002. – № 1. – С. 88–96.
11. Ференц Н. С. Основи літературознавства: підручник [Електронний ресурс] / Н. С. Ференц. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/10981205/literatura/rima_riznovidi.
12. Целан П. Мак і пам'ять. Поезії / Переклад з нім. та післям. Петра Рихла (нім. та укр. мовами). — Чернівці: Книги — ХХІ, 2013. — 148 с.
13. Эткинд Е. Разговор о стихах / Е. Эткинд. – М. : Изд-во «Детская литература», 1970. – 239 с.
14. Юцевич Ю. Є. Музыка. Словник-довідник / Ю. Є. Юцевич. – [Вид. 2-ге, переробл. і доп.]. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. — 352 с.
15. Artobolevskij V. G. Vortragskunst [Електронний ресурс] / G. V. Artobolevskij. – Landau : Empirische Pädagogik e. V. – 2009. – Режим доступу : www.books.google.com.ua/books?isbn=3937333894.
16. Attridge D. Poetic Rhythm: An Introduction / Derek Attridge. – Cambridge University Press, 1995. – 274 p.
17. Riesel E. Abriss der deutschen Stilistik / E. Riesel. – М. : Verlag für Fremdsprachige Literatur, 1954. – 403 S.

Н. О. Черняк
Житомирський державний університет
імені І. Франка
Науковий керівник

КОМУНІКАТИВИ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ БРИТАНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМИ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному мовознавстві особлива увага приділяється тим лексичним одиницям та лексико-граматичним класам, які виражають відношення людини до навколишнього світу та свого місця в ньому. Комунікативи є чистими знаками емоцій та являють собою особливий прошарок лексики, оскільки мають всі типові риси емоційної лексики [1: 138]. Під комунікативами традиційно розуміють мовні одиниці із значенням реакції на слова співрозмовника або ситуацію спілкування [5: 197]. Сам по собі комунікатив реалізується у мовленнєвій діяльності, виконуючи важливі функції у мовленні, наприклад, вираження і передачі почуттів та емоцій, бажань мовця, його намірів та переживань.

У нашому дослідженні ми розглядаємо використання комунікативів у діалогічному персонажному мовленні британської та української драми, яке реалізує певні моделі комунікативної поведінки та узгоджується з комунікативними нормами, прийнятими для англomовної та україномовної лінгвокультурних спільнот. Під комунікативною поведінкою розуміється реалізація мовцем та розуміння слухачем сукупності лінгвальних та екстралінгвальних засобів комунікації, вибір яких залежить від комунікативних норм певної культури, ситуації спілкування та намірів учасників спілкування [2: 9-10].

Аналіз комунікативів у персонажному мовленні здійснюється нами із залученням структурно-семантичного та комунікативно-прагматичного підходу. Оскільки особливістю комунікативів є не тільки багатозначність, а й семантична іррадіація, їх специфічний характер полягає в тому, що саме вони допомагають виразити ту чи іншу емоцію, донести потрібну інформацію, вплинути на співрозмовника, а також надати емоційності цілому висловленню. Розглянемо приклади вживання однослівних англійських та українських комунікативів та їхні семантичні, комунікативно-прагматичні особливості.

Як правило, в англійській мові однослівні комунікативи являють собою еліптичне речення, відокремлене знаком оклику та виражають різноманітні позитивні та негативні емоції. Наприклад, вираження подиву та полегшення:

THE GENTLEMAN. Phew! [7: 10].

Однослівні комунікативи можуть утворювати питальне речення та слугувати сигналом непорозуміння або вимогою до слухача уточнити інформацію:

PICKERING. Eh? What difficulty? [7: 26].

Прагматична інтенція однослівних комунікативів полягає у вираженні певної реакції (позитивної чи негативної) на слова співрозмовника або його поведінку. Наприклад, мовець демонструє негативне відношення до зовнішності та виховання слухача:

MRS. DUDGEON Oh, here you are! (Severely) Come here: let me see you. Mm! That's what you call doing your hair properly, I suppose. It's easy to see what you are, and how you were brought up [6: 67].

Наступний приклад демонструє використання комунікативу для вираження зневаги та презирства до співрозмовника:

MRS HUSHABYE. Pooh! You'll get over it. Your house isn't ruined [6: 88].

У цьому випадку еліптоване речення, виражене на письмі комунікативом *psha*, виражає декілька негативних емоцій одночасно, а саме зневагу, нетерпіння та байдужість:

RICHARD. Psha! not I: he doesn't know; and I don't care. (Violently.) Be off, you oaf. (Christy runs out. Richard adds, a little shamefacedly) We shall know soon enough [7: 30].

Комунікатив *hm* використовується для емоційного підсилення висловлюваної мовцем критики третьої особи:

MRS HUSHABYE. Hm! Desdemona thought they could have happened. But they didn't [6: 53].

Особливо цікавим є використання багатозначних комунікативів, які у різному контексті передають діаметрально протилежні емоції. Наприклад, комунікатив *ah* вживається для вираження подиву чи привернення уваги до себе: *MRS HUSHABYE. Ah! Now we're coming to it. Tell me all about him. I knew there must be somebody, or you'd never have been so miserable about Mangan: you'd have thought it quite a lark to marry him [6: 93].*

З іншого боку, комунікатив одночасно може виражати декілька емоцій, наприклад, *ho* у наступному контексті демонструє подив, радість та слугує для вираження поваги:

MRS HUSHABYE [interrupting]. Ho! respectable! How did you pick up Mangan? How did you pick up my husband? You have the audacity to tell me that I am a—a—a— [6: 75].

На відміну від англійських комунікативів, українські комунікативи в більшості випадків становлять не окреме речення, а його частину. На письмі вони відокремлюються комою:

М а р ф а. Ні. Ото, як пішла з Ваською, так і до цього часу не приходила... Де вона бродить?.. [3: 141]. Як бачимо з прикладу, комунікатив *ото* використовується для початку оповіді.

Як і в англійській мові українські багатозначні комунікативи передають цілий спектр емоцій в різних контекстах. Так багатозначний комунікатив *ага* вживається для вираження сарказму та безпорадності:

Д о в г о н о с и к. Ага, в розстройстві, а ми ні, я спокійний... Я чоловік чесний, а хто винен, той завжди в розстройстві, бачили, товаришу Редька, будьте моїм свідком [3: 132].

Ініціальна позиція комунікатива слугує для ствердження, надання якоїсь інформації, як у наступному випадку:

О с т а п. Не бійся, я все вчитав. Ось, бачиш, книжечка. Омелян Ярославський написав [3: 195], або вказує на роздуми героя, який робить певні висновки з отриманої інформації:

М і л і ц і о н е р. Гм, значить у городі теж колгоспи організували? [3: 201].

Комунікативи передають як негативні, наприклад, невдоволення та досаду:

Н а т а л к а. Ат, живемо і маємося, як горох при дорозі: хто не схоче той не вскубне [4: 16], так і позитивні емоції вираження підтримки слухачеві:

Ч а с н и к. Чоловік міцно на землі стоїть. Ти думаєш, я не відчуваю (обняв Палажку). Ех, Палазю, нам ще років п'ять на мирному стані, і тоді... [3: 212].

Ізоморфною рисою англійської та української мов є ініціальна позиція комунікативів у репліках персонажів. Наприклад:

THE BYSTANDER. Well, it ain't my fault, missus [7: 8].

THE DAUGHTER. Well, haven't you got a cab? [7: 11].

Ч а с н и к. От я й кажу Галушці: продай сіно. А він заломив таку ціну, що я не стерпів і сказав йому, що це не колгоспна ціна, а чиста спекуляція [3: 178]. Як бачимо з прикладів, прагматична інтенція комунікативів полягає і у приверненні уваги слухача до репліки.

Ізоморфною рисою англійської та української мов є повтори однослівних комунікативів для підсилення емоційного заряду висловлення. Наприклад:

MRS HUSHABYE. Tut, tut, Alfred: don't be rude. Don't you feel how lovely this marriage night is, made in heaven? Aren't you happy, you and Hector? [6: 123] В цьому прикладі повтор комунікативу *tut* використано для вираження зневаги та невдоволення.

SERGEANT. Tip top, mum. The chaplain looked in to see him last night; and he won seventeen shillings off him at spoil five [7: 45]. В цьому прикладі спостерігається редуплікація комунікативу для вираження схвалення або задоволення чимось.

Т е р п и л и х а. Свят, свят, свят! Відкіль він взявся? Се мара?[3: 37] Цей приклад показує, що комунікатив *свят* може редуплікуватись задля вираження більш насичених емоцій по відношенню до мовця, вираження подиву та боязні по відношенню до когось.

В о з н ы й. Ох, ох, ох!... Стара не страшна, так молода кирпу гне! Я уже їй говорив, як то кажуть, надогад буряків – теє-то як його – так де! Ні приступу! [4: 54]. В цьому випадку використовується повторення комунікативу тричі для вираження емоції невдоволення та зневаги.

К а т е р и н а. Ну, ну... Хоч не знаменитий, але й не поганий [4: 15].

Ч а с н и к. Ну, ну, ти за всіх не розписуйся, я теж виступлю [3: 186]. З цих прикладів бачимо, що редуплікація такого комунікативу як *ну* слугує для вираження презирства та недовіри.

Отже, в персонажному мовленні вживається значна кількість саме однослівних комунікативів, незважаючи на те, що вони багатозначні за своєю природою. Такі комунікативи можуть відокремлюватися знаком оклику та становити еліптичне речення. Така тенденція прослідковується в більшості випадків в англійських комунікативів. На противагу цьому, в українській мові комунікативи можуть відокремлюватися комою та становити частину речення. В діалогічному мовленні мають місце повтори комунікативів, що є ізоморфною рисою англійської та української мов. Ізоморфною рисою є і ініціальна позиція комунікативів у репліках, їх багатозначність та використання для активізації уваги слухача.

Подальші перспективи дослідження вбачаються нам у комплексному зіставному аналізі багатослівних англійських та українських комунікативів, а також комунікативів з різним модальним значенням.

Список використаної літератури

1. Борисенко Н. Д. Гендерні відмінності використання комунікативів (на матеріалі сучасної англійської драматургії) / Н. Д. Борисенко // Наука і Сучасність. Збірник наукових праць НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., Логос, 1999. – Вип. 2. – С. 138-143.
2. Борисенко Н. Д. Простір персонажного мовлення британської драми / Н. Д. Борисенко // Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д.І. Квеселевича (1935-2003) «Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу» Житомир – 2015. – С. 9-13.
3. Корнійчук О. Є. Драматичні твори / О. Є. Корнійчук. – К.: Наукова думка, 1990. – 610 с.
4. Котляревський І. Наталка – Полтавка / І. Котляревський. – К.: Фоліо, 2015. – С. 23-75
5. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка: Монография / А. Э. Левицкий. – К., 1998. – 362 с.
6. Shaw G. B. Heartbreak House / G. B. Shaw. – New York: Chelsea House Publishers, 2004. – P. 96-133.
7. Shaw G. B. Pygmalion / G. B. Shaw. – New York: Chelsea House Publishers, 2004. – 96 p.

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут іноземної філології**

**Збірник студентських перекладів французьких поезій з
конкурсу «Проба пера»**

**Житомир
2017**

LE DERNIER POÈME

J'ai rêvé tellement fort de toi,
J'ai tellement marché, tellement parlé,
Tellement aimé ton ombre,
Qu'il ne me reste plus rien de toi.
Il me reste d'être l'ombre parmi les ombres,
D'être cent fois plus ombre que l'ombre,
D'être l'ombre qui viendra et reviendra
Dans ta vie ensoleillée.

Robert DESNOS

Останній вірш

Я марив тобою ночами так сильно,
Багато ходив і не змовчував слів,
Любив красти поглядом тінь твою вільну,
Та спогад останній про тебе зотлів...
Одне залишається: маревом стати,
Темною тінню серед тіней,
Щоб сонячний день міг мене присилати
До тебе єдиної з поміж людей.

Переклад Ганни Волошиної

Останній вірш

Я так багато марив тобою,
Все блукав, розмовляв сам з собою.
Я так сильно любив твою тінь,
Що тепер нічого від тебе не лишилось у мене.
Одне лишилось мені: бути тінню в світі тіней,
Бути в сто разів більше тінню, ніж тінь,
Щоб у сонячному житті твоєму
Приходити знову і знову до тебе.

Переклад Яни Прокончук.

Последний стих

Мои мечтанья о тебе,
Я всё брожу и рассуждаю,
О том, что даже твою тень
Люблю, о большем я и не мечтаю.

Мне остаётся тенью быть,
Темнее, чем тьма полуночная,
Но буду тем, кто вновь придёт,
В твою яркую жизнь и солнечную.

Переклад Валентини Лавренчук

LE DERNIER POÈME

I couldn't but I dreamt about you,

While ambling down the lonely streets,
I loved your shadows to pursue,
But emptiness was left by you.

A ghost from past behind the shadows
Would never leave my poor mind
She would come back and help to find
The sunshine and the morning light.

Переклад Яни Захарк.

Le Dernier Poème

Про тебе весь час мріяв я,
В роботі і в словах лиш ти,
Коханням стала тінь твоя.
Лишилися лише спогади.

Я тінню став без тебе,
Не мило стало світле небо,
Вертаюсь знову у твій дім
Аби згасити сонце в нім.

Переклад Богдани Вертецької

Le Dernier Poème

Лишь о тебе мои мечты,
Тобой живу, тобой дышу,
Я вижу тень твою, где ж ты?
Я только для тебя пишу.

Среди теней тенью иду,
В стократ за них темнее я,
А может в гости к тебе зайду,
И будешь ты навек моя.

Переклад Богдани Вертецької

***

Я так сильно мріяв про тебе,
Так багато ходив, говорив,
Я шукав твою тінь, але марно,
Я назавжди тебе загубив.

Лише є для мене єдине – блукати в безодні ночей,
Залишатись темнішим темних, не забувши твоїх очей.
Я завжди шукати буду серед натовпу людей,
Не знайшовши, блукати буду серед твоїх бездонних тіней.

Переклад Дарини Спінчевської

Останній вірш

Так сильно я про тебе мріяв,
Бродив, говорив сам з собою,
Так сильно любив твою тінь, що залишився без тебе самої.

Поміж тіней мені тінню бути,
Темнішою від інших в сотню раз,
Бути тінню, що знову і знову приходить
В омріяне сонцем твоє життя.

Переклад Ю. Маслюківської

Останній вірш

Про тебе я так сильно мріяв
Зневірившись, я до тебе промовляв
Кохаючи так палко образ твій
Ти не залишила мені нічого
Полишила серед тіней лиш тінь.
Щоб стати маревом посеред сотні силуетів
Щоб бути маревом, що поверне
Проміння сонця у життя моє.

Переклад Людмили Дорошенко

Остання поема

Я мріяв так сильно про тебе,
Я ходив так багато, говорив.
Так любив твою тінь,
Дай мені нічого, що залишилось після тебе,
Це нагадує мені твою тінь серед тіней,
Бути у сто раз більше тінню ніж тінь,
Щоб бути тінню, яка ходитиме навкруги,
В твоєму сонячному житті.

Переклад Світлани Павлюк

The last poem

I dreamed so hard of you,
I walked so much , so talked,
So loved your shadow,
Let me have nothing left after you.
It remains for me to be your shadow among the shadows,
To be a hundred times more shadow than the shadow,
To be the shadow that will come here ad there
In your sunny life.

Переклад Світлани Павлюк

T'AIMER

T'aimer comme au premier jour,
T'aimer jusqu'au dernier jour
T'aimer comme aujourd'hui

**T'aimer de nuit en nuit, de jour en jour
T'aimer de plus en plus fort, d'un amour multicolore.
T'aimer pour tes qualités, pour tes défauts.
T'aimer comme un jour d'été, comme un jour de sanglots.
T'aimer, t'aimer, t'aimer, t'aimer...**

Jean-Luc EVENS

T'AIMER

To love you like the first day,
To love you until the last day
To love you as today
To love you, night by night and day by day
To love you much stronger in colors.
To love you for your qualities and flaws.
To love you like a sunny day, as well as gloomy.
To love you, to love you, to love you, to love you...

Переклад Тетяни Рафаловської

T'aimer

Кохати немов би вперше
Кохати немов в востаннє,
Кожного дня щонайменше,
З дня у день немов повстання.
Попри недоліки кохати,
За переваги також поважати
І в літні дні від кохання літати
І разом вміти щиро ридати.
Кохання, кохання,
Тяжке зітхання.

Переклад Богдани Вертецької

Люблю тебе

Люблю тебе, неначе вперше,
Люблю немов в останній раз,
Любитиму і завтра і любив учора,
Люблю й сьогодні, щиро, без прикрас.
Кохая щогодини, з дня у день люблю
Шаленою і розмаїтою любов'ю,
Хорошу і погану сторону твою,
Любитиму і в горі, і в здоров'ї.
І в теплий день, і в зливу, без жалю
Кричатиму на цілий світ: «Люблю»!

Переклад Ганни Волошиної.

Тебе любити

Любити тебе як вперше
Любити як востаннє

Любити як зараз
Любити з ночі на ніч з дня на день
Любити все дужче й дужче
Тебе, різнокольоровим коханням.
Любити за досконалість, за недоліки любити.
Тебе як літній день, як повний сліз
Тебе любити.

Переклад Ю. Маслюківської

Кохати тебе

Кохаю тебе з найпершого дня
Кохатиму так до самого кінця
Кохатиму зараз, точніше – завжди
Всі ночі і дні, абсолютно усі...
Кохатиму сильно, коханням палким,
Палітрою барв моїх почуттів.
Всі риси кохаю твої назавжди
І в горі, і в радості дні мої
Кохаю тебе і все у тобі.

Переклад Ірини Майзенберг

AIME LA VIE

**Aime la vie,
Déguste-la comme une sucrerie,
Par petits bouts, laisse fondre d'envie.
Aime la vie,
Respire-la à pleins poumons sans cesse,
Hume-la comme un parfum de sagesse.
Aime la vie...**

Jean-Luc EVENS

Люби життя...
Смакуй його повільно, наче шоколад.
Кидайсь у вир бажань і бийся об заклад.
Люби життя...
Вдихай його безперестанку в себе,
Адже життя – то вічна мудрість неба...
Люби його! Люби життя!

Переклад Ганни Волошиної

Aime La Vie

Життя люблю,

Його куштуую мов цукерки,
Життя люблю,
Як ті шматки маленькі.
На повні груди дихаю весь час
Парфуми мудрості життя навколо нас.

Переклад Богдани Вертецької

Люби життя

Люби життя,
Немов цукеркою смакуй ним ти,
Хай заздрість розіб'ється на шматки.
Люби життя,
На повні груди ним завждиживи,
Неначе запах мудрості його лови.
Люби життя...

Переклад Ірини Лопатюк

Люби жизнь,

Люби жизнь,
Вкушай ее как сладости конфет,
И зависть прочь гони в ответ.
Люби жизнь,
Живи ею во всю, не уставай,
Как запах мудрости ее вдыхай.
Люби жизнь...

Переклад Ірини Лопатюк

Lieb das Leben

Lieb das Leben,
Genieß es wie süße Pralinen,
In Nichts lass den Neid zerrinnen.
Lieb das Leben,
Koste es ganz voll aus und allweil,
Atme es wie 'n Duft der Vernunft ein.
Lieb das Leben...

Переклад Ірини Лопатюк

Жизнь люблю,

На вкус она как сахар сладка,
По кусочках желание тает украдкой.
Жизнь люблю,
Вдыхаю, что есть силы непрестанно,
Впитываю, как парфюм мудрости желанно.
Жизнь люблю...

Переклад Каріни Жовноватюк (Власенко)

Життя без меж кохаю,

На смак, мов сахар солодкаве,

По шматочках тане бажання яскраве.
Життя без меж кохаю,
Кожен момент вдихати щосили,
Краплі мудрості парфуму оросили.
Життя без меж кохаю...

Переклад Каріни Жовноватюк (Власенко)

Love to life,
Like a sugar taste enjoying,
Every piece by wishes cloying.
Love to life,
To breathe it at full power,
and to feel the perfume of wisdom cover.
Love to life...

Переклад Каріни Жовноватюк (Власенко)

Love life
Love life,
Taste it like a candy
In small pieces, let it melt of envy.
Love life,
Breathe it in your lungs constantly,
Retract it as a perfume of sobriety
Love life...

Переклад Олександри Чернецької

Любіть життя
Любіть життя,
Смакуйте як цукерку,
Маленькими шматочками, нехай розтане від заздрості.
Любіть життя,
Вдихайте у легені безперервно,
Втягуйте як парфум мудрості,
Любіть життя.

Переклад Олександри Чернецької

Люблю життя
Люблю життя,
Його смакую наче карамель,
Що від бажання по частинках тане.

Люблю життя
Ним сповнені простори моїх легень,
Парфумом мудрості для Юма стало.
Люблю життя..

Переклад Ю. Маслюківської

Любіть життя

Любіть життя
Смакуйте, як цукерки
Кусайте по шматку, нехай воно розтопить пристрасть
Любіть життя
Вдихніть його на повну
Вдихніть його, немов мудрості парфум
Любіть життя.

Переклад Лілії Пічкур

Життя любіть
Життя любіть
Куштуйте мов солодощі
Маленькими шматочками, щоб жагу розтопить
Любіть життя
І дихайте на повні груди
Вдихайте мудрість мов парфуми
Любіть життя.

Переклад Марії Рафальської

LA FILLE QUI M'ACCOMPAGNE

**Elle parle comme l'eau des fontaines
Comme les matins sur la montagne
Elle a les yeux presque aussi clairs
Que les murs blancs du fond de l'Espagne**

**Le bleu nuit de ses rêves m'attire
Même si elle connaît les mots qui déchirent
J'ai promis de ne jamais mentir
À la fille qui m'accompagne...**

Francis Cabrel

Дівчина, яка поруч зі мною
Її слова, немов вода у фонтанах,
Немов ранок над горою.
У неї очі майже такі ж світлі,
Як білі стіни в самому серці Іспанії.
Волошкова ніч її сновидінь вабить мене.
Навіть якщо мовить слова, які серце розривають,
Я обіцяв ніколи не брехати
Дівчині, яка поруч зі мною.

Переклад Яни Прокопчук

Моя супутниця

Її вимова чиста, наче в сні,
Прекрасна, наче схід на схилі,
А очі щирі і такі ясні,
Немов Іспанії молочні стіни.
Мене вабить її бажань і мрій потік.
Можливо словом злим її я погублю,
Але й в оману я ніколи не введу
Цю дівчину, супутницю мою.

Переклад Ганни Волошиної.

LA FILLE QUI M'ACCOMPAGNE

Вона говорить ніби річка дзюркотить
Між гір ранковим променем зігріта
В її очах видніється блакить
Іспанські білі мури сонцем оповиті

Нічна зоря пробуджує таємні мрії
І хоч слова вона ранимі знає
Брехати їй ніколи не посмію
Дівчині, яку за руку я тримаю

Переклад Яни Захарко

СУПУТНИЦЯ

Вона говорить як вода в фонтані,
Як ранок в горах на світанні.
Очі її так само світла повні,
Як стіни Андалусії безмовні.

Вабить синя ніч із її мрій.
Навіть якщо знає слова, що шкодять,
Я обіцяв ніколи не збрехати тій,
Що по життю за мною ходить.

Переклад Анастасії Терещенко

La Fille Qui M'accompagne

Мова її як в фонтані вода,
Сонце, що тільки встає з-за гори,
А очі такі білі має вона,
Кольору іспанської глибини.
Її мрія синьої ночі,
Приваблює мене понад усе
Обіцяв, що не скою я злочин,

Дівчині, що супроводжує мене.

Переклад Богдани Вертецької

La Fille Qui M'accompagne

Слова её, что в фонтане вода,
Солнце, встающее из-за горы,
И манит меня глаз её белизна,
Взята с испанской глубины
Привлекает меня прежде всего
Синяя ночь мечтаний её,
Даже если знает она,
Слова что разрывают сполна.
Девушке, что сопровождает меня
Не лгать обещаю я навсегда.

Переклад Богдани Вертецької

The girl who accompanies me

Her speech is like the water of the fountains
Like the mornings on the mountain
Her eyes are almost as bright
As the walls in the heart of Spain may be white

The blue night of her dreams entices
Even if each word she knows backbites me
I promised to tell no lies
The girl who accompanies me

Переклад Катерини Вовк

Девушка, которая меня сопровождает

Её речь словно фонтанов воды
Словно рассветы над горами
Её глаза почти так же светлы
Как стены в самом сердце Испании

Синяя ночь мечтаний её завлекает
Даже если те слова, что она знает, ранят
Я клялся никогда не лгать
Девушке, которая меня сопровождает.

Переклад Катерини Вовк

Дівчина, що супроводжує мене
Вона говорить як вода фонтанів,
Як світанки над горою її ясні очі,
Як серця Іспанії білосніжні стіни,
Ніч мрій її синя мне вабить щоночі.
І якщо вона знає слова, що мене розривають,
Говорити лише правду їй обіцяю,
Дівчині, що супроводжую мене.

Переклад Ю. Маслюківської

Наукове видання

***СУЧАСНІ ФІЛОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ***

МАТЕРІАЛИ

X Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і
молодих науковців за міжнародної участі

15 грудня 2015 року

Надруковано з оригінал-макета авторів
Підписано до друку 22.12.17. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 26,21. Обл. вид. арк. 33,75. Наклад 200.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
м.Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво про державну реєстрацію:

серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.
електронна пошта